

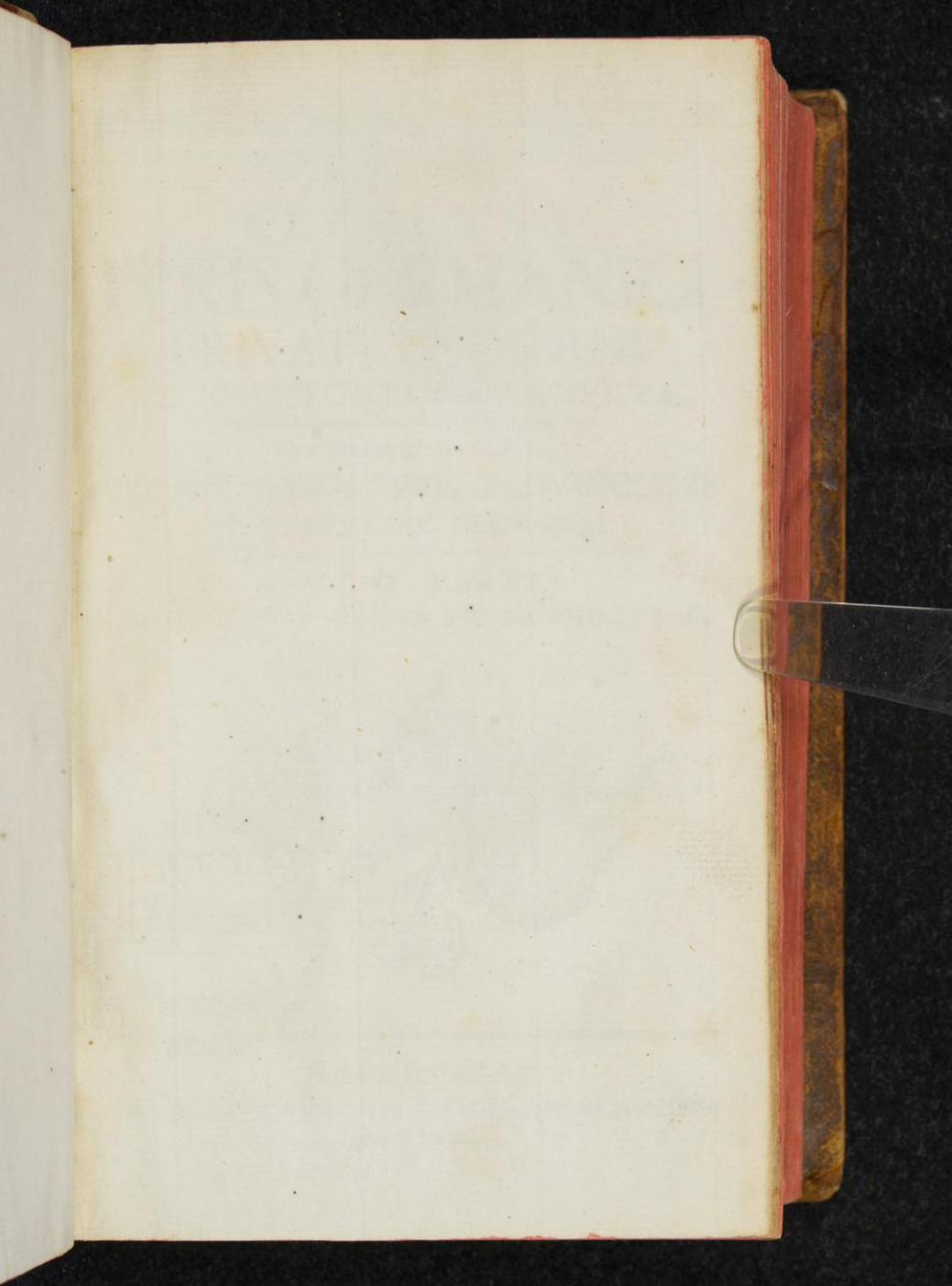
Bibliotheca

*Palatino
Düsseldorfensis.*

W. HENR. CH
TRAIPER L. L. O.

EL
IVRIS
PRIV
ET IPSIS

BIBLIOTHE
ET S

E
PRIORIBVS

SVMTIBVS I

IO. HENR. CHRISTIANI DE SELCHOW. D.
IVRIVM P. P. O. ET ADSESSORIS FACVLTAT. IVRID.
GOETTINGENSES

ELEMENTA
IVRIS GERMANICI
PRIVATI HODIERNI
EX IPSIS FONTIBVS DEDVCTA.

PRAEMISSVM SPECIMEN
BIBLIOTHECAE IVRIS PROVINCIALIS
ET STATVTARII GERMANICI.

EDITIO TERTIA
PRIORIBVS AVCTIOR ET EMENDATIORE.

HANNOVERAE
SVMTIBVS IOANNIS GVILIELMI SCHMIDT
M DCC LXVII.

IO HENR CHRISTIAN DE SECKOW II
BIBLIOTHECAE ET STATUTORUM GERMANICAE

DR. R. F. A. 7

IVRIS GERMANICAE
PROVINTIAE HODIERNAE
EX LIBRIS CONTINENS DEDICTA

PRAEFATIONE ET
BIBLIOTHECAE IVRIS PROVINCIALIS
ET STATUTORUM GERMANICAE

EDITIO TERTIA
PRIORIBUS AVCTOR ET EMENDATA

HANNOVERAE
SAMUELIS IOHANNIS GÖTTIEMMI SENIORIS
MDCCLXXII

1402 681 01

ILL
EXCELLEN
D O
GELAC
LI
II MV
DOMIN
AT
MAGNAE
ELECTORAT
PRINCIPAL
ACADEMIAE G
SPI
DIRECENATI

ILLVSTRISSIMO

EXCELLENTISSIMO DOMINO

D O M I N O

GERLACO ADOLPHO

LIBERO BARONI

DE MVNCHHAVSEN

DOMINO STRAVSFVRTHI,

RELIQVA,

AVGVSTISSIMI

MAGNAE BRITANNIAE REGIS

AD REGENDVM

ELECTORATVM BRVNSVICO-LVNEBVRGICVM

PRIMICERIO STATVS ADMINISTRO

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE CVRATORI

SPLENDIDISSIMO

MAECENATI SVO INDVLGENTISSIMO

NOVAM HANC
ELEMENTORVM
IVRIS GERMANICI
EDITIONEM

DEMISISSIMO DEVOTAE PIETATIS OBSEQVIO
ET CONCEPTIS PRO SALVTE

ILLVSTRISSIMI HEROIS
VOTIS ARDENTISSIMIS

SE SVAQVE OMNIA REVERENTER
COMMENDATVRVS

DAT DICAT DEDICAT

IOAN. HENR. CHRISTIANVS DE SELCHOW.

DEFATIO
H I
SHEMATV
IVR

mediam et
iustus, eum
ne a collegis
plane scriber
primus exiit
lectissimae pe
nitas multum
sem aduadu

PRAEFATIO PRIMAE EDITIONIS
CONTINENS
HISTORIAM
SYSTEMATVM ET COMPENDIORVM
IVRIS GERMANICI.

Quinquagesimus hoc ipso tempore annus est, cum GEORGIVS BEYERVS, excellentis vir ingenii, et iudicii probe subacti, Vitebergae partem mediam et vltimam Pandectarum docere iussus, eundem tamen laborem sic satis bene a collegis occupatum sentiens, ad aliam plane scribendi docendique viam delapsus, primus exstitit, qui auditorum coronae selectissimae persuaderet, ius patrium accuratius multum tractandum esse, quam quidem adhucdum factum esse animaduerte-

ret 1). Nata inde est iucunde ac solide conscripta BEYERI *delineatio iuris Germanici*, quam ex schedis consultissimi viri MICH. HENR. GRIEBNERVS 2) et CHRISTIANVS GOTHOFREDVS HOFFMANVS 3), magni et in hoc studio, et felices partus Beyeriani fautores, ediderunt.

- 1) vide EIVS disquisitionem *de utilitate lectionum academicarum in iuris Germanici capita*. p. m. 29.
- 2) Hal. 1718. 4.
- 3) Lips. 1729. quae editio repetita est ibidem 1740. 4.

Et praestitit sane Beyerus, quod nescio ante ipsum an vllus efficere conatus fuerit, vt nempe Germaniam iurisprudencia sua domestica, sicut olim eadem destituta non erat 4), ita nec hodie regi desuisse, manifestum redderetur. Scilicet qui Beyerum aetate antecedunt ICI tantum non omnes ea mente praediti fuerunt, vt in euulgandis sapientiae Romanae placitis omnem omnino ingenii humani vim constitisse putarent et eluxisse. Parum ergo absuit, quin patria omnia ipsis sorderent. quid? quod absurdissimo conatu, quas leges in Germania natas et tritas vsu fori esse intelligerent,

cas-

181M
 eadem tamquam
 minus perenni
 se voluerunt, e
 quo conatum, e
 sepelitur, e
 vltimas Pri
 e eadem a
 nimo teme
 NGII, HE
 STYKII, C
 ANI, THOM
 tunc pauci s
 doceri poterat
 plandaequ
 esse iurispru
 eorum exem
 lida ergo ho
 qui primu
 fuit ius p
 cerunt (Cro
 que cordati
 illustrandum
 4) contere
 gramma
 nis iuris
 destituta,
 PFI con
 culum Lip

easdem tamquam emendatrices iuris communis peregrini, stricte interpretandas esse voluerunt, eoque supersticiosum plane, quo canonum iura et Quiritum placita prosequerantur, cultum pertinere voluerunt, ut ad ipsas Principum illustres controuersias easdem adcommodarent ausu quam maximo temerario 6). Et tamen CONRINGII, HERTII, FRITSCHII, MEVII, STRYKII, COCCII, SCHILTERI, KVLPIISII, THOMASII, et si qui sunt alii, qui tamen pauci sunt ante Beyerum, exemplis doceri poterant, longe aliam docendae applicandaeque ad fora Germaniae ineundam esse iurisprudentiae rationem; pauci tamen eorum exemplum sequi sustinuerunt. Solida ergo huius rei gloria Beyerum mansit, qui primus, quantum scitur, non quidem fouit ius patrium, quod iam ante ipsum fecerunt Ictorum nonnulli probe egregieque cordati, verum lectionibus academicis illustrandum in se suscepit.

- 4) conferendum hac de re est elegans programma IO. HENR. BOCRISII *de Germania iurisprudentia sua domestica numquam destituta*, quod in honorem IO. GE. STAFFII conscriptum Bambergae 1747. et re-
 cufum Lipsiae 1749.

5) Puerilia sunt; quae super ea re differunt veterum quidam, ineptissimi homines, et solo nomine Icri honorem tuentes. Quid absurdius, quaeso, est BERTAZZOLO consil. crim. 175. num. 13. cum ait: *statuta sunt sterilia, tamquam mulae, quae non pariunt, et ideo stricti iuris et stricte intelligenda*, aut GRIVELLO *decis. 86. n. 25.* qui docet *statuta proprie et iuxta corticem immo iudaice esse intelligenda*, ut taceam infinitas aliorum hominum ineptias. longa enim est haec fabula.

6) illustris est HERMANNI CONRINGII, summi viri, cum IOANNÈ OTTONE TABOR, de iuris publici iustiniani in Germania auctoritate, concertatio. Sane quemadmodum Tabor cum superos flectere nequisset, Acheronta mouere nisus sit, ipse docet optimus CONRINGIVS in calce libri principalis *de origine iuris germanici* p. 273 sqq.

Ceterum sicut Beyerus non plenum aliquem egregii iuris gustum, sed qualemcumque tantum eius rei ideam dare voluit; ita multa huius disciplinae capita posteriori tempore in clariori luce collocata non vnum Beyeri successori spicilegium relinquunt, praesertim quum ipse non paucas materias aut plane intactas aut adfectas saltem reliquerit, rationemque iuris Saxonici et speculi sueuici potius quam omnem Germaniam

maniam aut recentiores singularum prouinciarum ordinationes sequutus esse videatur.

Post Beyerum simile quid tentauisse videtur IOANNES FRIDERICVS POLAC, edito *systemate iurisprudentiae ciuilis germanicae antiquae* 7), qui suasu auctoritate, et ope Hoffmanni illud ipsum opus adgressus est. Et hic sane laudatissimus auctor non illud quidem egit, vt systema aliquod iurisprudentiae germanicae hodiernae in publicum exponeret, qui nempe antiquissimas tantum Germanorum leges ad saeculum XII. in iustum aliquem ordinem laudabili consilio collegit. Additurus idem erat *systema iurisprudentiae germanicae mediae*, quod ex fine praefationis adparet, quod tamen lucem nondum vidit.

7) Lips. 1733. 4.

Deesse videbatur liber, qui iusto ordine potiora iuris patrii capita omnia percenseret, cuius cupiditatem mouerant Beyerianae dapes, pleno tamen conuiuio lectorem haud excipientes. Cuius rei perficiendae difficultas cum maximi nominis Ictos ab eius molimine deterreret, repente desiderio huic satisfacere studuit IOAN-

NES GOTTLIEB HEINECCIUS, elegantissimi vir ingenii, qui *Elementa iuris germanici tum veteris tum quod hodie in ipsis obtinet rerum argumentis* edidit 8). Sane si quo unquam, hoc certe, opere copiosam maxime doctrinam uniuersis iuris patrii amatoribus luculentissime comprobauit. Et profecto iis in capitibus, quae a Thomasio ante fuerunt aut Ludewigio pertractata, vix quod addatur, deprehendere liceat. De cetero si ea, qua decet, animi ingenuitate, iudicium de hoc, praeclaro ceteroquin, Heinecciano opere inferre liceat, eum libello titulum praefixum esse puto, qui vsque quaque non conuenit cum materiis, quae in eodem pertractatae esse intelliguntur. Sicuti enim auctor in se maximo antiquitatis amore tenebatur, eandemque iuris saepe nomine in foro hodieum obtinentis, proponere non dubitabat, ita in hunc potissimum librum, quidquid ex antiquitate ad illustrandam iurisprudentiam domesticam adhiberi potest, id quidem omne incredibili plane industria coniecit, ut non dubitem, ipsum profecto opus potius *antiquitates iuris germanici*, quam *elementa iuris germanici* 9) inscribere. Quae enim ex speculis saxonico et sueuico 10), legibus

bus Germano
nempe, quae
diuina, quae
nis sunt
sunt princip
ita non poss
ria, egreg
no magnu
tam temp
tina in pul
is germanic
lum, burg
huc illustra
policionem
vero, cum
num acad
no exced
ris germ
hodieum
propositio
ti, defect
8) Halae
dem T
repetit
9) maxim
storiat
dem can
ordinari

bus Germanorum antiquissimis II), salica nempe, et quae sunt aliae, scriptoribus medii aevi, quin ipsis adeo Romanorum optimis auctoribus ad hunc finem proposuit, sicuti principem operis partem continent, ita non possunt alium quam antiquitatis usum, egregium ceteroquin et sine exemplo magnum, perhibere; utraque ab hoc etiam tempore, quo elementa haec heineciana in publicum prodierunt, insignia iuris germanici capita v. c. quae de statu nobilium, burgensium cet. exponunt, pleniori luce illustrata esse; et curatiorem adeo explicationem omnino desiderare. Deinde vero, cum insignis libri moles institutionum academicarum magnitudinem omnino excedere videatur, iuris potius antiquioris germanici aliquale syntagma quam iuris hodierni et in foro obtinentis elementa proposuit, neque adeo, quem modo notavi, defectum supplevit.

8) Halae prodit elegantissimum opus, et quidem Tom. I. a. 1736. statim diuenditur et repetitus typis, Tomus II. vero a. 1737. 8.

9) maximam adhucdum esse speculi saxonici auctoritatem equidem non diffiteor, sed eandem tamen maiorem non puto iure consuetudinario, quod quum in disceptationem venit,

nit, semper probatione muniendum est. cf. HENR. ERN. KESTNERI *problemata de defectibus iuris communis in republica germani*. Rint. 1737. praesertim probl. IV. quod *de auctoritate speculi saxonici et sueuici agit*, p. 98 sqq.

10) mea quidem non omnino facio, quae STEPHAN. CHRISTOPH. HARPPRECHT DE HARPPRECHTSTEIN *de speculi sueuici et praesertim iuris feudalis alemannici in foris vicariatus Sueuo - Franconico - Palatini non usu moderno*. Kilon. 1723. disputauit, sed eandem tamen, quam de speculo saxonico proposui, regulam hic etiam obseruandam esse putauerim.

11) quaedam ad hunc locum per transitum dixi in *diff. de matrimonio nobilis cum vili et turpi persona, praesertim rustica* §. 9. p. 17.

Ne tamen quisquam me antiquitatis germanicae aut odio aut contemtu teneri ex iis, quae occasione Heineccii proposui, putet, sancte ego contestor, me antiquitatis 12), si quo villo, hoc certe in studio rationem haberi debere, quam maxime putare necessarium; cum nemo temere in hac arte quidquam profecerit, nisi qui antiquitatis germanicae thesauris probe onustus ad haec sacra accesserit 13). Sed tamen, nisi me omnia fallunt, in eo tantum non omnes, qui

qui res germanicas, qua foro celebrantur, tractant, amice, credo, conspirabunt :

- (1) antiquitatem germanicam differre ab ipso iure, quod olim in Germania natum; et ad hunc usque diem fori obseruantia perductum est.
- (2) in iis libris, qui ius fori germanici exponunt, aut plane omittendam esse aut saltem illustrationis necessariae causa tantum adhibendam esse iuris patrii antiquitatem omnem. Neque profecto haec est postrema contemti iuris patrii causa, quod qui se ius domesticum tractare profiterentur, excussis omnibus antiquae eruditionis thesauris nihil tamen, quod in foro obtineat, aut certe parum, prae reliquae tractationis mole, proponere solerent. Cum enim his ipsis doctrinis imbuti qui essent, easdem ad subsellia iudicum transferre cogitarent, iniuncta ipsis conseruati iuris antiqui probatio est, cuius difficultatibus omnino deterriti illud ipsum, quod addidicerant, ius germanicum, antiquitate contineri, neque vsu fori admodum celebrari clamitantes, iurisque scripti Romani et canonici auctoritatem in

in oculis habentes iuri patrio fraudi et praeiudicio fuerunt 14). Viderint ergo, qui antiquitatis doctrinam ipsi iuri patrio admiscunt, an non ipsi iuri, quod colunt, suspiciunt ac venerantur, praeiudicio sint quam maximo 15). Sed haec occasione Heineccii.

12) omnem antiquitatis germanicae ambitum nemo, me iudice, feliciter emensus est IO. GE. CRAMERO, qui absolutissimam dedit commentationem *de coniungendo iuris et antiquitatum germanicarum studio huiusque subsidiis et adiumentis*. Lipsi. 1729.

13) praeclare, ut omnia, hanc rem tractavit patrii iuris omnisque antiquitatis consultissimus et, si quis alius, felicissimus etiam vindex IO. CAR. HENR. DREYER *de usu genuino iuris anglosaxonici in explicando iure cimbrico et saxonico*. Kilon. 1747. 4.

14) eleganter hoc ostendit vir meritis illustris IO. SAM. FRID. BOEHMERVS in *diff. de praeiudicio iuris germanici in causis priuatis* §. 3. p. 7 sq.

15) cf. IO. HEVMANN *de iuris germanici studio villiciter persequendo* §. 12. in praefac. ad Tom. I. exercitat. p. 11 sq.

Sub hoc ipsum tempus, quo nascebantur elementa heinecciana, aliud lenae prodit opus Icti praeclare meriti IO. RVD.

ENGAVII qui *elementa iuris germanici*
ciuilis, veteris pariter atque hodierni
emisit. Elementa haec Engauui, viri
 industrii, si praesertim primam ipsorum
 editionem spectaueris, maximam partem
 Heineccio debentur, licet editiones, quae
 primam sequutae sunt, ad vsum fori magis
 adcommodatae sint. Equidem egregium
 hunc Engauui foetum quantiuis pretii esse
 puto, non tamen eum, qui ab omni omni-
 no naeuo immunis sit. Primo enim beatus
 vir multa in librum contulit, quae iuris pri-
 uati non sunt, et ad alias magis disciplinas
 ableganda sunt, quo pertinet v. c. doctrina
 de feudis, viis regiis, iure conducendi, po-
 stis, pontibus regiis et quae sunt huius ge-
 neris alia. Tum vero multa, quae aperte
 iuris peregrini dispositioni debentur, pro
 germanicis venditauit, quo potissimum re-
 fero ea fere omnia, quae de contractibus
 differuit, vt alia loca clare illud ipsum do-
 centia taceam. *Deinde* vero iura vni alte-
 rique tantum prouinciae aut vrbi scripta
 vniuersim valere perhibet, quod saepissime
 in speculo vtroque, iureque cum hambur-
 gensi tum lubecensi factum est. *Tandem*
 vero Engauianum hoc opus ex fonte vnde
 haustum est Heinecciano, antiquitatis mul-
 tum

tum quin nimium trahit, ex quibus certe omnibus hoc adparet, Engauium quidem omnes qui ante ipsum manum operi admo- uerunt, utilitate superare, ipsum non tamen vsum vndiquaque absolutum praestare, egregiis ceteroquin obseruationibus refer- tissimum, et vel solo elegantissimi commen- tatoris 16) nomine commendabilem.

16) CHR. GOTTL. RICCI qui bonae frugis plenissimum *Spicilegium iuris germanici ad Engauii elementa iuris germanici*. Goettingae 1750. 8. edidit, et vt coeptam huius rei tes- lam pertexat amplissimus vir, iurispruden- tiae causa optabile est.

Post Engauium hanc prouinciam ador- nandam in se suscepit eminentissimus nunc Vir HENRICVS CHRISTIANVS LIBER BARO DE SENKENBERG, cui tantum me debere profiteor, quantum ipsi vniuersa Germania, cui iudicando nunc praeest, se- met debere grata contestatur. Neque pro- fecto hunc locum dimittere possum, quin EMINENTISSIMO VIRO deuoti in perpe- tuum animi testimonium luculentissimum in publicum, venerabunda mente, perhi- beam, qui me vltra biennium indulgentis- sima tutela sua et patrocinio dignatus est et beneficiis exornauit. Eminentissimus ergo

SEN-

SENKENBERGIUS edidit Anfangsgründe der alten, mittleren und neuen teutschen gemeinen Rechtsgelahrtheit 17) quae initia iusti patriorum iurium systematis primam et simplicem ideam continent, cuius spem inchoare quidem amatoribus iuris patrii EXCELLENTISSIMVS AVCTOR permittebat, a quo tamen pulcro promisso ipsum, credo, rerum forensium strepitus, quod impense dolendum est, auocauit.

17) Göttingen 1737. in 8.

Post Senkenbergium intra vndecim annos non exstitit, qui hac trita et compendiosa via iuris germanici capita potiora proponeret, donec IOANNES STEPHANVS PÜTTERVS, hos, quos in opere Engauiano eiusque antecessoribus deprehendere licet naeuos, sentiens, noua et planiori via illud ipsum ius pertractare feliciter instituit 18). Non ego id ago, vt de instituti huius laude multis edisseram, cum eam nominis gloriam nactus sit excellentissimus auctor, vt facile qualicumque elogio meo careat. De cetero libri, cui prae loquor, oeconomia quantum elementis Pütterianis debeat, primo statim obtutu adparebit, quippe qui haec eadem iam ter praelectionibus meis illustraui, licet hinc inde in iis

diffenserim capitibus, quae fere omnem iuris privati ambitum contingunt, non quod mea meliora putem, quod arrogantiae esset minus ferendae, sed quia ea ingeniorum est diuersitas, ut auctorem, illustrem quoque, et quem enixe veneramur, hic, illic, saepe deserere sustineat homo infra laudem ipsius et existimationem positus.

- 18) Prodiit elegantissimus liber sub hac inscriptione: *elementa iuris germanici privati hodierni*. Goettingae 1748. 8. et repetitus prolo est, licet in paucis aut auctus aut mutatus ibid. 1756. 8. edito iam a. 1754. *conspectu iuris germanici privati hodierni nouo systemate tradendi cum praefatione aurea de methodo vniuersae iurisprudentiae speciatim iuris germanici*, cuius utinam non solo conspectu contenti esse iuberentur patrii iuris amatores.

Elementorum, quae adhucdum recensui, exceptis Polackii et Senkenbergii scriptis, succinctam dedit et adcuratam aliquam, in tabulis expositam, ideam clarissimus vir MICH. HENR. GE. REINHARDVS 19).

- 19) elegans scriptum hoc titulo insignè: *celeberrimorum virorum GEORGII BEYERI, IO. GOTTL. HEINECCII, IO. RVD. ENGAVII, et IO. STEPH. PÜTTERI, principia iuris germanici in succinctis tabulis exhibita*. Lips. 1752. 4.

Pütteria-

Pütteriana elementa exceperunt IOAN-
NIS FRIDERICI EISENHARTI *institutio-
nes iuris germanici priuati* 20), quae
item per indicem summa iuris germanici
capita exponunt, succincta et plana docen-
di consuetudine conscriptae.

20) Hal. 1753. 8.

Quae adhucdum prodierunt iuris patrii
elementa, ea quidem omnia Protestantes
auctores habent, qui fere soli restituendo
in pristinum nitorem iuri patrio operam na-
uarunt egregiam. Indignatus hanc sortem
est BENEDICTVS SCHMIDIUS *ICtus*,
*Professor iuris et historiarum publicus or-
dinarius in vniuersitate Bambergensi*; et
iratus,

non nisi a scriptoribus protestanticis la-
bores istiusmodi suscipi et monopolii
instar quasdam iurisprudentiae species
pertractari,

orthodoxis aliud et ex limpidiore fontibus
haustum ius domesticum propinare stu-
duit 21). Enimvero sicuti spe non pro-
fus inani alor, ipsum arithmetica quoque,
algebram et opticam catholicam in publi-
cum expositurum esse, ita non possum non
circa haec Schmidiana principia duo mo-
nere:

(1) ipsum, quae habet praeclara et bene exposita, Protestantibus debere omnia, in quos acriter inuehitur et in ipsorum segetem falcem immittens iniquius tamen eosdem iudicat.

(2) quae singularia habet, ea aut alieni esse loci, nec ad ius germanicum proprie pertinere, aut saltem talia, quae si perspexeris, a risu vix tibi abstineas. Lepidum huius rei exemplum dabo ex loco *de secundis nuptiis* 22). Ibi enim Clarissimus auctor ita habet: *Varias de illustrium personarum nuptiis secundis quaestiones resoluamus, an nimirum odium secundarum nuptiarum ad secundas illustrium Nuptias fuerit extensum? quod eo ex fundamento adfirmamus; cum patres iam dum in concilio Toletano canone V. sanxerint, ne uxores Regum Gothorum post eorum mortem secundum nuptiis copularentur, sed viduae vitam monasticam profiterentur.* Belle, lepide, soſſus vt nihil supra!

(21) Prodiit hoc titulo: *Principia iuris germanici antiquissimi, antiqui, medii pariter atque hodierni.* Norimb. 1755. 8.

22) lib. I. tit. 28. §. 9. p. 279.

(1)

Scilicet

Scilicet hoc est ius germanicum ex limpidioribus fontibus deriuare, principes feminas Gothorum legibus debellare, et monasteriis mancipare!

Sed tanti non puto, pluribus Schmidio immorari, quo si quis Engauium, Heineccium, et Riccianum spicilegium possideat, quilibet facile caruerit, nisi quis ob amabiles stili veneres et historiae literariae iuris causa haec sacra tractare in animum induxerit.

His ego scriptoribus iam et meas institutiones iurisprudentiae germanicae eum in finem addo, ut ne in horis quas praelegendi huic iuri dicaui, aliorum forte diuersas a meis sententias aut reicere aut certe alio modo pertractare necesse sit. In ipsa earum elaboratione hoc consilium prae oculis habui, ut resectis omnibus quae usum fori non habent, aut certe materias in foro celebres explicatione non contingunt, ea tantum proponerem, quae quotidie in ipsis rerum argumentis obueniunt.

Leges et statuta non nisi rarissime indicaui, nempe quia fieri non poterat, cum ob ipsam statutorum multitudinem, tum vero ob angustos elementorum huiuscemodi limites 23), ut omnes adlegarentur, vnam autem alteramque adlegare non sufficiat.

23) Rationes huius rei abunde reddidit, quem honoris causa nomino, PÜTTERVS in *element. iuris germ.* §. 82.

Enimvero *hunc* ipsum, qui videri poterat, *defectum in ipsis praelectionibus supplere optimum* puto. Scilicet cum qui iuris germanici praelectiones optant, ea mente praediti sint, vt sententias primum generales proponi velint, tum vero easdem singularibus statutorum aut legum provincialium dispositionibus illustratas et explicatas cupiant: non potest non haec prima Doctori iuris germanici lex scribi:

vt in collegio iuris ea statuta et iura provincialia indicet, quae singulis auditoribus profunt i. e. iura ipsorum patrii aut alia vnde utilitatem sibi polliceantur, cum in forum venerint.

Et hanc ego legem mihi ipse et adhucdum scripsi, et in posterum eandem quoque semper me obseruaturum esse sancte spondeo, vt nempe singulos ego auditores meos interrogem, quibus quisque patriis iuribus vtatur, quaeque adeo prae ceteris et adlegari et explicari praeoptet. Cuius rei cum iam anno praeterlapso fructus vberrimos habuerim, me adeo non taedet, vt potius feruenti studio eandem viam sequi studeam quae fere vna est ad *systema* aliquod *iuris*
ger.

germanici hodierni ex singulis statutis et legibus prouincialibus collectum, cuius post vnum alterumque specimen mox edendum ipem integram futuro tempori reseruo, eandem tamen pulcherrimam habeo, fore, vt quas hac ratione incredibiles deuorauimolestias, fructu tamen eadem ad omnem iurisprudentiae domesticae faciem delineandam non destitui intelligantur. Sed haec alio tempore, cum Deus maius otium et pacatorem conditionem indulserit, copiosius exponam.

Dixi haec eum tantum in finem, ne quis hunc defectum aliquem esse, quod tamen subductis curate rationibus debetur, facile in animum inducat.

Vtrum autem aliorum hereditates explauerim, et ex octo, quae iam prostant, compendiis nonum coegerim, hoc iis relinquendum esse puto, quibus datum est hac de re iudicare. Breuitatem nemo temere adfabit, qui ad animum sibi hoc vocauerit, mea tantum iuris patrii capita proponere voluisse, quae in foro celebratiora sunt, et si non vbique, plerisque tamen in prouinciis, occurrunt, ad specialiora autem raro deuenire licuisse. Ita vale amice lector, ex animi sententia. Dabam Goettingae, mense Aprili c*l*o*l*cc*l*vii.

PRAEFATIO
 SECVNDAE EDITIONIS.

Accidit mihi praeter omnem spem atque exspectationem, ut quae, quinque abhinc annis, propinquo tum infesti belli tumultu, conscripsi iuris germanici elementa, breui diuendita fuerint, nouamque eorumdem editionem, inter medios armorum hostilium strepitus adornari uoluerit, qui sumtus priori subministrauerat, bibliopola honestissimus. Huius ergo desiderio, et iussu quoque virorum illustrium et clarissimorum, qui institutiones meas lectionibus suis, in aliquot academiis illustrare haud dedignati fuerunt, quibus ego multis modis me obligatum esse publice gratus profiteor, pronocatus, telam resummi, et elementa mea ita retexui, ut non repetitam prioris opusculi editionem, sed nouum plane libellum manu mittere mihi videar, cuius consilii rationes paucis, lectoribus meis, reddendas esse censeo.

Primum

Primum ergo, si ingenue dicendum, quod res est, omnibus, quorum iudicio stare vel cadere velim, adparebit, *iuris germanicum*, quod a Beyeri aetate in academiis tractari coepit, nondum ita roboratis viribus succreuisse, ut gradum sistere viator curiosus iubeatur, ut potius *adhuc dum in primis quasi primae infantiae suae annis substituisse videatur*. Iam si *causas tam lenti progressus* ex me quaesiveris, duas potissimum reddendas esse puto, *defectum nempe corporis iuris germanici hodierni, et iusti systematis* ex singulis hodiernorum iurium prouincialium et statutariorum compilationibus, tamquam vnico et vero iuris germanici fonte, concinnati.

Cum enim legum Germaniae particularium insignis sit multitudo, neque etiam sine magnis impensis, multoque consumto studio colligi, ob insignem plerarumque raritatem, queant: facile est ad animaduertendum, quamdiu corpus iuris germanici non exstat, vix esse, ut fines eximiae huius disciplinae amplificentur, aut iustum eiusdem systema expectari debeat. Certe plerique Icti, qui institutiones iuris patrii ediderunt, magna harum compilationum penuria laborarunt, quo factum, ut recte

illud momente B. HEVMANNO I), non ex ipsis fontibus, sed ritualis, multum saepe numero limi trahentibus, hauserint, aut certe in adducendis, perpauca legibus, speculis nempe saxonico et sueuico, et statutis lubecensi, hamburgensi noricoque substituerint; atque adeo iuri patrio non admodum profuerint, quo ipso tamen praeclaris conatibus magnorum Ictorum nihil detractum velim. Neque etiam illustris ESTOR in vasto ceteroquin multaeque lectionis opere multum ultra Beyerum et Engagium progressus est. Sin enim quaedam iuris hassiaci capita excipias, et ea quae ad disciplinam iuris plane non pertinent, demas, bone Deus! quam pauper ille liber, quam dote cassus et illocabilis adparebit; vt taceam, multa statutorum optimorumque auctorum loca, quae in medium profert, perperam adlegari; quo ipso deterritus ad eius auctoritatem numquam prouocauit.

1) *de genio iuris germanici recte interuoscendo*
§. 7. p. 15.

Spretis ergo his aliisque riuulis ex ipsis fontibus mea haustus magnis sumebus multaque diligentia magnam iurium provincialium et statutariorum copiam conquisiui,

fui, mihiq; ipsi hanc legem scripsi, vt non nisi eas Germanicarum prouinciarum leges in medium proferrem, quas ipse oculis meis vsurpauit, quo factum, vt plurimum quidem, quam olim id factum, legum particularium auctoritates adposuerim, non omnibus tamen vti potuerim, cum non adeo felici esse contigerit, vt plenam singularum compilationum collectionem ad manus haberem; nullis ceteroquin sumtibus studioque parsurus, vt aliquando hoc voto potiar. Quae quum ita sint, vberior et plenam adeo messem futuro tempore reseruo, modo spem tam blandam praesentis temporis difficultas inchoare sinat.

Specimen bibliothecae iuris prouincialis et statutarii germanici, quod parti praeliminari elementorum meorum inserui, eo potissimum consilio construxi, vt iustum de augustis iuris patrii finibus iudicium ferri queat, iisque qui vltra Beyerum vel Engauium sapere gestiunt, quid quaerendum sit, quid manibus quotidie voluendum, via praemuniatur. Neque tamen is sum, qui, plenum hoc esse specimen omnibusque numeris absolutum, mihi aliisque persuadam, vt potius primas tantum eius lineas mihi duxisse videar. Certe ipse, edita
iam

iam parte praeliminari, aliquot collectionibus positus sum, quae mihi antea non innotuerant, quarum in ipso operis decursu mentionem feci; quod idem etiam de *notitia auctorum litteraria* dictum volo. Facile ergo, spero, lectores ignoscent, si nouum hoc consilium, quod primus cepi, nondum perfectum et plene maturum deprehenderit, praesertim cum intra breuissimum tempus et capiendum fuerit et expediendum.

Librum IV. et V. fere intactum et in plerisque locis fere sine auctoritatibus statutorum iuriumque prouincialium relinquere coactus sum, cum is cuius sumptibus libellus meus prodit, chartae nanciscendae difficultate premeretur, atque adeo vela omnino contrahere iuberer, licet hic quoque multa quae in priori editione perperam posita esse videbantur, correxerim et ita enunciauerim, ut vsui fori magis conueniant.

Accipe ergo, beneuole lector, quidquid id est, quod tibi offero, opusculi, quod si non ubique exspectationi tuae respondere deprehenderit, me eo tempore ad retractandum libellum meum accessisse, velim, animaduertas, quo, in hoc bello
omnium

omnium contra omnes, animum auctoris
 publicarum priuatarumque calamitatum
 sensus curaeque, litterarum studiis inimi-
 cissimae, tantum non semper interpellaue-
 runt; meliora olim daturus, cum Deus
 feliciora aliquando otia concesserit. Ita
 vale ex animi sententia mihi que faue.

Dabam Goettingae, mense Aprili

MDCCCLXII.

PRAEFATIO
TERTIAE EDITIONIS.

Nouam hanc editionem citius, quam putaueram, adornare iussus, operam dedi, ut quaedam, quae in prioribus editionibus parum accurate enunciata fuerant, rectius definirentur, et pluribus auctoritatibus munirentur; in primis etiam in sup-
plendo et corrigendo specimine bibliothecae sollicitè elaborauit; qua in re si patrii iuris amatoribus aliqua ratione satisfecero, summo meo iure, operae huic libello impensae felicitatem mihi gratulabor. Dab.

Goettingae d. XXII. Sept.

clcl cclxvi.

CONSPECTVS OPERIS.

PROLEGOMENA ET APPARATVS IVRIS GERMANICI.

CAPVT I. de notione, fati et subsidiis iuris germanici.

SECTIO I. de notione et ambitu iuris germanici §. 1.

II. fata iuris germanici praesertim in academiis §. 8.

III. de subsidiis et adminiculis iuris germanici §. 17.

CAP. II. de ipsis iuribus in Germania obtinentibus eorumque vsu hodierno.

SECT. I. de iure antiquo Germanorum §. 25.

II. de iure germanico medio §. 29.

III. de iure hodierno germanico.

TITVLVS I. de iuribus priuatis inter nobiles vsitatis.

MEMBRVM I. de iuribus inter nobiles immediatos vsitatis §. 32.

II. de iuribus equestribus et pactis familiae nobilium mediatorum §. 42.

TIT.

- TIT. II.** de ordinationibus prouincialibus, et politicis §. 47.
- III.** de statutis urbium immediatarum et mediatarum §. 51.
- IV.** de iuribus inter rusticos vfitatis, praefertim von Bauerhöfren und Hofrechten. §. 59.
- V.** de iure non scripto consuetudinario et paroemiis §. 64.
- CAP. III.** bibliotheca iuris prouincialis et statutarii germanici §. 72.
- TIT. I.** de iuribus prouincialibus et statutariis in circulo franconico §. 75.
- II.** de iuribus prouinc. et statutariis in circulo bavarico §. 84.
- III.** de iurib. prouinc. et statut. in circulo sueuico §. 88.
- IV.** de iuribus prouinc. et statut. circuli rhenani superioris §. 98.
- V.** de iuribus prouinc. et statut. circuli westphalici §. 111.
- VI.** de iuribus prouinc. et statut. circuli Saxoniae inferioris §. 122.
- VII.** de iuribus prouinc. et statut. circuli Saxoniae superioris §. 155.
- VIII.** de iurib. prouinc. et statut. in circulo rhenano electorali §. 177.
- IX.** de iurib. prouinc. et statut. in circulo austriaco §. 184.
- X.** de iurib. prouinc. et statut. Bohemiae, Morauiae et Silesiae §. 187.

ELEMENTA IVRIS GERMANICI.

LIBER I.

DE PERSONARVM DIVISIONIBVS ET IVRIBVS
IN GERMANIA.

CAP. I. de diuisionibus personarum ratione sexus,
aetatis, morum, valetudinis et religionis.

SECT. I. de diuisione in masculos et feminas,
speciatim de iuribus feminarum
§. 193.

II. de diuisione personarum in maiores
et minores §. 197.

III. de diuisione personarum integrae et
adfectae valetudinis §. 202.

IV. de personis integrae existimationis
et infamibus vel leuis notae macula
laborantibus §. 205.

V. de diuisionibus personarum ratione
religionis, speciatim de Iudaeis
§. 211.

CAP. II. de indigenis et peregrinis, iureque re-
torsionis, albinagii et detractus.

TIT. I. de iure indigenarum et peregrinitatis
§. 215.

II. de iure retorsionis albinagii et detractus
§. 220.

CAP. III. de diuisionibus personarum secundum na-
tales, praesertim libertatem §. 226.

XXXIV CONSPECTVS OPERIS.

CAP. IV. de nobilibus, eorum origine, diuisionibus et iuribus.

SECT. I. de nobilitate superiori s. illustribus et dynastis §. 231.

SECT. II. de nobilitate inferiori, eius diuisionibus et iuribus.

TIT. I. de origine nobilitatis inferioris et seruitiis militaribus s. equestribus §. 234.

II. de modis nobilitatem acquirendi et amittendi §. 239.

III. de iuribus nobilium personalibus generalibus §. 249.

IV. de iuribus et praerogatiuis nobilitatis auitae §. 259.

V. de ministerialitate nobilium et officiis aulicis hereditariis §. 265.

VI. de probatione nobilitatis auitae, von der Ahnenprobe §. 270.

VII. de variis praediorum nobilium s. equestrium diuisionibus, von Rittergütern §. 276.

VIII. de iuribus praediorum nobilium s. equestrium §. 281.

CAP. V. de ciuibus, eorumque variis diuisionibus et iuribus.

SECT. I. de origine urbium, earumque formula regiminis antiqua et hodierna.

TIT. I. de origine urbium et concessione ciuitatis §. 292. TIT.

TIT. II. de antiqua regiminis forma in vr-
 bibus germanicis §. 296.

III. de hodierna regiminis forma in vr-
 bibus germanicis §. 301.

IV. de patriciis §. 307.

SECT. II. de iure ciuitatis et diuersis ciu-
 um ordinibus.

TIT. I. de iure ciuitatis, eius acquisitione et
 amissione §. 311.

II. de diuersis ciuium classibus, praefer-
 tim de incolis et suburbiis §. 320.

SECT. III. de iuribus commercii ciuici, von der
 bürgerlichen Nahrung.

TIT. I. de iure commercii, mercatorum,
 nundinarum, stapulae, emporii et
 geranii §. 324.

II. de opificibus et collegiis opificum
 §. 331.

III. de re cereuisiaria et oenopolio ciui-
 tarum §. 334.

CAP. VI. de rusticis liberis et hominibus propriis,
 eorumque statu, iuribus et praediis.

SECT. I. de iuribus et obligationibus rusticorum
 generatim.

TIT. I. de statu rusticorum eorumque diui-
 sionibus generatim §. 339.

II. de operis rusticorum §. 347.

XXXVI CONSPECTVS OPERIS.

TIT. III. de censibus rusticorum et praediis
censiticis §. 353.

IV. de dominio, contractibus et expul-
sione rusticorum §. 362.

SECT. II. de singularibus rusticorum speciebus,
praediis et iuribus.

TIT. I. de rusticis plane liberis s. frifallis
§. 368.

II. de hominibus propriis eorumque iu-
ribus et obligationibus §. 375.

III. de reliquis rusticorum classibus et
praediis §. 388.

LIBER II.

DE IURIBVS PERSONARVM IN STATV CON-
NUBIALI, PATRIO ET TVTELARI.

CAP. I. de iuribus connubiorum Germaniae.

SECT. I. de matrimonio contrahendo et con-
summando.

TIT. I. de fauore legali matrimonij, caelibat-
u et iure hagestolziatus §. 409.

II. de sponsalibus et consensu connubiali
§. 413.

III. de pactis nuptialibus s. dotalibus §. 418.

IV. de matrimonio inaequali et morgana-
tico §. 429.

V. de consummatione matrimonij et con-
sensione thori §. 436.

SECT. II. de iuribus matrimonij constituti et suc-
cessionem coniugum.

I) inter illustres et nobiles.

TIT.

CONSPECTVS OPERIS. XXXVII

TIT. I. de dote, adparatu muliebri
filiarum illustrium et nobi-
lium et donatione propter
nuptias §. 439.

II. de morgengaba §. 446.

III. de dotalitio s. vidualitio §. 449.

IV. de portione statutaria vidua-
rum nobilium, cibariis s.
Mustheil et superuita s.
Eingeschneitel §. 459.

II) inter ciues et rusticos.

TIT. I. de potestate maritali §. 465.
§. 508.

II. de iuribus et successione coniu-
gum ex communiōe bonorum
vniuersali §. 468.

III. de iuribus et successione coniu-
gum ex communiōe bonorum
particulari §. 476.

IV. de reliqua coniugum successione
et portione statutaria §. 479.

V. de secundis nuptiis, anno luctus
et vnione prolium §. 483.

CAP. II. de iuribus personarum in statu paterno.

TIT. I. de indole potestatis paternae germanicae
§. 489.

II. de modis acquirendi et soluendi patriam
potestatem §. 495.

CAP. III. de iuribus personarum in statu tutelari.

TIT. I. de diuersis tutelae tutorumque specie-
bus §. 502.

XXXVIII CONSPECTVS OPERIS.

TIT. II. de confirmatione et excusationibus tu-
torum §. 510.

III. de officio et auctoritate tutorum et cu-
ratorum §. 514.

LIBER III.

DE RERVM DIVISIONIBVS ET IVRIBVS.

CAP. I. de rebus priuatorum dispositioni non subiectis.

SECT. I. de rebus diuini iuris §. 523.

II. de rebus humani iuris publicis.

TIT. I. de iure fluminum §. 527.

II. de iure forestorum, siluarum et ve-
nandi iure §. 535.

III. de iure metallifodinarum et salinarum
§. 542.

SECT. III. de rebus vniuersitatum §. 547.

CAP. II. de rebus priuatorum.

TIT. I. de rebus mobilibus et immobilibus
§. 549.

II. de rebus auitis s. hereditariis et adqui-
sitis §. 553.

CAP. III. de iuribus rerum.

SECT. I. de iure dominii et praescriptione §. 557.

II. de feruitutibus praediorum §. 566.

III. de iure pignoris §. 576.

LIBER IV.

DE IVRE CONTRACTVVM ET SVCCES-
SIONVM.

CAP. I. de iure contractuum.

SECT. I. de pactis et contractibus in genere
§. 579.

II. de contractibus principalibus §. 585.

SECT.

SECT. III. de contractibus accessoriis §. 601.

IV. de contractu cambiali §. 608.

CAP. II. de iure successionum.

SECT. I. de successione pactitia.

TIT. I. de successione pactitia inter nobiles
§. 623.

II. de successione pactitia ciuium et rusticorum §. 638.

SECT. II. de successione testamentaria Germanorum.

TIT. I. de successione testamentaria inter nobiles §. 640.

II. de successione testamentaria inter ciues et rusticos §. 642.

SECT. III. de successione legitima s. ea, quae ab intestato defertur.

TIT. I. de successione legitima illustrium et nobilium §. 646.

II. de successione legitima ciuium et rusticorum §. 653.

LIBER V.

DE RE IUDICIARIA GERMANORVM.

CAP. I. de diuersis iudiciis Germanorum et speciebus iurisdictionis §. 658.

I. de variis iurisdictionis speciebus pro diuersitate eandem exercentium §. 660.

II. de

II. de variis iurisdictionis speciebus pro
diuersitate personarum in quas exercetur
§. 667.

III. de diuersis iurisdictionis speciebus pro
diuersitate caussarum §. 671.

IV. de diuersitate iurisdictionis ratione fi-
nium, intra quos exercetur §. 682.

CAP. II. Singularia iuris germanici in modo proce-
dendi in iudiciis §. 683-698.

ELEMENTA
IVRIS GERMANICI HODIERNI

PARS I.
CONTINENS
PROLEGOMENA
ET ADPARATVM IVRIS GERMANICI.

CAPVT I.
DE IVRIS GERMANICI INDOLE IN
GENERE.

SECTIO I.
DE NOTIONE ET AMBITV IVRIS
GERMANICI.

§. I.

 *I*us germanicum priuatum est complexus legum in Germania conditarum, iura et obligationes ciuium Germaniae inter se determinantium 1); quo ipso iuribus peregrinis, ciuitate apud nos donatis

A oppo-

opponitur, licet his interdum, ob publicam receptionem, et quia hereditario quasi iure cum imperio Romano in Germaniam pervenisse credebantur 2), iuris originarii 3) nomen collatum fuisse meminerimus 4).

- 1) IO. HEVMANNI meditatio de iuris germanici studio utiliter persequendo; praemissa EIVSD. T. I. exercitationem iuris vniu. praec. german. Altorf. 1749. 4.
- 2) SENKENBERG in methodo iurisprud. p. 136. Strubens Nebenstunden T. V. p. 19.
- 3) IO. HEVMANNVS de iuris germanici genio recte internoscendo §. 5. T. II. exerc. p. 8. sq.
- 4) qua in re denominatio iuris communis caesarei, des gemeinen beschriebenen kayserslichen Rechtes, plerisque imposuit. C. G. D. 1495. t. I. C. O. C. P. I. t. 71. R. I. N. §. 105. GRVPEIVS in obseruat. p. 798. Hinc nata communis olim opinio, ius patrium pro correctorio habendum, atque adeo stricte, et ex iure peregrino, tamquam correcto, interpretandum esse. SIM. PETR. GASSER de brocardico: statuta interpretanda esse ex iure communi §. 2. 22.

§. 2.

Ius priuatum germanicum in se a iure publico omnino differt 1), licet fines vtriusque iuris interdum difficilius regantur 2). Quae iura et obligationes principum, tamquam priuatorum, exponit iurisprudencia, et iurisprudenciae heroicae 3), seu iuris priuati illustrium 4) nomine insignitur, ea quidem omnino iuris priuati germanici pars est, in quan-

ET AMBIT
 princi
 possunt 1).

2) D. SWILT.

3) I. I. D. sc
 ditionis et co

4) Ite elegans se

5) Ite elegans se

6) Ite elegans se

7) Ite elegans se

8) Ite elegans se

9) Ite elegans se

10) Ite elegans se

11) Ite elegans se

12) Ite elegans se

13) Ite elegans se

14) Ite elegans se

15) Ite elegans se

16) Ite elegans se

17) Ite elegans se

18) Ite elegans se

19) Ite elegans se

20) Ite elegans se

21) Ite elegans se

22) Ite elegans se

23) Ite elegans se

24) Ite elegans se

25) Ite elegans se

26) Ite elegans se

27) Ite elegans se

28) Ite elegans se

quantum principes priuatorum loco haberi possunt 5).

- 1) IO. SCHILTERVS *de fine et obiecto iuris publici* recus. cum praefat. H. G. FRANKII. Lips. 1740.
- 2) CHR. LVD. SCHEIDIVS *de iuris publici et priuati differentiis et conuenientiis*. Hafn. 1744. Lips. 1749.
- 3) vide elegans scriptum: Entwurf einer Historie der Privatrechtsgelahrtheit der erlauchten Personen in Teutschland; in Dan. Netzeblatts Hallischen Beyträgen zur juristischen gelehrten Historie T. I. p. 97 — 130.
- 4) de hoc quidem scriptis exposuerunt :

IO. VOLCM. BECHMANN *de obligationibus et praerogatiuis Principum in praecipuis negotiis ciuilibus*. Ien. 1669.

IO. GE. DE PONIKAV *de conditione principum priuata*. Lips. 1711. 1740.

IO. IAC. HELFERICH *de iurisprudentia Principum ordinumque S. R. I. German. priuata*. diss. I. Turing. 1730. II. nomine filii IO. FRIDERICI 1745.

Seb. Eberh. Iherings vorläufige Grundlehren der bürgerlichen Privatrechtsgelahrtheit der Reichsstände in Teutschland. Brem. 1731.

MICH. HENR. GRIEBNER *delinatio iurisprudentiae priuatae illustris*, edita a IO. BENI. REISSIG. Goetting. 1736. Lips. 1745. 8.

EVRC. GOTTH. STRVVI *iurisprudentia heroica*, edita a genero auctoris IO. AVG. HELFFELDIO. Ien. T. I. 1743. II. 1745. III. 1745. IV. V. 1746. VI. 1747. VII. 1753.

IO. FRID. WILH. DE NEVMANN *institutiones iuris principum priuati*. Francof. 1747. 4.

EIVSDEM *meditationes iuris principum priuati*. T. I. Frf. 1751. *de iure personarum illustrium earumque ministris*. II. *de matrimoniis Principum*. 1751. III. *de patria potestate et tutela Principum*.

1751. IV. *reale Principum ius s. de dominio et servitute, pignore et hypotheca, possessione et praescriptione, dote et dotalitio.* 1752. V. *de hereditatibus et successione Principum.* 1752. VI. *de pactis et contractibus Principum.* 1752. VII. *de delictis et poenis Principum.* 1753. VIII. *de processu iudiciario in causis Principum.* 1753. IX. *Supplementa.* 1756.

CHR. HENR. BREVNING *de conditionibus principum diversis.* Lips. 1754.

- 5) WERNHERVS P. I. obf. 65. *Mosere Staatsrecht* T. II. p. 197. sqq. EIVSD. *Zusätze zum Staatsr.* T. I. p. 165. Inprimis autem super iure priuato illustrium consulendum est *ius publicum Moserianum* T. XII. p. 329. sqq. et sequentibus Tomis.

§. 3.

Ratione obiecti ius germanicum in *generale et speciale* describitur, prout iura et obligationes omnium personarum definit, vel de quibusdam tantum institutis particularibus exponit. Iam si magnam negotiorum ciuiliu Germaniae frequentiam et diuersitatem ad animum reuocemus, et de singulis separatim exponere velimus: faeile colligitur, innumeras fere iuris germanici partes inde effici posse. Hinc si quis iura circa militiam germanicam, foresta, rem metallicam, ecclesias, rem maritimam, feuda, *politiam* et quae circa alia similia instituta legibus sancita sunt et moribus constituta, peculiaribus scriptionibus comprehendat, *ius germanicum militare* 1), *forestale* 2), *metallicum* 3), *ecclesiasticum* 4), *maritimum* 5), *feudale* 6), *politiae* 7), inde

inde quidem constituitur; peculiare tamen institutiones ac praelectiones vix admittunt angusti curriculi academici limites, quo fit, vt summa harum rerum capita in iure priuato, aliisque lectionibus, exponi soleant.

- 1) de quo Friedr. Andr. Gottl. Gnüge Anleitung zum Kriegsrecht, Jena 1750. 8. Carl Gottl. Anorrens Einleitung zum Kriegsproceß, Halle 1738. 8. 10. WILH. GOEBEL de praetore, quem iustitiarum bellicum aut auditorem vocant, Helmst. 1732. et I. F. DE BEVST observationes militares omnium dignissime exposuerunt. J. H. Kirchhofs Abh. von den besondern Soldatenrechten. Hamb. 1762. 8.
- 2) Friedr. Ulr. Stiffers Forst- und Jagdhistorie der Teutschen. Jena 1734. 8. et cum additionibus H. G. FRANKII. Lips. 1754. 8. itemque IO. IAC. REINHARD de iure forestali Germanorum. Frf. 1738. 4. recus. 1759. 8. Instar omnium adhibenda: W. G. Mosers Forstwirtschaft. Frf. 1756. 8.
- 3) de quo I. G. BAVSIVS in der Einleitung zum Bergrecht luculente egit.
- 4) videatur hic, exempli causa, Christoph Conrad Wilh. Friderici gründl. Abhandlung von der Freyheit der deutschen Kirche, derselben besondern Rechten und Verfassung nach den Grundgesetzen des H. R. R. Leipz. 1761. 8.
- 5) de hoc notandum est classicum scriptum: IVSTI WEDDERKOPF introductio in ius nauticum. Flensburg. 1757. 4.
- 6) in quo ITTERVS, MASCOVIVS alique de feudis imperii scriptores eminent, quorum tamen diligentiam maxime superauit GE. LVD. BOEHMERVS in principiis iuris feudalis. Goett. 1764. 8.
- 7) vnus hic est instar omnium IO. HEVMANNVS in initiis iuris politiae Germanorum. Norimb. 1758. 8. J. B. Hoffers Beyträge zum Polizeyrecht der Teutschen.

schon. Nürnberg. 1764. 8. Eadem ratione collegiorum librorumque iuris numerus centenis adhuc exemplis, iure, vt hoc vtar, *opificiario, salinarum* cet. amplificari posset.

§. 4.

Ratione aetatis *ius germanicum* in antiquum, medium et nouum commode describitur 1). *Antiquum* 2) a prima rerum germanicarum memoria ad exitum stirpis carolinicae decurrit. *Medium* a saeculo X ad constitutam anno 1495 cameram imperii et ordinatam pacem publicam pertingit 3); *nouum* 4) denique leges continet, a saeculo inde XVI ad nostram vsque aetatem promulgatas. Nos quidem *hoc libro* non nisi *ius nouum tractabimus*, cum reliquorum iurium expositio, licet vtilis illa ac perquam necessaria, ad vsum fori immediatum nihil attineat, atque adeo ad antiquitates iuris germanici merito ablegetur 5).

1) *elementa mea historiae iuris vniuersi per Germaniam obtinentis* P. IV. p. 226 sqq.

2) videndi de hoc PAVLL. HACHENBERGIUS *de legibus veterum Germanorum*; in GERMANIA ANTIQVA diff. III. p. 41 sqq. HENR. GOTTL. FRANKE *de iurisprudentia veterum Germanorum*. Lips. 1728; et qui plenam eius ideam dedit IO. FRID. POLACK in *systemate iurisprudentiae civilis germanicae antiquae*. Lips. 1733. 4.

3) idque denuo scriptum vel non scriptum siue vniuersale, siue particulare. cf. FRID. HENR. MYLIVS *de iure consuetudinario vniuersali Germaniae medii aeni in speculis Saxonico et Suenico, eiusque*

ET AMBIT
 p. 16 sqq.
 4) hinc dicitur
 de iurisprudentia
 §. 4. 43.

Si promul
 est, aliu
 brem ablo
 itaque vo
 pum vero taci
 si nunt 1).
 noturum ex
 moribus anti
 amplius iur
 bent 2), v
 iure consi
 maxime c
 mores sed
 quos public
 rum non am
 1) CHR. GOT
 dicit. Fra
 gius de i
 sa public
 2) quam op
 FRID. W
 que tantu
 1757. 4.)

que cognoscendi ratione (Lips. 1756.) S. 2. §. 1 sqq. p. 16 sqq.

- 4) huius ideam dedit ingeniumque eleganti scripto exposuit IO. HEVMANNVS der Geist der Gesetze der Teutschen. Nürnberg. 1761. 8.
- 5) *elementa mea historiae iuris vniuersi P. IV. S. IV. §. 431 sqq. p. 375 sqq.*

§. 5.

Si promulgationem spectaueris, scriptum aliud est, aliud non scriptum *ius Germanicum*. *Scriptum* absoluitur legibus expressa imperii statuumque voluntate promulgatis; *non scriptum* vero tacito Imperii vel statuum consensu nititur 1). Iam quamquam multa legum nostrarum expresse promulgatarum capita moribus antiquis debeantur, ea tamen non amplius iuris non scripti loco censi debent 2), neque adeo omne ius germanicum iure consuetudinario continetur; quod inde maxime conficitur, quia non omnes pristini mores sed ii tantum in foris obseruentur, quos publica legis scriptio vel vsus iudiciorum non ambiguus conseruauit.

- 1) CHR. GOTHOER. HOFFMANNVS *de iure consuetudinis*. Francof. 1730. HENR. CHR. SENKENBERGIVS *de iure obseruantiae ac consuetudinis in causis publicis priuatisue*. Giefl. 1743.
- 2) quam opinionem, argute licet, defendit CAR. FRID. WALCHIVS in den Vorberbeitungsgründen zur teutschen bürgerlichen Rechtsgelahrtheit. (Jena 1757. 4.) §. 4 sqq.

§. 6.

Cum porro quaedam Germaniae iura omnes ac singulas eiusdem prouincias obligent, alia vero in vno tantum alteroque loco obseruentur: *ius germanicum* inde in vniuersale describitur ac particulare. Quod quidem ad *vniuersale* attinet, in sensu quidem grammatico illud vix datur 1). Enimuero cum (a) multa iuris capita legibus imperii vniuersalibus contineantur, quae omnes Germanos obligant; (b) multa capita moribus per omnem Germaniam constituta, aequaliter obtineant; (c) alia, quae statu publico nituntur, item in omnibus prouinciis sibi respondeant; (d) iura particularia tantum non semper in nobilissimis fori materiis amice conspirent: facile colligitur, *ius germanicum vniuersale* non esse tantum, verum sua quoque vtilitate sese vnice commendare 2); vt adeo ridicula sit et infecta eorum sapientia 3), qui magno conatu maximas nugas agunt, dum non dari *ius germanicum vniuersale* anxie demonstrant 4).

- 1) CHR. GOTH. HOFFMANNI *diff. de iurisprudentiae germanicae principiis et fontibus, eiusque docendae ac tractandae genuina ratione, in qua ostenditur, existere aliquod ius germanicum.* praemissa GEO. BEYERI delineationi iuris germanici. Lips. 1729. 4. cf. etiam IO. HENR. BOCRIS *de Germania iurisprudentia sua numquam destituta.* Bamb. 1747. Lips. 1749.
- 2) FRID. HENR. MYLIUS *de genuino conceptu iuris germanici vniuersalis hodierni priuati civilis.* Lipsiae 1752.

3) ECK-

- 3) ECKHARD in *hermeneutica iuris lib. II. c. 1. p. 302.* HARPPRECHT *flores sparsi ad iura germanica privata singularia §. 1. p. 14.* Joh Wundtlich Grundsätze der Geschichte des Römischen Rechts c. 9. §. 12. p. 166.
- 4) IO. HEVMANN *de iuris germ. studio utiliter persequendo p. 5 sqq.* meine Abhandlung von den Quellen des Braunschweiglüneburgischen Staats- und Privatrechts. §. 1.

§. 7.

Iura particularia germanica denuo vel in tota aliqua prouincia, vel in vrbe aliqua, vel ruri denique obtinent. Quae omnem prouinciam omnesque subditos obligant, vocantur *iura prouincialia*, seu Landrechte 1); quibus interdum opponuntur *ordinationes prouinciales* s. Landesordnungen, quae tum designant constitutiones miscellaneas non vno tempore nec certo ordine promulgatas. Quae in vrbe aliqua legis auctoritatem acceperunt, *statuta* 2) vocantur s. Stadtrecht. Iura Rusticis denique scripta vel ipsorum arbitrio condita Bauerhöhren, s. Weichbildrechte der Dörfer nuncupantur 3). De singulis postea videbimus.

- 1) Joh. Sal. Brunnquells Gedanken von dem teutschen Stadt- und Landrecht. Jena 1720. 8.
- 2) Chr. Gottl. Riccius in dem Entwurf von Stadt- und Landrecht lib. II. c. 1. §. 5. p. 323.
- 3) secundum paroemiam: Die Dörfer haben auch Weichbildrecht. Eisenharth Grundsätze des teutschen Rechts in Sprichwörtern. S. I. p. 6.

SECTIO II.

FATA IVRIS GERMANICI PRAESERTIM
IN ACADEMIIS.

§. 8.

Germani tametsi iure suo numquam destituti fuerint, neque moribus suis umquam renunciaſſe legantur, iis tamen excolendis olim nullam fere operam impenderunt. Scilicet omnia fere iura conſuetudinis et rerum iudicatarum auctoritate continebantur 1). Hinc ergo omne *ius in manibus ſcabinorum ſitum* erat, quorum admodum pauci inſigni iuris peritia cenſebantur, et cum hac de cauſa a vicinis remotioribusque populis de iure conſulerentur, litesque ipsis propoſitas ex praediſciis, quae collegerant, deciderent, eo ipſo iura ſua ſenſim cum aliis communicarunt 2), praesertim cum ex his rerum iudicatarum collectionibus ſtatuta tantum non omnia proficiſcerentur, aliaeque normae, quas iudices ſequerentur, proſus non exſtarent.

1) Strubens Nebenſt. T. I. p. 515. T. II. p. 463. T. III. p. 52. T. V. p. 457.

2) inde omnis *curiarum ſuperiorum* ſ. *der Oberhöſe* uſus permanuit. Scilicet cum quaedam vrbes ſcabinorum ſuorum peritia inclareſcerent, litigantes ſponte primum, et per modum arbitrii litem ſcabinis harum vrbiū decidendam commiſerunt; quorum exempla alii imitati cum eſſent; ſenſim obſeruantia hoc inualuit, vt ad eiusmodi vrbeſ ad-

adpellaretur, et ius ipsius statutarium recipere-
 tur. De *Lubecensi* ac *Susatensi* statuto hoc satis
 notum. STRUVIVS in *hist. iur. c. 6. §. 21.* de iu-
 re *Suerinensi* eiusque usu in Megapoli et Pomerania
 videndus ERN. IOA. WESTPHAL in *specim. docum. Mecklenburg.* (Rostoch. 1726. 8.) p. 128.
 et MICRAELIVS in *Pomerania antiqua lib. VII.*
 p. 551. De iure *Magdeburgico* videndum *Weich-
 bild. §. 10.* et ANDR. OCKEL *de scabinatu halensi.*
 Principes autem patienter hoc ferebant, potesta-
 tem legislativam haud magni facientes. **Strus-
 be** *Nebenst. T. IV. p. 38 sq.* quod quum noviori
 aetate mutatum sit, prouocatio quoque curiaeque
 superiores euauerunt. C. F. HARPPRECHT *de
 curiis superioribus in Germania. Tub. 1732. §. 5.*
 §. 19 sqq. cf. tn. *Hollsteinische Landgerichts-
 ordnung* init. *Schlesische Salsgerichtsordnung de
 1535. p. 29.* IO. PHIL. SLEVOGT *de iure reci-
 piendi prouocationem ex superioritate territoriali.*
 GE. LVD. BOEHMER *de prouocationibus iuris ger-
 manici (Hal. 1738.) c. 2. §. 5. p. 72 sqq.*

§. 9.

Iam quamquam scabini omni studio in
 promouenda morum patriorum auctoritate
 elaborarent 1), parum tamen abfuit, quin
 omnibus iuribus domesticis nuncium mitte-
 ret Germania nostra. Ex quo enim iuris Ro-
 mani canonicique non vilis esse coepit aucto-
 ritas in patria nostra, eaque *academiis* recens
 exstructis 2) *responsis Iureconsultorum* 3) qui
 sacris Romanorum legibus vnice initiati
 erant, insigniter extolleretur, et *penes scabi-
 nos summa reipublicae et iudiciorum non am-
 plius esset* 4): actum videbatur de iuribus no-
 stris,

stris, praesertim cum haec tantum non omnia moribus ac iure consuetudinario niterentur 5); quorum probatio saepe difficilis erat apud Iudices rerum germanicarum incuriosos et qui omnia iuris scripti Romani canonicique modulo metiebantur.

- 1) cf. THOMASIVS *de hominibus propriis et liberis Germanorum* §. 88.
- 2) THOMASIVS *in notis ad Melch. von Osse testam. polit. p. 210. sqq.*
- 3) HENR. CHR. SENKENBERGII *medit. quando responsa sententiae facultatum primum lingua germanica condi coeperint* §. 3. 4. *in meditationum de uniu. iure et historia volumine* (Giesl. 1740. 8.) p. 271. sq.
- 4) Strubens *Nebenst. T. III. p. 131. sqq.*
- 5) THOMASIVS *de morum cum iure scripto contentione.*

§. 10.

Stabilitis vero supremis imperii iudiciis statibus imperii haec necessitas imponebatur, vt aut eiurarent patrios mores, aut publica eos legis scriptione promulgarent, cum adfessores recte et ex legum ratione 1) ius peregrinum sequerentur, nisi morum patriorum iusta probatio suscepta esset 2). Hinc ergo factum, vt statuta iuraque prouincialia alio habitu induta ad statum praesentem adcommodarentur.

- 1) IO. WERLHOF *specim. II. iuris germ. enucleati* p. 245.

2) DECK-

- 2) DECKHER *in vindictis iuris cameral. t. 2. n. 16. 17.* cf. R. S. D. t. I. §. 15. ibique verba *sonderlich die gebührlich allegirte und probirte.* Friedr. Carl von Moser *Erläuterung der Reichshofrathsordnung T. I. p. 298.* LVDOLF *T. I. obs. 96. p. 233. sqq.*

§. II.

Vix tamen ac ne vix quidem locum tenuit ius patrium contra immensam iurium peregrinorum auctoritatem. *Iura enim provincialia et statutoria pauca admodum capita continebant, et cum non omnem iuris ambitum emetirentur, ex legibus peregrinis supplenda erant et adiuuanda; quid quod ipsa eorumdem interpretatio ex iure communi adscititio desumenda esse videretur 1); tamen si Germania iure suo numquam destituta fuerit 2).*

- 1) videndus super hac re SIM. PETRVS GASSERVS *de brocardico: statuta interpretanda esse ex iure communi.* IO. VLR. CRAMER *de recta statutorum interpretatione.* Marp. 1739. Strubens Nebenst. T. V. p. 31 sqq.
- 2) IO. HENR. BOCRIS *de Germania, iurisprudentia sua numquam destituta.* Bamb. 1747. Lips. 1749.

§. 12.

Praesertim vero luminibus iuris patrii offecerunt *academiae* 1) in Germania constitutae. In his enim qui publice constituebantur Antecessores non nisi iuribus peregrinis nutriti cum essent, patrias leges aut funditus igno-

ignorabant, aut alto plane supercilio contemnebant 2); quo factum ut praeter ius peregrinum nihil omnino profiterentur, nisi quod interdum *usus hodierni* 3) nomine quasdam iuris patrii particulas velut fractas e naufragio tabulas, easdem tamen ad peregrini iuris normam exornatas, proferrent.

- 1) HERM. CONRING *de origine iuris germanici* c. 31. 32. Joh. Ge. Estor von der ungemeynen Veränderung in Teutschland durch die darin beschebene Einführung der Universitäten. T. II. der kleinen Schrifften p. 376 sqq.
- 2) Illustre huius rei exemplum praebent *grauamina ordinis equestris in Bavaria Georgio Duci Landshutensi anno 1499. exhibita* apud SCHEIDIVM in *biblioth. hist. Goetting.* T. I. p. 281.
- 3) H. C. von Senkenberg Gedanken von dem lebhaften Gebrauch des uralten deutschen bürgerlichen und Staatsrechts in den nachherigen Reichsgesetzen und Gewohnheiten. Frankf. 1759. 8. c. 2. §. 20 sq. p. 59 sqq.

§. 13.

Iam quamquam *FridERICI III.* aetate de *proscribendis* ex academiis et foris *iurium peregrinorum doctoribus*, consilia, salutaria illa vel ridicula? non disputo, caperentur, eamque in rem *reformatio* 1) quaedam ederetur, omne tamen negotium intra consilii fines subsistens exitum optatum non habuit 2); et iuris peregrini auctoritas adeo increuit, ut parum abesset, quin ipsa adeo Germanorum instituta legesque gradu suo depelleret ingra-

Tandem
XVI et XVII
culti enim
motibus, n
mendato m
docho milite
is singula
one habitum
sunt, ut no
paruisse vi

Neque tam
iam cultores

ta in hospitalem Germaniam iuris prudentia Romana 3).

- 1) exstat ea apud MULLERVM in dem Reichstags-
theatro P. I. c. 5. p. 57 sqq. et apud GOLDASTVM
T. I. p. 166 sqq. Joh. Sal. Brumquells Gedan-
ken von dem teutschen Stadt- und Landrecht. Jena
1720. 8. §. 22. p. 35 sq.
- 2) CHR. THOMASIVS in quaestionibus hist. philos.
iuridicis; qu. X. IO. MART. SILBERRADI s.
resp. IO. REINH. KVGLERI vindiciae historico-
iuridicae iuris civilis in Germania contra reforma-
tionem de anno 1441. Friderico III. Imp. adscribi
solitam. Argent. 1748.
- 3) ERN. IOA. WESTPHAL de distincta practica ra-
tione in iure priuato Rom. Germ. CHR. LVDOV.
KOCH de fatis studii iuris priuati eiusque culta
ratione apud Germanos. Gieß. 1746.

§. 14.

Tandem ipsum ius germanicum saeculis XVI et XVII lactius efflorescere coepit. Ex-
cultura enim historia germanica, excussis diplo-
matibus, mutata politiae germanicae indole,
emendato magis rei iudiciariae habitu, intro-
ducto milite perpetuo et iuribus exornato,
ipsa singularum prouinciarum iura alium
plane habitum induerunt, eaque ratione cul-
ta sunt, vt nouum plane ius in patria nostra
comparuisse videatur.

§. 15.

Neque tamen studium iuris germanici
statim cultores satis idoneos nanciscebatur.
Tam-

Tametsi enim CONRINGIVS omni studio id ageret, vt ciuibus suis, iura domestica curatius excolenda esse, persuaderet, plerique tamen ad has dapes in academiis nauferunt, nec praeter miscellaneas quasdam obseruationes, quibus praelectiones ad Pandectas vel dissertationes academicae distinguebantur, quidquam frugis bonae plenum Conringii aetate proferebatur.

- 1) conferendum diuinum EIVS *de origine iuris germanici* opus p. 273 sqq. et GE. STEPH. WIESANDI epistola *de causis neglecti iuris germanici*. Lips. 1758.

§. 16.

Primus ergo ineunte hoc saeculo GEORGIVS BEYERVS ius germanicum publice in academiis introduxit, qui lectiones anno huius saeculi septimo primus, quantum scitur, super vtilissimo hoc iure proposuit, cuius exemplum alii postea sequuti sunt, eoque ipso fines iurisprudentiae domesticae insigniter propagauerunt.

- 1) videnda EIVS *disquisitio de utilitate lectionum academicorum in iuris germanici capita*; praemissa EIVSDEM *delineationi iuris germanici* p. 29 sq.

SECTIO III.

DE SVBSIDIIS ET ADMINICVLIS IVRIS
GERMANICI.

§. 17.

Quae ad ornandam explicandamque iuris prudentiam germanicam pertinent adminicula, eidem vel cum reliquis iuris partibus communia sunt, vel ad eandem vnice pertinent. Illuc referri potest, vt hoc vtar, *historia* 1), *ars interpretandi* 2), aliaque, de quibus alii exposuerunt. Nos de subsidiis huic studio propriis hoc loco trademus.

- 1) J. P. Ludewig Progr. Deutschlands Unheil aus Unwissenheit der Historie §. 15. GE. STEPH. WIESAND *de usu artis criticae in iure germanico*. Jen. 1755.
- 2) CHR. HENR. ECKHARDI *hermeneutica iuris lib. II.* IO. GE. LIPPISCH *specimen scientiae interpretandi ad antiquitates germanicas adcommo- datae ad TACITI G. c. 2.* Lips. 1742.
- 3) C. F. Walchs *Vorbereitungsgründe der teutschen bürgerlichen Rechtsgelahrtheit.* Jena 1757. 4.

§. 18.

In subsidiis iuri germanico propriis primo loco nominandae sunt *antiquitates germanicae*, quae sicut in aliis iuris partibus 1), ita et in hoc vtramque faciunt paginam 2). Insignis eam in rem scriptorum numerus existat 3), quae vt coniunctim edantur, omnino optabile est. Ceterum magnam ad antiquitates germanicas vtilitatem adferunt, quae

B
hac

hac de re exposita sunt a PAVLLO HACHENBERGIO 4), IO. NIC. HERTIO 5), IO. GE. KEYSLERO 6), IO. CHRISTOPH. CLEFELIO 7), et IO. VLR. CHRIST. TRESSENREVERTERO 8), licet iustam omnibusque numeris absolutam antiquitatum germanicarum epitomen nondum habeamus 9).

- 1) IO. ABR. BIRNBAVM de *natura ac vsu studii antiquitatum*. Lips. 1741. 4.
- 2) IO. GE. CRAMER de *coniungendo iuris et antiquitatum germanicarum studio, eiusque subsidiis et adiumentis*. Lips. 1729. 1735. Erörterung der Frage, ob die schönen Wissenschaften etwas zur Verbesserung des teutschen Rechts beytragen? in den *Sammöverschen Nützl. Sammlungen* 1758. p. 1025 sqq.
- 3) RVD. AVG. NOLTENII *conspectus thesauri antiquitatum germanicarum limitibus suis circumscripti*. Lips. 1735.
- 4) in *Germania media*, ex edit. 3. GVIL. TVRCKII. Hal. 1709. 4.
- 5) in *notitia regni Franconici veteris* in opusc. Tom. II. Vol. I. p. 1 — 126.
- 6) in *antiquitatibus selectis septentrionalibus et celticis*. Hannou. 1720. 8.
- 7) in *antiquitatibus Germanorum potissimum septentrionalium selectis*. Frf. 1733. 8.
- 8) in *antiquitatibus germanicis*. Goetting. 1761. 8. cf. quoque F. Heusinger vom Nutzen der teutschen Münzwissenschaft (Nürnberg. 1750. 8.) c. 7. p. 114. sqq. J. C. Strodtmanns Uebereinstimmung der deutschen Alterthümer mit den Biblischen, sonderlich Hebräischen. Wolfenb. 1755. 8.
- 9) huc omnino referri debent GOTHFR. SCHVTZII *Schusschriften für die alten teutschen und nordischen* Wöl.

Böfker. Leipz. 1746. 4q. et **EIVSDEM exerci-
tationum ad Germaniam sacram gentilem facien-
tium sylloge.** Lips. 1749. 8. **Chr. Ulr. Grupens**
obferuationes rerum et antiquitatum germanica-
rum. Hal. 1763.

§. 19.

Diplomatum 1) vſus in iure germanico per-
quam magnus eſt, cum illuſtrandis omnibus
iuris priuati publicique quaestionibus egregie
inferuiant. Cautè tamen ad vſum fori et pro-
bationem iudicialeſ 2) ex illis inſtituendam
produci debent, cum eiusmodi chartae ordi-
narie ius inter partes tantum faciant, niſi, ius
aliquod vniuerſim obtinens iisdem contineri,
doceatur 3).

- 1) **HENR. GOTTL. FRANKII** *bibliotheca diplomati-
ca*, quam repetitae editioni commentationum **IO.**
WILH. HOFFMANNI et **HENR. OVERCAMP**
ſuper re diplomatica praemiſit. Lips. 1759. 4. in
primis autem notandum eſt ſtupendum opus **PETR.**
GEORGISCH *regeſta Chronologico - diplomatica.*
Hal. T. I. 1740. T. II. 1741. T. III. 1742. f. cf.
IO. CHR. GATTERER *elem. artis diplomaticae*
vniuerſ. T. I. p. 13. ſqq.
- 2) **IO. EISENHARTH** *de iure diplomatum.* Helmſt.
1703. et cum notis **GE. STEPH. WIESANDI.** Lips.
1757. 4.
- 3) **IO. WILH. WALDSCHMID** *de probatione per di-
plomataria.* Marp. 1729. **IO. GE. CRAMER** l. c.
§. 14. p. 49. ſq.

§. 20.

Studio autem diplomatico et iurispruden-
tiae germanicae rite explicando vnice egregie-
que inferuit *notitia linguae* 1) *germanicae* 2),
antiquae et hodiernae 3), eumque in finem
E 2 quan-

quantius pretii sunt *glossaria*, e quibus ad res germanicas illustrandas referri potissimum debent MARQVARDI FREHERI 4), IOAN. VADIANI 5), FRID. LINDENBROGII 6), BLASII ECKENBERGERI 7), THEOD. REINKINGII 8), GOTHOFR. WENDELINI 9), CAROLI DUFRESNE IO), IO. SCHILTERI II), IO. GE. WACHTERI 12), FRID. GOTTL. STRVVI 13), IO. HEVMANNI 14), CHR. GOTTL. HALTAVSII 15), egregia scripta; quibus *idiotica* singularum prouinciarum iungenda sunt, IO. RICHEII 16), IO. CHRIST. STRODTMANNI 17), aliorumque 18).

- 1) IO. GE. ECCARD *de usu et praestantia studii etymologici*. Helmst. 1706. 4. Praestantissima linguae germanicae antiquae et mediae monumenta exhibet IO. SCHILTERI *thesaurus antiquitatum teutoniarum T. I-III*. Vlm. 1728. fol.
- 2) huc pertinent etiam *glossaria Anglosaxonica* aliaque, quorum iustum recensum dat IO. CAR. HENR. DREYERVS *de usu iuris anglosaxonici in iure Cimbr. illustr.* p. 208. sqq. cf. etiam IO. GE. CRAMER l. c. §. 13. p. 46. sq.
- 3) IO. DAV. MICHAELIS *de ea Germaniae dialecto, qua in sacris faciendis atque in scribendis libris vitimur*. Goetting. 1750.
- 4) in adpendice *scriptorum rerum german.* a FREHERO editorum.
- 5) quod T. II. *scriptorum rerum alem.* inseruit MELCH. GOLDASTVS cum KERONIS Monachi S. Galli glossario vocum alemannicarum.
- 6) huius glossarium ipsius *Codici legum antiquarum* adiectum.
- 7) eius *repertorium alphabeticum* voces iuris Iutici obscuro-

oblatores p
(Vn getrib
A. C. 1700
1700
1700
1700
A. A. I. V.
relem. vob
continet.
glossaria
glossaria
glossaria
glossaria
glossaria
1700 VI.
17) glossaria
d. Alemann
DEM
1728. V.
12) glossaria
13) Glossaria
ne V
den p
rehta
glossaria
14) glossaria
1700
1700
15) glossaria
germ. Li
16) Idiotica
17) Idiotica
18) Coronis
MATTH.
aliorumque
opus: rep

obscuriores peregre explicans cum *iure Intico* (dem *Jutischen Löwbuch*) prodiit. Slesuic. 1593. 4. cf. etiam IOACH. BLVTINGII glossa, oder gründliche Erklärung des — Löw- oder Rechtsbuchs. Flensb. 1717. 4.

- 8) eius bequemes *Promptuarium über die revidirte Solfsteinische Landgerichtsordnung* editum a I. B. A. I. V. D. Lubec. 1707. 4. indicem magis realem ordinationis holsaticae, quam glossarium continet.
- 9) *glossarium Salicum vocum Atuaticarum* adiectum ipsius Legibus salicis illustratis. Antw. 1649. f.
- 10) *glossarium ad scriptores mediae et infimae Latinitatis*. Paris. 1678. et opera Monachorum ordinis S. Benedicti ex congregatione S. Mauri ib. 1733-1736. VI. Tomi f.
- 11) *glossarium eius ad scriptores linguae Francicae et Alemannicae veteris* prostat in T. III. EIVSDEM thesaurum antiquitatum teutonicarum. Vlm. 1728. f.
- 12) *glossarium germanicum*. Lips. 1736. f.
- 13) *Sammlung und rechtliche Erklärung unterschiedener deutscher Wörter und Redensarten, welche in den gemeinen Rechten, Landesordnungen und Stadtrechten vorkommen, nach alphabetischer Ordnung zusammen getragen*. Hamb. 1748. 4.
- 14) *glossarium bauaricum et austriacum in EIVSDEM opusculis iuris germ.* Norimb. 1747. 4. p. 673-599.
- 15) *glossarium germanicum praecipue iuris et fori germ.* Lips. 1757. f.
- 16) *idioticum Hamburgense*. Hamb. 1743. et 1754. 8.
- 17) *idioticum osnabrugense*.
- 18) Coronidis loco hic notanda lexica iuris PAVLLI MATTH. WEHNERI, BESOLDI, SPEIDELII, aliorumque, in primis vero praestantissimum opus: *repertorium iuris privati germanici*, quod cum

cum praefatione IO. AVG. HELLFELDII prodiit.
IV. Tomi 4. Ien. 1753-1763. G. St. Wiesand iu-
rist. Handbuch. Hildb. 1763. 8.

§. 21.

Quod ad *systemata et compendia iuris germanici* attinet, iustum quidem eiusdem *systema* non habemus 1). HENRICI enim GIESEBERTI 2) opera, quae referri huc poterant, operae pretium non faciunt. *Compendia* huius iuris ante Ge. Beyerum non prodierunt, licet nobiliora eiusdem capita interdum institutionibus iuris Iustiniani inserta fuerint, quale quid IO. SCHILTERVS 3) tentavit. Ceterum institutiones iuris germanici primus edidit GE. BEYERVS 4), cuius exemplum sequuti postea sunt CHR. GOTTL. FREIESLEBEN 5), IO. FRID. POLAC 6), IO. GOTTL. HEINECCIUS 7), IO. RVD. ENGAVIVS 8), HENR. CHR. SENKENBERGIUS 9), IO. STEPH. PUTTERVS 10), IO. FRID. EISENHARTHVS 11), BENED. SCHMIDIUS 12), IO. GE. ESTOR 13), et IO. HEVMANNVS 14), vt eos taceam, qui ideam tantum eiusmodi operis adumbrarunt, in quibus IO. IAC. MOSERVS 15) et IVST. HENN. BOEHMERVS 16) praesertim eminent. Quid autem de singulis hisce institutionibus statuendum sit, in praefatione exposuimus.

1) IO. HEVMANNVS *de iuris germanici genio recte internoscendo* §. 8. 9. T. III. exercit. iur. uniu. med. I. p. 20. sqq.

2) de

- 2) de EIVSDEM periculo statutorum harmonico, Iustiniano harmonico et deuteronomio harmonico recte iudicavit HEINECCIUS in *elem. iur. germ. prooem.* §. 12. p. 9.
- 3) in aureis institutionibus Iustinianeis ex iure naturali, gentium et germanico suppletis. Lips. 1685. 8. huc referri quoque debent GOTTL. GER. TITII *iuris privati Romano-Germanico libri XII.* Lips. 1709. 1724. 4. IO. PAUL. KRESSII *specimen iurisprudentiae privatae suae civilis.* Ien. 1709. 8. Helmst. 1726. 8. et DIET. HERM. KEMMERICHII *accessiones institutionum.* Viteb. 1726. 8.
- 4) eiusdem delineatio iuris germanici prodit cura MICH. HENR. GRIEBNERI. Hal. 1718. 4. et recensente CHR. GOTH. HOFFMANNO. Lips. 1729. 1740. 4.
- 5) Einleitung zur bürgerlichen teutschen Rechtsgelahrtheit. Altenb. 1726. 8. Similis farinae sunt: A. F. GLAFEY *Grundsätze der bürgerlichen Rechtsgelahrtheit.* Leipz. 1720. 8.
- 6) Systema iurisprudentiae civilis germanicae antiquae. Lips. 1733. 4.
- 7) *elementa iuris germanici.* T. I. Hal. 1736. 1737. T. II. 1737. 8.
- 8) *elementa iuris germanici civilis veteris pariter atque hodierni.* Ien. 1737. 1740. 1748. 1752. 8. Egregio commentario hunc librum edito *spicilegio iuris germanici illustravit* CHR. GOTTL. RICCIUS, cuius P. I. prodit Goettingae 1750. 8.
- 10) *elementa iuris germanici privati hodierni.* Goetting. 1748. 1756. 8. quibuscum contendendus est EIVSDEM *conspedus iuris germanici privati hodierni nova systemate tradendi.* Goett. 1754. 8. Ceterum notandum ad hunc locum elegans scriptum MICH. HENR. GE. REINHARDII *celebrissimorum virorum* GE. BEYERI, IO. GOTTL. MEINECCI, IO. RVD. ENGAVII et IO. STEPH. PVTTERE

PVTERI *principia iuris germanici in succinctis tabulis exhibita.* Lips. 1752. 4.

- 11) *institutiones iuris germanici privati.* Helmst. 1753. 8.
- 12) *principia iuris germanici antiquissimi, antiqui, medii pariter atque hodierni.* Norimb. 1755. 8. quid de ipsius *Principiis iurisprud. Romano-germ.* (Ingolst. 1762. 8.) sentiendum sit ex vero dixi in der *Jurist. Bibl. T. I. p. 349. sqq.*
- 13) *Bürgerliche Rechtsgelehrsamkeit der Deutschen, außgefertiget von Joh. Andreen Hofmann.* T. I. Marb. 1757. 8. T. II. 1758.
- 14) *conspectus iuris ciuilitis communis Germanorum natiui et adsciti in tabulis exhibitus.* Altorf. 1760. f. cf. EIVSDEM *Rechtlicher Catechismus, oder frageweis abgefaßte Anweisung zu der gemeinen Deutschen bürgerlichen Rechtslehre.* Alt. 1760. 8.
- 15) *Grundsätze des deutschen Privatrechts überhaupt.* Frankf. 1738. 4. et in EIVSDEM *selectis iur. publ. et privati.* p. 425—431.
- 16) *Kurzer Entwurf des alten deutschen Rechts, oder Einleitung zu der deutschen Rechtsgelahrtheit, aus ihren eigenen Grundsätzen, in denen ältern und mittlern Zeiten, gezogen, so weit noch davon ein Gebrauch zu machen.* Halle 1747. 4.

§. 22.

Historiam iuris germanici multum ipsam eiusdem explicationem iuuare, non est ad dubitandum. Iam quamquam vniuersam singulorum iurium prouincialium et statutariorum

1) *historiam* nemo adhuc delineauerit, vniuersi tamen iuris fata ac vicissitudines HERM. CONRINGIVS 2), IO. GE. KVLPIUS 3), CHR. GOTHFR. HOFFMANNVS 4), BVRC. GOTTH.

STRV-

STRUVIVS 5), IO. SAL. BRVNNQVELLIVS 6), IO. GOTTL. HEINECCIUS 7), IO. AVG. HELLFELDIVS 8), IO. ADAM. KOPPIVS 9), et CAR. GOTTL. KNORRIVS 10), concinno satis ordine exposuerunt II).

- 1) historiam statutorum vasto opere persequutus est CHR. GOTTL. RICCIUS in dem zuverlässigen Entwurf von Stadtgesetzen oder Statutis, vornehmlich der Landstädte. Jrf. und Leipz. 1740. 4.
- 2) de origine iuris germanici. Helmst. 1645. 1649. 1665. 1720. 4. et T. VI. operum p. 77. 199.
- 3) diss. epistolica de Germanicarum legum veterum ac Romani iuris in republica nostra origine auctoritateque praesenti. 1682. et in dissertat. acad. p. 352 — 430.
- 4) specimen coniecturarum politico-iuridicarum de origine legum germanicarum. Lips. 1715. 4.
- 5) in historia iuris. Ien. 1718. 4. c. 6. p. 411 — 560.
- 6) in historia iuris Romani-Germanici. Ien. 1727. 8. p. 413. 199.
- 7) in historia iuris civilis Romani et Germanici. Hal. 1733. 1740. 8. In editione argentoratensi 1751. p. 635. 199. accesserunt frequentes et elegantissimae IO. MART. SILBERRADI ad historiam iuris germanici adnotationes.
- 8) in historia iuris germanici et canonico-pontificii. Ien. 1741. 8.
- 9) in historia iuris uniuersi. Marp. 1741. 8. c. 5. p. 191 — 257.
- 10) in historia iuris germanici canonici et feudalis. Hal. 1746. 8.
- II) cf. elementa mea historiae iuris uniuersi per Germaniam obtinentis. Goett. 1758. 8. P. IV. p. 226 — 305. in primis autem conferri meretur H. C. von

Senkenberg vorläufige Einleit. zu der ganzen in
 Deutschl. übl. Rechtsgel. c. 5.

§. 23.

Tandem iura quoque vicinorum populorum
 ius patrium Germanorum, praesertim si ori-
 gines eius spectaueris, egregie illustrant 1),
 qua in re Gallorum 2) Belgarum 3), Anglorum
 4), Suecorum 5) denique ac Danorum 6), in
 primis etiam Liuoniae 7), Curlandiae 8), ac
 Prussiae 9) iura eminent, qui populi tantum
 non omnes communem habent cum Germa-
 nis originem, et in nobilissimis iuris ciuilibus
 priuati capitibus eorundem placita cum insti-
 tutis Germanorum amice conspirant.

- 1) HEINECCIUS in *elem. iur. germ. prooem.* §. 10.
- 2) elegans *historiae iuris gallicani epitome* IO. MART. SILBERRADI editioni argentoratensi historiae iuris Heineccianae accessit p. 1059--1148. Ius consuetudinarium Gallicum, quod in illustrando iure patrio quantivis pretii est, continet elegantissima collectio: *Les coutumes generales et particulieres de France et des Gaules, corrigées et annotées par M. CHARLES DE MOULIN; augmentées et revues par GABR. MICHEL, Angevin.* T. I. II. Paris. 1635. f. T. I-IV. 1724. f. cf. etiam: *le Code du Roi Henri IV. par M. THOMAS CORMIER.* à Paris, 1603. f.
- 3) huic illustrando praesertim inseruit HVG. GROTII *Inleiding tot de Hollandse Rechtsgeseertheid.* Harlem 1636. Haag 1689. GVIL. GROTII *isagoge in praxin fori batavici.* Amst. 1655. 4. de ipsis iuribus vide *biibl. lipen.* T. I. p. 110. 199.
- 4) ED. COKE'S *institutes of the Laws of England.* Lond. 1628. 1629. IV. Tom. f. 10. COWELLI *institutions*

stitutiones iuris Anglicani. Oxon. 1664. 1676. et in primis elegantissimum opus THOM. WOODII: *a new institute of the Imperial or civil Law, with notes, shewing in some principal cases amongst other observations, how the Canon Law, the Laws of England and the Laws and Customs of other Nations differ from it.* Lond. 1730. f. Ampliorem iuris Anglicani recensum habet: CHR. HARTM. SAM. GATZERT comm. *de iure communi Angliae, of the common Law of England.* Goett. 1765. cf. etiam RAPIN *histoire d' Angleterre T. I.* (Hag. 1733.) p. 475-525.

- 5) Sveriges Landz Lagh. Stockh. 1633. 4. Schwedisches Land- und Stadtrecht. Frf. und Leipz. 1709. 4. *Codex legum suecicarum receptus et approbatus in comitiis Stockholmiensibus.* Holm. 1744. 10. OL. STIERNHÖCK *de iure Suecorum et Gothorum libri II.* Holm. 1672. 4. *bibl. lipen. T. II. p. 373-39.*
- 6) Kong Christian den Femtes Danffe Lov, Kiøbenhavn 1683. paa ny oplagt ved Casper Peter Kothe, ib. 1750. 8. PETR. FRID. ARPII *seriae aestivales* (Hamb. 1726. 8.) p. 271. sqq. EIVSDEM *Themis Cimbrica.* (Hamb. 1737. 4.) p. 114. sqq. Kong Christian den Femtes Norffe Lov. Kiøbenhavn 1723. 8.
- 7) Liefländische Landesordnungen, nebst dazu gehörigen Placaten und Stadgen. Riga 1707. 4. Liefländisches Ritter- und Landrecht MSS. 1578. FRID. MENII *historischer Prodomus des Liefländischen Rechtens und Regiments bis auf Gustavi Magni Tod.* Dörpt 1633. 4. *Compendium des Liefländischen Rechtens de 1500.*
- 8) MSS. seruo: 1) *Formulam regiminis ducalis Curlandiae et Semigalliae a Dn. Commissariis regius Mitauiae d. 18. Mart. a. 1617. publicatam; latine et germanice; itemque Piltznische statuta und Landrecht; a R. Sigismundo d. 28. Octobr. 1611. confirmata;*

confirmata; Differunt ab his *statuta Curlandica*, in summi viri CHR. A NETTELBLA fasciculo *rer. Curland.* (Rost. 1729. 4.) p. 65. *sqq.*

9) Iura antiqua Prussiae continet rarissimum opus: *Iura municipalia terrarum Prussiae et leges ad eas terras priuatim pertinentes.* (Gedani) 1578. 4. Noua iura dabunt: Preussisches verbessertes Landrecht. Königsb. 1712. f. Vollständiges Culmishes Recht. Leipz. 1754. f. cf. Preussische Sammlung allerley ungedruckter Urkunden 2c. T. II. (Danzig 1748. 8.) p. 419. *sqq.* Reinhold Friedr. von Saxe me gründliche Einleitung zur Preussischen Rechtsgelehrsamkeit. Königsb. 1741. 4.

10) tandem *iura* quoque *Heluetiae* referri huc debent, de quibus elegans opus Job. Jac. Leu *Eydgenossisches Stadt- und Landrecht*, darinnen der 13 und zugewandten löbl. Städt und Orten der Eydgenossenschaft Stadt- und Landgesetze vorgestellet und mit Anmerkungen erläutert werden. T. I-IV. Zürich 1727. 1746. 4. notari meretur.

§. 24.

Scripta denique miscellanea, quibus iuris patrii capita nobiliora exponuntur, IVSTI GE. SCHOTTELII, AHASV. FRITSCHII, DAV. MEVII, GE. MELCH. DE LVDOLE, DAV. GE. STRVBII, HENR. CHR. L. B. SENKENBERGII, IO. VLR. L. B. DE CRAMER, CHR. GOTHOFREDI et IO. WILH. HOFFMANNORVM, IO. PETRI A LVDEWIG, CHR. VLR. GRVPENII, CHR. LAVR. BILDERBECKII, IO. GE. ESTORIS, IO. CAR. HENR. DREYERI, GE. HENR. AYRERI, GE. LVD. BOEHMERI, CHR. GOTTL. RICCII, CHR. LVD.

LVD. SCHEIDII, FRID. ES. PVFENDOR-
 FII, IO. FRID. EISENHARTHI, AVG. DE
 BALTHASAR, IO. HEVMANNI, H. H. AB
 ENGELBRECHT, I. F. ORTHII, W. A. X. A.
 KREITMAYR, C. F. WALCHII, et aliorum
 de iuribus nostris optime promeritorum suo
 quaeque loco adlegabimus.

CAPVT II.

DE IPSIS IVRIBVS IN GERMANIA OBTI-
 NENTIBVS EORVMQVE VSV
 HODIERNO.

SECTIO I.

DE IVRE ANTIQVO GERMANORVM.

§. 25.

*Antiquissima Germanorum iura meris consue-
 tudinibus continebantur* 1). Et quam-
 quam *carminibus* 2) aliisque modis eorum-
 dem memoriam propagare studebant, pauca
 tamen eiusdem capita in comperto habemus
 a TACITO 3) aliisque scriptoribus memora-
 ta, ex quibus vestigia eius vnice legenda sunt.

- 1) HENR. GOTTL. FRANKE *de iurisprudentia vete-
 rum Germanorum*. Lips. 1728.
- 2) CHR. LVD. CRELLIVS *de primitiis legum poetis,
 antiquissimo genere carminum*. Viteb. 1725. HER-
 TII *notitia veter. German. popul. P. I. c. IV. §. 6.*
- 3) in aureo *de moribus Germanorum libro*. Vesti-
 gia

gia autem iuris germanici in Tacito latentia GE. CHR. GEBAVERVS, ὁ πάλιν, follerter indagauit his quidem scriptis programmatibus:

- 1) *de indole connubiorum* ad Tac. c. 18. Goetting, 1736.
- 2) *de dote germanica.* ad c. 18. 1741.
- 3) *de alea et fide.* ad c. 24. 1741.
- 4) *de poena violati matrimonii.* ad c. 19. 1743.
- 5) *de supplicio adulterarum.* ad c. 19. 1743.
- 6) *de regia apud Germanos nomine.* ad c. 7. 1753.
- 7) *de regia apud Germanos potestate.* ad c. 7. 1753.
- 8) *de regia apud Germanos successione.* ad c. 7. 1753.
- 9) *de nobilitate veterum Germanorum.* ad c. 7. 1754.
- 10) *de comitiis veterum Germ.* ad c. 11. 1754.
- 11) *de iudiciis veterum Germ.* ad c. 12. 1754.
- 12) *de comitatu principum Germ.* ad c. 13. 14. 1754.
- 13) *de iure successionum apud veteres Germ.* ad c. 20. 1754.
- 14) *de patria potestate veterum Germ.* ad c. 20. 13. 1755.
- 15) *de dominica potestate veterum Germ.* ad c. 25. 1757.
- 16) *de re iudiciaria militari veterum Germ.* ad c. 6. 7. 14. 1760.
- 17) *diff. de re libertinitate et iurisdictione militari veterum Germ.* ad c. 6. 7. 14. 1760.
- 18) *progr. de iudiciis non capitalibus veterum Germanorum.* 1763.
- 19) *pr. de homicidio delicto apud veteres Germanos non capitali, eiusque multa Weregildo.* 1763.

§. 26.

Ex quo autem Franci rerum potiti sunt, consuetudines germanicae singulorum populorum, in scripturam redactae sunt 1), vnde leges: *Salica* 2), *Ripuariorum*, *Alemannorum*,

Ba-

Baiuuariorum 3), Frisiorum 4), Angliorum, Werinorum et Saxonum 5), et eorum quoque populorum, qui relicta Germania alias sibi sedes quaesierunt, Burgundionum puto, Wisigothorum, Ostrogothorum ac Longobardorum 6), permanarunt, quibus postea omnibus ac singulis *Capitularia Regum Francorum* accesserunt; et quaedam ex usu fori seruabantur, quae *auctores formularum* 7) compilarunt.

- 1) PAVLL. HACHENBERG *de legibus veterum Germanorum*, in *Germania antiqua* *diff.* III. p. 41. *sqq.*
- 2) de hac praeter scriptores antiquiores, WENDELINUM et alios vnice notandi sunt: CAR. DU FRESNE *diff.* XVII. ad *Ioimuillam*, apud PISTORIUM in *amoenitat. hist. iurid.* P. VI. p. 1670. *sqq.* et GE. STEPH. WIESANDI *diff. de lege Salica*. Lips. 1760. Edidit hanc et Ripuariorum legem commentarioque illustrauit IO. GE. ECCARDVS. Hannou. 1719. fol. cf. etiam H. CHR. DE SENKENBERG *visiones de collect. leg. germ.* c. 1. p. 7. *sqq.*
- 3) HENR. CHR. SENKENBERGII *diff. de legibus gentis bauaricae*. Giesl. 1740. *de legibus Bauarorum ante Theodoricum eleganter exposuit* STERZINGERVS in *den Abhandl. der Bayerisch. Acad. der Wissensch.* T. I. p. 135. *sqq.*
- 4) editae notisque illustratae a SIBR. TETARDO SICCAMA, cuius editionem recudendam dedit CAR. GVIL. GAERTNERVS. Lips. 1730. 4.
- 5) HERM. AD. MEINDERS *de statu religionis et reipublicae sub Carolo M. et Ludouico Pio in veteri Saxonia s. Westphalia et vicinis regionibus*. Lemgou. 1711. 4.
- 6) elegantissimam harum editionem dedit LVD. ANT. MVRATORIUS in *scriptor. rer. Italicar.* T. I. P. II. (Mediolan. 1725. f.) p. 1. *sqq.*

7) in

- 7) in quibus instar omnium memorandi MARCVLI monachi *formularum libri II.* editi ab HIER. BIGNONIO. Paris. 1613. 8. cf. G. D. Hoffmanns *Samml. vermischter Beobacht.* T. III. p. 177. fqq.

§. 27.

Omnes ac singulae harum legum compilationes in codicibus manuscriptis, qui ipsi admodum discrepant, diu latuerunt, donec opera praestantissimorum virorum IOANNIS SICHARDI 1), BASILII IOANNIS HEROLDI 2), FRIDERICI LINDENBROGII 3), STEPHANI BALVZII 4), et PETRI GEORGISCH 5), magno iurisprudentiae nostrae commodo, publice prodierunt.

- 1) *leges Ripuariorum, Boioariorum et Alemannorum.* Basil. 1530. 8.
 2) *originum ac germanicarum antiquitatum libri, leges videlicet Salicae, Alemannorum, Saxonum, Angliorum, Thuringorum, Burgundionum, Francorum, Ripariae, Boioariorum, Westphalorum, Werinorum, Frisionum, Longobardorum, Theutonum.* Basil. 1557. f.
 3) *codex legum antiquarum in quo continentur leges Wisigothorum, edictum Theoderici regis Lex Baiuvariorum, decretum Thassilonis ducis, Lex Ripuariorum, Lex Saxonum, Angliorum et Werinorum, Frisionum, Longobardorum, Constitutiones Siciliae s. Neapolitanae Capitulare Caroli M. et Hludouici Imp. vna cum glossario.* Francof. 1613. f.
 4) *capitularia regum Francorum; adiectis MARCVLI monachi et aliorum formulis vna cum editoris et variorum notis.* Paris. 1677. 2. Tomi f.

5) cor-

- 5) *corpus iuris germanici antiqui, quo continentur leges Francorum Salicae et Ripuariorum, Alemannorum, Baiuuariorum, Frisionum, Anglorum et Werinorum, Saxonum, Longobardorum, Wisigothorum, Ostgothorum, nec non Capitularia regum Francorum, una cum libris Capitularium ab Ansegiso abbate et Benedicto Leuita collectis; cum praefatione IO. GOTTL. HEINECCI. Hal. 1738. 4.*

§. 28.

Iam quod ad *usum harum collectionum* attinet, facile est ad animaduertendum, eundem magnum esse et peregregium ad deducendas *iurium hodiernorum origines* 1). Si tamen *usum fori immediatum* spectaueris, nullam earum esse auctoritatem strenue contendo 2), cum (a) iam saeculis IX. X. XI. gradu suo in foris depulsae 3) fuerint (b) plerique populi, quibus latae fuerunt, ipsum adeo nomen mutauerint statumque publicum (c); nouiores iurium collectiones iisdem vbique derogauerint 4).

- 1) IO. CAR. HENR. DREYER *de usu genuino iuris anglosaxonici in iure cimbrico explicando* p. 3. sqq.
 2) Strube von dem Misbrauch und gutem Gebrauch der alten teutschen Rechte T. V. der Nebenst. p. 5. sqq. Joh. Steph. Pütrers *Deduction*. Göt. 1760. f. p. 157. Zeumanns *Geist der Gesetze der Teutschen* c. 9. §. 3. p. 98.
 3) *elementa mea historiae iuris uniu.* §. 293. sqq. cf. IO. WILH. HARTMANN *de hodierno iuris et iustitiae statu in foris Germ.* (Rintel. 1747.) §. 27. p. 28. sqq.

- 4) FERD. AVG. HOMMEL *de proedria legum Iustinianearum prae iure patrio antiquo in foris Germanorum*. Lips. 1739. HENR. BROKES *de exiguo antiquarum legum Germanicarum usu*. Viteb. 1740. cf. EIVSDEM *obseruat.* p. 169. sqq. 10. SAM. FRID. BOEHMER *de praevindicio iuris germanici prae Romano in causis privatis*. Francof. 1750. 1755.

SECTIO II.

DE IVRE GERMANICO MEDIO.

§. 29.

Ius germanicum medii, quod dicitur, aevi, omne quibusdam priuatorum compilationibus et statutis quarundam vrbium celebrioribus continetur. Inter priuatas collectiones *ius*, quod dicitur, *caesareum das Kayserrecht* 1), omnium videtur antiquissimum, incerto illud quidem auctore et anno 2), ex legibus tamen indubiae auctoritatis compilatum 3), et multifaria olim in foris adlegatione conspicuum 4).

- 1) splendide editum in HENR. CHR. L. B. DE SENKENBERG *corpore iuris germanici publici ac privati T. I.* (Francof. 1760. f.) p. 1 --- 124. P. III. autem ius feudale exponens item prostat in *corpore iuris feudalis Senkenbergiano* p. 1 --- 19.
- 2) SENKENBERGIUS in praefatione *corp. iur. germ.* §. 11. sqq. p. 12. sqq.
- 3) Matth. von Wicht *Vorbericht zum Ostfriesischen Landrecht*. §. 22. p. 86. sqq.

- 4) H. C. Freyh. v. Senkenberg vom Gebrauch des uralten deutschen Rechts c. I. §. 34. sqq. p. 32. sqq. et in praefat. *corp. iur. germ.* §. 43. 44. Dicam scripsit iuri caesareo CHR. VLR. GRVPEIVS in *observat. rer. et antiqu. germ.* p. 481. sqq. Modestius respondit SENKENBERGIUS in *visionib. de collect. leg. germ. c. 3. p. 25. sqq.* Tela tamen Senkenbergiana retorquere adnitus est GRVPEIVS in dem Hamnöverischen Magazin (1765.) p. 897 - 952.

§. 30.

Ius caesareum aetate excipit *speculum Saxonicum* 1), der Sachsenspiegel, idque in duas partes diuisum, quarum prior *ius provinciale Saxonicum* [das Sächsishe Landrecht] posterior *ius feudale Saxonium* 2) [das Sächsishe Lehenrecht] adpellatur. Continet illud collectionem morum Saxoniae et vicinarum regionum ab EPKONE DE REPKOW 3) medio fere saeculo XIII. 4) priuata auctoritate compilatam; quam non vicina tantum, verum remotissimae quoque Germaniae, Liuoniae, Curlandiae regiones 5), ob morum Germanicorum miram cum Saxonis consonantiam, et quia melior legum collectio non adesset, auide receperunt 6).

- 1) CAR. OTTO RECHENBERG, *diff. habita praefide CHR. SCHREITERO de origine iuris Saxonici.* Lips. 1710. EVCHAR. GOTTL. RINK *de speculo Saxonico fonte iuris Saxonici communis.* Altorf. 1718. GE. HENR. AYRER *de aetate speculi Saxonici speculo Suenico antiquiori.* Goetting. 1742. ADAM. HENR. LACKMANN *an vnquam speculum Saxonium exstiterit speculo Epkonis de Reggow antiquius?*

- quius? Kilon. 1748. CHR. VLR. GRVPEN in *obseru. rer. et antiqu. germ. p. 457. sqq.* H. CHR. DE SENKENBERG *visiones de collect. leg. germ. p. 46. sqq.*
- 2) CONRING *de origine iuris germanici c. 30.* STRVIVS in *hist. iur. c. 8. §. 16.* Buri Erläuterung des Lehenrechts p. 171. sqq. Exstat apud SENKENBERGIVM in *corp. iur. feud. p. 179-217.*
- 3) HEIGIVS *quaest. iur. Sax. qu. VIII.* RINKIVS l. c. §. 2. p. 5. Beckmanns Anhaltische Historie P. 7. c. 3. p. 356.
- 4) AYRERVVS l. c. §. 7. sqq. Buri p. 173. sqq. Nuper perill. SENKENBERGIVS von dem lebhaften Gebrauch des alten deutschen Rechts. c. 1. §. 30. p. 28. anno 1158. compilatum esse opinabatur, auctoritate BRANDII A TZERSTADT, patricii lüneburgensis, qui in dem Slötel des Landrechts de 1442. ait: so best de sulve Her Eyse dat vormered by den jaren na Goddes bord dusend jar unde anderhalf hundert jar unde acht jar myt velen synen reden unde worden, un of anderer Keyser, alse Keyser Otten des ersten unde of des anderen unde Keyser Fredericus von Stouff settinghe, den Sassen sin ghegheuen vor recht, qui locus exstat apud SENKENBERGIVM l. c. p. 227. sed cf. GRVPENII *obseru. p. 465.*
- 5) RINKIVS §. 17. p. 28. sqq. STRVVIVS c. 6. §. 23. p. 469. sqq.
- 6) plenam editionum speculi recensionem dat Pütter in der juristischen Encyclopädie p. 132. sqq. cf. H. Chr. Meckbachs Anmerkungen über den Sachsen-spiegel. Jena 1764. 4.

§. 31.

Eodem saeculo XIII. confectus ordo iudicialis iuris provincialis 1) [Der Richtsteig Landesrecht]; qui HERMANNVM AB OESFELD 2) auctorem

auctorem habere fertur. *Weichbildum* 3) *Saxonicum* siue *Magdeburgicum*, quod ob insignem scabinatus Magdeburgici claritatem magnam nanciscebatur auctoritatem 4) falso ab Ottonis M. aeuo deducitur 5), et rectius vertente saeculo XIII. compilatum esse contenditur 6).

- 1) Edidit hunc et *ordinem iudicarium feudalem*, den *Richtsteig Lehenrechts* IAC. FRID. LVDOVICI in *adpudice der Anleitung zum Lehenproceß*; longe curatiorum alteroque libro auctiorem dedit SENKENBERGIVS in *corpore iur. germ. T. I. p. 127-308*. cf. *IDEM in praef. corp. iur. germ. S. 104. 105.*
- 2) de hoc vide SENKENBERGIVM *de euocationibus* T. II. ZANGERI *de exceptionibus* p. 1480. sq. Nuper tamen IO. DE BVCH, nobili Marchico hunc librum vindicauit GRVPENIVS in praefat. ad *spec. sax. belg.* (Holländ. *Sachsenspiegel*) 1763. 4.
- 3) IO. GRYPHIANDER *de Weichbildis Saxoniciis*. Frf. 1625. 4. Argent. 1666. 4. AVG. BENED. CARPZOVIVS *de iure Weichbildorum*. Lips. 1673. 1742. IO. HENR. EGGELING *de Wichiletho*. Brem. 1700. IO. ZACH. HARTMANN *de etymologia vocis Weichbild*. Kil. 1734. IOA. THEOD. LICHTENSTEIN *de iure Weichbildico Saxonico ex documentis Helmstad. illustrato*. Helmst. 1748.
- 4) STRVVIVS in *hist. iur.* p. 482. sqq. LICHTENSTEIN *Obs. I. p. 1 -- 8.*
- 5) LVD. MENKEN *progr. quo confirmationem Weichbildi, quae Ottoni I. tribuitur, historiarum fide destitui ostenditur*; in *sel. diss. iurid.* (Lips. 1705. 4.) p. 884. sqq.
- 6) Muto sententiam. Iura enim municipalia Prussiae me docuerunt, iam 1233. ciuitates Borussiae hoc iure donatas esse. cf. *meine Jurist. Bibl. T. II. p.*

255. sqq. De cetero LAVHNIUS in den *Schriften der T. Gesellsch. zu Jena* (a. 1753.) p. 119. sqq. illud fontem esse speculi saxonici, argumentis parum probabilibus probare conatus est. cf. *Gruppen im Hannöv. Magazin*. 1765. p. 902. sqq. nouissime editum a IAC. FRID. LVDOVICI. Hal. 1721. 4. c. *praefatione*, qua *historia operis* exponitur, quam vide §. 9. 12. 13.

§. 32.

Similis speculo Saxonico compilatio est, quam vulgo *speculum Sueuicum* s. *Alemannicum* 1), den *Schwabenspiegel* adpellant, cuius item duae partes *ius prouinciale alemannicum* [*Schwäbisches Landrecht*] et *ius feudale alemannicum* 2) [*Schwäbisches Lehnrecht*] prostant. Nomen quidem speculi Sueuici commentitium videtur 3), cum ostendi non possit, esse illud in Sueuia aut ex moribus Sueuorum collectum. De auctore 4) et aetate 5) omnia incerta. Quod ad argumenta et fata eius attinet, ex iure caesareo et speculo Saxonico haustum videtur opus, cuius Codices MSS. admodum variant, cum in singulis prouinciis quisque, quae cum iure caesareo aut Saxonico non conueniebant, adderet, atque adeo ad habitum iuris sui patrii omnem collectionem adornaret 6).

1) STRVVIVS c. 6. §. 30. p. 487. sqq.

2) quod elegantissimo commentario illustrauit IO. SCHILTERVS.

- 3) IO. GOTTL. GONNE *de commento speculi Suenici nec non iuris Suenici s. Alemannici, quod in illo haberi creditur.* Erlang. 1753. *Senftenberg vom Gebrauch der alten deutschen Rechte.* c. 1. §. 13.
- 4) *Buri* p. 183.
- 5) PHIL. IAC. LAMBACHERVS *de aetate iuris illius antiqui germanici, quod vulgo vocatur speculum Suenicum, deque significato vocabuli Semperleute, quod in eo usurpatur.* Vienn. 1739. 4. anno 1282. illud compilatum esse ait. Sed vide AYRERVM §. 14. sqq. p. 27. sq. *Buri* p. 184. sqq. RVD. autem ISELIVS anno 1286. a Rudolpho I. in follemni curia illud confirmatum esse contendit teste SENKENBERGIO in *praef. T. I. corp. iur. germ.* §. 6. p. 7.
- 6) GONNE l. c. §. 3 -- 11. §. 15. sqq. *Elem. mea hist. iur. uniu.* §. 314. editiones huius speculi recenset CHR. GOTTH. HOFFMANN *de orig. leg. germ.* p. 133. et Pütter in *der juristischen Encyclopädie* p. 138. sqq.

§. 33.

Haec de collectionibus iurium germanicorum priuata auctoritate media aetate compilatis. Quod iam ad *iura publice promulgata* attinet; iurium quidem prouincialium elegantes aliquot collectiones prodierunt, in quibus ius prouinciale *Rustringense* 1) [*Rustringer Landrecht*], ius vetus *Frisium* 2) [*Altfriesisch Landrecht*], ius *emficum* 3) [*Emsiger Landrecht*], *femariense* 4) [*der Insel Fehmern Landrecht*]; ius prouinciale *bauaricum* 5), ius *friscumboreale* 6), [*Nordfriesisches Landrecht*] praecipue notari merentur.

- 1) saeculo XIII. collectum est; **Wichts** Vorbericht zum Ostfries. Landrecht p. 170. sqq. editum est a PVFENDORFIO T. III. *observat. in adp.* p. 36--144.
- 2) ineunte saeculo XIV. conditum; prodiit Colon. 1468. et in editione secunda CHR. SCHOTANI *Bescrijvinge van de Heerlychheydt van Friesland.* 1664 f. **Wichts** Vorbericht p. 133. sq.
- 3) factum a. 1312. editum a WICHTIO im Ostfriesischen Landrecht p. 645. cf. EIVS Vorbericht p. 126.
- 4) de a. 1326. exstat apud DREYERVM in *der Sammlung vermischter Abhandlungen* T. II. p. 1017--1030.
- 5) promulgatum a. 1346. editum 1484. et 1495. Augustae Vindel. et denuo a IO. HEVMANNO in *opus. iur. germ.* (Norimb. 1747. 4.) p. 54. sqq. SENKENBERG *de legibus gentis bavaricae.* Gieß. 1742. §. 8.
- 6) de a. 1426. apud DREYERVM T. I. *der Abhandlungen* p. 473--486. repetitam eius compilationem dedit J. F. Cramer in *den Nachrichten von einigen Gegenden der H. Schleswig und Hollstein* T. I. (Flensb. 1758. 8.) p. 350--392.

§. 34.

Statutorum denique insignis prodiit numerus; in iisque quaedam maximam nominis celebritatem consequuta sunt, praesertim earum urbium, ad quas prouocatione certabatur. Hoc ergo nomine *ius Susatense* 1), *Suerinense* 2), et *Lubecense* 3), praesertim notari debent; licet aliorum quoque aequae celebrium statutorum non vilis certe numerus exstet.

- 1) antiquum *statutum Susatense* saeculo XII. latine conscriptum hoc elogio edidit FRANC. DOMIN. HAEERLINVS: *venerandum vetustatis monumentum*

tum statuta Susatensia latina saeculo XII. in litteras redacta. Helmst. 1748. 4. Repetitam editionem dedit in *analektis medii aevi* (Norimb. 1763. 8.) T. I. p. 507. sqq. et THEOD. GE. WILH. EMMINGHAUS in *memorab. Susatens.* P. III. p. 101 -- 136. Schraeam vero *Susatensem veterem*, saeculi XV. ineuntis, et *novam*, saeculi XVI. publicarunt LVDOLPHVS in *collect. statut.* p. 358. et EMMINGHAUS l. c. p. 137. sqq. EMMINGHVSIVS quoque *commentarium in ius Susatense antiquissimum.* Frf. et Lips. 1755. 4. dedit.

- 2) anno 1222. compilatum iussu Comitis Henrici Burwini II. Dreyer in den *Abhandl.* T. I. p. 21. 23. *latine* exstat in FRID. THOMAE *analekt.* *Gustrou.* p. 51. cf. PETR. TORNOVIVM *de feudis Mecklenb.* in praef. *Germanice* apud WESTPHALIVM in *specim. docum. Mecklenb.* p. 205. septem vero eiusdem fragmenta notis illustrata dedit idem WESTPHALIVS T. I. *monument. ineditor.* p. 2007. sqq.
- 3) initia iuris statutarii lubecensis in saeculo XII. ponenda; super eoque adhuc a. 1226. confirmationem Imp. Frid. II. impetrarunt apud MOSERVM in dem *Reichsstädtischen Handbuch* T. II. p. 165. Nouiora praestantissimi iuris statutarii, ingenti plausu excepti, scriptores historia iuris Lubecensis exponunt, quos infra dabimus, cf. *elem. mea hist. iur.* §. 323. Tres antiquos codices iuris Lubecensis edidit H. BROKES in *obseruat. for.* in append.

§. 35.

Illustrem quoque iuris germanici medii aevi partem constituunt *demonstrationes iurium* 1), quae Weisthümer nominantur; quibus multa iuris publici priuatique capita inter dominum territorii subditosque disceptata in tuto collocabantur 2), praesente domini legato, qui scabinos subditosque de singulis momentis

mentis interrogabat, eoque facto instrumentum, quod Weisthum vocabatur, conficiebant 3); quem vtilissimum litigiis occurrendi modum postea neglectum esse multi conuesti sunt Icti rerum admodum gnari 4).

- 1) HENR. CHR. L. B. DE SENKENBERG *de demonstrationibus iurium, denen Weisthümern*; in volum. *meditat. de uniu. iure et hist.* p. 718. sqq.
- 2) J. H. Freyh. von Cramer von der Gültigkeit eines Weisthums ohne Unterschrift T. L. der Weglar. Rebenst. p. 57. sqq.
- 3) exempla eiusmodi demonstrationum vide apud SENKENBERGIUM in *corp. iur. germ. T. II. p. 11. sq. p. 62. sqq.*
- 4) Secfendorf im Fürstenstaat p. 116. sqq. LVDOLF P. III. *obj.* 244.

§. 36.

Quod tandem ad *usum hodiernum harum collectionum* attinet, sunt quidem, qui magnum iis in foris Germaniae pretium statuunt 1). Enimvero, meo quidem iudicio non iuris pragmatici, sed merae *antiquitatis iuris germanici loco haberi debent* 2). Nam (a) specula et ius caesareum a priuatis compilata sunt; quorum testimonium, si vel maxime iis fides historica habenda sit 3), hodiernis iudicibus imponere nequit; (b) in ipsis regionibus, vbi specula haec obtinuerunt, non nisi iuris consuetudinarii loco censentur 4), cuius probatio semper facienda 5) est; (c) priuato de iuribus extra territorium suum vfitatis testanti, nisi ad-

adsertiones suas probauerit, fides iuridica 6) prorsus haberi nequit; (d) statuta et iura provincialia nouioribus collectionibus vbique abrogata 7), atque adeo, nisi quaedam eius particulae usu et obseruantia conseruatae esse doceantur, omnis omnino auctoritas in foro ipsis deneganda est.

- 1) RINKIUS §. 14.
- 2) HENR. ERN. KESTNER *de auctoritate speculi Saxonici*, in comment. *de defectibus iuris comm. probl. III.* FERD. AVG. HOMMEL *de proedria legum Iustin. prae iure patrio antiquo* §. 21. 22.
- 3) IO. AVG. ERNESTI *de fide historica recte aestimanda*. Lips. 1746. Strube T. V. der Nebenst. p. 76. sqq.
- 4) SENKENBERGIUS *de iure consuetudinis et obseruant.* §. 8. p. 17. sqq.
- 5) STEPH. FRID. HARPPRECHT DE HARPPRECHT-STEIN *speculi suenici et praesertim iuris feudalis alemannici in foris vicariatus Sueuo-Franconico-palatini non vsus modernus*. Kil. 1723. 4.
- 6) cf. THOMASII *diff. de fide iuridica*.
- 7) quale quid in his terris circa speculum saxonicum factum est. IO. CHR. CONR. ENGELBRECHT *de genuin. decision. iuris fontibus* §. 19. p. 66. sqq. MASCOVII *notitia iuris et iud. brunsvic.* P. I. c. 4. §. 29. CHR. LVD. SCHEIDII *progr. quam ob causam ius saxonicum in terris brunsvica-lunenburgicis abrogatum sit*. Goett. 1738. p. 8. sqq. IDEM in den Anmerkungen über Mosers *Braunschweig-Lüneb. Staatsrecht* §. 98. p. 356. sqq. *mein Beweis, daß das Sachsenrecht in den hiesigen Landen niemahls durchgängig gegolten habe, in den Sandv. nützl. Saml.* 1760. p. 1369. sqq.

SECTIO III.

DE IVRE HODIERNO GERMANICO.

TITVLVS I.

DE IVRIBVS PRIVATIS INTER NOBILES
VSITATIS.

MEMBRVM I.

DE IVRIBVS INTER NOBILES IMMEDIATOS
VSITATIS.

§. 37.

Iura inter singulos Germaniae ciues hodie obtinentia pro diuersitate personarum admodum differunt. Certe inter nobiles ob *splendorem familiarum* 1) tuendum, conseruationem bonorum in familia et similia instituta, iura admodum singularia introducta sunt 2); quae quum iuribus peregrinis praecipue repugnent; atque adeo odio Legistarum exposita essent 3): nobiles rem suam agi videntes, pactis familiae 4), aliisque modis iura sua conseruare scriptisque consignare laborarunt, de quo nunc videamus 5).

1) PETR. MVLLER *de prouidentia maiorum*. Ien. 1693. NIC. CHR. DE LYNKER *de familiarum nobilium splendore*. Ien. 1704. ERN. WILH. STRECKER *de splendore familiarum conseruando*. Erf. 1747.

- 2) IO. STEPH. PUTTER *de normis decidendi successionem illustrium controuersam.*
- 3) GE. BEYER *de usu iuris Romani in cassis ius personarum in Germania concernentibus, quae commentatio EIVSDEM delineationi iuris germ. praemissa est p. 33. sqq.*
- 4) **Cramers** *Weglar. Nebenst. P. 7. p. 120. sqq.*
- 5) IO. FRID. EISENHARTH *oratio de meritis nobilitatis teutonicae circa iuris patrii conseruationem. EIVSDEM progr. de renunciatione nobilitatis subiuñcta. Helmst. 1757.*

§. 38.

Quod primo ad *nobilitatem immediatam* attingit, illa quidem iam olim specialibus iuribus et ordinationibus vsa est, eorumque confirmationem saeculo XVI. potissimum impetrauit 1). *Nobilibus Sueviae immediatis* haec iurium et ordinationum equestrium confirmatio a. 1566. contigit 2), quae deinde a singulis Imperatoribus repetita est.

- 1) GE. HENR. AYRER s. resp. IO. HENR. SOMMERI *vindiciae libertatis corporis nobilium S. R. I. immediatorum aduersus superioritatis territor. extensionem. Goetting. 1754. c. I. §. 13. sqq. p. 51. sqq. J. St. Burgermeister Reichsrittersch. Corpus iuris oder Codex diplom. Ulm 1707.*
- 2) *Gemeiner Ritterschaft und Adel der fünf Viertel im Landt zu Schwaben, als nemlich des Theils im Hegew, Bodensee, und Allgew, des Theils am Neckherß, auf dem Schwarzwaldt und in der Ortenaw, des Theils am Rothen, und dann des Theils am Kreichen Ordnungen. 1561. apud LVNIGIVM im Reichsarchiv P. spec. cont. III.*

p. 34. sqq. cf. Joh. Cour. Kreidemann von der Reichsritterschaft in Schwaben Staat, Stand, Ehren, Würde, Freyheit, Recht, Gerechtigkeit und alten Herkommenheiten Tübing. 1646. 1673. 4. recusus in F. E. von Moser kleinen Schriften T. XI. p. 63. sqq.

§. 39.

Similiter *nobilitas immediata franconica* anno 1590. ordinationem equestrem condidit, eamque eodem anno Imp. Rudolphus II, et qui eum sequuti sunt Imperatores, imperiali auctoritate roborarunt 1); quam tamen splendidum corpus equestre in comitiis sex pagorum (Sechs-Orths-Tag) Norimbergae 1716. habitis multifariam auxit et immutavit, eamque 2) Imp. Carolus VI. d. 24. Ian. 1718. omnino confirmavit.

1) exstat haec ordinatio integra apud LVNIGIVM l. c. 2. Absatz p. 15. sqq. SOMMERVS c. 1. §. 142

2) prodiit ea hoc elogio: des H. R. R. ohnmittelbarfreyer Ritterschaft der 6. Ort in Franken erneuert, vermehrt- und confirmirte Ordnungen, samt derselben Privilegien und Befreyungsbriefen, auch Kayserl. Rescripten. 1720. 4.

§. 40.

Tandem *nobilitas quoque rhenana immediata* eiusmodi ordinationibus vtitur. Hae iam anno 1552. pacto compositae et ab Imperatoribus confirmatae 1), anno 1652. vero insigniter immutatae 2), et ab hac inde aetate imperialiuna

Tr. I. De IV.
rialium con
tissime robo

1) apud
2) hanc
penn
Kreid
est am
Hofsch
p. 63
in Sch
p. 14
hanc h
in Hen
aliam inf
cunt ver
eigo mit
frant et
ohnmittelb
q. Ritters

Proter
perit im
non est ad
nam, de qu
gis imperia
ur 1).
1) (s. a. u.
ricti rom

rialium constitutionum munimine constantissime roboratae sunt 3).

- 1) apud LVNIGIVM l. c. 3. Absatz p. 3. fgg.
- 2) hanc item exhibet LVNIGIVS l. c. p. 36. fgg. separatim autem prodiit hoc titulo: des H. R. R. Freyer Ritterschafft am Rheinstrom, in der Wetterau und zugehörigen Orten, erneuert und confirmirte Reichsfassungen und Ordnungen, sammt Privilegien und Freyheitsbriefen, auch Kayserlichen Decreten. Siessen 1691. 1694. Maynz. 1701. 4.
- 3) SOMMERVS c. 1. §. 15. cf. SIM. GVNTHERI Freyheiten des H. R. R. erimirten adelichen Ritterschafft am Rhein. Speyer 1609. 4. *Nobilitas immediata Alsatae inferioris*, Gallici regis maiestatem nunc comiter venerans, insignia habet priuilegia, hoc elogio edita: *Statuts et privileges de la noblesse franche et immediat de la basse Alsace*; E. frey ohnmittelbaren Ritterschafft im untern Elsaß adeliche Ritterordnung. Straßb. 1713. f.

§. 41.

Praeter has ordinationes nobilitatem imperii immediatam aliis adhuc iuribus regi, non est ad dubitandum, quae pactis familiarum, de quibus statim exponemus, priuilegiis imperialibus aut obseruantibus definiuntur 1).

- 1) (SAM. LVCII) vorläufiger doch gründlicher Bericht vom Adel in Deutschland. Frankf. 1721. 4.

MEMBRUM II.

DE IVRIBVS EQVESTREBVS ET PACTIS
FAMILIAE NOBILIVM
MEDIATORVM.

§. 42.

Nobilium mediatorum cum ratione natalium et conseruationis splendoris familiae eadem, quae immediatorum, sit ratio: facile est ad animaduertendum, ipsos iisdem quoque iuribus frui. Haec tamen raro peculiari- bus collectionibus, comprehenduntur, cum pleraque id genus *instituta recessibus prouincialibus, reuersalibus*, legibus singulorum territoriorum fundamentalibus, *confirmationibus priuilegiorum*, quas noui Principes vt plurimum concedere solent, plerumque *contineantur*; aut pactis familiae definiri soleant.

- 1) e pluribus, quae singula Germaniae territoria subministrant, exemplis videas: *Bayerische Landesfreyheiten*. München 1568. et apud LVNIGIVM in der Collection von der Landsäss. Ritter- schaft T. I. p. 567. sqq. Iura meklenburgica (Neubrandenb. 1720. 4.) p. 1--218. itemque (E. H. F. Culemanns) Sammlung derer vornehmsten Landesverträge des S. Minden. Minden 1748. 8. praelertim p. 187. sqq.

§. 43.

In quibusdam tamen territoriis nobiles iurium suorum indicem et epitomen iuriseque-
Aris

fr̄is nomine proſtare voluerunt, qua in re ius equeſtre ducatus bremenſis [das Bremiſche Ritterrecht] illuſtre exemplum perhibet quod ſaeculo XVI ex antiquis privilegiis, iuribus et obſervantiis compilatum et d. 22. Decembris anno 1577. ab archiepiſcopo Henrico et capitulo confirmatum.

- 1) Etade 1673. et cum notis authenticis. ib. 1739. cf. IO. ZACH. HARTMANN progr. de ſimilitudinebus equitum holfat. cum bremenſ. 1736. p. 7.

§. 44.

Praecipuum autem conſervandorum inter nobiles iurium peculiarium modum conſtituunt pacta ſive ſtatuta familiarum 1), quae incongruo nomine a pragmaticis quibusdam *fideicommiſſa familiae conventionalia* 2) nuncupantur. Continent haec conventiones conſenſu omnium de familia celebratas, quibus ſucceſſio aliaque ad conſervandum familiae ſplendorem ſpectantia accurate definiuntur 3), et in plerisque familiis nobilibus iudicibus optima dirimendarum litium argumenta ſubminiſtrant.

- 1) NIC. BETSIVS de familiarum illuſtrium et nobilium ſtatutis, pactis et conſuetudinibus. Francof. 1611. 8. et cum praefatione, notis et indice IO. SCHILTERJ. Arg. 1699. 4. HERM. BECKER de valore fideicommiſſorum tam ultima voluntate, quam per conventionem conſtitutorum, Roſtoch. 1752. GE. SAM. MADIHN de efficacia pacti familiae illuſtris agnato remotiori ius ſuccedendi tribuentis. Hal. 1754.

- 2) PHIL. KNIPSCHILD *de fideicommissis familiarum nobilium*. Arg. 1626. Vlm. 1693. 4. 10. WOLFG. TEXTOR *de pactis gentilitiis procerum*. Heidelberg. 1673. FERD. CPH. HARPPRECHT *de fideicommissis conuentionali*. SAM. STRYK *de fideicommissis familiarum nobilium conuentionalibus*. Hal. 1710. IVST. HENN. BOEHMER *de fundamento pactorum familiae ad fideicommissa inclinantium*. Hal. 1730. in *exerc. ad Pand. T. II. p. 403. sqq.*
- 3) exempli loco vide PETR. MVLLERI *diff. ad singularia illustrium Bunauiorum statuta*. Ien. 1688. DIET. HERM. KEMMERICH *progr. de institutis Germanorum ad conseruationem familiae spectantibus*. Ien. 1737.

§. 45.

Iam *utrum nobilibus pactorum familiae faciendorum potestas, sine consensu principis, tribuenda sit, dubitatur*. Equidem omnino tribuendam esse putauerim, cum (a) plerumque iura inter nobiles ab antiquis temporibus vsitata firmitus tantum caueant; (b) omnes leges priuatis potestatem, pacto legibus receptis derogandi, tribuant, quod infra (§. 55.) adparebit 1); nec ratione nobilium exceptio adpareat; nisi forte eiusmodi pactis iuribus principis vel domini directi praeiudicium inferatur 2); quo casu eius consensu omnino opus est. (c) aliquot leges 3) expresse hanc potestatem nobilibus indulgeant; (d) nec denique extra Saxoniam 4) *Principis confirmatio* diserte requiratur, quae tamen *utilitatis et consilii causa* tutius petenda esse videtur.

1) Niccius

Tit. I. De iur.

1) Niccius
199.

2) HENN.

3) videtur
meum
legem
per in
spe. hq.

4) Erlangen

4. l. 4.
13. c.quae c.
tertium
in pactis

I. loc.

cont. h.
iur. h.
d. 1696.

III. P.

Niccius
Bunauio
t. 25.
1. 7.

S.

10.

De cete
in singulis
competentdeca statut
cauebimus

TIT. I. DE IVR. PRIVAT. INT. NOBIL. VSITATIS. 51

- 1) Riccius von Stadtgefeßen lib. II. c. 10. p. 429. sqq.
- 2) HERTIVS *decif.* 947.
- 3) videatur e. g. constitut. boruss. d. 24. Febr. 1717. wegen Allodification der Lehne gegen einen gewissen Lehns-Canonem §. 4. apud CHR. HERM. DESCHWEDER in den Anmerkungen über die Hinterpommersche Lehnsconstitution. Rost. 1755. 4. p. 311.
- 4) Erläuterte Sächsische Proceßordnung. Dresd. 1724. 4. t. 45. §. 6. p. 266. *Decif. el. Sax. de 1746.* 13. c. fin. Sunt tamen et alia iura particularia, quae confirmationem necessariam statuunt, praesertim quoad obligationem creditorum ex eiusmodi pactis. Böhmische Landesordn. O. 22. Nouell. I. l. 20. Oesterreichisch-Schles. Ordn. II. 603. sqq. const. *Bauar.* d. 20. Apr. 1672. in LÜNIG. corp. iur. feud. germ. T. II. p. 225. const. *Leodienf.* d. 1686. in LVDOLFI *symphorem. decif. camer. T. III. P. I. p. 1025. sq.* *Preuss. Hypoth. Ordn. §. 9.* *Altensburg. P. D. P. I. p. 256. sq.* *Gothaisch. Banquerout. Ordn. 1740. §. 12.* *Hessisch. L. D. P. 3. t. 25. Oesterr. Success. Ordn. t. 12. §. 1. t. 19. I. F. ROBE de pecunia mutuat. tuto colloc. c. 5. §. 58. 59. Codex Maximil. Bauar. ciu. P. 3. c. 10. §. 3. p. 286.*

§. 46.

De cetero multi scriptores iura nobilibus in singulis Germaniae territorii lege vel vsu competentia exposuerunt, quos in bibliotheca statutorum et ad locum de nobilitate recensebimus.

TITVLVS II.

DE ORDINATIONIBVS PROVINCIALIBVS
ET POLITICIS.

§. 47.

Ordinationes prouinciales, quibus hodie vtimur, omnes post institutum iudicium camerale imperii factae sunt. Certe antiquiores non magni momenti sunt, nonnisi collectionem rerum iudicatarum continentes 1). Vt autem eo maioris essent auctoritatis hae nouae ordinationes prouinciales vel iura prouincialia, plerumque earundem *confirmatio* ab *Imperatore* petebatur 2); quae tamen hodie omnino non opus est, cum status imperii omnes ac singuli potestatem legislatariam exerceant 3), neque intuitu eiusdem ad consensum Imperatoris adstringantur 4).

1) Strubens Nebenst. T. I. p. 515. II. p. 463. III. p. 52.

2) Ita Imp. Maxim. II. a. 1568. ordinationem processualem Pomeraniae ex plenitudine potestatis Caesareae confirmat. Pommerische Hofgerichtsordnung. (Warth 1590. 4.) p. 185. 199.

3) etiam contra ius commune. IO. VOLCM. BECHMANN *an et quatenus Principes, Comites et Barones et alii S. R. I. status in ditionibus suis statuta condere possint?* Ien. 1666. CHR. THOMASIVS *de statuim imperii potestate legislataria contra ius commune.* Hal. 1703. GE. WILH. FLEISCHMANN *de potestate legislataria statuim imperii contra ius commune.* Arg. 1713. IO. EHRENF. MEYER *de*

de iure statuum imperii legislatorio. Lips. 1715.
 VLR. FRID. BECHT de legibus ad statum cuiuslibet reip. prudenter adplicandis, et de iure recedendi a constitutionibus imperii statibus competente. Giesl. 1729.

- 4) cf. PFEFFINGERI *Vitriar. illustr. T. III. p. 1146.*
 1799.

§. 48.

Neque tamen Principes illimitata hac legum ferendarum potestate in territoriis suis vtuntur 1). In plerisque enim territoriis *statuum provincialium consensu vel consilio* opus est 2), quem in finem proiectum nouae legis ordinibus provincialibus in comitiis vel deputationi statuum [dem engeren Ausschuß] proponitur, qui monita super eodem exhibent; quo facto, si status consentiant, lex promulgatur 3); si minus, antiqua probantur 4).

1) HERTIVS de consultationibus, legibus et iudiciis in specialibus Germaniae rebus publ. §. 3. 1799. Certe iam olim ministeriales in consortium regiminis vocatos esse docuit CHR. LVD. SCHEIDIVS in den Nachrichten vom Adel p. 116. 118. 120. 172. 175. vid. const. Rudolphi I. de 1287. et 1291. apud LEHMANNVM in *chron. Spir. V. 108. p. 558.*

2) hinc pleraeque legum provincialium collectiones, statuum consensum requisitum fuisse, in fronte significant. cf. exempli causa praefat. des Würtemberg. Landrechts. Craynische, Cärnthische Landhandvest; BECK *spec. I. iur. publ. austr. p. 135.* Rescr. boruss. ad status Pomeran. Brand. d. 4. Oct. 1746. DE KRAITMAYR *AmmerF. ad Cod. Bavar. indic. in praef. p. 9. sq. (Schreibers) Bericht von*
 D 3 Chur-

Churfächf. Landtägern; in *J. C. von Moser* hist. und diplom. Belustig. T. I. p. 237. sqq. *Pommerische Regimentsform* d. 1720. Decif. Imperial. in causs. *Mecklenb.* 1745. class. 2. p. 85. sq. *Mecklenb. Erblandsvergal.* §. 401. sqq. *ESTOR orig. iur. publ. Hass. c. 44. §. 162.* IDEM *de comitiis et ordin. Hass. c. 1. §. 78.* BVDER *de ordinat. polit. et instit. Saxon. Ernest. c. 1. §. 11. sqq.* *Privil. der Neuburg. Landst. in Lünigs Landsäss. Rittersch.* T. I. p. 1125. sq. *Deduct. der Jülich-Bergischen Landstände Freyheiten* p. 116. sqq. *Calenb. H. G. D. d. 2. Dec. 1639. Cal. c. 2. p. 369. et alia;* *Strubens Unterricht von Regierungs- und Justiz-Sachen.* c. 2. §. 8. p. 51. sqq. IDEM *de statib. prou. §. 15. p. 187. sqq.*

- 3) REINHARTH *ad Christinaeum Vol. I. obs. 13.* ENGELBRECHT *obs. 52.* *Strubens Nebenst. T. II. p. 461. sqq.* *J. J. Mosers Nebenst. p. 77-222.*
 4) *secus tamen, si princeps circa iura disponit, in quorum exercitio ad consensum statuum provincialium non adstringitur.* MYLERS *de principibus et statibus I. R. G. c. 39. 40. p. 358. sqq.*

§. 49.

Ordinationes politiae, quae vocantur, siue Polizeyordnungen, caussas iustitiae proprie non concernunt. Enimuero cum fines caussarum politiae et iustitiae non adeo curate regi poterint 1): principes vi sublimis, quae ipsis competit, politiae 2), in multis quidem territoriis eiusmodi ordinationes elegantes promulgarunt 3), in iisdem tamen tantum non omnia iuris priuati capita illustriora definiuerunt 4), ut adeo iisdem in iure priuato germanico carere prorsus non possimus.

1) Strub

- 1) Strubens Unterricht c. 2. §. 7. c. 4. §. 26. Dithmars Einleitung in die oeconom. Cameral- und Policeywissenschaften c. 4. §. 4. GE. CHR. SCHREIBER *de caussarum politicae et earum, quae iustitiae dicuntur, conflictu et differentia*. Goett. 1739. REINHARTH *Vol. II. obs. 9. et 99.* ENGELBRECHT *obs. 5.*
- 2) GE. HENR. AYRER *S. R. I. princeps politiam circa studia et commercia civium rite adornans*. Goett. 1745. HEVMANN *initia iuris polit. Germ. s. 6. p. 61. sqq.* EIVSDEM *Geist der Geseze der Deutschen. c. 7. §. 2. p. 64. sq.*
- 3) *elegantem earum recensum dat HEVMANNVS in initiis iur. polit. Germ. c. 3. 4. p. 10. sqq.*
- 4) *Egregie hoc probatur v. c. ex ord. polit. Cellens D. Christiani de 1618. ex magdeburgica apud MYLIVM C. C. Magdeb. Vol. III. p. 1. sqq. wurtembergica, mecklenburgica, in iuribus mecklenburg. p. 223. sqq. aliisque quamplurimis.*

§. 50.

Obligant hae ordinationes et iura provincialia ac politiae omnes ac singulos territorii ciues, nisi exemptio 1) quaedam doceri possit. *Statuta tamen et iura priuilegiata specialia iisdem non abrogantur*, cum lex generalis non derogat iuri singulari; licet interdum hoc fieri meminerimus 2). Neque etiam iuribus consuetudinariis derogant, nisi eadem nouae legislationi contraria esse deprehendantur 3).

- 1) SOMMEREI *vindiciae cit. c. 2. cf. 10.* CHR. GOTTH. FELDMANN *de priuilegiata iurisdictione splendido nobilitatis immediatae corpori in eius officiales, saluo alias cuiuscumque iure territoriali priuatiue*

competente. Goett. 1759. et J. G. Pütter in den
außerl. Rechtsfällen in Deduct. p. 221 sqq.

- 2) vide e. g. *mandatum ord. proc. sax. recogn. prae-*
missum et proiectum iuris prouinc. boruss. nouiss.
p. 4.
- 3) vide tamen e. g. *praefat. iur. prouinc. solm.*

TITVLVS III.

DE STATVTIS VRBIVM IMMEDIATARVM ET MEDIATARVM.

§. 51.

Praeter leges per totam prouinciam aliquam
obtinentes vrbes quoque quamplurimae
peculiaribus iuribus vtuntur, quae generali
nomine *statuta* 1) s. *Stadtgesetze*, itemque *Will-*
föhre 2), *Reformationes* 3), *iura municipalia*
4), *Weichbild* 5), *Markrecht* 6) et similiter
nuncupantur.

- 1) Historiam et vim obligandi statutorum iusto vo-
lumine docte exposuit CHR. GOTTL. RICCIUS in
dem zuverlässigen Entwurf von Stadtgesetzen oder
Statutis, vornemlich der Landstände. Frankf. 1735.
4. Ceterum notandum hoc loco, nos non de statu-
tis iure collegiali conditis agere, quippe quae perpetuum
iuris germanici fontem non constituunt. IO.
CHR. FALKNERI *diff. exhibens iura particularia,*
statuta et consuetudines. Ien. 1661. EN. GLASER
de iure statutorio. Helmst. 1662. IO. GE. SIMON
iura statutorum. Ien. 1670. H. B. ROTH *de con-*
fiscatione statutoria. Ien. 1678. IO. MICH. TAV-
BER *de iure statutorio.* Alt. 1693. I. H. BOEHMER
de natura statutorum, quae in ciuitatibus prouin-
cialibus

TIT. III. DE STAT. VRB. IMMED. ET MEDIAT. 57

cialibus conduntur, eorumque obligandi praecipua.
 Hal. 1739. IO. CHR. IOS. FRANC. IGN. VNGER
de obseruantis et statutis ecclesiarum, piorumque
corporum, municipiorum, collegiorum aliarumque
communitatum. Wirceb. 1754. cf. etiam RICCIUS
l. c. lib. II. c. I. §. 5. p. 323.

- 2) i. e. leges pacto constitutae. RICCIUS *l. c. p. 13.*
sq. Eisenharth vom Recht der Sprichwörter
 p. 1 — 6.
- 3) de significato et origine huius vocis vide SENKEN-
 BERGIUM in *Sel. iuris et hist. T. I. p. 525. sq.* et
 WOELKERUM in *praefatione commentarii ad Re-*
format. Noricam §. 53. p. 48. sq.
- 4) quae denominatio orta ex falsa municipiorum Ro-
 manorum cum urbibus Germaniae mediatis com-
 paratione, quam proscripserunt IO. WILH. WALD-
 SCHMID *de differentiis municipiorum Romanorum*
et urbium german. mediatarum. Marp. 1729. et
 MARC. CHR. SCHAAFF *de iure fisci ad ciuitates*
mediatas non pertinente. Goett. 1757. §. 15. p.
 26. sq.
- 5) praeter scriptores ad §. 31. adlegatos vide IVST.
 GE. SCHOTTELIVM *de singularibus quibusd. et*
perant. in Germ. iuribus c. IX. §. 1. sqq. et PV-
 FENDORFIVM *T. I. obs. 81.*
- 6) cf. Magdeb. Weichbild. §. I. et RICCIUS *l. c. p.*
19. sq. cf. etiam CHR. VLR. GRVPEN *diff. obser-*
uationibus rei agrariae praemissa de ciuitatum for-
ma, vulgo Weichbild, Churrecht, Burgbann,
Burgward, Weichfrieden, Banwart, banleuca.
 Hannov. 1758. 4.

§. 52.

Statuta urbium germanicarum duplicis sunt
 generis, prout nempe ab urbibus immediatis
 vel mediatis conduntur. Quod primo attinet

ad *statuta urbium immediatarum* 1) s. liberarum S. R. I. ciuitatum: hae quidem vrbes iam olim insigni quadam autonomia, Caesarum priuilegiis indulta, gauisae sunt 2), ideoque statuta condiderunt, ab Imperatoribus plerumque confirmata. Ex quo autem ciuitatibus quoque immediatis liberum superioritatis territorialis exercitium concessum est 3), vi potestatis legislatoriae 4) talismodi statuta condiderunt, eaque ne confirmatione quidem imperiali indigent 5). (§. 47.)

- 1) IO. REBBAN *de statutis ciuitatum imperialium liberarum et immediatarum*. Lipf. 1675. 1736.
- 2) IO. RVD. BECKER *de urbibus immediatis S. R. I.* G. Rostoch. 1757. 4. §. 5. §. 9—11.
- 3) CHR. WILDVOGEL *de superioritate territoriali ciuitatum imperialium*. Ien. 1709.
- 4) IO. HENR. FELZ *de iure legislativo territoriali ciuitatum imperialium*. Arg. 1701.
- 5) Interim haec confirmatio imperialis saepius insequuta est, praesertim si inter senatum et ciues de ipsis legum argumentis controuersiae intercederent. vide e. g. das von Ihro R. R. M. allergnädigst confirmirte und von dero hohen Commission publicirte neue Reglement der Samburgischen Nempter und Brüderschaften. 1710. f. IO. OTTO LUTTERLOH *de statutis collegiorum opificum eorumque usu et abusu speciatim iure hamb.* Goett. 1759. f. 1. §. 7. 8. p. 17. sqq. itemque die Frankfurtsche Beyssassenordnung cum resolutione caesarea de 1732. cf. Orth T. V. p. 110. sqq.

§. 53.

Vrbes mediatæ numquam ipso iure statutorum condendorum potestatem tenuerunt 1), et ad hunc usque diem, sicut olim, expresso vel tacito principis consensu ad acquisitionem huius iuris opus est; licet olim, cum potestas legislativa non magni haberetur, plerisque urbibus insigne hoc privilegium concessum sit 2). Impetrato autem certoque principis consensu dubium non est, vrbes (a) iuri communi derogare statutis posse 3), modo eiusmodi statuta in principis vel tertii præiudicium haud vergant 4); (b) obseruantiam statutorum præsumi oportere 5), nec probatione ad eandem euincendam opus esse; (c) confirmationem principis necessariam non esse 6), quam nempe privilegia non absolute exigunt, licet eadem sapienter vtiliterque requiratur; (d) omnes, qui iurisdictioni vrbis subsunt, statutis etiam obligari 7).

- 1) NIC. CHR. LYNKER *de statutis civitatum provincialium*. Ien. 1699. IVST. HENN. BOEHMER *de natura statutorum, quæ in civitatibus provincialibus conduntur, eorumque obligandi principis*. Hal. 1721. T. I. exercit. ad Pand. p. 693. sqq.
- 2) Strubens Nebenst. T. II. p. 414.
- 3) FRANC. ALEF *de statuto legibus imperii repugnante*. Heidelberg. 1747. in EIVSDEM diebus academicis (Heidelb. 1753. 4.) p. 188. sqq. REINHARTH *ad Christ. Vol. II. obs. 8.*
- 4) MYNSINGER *cent. I. obs. 14.* CASP. ZIEGLER *de iurib. maiest. lib. II. c. 6. §. 2.* BRVNEMANNVS *cent. 2. dec. 26.* RICCIUS p. 350.

- 5) B. BARILIS *de potestate legis municipalis in aduenas et indigenas*. Lugd. 1641. I. F. WOLF *de forensibus ad ius statutarium relatis*. Bas. 1685. AVG. BEN. CARPZOV *de quaestione: quatenus forenses obligentur statutis alienae ciuitatis?* Lips. 1685. IOA. HOPPIVS *de obligatione statutorum*. Gedan. 1686. H. HILDEBRAND *de obligatione forensium ex iure statutorio*. Alt. 1698. IO. CHR. ZIMMERMANN *de obseruantia statutorum municipalium in municipiis non probanda*. Erf. 1735.
- 6) CASP. HENR. HORN *de confirmatione statutorum municipalium per principem*. Viteb. 1694. LÜDER MENKEN *de statutorum non confirmatorum effectu*. Lips. 1697. in EIVSDEM *dissertat. iuridicis*. (Lips. 1705.) p. 479. sqq.
- 7) LVDOLF P. I. *obs. 17. PVFENDORFIVS I, 82. II, 27*. qui ergo statutorum obligationi se subesse negat, priuilegium exemptionis a iurisdictione vrbis et senatus vrbici docere debet. MODESTIN. PISTOR. *qu. 85. Cramers Weglar. Nebenst. P. 24. p. 27. sqq.*

§. 54.

Quod ad modum conficiendi et publicandi statuta attinet, in plerisque vrbibus immediatis et mediatis non soli Senatui ius condendi statuti competit, sed plebs in consortium legislationis vocari debet 1). Ex quo enim regimen vrbium penes solos patres esse desiit, et cum ciuibus communicatum est 2); horum deputati quoque statutis nouis vt consentiant, necesse est; quo consensu impetrato statutum publicatur. Totum enim populum, vt singulorum consensum impetres, conuocare, res est

TIT. III. DE STAT. VRB. IMMED. ET MEDIAT. 61

est in Germania fere inaudita, nec temere tentanda 3).

- 1) ita v. c. Hamburgi teste statuto ap. MICH. RICHER in *historia statutor. hamb. c. 1. §. 22. in thesauro iur. stat. T. I. Vol. I. p. 22.* ibi: de mene Rad unde de Borigere van der Stad Hamburg hebbet dit Schiprecht wilforet unde uthgegeven. et p. 23. Een Erbrath will oock tho neenen Tyden unse Stadtbrock, Receffe und Landrecht verändern, mindern ofte vor-mehren, idt sy mit medewetende der ganzen Borigerschop Wat averst de Veränderung der Buersprake belanget, solches schall allewege geschehen mit medewetende und vullberde der vorordenten Bürger.
- 2) Orth T. V. p. 276. sqq.
- 3) Riccius lib. II. c. 3. §. 18-20. p. 354. c. 6. §. 3. 4. p. 406. sq.

§. 55.

De cetero ciuibus in plerisque vrbibus facultas, pacto statutis vel iuri provinciali derogandi 1), ab iisque recedendi, permittitur, secundum paroemiam: Willführ bricht Stadtrecht 2); quod praesertim in materia pactorum nuptialium 3) contractibus et successione verum esse, deprehenditur 4). Neque tamen eiusmodi pactum statutis derogans admittitur si (a) lex aliquid prohibeat 5); (b) sin actui certam formam praescripserit 6); (c) si tale pactum tertii iura laedat 7), aut (d) saluti publicae contrarium 8) esse deprehendatur.

- 1) Riccius l. 2. c. 10. p. 429. sqq.
- 2) Eisenharth von Sprichwörtern p. 1. sqq.

- 3) AVG. DE BALTHASAR *de praerogativa iuris germ. prae Romano in materia pactor. dotal. c. 2. §. 3.* ANDR. FLOR. RIVINVS *de pactis dotalibus in quantum statutis derogent vel minus §. II.*
- 4) Anfangsgr. des B. L. Privatrechts §. 261. §. 280. Churmeynzisches Landrecht t. I. §. 1. Trier. L. R. c. 6. §. 1. 2. Thurcolln. Rechtsordn. t. 8. §. 1. 2. Sächs. L. D. P. 2. c. 43. ibique CARPZOVIVS, Schaumburgs Civil. P. I. ex. 4. §. 22. p. 96. Cod. Maximil. Bauar. civil. P. 3. c. 11. p. 298 sqq. Gothaische L. D. P. 2. c. 1. t. 12. p. 144. Solm. L. R. P. 2. t. 18. §. 1. 2. Const. Christ. VI. de 15. Jun. 1742. in C. C. Hofsat. T. I. p. 155. C. C. Oldenb. P. 2. p. 17. sq. MANZEL *ius mecklenb. I. 77. IV. 83.* Würtemb. L. R. P. 3. p. 263. Nassauische L. D. P. 4. c. 6. §. 2. 3. p. 138. Hohent. L. R. P. 1. t. 3. p. 8. *ius lubec. lib. I. t. 5. a. 1. hamb. P. 2. t. II. a. 11. ref. francof. P. 3. t. 2. p. 344. sqq. C. C. Calenb. c. 2. p. 624. Wolfenb. h. G. D. t. 5. p. 7. ref. norica t. 28. Corp. iur. Frideric. P. 1. lib. 2. t. 4. §. 8. p. 65. Baden. L. R. P. 3. t. 9. Oesterr. Succ. Ord. t. 14. §. 3. Jülich-Berg. R. D. c. 94. Pfälz. L. R. t. 22. §. 1. Hessisch. L. D. P. 3. tit. 15. constit. Hasso-Cassel. 9. Jan. 1732. constit. Fuldens. ap. LVDOLF. p. 616. Sildesch. P. D. §. 24. Schaumburg. P. D. c. 18. Böhmische Novellen p. 16. sq. Worms. Reform. lib. 5. t. I. verl. es wäre denn. KOCH collat. iur. brem. p. 214. de iure Anhalt. Heinecc. Anmerk. p. 278. sqq. Danske Lov. V. 1, 2.*
- 5) vide e. g. Ordn. der Rittersch. in Franken p. 45. cf. GAIL *obs. II. 78, 8.*
- 6) MEVIUS *P. II. d. 99. BESOLDVS consil. 268.*
- 7) HERTIVS *dec. 947.*
- 8) RICCIUS *l. c.*

§. 56.

Ex his limitationibus decidenda est quaestio, quodnam ius in conflictu plurium statutorum

rum

rum 1) *sequi debeamus?* Cum enim leges ciui facultatem iuribus territorii suo modo derogandi permittant (§. 55.); et omnino probabile sit, quemlibet *iura in foro domicilii uisitata*, si nempe iisdem subiectus fuerit 2), probasse 3): haec etiam in dubio sequenda sunt, nisi statutum rei sitae prohibitionem contineat, cui scilicet lege in foro domicilii recepta praecudicium inferri omnino non potest; neque adeo discrimen bonorum mobilium vel immobilium hanc controuersiam ingreditur.

- 1) HERM. ZOLLIVS *de praeserentia statutorum discrepantium*. Rint. 1711. IO. GOTH. DE MEIERN *de statutorum conflictu eorumque in externos valore*. Giesl. 1715. ANS. IOS. FRANC. ERNST *de statutis eorumque conflictu et praeserentia*. Mogunt. 1732. FRANC. ALEF *de diuersorum statutorum concursu eorumque conflictu*. Heidelb. 1740. in *opusc.* p. 167. 599.
- 2) REINHARTH *Vol. IV. obs. 13.* PVFENDORF *obs. I, 27. 82.*
- 3) NETTELBLATT *de portione coniugum statutaria* *lubecc. c. 5. §. 10.* PVFENDORF *I, 28.*
- 4) HERTIVS *de collisione legum §. 4. §. 9. 40.* P. W. SCHMID *progr. de successione ab intestato exemptorum, tam quoad mobilia, quam immobilia ex iure, quo ipsi uisi fuerunt, ordinanda.* Ien. 1755.

§. 57.

Statuta, quae personae alicuius statum determinant, et de eius habilitate vel inhabilitate aliquid edicunt, siue simpliciter hoc fiat, siue de bonis simul sermo sit, *personalia* uocantur

cantur 1); quae vero talem rei qualitatem addunt, quam sine dispensatione mutare non liceat, *realia* nominantur. Personalibus statutis communis interpretum schola extra territorium quoque vim tribuit, aequae ut iuri non scripto 2); quod omnino verum videtur, principi tamen integrum est, definire, statuto eiusmodi personali extraneo, in territorio suo vis obligandi deferenda sit vel minus; quod quamdiu factum non est, *personale statutum etiam extra territorium obligat* 3).

1) *Riccivs* lib. II. c. 14. p. 520. sqq.

2) *TOB. IAC. REINHARTH de iuris non scripti extra territorium efficientia.* Goett. 1737.

3) *IO. SAM. FRID. BOEHMER de efficacia statuti personalis extra territorium.* Francof. ad V. 1756. §. 6. sqq. p. 8. sqq.

§. 58.

Abrogantur denique statuta vsu statutoque contrario 1). Principi tamen, ordinationibus provincialibus statuto derogare non licet, nisi hoc sanae rationi aut salutis publicae contrarium esse doceatur 2).

1) *Riccivs* II, 20. p. 629. sqq. *BOEHMER Vol. II. P. II. P. II. resp. 931. n. II. sqq.*

2) *CHR. IO. CONR. ENGELBRECHT de genuinis decisionum iuris fontibus in terris brunsv. lüneb. §. 12. p. 48. sq. RICCVS p. 631.*

TITVLVS IV.

DE IVRIBVS INTER RVSTICOS VSITATIS
PRAESERTIM von Bauerhöfren und
Hofrechten.

§. 59.

Quod denique iura germanica inter rusticos
vsitata spectat, separandi omnino sunt
rustici immediati [Reichsfreye Leute] a mediatis.
Rustici in pagis imperii immediatis Franco-
niae et Sueviae habitantes iura quidem par-
ticularia habent, quae nomine der Dorfs-
nungen 1) insignantur, quae tamen non ma-
gni in iure priuato momenti sunt, cum aut
politiam concernant, aut publicum horum
pagorum statum respiciant. 2)

1) haec adlegatur in mandato restitutionis caesareo
de 1649. ap. IMM. WEBERVM *de iure circa sacra
pagorum imperii immediatorum.* Giesl. 1717. Vi-
teb. 1747. S. 7. p. 25.

2) GE. MELCH. DE LVDOLF *ius camerale f. 1. S. 2.
n. 8. p. 24. sqq. G. H. Jenichen Abh. von Reichs-
dörfern.* cf. etiam LVD. HVGO *de statu region.
German. c. 1. S. 8. c. 5. S. 6.*

§. 60.

Quod ad *pagos et rusticos mediatos* 1) atti-
net, his quidem raro potestas statuta condendi
permittitur, cum eorum iura et obligationes
plerumque aut legibus prouincialibus 2), aut

E

pa-

factis ipsorum cum dominis villarum, aut de-
nique libris dominicis 3) [Erb- Grenz- = Flur-
und Lagerbücher, Zinsbücher, Amts- und Hebes-
register] definiantur, e quibus et possessione
legitima controuersiae inter ipsos ac dominos
ortae vnice deciduntur 4).

- 1) AH. FRITSCHIVS *de statu et iure pagorum Ger-
maniae*. Ien. 1673. 4. et in *EIVSDEM opusc. n.*
XIX. GOTH. WILH. LEYSERI ius georgicum.
Lipl. 1698. 1713. 1741. f.
- 2) exempli caussa videas H. August von Braunschweig
allgemeine Landesordnung d. 7. Mart. 1647. et
K. Preussische Flecken- Dorf- und Acker- Ord-
nung d. 16. Dec. 1702. apud MYLIVM *C. C. March.*
T. V. s. 3. c. 1. p. 227. sqq. cuius ideam dat *reper-*
itorium iuris germ. T. II. p. 1246. sqq. Hassia Cas-
sellana eleganti ordinatione instructa nomine der
Greibenordnung insignita. Cassel 1739. f. vt alias
taceam, quae in terris Mecklenburgicis, Pome-
ranicis, Gothanis cet. prodierunt.
- 3) IO. CHR. FREIESLEBEN *de libris censualibus ac*
iudicialibus. Erf. 1685. F. HANF *de rationariis*
praefectarum. rec. Francof. 1752. IO. RVD. EN-
GAV *de librorum, quos Gränz- Lagerbücher,*
Flurkläufer, Erbbücher und Heberegister dice-
re solemus, forma, continuatione, renouatione, fi-
deque varia. Ien. 1756. 4. C. W. STRECKER *de*
censu per libros censuales probatione. Erf. 1733.
REINHARTH *ad Christin. Vol. 6. obs. 38.*
- 4) Joh. Deneken *neuvermehrtes Dorf- und Landrecht*.
exedit V. cum additionibus et resolutionibus CHR.
LAVR. BILDERBECK. Frankf. und Leipz. 1739. 4.

§. 61.

Sunt tamen omnino *pagi quidam* in variis Germaniae territoriis, qui *peculiaribus statutis* 1) *vtuntur*, consensu scilicet dominorum suorum *confectis*. Praesertim vero rustici, qui singularem praediorum rusticorum speciem colunt, eorumque intuitu peculiaria iura possident, eadem per modum statutorum litteris mandare, sibi que a futuris litibus hoc pacto cauere studuerunt 2).

1) Xiccus p. 20. 21.

2) vide exempli causa: confirmirte *Statuta des Probstingsgerichts zu Olsburg*, im J. Amte Lichtenberg, Wolsenbüttelscher Hobeit d. 20. Dec. 1600. apud. RVD. AVG. NOLTENIVM *de iuribus et consuet. circa villicos*. (Brunsv. 1738. 4.) p. 84 - 94; itemque *Latengerichts des Amtes Winzenburg Recht und Gewohnheiten* apud EVMDEM p. 134 - 144.

§. 62.

Quae in Saxonia inferiori hinc inde occurrunt *iura pactitiorum rusticorum* (s. *Bauerföhren* 1), proprie pacta omnium de vniuersitate villatica super conseruatione et defensione rerum pagi, et iuribus collegialibus continent, et multas interdum iis, qui legem eiusmodi violare audeant, imponunt; quarum conventionum confectio hodie inspectioni principis subiecta est 2).

- 1) *Xiccus* II, 6. 9. p. 409. fqq.
- 2) vide e. g. D. Augusti mandatum ordinationi agrariae praemissum p. m. 5.

§. 63.

Hominum denique propriorum 1) *iura et obligationes* saepenumero peculiaribus scriptis designantur, quae plerumque generali nomine iurium curiae, der Hofrechte s. Hausgenossenrechte, Hofsprachen 2) insigniantur, et in congregatione litonum confici solent; egregiumque fontem iuris curialis litonici constituunt 3).

- 1) dantur tamen *iura curialia hominum quoque liberorum*. POTTGIESSER *de condit. servor. lib. I. c. 4. §. 53.*
- 2) GOTH. MASCOVII *notitia iuris et iud. brunsvic. c. 4. §. 14. p. 213.*
- 3) LVDOLF T. I. *obs. 154. 155. J. C. Strodtmann* in den Hannöverschen Anzeigen de 1753. n. 92. 93. Exempla eiusmodi iurium dedit Joh. Diet. von Steinen in der Westphäl. Geschichte P. V. in adp. praecipue vero IO. CHR. STRODTMANNVS in collectione *de iure curiali litonico* s. Sammlung hofhöriger Rechte. Goett. 1754. 8. quem librum GE. LVD. BOEHMERVS eleganti praefatione exornauit.

TITVLVS V.

DE IVRE NON SCRIPTO CONSVETVDINA-
RIO ET PAROEMIIS.

§. 64.

Ius non scriptum germanicum, quod insignem iurisprudentiae hodiernae partem constituit, et tacita principis voluntate subnititur 1), generatim frequens et iteratum actuum vniformium in societate ciuili exercitium supponit; qui actus si externum iuris cuiusdam aut instituti exercitium et formam concernunt, obseruantiae 2); si materiam actus s. ipsa iuris capita spectant, ius consuetudinarium s. consuetudines 3) appellantur 4).

- 1) GERH. VON DEM BVSCH *de consuetudine, vnde et quando vim legis obtineat.* Goetting. 1752.
- 2) HENR. CHR. DE SENKENBERG *de iure obseruantiae et consuetudinis in causis publicis priuatisque Germ.* Giesl. 1743. KEMMERICH *access. institut.* p. 101. sqq.
- 3) CHR. GOTH. HOFFMANN *de iure consuetudinis.* Francof. 1730. c. 4. p. 30. sqq.
- 4) Rectius obseruantiae nomine ius tacito collegii consensu constitutum intelligi docuit GE. LVD. BOEHMER in *princ. iur. canon.* §. 270. sq.

§. 65.

Situm est hoc ius non scriptum praesertim in rerum iudicatarum similitudine et paroemiis.

miis. Cum enim iudicia plerumque quam semel tenuerunt opinionem 1) simili occasione adripere soleant, nata hinc *praeiudiciorum* 2) auctoritas, quae omni fere iuri consuetudinario occasionem dederunt, et facillimam iuris non scripti *probationem* 3) continent; quae tamen aliis etiam modis, testibus nempe et instrumentis, fieri potest 4). Cauendum tamen, ne consuetudinem vnius territorii statim pro iure vniuersali venditemus; cum quae in vno collegio praeiudiciorum auctoritate constituta sunt, in altero inde non statim obtineant 5).

- 1) MICH. HENR. GRIEBNER *de obseruantis collegiorum iuridicorum ad §. 49. resolut. grauam. de 1661. in sel. opusc. iur. publ. T. IV. p. 42. sqq.*
- 2) REINHARTH *Vol. I. obs. 3.*
- 3) DIET. HERM. KEMMERICH *de probatione consuetudinis et obseruantiae. Ien. 1732. 1746. quid de abusu praeiudiciorum in foro statuendum, liberius exposui in diff. de different. praedior. rustic. et feudor. praef. quoad success. §. 17. p. 57.* Si dicendum, quod res est, praeiudicia probant opiniones collegiorum iuridicorum, non autem ius consuetudinarium.
- 4) GVDLINGIANA *P. 26. m. 2.*
- 5) LVDOLF *P. II. obs. 169. p. 381. PVFENDORF T. I. obs. 230. Strubens Nebenst. T. V. p. 79. sqq.*

§. 66.

Paroemiae 1) quoque s. prouerbia iuridica, multa iuris germanici capita continent. Equidem

TIT. V. DE IVRE NON SCRIPTO CONSVET. &C. 71

Equidem omnes has paroemias in dubio iuris non scripti loco habendas esse puto, cum non ex legibus scriptis, sed consuetudinibus itemque consiliis ac responsis prudentum Germaniae profectae fuerint 2); atque adeo, nisi lege publica confirmatae sint, aut alia earumdem probatio iudicialis fieri possit, secundum eas sententia ferri non debeat 3).

1) Ad vniuersam de paroemiis materiam notandi sunt:

EB. TAPPII *ad agiorum germanicorum cum latinis et graecis collectorum centuriae septem.* Arg. 1545. 8.

ANT. MATTHAEI *paroemiae iuris Belgarum ICtis vstatae.* Ultrai. 1667. 8.

IO. NIC. HERTIVS *de paroemiis iuris germ. libri III. in opusc. T. II. Vol. III. p. 252 -- 463.*

ALEX. ARN. PAGENSTECHER *ad paroemias belgicas in sylloge diss.* (Brem. 1713. 12.) p. 483 -- 522.

GE. TOB. PISTORIUS *in thesauro paroemiarum germanic. iurid. Centuriae V.* Lips. 1715. 1716. 8.

Joh. Gottl. Heineccius *in der Sammlung vermischter Abhandlungen.* Berlin 1742. 8. p. 61. sqq.

(Franz Carl Conradi) *Grundsätze der teutschen Rechte in Sprichwörtern.* Helmst. 1745. 4. quam commentationem Conradinam IO. FRID. EISENHARTH *eleganti commentario instruxit sub hoc elogio: Grundsätze der teutschen Rechte in Sprichwörtern mit Anmerkungen erläutert.* Helmst. 1759. 8. cf. I. F. MAII *progr. de proverbiis. germ. collectoribus.* Lips. 1756.

2) CHR. GOTTE. BVDER *de consiliis et responsis prudentum Germaniae medii aevi.* Ien. 1749. *Eisenhart's S. I. p. 13.*

- 3) J. F. Eisenharth von dem Beweise durch Sprichwörter *T. I. der kleinen Schriften*. (Erf. 1751. 8.) p. 17—38. THEOD. CHR. CLERMONT *de legibus priuatis in Germania obseruandis*. Goett. 1753. §. 63. p. 94. sq.

§. 67.

Cum omne ius consuetudinarium tacito principis consensu nitatur, et vim legis obtineat 1); (§. 64.) principis autem consensus non praesumatur, nisi adsint *actus plures* 2), *uniformes* 3), *diuturni* 4), *ex opinione necessitatis gesti*, et *rationi haud contrarii* 5): haec requisita omnia si adsint 6), consuetudo omnino vim legis habet, etiamsi iuri olim introducto prorsus repugnet 7).

- 1) AVG. LEYSER *de consensu principis unico consuetudinis fundamento*. Viteb. 1751.
 2) IO. AMSEL *de vulgato dicto, vnus actus, nullus actus, einmahl, feimahl*. Regiom. 1696.
 3) PVFENDORF I, 26.
 4) de Saxonia, vbi anni 31, hebdom. 6, et 3. dies requiruntur, cf. RICCIUS *in spicil.* p. 16.
 5) IO. EICHEL *de prauis et irrationabilibus consuetudinibus* Helmst. 1665. GE. AD. STRVVIVS *de consuetudinibus rationabilibus et irrationabilibus*. Ien. 1667. C. C. C. a. 218. HERTIVS *par. I, 3. Eisenharth S. I. p. 2.*
 6) REINHARTH *Vol. IV. obs. 66. p. 95.*
 7) CHR. LVD. CRELL *de origine et virtute iuris non scripti*. Viteb. 1739. Eisenharth S. I. p. 10. sqq. D. H. REMMERICH *de probatione consuetudinis*. DE PVFENDORF *T. I. obs. 230.*

TITVLVS VI.

DE RELATIONE LEGVM GERMANIAE ERGA
IVS PEREGRINVM.

§. 68.

Quod tandem ad vsũ hodiernum iuris germanici eiusque relationem erga ius peregrinum attinet, iuris quidem antiqui (§. 28.) et medii (§. 35.) nullam in foris hodiernis auctoritatem esse supra iam demonstraui; adeoque iura peregrina, nisi nouioribus statutis ipsis derogatum fuerit, eidem omnino praeferuntur 1).

- 1) vid. tn. 10. GOTH. BAVERI *progr. de iure germanico tam veteri quam nouo ante ius Romanum et canonicum attendendo*. Lips. 1742.

§. 69.

Si vero ius nouum eiusque erga iura peregrina auctoritatem spectaueris, indubitati omnino iuris est, esse haec *iura peregrina in subsidium recepta* atque adeo locum ipsis prorsus non esse, quamdiu iuribus statutariis ac prouincialibus aliquid cautum esse intelligitur 1). Hinc ipsae adeo leges imperii 2) secundum haec iura prouincialia ac statutoria sententiam dare iubent.

- 1) scriptores hanc quaestionem tractantes recensui in *elem. hist. iur. uniu.* §. 405. et 431. cf. SENKENBERGIUS in *methodo iurisprud.* p. 103.

- 2) C. G. D. 1495. t. I. §. 4. R. N. 1498. §. 37. C. C. C. praef. et a. 140. C. O. C. P. I. t. 71. I. P. O. a. 5. §. 4. R. N. 1654 §. 105. R. S. D. t. I. §. 15. Rec. vit. 1713. §. 15. Cap. nouiss. a. 15. §. 18. Huc etiam tendunt notae Germanorum paroemiae: *Willa Führ bricht Stadtrecht; Stadtrecht bricht Landts recht; Landrecht bricht gemein Recht*, pugnam horum iurium diserte definientes. *Eisenharth von Sprichw. S. I. p. 1--6.*

§. 70.

Si ergo nulla adest lex germanica aut consuetudo rite probata: ius civile peregrinum demum in subsidium vocatur. *Maior tamen iuris peregrini usus inter ciues, quam inter illustres ac nobiles 1), cum pleraque horum instituta, splendoris familiarum conseruationem concernentia, iuris peregrini sententiis prorsus contraria sint, atque adeo, iuris patrii principia seruari, nobilium maxime interfuerit 2), quod de ciuibus dici non potest.*

- 1) *elem. mea hist. iuris uniu. §. 408. sqq. p. 360. sqq. IO. PAUL. KRESS de ration. decid. in variis iurib. et respons. p. 18. sq. p. 28. Mosers Staatsr. T. II. p. 197. sqq.*
- 2) *MICH. HENR. GRIEBNER de praecudicio principum imperii ex abusu iuris iustinianei. 1715. opusc. iur. publ. T. I. p. 42. sqq. IO. SAL. BRUNNQUELLI prolusio, qua ostenditur: in pugna iuris germ. et Romani illud huic in primis in caussarum illustrium decisionibus praeserendum esse, nisi huius receptio probetur. Goetting. 1735. IO. STEPH. PÜTTER de normis decidendi successionem illustrium controversam §. 82. sqq. IO. CHR. IOS. FRANC. IGN. VNGER*

GERI vindiciae iuris germ. contra abusum iuris Romani. Wirceb. 1755.

§. 71.

In singulis vero territoriis vni principi parentibus *cauendum, ne iura vni prouinciae scripta in altera adplicentur, nisi omnibus prouinciis lata esse adpareant, cum territoria nouiter acquisita 1) iura sua legesque plerumque sibi confirmari nitantur.*

1) de hac territoriorum vnione vide PÜTTERVM in *elem. iur. publ.* § 80. sqq. p. 106. sq. cf. *exempli causa* GOTH. DAN. HOFMANNI *hist. et ius unionis territorii Würtemb.* Tubing. 1754.

CAPVT III.

BIBLIOTHECA IVRIS PROVINCIALIS ET
STATVTARII GERMANICI.

§. 72.

Iurium Germaniae prouincialium et statutariorum, praesertim iuris hodierni, nec plenam notitiam habemus, nec iustam eorum compilationem. Quod ad notitiam primum horum iurium attinet, indicem eorum chronologicum dedit PÜTTERVS 1), multis tamen accessionibus locupletandum, cui si quis

quis bibliothecas *Lipenianam* 2), *Hoffmannianam* 3), *Hinzianam* 4), *Emminghusianam* 5), et *Heumannianam* 6) iunxerit, insignem horum iurium adparatum in numerato habebit.

- 1) EIVSDEM Versuch eines chronologischen Verzeichnisses teutscher Landes- und Stadtgesetze, adiectum est der juristischen Encyclopädie. Götting. 1757. 8. p. 116--179.
- 2) MARTINI LIPENII *bibliotheca iuridica realis* post FRID. GOTTL. STRUVII et GOTTL. AVG. IENICHII curas insigniter emendata et locupletata prodiit. Lips. 1757. f.
- 3) *Catalogus bibliothecae IO. GVIL. HOFFMANNI* cum praefat. IO. GVIL. DE BERGER prodiit Viteb. 1741. quem vide praesertim p. 208--244.
- 4) *Catalogus bibl. Hinzianae* editus Hamb. 1756. 8.
- 5) *Catalogus librorum iurid. B. EMMINGHVSII* prodiit. Ien. 1759. 8.
- 6) *Bibliotheca Heumanniana* (IO. HEVMANNI.) Alt. 1763. 8.

§. 73.

Collectio legum iusta omnibusque numeris absoluta, quae quidem iustum iuris prouincialis ac statutarii corpus constituat, *nondum exstat*; licet pericula talismodi compilationis ediderint ABR. SAVERVS 1), GE. MELCH. DE LV-DOLF 2), et CHR. A NETTELBLA 3), vt eos iam taceam, qui quasi aliud agendo, operibus suis aliquot statuta iuraque prouincialia adiecerunt, in quibus FRID. ES. PVFEN-

DORFIVM 4) et IO. CAR. HENR. DREYERVM 5) praefertim nominamus.

- 1) elegans ABR. SAVRII collectio hoc elogio ornata prodiit: *fasciculus iudicarii ordinis singularis*, das ist, ein schöner Ausbund etlicher Chur- und Fürsten Gerichts- Ober- und Unter- auch Graffen und Herren Landordnungen, desgleichen vornehmer Reichsstädte erneuerten Reformationen. 8. fasc. 2. Vol. fol. Frankf. 1589.
- 2) EIVSDEM collectio quorundam statutorum provincialium et urbium Germaniae. Wezlar 1734. 4.
- 3) thesaurus iuris provincialis et statutarii Germaniae, oder vielmehr Sammlung zur Erläuterung derer Provincial- und Statutarischen Rechte Teutschlands, in welcher alle Provincial- und Stadtrechte, noch nicht gedruckte Annotationes und Commentationes, Reecessus, Verordnungen, Edicta, Urtheil, academische Abhandlungen, kurze Anmerkungen und kleine Schriften, welche gedachte Rechte, sonderlich die Kayserliche freye Reichsstädte betreffen, enthalten seyn; cuius operis duo Volumina in 4. prodierunt. Giessl. 1756. 1757. 4. merum ius hamburgense tractantia. Varia scripta ius statutarium praefertim illustrantia continet EIVSDEM *Greinir* l. Nachlese von alten und neuen — Abhandlungen, cuius tria volumina prodierunt. Bina priora recensui in der Jurist. Biblioth. T. I. p. 379. sqq. p. 859. sqq.
- 4) in *observationum iuris vniuersi* adpendicibus. prodiit Tom. I. Cell. 1744. 1757. T. II. 1748. T. III. 1756. 4.
- 5) videnda EIVS Sammlung vermischter Abhandlungen zur Erläuterung der teutschen Rechte und Alterthümer. Rostock 1754. 1756. 1763. 8. cf. etiam Ge. Chr. Kreyßigs Beiträge zur Historie derer Chur- und Fürstlich Sächsischen Lande. T. I-VI. Altenb. 1754. sq. H. CHR. L. B. DE SENKENBERG *visiones de collect. legum germ. p. 211. sqq.*

§. 74.

Nos quidem hoc loco potissima singulorum Germaniae territoriorum iura provincialia ac statutaria, obseruato, quantum fieri poterit, ordine S. R. I. circulorum, recensebimus 1); ita tamen in hac re versaturi, vt potiores tantum collectiones exhibeamus; statutorum autem vrbium provincialium, nisi aliquam eadem nominis celebritatem consequuta fuerint, mentionem non faciamus 2).

- 1) Sequutus sum vt plurimum ordinem statuum, qualem praeclara, si qua vquam, Geographia Büschingiana, T. III. seruaui. Plerasque leges provinciales et commentationes, quarum recensum dedi, ipse possideo, perpaucas, meis tamen oculis vsurpatas, aliorum benevolentiae debeo; in reliquis, quibus potiri nondum licuit, ingenue, quid aliorum industriae adscribendum sit, profitebor.
- 2) quippe quorum recensum iam dedit laudatissimus RICCIUS in doctissimo *de statutis* opere.

TITVLVS I.

DE IVRIBVS PROVINCIALIBVS ET STATVTARIIS IN CIRCVLO FRANCONICO.

§. 75.

Circuli franconici multa sunt eaque memorabilia morum patriorum pure conseruatorum specimina, cum si generatim eundem spectaueris, tum quod ad singulos eiusdem status

tus attinet. 1) Quod leges toti circulo communes spectat, praeter *ordinationem politicam* 2) *multis* regitur *consuetudinibus*, quas P-TRVS RODERICVS DEMERADT 3) elegante opusculo adumbrauit.

- 1) cf. J. B. Hoffers Versuch eines Entwurfs zu einer Bibliothek der ältern und neuern, besonders der Policyrechte in den Landen, Städten und Orten des Fränkischen Kreises, in seinen Beyträgen zum Policyrechte der Teutschen T. I. p. 133. 199.
- 2) des löblichen Fränkischen Reicheskreises vereinte und verglichene Policyordnung. 1572. f. J. C. von Moser Sammlung der Abschiede und Schlüsse des Fränkischen Kreises vom J. 1600. bis 1748. Nürnberg. 1752. 4.
- 3) EIVSDEM *differentiae iuris communis et franconici*. Wirceb. 1681. 1700. 1733. 12. prodierunt, et denuo recensente notasque adiciente LEONH. CARLIER. ibid 1742. 4. magis tamen est, vt ad ius Wirceburgense referantur. cf. PAVLL. MATTH. WEHNERI *collectio consiliorum Franconicorum*; Decades XI. Frf. 1565. LVD. AD. SEGNIZ *de legitima liberorum Franconica*. Alt. 1705.

§. 76.

Inter status circuli franconici primum locum tenet episcopatus *bambergensis*, in quo licet multa iuris patrii capita diuturna consuetudine 1) conseruata fuerint, praeter *ordinationem criminalem* 2), satis ceteroquin celebrem, publica legum, quantum scitur, collectio non exstat 3).

- 1) *IVSTI VERACII libellus consuetudinum bambergensium*. Bamb. 1681. 1733. 12. qui in 10. PETR. DE LVDEWIG *scriptoribus rer. bamberg.* T. I. n. V. collocatus est.
- 2) prodiit Bambergae 1508. 1510. et saepius postea typis repetita. cf. Joh. Horij *wahre Veranlassung der peinlichen Halsgerichtsordnung K. Carls V.* (Mayn. 1757. 4.) § II. p. 13. sq. et *repertorium iuris privati* T. I. p. 414. sq. itemque 10. CHR. KOCH *progr. de primis constitutionis criminalis Bambergensis editionibus*. Giesl. 1765.
- 3) Ad illustranda iura Bambergensia pertinent: *Send schreiben eines Freundes an einen Beamten im Fränkischen Kreis* geseffen, in welchem die materia iurisdictionis simplicis tractirt wird 1670. 4. exstat in 10. GE. ESTORIS *kleinen Schriften*, T. I. p. 383. sqq. 10. PETR. BANNIZA *de tutela*. Wirceb. 1751. IGN. CHR. LORBER A STÜRCHEN *de eo, an filia ex feudo masculino nouiter a patre emto iure hodierno per ius peregrinum obscurato, iureque praesertim Bambergensi, petere legitimam possit?* Bamb. 1753. BALTH. DITTERICH *de communiōne honorum dominii translatiua ex iure Bambergensi*. Bamb. 1758. Ordinationes Bambergenses *decimales* (Iun. 15. 1593. Iun. 28. 1687.) exstant in *Werndle* *Sehntrecht*; in adp. p. 31. sqq.

§. 77.

In *episcopatu Wirceburgensi* elegans promulgata est morum patriorum compilatio, quorum vsus praesertim in *iudicio provinciali*, quod dicitur, *caesareo* [dem kaiserlichen Landgericht des hochlöblichen Stiffts Würzburg und Herzogthums Franken] 1). Iam quamquam hoc iudicium provinciale toti Franconiae du-

caui

catui commune esse statuerint episcopi Wirceburgenses; status tamen circuli franconici episcoporum moliminibus a saeculo XIII. inde se opposuerunt 2); quo factum, vt ipsa haec, elegans licet, ordinatio fines episcopatus Wirceburgensis non egrediatur 3). Episcopatus *Eichstetienfis*, praeter alias constitutiones singulares, *ordinatione politica* 4) regitur.

1) Eines hochlöblichen Stifts Würzburg und H. Francken kaysersliche Landgerichtsordnung, auch sonderbahre Gebräuche und Herkommen, wie es im gedachtem Stifte und Herzogthum in Landgerichts-fällen, als mit Erbschaften, Vormundschaften, Ehebetädigung, Vermächtnissen, Einkindschaften, so wohl auch dem gerichtlichen Proceß, dieser und aller andern Landgerichtsachen bishero und inkünftige zu halten. Würzb. 1618. 1633. f. et apud LVDOLFVM in collect. *statutor. p. 1—302.* cf. etiam Erbrechtsgebrauch des Landes Francken und am F. Landgerichte zu Würzburg. apud FABRVM in der Staatscanzley *T. IV. p. 417—436.* Exstat etiam scriptum bonae frugis plenissimum: Erlische alte Landsgebrechen des R. Landgerichts, H. zu Francken; compilatum a. 1536. a DAN. STIEBERO, auctum a LAVR. FRIESEN, cuius nomine praefixo editum est a SENKENBERGIO von der kaysersl. Gerichts. in adpend. p. 33. sqq.

2) IO. GOTTL. GONNE *de ducatu Franciae orientalis.* (Erlang. 1756. 4.) §. 61. 62. p. 144. sqq. et IDEM was Landrecht, Landgraf, Landrichter, Landerbe, Landgericht heisset? in den Erlang. gel. Anzeigen *de 1752. p. 41. sqq.*

3) IO. AD. DE ICRSTADT *diff. de vnione prolium statutaria episcopatus Wirceburgensis et ducatus Franconiae.* Herbip. 1734. et in EIVSDEM *opusculis iuridicis.* (Ingolstadt. 1747. 4.) *T. I. p. 171—232.*

- 4) Erneuerte Policeyordnung des Stifts Eichstede. 1707. MSS. capita eius recenset HOFFERVS l. c. p. 177. sqq. qui etiam grauem de laudemis constitutionem (Handlohusordnung d. 10. Mart. 1689.) edidit p. 360. sqq.

§. 78.

Marchionum Brandenburgicorum sicuti iam olim, in criminalibus 1) potissimum, existit sapiens legislatio 2): ita nec nouiori aetate ab illustri hac laude defecerunt linea culmbacensis 3) et onoldina. De cetero constitutiones brandenburgico-culmbacenses in iustum corpus compilatae prodierunt 4), quod intuitu onoldinarum nondum factum est 5).

- 1) Joh. Horst l. c. cf. peinliche H. G. D. in C. C. Culmb. T. II. Vol. II. p. 1 -- 117.
- 2) IO. GE. DIETERICI oratio historica de legibus ac constitutionibus brandenburgicis, iisdemque in superiori burggrauatu Norico promulgatis et per typos vulgatis. Baruth. 1720. 4.
- 3) vide e. g. M. Albrechts Hof- und Oberhofgerichts-Ordnung aufm Gebirg. 1543. f. C. C. Culmb. T. II. Vol. I. p. 344. sqq.
- 4) Corpus constitutionum Brandenburgico-culmbacensium. Bayreuth 1746 -- 1751. III. Volum. 4. in hoc notandae potissimum: Landesconstitution d. 16. Sept. 1722. von Geldborgen, und wie es im Concurs, Lebensänderungen, Einstand, Erbfolge der Eheleute u. s. f. zu halten. T. II. Vol. I. p. 185 -- 220. Regierungs-Canzleyordnung d. 30. Jun. 1746. l. c. p. 310 -- 336. Landgerichtsordnung d. 27. Febr. 1730. p. 473 -- 506. Policeyordnung d. 1. Sept. 1746. l. c. p. 675 -- 775.

- 5) Neue Einricht- und Vertheilung des Hof- und Justizraths samt des in Regierungssachen quoad interna authorisirten Hofrathscollegii neuer Ordnung. Dnolzb. 1730. f. Gerichts- und Proceßordnung. 1740. f. Neues Canzley-Reglement. 1730. f. Instruction und Ordnung bey Concurfen. 1731. f. Hochf. Brandenburg: Dnolzbachisches Hochzeit- und Kindtaufs- Leichen- und Trauer-Reglement de 27. Nov. 1733. exstat apud FABRVM T LXV. p. 738 -- 787. Wechselordnung d. 10. Sept. 1739. collocata est in F. P. Ubls ersten Fortsetzung des corporis iuris cambialis. Leipz. 1757. f. p. 28 -- 44. Plura dabit *Soffer* p. 185 -- 194.

§. 79.

In comitatu hennebergico principali anno 1539. auctore IO. GEMELIO, cancellario hennebergico, collecta est *ordinatio provincialis* 1), quae magni in iure patrio momenti est. *Ordinatio quoque cambialis* 2) in ea comitatus parte prodiit, quae electoribus Saxoniae pareret 3).

- 1) *Landesordnung der F. Graffschaft Henneberg* quae 1539. sine mentione anni prodiit, et recusa est. Meiningae 1720. 4. adiectis duabus constitutionibus, successionum iura tractantibus.
- 2) *Ihro R. M. in Pohlen und Churf. Durchl. zu Sachsen in die gefürstete Graffschaft Henneberg. Schieffsingischen Antheils, ergangene Wechselordnung.* Dresden d. 2. Sept. 1748. prodiit Schleusing. 1748. f.
- 3) TOB. IAC. REINHARTH *de dimidio adque aestus coniugalis vxoribus Smalcaldensibus competente.* Erf. 1727.

§. 80.

Cum in *terrīs hohlenlobicis* multa iuris germanici pure conseruati capita in viridi obseruantia esse deprehenderentur; omnes ac singuli Principes comitesque de Hohenlohe de iisdem in corpus aliquod colligendis consilia ceperunt, et tandem d. 15. Iunii 1737. praestantissimum corpus *iuris prouincialis hohlenlobici* promulgarunt 2).

- 1) Der Graffschaft Hohenlobe gemeinsames Landrecht mit denen benöthigten Marginalien und Registern versehen. Dehringen 1738. f.
- 2) Leges in comitatu *Wertheimensi* editas recensuit Zoffer p. 201. sq. integramque inseruit: *Wertheimische Policeygerichtsordnung* d. 30. Iul. 1754.

§. 81.

Vrbs *Norimberga* cum aliis de caussis quamplurimis, tum iuris statutarii, quam *reformationem* 1) vocant, caussa maxime celebrata est. Compilata est haec reformatio anno 1479, varieque edita et emendata 2), quod praesertim anno 1564. factum est, quae editio authentica in praxi norica reputatur 3). De cetero cum hac reformatione contendendae sunt *additionales* 4) ad illustrationem reformationis editae, et *ordinatio* quoque *cambralis* 5); aliquoties emendata promulgataque.

- 1) IO. DAV. KOEHLERI *historia codicis iuris statutarii siue reformationis Norimbergensis*. Altorf. 1721.

- 2) Der Stadt Nürnberg verneute Reformation. Nürnberg. 1484. 1488. August. Vindel. 1498. Norimb. 1503. 1522. f. Riccius von Stadtgesetzen lib. I. f. 3. p. 59. sqq.
- 3) adornata potissimum a CLAVDIO CANTIVNCVLA, qui reip. Noricae a Consiliis fuit. prodiit Norimb. 1564. 1595. f. et in LAZARI CAROLI DE WOELKERN *commentatione succincta in codicem iuris statutarii Norici*. Norimb. 1737. III. Tom. f.
- 4) Copia einiger (105) des H. R. R. Stadt Nürnberg zur Erläuterung der Stadt Reformation vom hochlöblichen Stadtmagistrat ausgegangenen Additonalien, apud LVDOLFVM p. 678 -- 790.
- 5) Verneuerte und erläuterte Nürnberg. Wechselordnung de 1722. collocata est in SIEGELII *corp. iur. camb.* T. I. p. 346 -- 361.

§. 82.

Quod ad *scriptores*, hanc *reformationem illustrantes*, attinet; multi quidem viri egregie docti ad eiusdem explicationem certatim prouolarunt 1); quorum praecipuos eo, quo ipsorum commentationes prodierunt, ordine, hoc loco recensēbimus 2).

- 1) Riccius l. c. §. 7. p. 64. sq. in primis autem videatur IO. CONR. FEVERLEIN *catalogus dissertationum et tractatum reformationem Noricam illustrantium*. Altorf. 1755. 8. quem non exscribo.
- 2) Notandi ergo potissimum:
 M. FREHERI *observat. MS. ad reform. Noric.* (bibl. Heum. n. 176. a)
 IO. HIER. WURFBAIN *de differentiis iuris civilis et reformationis Noricae*. Alt. 1647. 4. Norimb. 1665. 8.
 TOB. HVTH *de testamento coeci*. 1657.

- HENR. LINK *de iudiciis reip. Norimb.* Alt. 1690.
- CHR. SCHEVRL A DEFERSDORF *de iure mellicidii*
Alt. 1690.
- CHR. THOMASIVS *de Noricorum caussis adimendi legitimam.* Hal. 1703.
- PAVL. CHR. PRENNER *de portione filiali vitricorum vel nouercarum ad t. 28. §. 8. t. 33. §. 6. 7. 9.* Altorf. 1704.
- IO. CONR. HOFFMANN *de lucro societatis coniugalis, occ. ref. nor. t. 28. §. 1. 6. t. 33. §. 9.* Alt. 1705.
- SIM. TOB. WOELKER *de con- et disconuenientia iuris communis et statut. Norimb. quoad materiam inuentarii.* Giefl. 1710.
- HENR. HILDEBRANDI *iura quaedam particularia reip. Norimb.* Alt. 1716.
- PHR. GERHARD *de regula iuris germ. Kauf gehet vor Miete ad t. 17. §. 7.* Alt. 1718.
- GE. CHR. HÜLS *de austragis reip. Norimb.* 1722.
- IO. IOD. BECK *de iuribus feminar. Norimb. singularibus.* Alt. 1723. 1740.
- IO. CPH. NEUFVILLE *de ratificatione nociua ex tacito consensu indulta secundum ius commune ubiuis cum reform. Norica collatum.* Alt. 1724.
- PAVLL. WACHAV *de sollempnitatibus et effectibus inuentarii hereditatis speciatim secundum ref. noric. t. 28.* Alt. 1726.
- MATTH. FÜRWERGER *de caussis in foro Norimb. non appellabilibus priuilegiatis.* Alt. 1728.
- Joh. Adam Beck vom Wechselrecht. Nürnberg. 1728. 1752. 4.
- THOM. GEIGER *de transmissione actorum in foro norico ex mente constitut. imperii non attendenda.* Alt. 1731.
- IO. FRID. DANNREUTHER *Nemesis norica aliquatenus delineata et adumbrata.* Alt. 1741.
- AD. BIRKNER *de iudicio tutelari reip. Norimb. P. I.* Alt. 1746. 4.
- CHR. GVIL. STURMER *de annali rerum immobilium praescriptionis germanica potissimum Norimb.* Alt. 1747. CPH.

CPH. FRID. DANNREVTHER *de translatione iurum symbolica ex vario itemque et iure norico.* Alt. 1748.

SAM. VIT. WINKLER *de poenis coniugum intra annum luctus secundas nuptias contrahentium ad t. 28. §. 10.* Alt. 1749.

CAR. HOFFMANN *de usufructu parentum statuto inprimis norico.* Alt. 1749.

IO. SIGISM. SCHREIBER *de iudicio Caesareo forestali Norico, in specie ita dicto s. vom kayserslichen besreyten Rürnb. Forstgericht an Seiten des Reichs-waldes Sebaldi.* Alt. 1751.

IO. MICH. FRID. LOCHNER *quorundam iuris statutorii norici capitum explicatio.* Alt. 1753.

CVST. PHIL. VOGEL *sciagraphia curiae prouincialis Norimb.* Alt. 1753.

CAR. COLMAR *de usu iurisiurandi iudicialis iure norico restricto ad t. 13. §. 10.* Alt. 1753.

PAYL. MAGN. VOLCAMER *collatio iuris communis et norici in materia de tutela et cura.* Alt. 1754.

IO. ION. SCHVCHARDT *de successione coniugum ex vniuersali bonorum communione sec. stat. norica.* t. 33. §. 3-5. Alt. 1755.

IO. LEONH. STAVDNER *de testimonio iniurato.* 1758.

LVD. CPH. ERLABECK *de iuribus aedificiorum ad t. 26. ref. nor.* Alt. 1760.

FRID. LVD. PENZENKVVFFER *de usu matri competente.* Erl. 1760.

§. 83.

Eadem ratione reliquae etiam in circulo franconico ciuitates imperii immediatae, *Rottenburgum* 1) ad Tubarim, *Sueofurtum* 2) et *Weissenburgum* 3) ad Nordgauiam statutorum compilationes publice prodire iusserunt.

- 1) Der Reichsstadt Kottenburg an der Tauber erneuerte Policeyordnung. Kottenb. 1695. 4. Derselben anderweitige Erklärung. ib. 1698. 4. R. R. W. Bestätigung eines erbarn Rathß der Stadt Kottenburg a. d. T. Statuten und Ordnungen der fallirenden und trünnigen Personen auch des Vorganges halber zu den strittigen Gütern. 1576. 4.
- 2) Des H. R. Reichs Stadt Schweinsfurth vornehmste Pflichten und Ordnungen. Schweinf. 1720. 4. cf. 10. HENR. KLEIBERT *de primariis communionis bonorum coniugalis effectibus*. Gießl. 1733. Car. Friedr. Schöpf Entwurf des Kayserlichen Landgerichts und Oberhofs in Schweinsfurth. Gießen 1735. 4. *Differentiae iuris prouincialis Franconici et statutarü Swinsfurtensis iuxta seriem materiarum p. 3. contentarum*. Suinf. 1724. 4.
- 3) Der Stadt Weissenburg am Nordgau Statuten und Ordnung. 1739. 4.

TITVLVS II.

DE IVRIBVS PROVINCIALIBVS ET STATVTARIIS IN CIRCVLO BAVARICO.

§. 84.

Bauari iam ab antiquissimis temporibus prudenti legislatione illustres exstiterunt (§. 26. 33.), nec nouiori aetate moribus suis renunciauerunt. Emendata autem re iudicialia imperii (§. 10.) ipsi quoque iura sua prouincialia nouo habitu induta prodire iusserunt. Horum quidem indicem iam dederunt SENKENBERGIVS 1) et PÜTTERVS 2), nos autem ex propria supellectile depromptum dabimus, aliquantulum locupletiozem emendatiozemque 3).

- 1) *de legibus gentis bauaricae.* Giell. 1742. 4. S. 12. sqq. p. 10. sqq.
- 2) im historischpolitischen Handbuch der besondern teutschen Staaten T. I. p. 293. sqq.
- 3) sunt autem sequentia potissimum:

1512. H. Wilhelms gemain Landtpot und Ordnung. f.

1514. Des löblichen Haus und Fürstenthums Ober- und Niederbayern Freyheiten von einem regierenden Fürsten von Bayern auf den andern gemeinem Lande verneuet und bestätiget, die auch von Kayfern und Königen zugelassen und confirmiret seyn. München 1514. f.

1516. Die Ordnung über gemeiner Landschaft in Bayern aufgerichtete Handveste im 1516. Jahr zu Ingolstadt beschloffen. f.

1516. Die neue Erklärung der Landesfreyheit des löblichen Haus und Fürstenthums Ober- und Niederbayern anno 1516 auf den 28. April zu Ingolstadt aufgerichtet. f. recusa cum praefatione D. ALBERTI sub titulo: Erklärung der Landts-Freyheit in Obern und Niedern Bairn: wiederumb verneut im 1553. f. cf. Lünig von der Landsäss. Rittersch. T. I. p. 663. sqq. Contendenda cum his priuilegiis: *Graucamina ordinis equestris in Bavaria Georgio D. Landshutensi a. 1499. exhibita;* in CHR. LVD. SCHEIDII *bibl. histor. Goetting.* T. I. p. 280. sqq.

1516. Das Buch der gemeinen Landpott, Landsordnung, Sagung und Gebräuche des F. in Ober und Niederbayern am 24. April 1516. auf dem Landtage zu Ingolstadt errichtet von den Gebrüdern H. Wilhelm und Ludewig von Bayern; renouatur a D. ALBERTO sub titulo: Bayerische Landsordnung 1553. f. quae collectio ei, quam ad a. 1512. recensuimus, exacte respondet.

1518. Reformation der Bayrischen Landrechte, f. auctoribus ducibus WILHELMO et LUDOVICO.

1520. Gerichtsordnung im F. Ober und Niedere bayern. 1520. f.
1527. Declaration und Erläuterung etlicher in jüngst aufgerichteten Bayrischen Policyordnung begriffenen Articul im 1557. Jahr ausgangen. f.
1568. Bayrische Forstordnung. f.
1578. Der F. Bayrischen Landesordnungen weitere Erklärung samt etlichen von neuem daran gehängten und zu Anstellung guter löblicher Policy dienlichen Satzungen. München 1578. f.
1616. Landrecht, Policy-Gerichts-Malefiz und andere Ordnungen von Ober- und Niederbayern. München 1616. f.
1751. *Codex iuris bavarici criminalis*. München d. 7. Octob. 1751. f. recus. 1756. 8.
1753. *Codex iuris bavarici iudiciarii*, oder Churfürstlich Bayerische neue Gerichtsordnung München d. 14. Dec. 1753. fol. recus. 1755. 8.
1756. *Codex iuris civilis bavarici Maximilianens*. München 1756. f. oder: Neuverbessert und ergänzt Churbayerisches Landrecht, nebst beigefügtem Lehnrecht. cet. Tres vltimi codices, ius bavaricum nouissimum continentes WIGVL. ALOY-SIVM XAVER. L. B. DE KREITMAYER auctorem habent, elegantissimum virum, patriae suae Tri-bonianum.

§. 85.

In illustrando et ex primis originibus suis deducendo iure bavarico multi elaborarunt, et primi fere fuerunt Icti bavarici, qui iuri provinciali germanico operam plane egregiam nauarunt 1), quorum ideo scripta 2) vel hoc nomine cara esse debent iuris germanici cultoribus 3).

1) SENKENBERGIVS S. 21. p. 15.

2) In insigni scriptorum huc pertinentium numero hi potissimum notandi sunt:

CHRISTOPH. FUCHSPERGER de Dietmening Justitiano christlicher Institutionen wahrhafte Dollmetschung. Augsp. 1536. f. Franck. 1552. f.

ANDR. PERNEDERI *institutiones iuris civilis*, mit dem gerichtlichen Proceß, Lehenrecht u. s. f. Ingolst. 1561. 1578. f.

HIER. ARN. RATH *de iure venandi, aucupii et piscandi*. Spir. 1602. 4.

ARN. RATH *de usucapionibus et praescriptionibus*. Ingolst. 1640. 4.

FERD. WAIZENEGGER *de servitutibus*. Norimb. 1642. 8.

SEB. KHRAYSERI *institutiones iuris Romano-bavarici s. commentarius in IV. institutionum libros*. Aug. Vind. 1644. 4.

ARN. RATH *de potissima iuris Romani et bvarici differentia in processu edictali* Sandrecht. Ingolst. 1645. 4.

SEB. KHRAYSERI *processus summarius Romano-bavaricus*. Augst. Vind. 1646. 8.

EIVSDEM *processus edictalis R. B.* ib. 1646. 8.

EIVSDEM *processus ordinarius R. B.* Ingolst. 1650. Aug. Vind. 1655. 8.

EIVSDEM *ius foresti R. B.* Neob. 1650. 4. accessit: *ius venandi, aucupandi et piscandi Romano-bavar.* Neob. 1651. vtrumque opus recusum in AH. FRITSCHII *corpore iuris venatorio forestali*. T. I. p. 117-212.

EIVSDEM *compendium iuris bavarici*. Ingolst. 1650. Aug. 1667. 8. continet potiora capita ordinationum iudicialiarum, iuris provincialis, ordinationis provincialis ac politicae, forestalis et iuris criminalis bavarici, ipsis legum verbis in medium prolatis.

10. FRANC. BALTHASAR *resolutiones iuris civilis et bavarici*. Monach. 1651. Vlm. 1663. 4.

IDEM

- IDEM *de oneribus subditorum*. Salisb. 1656. 12.
 CASP. MANZII *centuria quaestionum bauaro-pala-*
tinarum. Ingolst. 1659. 4.
 GE. WIDMANN *de potissimis iuris communis et bo-*
ioarici quoad ius retractus quaestionibus. Ingolst.
 1668. 12.
 IDEM *de contractibus*. ib. 1670. 4.
 CHRIST. DE CHLINGENSPERG *de medlis conser-*
uandae nobilitatis bauaricae. Ing. 1682. 4.
 ANT. WILH. ERTEL *praxis aurea de iurisdictione*
inferiori ciuili et bassa. Nor. 1693. Aug. Vind.
 1715. 4. Nördl. 1737. 4.
 CASP. SCHMID *commentarius in ius provinciale ba-*
uaricum. Monach. 1695. III. Tom. f.
 CHRIST. DE CHLINGENSPERG *collegia iuris feu-*
dalis. Ing. 1709. 8.
 HERM. ANT. MARIAE DE CHLINGENSPERG *dis-*
ferentiae potissimae inter ius bauaricum Landrecht
et ius commune ciuile. Ingolst. 1718. 1751. 4.
 EIVSDEM *collegia iuris patrii ad processum summa-*
rium bauaricum et palatinum. ib. 1718. 1751. 4.
 IDEM *de hofmarchiali iure*. ib. 1731. 4.
 IO. PAVL. KRIEGER *de testamento coram parocho et*
duobus testibus. Alt. 1734.
 IO. GE. LORY *de origine et progressu iuris boici ci-*
uilis et antiqui, commentatio I. qua historia iuris
patrii a prima Boiorum memoria usque ad initia
saec. 14. ex genuinis fontibus illustratur. Ingolst.
 1748.
 FERD. ERN. ZELLER L. B. DE LEIBERSDORF *prae-*
iudicia s. resolutiones a summis Bauariae ducatus
dicaasteriis emanatae: accedunt duo iuris responsa,
unum super feudis, alterum super exactione op-
erarum rusticorum. Monach. f. ment. anni. 8.
 WIGVL. ALOYS. L. B. A KREITMAYER *Anmerkun-*
gen über den codicem iuris bauar. crim. München
 1751. f. 1756. 8.
 EIVSDEM *Anmerkungen über den codicem iuris ba-*
uar. iudic. ib. 1753. f. 1755. 8.

ET STATVTARIIS IN CIRCVLO BAVARICO. 93.

MAX. IOS. L. B. DE GLOSSEN *tutor Iustiniano - Ba-
uarius*. Frising. 1755. 4.

WIGVL. ALOYS. L. B. A KREITMAYER *Anmerkun-
gen über den Codicem Maximilianeum civilem ba-
uaticum T. I - III*. München 1758. 8qq. fol.

BENED. SCHMID *differentiae iuris nat. Rom. Germ.
et Bauarici praesert. Maxim. civil. circa successio-
nem coniugum intestatam, testatam et partitiam,
tam unilateralem quam bilateralem s. reciprocam*.
Ingolst. 1761.

J. G. Lory vom Bayerischen Bergrecht. 1764. f.

- 3) In primis quoque illustrandis iurium Bauaricorum
originibus inseruiunt *Monumenta Boica*, quorum
quatuor volumina in publicum prodire iussit incl-
ta academia scientiarum Monachiensis. *Jurist. Bi-
blioth. T. II* p. 158. 8qq.

§. 86.

Palatinatus superior [die Oberpfalz] legibus
antiquioribus bauaricis haud regitur. Quam-
diu enim *electoribus palatinis* rhenanis paruit,
peculiariora iura ipsi scripta sunt 1); ex quo au-
tem *in familiam bauaricam transiit*, antiqua
eius iura non quidem abolita, sed emendata
tantum sunt 2) statuique praesenti adcommo-
data 3).

- 1) Mihi quidem in manus venerunt:

1565. (Mai. 6.) Ch. Fridrich III. *Waldordnung*;
recusa 1594. f. sub titulo: *Waldordnung der obern
churfürstlichen Pfalz in Bayern*. f.

1568. (Iul. 23.) Ch. Fridrichs III. *einsweilige In-
struction* bis auf eine allgemeine *Policey- und Lan-
desordnung*. f.

1598. (Mart. 12.) Ch. Fridrichs IV. *Landesord-
nung*. Amberg 1599. f. et 1606. fol. 390 S.

1606.

1606. (Jan. 3.) Ch. Friedrichs IV. Landrecht
Amberg 1606. f.
- 2) Pf. Ludwigs, Churfürstens, a. 1579. gegebene Res-
olution samt angehängten Pf. Friedrichs Ch. a.
1598. erfolgten Confirmation auf der Ritterschaft
der obern Pfalz in Bayern gehabte Beschwerden.
Amberg 1610. f.
- 2) Landrecht der Churfürstl. Durchl. in Bayern, Für-
stenthums der Oberpfalz. München 1657. f. hu-
ius compilationis argumenta recenset DE CHLI-
GENSPERG *de processu summario bavar. et palat.*
p. 5. vide quoque: MICH. MÜNCHMAIER *compen-
dium des Oberpfälzischen Landrechts.* Sulzbach
1689. 4.
- 3) Ita olim res habuit. Nunc quidem Palatinatus su-
perior regitur legibus Bavaricis. Ita enim praefat.
Cod. Maxim. civ. ordnen und wollen auch hier-
mit, daß man solchen in unsern sammentlichen Chur-
landen, mit Einschluss der Oberrn Pfalz, und all
anderen Uns zugehörigen Herrschaften und Land-
reyn, genau beobachte.

S. 87.

Tandem vrbs quoque *Ratispona*, multis il-
la nominibus celebratissima, iam ante annum
1230. iure statuta condendi donata fuit 1).
Neque tamen hac vel posteriori aetate iustum
aliquod statutorum corpus compilavit, licet
varias super omnibus fere iuris ac politicae ca-
pitibus constitutiones promulgauerit 2), qua-
rum illustrior pars eleganti collectione 3) no-
stra aetate denuo prodit.

1) Xiccus von Stadtgesetzen lib. I. f. 2. S. 8. p.
38. 39.

- 2) huc potissimum pertinet: des H. R. freyen Stads Regensburg Wacht- Gerichts- und Bauordnung 1657. itemque Instruction, wessen sich die Vormünder in dieser des H. R. R. freyen Stadt Regensburg in Verwaltung ihrer aufgetragenen Vormundschaften vermög anno 1690. verneuereten Vormundsamtsordnung zu verhalten. 1714.
- 3) I. F. K. D. R. A. h. e. 10. FRID. KARSTII dicast. Ratisp. assell. Sammlung derer von -- Stadt Cammerer und Rath der -- Stadt Regensburg -- im Druck erlassenen Decreten. Regensp. 1754. 1758. 4.

TITVLVS III.

DE IVRIBVS PROVINCIALIBVS ET STATVTARIIS IN CIRCVLO SVEVICO.

§. 88.

Ad leges, quae omnem circulum suevicum, nisi exceptio e priuilegio desumta doceatur, concernunt, referendae potissimum (a) *ordinatio iudicii prouincialis caesarei per Suediam superiorem et inferiorem*, saepius edita 1); (b) *ordinatio iudicii aulici Rottwilani* 2), cum iudicia, quibus hae ordinationes praescriptae sunt, iurisdictionem primae instantiae in immediatos et mediatos non priuilegiatos suo modo exercent 3).

- 1) Des kayserslichen Landgerichts in Oberrn und Niderrn Schwaben Ordnung. Insbrugg 1618. f. et apud LVDOLFVM in *coll. stat. p. 303 - 416. cf. IOS. ANT. BURCKHLE: des Kayserl. Landgerichts in Oberrn und Niderrn Schwaben auf Leytkircher* Hayd

Haid und in dem Gepürß gerichtlicher Proceß. Hof. und Leipz. 1742. 2 Tom. 8. itemque: (F. N. Wegelins) hist. Bericht von der kayserslichen und Reichs-Landvogtey in Schwaben, wie auch dem frey kayserslichen Landgericht auf Leutkircher Haid und in der Pirs. T. I. II. 1755. fol.

- 2) Maximiliani II. erneuerte Ordnung des Kaysers. Hofgerichts zu Rothweil de 1572. Mogunt. 1575. f. et apud SCHMAVSSIVM in corp. iur. publ. p. 281. sqq. cf. IO. GE. VON ZIMMERN *manuale caesareo-dicafteriale, sine quodlibeta theorico-practica etc. iudicii caesareo-aulici Rothwilani antiqua et renouata ordinatione sententiis et dicafterialibus.* Constant. 1679. 8.
- 3) ERIC. MAVRITIVS *de iudicio Rothwilensi.* Kil. 1661. In *opusculis* cura IO. NIC. HERTII. Francof. 1692. 4. editis p. 588-630. PFEFFINGER in *V. triario illustr. T. IV.* p. 661. sqq. et H. E. von SENFENBERG von der kaysersl. Gerichtsbark. p. 36. sqq.

§. 89.

Inter status ecclesiasticos circuli sueuici, quae quidem publici iuris facta fuerit, iuris prouincialis compilatio quantum scitur, non exstat, nisi quod *capitulum ecclesiae cathedralis augustanae ordinationem aliquam politicam*
 1) prodire iusserit 2).

- 1) Des Thumcapituls zu Augspurg Policeyordnung. Augsp. 1579. f.
- 2) Gerichtsordnung durch ein E. Capitul des Thumstifts zu Augsp. in und an ihren untern Gerichten zu halten fürgenommen. 1539. f.

§. 90.

Ducatus Württembergicus mores patrios semper religiose conseruauit 1), et ad hunc vsque diem caste tuetur, quam ob causam *ius prouinciale Württembergicum* 2) *ordinatio prouincialis* 3), *ordinatio ecclesiastica* 4), *ordinationes miscellaneae* 5), *constitutio matrimonialis* 6), et *ordinatio denique cambialis* 7), nuper demum promulgata in iure germanico priuato maximi momenti sunt 8).

- 1) E. F. Gerstlachers Einleitung in die alte und neue gesetzliche Verfassung des H. Württemberg; praemisla libro I. operis ipsius statim adlegandi.
- 2) Württembergisches Landrecht, primum compilatum est a. 1555, et repetitis curis prodiit 1567. 1591. et 1610. hanc editionem praxis seruat. Gerstlachers Einleit. §. 26. p. 79. sqq. p. 112. 122. sqq. cf. quoque Köhlers Münzbelust. T. 16. p. 247. sq.
- 3) Landesordnung des F. Württemberg anno 1499. compilata, repetitis curis edita 1515, 1536, 1567. et 1621. Gerstlacher §. 31. p. 107. Adde Sammlung der sämtlichen Handwerksordnungen des H. Württemberg. Stuttg. 1758. 8.
- 4) grosse Kirchenordnung, auctorem habet D. Ludouicum, prodiit 1582, 1660, 1743. Gerstlacher §. 32. p. 109.
- 5) Allerhand Ordnungen, enthaltend die Hofgerichts- Vorst- Wilderer- Bau- Zehend- Ernd- Herbst- Ungelds- Zoll- Müller- Becken- Brodbeschauer- und Kornmesser- wie auch Messgerordnung. Stuttg. 1654. 12.
- 6) Erneuerte Ehe- und Ehegerichtsordnung de 4. Apr. 1687. cum cynosura oeconomiae ecclesiasticae Württembergicae. Gerstlacher p. 125. sq.

- 7) Wechselgerichtsordnung de 24. Mart. 1759.
 8) constitutiones aliquot miscellaneas Wurtembergicas, tumultuarie tamen, more suo, recenset *bibl. lipen. T. II. p. 378. sq.*

§. 91.

Quod ad scriptores iuri Wurtembergico illustrando explicandoque inseruientes attinet, nihil iam de *consiliis tuingensibus*, et scriptis tantum non omnium Ictorum Wurtembergicorum dico, qui in plerisque commentationibus flores ad iura prouincialia, attamen quasi aliud agentes, sparserunt, in quibus praesertim LAVTERBACHIVS, HARPRECHTII, HOCHSTETTERVS, GOTH. DAN. HOFFMANNVS, WOLFG. AD SCHOPPIVS, eminent. Qui vero data opera ad ius wurtembergicum commentati sunt, haec potissimum scripta expoluerunt:

CHR. BESOLDVS in *commentario ad ordinationem politicam ducatus wurtemb.* Tübing. 1632. et ex noua recensione respondentis GE. LVD. LINDENSPVR. 1662. Vlm. 1729. 4. Vltimae editioni praefixus titulus: *commentarius succinctus in varias quaestiones politico- iuridicas quaestiones.*

IOA. WIBELLII *constitutio Wurtembergica P. II. t. 29. iuris prou. von Contracten der Weibes personen.* Tüb. 1644. 4.

WOLFG. AD. LAVTERBACH *differentiae iuris ciuilibis et würtembergici; dissertationes IV.* Tübing. 1662. in *EIVSD. dissertat. Vol. IV. n. 66-69.*

IO. IAC. PLEBSTII *commentarius ad ius provinciale wurtemb.* Heidelb. 1664. 4.

BVRC. BARDILI *de portione statutaria coniugum ad P. IV. t. 5--8. des S. Würtemb. Lands rechts.* Tüb. 1670. 4.

IO. ANDR. FROMMANN *de iure retractus Würtemb.* Tüb. 1679.

CHR. FRID. HARPRECHT *differentiae iuris communis et Würtemb.* Tub. 1705.

MICH. GRASS *differ. inter ius commune et provinc. Würtemb.* ib. 1715.

CHR. FRID. HARPPRECHT *diss. de fontibus iuris Wurtemb.* ib. 1724.

EIVSDEM *specimen vindiciarum iuris civilis moderni Wurtemb. quod in codice Io. Fridericiano continetur.* ib. 1727.

EIVSDEM *oratio, praecipua quaedam historiae legum Wurttembergicarum puncta exponens, accedunt coniecturae ad problema: an Adolphus Imp. comitibus Würtemb. privilegium de iure communi Romano in futurum usurpando concesserit.* ib. 1727. 4.

EIVSDEM *themata miscellanea ex iure civili moderno Würtemb.* ib. 1727. 4.

EIVSDEM *consultatio 1) de colligendo corpore iuris Würtemb. 2) scribendis institutionibus iuris privati wurtemb. omnis 3) edenda bibliotheca historica iuridica iurium, quibus speciales in I. R. G. respubl. utuntur; 4) adornanda commentatione ad leges primatas tam uniuersales quam particulares ducatus Würtemb.* ib. 1727. 4.

GE. HENR. HAEBERLIN *rerum in supremo ducatus Würtemb. quod Tubingae est, tribunali, per 46. annos (1672-1718.) iudicatarum et transactarum continuata recensio.* Stutg 1720. 4.

WOLFG. AD. SCHÖEPF *de processu summi appellationum tribunalis ducatus Wurtemb. quod Tubingae est.* Stutg. 1720. 4.

EIVSDEM *dodecas thesum et differentiarum interius commune et Wurtemb.* Tub. 1733.

ANONYMI *adnotationes ad ius provinciale Wurtemb.* Stutg. 1735. 8.

J. A. HOCHSTETTERS *Extract berer Hochfürstl. Würtembergischen Generalrescripten.* Tüb. 1735. 1742.

I. FR. MOEGLING *differentiae iuris communis et Wurtemb. in causis matrimonialibus.* Tub. 1736.

WOLFG. AD. SCHÖEPF *differentiae iuris communis et Wurtemb.* Tub. 1739.

IDEM *de retractu territoriali communi, iure perpetuae relictionis et alienatione necessaria ceu modis comprimis Wurtemb. reuiniendi bona incorporata a forensibus possessa* 1742.

EIVSDEM *Nachricht von der Eigenschaft und Beschaffenheit der sogenannten Schupflehen.* Tüb. 1747. 8.

CHRIST. FERD. HARPPRECHT *flores sparsi ad iura alpirspacensia singularia priuata.* ibid. 1755.

E. F. GERSTLACHERS *Sammlung aller einzeln ergangenen h. Würtemb. Gesetze und anderer Normallien. erstes Buch.* Stutg. 1759. zweytes Buch 1760. 4. et 8.

CHR. FRID. HARPPRECHT *de cessione nominis 20. florenos excedentis absque iudiciali infirmatione facta,* ad Landr. P. 2. t. 33. Tub. 1764.

EBERH. CHR. CANZ *de emtione venditione annuorum reddituum etiam sine consensu magistratus vel Principis iure Wurtemb. valida.* ad ord. prouinc. t. 13. 14. 1764.

§. 92.

Marchionatus badensis eleganti vitur *iure prouinciali*, quod primo 1622. compilatum est 1), auctum vero emendatumque prodiit anno 1710. 2), multaque iuris patrii egregia capita seruat 3). Tandem in *principatu Hohenzollerano*, quoque elegans *ordinatio prouincialis* 4) prodiit; vt taceam in comitatu *Oettingensis*, ordinationem iudicii prouincialis promulgatam esse.

1) Landrecht der Fürstenthümer der Marggraffschaf-
ten Baden und Hochberg. Durlach 1622. f.

2) Landrecht der Fürstenthümer und Lande der
Marggraffschaffen Baden und Hochberg, Landgraf-
schaft Sausenberg und Herrschaft Röteln, Badenweis-
ler, Jahr 2c. in 7 Theile verfasst. mit gnädigstem Con-
sens von neuem wieder aufgelegt. ibid. 1710. f. ad-
de: Landsordnung der F. und Landen der M.
Baden und Hochberg, in 9. Theile verfasst. Durl.
1715. f.

3) FERD. CHR. HARPPRECHT *diff. de differentiis iu-
ris communis et prouincialis marchico badensis in
materia contractuum, successionum, vt et crimina-
libus* Tub. 1691. WOLFS. AD. SCHOEPF *theses de
iure prouinciali marchico-badensi*. ib. 1745. GOTH.
DAN. HOFFMANN *de testamentis et heredis insti-
tutione ad ius badense P. V. t. 10.* ib. 1758. IAC.
FRID. MAIER *primae lineae different. iuris natu-
ralis ciuilib et Marchici Badensis circa successionem
ab intestato.* Carlsruh. 1757.

4) Hohenzollersche Landesordnung, Tübing. 1698. 4.

5) Oettingische Landgerichtsordn. 1621. Catal.
bibl. Heum. n. 228.

§. 93.

Augusta Vindelicorum, ciuitas S. R. I. im-
mediata, peculiaria *statuta* iam a saeculo inde
XIII. seruauit 1), quae successu temporis va-
rie aucta et anno 1582. ab Imp. Rudolpho II.
confirmata 2) sunt, qua collectione hodie in
praxi Augustani vtuntur, vt *ordinationem poli-
tiae* 3) aliasque constitutiones singulares 4)
taceam; quod ipsum statutorum corpus va-
rie a viris doctis commentationibus illustra-
tum 5).

1) Riccius von Stadtgesetzen p. 34. 35. 36.

2) Augspurgisches Stadtbuch, in welchem eines C.
Raths und Gerichts auch andere Policeyordnung
begriffen, so a. 1582. vom Kayser Rudolpho dem
andern dis Namens, dieser stat confirmirt und be-
stätigt worden. MSS. cf. IO. REINH. WEGELIN
thesaurus rer. Suenicarum, Tom. IV. diss. 5. 6.
Praecipuo autem loco haberi debet: Dav. Lan-
genmantels Historie des Regiments in des S. R. R.
Stadt Augspurg. 1725. fol.

3) Augspurgische Policeyordnung, welchergestalt
man sich im Schmuck und Kleidern, Hausrath, auch
haltung Gutschen und Pferden, dann auch bey hoch-
zeitlichen Verlöbnißnen und Ehrentagen zu halten.
1735. f.

4) has recenset DEINLEIN, loco citando, c. 2. §. 15.
not. bb. p. 30. sq.

5) in quibus eminent:

IO. BERNH. FRIESE *de successione coniugum ab in-
testato secundum mores augustanos*. Ien. 1703.

IEREM. EB. LINK *collatio tit. XI. augusti. ord. po-
lit. reform. de 1639. von Ehesachen, auch Stand
und Pflicht der Eheleute cum iure communi*.
Arg. 1713.

GE. FRID. DEINLEIN *de iure statutorio illustris reip. Augustanae in genere, et speciatim de eo, quod ibi iustum est circa obfignationes.* Alt. 1743.

10. GOTTL. GONNE *de prouocationibus et appellationibus in specie secundum statuta reip. Augustae Vindel.* Erl. 1752.

10. WILH. DITMAR *de iuribus ciuitatum imperia-
lium, praesertim iuribus et privilegiis liberae imperialis ciuitatis Augustae Vind.* Ien. 1754.

§. 94.

Ulna, ciuitas, statutorum suorum laude non incelebris, compilationem iurium suorum anno 1579. prodire iussit 1), quam post duos annos *ordinatio politica* 2) insequuta est. De cetero vtraque collectio variis tum *Vlmensium* tum exterorum scriptis illustrata est 3).

1) *Der Stadt Ulm Gesetze und Ordnungen.* Ulm 1579. aufs neue übersehen, vermehret und herausgegeben durch Joh. Ant. Uhard. Ulm 1683. f. *Stadt Ulmische Landpolicey.* 1721.

2) *Eines ehrfamen Raths der Stadt Ulm Gesetz und Ordnung von Straff offenbahrer Laster, auch leichtfertigen Verheirathens und anderer Unzucht, wie die in a. 1581. ausgangen und publicirt, in a. 1616. und jetzt abermals von neuem ersehen, an etlichen unterschiedlichen Orten geändert, verbessert und erläutert und vermehret.* Ulm. 1683.

3) D. SEB. OTTONIS *declarationes et annotationes in statuta Vlmensia.* MSS.

D. PAVL SCHERMARI *praeiudicia iudicialia Vlmensia.* MSS.

10. IACOBS *specimen differentiarum iuris ciuilitis Romani et statuarii Vlmensis.* Ien. 1680.

MARC. TOB. NEUBRONNER *diff. de differentia iuris communis et statutarü Vlmensis*. Heidelberg. 1682.

LVD. BARTH. HERTTENSTEIN *de origine, incrementis gestis illustribus, iuribus et privilegiis peculiaribus reip. Vlmensis*. Argent. 1730. 4. hanc commentationem, quam RICCIUS et alii editam aiunt, publici iuris factam esse negavit DEINLEIN *de iure statutar. august. c. I. §. 9. not. r. p. 13.*

WOLFG. AD. SCHOEPF *differentiae nonnullae iuris civilis et statutarü Vlmensis in processu concursus creditorum*. Tubing. 1736.

IO. RVD. ENGAV *de honorum inter coniuges Vlmenses communiõne*. Ien. 1751.

§. 95.

Eslinga, licet iam olim peculiari iure statutario vsa sit, iustum tamen statutorum suorum corpus nondum compilavit. *Ordinatio* tamen, quam vocant, *ensoria* 1), in specie quoad delicta carnis, non incelebris est. In successionebus seruant codicem peculiarem, qui vulgo *statutum Eslingense* s. das *Eslingische Stadt- Erb- oder Verfangenschaftsrecht* adpellatur, et vsque ad a. 1636. quotannis praelectus et iuramento confirmatus 2) ad hunc vsque diem seruatur 3). Similiter ciuitatum *Leutkirch* 4), *Kaufbeurae* 5), et *Isny* 6) statuta ab aliis laudantur, quae tamen nondum videre licuit.

1) MICH. GRASS *adnotationes et animaduersiones in ordinationes censorias Eslingenses, vulgo die Zucht- ordnungen in specie quoad delicta carnis*. Tub. 1716.

1716. cf. Meister ausführl. Abhandl. des peinl. Processes p. 23.
- 2) promulgatus est annis 1552, 1555. et 1626. IEREM. GODELMANNI *collatio iuris Eßlingensis cum iure ciuili canonico et communi imperii*. Arg. 1701. §. 2. p. 4. 5.
- 3) tandem d. 23. Aug. 1712. publici iuris factus est hoc inscripto elogio: des H. R. R. Stadt Eßlingen *gen verbessertes Erb-Recht*. Eßlingen 1712. 8. I. P. DE LVDEWIG *de lege caducaria s. iure desherentiae in isto remotioribus agnatis*, ad stat. Eßling. t. 13. Hal. 1733.
- 4) Ordnungen, Statuta, Artikel und Satzungen der Reichsstadt Leutkirch. MS. Bibl. Heumann. n. 260.
- 5) des H. R. R. Stadt Kaufbeuren vornehmste Grundgesetze und Ordnungen, so wohl in Religions als politischen Sachen. 1731. f. cf. quoque GE. TOB. HOERMANN. DE GVITENBERG *de S. R. I. ciuitatis Kaufburae privilegiis praecipuis*. Erl. 1763.
- 6) Aus den Ionischen alten, und neuen Statutis und Raths-Conclusis gezogenen Articuli, so bey alljährlichen Schwörung der Bürgerschaft in vim statutorum abgelesen und publicirt werden. MS. in bibl. Heum. n. 262. adlegatur.

§. 96.

Nördlinga vrbs ab antiquissimis inae temporibus suis quidem legibus vixit 1), earumque confirmationem imperialem saepius impetrauit 2); *statutorum* suorum *corpus* tamen anno 1650. *compilatum* 3) publici iuris fieri nondum passa est, licet multa capita, iucunda illa et singularia, contineat 4). *Hala*, quam vocant, *Sueuorum*, suis item iuribus vtitur, praeter *ordinationem* tamen *politicam*

5), nihil, quantum scitur, cum publico communicavit 6).

- 1) Kiccius von Stadtgelesen *lib. II. c. 3. S. 7. p. 344.*
- 2) D. E. Dölpens Ausführung von der Reichs-Immedietät der Stadt Nördlingen. (Nördling. 1735. 8.) in *adpend. p. 47.*
- 3) Erneuerte *statuta* des H. R. R. freyen Stadt Nördlingen von 1650. MSS. reuifa et 1709. a Iosepho I. confirmata.
- 4) GE. HENR. AYRERI *analecta iuris ad singularia statutorum Nordlingensum.* Goetting. 1749.
- 5) Erneuerte Policeyordnung des H. R. R. Stadt Schwäbischen Hall. 1703. 8. Proceß-Ordnung der Stadt Schwäbisch = Hall. 1706. 8.
- 6) ad hoc ius statutarium notandi sunt:

IAC. DAV. MOEGLING *collatio iuris ciuilib Rom. cum statutorio Sueuo - Hallensi circa materiam emphyteuseos in salinis et successionis coniugum.* Tub. 1716.

IO. PETR. DE LYDEWIG *commentaria politica rerum hallensium S. R. I. liberae urbis.* Hal. 1719. 1748.

CHR. GOTTH. HOFFMANNI *collatio iuris naturalis, Romani et canonici circa doctrinam de emphyteusi cum legibus et moribus Germaniae in primis quoad bona salinaria inclytae liberae S. R. I. ciuitatis Sueuo - Hallensis.* Lips. 1720.

IO. IAC. HELFERICH *sanctio iuris ciuilib Rom. de secundis nuptiis et in his praesertim L. 6. C. de secundis nupt. collata cum statuto S. R. I. liberae et immediatae Sueuo - Hallensis quoad casus quosdam specialiores.* Tub. 1745.

BERNH. GOTTH. HEZEL *de salinis earumque inspectione magistratui ciuitatum imperialium competente.* Alt. 1750.

GE. FRID. IAEGER *de emphyteusi salinaria praesertim Halae Suenorum obtinente.* Erlang 1760.

§. 97.

Memmingensium statuta nondum prodierunt, licet ordinationem iudicalem 1), tutelarem 2), censoriam 3), et varias constitutiones particulares 4) prodire passi fuerint. Lindauium eleganti vtitur ordinatione politica 5); de aliis tamen statutis huius vrbis nihil compertum habeo. Dinkelspübla 6) denique statutorum suorum compilationem cum publico communicauit 7).

- 1) Des H. R. Stadt Memmingen Gerichts- und Proceßordnung 1713. f.
- 2) Des H. R. Stadt Memmingen Tragschaftsordnung excitatur a IO. RVD. ENGAU *de bonorum inter coniuges Sueuos, speciatim Memmingenses, communionem.* Ien. 1751. S. 86. Memmingische Gerichts- und Proceßordnung d. 29. Dec. 1751. Trags- und Vormundschafts-Ordnung d. 9. Febr. 1756. Müller- und Mühlenordnung die 27. Febr. 1740. Bauschauordnung d. 17. Mart. 1749.
- 3) Die Memmingische Zuchtordnung laudatur ab ENGAUIO l. c. S. 82.
- 4) vide e. g. DIET. HERM. KEMMERICH *de societate bonorum connubiali secundum ius commune et statutarium liberae S. R. I. ciuitatis Memmingensis.* Ien. 1739. c. 2. S. 18. not. c. p. 17. sq.
- 5) Erneuert und revidirte Policeyordnung vor des H. R. R. Stadt Lindau. 1735. Gerichts- und Proceßordnung 1739. Forst- und Waldordnung. 1749. Wein- und Umgelds- Ordnung. 1751. f. cf. IO. ANDR. HOFFMANN *de reiractu praecipue secundum statu-*
ta

ta S. R. I. liberae ciuitatis Lindauensis competente.
Ien. 1750. C. F. WALCH de bonis liberorum Lin-
dauensium profectitiis, dem versangenen Gute. Ien.
1764.

6) statuta des H. R. R. Stadt Dinfelspühl. 1738. f.

7) Vnum, corollarii loco, addendum censeo. Cer-
tum est, Sueuiam multis consuetudinibus et iuri-
bus particularibus esse admodum instructam, quo-
rum tamen, si terras Württembergicas forte ex-
ceperis, tam rara mentio, vt diuisos orbē Sueuōs
reputare queas. Optandum ergo, vt diuisos orbē
docti, quibus Sueuia tantum non abundat, hanc
iuri patrio, laudabili conatu, operam praesent,
vt et adcuratum legum Sueuicarum notitiam et in-
stitutum earum systema tandem aliquando nanciscamur.
Certe tunc demum desipere desinent, qui
vno iure peregrino Sueuiam regi opinantes, ad
aspectum legum germanicarum adeo nauseant,
vt ignorantia ipsis in sapientiam cessisse videatur.

TITVLVS IV.

DE IVRIBVS PROVINCIALIBVS ET STATV-
TARIIS CIRCVLI RHENANI SVPERIORIS.

§. 98.

Circuli rhenani superioris ordines ecclesia-
sticos si primum spectaueris, hi quidem
iuri communi peregrino se submisisse videntur,
cum peculiaria, quantum scitur, iura prouin-
cialia ac statutaria non ediderint. Excipiendi
tamen sunt *episcopatus basileensis* 1), et *fuldensis*
2) quorum vterque quasdam certe iuris pa-
trii particulas scriptis consignauit.

1)

- 1) B. Joh. Conrads Landfürstlich Baseliſche Ordsnung. Bruntrut. 1726. ex gallico germanice verſa exſtat apud LVDOLFVM p. 643-677.
- 2) Des Hochfürſtlichen Eſtiſſs Sulda Ordnungen item compilauit LVDOLFVS p. 605-642. His adde: Suldiſche Concuſſ = und Prioritätsordnung. 1758. F. Verordn. wegen der Viehmängel. 1757. F. Verordn. de bonis redintegrandis d. 20. Jun. 1735. Regulativ über das Jurisdictionſweſen d. 8. Apr. 1726. reuiſ. d. 29. May 1741. Judenordnung 1751. F. Feuerordnung 1756. B. wider das ſchädliche Diebſ = Raub = und Zigeunergesindel 1760.

§. 99.

Eo religioſiori vero cultu iura domeſtica ſua proſequuta eſt *Haſſia* 1), quae quidem inſigni legumlatione illuſtris eximios etiam ICtos protulit, qui ius patrium egregie explicatum dederunt 2). Videamus primum iura vtriuſque *Haſſiae*, tum vero quae in linea vel *Caſſellana* vel *Darmſtadina* obtinent.

- 1) HENR. CHR. SENKENBERG *de iure Haſſorum priuato antiquo et hodierno*. Gieſſ. 1740. 4.
- 2) IO. IAC. HOMBERGK *biblioth. rer. haſſiacar. praemiſſa T. III. ſelector. SENKENBERGII; cuius ſupplementum praemiſſum T. V. ſelectorum p. 31-84.*

§. 100.

Quod ergo primum ad iura vtrique *Haſſiae* lata attinet, magnum quidem eorumdem numerum eſſe, nemo temere mirabitur, qui quantum ſapientiffimi *Haſſiae* principes armis fuerint

fuerint legibusque decorati, ad animum sibi reuocauerit. Sunt ergo hae potissimum, monente SENKENBERGIO, compilationes notandae:

1455. Landesordnung E. Ludwigs inserta SENKENBERGII *corp. iur. publ. et priu. germ. T. II. p. 139. sqq.*

1497. Hessische Gerichtsordnung durch den Durchlauchtigen Hochgebohrnen Fürsten und Herrn, Herrn Wilhelm Landgraf zu Hessen, Grafen zu Katzenelnbogen, zu Diez, Ziegenhain und Ridda an der Löhne aufgericht und anno 1497. publicirt; edita Francof. 1531. Marp. 1557. 4. et apud SAVRIVM Vol. VIII. p. 1. sqq.

1527. Hessische Reformation und Hoffgerichtsordnung durch den Durchl. — Herrn Philippen — geordnet und publicirt.

1535. Hessische Halsgerichtsordnung in peinlichen Sachen zu verfahren, repetita annis 1553. 1563.

1535. Reformation, Gesetze und Statuten Unser Philippen — von allerley Handtierungen, und auch die peinlich Gerichtsordnung geordnet. f. existat in FRID. CHR. SCHMINKII *monim. Hass. T. III. (Castel 1750. 8.) p. 117 — 239.*

1537. E. Philipps gemeine Bergordnung, statuta, privilegia, Freyheit und Säkung, so wir denjenigen, die in unsern Fürstenthumben und Landen, Bergwerck bauen und suchen, zu gnade und Gute gesetzt und geordnet haben. Marp. 1537.

Hessische Landesordnung, itemque die christliche Policeyordnung, MSS. auctoribus Philippi filii compilatae quidem, auctoritate tamen publica destitutae. SENKENBERGIVS §. 13.

Landrecht der obern Graffschaft Katzenelnbogen, MSS. ab iisdem auctoribus profectum, vsus publicum habet. SENKENBERGIVS p. 28. 29.

1572. fq. Summarischer Auszug derer Stett und Landesgewohnheiten, wie es im Oberrn Fürstenthum Hessen und zugehörigen Landschaften in eglischen Erbfällen, Uffrichtung der Einkindschaft und Nüherrecht oder Abtrieb gehalten wird, MSS. ex relationibus iussu Ludouici Landgrauiz conscriptis SENKENBERGIVS §. 14. p. 30. fq. edita est in den Marp. Beyträgen T. I. P. 3. p. 3-99.

1574. Agenda, das ist, Kirchenordnung, wie es im F. Hessen im Kirchenwesen gehalten werden soll. Marp. 1574.

1676. F. Hessische erneuerte und verbesserte Marspurgische Samthofgerichtsordnung. Darmst. 1676. f. Marp. 1726. 4.

§. IOI.

Constitutionum Hassiae Cassellanae stupendus est numerus, quae tamen nondum in iustum aliquod corpus, quod dolendum, coactae sunt 1). Quaedam rem iudiciariam 2) egregie ornant, maxima vero earundem pars ius ciuile et politiam concernunt 3), vt statuta 4) a viris doctis memorata, taceam, quae ipsa quoque iurisprudentiae germanicae genuinae elegantissima specimina exhibent.

1) aliquot tamen constitutiones hassiacas edidit HENR. ANT. GEYSE im tiutschen corpore iuris. Hanouer. 1709. 4. in adpendice. nunc autem in adornando corpore constitut. Hassiac. occupata est Hassia Cassellana, cui fauentem Lucinam adprecamur.

2) Ordnung, wie die Rechtsfachen bey den Nemtern und Untergerichten in der ersten Instanz geführet, auch was dabey beobachtet werden soll. Cassel 1732. f. Jhro R. W. in Schweden Hessische Proceßordnung

nung. ib. 1745. f. Jbro R. M. in Schweden Fürstl. Hessische Oberappellationsgerichtsordnung. ibid. 1746. f. Huius illiusque auctor illustris H. O. CALKHOFIVS esse dicitur. Sportelordnung d. 11. Febr. 1749. Peinliche Gerichtsordnung d. 1748. Judenordnung d. 1749. Verlöbniß u. Ordnung d. 9. Dec. 1748. Grebenordnung cet.

- 3) plerasque recenset HOMBERGIVS T. V. *Senkenbergian. Select.* p. 62. sq.
- 4) SENKENBERGIVS §. 18. 19. Exempli causa videnda: Reformation und Ordnung des Eigengerichts zu Eysenhausen im Amt Blanckenstein gelegen, aufgericht im Jahr 1552. MSS. Exstat in SENKENBERGII *diff. de iure obseruant. in causis publ. et priu.* p. 28. sqq.

§. 102.

Comitatus Hanouiensis, tantum non in omnibus *iure Solmensi* utitur 1); sicut etiam *statutum Butisbacense* 2) eidem exacte respondet, licet hinc inde quaedam certe differentiae ab ordinatione solmensi provinciali commemorantur 3); et *recessus* quoque ac *decreta communia* 4) non raro in alia omnia abeant.

1) SENKENBERGIVS §. 15. p. 32. 33.

- 2) prodiit hoc titulo: Reformirte Gerichtsordnung und Stadtrecht Unsers Ludwigs v. G. G. Landgrafen zu Hessen u. Philippsen. Ernstens und Eberhards Grafen Solms u. Christophs, Grafen zu Stolberg, deren sich unser Gemeinen Stadt Burgbad Beaupten u. — — — gebrauchen und verhalten sollen. Marp. 1578. f.

- 3) ita ordinationi solmensi quartum editae adicitur:
- a) Verzeichniß deren Puncten, in welchen des Statt- und Landgerichts zu Hanau Ordnung der Solmischen Ordnung nicht durchauß gleichförmig ist. p. 1--30.
 - b) Vergleichung der Solmischen Ordnung mit der Ordnung im Bornheimerberg 2c. p. 31--37.
 - c) Gr. Philipp Ludwigs Bergundungsordnung d. 7. Mart. 1608. p. 38 -- 43.
- 4) Hanauische Reccess und gemeine Bescheide. 1675. f. Verordnung, wie es in der Gr. Hanau mit Eheversprechungen und Schwängerungsprocessen zu halten, Wechselgerichtsordnung 1736. Landstrassens Reglement 1736 Banqueroutiers und Fallimentensordnung 1737. Lehnbanco-Ordnung 1738. f. Hof- und Ehegerichtsordnung d. 17. Iau. 1747. Hanau fol.

§. 103.

Eadem ratione *Hassia* quoque *Darmstaden* praeter ordinationem prouincialem 1), (Landesordnung) *ius prouinciale* 2) comitatus superioris Cattimelibocensis, quae nondum publice prodierunt, multis ordinationibus *rem iudiciariam* 3) adornantibus, aliisque constitutionibus 4) quamplurimis instructa est 5); quae vt iunctim edantur, optabile est.

- 1) L. Georgens F. Hessische Landesordnung. MSS.
- 2) Eiusdem Landrecht der obern Graffschaft Casenelnbogen. MSS.
- 3) Hessendarmstädtische Proceßordnung, wie es in den F. Unter- und Obergerichten mit den Rechtfertigungen und Appellationen gehalten werden soll. Darmst. 1724. f. Canzley-Reglement 1724. f. Executionensordnung

- ordnung 1724. 1727. f. Criminal- und peinliche Gerichtsordnung 1726. f.
- 4) *exempli caussa consulas*: Cammer- und Zehendordnung 1718. Bergordnung 1718. Judenordnung 1718. Verordnung, wie es bey Weinkaufflichen Copulationen, Proclamationen, Hochzeiten, Kindtaufen, Leibbegängnissen, und mit dem Trauren gehalten werden soll 1723. Forst- und Wald- auch Weydwerksordnung 1724.
- 5) *e iuribus statutariis notes*: Gießler Stadtbrauch durch die Schöffen componirt de 1573. apud ENKENBERGIVM de iure Hassl. in adi. p. 2-36; item-que Landbrauch im Grund Breidenbach und Gericht Kirfeld. *ibid.* p. 57-62.

§. 104.

Quod tandem ad *scriptores* attinet, qui *symbolas ad illustrationem iuris hassiaci* contulerunt; ex magna eorumdem filua, cum de omnibus compertum non habeam, non nisi potissimos adlegabimus. Sunt autem hi praecipue huc referendi:

- IO. NIC. HERTIVS *de hominibus propriis*. 1682. in *opusc. T. I. Vol. II. p. 108. sqq.* Ceterum fere omnia magni HERTII *opuscula* et *consilia iuri hassiaco* egregie illustrando inseruiunt.
- IO. DAN. MALCOMESII *fori hassiaci observationes practicae*. Francof. 1667. 8.
- I. W. WALDSCHMID s. resp. IO. GE. WERNHER *de pactis dotalibus*: Sut bey Schleyer und Schleyer bey Sut. Marp. 1714. 1728. 1742.
- IO. CONR. BRAVN *de iure consuetudinum, praesertim aliquarum in Satrapia Amoeneburgensi vigentium*. Marp. 1718.

10. W. WALDSCHMID *de hominibus propriis hassiacis*. Marp. 1718.
10. IDEM *de singularibus quibusdam et perantiquis in Hassia iuribus*. ib. 1718.
10. GE. ESTOR in den Fleinen Schriften T. I. II. III. Giessen 1732. u. f. in quibus plura iuris hassiaci specimina egregia deprehenduntur. g. *de hominibus propriis, iure deuolutionis, ganerbiis* cet.
10. PHIL. KVCHENBECKER *analecta hassiaca* T. I. XII. Marp. 1738 -- 1742. 8. haec continent plura scripta huc pertinentia, v. c. C. F. AYRMANNI *obseruata hassiaca ad contractum Landsiedelrecht dictum* P. I. p. 101. sqq. ESTORIS *miscellanea de iudiciis hassiacis* P. III. p. 88 sqq. EIVSDEM *tr. de emphyteusi Waldrecht dicta* P. III. p. 146. sqq. IO. AD. KOPPIVM *von den armen Mannen genennt die Peterlinge in Hesse, der Wetterau und dem Vogelsberg* P. IX. p. 65. sqq.
10. GE. ESTOR *de iure deuolutionis*. Ien. 1738. cui iungenda, quae illustris auctor super *iuris publici hassiaci capitibus* edidit egregia scripta.
- Joh. Utr. von Cramer *Gedanken von der im Oberfürstenth. Hessen üblichen Landsiedley*. Marp 1740. T. II. *opusc.* p. 99. sqq.
- EIVSDEM *rechtlich Gurachten die Hessische Landsiedelley betreffend*. 1740. *ibid.* T. II. p. 121. sqq.
- STEPH. SIGISM. WLOEMEN *vindiciae iuris Landsideliae*. Giesl. 1740. 4.
- C. L. HOMBERGK *offenbarer Ungrund der so benannten vindiciarum iuris Landsideliae hassiaca*. Marp. 1741.
- Joh. Jac. Reinhard *von den Landsiedelleyen, besonders in Hessen, dem Nassauischen und Solmischen; in den Fleinen Ausführungen* (P. I. 1745. 8.) p. 207 -- 264.
- FRID. CHR. SCHMINKII *monimenta hassiaca* P. I. IV. Cassel 1747. u. f.

Joh. Mr. von Cramer vom Unterschied der Hessischen, Solmischen und Burgfriedbergischen Landesfiedelei; in den Wezlar. Nebenst. P. III. (Mün. 1756. 8.) p. 10. sqq.

10. IAC. FRANKE diss. *quatenus uxores in Hassia secundum §. 38 — 40. ord. proc. de 1745. dimidiam adhaerentis lucentur, et quatenus vice versa ad solutionem aeris alieni obstrictae sint.* Marp. 1747.

10. GE. ESTOR Bürgerliche Rechtsgelahrtheit der Teutschen. 1757. 1758. aliquot iuris Hassiaci lacinias exhibet.

LVD. GOTH. MOGEN *de aedificiis et arboribus radicatis, iure germ. non inter res immobiles, sed mobiles referendis; ad illustr. iuris Breidenbaccensis paroemiam: Was die Fackel verzehret, ist Fahrniß.* Gieß. 1759.

§. 105. a.

Comitatus *Sponbemiensis* ceterior regitur iure Palatino et Badensi; vltior [die hintere Grafschaft] Ducibus Bipontinis et Marchionibus Badensibus parens *ordinatione curiae provincialis* 1) aliisque constitutionibus specialibus 2) ornatus est.

1) Pf. Carl's und M. Philipsen Hofgerichtsordnung de 1586. impressa 1587 4. inserta quoque ABR. SAVRII T. I. fascic. IV. fol. 1-19.

2) Pf. Johann und M. Philipsen Untergerichtsordnung. 1578.

§. 105. b.

In terris *nassouiensibus* vsu fori frequentatur elegans compilatio, qua *ordinatio iudiciaria*,

ciaria, prouincialis, politica, et metallica continetur 1), quae a BERTHOLDO SCHOREY I. V. D. confecta, ab HERMANNO SCHILDIO, I. V. D. vero reuifa est 2); qui tamen ius patrium iuris peregrini luminibus interdum non adeo concinne distinxerunt 3).

- 1) Nassau = Cagenelobogische Gerichts = Land. Policey = und Bergordnungen. 1616. f. Weßlar 1711. f. cf. 10. LVD. WIEDERHOLT *collatio iuris Nassouici et Solmensis cum iure communi*. Herb. 1725. 4. Hanc ordinationem obseruat *Comitatus Wedano-Roncaliensis*, teste 10. IAC. DUILLIO *de iure emtoris praedii expellendi eius conductorem*. Marp. 1730. in praef. cf. WOLR. BURCHARDI *collatio iuris prouincialis Nassauici cum Romano et Germanico communi in capite retractuum ad ordinat. prouinc. Nassau. P. I. c. 5*. Herborn. 1760.
- 2) Reinharde kleine Ausführungen P. I. p. 248.
- 3) huc etiam pertinet: Nassau Saarbrücken = Weilburgische Feuer = Bau = und Brand = Concurrenzordnung. Weßlar. 1751. f.

§. 106.

Praecipuo autem loco memoranda est quantiuis pretii collectio *iuris prouincialis solmensis* 1), quam iussu dominorum territorii anno 1571 compilauit 10. FICHARDVS 2), syndicus vrbis Francofurtanae ad Moenum; quae quum iuris patrii caste conseruati reliquias curate vt plurimum designauerit, non in terris tantum solmensibus eadem religiose seruata est, verum in vicinis quoque territo-

riis quamplurimis (§. 102.), quorum mores solmenibus exacte respondebant, auide recepta et ad hunc vsque diem in viridi obliuantia esse deprehenditur 3).

- 1) Der Graffschaft Solms und Herrschaften Münzenberg, Wildensfeld und Sonnenwalt Gerichts- und Landesordnung. Frankf. 1571. 1612. f. 1688. 8.
- 2) videnda hac de re ipsius FICHARDI relatio apud ORTHIVM in den Anmerkungen über die Frankfurthische Reformation T. V. (Frankf. 1757. 4.) p. 41. sqq.
- 3) testatur hoc praefatio iuris solmenfis editionis de 1688. cf. Orth T. I. p. 243.

§. 107.

Wormatia vrbs, medio saeculo XII. iure statutario iam instructa fuit 1). Instituto autem camerae imperialis iudicio statuta consuetudinesque suas emendauit, et a. 1498. ad statum huius aetatis adcommoauit 2), quae compilatio deinde saepius repetita est 3).

- 1) Riccius lib. I. f. 2. §. 4. p. 29. sq.
- 2) Der Stat Wormbs Reformation, Statuten, Ordnung, Sagung, die allen Stetten, Communen, Regimenten, Fürstenthum, Herrschaften, Amptleuten nützlich, förderlich und behülfflich seyn, und zu guter Regierung erschieffen mögen. Worms 1507. f.
- 3) Wormsisch Statutenbuch Frankf. 1542. 1561. 1567. f. cf. etiam SCHANNAT *cod. diplom. hist. Wormat.* p. 316. p. 345. sq.

§. 108.

Ius statutarium ciuitatis francofurtanae ad Moenum commode in antiquum, medium ac nouum describitur 1). *Antiquum* anno 1352. compilatum et a SENKENBERG 2) editum est. *Medium* anno 1509. praefixo reformationis titulo prodiit 3); *nouum* denique auctore IO. FICHARDO 4) insigniter immutatum prodiit 5), praeter quam multae constitutiones singulares prodierunt, quae quoad maximam partem extra corpus adhuc vagantur 6). De cetero hanc reformationem vasto commentario, cui parem in omni Germanico iure non inueneris, illustrauit IO. PH. ORTHIVS 7), patriae ciuitatis ornamentum pereximium.

1) HENR. CHR. SENKENBERGII *historia iuris statutarii reip. Francof. ad Moenum. T. I. select. p. 507-633.*

2) in *Selectis T. I. p. 1--84.*

3) *Reformation der Stadt Frankfurt am Mayn. 1509. f. iussu Senatus eamdem elaborarunt D. ADAM. SCHÖNWETTER ab Heimbach. Magister FRID. AB ALZENAV, Lic. IO. WEISS, CONR. SCHEID, IO. ZVM IVNGEN, HERM. GREIFF, IO. KREMER scabin.*

4) *Der Statt Franckfurt am Mayn erneuerte Reformation, wie die in anno 1578. außhangen vnd publicirt, jetzt abermals von newen ershen, an vielen vnderschiedlichen Orten geendert, verbessert vnd vermehrt. Frankf. 1578. f. 1611. 8. adde: Etliche zum Theil verpefferte, zum Theil erklerete*

Puncten der erneuerten Reformation des h. Reichs
Stadt Frankfurt am Mayn. ib. 1588. f.

- 5) ACHILL. AVG. VON LERSNER Chronica der Stadt
Frankf. am Mayn (1706. f.) p. 259. sq. Orth T. V.
p. 42. sqq
- 6) quasdam tamen collegit Joh. Henr. Herm. Fries
sub titulo: Unterschiedliche zur Erläuterung der
Frankfurter Reformation dienende Verordnungen.
Frankf. 1752. 4. cf. Orth T. V. p. 105. sq.
- 7) Principali operi hunc titulum praefixit eximius
auctor: Nöthig und nützlich erachtete Anmer-
kungen über die erneuerte Reformation der
Stadt Frankfurt am Mayn. T. I. Frankf. 1731.
4. (P. II. t. 1-8.) T. II. 1742. (P. II. tit. 9-27.)
T. III. 1744. (P. III. IV. V.) T. IV. 1751. (P. VI-
X.) T. V. 1757. (P. I.) siue ordinationem iudi-
ciariam reformationis complectitur.

§. 109.

Contigit huic reformationi, vt magnus
civium francofurtanorum numerus scriptis
suis iura patria egregie illustrata reddiderint,
quorum quidem indicem dedit et graue super
iis iudicium tulit, laudatissimus ORTHIVS 1)
ex quo eadem, ordine tamen, quo prodie-
runt, disposita, hoc loco dabimus 2).

1) T. V. p. 112--130.

2) GE. IAC. SCHÜTZ *iuris francofurtani reformati
succincta delineatio.* Franc. 1643. 12.

PHIL. LVD. AVTHAEVS *de arrestatione.* Arg. 1654.

HIER. STENZEL *de rei vindicatione.* Gießl. 1654.

W. AD. LAVTERBACH *de confessione.* Tub. 1656.

- I. F. BOECKELMANN *de praestatione euictionis.* Heidelberg. 1660.
- IO. ARN. MOHR *de reconuentione.* Arg. 1664.
- IO. OTTO TABOR *paratitla ad tit. D. de pactis dotalibus.* Giesl. 1664. T. I. operum p. 791. sqq.
- EIVSDEM et resp. IO. CHR. VFFENBACH *collatio iuris Rom. et francof. per prima elementa deducta.* Giesl. 1665. T. I. oper. TABORIS p. 776. sqq.
- IO. ADOLF BEYER *de vnione prolium.* Marp. 1665.
- IO. HIER. VON STETTEN *diff. II. ad P. I. reformationis; prima habita praefide IO. RICH. MALCOMESIO.* Giesl. 1668. secunda sine praefide. Arg. 1669.
- HIER. SCHNEIDER *de licitatione sub hasta.* Arg. 1670.
- ACHILL. EPPSTEIN *de bonis immobilibus in manum mortuam non transferendis et amortizatione.* Arg. 1670.
- IO. PHIL. KELLNER *de iudicio s. actione tutelae directa.* Bas. 1674.
- IO. IAC. VFFENBACH *de protestatione in cambiis.* Alt. 1677.
- BVRC. BARDILI *de legato conuentionali.* Tub. 1678.
- EHRENFR. KLOTZ *differentiae iuris ciuilibus et reformationis francofurtanae praecipuae et genuinae ex ipsis textus visceribus erutae atque assertae.* 1682.
- FRID. SCHRAG *de compositione amicali.* Arg. 1682.
- MATTH. MVNCH *de expromissore.* Giesl. 1683.
- NIC. THIELEN *de vltimarum voluntatum inductio-
ne.* Giesl. 1683.
- I. H. WERLIN *de arrestis.* Giesl. 1684.
- IO. ERASM. SEIFART A KLETTENBERG *de beneficio inuentarii hereditatis.* Basil. 1684.
- GE. PHIL. FLEISCHBEIN *de dispositione per relationem ad schedulam.* Alt. 1690.
- WILH. MATTHIAE *de exheredatione liberorum et parentum.* Erf. 1695.

- NIC. CHR. LYNKER *de acquisitione coniugali*. Ien. 1695. et in SENKENBERGII *selectis T. I. p. 421. sqq.*
- CHR. THOMASIVS et respond. ZACH. CONR. VFFENBACH *de quasi emancipatione germanica*. Hal. 1703.
- BERNH. LVD. MOLLENBECK *de salario tutorum et curatorum*. Gieff. 1704.
- WILH. KLOTZ *de usufructu coniugum statuario cumprimis francofurtensi*. Gieff. 1708.
- IO. CHR. SCHACHER *differ. iur. comm. et S. R. I. liberae reip. francof. circa alienationem*. Lipf. 1713.
- IO. IAC. LVCHII *specimen collat. iuris statutarü Moeno-Franc. cum ciuil. Rom.* Gieff. 1715.
- IO. PET. DE LVDEWIG *differ. I. R. et G. in mutuo*. Hal. 1715. in EIVSD. *opusc. miscell. T. I. p. 1089. sqq.*
- IO. LVD. BVRG *de testamento caeci*. Marp. 1715.
- IO. IOA. DE NEUFVILLE *de examine testium ad perpetuam rei memoriam*. Marp. 1717.
- IO. PHIL. D' ORVILLE *de termino circumducto*. Marp. 1717.
- ANT. PH. GLOCK *de iuramento manifestationis*. Arg. 1717.
- PH. W. PERSBECHER *de iure mulieris francof. secundum statuta patriae*. Alt. 1719.
- IO. PETR. DE LVDEWIG s. resp. IO. PHIL. ORTH *diff. I. R. et G. in SC. Velleiano atque mulierum obligat.* P. I. Hal. 1720.
- EIVSDEM et resp. HIER. W. ORTH *de eadem materia P. II.* Hal. 1720.
- EL. PH. SCHNEIDER *specimen conciliationis antinomialium quarundam in iure statut. francof. apparentium*. Erf. 1720.
- BENI. DE BARKHAUS *de nullitate venditionis sub hasta absque praesente pecunia facta*. Erf. 1721.

- IO. BERNH. FRIESE *diff. Iuris comm. et stat. franc. in materia de privilegio et prioritare creditorum.* Ien. 1721.
- NIC. HIER. GVDNLING *de transmissione actorum in LL. imperii permissa eiusque repetitione.* Hal. 1722.
- I. I. SPENER *de fideicommissorum sine sollemnitate relictorum valore.* Arg. 1722.
- I. I. WILD *de diff. iur. comm. saxon. et reform. francof. circa subhastationes.* Marp. 1726.
- PETR. BÜTTNER *de collat. iur. civil. Rom. cum stat. francof. circa success. coniugum.* Erf. 1722.
- EHRENER. KLOTZ *de Iudaeo teste.* Duisb. 1726.
- HENR. CHR. SENKENBERG *de iuribus ac privilegiis dotium illatorumque in concursu creditorum, in specie quoad mulieres Iudaeas.* Gieß. 1729.
- IO. CONR. KREYSS *de legitimis ante tempus praefinitum a contractu locati conducti resiliendi causis.* Gieß. 1730.
- IO. THOM. KLUMPF *de privilegio Henrici VII. ciuibus francof. de filiabus libere elocandis olim dato.* Alt. 1730.
- IO. ERN. FLOERKE *de iuramento calumniae.* Ien. 1731.
- CHR. THEOD. METZLER *diff. iur. comm. et statut. francof. in materia ultimarum voluntatum.* Lugd. 1731.
- I. F. WAHL *de citatione.* Gieß. 1732.
- IDEM *de actionis editione per libellum.* Gieß. 1732.
- CHR. FRID. KNEVSEL *de actione pauliana.* Gieß. 1732.
- DIET. HERM. KEMMERICH *de facultate alienandi et acquirendi bona immobilia iure francof. restricta.* Ien. 1732.
- IO. IAC. MOOR *de iure protimiseos s. retractus conventionalis et legalis in vrbe et agro francof. visitato.* Gieß. 1732.

- IO. CONR. RVMPPEL *de praestatione emptionis ad annum ac diem secundum ius consuetud. francof. Giesl. 1733.*
- IO. DAN. PESCHMANN *de Iudaeo creditore. Alt. 1733.*
- FRID. IAC. RIESE *de restricta aedificandi libertate, eiusque praecipuo effectu qui consistit in noui operis nunciacione. Giesl. 1734.*
- TRAVG. THOMASII *historia iura et priuilegia mundinarum Moeno-Francofurtensium. Lips. 1735.*
- IO. ABR. ALLEINZ *de pacto partis debiti remissorio maioris partis creditorum. Giesl. 1736.*
- HENR. CHR. SENKENBERG *testamenti publici origo et solennitates extrinsecae sec. ius Rom. et francof. Goetting. 1736.*
- EIVSDEM *weitere Ausföhrung von gerichtlichen Testamenten bey den Teutschen. ib. 1736. cf. ORTHIVS l. c. p. 127. sq.*
- IO. CASP. GOETHE *de aditione hereditatis ex iure Rom. et francof. Giesl. 1738.*
- GOTTL. SIGM. SCHWEIZER *de validitate contractuum tam in genere, quam in specie cum Iudaeis initorum secund. ius comm. et statut. Giesl. 1739.*
- IO. F. KAYSER *de diuortio totali s. quoad vinculum lege euangelii licito. Giesl. 1740.*
- IO. BENI. LEHNEMANN *de priuilegiis S. R. I. liberae reip. moeno-franc. Lips. 1740.*
- H. CHR. SENKENBERG *collatio augusti iudicii cameralis et francof. horumque processus tam iudicialis quam extraiudicialis cum caussis hoc vel illo pertractandis. Giesl. 1740.*
- IO. BERNH. MÜLLER *de inualiditate actuum voluntariae iurisd. in feriis diuinis celebratorum. Giesl. 1741.*
- IO. AD. KVRZ *de relocatione tacita. Marp. 1741.*
- I. H. KLOTZ *de feudo aedificii Giesl. 1743.*
- IO. SIEGNER *de testatorum potestate in lucra coniugalia passitia ac statutaria. Giesl. 1743.*

IO. GE. ESTOR *de adparatu et instructu nuptarum praeter dotem in pactis dotalibus promisso eiusque iure quum maritus foro cessit.* Marp. 1744.

IDEM *de lubrico iurisiurandi Iudaeorum.* ib. 1744.

I. F. WAHL *de foro aresti priuilegiato.* Goett. 1749.

IDEM *de recognitione instrumentorum per testes et comparat. litterarum.* ib. 1750.

IDEM *de iudice in concursu creditorum competente.* ib. 1750.

FRANC. IOA. BAYN *de recognitione et diffessione manus alienae.* Giesl. 1750.

IO. BERNH. SIEGLER *de aequitate iuris statut. franc. circa validitatem matrimonii sine consensu parentum contracti.* Giesl. 1750.

GE. ETLING *de Iudaeorum moeno - francof. conditione duriori prae ciuibus ac incolis Christianis.* Giesl. 1751.

IO. LVD. PAN *Erläuterung des h. R. R. Stadt Frankfurt Wechselordnung.* Frankf. 1752. 4.

Joh. Henr. Herm. Sries *Abhandlung vom so genannten Pfeiffgericht in Frankfurt am Wayn; mit H. C. Freyh. von Senkenberg Anmerkungen.* ib. 1752. 8.

GE. LVD. BOEHMER *de iure mercedis opificum in concursu creditorum.* Goett. 1753.

I. F. WAHL *de validitate et effectu reservationis domini et hypothecae in securitatem pretii residui in rebus praecipue immobilibus venditis vulgo Aesta Kauffschilling in ciuitate imperiali francof. vstatae.* Goett. 1753.

RÜTGER NIC. SLÜTER *de variis matrimonii perfectionibus et earum effectibus.* Goetting. 1753.

CASP. CONR. STAVDINGER *de consuetudine contradicto iudicio firmata.* ib. 1753.

IO. GE. ESTOR *de iure magistratus non rogati a iudicante exsequendi sententiam, quam tulit magistratus provinciae alius, ubi de actione iudicati ficta veraque et aliis capitibus huius argumenti selectis agitur.* Marp. 1756.

PETR. CHR. DIETZ *de discrimine civium et incolarum praesertim Francofurti ad Moenum*. Goett. 1757.

HIER. PETR. SCHLOSSER *de banno Iudaeorum, quo secundum leges S. R. I. liberae civitatis ad Moenum Francofurtensis res amissae vel furto ablatae restituto pretio recuperantur*. Alt. 1757.

(J. Ph. Orths) *Sammlung merkwürdiger Rechtsfälle*. Th. I. Frankf. 1763. 8.

EIVSDEM *Abhandlung von den zwoen berühmten Frankfurter Reichsmessen*. Frankf. 1765. 4.

§. IIO.

Tandem *Wetzlariam* quoque iuribus ac consuetudinibus suis particularibus regi, non est ad dubitandum. Iustum tamen statutorum wetzlariensium corpus non exstat; quae enim saepius edita est *reformatio wetzlariensis* 1), iura tantum successione praesertim inter coniuges determinat.

- 1) Wiederholte und erneuerte Reformation des h. R. N. Stadt Wetzlar, die Successions- und Erbfälle betreffend. 1509. Marp. 1608. exstat in GEMELCH. DE LVDOLF *obs. for. T. II. p. 37. sqq.* addita breui EIVSDEM observatione, et apud SENKENBERGIVM *de iure Hassorum* in adiunctis p. 37. sqq. Separatim sine mentione anni, in 8. prodiit Wetzlariae, praemissa observatione LVDOLFI; additis nouioribus reformationis declarationibus et statuto, cui titulus: neue Verordnung, die Bürgerannahme betreffend d. 6. Mart. 1755.

TITVLVS V.

DE IVRIBVS PROVINCIALIBVS ET STATV-
TARIIS CIRCVLI WESTPHALICI.

§. III.

Inter territoria circuli Westphalici ecclesia-
stica *episcopatus monasteriensis* eminent. Hic
quidem legibus quamplurimis instructus est,
in quibus *ordinatio prouincialis* 1), itemque
iudicii aulici et prouincialis 2) potissimum me-
moranda est. *Monasterium* vrbs concinna *or-*
dinatione politica 3) vtitur, quae quidem mul-
ta singularia continet.

- 1) *Gemeine Münsterische Landesordnungen*, pu-
blicirt den 31. October 1571. gedruckt nebst andern
Ordnungen. Münster 1617. f.
- 2) *Münsterische Hof = Landgerichts = auch gemeine*
Ordnung. Münster 1617. f.
- 3) *Policeyordnung der Haupt = und Residenz = Stadt*
Münster. ib. 1740. f.

§. II2.

In *episcopatu Paderbornensi* licet mores pa-
trii quam plurimi in viridi adhuc obseruan-
tia sint, paucae tamen leges publice promul-
gatae sunt. Certe praeter *ordinationem poli-*
tias

tiae 1) et *iudicii curiae prouincialis* 2) nihil, quantum scitur, prodiit 3).

- 1) Paderbornische Polickeyordnung. f.
- 2) Paderbornische Hofgerichtsordnung. Paderb. 1721. 4.
- 3) MELCH. DIET. GROLLMANN *de appellationis de negatione ad ord. ind. aul. Paderb. t. 60.* Gieß. 1722. THEOD. ADOLPH KOTHE *de communione bonorum inter coniuges paderbornenses.* Harde-rou. 1756.

§. 113.

Episcopatus Leodiensis licet iuris peregrini placita auide receperit, moribus tamen patriis nuncium omnino non misit, quod non ipsae tantum legum compilationes 1), verum etiam scripta ICtorum pragmaticorum Leodiensium 2) manifestum reddunt.

- 1) *Statuts et ordonnances touchant le stile et maniere de proceder en administration de justice devant par les Cours et justices seculieres du pais de Liege.* à Liege 1700. 8. G. DE LOUVRE *recueil des edits, reglemens, privileges, Concordats et traités du Pais de Liege et Comté de Looz.* à Liege P. I. 1714. II. 1730. f.
- 2) CAROLI DE MEAN *observationes et res indicatae ad ius ciuile Leodiense.* Leodii 1654. 1670. T. I-V. f. EIVSDEM *definitiones ad ius Leodiensium ciuile et feudale.* ib. 1673. f.

§. 114.

§. 114.

Quod ad *episcopatum Osnabrugensem* attinet, in eo quidem magna legum frequentia 1), publica tamen earundem collectio non existat. E singulis legibus praecipuo loco memorandae sunt *ordinationes*, quae vocantur, *interimisticae*, *cancellariae* 2) et *criminalis* 3); itemque *constitutio de iure hominum propriorum* 4) elegantissima. *Vrbs osnabrugensis* peculiari vitur *ordinatione matrimoniali* 5) et *politica* 6), vt alia taceam 7).

- 1) videndus omnino est GOTH. MASCOVIVS in *notitia iuris et iudicior. brunsv. lüneb. P. IV. c. 12. p. 296—393.*
- 2) de 1693. 1707. 1714.
- 3) d. 14. Oct. 1716. MASCOVIVS p. 351. sqq.
- 4) *Osnabrückische Eigenthumsordnung* de 1722. existat apud LVDOLFVM P. II. *obsf. 751.* Ceterum ferre omnis ex libro bonae frugis plenissimo, ITHELII IVSTI DE VINKEN unmaßgeblichen Gedanken über das Osnabrückische Eigenthumsrecht. (Lemgow 1721. 4) permanavit.
- 5) *Ordnung der Stadt Osnabrück* de 1618. 1648.
- 6) *Policeyordnung der Stadt Osnabrück* de 1618. 1648. 1734.
- 7) praeter librum, quem adlegauimus, Vinkianum, ad ius Osnabrugense conferendi sunt:
10. ANT. DE BLECKEN *diff. de separatione in concursu creditorum consuetudinaria diuersarum societatum.* Lugd. 1703.

W. F. DE BLECKEN *de separatione secundo nubentium cum liberis, consuetudinaria, praesertim Osnabrugensi.* ib. 1711.

CHR. GERH. WILH. LODTMANN *positiones ex iure marcali in episcopatu Osnabrugensi.* Harderou. 1749.

EIVSDEM *prolusio de origine iudiciorum Vemicorum.* Helmst. 1752. 4.

EIVSDEM *monumenta osnabrugensia.* ib. 1753. 8.

EIVSDEM *diss. de diuisione personarum secundum consuetudines Osnabrugensium.* MSS. cf. 10.

BENI. CARPZOVII *memoria Lodtmanni.* (Helmst. 1755. 4.) p. 32.

§. 115.

Quae de compilationibus statutorum et ordinationum prouincialium in terris Iuliacensibus, Montensibus, Cluiensibus, Mindenensibus cet. dicenda sunt, concinnius eo in loco, vbi iura palatina et brandenburgica percontanda sunt, exponemus.

§. 116.

Ducatus Westphaliae, qui electori Coloniensi paret, memorabili collectione vtitur, quae praescripto elogio: *ordinationis politicae recognitae* 1) ordinum prouincialium contentu d 20 Sept. 1723. promulgata est.

- 1) *Chureöllnischen Herzogthums Westphalen verbesserte Polizeyordnung* de 1723. sine mentione loci et anni prodiit 1723. 4. post ordinationem politicae, quae 44 titulos complectitur p. 206 - 299. varia edicta legesque collocata sunt v. c. *Waldordnung, Bruchtenordnung* cet.

§. 117.

§. 117.

Comitatus Schaumburgicus comitibus suis, *Holsatiae* quoque principibus, paruit, iisque extinctis *Hassiae Landgrauis* et Comitibus *Lippiacis* cessit 1). *Leges* *schaumburgicae* ple-
raeque, quae hodie adhuc obseruantur, a Comitibus saeculo elapso extinctis profectae sunt 2), in quibus praesertim *ordinatio politica* 3); *ecclesiastica* 4), *iudicii aulici* 5) itemque *praefectoria* 6) notari merentur 7).

- 1) P. W. BIERLING de familia Comitum *holsato-schaumburgicorum* hoc saeculo extincta. Rintel. 1699. §. 14. sq. p. 27. sqq.
- 2) Iuris patrii studiosissimi cum essent, in *Statutis acad.* Rintel. s. 2. t. 2. §. 3. ius saxonicum et francicum doceri omnino voluerunt. H. E. KESTNER de defectibus iuris communis in German. p. 68.
- 3) G. Ersten zu *Holstein-Schaumburg* *Policeyordnung.* Stadthagen 1615. 4. et cum notis FRID. IVL. ROTTMANNI. Rintel. 1717. 4.
- 4) EIVSDEM *Kirchenordnung.* Stadthagen 1614. 4. profecta est ex *ordinatione eccles. megap.* auctore MELANCHTHONE facta. Rottmann p. 10.
- 5) Gr. Ottens zu *Holst. Schaumb. Hofgerichtsordnung* d. d. *Bückeburg* 8. Nou. 1639. Rinteln. 1640. 4. *Altona* 1690. 4. 1702. 1736. et *Buckeb.* 1745. 4. collocata quoque est in FRID. DETL. CAR. DE CRONHELM corpore *statutor. provincialium Holsatiae.* (Alt. 1750. 4.) N. IV.
- 6) *Amts- und Hausordnung der Grafschaft Schaumburg.* Stadthagen 1615. 4.
- 7) Ius *schaumburgicum* egregie illustrat ES. PVFENDORFFII *introductio in processum civilem et criminalem*

nalem brunsvico - lüneburgicum. cf. etiam F. W. PESTEL disquisitio iuris germ de successione inter coniuges ab intestato. Rintel. 1745.

§. 118.

Comitatus Oldenburgicus et Delmenhorstensis egregiis legibus instructi sunt, quas auctoritate publica compilavit IO. CHR. DE OETKEN 1), cuius collectio varia horum comitatum iura provincialia, vtpota ius budjadingense 2), wurdense 3), stedingense 4), ammeranum 5) itemque statuta oldenburgica 6) et brementia 7) continet.

- 1) IO. CHR. VON OETKEN *corpus constitutionum oldenburgicarum selectarum* (bis Johannis 1722.) Oldenb. 1722. P. I-VI. 4. et supplem. I. II. ib. 1731. 4.
- 2) Budjadinger Stadt- und Landrecht Oldenburg 1664. 4. apud OETKEN P. III. p. 91-110.
- 3) Würder Landrecht de 1574. ib. P. III. p. 87-91.
- 4) Statuta des Stedingen Landes de 1525. ib. P. III. p. 114-119.
- 5) Alt-Ammerisch Recht und Gewohnheit de 8 Febr. 1614. ib. p. 120-122.
- 6) Oldenburgisches Stadtrecht de 1446. ib. P. VI. p. 228-231.
- 7) ibidem P. VI. p. 236-361.

§. 119.

In comitatu Lippiaco praeter ordinationem iudicii aulici 1) elegantissima promulgata est constitutio, qua iura et obligationes hominum

num priorum colonariorum definiuntur 2). In Comitatu *Benthemensi* vero elegans prostat *ordinatio prouincialis* 3).

- 1) Lippische Hofgerichtsordnung de 1593. 4.
- 2) Lippische Eigenthumsordnung, apud *LYDOLF P. II. obs. 152.*
- 3) Bentheimische Landesordnung. 1696. f.

§. 120.

Colonia Agrippina, iudiciorum 1) iurium-que 2) suorum nomine iam olim celebratissima, iam ante adornatam cameram imperialem statuta sua compilauit 3), eadem tamen nouo postea habitu induta edidit 4), quibus pacta cum electore et ecclesiae cathedralis colonienfis capitulo accesserunt 5).

- 1) ANONYMVS *de iurisdictionibus Colonienfisibus.* Wetzlar. 1752. 4.
- 2) CONRING *de orig. iur. germ. c. 28.* Riccius lib. I. c. 2. §. 14. p. 42. sq.
- 3) Statuta und Concordata der heil. freyen Reichsstadt Cölln de 1437. Cölln 1570. 4. p. I -- 110.
- 4) Abdruck und gemeiner Begriff der Policeyordnungen, Plebisciten und gemeinen Statuten der Stadt Cölln. Cölln 1562. 1572 f.
- 5) Die Stadt Cöllnische Reformation und Ordnung, desgleichen die Concordaten, Verträge und Bündnisse zwischen dem Erzstift, Domcapitul und der Stadt Cölln, wie auch den fürstlichen Häusern Brabant und Jülich. Nürnberg. 1722. 4.

§. 121.

Aquisgranum statuta sua a Caroli M. aetate 1), licet falso 2) deriuat, licet Friderici I. aetate eadem iam exstitisse certum sit 3), ipsorumque confirmationem ab Imperatoribus quin papa 4) adeo impetrauerit. Vi horum priuilegiorum et concessae postea superioritatis territorialis (§. 52.) varias legum compilationes 5) promulgauit 6). Vrbs denique *Tremonia* quumquam iure statuta condendi ex duplici fonte gaudeat 7), praeter *ordinationem senatoriam et iudiciariam* 8) nihil, quantum scitur, promulgauit.

- 1) vide sanctionem pragmaticam Caroli M. super hac re in *LVDOLFI collect. statut. p. 417.*
- 2) Riccius l. c. p. 46.
- 3) *LVDOLFVS l. c. p. 418.*
- 4) Innocentii IV. et aliorum pontificum super hoc iure statutorio bullas exhibet *LVDOLFVS p. 426-437.*
- 5) ex IO. NOPPII *Chronico aquisgranensi lib. III.* (Colon. 1643.) easdem edidit *LVDOLFVS p. 504. sqq.* huc pertinent: *Der Stadt Aachen Gesetz und Ordination. de 1338. Aachnische Tafel des neuen Gesetzes de 1456. Vormünder und Vorsorgerordnung de 1573. reformirte Churgerichtsordnung de 1577. Revisionsgerichtsordnung eines ehrwürdigen Sendgerichts de 1577.* aliaque.
- 6) *LONDORPII acta publ. T. XIV. lib. 15. c. 1. p. 1-82.*
- 7) Riccius l. c. p. 343.
- 8) *Der freyen Reichsstadt Dortmund Rathß-Gerichts-Sportelordnung. 1751. 4.*

TITVLVS VI.

DE IVRIBVS PROVINCIALIBVS ET STATV-
TARIIS CIRCVLI SAXONIAE INFE-
RIORIS.

§. 122.

In circulo Saxoniae inferioris primo loco memorandae sunt *terrae brunsvico-luneburgicae*, cum quae antiquum serenissimorum Principum nostrorum patrimonium constituerunt 1), tum quae postea iisdem iusto acquisitionis titulo accesserunt 2). Videamus primum de territoriis, quae domui regiae electoralij tum vero quae serenissimis ducibus guelpherbytanis parent.

- 1) PETR. PLESKEN diss. prior *de patrimonio Henrici Leonis*. Goett. 1751.
- 2) C. L. Scheidt *Anmerkungen über Wosers Braunschweig-lüneburgisches Staatsrecht*. §. 39. 199. p. 82. sq.

§. 123.

Quod ad *historiam* primum *uniuersi iuris brunsvico-luneburgici* attinet, ad eandem referri debent, quae viri de iure patrio optime promeriti, CHR. IO. CONR. ENGELBRECHTIVS 1), GOTHOFREDVS MASCOVIVS 2) et CHR. LVD. SCHEIDIVS 3) scriptis suis exposuerunt 4).

- 1) in diss. *de geminis decisionum iuris fontibus in terris brunsvico-luneburgicis*. Helmst. 1719.
- 2) no-

- 2) notanda omnino est *FIVSDEM* notitia iuris et iudiciorum brunsvico-luneburgicorum; accessit notitia iuris osnabrugensis et hildesienfis. Goett. 1738. 8.
- 3) in prolusione, quam ob caussam in terris brunsvico-luneburgicis iura saxonica abrogata fuerint. Goett. 1738. cf. mein Beweis, daß das Sachsenrecht in den hiesigen Landen niemahls durchgängig gegelten habe; in den *Hanöversischen Beyträgen de 1760. p. 1369 - 1396.*
- 4) meine Abhandlung von den Quellen des Braunschweig-Lüneburgischen Staats- und Privatrechts. Götting. 1760. 4.

§. 124.

In terris primum Calenbergicis et Goettingensibus praeter numerosam miscellanearum constitutionum familiam 1) praesertim *ordinatio ecclesiastico et corpus doctrinae D. IVLII 2)*, *ordinatio curiae provincialis 3) cancellariae iustitiae 4)*, et quae omnibus terris electoralibus communis est, *supremi prouocationum tribunalis ordinatio 5)* praecipuo loco notari debent.

- 1) earumdem publica collectio hoc titulo insignis prodiit: *Churbraunschweig-Lüneburgische Landesordnungen und Gesetze -- zum Gebrauch der Fürstenthümer und Herrschaften Calenbergischen Theils. Vol. I-IV. Göttingen 1739. 1740. cf. meine Quellen §. 11. p. 32. sqq.*
- 2) *Kirchenordnung et corpus doctrinae Iulium de 1569. C. C. Cal. c. 1. p. 1 - 407. cf. IO. ANDR. SCHMIDII*

SCHMIDII progr. de corporibus doctrinae Philip-
pico, Pomeranico, Prutenico, Thuringico, Iulio.
Helmst. 1706.

- 3) H. Georgs Hofgerichtsordnung de 2. Dec. 1639.
C. C. Cal. c. 2. p. 368 -- 523.
- 4) H. Georg Wilhelms Canzleyordnung de 25. Nou.
1663. C. C. Cal. c. 2. p. 247 -- 360.
- 5) Oberappellationsgerichtsordnung de 26. Iun.
1713. C. C. Cal. c. 2. p. 3 -- 172.

§. 125.

Principatus Grubenhagensis et comitatus
eidem adiecti vt plurimum quidem iure ca-
lenbergico vtuntur; in *caussis* tamen *metalli-*
ris 1) in comitatu hohensteinensi 2) et ipso
principatu grubenhagenensi peculiare *ordinatio-*
nes metallicaes 3) elegantem hanc iuris patrii
(§. 3.) partem egregie ornantes prodierunt.

- 1) Chr. Böfens generale Haushalts- principia vom
Berg = Hütten = Salz = und Forstwesen, in specie
vom Harz. Copenh. 1753. f.
- 2) Gräfl. Hohensteinische Bergordnung in der Graffschaft
Lutterberg. Erf. 1536. 4. Magdeb. 1576. f.
- 3) H. Ernsts zu Grubenhagen Bergordnung der Berg-
werke am Zellerfeld, Bergstädte und Clausthalern.
1554. 4. H. Wolfgangs Bergordnung 1593. 4.
1689. 4. C. C. Cal. c. 6. p. 30 -- 141.

§. 126.

Principatus Luneburgicus s. Cellensis multis
item egregisque legibus ornatus est 1). In
ecclesiasticis sequitur *corpus doctrinae Wilbel-*
minum

minum de 1580, et ordinationem ecclesiasticam de 1643. 2) Ex aliis legibus adnotandae prae reliquis *ordinatio cancellariae* 3), *curiaeque provincialis* 4), et elegantissima *ordinatio politica* 5). Inter *statuta principatus cellensis eminenti cellensia* 6) et *luneburgica* 7), multa iuris patrii capita singularia continentia.

- 1) iunctim editae sunt sub titulo: *Churbraunschweig: Lüneburgische Landesordnungen und Gesetze* — zum Gebrauch der Fürstenthümer, Graf- und Herrschaften Zellischen Theils. Lüneburg 1741-1745. IV. Tomi. 4.
- 2) ENGELBRECHT §. 7. p. 25. sqq.
- 3) H. Christian Ludewigs *Canzleyordnung* d. 4. Ian. 1656.
- 4) H. Georg Wilhelms *Hofgerichtsordnung* d. 15. Iun. 1685.
- 5) H. Christians *Policeyordnung* de 6. Oct. 1618.
- 6) *Zellisches Stadtrecht cum obseruationibus CHR. LAUR. BILDERBECK* prodit. Zelle 1712. 1739. 1754. 4.
- 7) *Lüneburgisches Stadtrecht*, 1582. ab HENR. HUSANO compilatum et 1722. Hanouerae reclusum. cf. HENR. DE DASSEL *consuetudines reip. Lunenburgensis*. Hamb. 1592. 4. GE. DE WITZENDORF *commentationis in ius patrium statuti Lunenburgici pars communis de statutis ciuitatum provincialium* sub praesidio NIC. CHR. LYNKERI. Ien. 1699. 10. FRID. KRÜGER *de differentiis iuris civilis et statutarii Lunenburgensis*. Helmst. 1716. 4.

§. 127.

In ducatibus *Bremensi ac Verdensi* multae item leges prodierunt, e quibus *ordinatio curiae*

riae prouinciali 1), *constitutio politica* 2), et *ius equestre bremense supra iam adlegatum* (§. 43.) praecipue memorandae sunt. Ceterum illustrior harum constitutionum pars publica collectione compilata est 3).

- 1) R. Carl XI. Hofgerichtsordnung a DAV. MEVIO conscripta.
- 2) Erzb. Henrichs Policeyordnung de 1585. quae d. 20. Mart. 1693. in vim sanctionis pragmaticae promulgata est.
- 3) hoc titulo insignis est: der H. Bremen und Verden Policey = Reich = Holz = und Jagdordnung, samt einem zweyfachen Anhang dazu gehöriger (387.) Verordnungen. Stade 1732. 4. itemque: Ferner weiter Anhang zu der in anno 1732. aufgelegten Policey = Reich = Holz = und Jagdordnung der Herzogthümer Bremen und Verden. Stade 1749. 4.

§. 128.

In ducatu denique *Lauenburgico*, qui postliminii iure ad serenissimam domum nostram rediit 1), corpus constitutionum publice promulgatarum non exstat 2). Suprema dicasteria *ordinationem curiae prouincialis* 3) anno 1681. editam sequuntur. Vrbs *Raceburgum* peculiari *ordinatione politica* 4) vtitur. De cetero *ius prouinciale hadelense* 5) magni in iure patrio momenti est.

- 1) GE. KREKEMEYER de instrumentorum definitione, diuisione, fide, recognitione ac diffessione. Goett. 1743. 4. p. 4. sqq. p. 44. FRID. PHIL. STRVBII vindiciae iuris brunsvicensis et lueb. in ducatum Saxo-Lauenb. Goett. 1754. §. 6. p. 13. sqq.

- 2) meine Quellen S. 11. p. 13. sqq.
- 3) Lauenburgische Hofgerichtsordnung de 1578. 1621. 1654. 1674. 1681. MASCOVIVS p. 91.
- 4) Policeyordnung der Stadt Razeburg. 1572.
- 5) Sadeler Landrecht de 1583. editum Hamburgi 1584. (Knorrens rechtliche Anmerkungen p. 418. sqq.) recusum 1671. et apud PVFENDORFLVM in *append. T. I. p. 3 sqq.*

§. 129.

Quod ad terras *ducatus Guelferbytani* attinet, hic quidem sapientissimis legibus a duobus inde saeculis ornatus fuit; licet iustum earundem corpus 1) nondum existet. Ordinationes *curiae provincialis* 2), *cancellariae* 3), et *statuta henricopolitana* 4) principem locum tenent et vt iunctim tandem edantur, iurisprudentiae caussa optabile est 5).

1) prodiit tamen *privata collectio Stifferio-Sluteriana*. cuius P. I. (Wolfenb. 1729 4.) D. Augusti ordinationem agrariam (§. 60. n. 2.) et 65. constitutiones miscellaneas; P. II. ordinationes forestalem et praefectorio-cameralem. (1729. 4.); et constitutiones de operarum praestatione, sportulis et viarum reparatione; P. III. denique (Wolfenb. 1731. 4.) *statuta henricopolitana* aliasque constitutiones miscellas continet.

- 2) Hofgerichtsordnung de 1556. 1559. 1571. 1663.
- 3) Gangelordnung de 1629. 1651.
- 4) statuta, privilegia und Ordnung der Heinrichstadt. d. 3. Jan. 1593
- 5) instar *corporis iuris guelferbytani* adhiberi tamen potest egregium opus: Fr. Rud. Wolterecks kurzer Begriff Br. Wolfenbüttelscher Landesordnungen. Braunsch. 1750. 4.

§. 130.

§. 130.

Si tandem *scriptores iuris brunsvico-luneburgici* spectaueris, in diuersas illi classes describendi sunt. Vniuersum ius terrarum brunsvico-luneburgicum ordine qualicumque systematico exponunt:

- GE. ENGELBRECHT *compendium iurisprudentiae*. Helmst. 1697. 4.
 EIVSDEM *collatio iuris communis et brunsvico-luneburgici*. ib. 1703.
 HENR. ROGER. HASEN *axiomata iuris ex legibus quibusdam notabilioribus Digestorum, Codicis, Nouellarum, nec non ordinationum tam prouinciatum, quam brunsvico-luneburgicarum*. Hann. 1730. 8.
 IO. PAVLL. KRESSII *differentiae iuris communis et brunsvicensis*. Helmst. 1740.
 meine Anfangsgründe des Braunschweig-Lüneburgischen Privatrechts. Göttingen 1760. 8.

§. 131.

Scriptores, quorum opera multa iuris brunsvico-luneburgici capita sparsa et miscellanea continent, hi potissimum notandi sunt:

- ANDR. KNICHEN *opera*. Hanouiae 1613. f. de hoc cf. Bilderbeck von der Regal. der Jagden c. 6. §. 14. p. 318.
 IO. STVCKII *consilia*. Francof. 1666. f.
 IVST. GE. SCHOTTELIVS *de variis quibusdam et per antiquis in Germania iuribus*. Guelph. 1671. 8. et cum additionibus IO. WERNH. GERIKEN *ibid.* 1718. 8.

Job.

Joh. Phil. Odelems curiose Rechtsfachen P. I. II.
Braunsch. 1729. 1730. 4.

Dav. Ge. Strubens Unterricht von Regierungs- und
Justizfachen. Hildesh. 1733. 4.

EIVSDEM *observationum iuris et historiae germanicae decas; subiuncta editioni II. commentationis de iure villicorum.* ib 1735. 4.

TOB. IAC. REINHARTH *observationes ad Christianaeum.* Erf. 1735. f.

IO. ZACH. HARTMANN *de felicitate subiectorum electoralium brunsvico-luneb.* Kil. 1736.

CHR. VLR. GRVPEN *disceptationes forenses et observationes.* Goett. 1740. 4.

Dav. Ge. Strubens Nebenstunden. T. I-VI. 1742. sq.

FRID. ES. PVFENDORFII *observationes iuris universi.* T. I. 1744. 1757. II. 1748. III. 1756. 4.

CHR. FRID. GE. MEISTERI *principia iuris criminalis.* Goett. 1756. 1760. 8.

J. F. Eisenharth Grundsätze des deutschen Rechts in Sprichwörtern mit Anmerkungen erläutert. Helmst. 1758. 8.

Dav. Ge. Strubens rechtliche Bedenken. T. I. II. Hann. 1760. sq. 4.

§. 132.

Rem iudicariam principum et priuatorum in vniuerso territorio egregie illustant:

IO. OTTO TABOR *de privilegio ducum brunsvicensium de non appellando.* Arg. 1650.

GE. ENGELBRECHT *de iurisdictione alta et bassa.* Helmst. 1709.

HENR. ROG. HASE *processus iudicarius provinciarum brunsvico-luneb.* 1732. 4.

ES. PVFENDORFII *introducio in processum criminalem B. L. Cell.* 1732. 4.

ET STATVTAR. CIRCVLI SAXON. INFERIORIS. 143

EIVSDEM *introducſtio in proceſſum civilem B. L. ib.*
1733. 4.

F. E. PVEENDORF *de iurisdictione germanica. Lem-*
gou. 1740. 8.

IUST. CLAPROTH *de poena rei contumacis non re-*
ſpondentis ſecundum ius electorale B. L. ſpecialim
de poena confeſſi et conuicti ad ord. trib. Cell. P.
II. t. 10. §. 1. et ord. Canc. cal. t. 14. §. 15.

Ant. Aug. Clar *Abhandlung von der Gerichtlichen*
Praxis. Gdt. 1756. 8.

EIVSDEM *Abhandlung von der Klage. ib. 1756. 4.*

IDEM *de iudiciis cet. 1757.*

IAC. GOTTL. SIEBER *de contumaciae ante litis con-*
teſtationem in cauſſis civilibus a reo comiſſae effe-
ctibus praefertim ad ius B. L. ib. 1757.

IDEM *de nullitatis querela ex proceſſus vitio orta*
praefertim ad ius B. L. ib. 1757.

EIVSDEM *obſervationes iuris B. L. de demonſtratione*
in poſſeſſorio momentaneo et de remediis contra
ſententias in cauſſis poſſeſſoriis quoad effectum ſu-
ſpenſuum haud admittendis. 1759.

FRANC. DOM. HAEBERLIN *de privilegio electionis*
fori auguſtae domus B. L. Helmſt. 1760.

Joh. Gottl. Sieber, *Nutzbarkeit der Erkennung des*
cammergerichtlichen Proceſſes, aus verſchiedenen
Hof und Gerichtsordnungen gezeigt. Gdt. 1760.

IDEM *von der Nothwendigkeit, den Appellaten vor*
Abänderung des vorigen Erkenntniſſes zu hören.
ibid. 1761.

§. 133.

Ad ſingularia iurium in principatu Lünebur-
gico et comitatu Hoyenſi obtinentium capita
egregie illuſtranda pertinent.

Lohalm

Loßalm von Estorff kurzer ungesefchlicher Begriff und Inhalt aller Privilegien, Begnadungen, Fürstlicher Constitutionen, Landtagesabwideleden von anno 1367. bis gegenwertige Zeit der Landschaft Lüneburg gegeben. 1598. MSS.

Chr. Lor. Bilderbeck delineatio iurium statibus provincialibus ducatus Luneburgici cum in genere, tum in specie ordini equeitri competentium. MSS.

IO. CHRIST. WAITZ *de bonis solidorum brunsvicensium et luneburgensium*. Ien. 1736.

(J. C. Palm) Entwurf des Leibeigenthumsrechts, insonderheit in der Gr. Hoya und einigen andern Westphälischen Provinzen. Hann. 1740. 4.

Lud. Albr. Gebhardi Nachricht von den Ausreitern des Closters S. Michael zu Lüneburg. Lüneb. 1754.

W. F. VON DEM KNESEBECK *de advocatis et iure magni advocati in ducatu cellensi s. luneburgico*. Goett. 1757.

§. 134.

Iuribus ducatus Bremensis et Verdensis particularibus rite explicandis egregie inseruiunt:

HARO EIDO TOVWES *collatio iuris provincialis Wursato-Frisici cum iure communi et aliis quibusdam statutis Germ. provinc. singular.* Giess. 1667. et apud PVFENDORFIVM in *adp.* T. I. p. 61 — 76.

DAV. MEVII *Commentarius ad constitutionem arch. Henrici von wucherlichen Contracten*. Stade 1669. 1673. 4.

- IOD. HACKMANN *de iure aggerum*. Stad. 1690. 4.
 DAV. MEVII *decisiones*. 1705. 1740. f.
 IO. ZACH. HARTMANN *de bonis hereditate delatis*.
 Kil. 1736.
 IDEM *de similitudinibus equitum holsaticorum cum
 bremensibus*. ib. 1736.
 GE. HENR. AYRER *de praediis nobilitatis bremensis
 equestribus*. Goett. 1745.
 ANT. LVD. SEIP *de iure occupandi exuuias defun-
 ctorum ex utroque priuilegio Stadenſi*. Goett.
 1748.
 IO. CHR. PESLER *de Botding et Lodding iudicii
 Germanorum*. Francof. 1752.
 GE. HENR. AYRER *de iure ſibi habendi arbores in
 fundo villatico turbine deiectas ſpeciatim in terris
 bremens. et verdens.* Goett. 1755.
 (Petr. Chr. von Sinckh) Beweis, daß ein Landesfürſſ
 beſonders in Bremen, nicht ſchuldig ſey, in Pro-
 ceſſen mit Unterthanen durch ſeine Amtsadvoca-
 ten die Klage bey den Stadt- und Erbgerichten
 anhängig zu machen, mithin dem foro rei ſitae
 zu folgen. Stade 1756. 4.
 EIVSDEM bewährtes Mittel wider die Holzdiebereyen.
 Stade 1765. 4.

§. 135.

In iure principatus Guelpherbytani explican-
 do potiffimum adhiberi poſſunt:

HIER. ANDREAE, i. e. D. GOTH. WILH. SACER *de
 potestate patris in filiam maritatum in ducatu B.
 L. Welferbytanae partis*. Helmſt. 1689. et cum
 praefat. CHRYSANDRI. ib. 1745. 4.

IO. ANDR. SCHMIDT *recensio ordinationum eccles. Guelferbytanarum*; EIVSDEM *XXV. dissertationibus praemissa* Helmst. 1710. 4.

IO. PAVL. KRESS *de iure hagestolziatus praecipue in ducatu guelferbytano.* ib. 1727.

IO. PETR. DE LVDEWIG *diff. I. R. et G. in hagestolziatu exule in Germanae.* Hal. 1727.

IO. PAVL. KRESSII *repetitio diff. de iure hagestolziatus.* Helmst. 1727.

(IO. PHIL. ODELEM) *animaduersiones ad Ludewigii differentias.* 1728. 4.

R. A. NOLTENIVS *de iuribus cleri in ducatu guelferbytano.* 1732 4.

IDEM *de iure funerum in ducatu brunsv.* 1737. 4.

IO. PAVL. KRESS *vindiciae iustitiae iudicii recuperatorii ducatus guelfici a. 1735. et 1736.* Helmstadii exerciti. Helmst. 1737. 4.

R. A. NOLTENIVS *de cura ducum B. L. circa tuendam valetudinem subditorum.* Wolf. 1738.

IDEM *de iuribus ac consuetudinibus circa villicos.* Brunsv. 1738. 4.

GE. HENR. AYRER *de S. R. I. principe politiam circa commercia et studia ciuium suorum rite adornante.* Goett. 1745.

IO. GE. PERTSCH *de principe armis ac legibus decorato.* Helmst. 1748.

IOA THEOD. LICHTENSTEIN *iura weichbildorum ex diplomat. helmstad. illustrata.* Helmst. 1749. 4.

RVD. AVG. NOLTENIVS *de iuribus medicorum in ducatu Brunsv.* Guelph. 1750.

IOA. THEOD. LICHTENSTEIN *de iure criminali in terris Seren. Ducum brunsvic.* Helmst. 1759.

§. 136.

In iure feudorum terrarum Brunsvico-Lunenburgicarum rite explicando elaborarunt :

ET STATVTAR. CIRCVLI SAXON. INFERIORIS, 147

IO. CHR. REISKE *de feudis brunsvicensibus*. Hal. 1715. 8.

AVG. LEYSER f. resp. SYLV. FRID. WISMANN *de feudis brunsvic. et luneb.* Helmst. 1720. 1735.

HENR. ANDR. KOCH *de expectatiuis et inuestitura euentuali cum praefatione* I. P. KRESSII.

HENR. CHR. SENKENBERG *de feudis brunsvic. et luneb.* Goett. 1738. Huxar. 1754. et *additiones in eiusdem Volumine meditat.* p. 287. sqq.

J. D. Köhler von den Erblandhofämtern des H. Braunsch. und Lüneburg. Gdt. 1746. 4.

IO. AVG. HELLFELDT *de simultanea inuestitura in terris B. L.* Ien. 1761.

§. 137.

Ius criminale terrarum B. L. praeter PFENDORFIVM, LICHTENSTEINIVM et MEISTERVM supra iam laudatos tractant:

H. W. DE LAFFERT *relationes et casus criminales.* Luneb. 1702. Cell. 1728. 4.

GE. HENR. AYRER *de furti domestici poena in terris B. L.* Goett. 1738.

GE. LVD. BOEHMER *de abigatu et furto equorum ex iure Rom. Germ. et B. L.* ib. 1742.

IDEM *de multis stuprorum ex iure B. L.* ib. 1748.

C. F. G. Meisters ausführliche Abhandlung des peinlichen Processes. Gdt. 1759-1764. P. I-V. 4.

§. 138.

Ius militare terrarum B. L. scriptis suis exposuerunt:

Casp. Matth. Schwarz Anmerkungen über das S. Schwedische Kriegsrecht. Brem. 1675. 8.

Ge. Ad. Ziegler Anmerkungen über das F. Braunschweigische Kriegsrecht. Frankf. 1677. 8.

10. WILH. GOEBEL *de praetore, quem iusticiarum bellicum aut auditorem vocant.* Helmst. 1731.

G. A. RITTMAYER *iuris militaris B. L. specimen de iure optimi caballi.* Goett. 1748.

§. 139.

Rem agrariam et statum rusticorum in terris B. L. delinearunt:

Joh. Denefens Dorf- und Landrecht. Zell. 1704. et cum addit. et resolut. CHR. LAVR. BILDERBECK. ib. 1739. 4.

DAV. GE. STRVBE *de iure villicorum Hildesf.* 1729. 1735. et *accessiones.* ib. 1739. 4.

I. W. GOEBEL s. resp. RVD. AVG. NOLTENIVS *de singularibus quibusdam praediis rusticorum, quae sunt in terris B. L. et vicinia.* Helmst. 1728.

R. A. NOLTENIVS *de iuribus et consuetudinibus circa villicos.* Brunfv. 1738. 4.

CHR. VLR. GRVPEN *von Diensten in obseru.* (Goett. 1740. 4.) p. 1005. sqq.

10. CHR. CLAPROTH in den Sammlungen P. I. p. 63—104.

10. W. GOEBEL *de iure et iudicio rusticorum.* Helmst. 1742. 4.

A. L. SEIP *de statu rusticorum ex medii aevi rationibus caute diiudicando.* Goett. 1749.

CHR. VLR. GRVPEN *observationes rei agrariae Germaniae 1) de marchis civitatum et villarum von den Stadt- und Dorf-Feldmarken, 2) de almeindis,*

meindis, *Meinten*, cum diss. praeliminari *de ciuitatum forma vulgo Weichbild, Churrecht, Burghann, Burqward, Weichfrieden, Banzwart, Ranleuca*. Hann. 1758. 4.

meine Abhandlung von Sölländereyen und Glämischem Rechte; in den Hannov. Beyträgen 1761. p. 649--662.

FRID. CARSTENS liber sing. *de Successione villicali in ducatu Lüneburgico*. Goett. 1763.

diss. mea *de differentiis praedior. rusticor. et feudor. praesertim quoad successionem*. ib. 1765.

§. 140.

Miscellanea denique capita materiarum ius ac politiam terrarum B. L. concernentium continent haec potissimum scripta:

IO. EISENHARTH *de iure patrimonii diuidui et iuduidui*. Helmst. 1705.

GE. ENGELBRECHT *de iudiciis metallicis*. Helmst. 1705. 1740.

IO. W. ENGELBRECHT *de iure reuiniendi pertinetias*. ib. 1715.

GOTH. MASCÖVIVS *de paroemia längst Leib, längst Gut*. Goett. 1737.

CHR. LVD. SCHEIDIVS *de cauponarum origine et iure, et magistratuum in iis ordinandis cura*. ib. 1738.

EIVSDEM *de iure erigendi cauponas et hospitia in terris B. L.* 1739.

IDEM *de iure coquendi et vendendi cereuisiam*. 1739.

IDEM *de iure coquendi et vend. cereuis. in terris B. L. et hildesf.* 1739.

EIVSDEM *singularia de eo quod iustum est circa vinum adustum.* 1739.

GE. CHR. SCHREIBER *de caussarum politiae et iustitiae constitutu et differentia.* 1739.

GE. HENR. AYRER *de iure recipiendi Iudaeos spectatim in terris B. L. Goett.* 1741.

CHR. F. GE. MEISTER *de iure platearum B. L.* 1741.

IO. W. GOEBEL *observationes theoretico-practicae de locatione et conductione.* Helmst. 1742.

GE. H. AYRER *de censibus mora crescentibus.* Goett. 1744.

IDEM *de censu regali.* ib. 1744.

IO. ANDR. HANNESEN *de opinata senatus recusatione in causa rerum ad ciuitates pertinentium iudicantis ad C. cal. de 2. Aug. 1733.* ib. 1749.

GE. LVD BOEHMER *de officio ac potestate rabboni prouincialis in terris B. L.* 1752.

I. A. HANNESEN *diff. de statu ciuitatis; quam ANT. WILH. OSTMANNVS praeside MEISTERO defendit.* 1752.

FR. AVG. W. DE WITZENDORF *de exheredatione liberorum sine consensu parentum nuptias contrahentium.* Goett. 1757.

ANT. AVG. CLAR *comment. ad constitut. B. L. de 1620. 1733. et 1739. de confirmatione et productione contractuum.* ib. 1757.

IAC. GOTTL. SIEBER *an index ex confirmatione hypothecae ad id quod interest, teneatur.* Goett. 1758.

§. 141.

Ducatus Mecklenburgicus, inter omnes fere Germaniae prouincias ius patrium castissime et

et mordicus conseruauit. *Legum tamen mecklenburgicarum corpus publica auctoritate promulgatum nondum exstat* 1). E plurimis, quae hanc prouinciam ornant, legibus commemorandae in primis sunt *ordinationes ecclesiastica* 2), *curiae prouincialis et aulicae* 3), *cancellariae* 4) *prouincialis ac politica* 5) et illustre pactum *Principes inter et ordines prouinciales in vim sanctionis pragmaticae celebratum* 6). DAV. MEVII 7) et HENR. HVSANI 8) *proiecta iuris prouincialis ac feudalis mecklenburgici legis auctoritatem* haud nacla sunt, licet plurima eorundem capita, ex pristinis legibus et consuetudinibus deriuata, forum receperit. Inter statuta prouincialia 9) *ius rothochiense* 10) maxime memorabile ex iure lubeccensi tantum non omne haustum est.

1) tres tamen priuatae compilationes legum mecklenburgicarum exstant hoc titulo ornatae :

a) *iura Mecklenburgica*, wovon der erste Theil be- greiff 1) die Hochf. assurance und Reuerse de annis 1572. und 1621. nebst der darüber ertheilten Confirmation. 2) Die *resolutions ad Graunamina* der Ritter- und Landschaft de anno 1701. nebst der Kayserl. Confirmation darüber. Denen angefügt *Conclusum Caesareum in puncto contributionis* vom 17. Nou. 1712. 3) Die *Policey- und Landordnung* von 1572. Neubrandenb. 1724. 4.

b) (P. F. ARPII) *Sammlungen einiger Mecklenburgischen Landesgesetze und Verfassungen coll. I. von Kirchensachen* (Schwerin 1739. 4.) II. von *Justizsachen* e. a. III. von *Policeysachen*, ib. 1740. IV. von *Cammerfachen*, ib. eod.

- c) *Constitutiones Mecklenburgicae*, oder Abdruck der Mecklenburgischen Landesgesetze, Ordnungen und Constitutionen in Kirchen: Policey: Justiz: und Cammersachen. Collect. I. Frankf. 1744. 4.
- 2) *Revidirte Kirchenordnung*. Rostock 1602. 4. Lüneb. 1650. 4.
- 3) H. Adolph Friedrich und H. Hans Albrecht Land: und Hofgerichtsordnung aufs neue übersehen und verbessert. Rostock 1622. 4. Schwerin 1728. 1733. 4.
- 4) H. Gustav Adolph Canzleyordnung samt dem Kayserl privilegio de non appellando und einigen F. Rescripten und Constitutionen. Güstrow 1669. 4. Schwerin 1742. 4.
- 5) H. Joh. Albrecht und H. Ulrich Land: und Policeyordnung. Rostock 1562. 1572. 4. et in *ivribus mecklenb. p. 223 -- 367.* conferenda etiam H. Gust. Adolphs Interimsverordnung, wie es mit der Policey -- gehalten werden soll. Güstrow 1661. 4. et in collectione ARPII n. II.
- 6) H. Christian Ludewigs mit dero Ritter: und Landschaft getroffener Landes: Grund: Gesetzlicher Erbvergleich de 15. Apr. 1755. Rostock 1755. f. et in adpendice secundae editionis libelli Iargouiani von den Regalien. inserta etiam MOSERI Staatsarchiv 1755. P. 2. p. 809. sqq.
- 7) *EIVSDEM* entworffenes Landrecht der Herzogthümer Mecklenburg adiectis notis aliquot G. F. HAHNII exstat apud WESTPHALIVM T. I. monum. med. p. 651 -- 862.
- 8) HENR. HVSANI Mecklenburgisches Lehnrecht insertum est GERDESII Samml. Mecklenb. Urk. T. I. p. 33. sqq.
- 9) Der mehresten Mecklenburgischen Städte besondere Rechte, *statuta* und Gebräuche, wie solche von

von Bürgermeistern und Rath auf Befragen und Befehl der H. Ulrichen und Johannsen in anno 1589. über gewisse vorgelegte Articul eingesandt worden; prostant in WESTPHALII monim. med. T. I. p. 2049. sqq.

- 10) Rostockisches Stadtrecht publicirt im Jahr 1757. Rostock 1758. 4. auctorem habet IAC. HENR. BALEKE I. V. D. et P. P. O. Rostochiensem. cf. etiam Henr. Nettelblads Hist. Dipl. Abhandlung von dem Ursprunge der Stadt Rostock Gerechtfame. Rost. 1755. EIVSDEMQUE Verzeichniß allerhand mehrentheils ungedruckter zur Geschichte und Verfassung der Stadt Rostock gehöriger Schriften, Münzen, Verordnung und Urkunden. Rostock 1760. 4.

§. 142.

Vniuersum ius ducatus Mecklenburgici plena luce collustrant egregiae diplomatum et monumentorum mecklenburgicorum collectiones, quas IO. HENR. KLVVERVS 1), GE. GVSTAVVS DE GERDES 2), IO. MENO POTKERVVS 3), ERNESTVS IOACH. DE WESTPHALEN 4), DAVID. FRANKE 5), et IO. CHR. VNGNADE 6), viri de historia iuribusque patriae praeclare meriti, ediderunt 7).

- 1) Beschreibung des H. Mecklenburg und dazu gehöriger Länder und Dörter. P. I. II. III. Hamb. 1728. 8. et cura CHR. GE. IARGOVII. Hamb. 1738 -- 1742. P. I -- VI. 8.
- 2) nützliche Sammlung verschiedener gutentheils ungedruckter Schriften und Urkunden, welche die Mecklenburgische Landesrechte, Geschichte und Verfassung

- fassung erläutern können. Coll. I--IX. Wißm. 1736 -- 1744. 4.
- 3) neue Sammlung glaubwürdiger Mecklenburgischer Schriften und Urkunden, welche zu Kenntniß dortiger Landesgeschichte und Rechte einiger massen dienen können. Coll. I. II. Wißmar 1744. 4.
- 4) *specimen documentorum mecklenburgicorum ineditorum*. Rost. 1726. 8. et *monumenta inedita rerum germanicarum praecipue Cimbricarum et Megapolensium*. Lips. T. I-IV. 1739-1747. f.
- 5) *Altes und neues Mecklenburg* Lib. I-VIII. Berlin und Gütrow 1753. 1754. 4.
- 6) *allerhand mehrentheils ungedruckte die Mecklenburgische Geschichte, Verfassung und Rechte erläuternde Urkunden und Schriften*. P. I- XVIII. Wißm. 1754. 4.
- 7) cf. MATTH. IO. DE BEEHR *rerum Mecklenburgicarum lib. VIII. cum praefat.* IO. ERH. KAPPII. Lips. 1741. f.

§. 143.

De cetero multi viri egregie docti in illustrando explicandoque iure mecklenburgico sollicitate elaborarunt, quorum succinctam notitiam HENR. NETTELBLADTIVS 1) dedit, cuius vestigia sequutus, potissimos, additis praesertim nouioribus scriptis, indicabo 2).

- 1) EIVSDEM *succincta notitia scriptorum tum editorum tum anecdotorum ducatus Megapolitani* prodiit Rostoch. 1745. 4. quam vide *class. IV. p. 119. sqq.*
- 2) hoc ergo ordine prodierunt:

ET STATVTAR. CIRCVLI SAXON. INFERIORIS. 155

IOA. IVNGCLAUS *vtum a puncto spoliū appellare liceat.* (contra fenatum Gustrouiensem pugnat) Rostoch. 1609. 4.

CASP. MATTH. MÜLLER *de virgine nobili Mecklenburgica, eiusque iure circa feudum.* von den Mecklenburgischen Erbjungfern und dero an den Lehngütern habenden Recht. Rost. 1701.

Joh. von Klein *Historie der Mecklenburgischen Policeyordnung 1705, inserta KLVVERO P. III. f. 2. p. 368.*

Erläuterung der F. Mecklenburgischen Kirchenordnung. Schwerin 1708. 4.

PETR. TORNOVIVS *de feudis mecklenburgicis.* Güstr. et Lips. 1708. 4.

Aug. von Schönfeld *aufrichtige Erwägung der Erläuterung der Mecklenburgischen Kirchenordnung, so 1708. publicirt.* Hamb. 1709. 4.

CASP. MATTH. MÜLLER *de adiudicatione eiusque praeparatoriis et effectus in Megapoli.* Rost. 1712.

GE. ENGELBRECHT *de singularibus feudorum Mecklenburgicorum iuribus.* Helmst. 1713.

IOA. H. SIBRAND *diss. II. decades iurium singularium mecklenb. exhibens.* Rost. 1716.

ERN. IOA. WESTPHAL *specimen positionum iuris Romani dissonantis a iure germanico communi et Mecklenburgico; sigillatim 1) in consensu connubiali et potestate matris 2) in matrimonio coacto, emancipatione et dote 3) in dissentiente patre praeter causam 4) in coniugiis hominum propriorum et iurisd. nobilium.* Rost. 1726.

IDEM *de consuetudine ex sacco et libro singillatim in Megapoli.* Rost. 1726. 8.

Chr. Ge. Jargow *Einleitung zu der Lehre von Regalien.* Rost. 1726. 8. 1757. 4.

- ERN. IO. FRID. MANZEL *de consilio artificum, occasione der L. und S. G. O. P. I. t. 30.* Rost. 1728.
- MICH. CHR. SCHOMER *de vero iure et effectu immissionis ex secundo decreto adiudicationis in solutum et adiudicationis Mecklenburgicae.* Lugd. 1728.
- ERN. IOA. WESTPHAL *de indole practica iuris Lubecensis in ciuitatibus Mecklenb.* Rost. 1728.
- Gust. Ad. von Kurz *historische Nachricht von den Mecklenburgischen Landesrechten; in EIVSDEM Abhandlung von den Ursachen der Ungewisheit und Schwierigkeit der heutigen Rechtsgelahrtheit.* Greifsw. 1729. 1743. 4.
- E. I. F. MANZEL *specimen I. II. Pandectarum iuris Mecklenburgici.* Rost. 1731. cf. ANONVMI *structura in spec. Pand. iur. Meckl.* Schwer. 1731.
- IAC. CARMON *de remediis suspensuis ordinariis in Megapoli consuetis.* Rost. 1733.
- IDEM *de diuerso hypothecarum iure occas. const. meckl. de 1644. enucleato.* ib. 1733.
- IDEM *de separatione bonorum in creditorum concursu ad quinquennium non restricta ex const. d. 29. Ian. 1646. eiusque aequitate.* ib. 1734.
- IOA. ANDR. HELWIG *de reconuentione ad L. und S. G. O. P. 2. t. 20.* Gryph. 1735.
- IO. ZACH. HARTMANN *de partibus ac iuribus fiscalium in processu singularibus.* Kil. 1736.
- E. I. F. MANZEL *de filia nobili usufructuaria mecklenb.* Rost. 1736. 1738.
- EIVSDEM *progr. ad post. 13. diss. de filia nobili mecklenb.* ib. 1736.
- Register und Auszug der vornehmsten Sachen, so in einigen Grundgesetzen der Mecklenb. Lande vorkommen. 1737. 4.

E. I. F. MANZEL de iuribus singularibus in Megapoli circa processum concursus creditorum. Rost. 1738.

IDEM de eo quod praecipue iuris est circa homines proprios in Megapoli. ib. 1738.

IDEM de femina mecklenburgica in materia iuris civilis et feudalis considerata. ib. 1738.

CHR. NETTELBLADT de vidua nobili Mecklenburgica, praecipue de portione viduarum nobilium in Megapoli statutaria. Gryph. 1738.

ERN. AVG. RVDLOF de natalibus commentitii iuris usufructuarii filiarum nobilium in Megapoli. Rost. et Lipsf. 1738.

E. I. F. MANZEL de iure praelationis piorum corporum aliisque eorum iuribus in Megapoli maxime in concursu creditorum. Rost. 1740.

IDEM de successione descendendum ab intestato inaequali speciatim ex consuetudine Güstrowiensi qua ultimo genitos. ib. 1740.

EIVSDEM oratio de eo quod iustum est circa diem Antonii praesertim in Megapoli. ib. 1740.

ALB. GE. SCHWARZ de serie processus et prouocationum forensium in causis ad ius suerinense dirimendis quae apud Stralsundenses olim usitata fuit. Gryph. 1741. 1743.

E. I. F. MANZELII selecta iuridica Rostochiensia, s. iudicia collegii IC. academiae Mecklenb. super casus haud vulgares — ex iure maxime patrio. Rost. 1741. fqq.

IO. PETR. SCHMIDT de praestatione ratae vulgo von Erlegung seines Strangs speciatim fideiussorum in Megapoli ad art. 26. reuersf. de 1621. Rost. 1741.

CHR. NETTELBLADT progr. de Albertino privilegio successionis feminarum nobilium Megap. in feudis. Gryph. 1741.

158 CAP. III. TIT. VI. DE IVRIB. PROVINCIALIBVS

E. I. F. MANZELII *ius criminale Mecklenb.* Rost. 1743.

IDEM *de impedimentis genealogicis qua officia publica.* ib. 1744.

EIVSDEM *ius matrimoniale mecklenb.* ib. 1744.

H. NETTELBLATT *de dotalitio e legibus et moribus Germ. speciatim Megapolensium.* Rost. 1746.

IOA. LVD. MAYOHL *de reuocatione ex iure delatae successionis et ex retractu, quae vulgo appellatur die Zurückberufung aus dem Anfall und Abtrieb, utriusque effectibus et differentiis secundum ius commune et mecklenb.* Rost. 1747.

E. I. F. MANZEL *dubia iuris mecklenb. in iudiciis patriis vexata.* ib. 1748.

EIVSDEM *curae accessoriae de indole et iure dubiorum maxime vexatorum.* ib. 1748.

IDEM *de processu executiuo maxime quoad delationem iuramenti litis decisorii iure praesertim mecklenb.* ib. 1749.

EIVSDEM *analysis constit. Mecklenb. d. 29. Ian. 1746. cum conclus.* ib. 1749.

IDEM *de reuocatione feudi Mecklenb. post additionem in concursu creditorum sollemniter factam.* ib. 1750.

EIVSDEM *ius mecklenburgicum et lubecense illustratum, una cum accessionibus ius Hamburgense ex et applicantibus.* P. I. II. III. Rost. 1751. 1753. f.

IOA. CHR. WARNEMÜNDE *diff. iuris civilis et mecklenburgici specimen methodo institutionum Iustinianearum propositum.* Wism. 1751. 4.

IAC. H. BALEKE *de communiione bonorum a coniuge superstite cum liberis continuata.* Rost. 1752.

IDEM *de pactis coniugum successoris maxime secundum iura Rostochiensia.* ib. 1753.

E. I. F. MANZEL *de iure successionis ex communiōe bonorum coniugali in Megapoli, speciatim in civitate Neo-Brandenburgensi.* ib. 1755.

EIVSDEM *calendarii Mecklenburgici iuridico-historico-curiosi spec. I. II. III.* ib. 1755 -- 1757.

EIVSDEM *quaedam specialia iuris statutarii Parchimensis.* ib. 1757.

§. 144.

Idem iuris patrii conseruandi excolendique studium, quod in Megapolitanis laudauimus, in *ducatu Holsatiae* regiae ac ducalis depraedicandum est 1). Tametsi enim peculiare ius prouinciale Holsatiae non adsit 2), insigni tamen singularium constitutionum adparatu instructissima est Holsatia 3). Vrbes tantum non omnes *iure lubecensi* vtuntur 4); sicuti nec *speculo Saxonico* sua deest auctoritas 5). Si singulas legum et consuetudinum Holsaticarum collectiones spectaueris, *ordinatio ecclesiastica* 6), *iudicii prouincialis* 7), et *ius prouinciale Dithmarsicum* 8) et *eyderstadense* 9) praecipuo loco commemorari debent. *Comitatus Ranzouiensis*, *dynastia Pinnebergensis* et vrbs *Altonauium*, saltem quoad modum procedendi *iure Schaumburgico* reguntur 10) (§. 116.)

- 1) qua de re omnino videndus est Fridr. Dettl. Carl von Cronhelm in dem historischen Bericht von den alten und neuern Rechten und Gerichten in Holstein, besonders von den daselbst eingeführten Gesetzbüchern: quod scriptum elegantissimum eiusdem corpori statut. prouinc. Holsat. praemissum est.

- 2) quod enim *iuris provincialis Holsatici f. des Holstein. Landrechts* nomine prodiit opusculum, priuata auctoritate conscriptum, et a IO. FUCHSIO sub titulo: *Ding und Recht 1698. 4.* editum est, quaedam tantum singularia capita iuris Holsatici circa modum procedendi in iudiciis inferioribus, praesertim praefectarum, continet; et a L. G. LEHMANNO amplo commentario illustratum 1735. editum est.
- 3) hae quidem publica auctoritate prodierunt in FRID. DETL. CAROLI DE CRONHELM *corpore constitutionum regio - Holsaticarum. Tom. I. II. III. Altonaui 1749. 1750. 4.* cuius collectionis amplissimae T. IV. constituit EIVSDEM *corpus statutorum provincialium Holsatiae. ib. 1750. 4.* cf. etiam Joh. Friedr. Camerers *Versuch eines vollständigen Registers und repertorii aller R. Dänischen Verordnungen, in so weit sie den militair- etat angehen. Schlesw. 1760. 4.*
- 4) Cronhelms *hist. Bericht p. 91. sqq.*
- 5) Cronhelms *Bericht p. 75 -- 85.*
- 6) Schleswig = Holsteinische *Kirchenordnung in comitiis Rendsburgi 1542. habitis, obstetricante D. EUGENHAGEN compilata et eodem anno d. 9. Mart. confirmata est. prodiit Magdeb. 1542. Hamb. 1557. Franc. 1565. Erf. 1596. Slesu. 1601. 1612. 4. et in CRONHELMII *corp. stat. n. I. cf. H. A. LACKMANNI historia ordinat. eccles. holsat.**
- 7) Holsteinische *Landgerichtsordnung* primum 1573. conscripta. Prima editio debetur ANDR. TRACTGERO, D. Adolphi cancellario. GE. ANDR. WILHII Mürb. Gelehrten = *Lexicon T. IV. p. 43.* Reuisam qua hodie vtuntur, a 1635. compilauerunt Cancellarius prouinc. -- DE HATTEN et ERIC. MAVRICIVS, syndicus tunc Itzehoensis; edita est Glückstadt 1637. 1665. 1690. et Slesu. 1701. quae editio suppressa est; itemque Glückst. 1717. 1723. 1741.

1741. et apud CRONHELMIVM in *corp. stat. n. II.* cf. EIVSDEM *hist. Bericht p. 245. sqq.*
- 8) *Dithmarsisch Landbock 1447. compilatum et 1539. reuifum. WESTPHALEN Tom. III. monum. p. 1731. Cronhelms Bericht p. 264. sq. Impressum est 1484. f. 1539. curante WABE PETERS. Glückst. 1567. 1667. 1711. 4. et denuo in CRONHELMIE corp. stat. cf. EIVSDEM Bericht p. 279.*
- 9) *Lyderstettisches Landrecht. Zundern 1737. 4.*
- 10) cf. *Cronhelms Bericht c. 14. p. 287. sqq.*

§. 145.

Quod ad scripta attinet, quae aliquot iurium Holsaticorum particulas illustrant, eorum quidem non contemnendus est numerus. Ceterum principalia scripta, hoc loco commemoranda, hoc ordine prodierunt:

- HENR. GIESEBERTI *periculum statutorum harmoniae practicae s. harmonica relatio iuris prouincialis dithmarsici nouissimi P. I. Lub. 1652. P. II. Hamb. 1665. 4.*
- GE. ENGELBRECHT *de conuenientia et differentia iuris ciuilitis ac dithmarsici. Helmft. 1672.*
- NIC. CHR. LYNKER *de collatione processus iudicii prouincialis Holsatici cum processu iuris communis et saxonicis. Ien. 1689.*
- IO. FVCHS *de inuentario. Erf. et Lips. 1693. 4.*
- EIVSDEM *introducctio in processum Holsaticum. Kih. 1705.*
- IDEM *de solennibus appellationis. ib. 1705. 4.*
- CHR. HENR. AMTHOR *progr. von den Rechten sowohl überhaupt, als den Schleswig, Holssteinischen insonderheit. Kiel 1711. 4.*

IDEM *de obftagio ad mores Slesuicenses et Holfatorum.* ib. 1712. 4.

IDEM *von den Privilegien der Schleswig-Holsteinifchen Ritterschaft.* MSS.

IO. LEGO. RANZOV *de iure coniugum in bona fpeciatim de praecipuo quod viduis nobilium in ducibus Slesuicenti et Holfatico ex iure fasciae capillaris competit, vulgo von der Suvenbandsge rechtigkeit.* Kiel 1714.

MATTH. IOA. SOMMER *differentiae iuris communis et ordinationis provincialis Holfaticae.* Rint. 1717.

IOA. POTTGIESSEER *diatriba de obftagio f. pignore personali eiusque antiquo in Germania vfu; adiecta eius libro de indole et natura pignoris.* Marp. 1722. 4.

P. F. ARPE *feriae aestiuales.* 1728. 8.

FRID. GOTTL. STRUVIVS *ad constitutionem ducalem Slesuico-Holfaticam de pecunia pupillorum tuto collocanda.* Kil. 1729.

Gründliche Anleitung zu dem Rechtsgebräuchlichen Proceß der Holsteinifchen Untergerichte. Hamb. 1731. 1749. 8.

Joa. von Sriccius *Widerlegung der ungegründeten Meinung, daß in dem H. Schleswig und Holstein die Beziehung des Einlagers der Ehre nachtheilig sey.* Hamb. 1732. 4.

EIVSDEM *observationes iuris holfatici.* Kil. 1733.

IO. ZACH. HARTMANN *de similitudinibus equitum Holfaticorum cum equitibus Bremensibus.* ib. 1735.

IDEM *de praescriptione nunc decennali, nunc saxonica homines proprios nobilium Slesuicentium ac Holfaticorum a potestate dominica liberante.* ib. 1735.

ET STATVTAR. CIRCVLII SAXON. INFERIORIS. 163

PETR. F. ARPE *Themis Cimbrica*. Hamb. 1737. 4.

IOA. DE FRICCIVS *de antiqua celebritate fidei Holfaticae*. Kil. 1740.

Ab. H. LACKMANN *Abriß eines Collegii über die historiam iuris patrii, oder Rechtsgeschichte beyder Herzogthümer Schleswig und Holstein, Königl. und Fürstl. Antheils*. Kiel 1742. 8.

F. C. CONRADIS. resp. IO. CAR. HENR. DREYER *de inaequali masculorum et feminarum secundum iura Cimbrica successione*. Helmst. 1744.

IO. CAR. HENR. DREYER *de arrhis emtionum iuris Germanici*. Kil. 1747.

IDEM *de usu genuino iuris anglo-saxonici in explicando iure Cimbrico et Saxonico*. ib. 1747. 4.

M. THIEFFEN *Abhandlung von den besondern Vorrechten einer Fräulein Conventualin des Closters Preetz in Ansehung der Testamente*. Kiel 1748.

Anmerkungen eines Holsteinischen Gelehrten über die revidirte Landgerichtsordnungen der H. Schleswig und Holstein. Hamb. 1749. 4.

IO. CAR. HENR. DREYER *de cespitalitatis requisito in testibus habilibus*. Frf. et Lipsf. 1750.

IDEM *de restricta facultate alienandi bona hereditaria ad mobilia non pertinente iure Germ. Holfat. et Lubec*. 1750.

IDEM *de obstagio iuris Europaei et de gerada et heergewetta ex Holfatia non exsule*. Kil. 1751.

IDEM *de formula receptionis iuris lubecensis eiusque indole forensi in ciuitatibus Holfatiae*. ib. 1753.

IDEM *de contributione consanguineorum ad solvendum weregeldum vulgo Stud ad illustr. ius Cimbr. s. Lobuch*. 1753.

(Joh. Balth. Danzmann) *Versuch einer kurzen Abhandlung von dem in Holstein beygehaltenem, auch im Schleswigischen gebräuchlichem Einlager und dessen Rechten*. Kiel 1754.

§. C. H. Dreyer Sammlung vermischter Abhandlungen T. I. Rostock und Wismar 1754. 8. sequentes ad illustrandum ius Holsaticum meditationes continet: a) Dreyers Anmerkung von den Kindern, so in der Were sind p. 91 -- 106. b) IDEM von der in Holstein ehedessen üblichen Gewohnheit, die Eyde an der Klinge des Degens abzuleaen p. 173 -- 204. c) M. von Wicht von dem Quabeltranc, Wapeldranck oder Wapel-Depne p. 205 -- 216. d) J. A. Reinboch Erklärung des im Nordstrandischen Landrecht P. II. a. 35. vorkommenden Worts Quabeltrancs p. 217 -- 360. e) ANONYMI Abhandlung vom Zustand der adelichen Hinterlassen in den H. Schleswig und Holstein. p. 361 -- 442.

Joh. Ulr. von Cramer von mandatis, welche auf Obstragialobligationen noch heut zu Tage erkannt werden; in den Weglar. Nebenst. P. I. Ulm 1755. 8. p. 157. sqq.

AVG. ADOLF. HENNINGS de usu et adplicatione L. 6. C. de sec. nupt. recepta communione bonorum, praesertim secundum iura Holsatica. Goett. 1766.

§. 146.

Episcopatus Hildesensis iura idem sunt singularia et commemoratione dignissima 1). In ecclesiasticis ordinationem et corpus D. Iulii (§. 123) sequuntur Protestantes, nisi quid recessu consistoriali 2) curatius definitum sit. E reliquis constitutionibus ordinationes cancellariae 3), curiae provincialis 4), politica 5), formula regiminis 6), et resolutio grauaminum 7) utramque paginam faciunt. Vrbs Hildesiae peculiaribus statutis 8) instructa est.

- 1) GOTTH. MASCOVII *notitia iuris et iudiciorum brunsvico-luneh. P. V. p. 394--417.*
- 2) *Consistorialrecess de 1655.*
- 3) *Ebf. Ernst Reformation s. Canzleyordnung de 1610. MSS. Ch. Max. Heinrich Canzleyordnung de 1665. MSS.*
- 4) *Ch. Elem. August Hofgerichtsordnung. Hildesh. 1730. 4.*
- 5) *Ebf. Max. Heinrich Policeyordnung de 1665.*
- 6) *Regierungsordnung de 1726. inserta Strubens Unterricht von Regierungs- und Justizsachen p. 64. sq.*
- 7) *Ebf. Elem. Aug. resolutio grauaminum de 1731.*
- 8) *cf. Hildesheimische privilegia, statuta und sanctiones pragmaticae. Hildesh. 1738. f. itemque Gerichtsordnung sampt beygeschlegten gemeinen Bescheiden. Hildesh. 1649. 4. Ordnung wie es hinfuro bey Verlobnissen, Hochzeiten, Gewatterschaften, Gastereyen, Begrabnissen und in Kleidungen gehalten werden soll. d. 22. Sept. 1668. reuif. d. 11. Jun. 1678 Gemeiner Bescheid und declaratio wegen der Wittiben, die ihrer Manner Erbschaft sich begeben d. 25. Aug. 1684. Gemeine Bescheide und declaratio von Vorstellung der Vormunder und Ablage der Kinder erster Ehen. d. 8. Jul. 1686, de iure vrbis circa potestatem statuta condendi cf. Grundliche Rett- und Behauptung der Stadt Hildesheim. Freyheit. 1700. Kohlers Muz- Belust. T. IX. p. 20.*

§. 147.

Si scripta ius episcopatus Hildesensis, egregie illustrantia spectaueris, praeter diuina
 DAV. GE. STRUBII opera, et ES. PVFENDOR-

III *introductionem in processum brunsvico-lunenburgicum, quorum supra ad caput de iure Brunsvico-lunenburgico mentionem inieci-
mus, hoc loco sequentes potissimum com-
mentationes notandae sunt:*

IVST. HAHNII *conclusiones de iure colonario s. coloniae perpetuae.* Helmst. 1654. 1659. 1678. 4. germanice vertit et sub titulo: vom Erbmeyster recht maxime auctas dedit **ANT. KAPPELIVS.** Frf. et Lipsf. 1697. 8.

GE. AD. STRVVIVS *de Iure colonario s. coloniae simplicis.* Ien. 1666.

IO. EICHELIVS *de communione bonorum inter coniuges.* Helmst. 1669.

HERM. ZOLLII *specimen differentiarum iuris ciuilis communis et stat. Hildesensis circa instrumenta hypothecarum publicarum.* Rint. 1682.

ANDR. HOMBORG *differentiae iuris communis et statutarii Hildesensis.* Helmst. 1709.

C. L. S. *decas obseruat. de iuribus quibusdam singularibus episcopatus Hildes.* 1724. 4.

PETR. ERN. DÖRRIEN *de communione bonorum inter coniuges statutaria ciuitatis Hildesensis.*

Dav. Ge. Struben *gründlicher Bericht vom Abmeyerungsrecht.* Hildesh. 1730. Braunsch. 1738. f.

CHR. LVD. SCHEIDIVS *de iure coquendi et vendendi cereuisiam in terris brunsv. luneb. et hildes.* Goett. 1739.

GE. LVD. BOEHMER *de iuribus et obligat. coniugis superstitis ex communione bonorum vniuersali praesertim iuxta statuta Hildesensia.* Goett. 1748.

E. J. Mühlpsfort *Nachricht von den Streitigkeiten über das Meyerrecht im Stift Hildesheim.* Hildesh. 1748. 4.

Zul. Melch. Strube befestigtes Erbrecht der Stifts-
Hilbeheimischen Meyer. Hann. 1752. 4.

(D. MEYER) *deductio iurisdictionis meyerdingicae
ecclesiae cathedralis Hildesienfis praeposito et ca-
pitulo competentis.* Hild. 1758. f.

§. 148.

Quod tandem ad iura statutaria ciuitatum
immediatarum circuli Saxoniae inferioris
spectat, primo loco nominandum est *ius sta-
tutarium Lubecense*, quod ob insignem nomi-
nis famam, et praestantiam iam a quinque in-
de seculis omnium iurium statutariorum prin-
cipatum tenuit. Initia illustri iuris statuta-
rii ad saeculum XII. omnino referenda sunt,
quo, labente anno 1153, Lubecensibus ab
Henrico Leone et Friderico I. Imperatore
plena autonomia indulta est 1). Ex quo er-
go Lubecenses statuta sua in certum corpus
redigere coeperunt, eadem ob miram, qua
adornata fuerunt, concinnitatem, perspicui-
tatem praestantiamque, illustrem Germaniae,
Liuoniae aliarumque regionum partem per-
uagata eamque nominis celebritatem conse-
quuta sunt, vt a multis vrbibus, quin inte-
gris adeo territoriis expeterentur et Princi-
pum indulgentia reciperentur 2); quam no-
minis gloriam non retinuerunt tantum, sed
auxerunt quoque, postquam anno 1586. in-
signiter emendata locupletataque in publicum
prodierunt 3).

- 1) ARNOLDVS LVBECENSIS in *Chronico Sclavorum* II, 37. 40. apud LEIBNITIVM T. II. *Scriptor. brunsv.* p. 640. 651.
- 2) Riccius von Stadtgesetzen p. 80--99.
- 3) Der Kayserlichen freyen und des h. Reichs Stadt Lübeck *statuta und Stadtrecht*; Lübeck gedruckt durch Joh. Balhorn 1586. 4. authentica est iuris lubecensis editio; spuria vero, quam IOACH. KOLLIVS Hamb. 1586. 4. nomine des Lübschen Rechtsbuches dedit. Ex nouioribus editionibus praecipuae sunt, quae Lubecae 1728. 1739. et 1753. 4. additis *iure maritimo Hanseatico, ordinatione iudicii superioris* (Obergerichtsordnung) aliisque constitutionibus miscellis, prodierunt. GOTTH. KIRCHRINGII et HOVELII *notas ad ius Lubecense* edidit CHR. A NETTELBLA in der *Nachlese* T. II. p. 90-202.

§. 149.

Scriptorum ad ius Lubecense illustrandum, natales eiusdem deriuandos, et genuinam eiusdem interpretationem insignis est numerus, quorum notitiam in parato habere vel ideo maxime necessarium est, quod ad hunc usque diem magna Germaniae pars placita eiusdem sequatur. Sunt ergo hi potissimum auctores nominandi laudandique:

IO. SIBRANDI *differentiae iuris civilis et Lubecani.* Rost. 1615. et ad calcem commentarii Meuiani. Vlmae 1744. recusi.

EIVSDEM *urbis Lubecae anseaticarum ciuitatum iura publica.* Rost. 1619. Meuij item adnexa.

DAV. MEVII *commentarii in ius Lubecense lib. V.* Francof. 1642. 1664. 1679. 1700. f. et cum praefatione W. A. SCHOPFII. Vlm. 1744. f.

WILH.

ET STATVTAR. CIRCVLII SAXON. INFERIORIS. 169

WILH. LVDWELL *de successione Lubecensium*. Alt. 1660.

REIN. KÜRRIKE *iur. maritimum hanseaticum e Legibus Germanicis translatum; accedit diatriba de affecurationibus et aliae quaestiones*. Hamb. 1667. 1672. 4.

F. MOVII *diff. iuris comm. et Lubecensis ex Menio extractae*. Sedin. 1669. 12.

ANDR. BILLERBECK *iuris Lubecensis a communi Rom. Germ. iure differentiae noua eaque luculenta serie digesta*. Giesi. 1672.

F. GERDES *praecipuae diff. iuris communis et lubecensis*. Gryph. 1672. T. II. operum p. 247--356.

SAM. STRYK *de iure Lubecensi ad methodum Institutionum; adiunctis iuris communis differentiis*. Francof. 1674.

HENR. COCCII *discursus iuridicus praxi adcommo-
datus ad t. 2. lib. II. iur. lub. de succ. ab intest.
et hereditatis aditione*. Heidelb. 1684.

EL. LVD. KVDENREICH *de obligatione mulierum
ex statutis lubecensibus*. Alt. 1685.

LAVR. PETERS *de alienatione bonorum hereditario-
rum*. Lugd. 1693.

FL. VEDELER *de obligatione uxoris ob aēs alienum
mariti*. Franc. 1694.

IOA. W. RANGO *de concordantia iuris lubecensis com-
muni et Suecano*. Gryph. 1697.

IO. AMSEL *de rationabilitate canonis Lubecensis,
Hand muß Hand wahren*. Reg. 1698.

IDEM *de con- et disconuenientia iuris ciuilib. ac Lu-
becensis circa hered. ab intestato*. ib. 1701.

GOTH. CHR. GOETZE *de aequitate iuris Lubecensis*.
Lips. 1703.

HENN. CHR. GERDES *de propinquorum in sponsali-
bus consensu necessario*. Gryph. 1703.

- GE. AD. CAROCII *sylloge I-IV. positionum iuris communis cum Lubecensi collatarum iuxta seriem titulorum Digestorum usque ad titulum de rei vindicatione.* Gryph. 1705 1706.
- SAM. FRID. WILLEMBERG *de abusu canonis: Hand muß Hand wahren.* Gedan. 1707.
- IVST. HENN. BOEHMER *de prudentia legislatatoria iuris Lubecensis in materia successionis testamentariae.* Hal. 1708.
- IO. SAM. STRYK *de privilegio appellationis Lubecensi.* Hal. 1708.
- ANDR. LANGE *brevi introductio in notitiam legum nauticarum et scriptorum iuris rei que maritimae.* Lub. 1713.
- (G. N. Carocius) *Entwurf und Anleitung zum Lübischen Recht.* Greifsw. 1714. 4.
- F. E. VOGT *de communione honorum inter coniuges eiusque effectu secundum iura Lubecensia.* Kil. 1722.
- GOTH. W. DINKLER *specimen diff. iuris commun. et Lub. criminalis.* Lips. 1722.
- D. H. KEMMERICH *progr. de successione coniugum ex statutis urbis Lubecae.* Vit. 1724.
- IO. AD. CRON *de iure affecurationum.* Rost. 1725. 8.
- E. I. WESTPHAL *de origine et fontibus iuris Lubecensis, eiusque usu, auctoritate, elogio et subsidiis.* ib. 1727.
- IDEM *de indole practica iuris Lubecensis in terris mecklenburgicis.* ib. 1728.
- HERM. G. KROHN *de concursu nouercae cum priuilegiis.* Basil. 1728. et Lubec. 1748. 4.
- CHR. NETTELBLATT *noua de fontibus iuris Lubecensis coniectura.* Gryph. 1728.
- Dan. Gralath *Erbfolge nach dem Preussischen, Lübischen, Culmischen und adelichen Landrecht, et*
J. G.

J. G. Beckers Unterricht von der computatione graduum et successionem ab intestato. Danz. 1728. 4.

IO. ZACH. HARTMANN de iuris canonici testamento, testamenti Lubecensis causa. Kil. 1730.

CONR. FRID. ZERRANVS de communione bonorum inter coniuges secundum ius Lubecense considerata. Giesl. 1731.

NIC. GOTH. STEVERNAGEL memorabilia statutorum Lubecensium et Hamburgensium axiomatico-harmonica. Alton. 1731. 4.

CHR. GOTH. HOFFMANN progr. de iuris Lubecensis antiquo quodam Codice. Francof. 1731.

IOA. ANDR. HELWIG de iuris Lubecensis non usque in ciuitatibus Pomeraniae. Sedin. 1733.

IAC. CARMON de abdicatione liberorum secundum principia iuris civilis, mores Germanorum et ius Lubecense. Rost. 1733.

IO. GOTTL. HEINECCIUS de praescriptione annali iuris Lubecensis a iure communi diuersa. Hal. 1734. in syll. opusc. p. 872--919.

E. I. F. MANZEL de praestantia iuris Lubecensis circa fidem ciuium augendam. Rost. 1734.

I. ZACH. HARTMANN de bonis hereditate delatis a cognatis intestato mortuis statuto Lubecensi et Stadenensi tum mobilibus, tum immobilibus, sed praedixi tantum mobilibus. Kil. 1735.

IDEM de iure Saxonico et Lubecensi ducatu Holsatiae iuxta et ciuitate Lubec. qua repraesentationem in successione collateralium exulantibus. ib. 1736.

AM. CHR. DORN progr. quaenam sit ratio, ut communio aeris alieni inter coniuges existat, si matrimonium prole ditatum; nulla, si sit improle. Kil. 1738.

- CHR. NETTELBLATT *de portione coniugum statutaria lubecensi*. Gryph. 1738.
- ZIVSDEM progr. quo coniecturam suam de fontibus iuris Lubecensis modeste vindicat. ib. 1738.
- Joa. Luc. Steins gründliche Abhandlung des Lübschen Rechts, nebst dem Seerecht. P. I. V. Lübeck 1738 — 1733. 8.
- E. I. F. MANZEL *singularia testamentorum speciatim circa legitimam collateralium iuris Lubecensis, vulgo 8 Schilling 4 Pfennig* Rost. 1739.
- AVG. BALTHASAR *succincta collatio iuris communis eum iure Pomeranico et Lubecensi, quae classificationem creditorum in concursu per tabulas exhibet*. Gryph. 1740.
- E. I. F. MANZEL *de iure praelationis pecuniae sine usuris creditae ad l. 3. t. 1. §. 12*. Rost. 1740.
- IDEM *de femina mercatrice in primis secundum ius Lubecense considerata*. ib. 1741.
- GOTH. IOA. WOLF *de dominio rerum immobilium iure Lubecensi absque resignatione iudiciali non translato*. Vltr. 1741.
- IO. BRANDAN. ENGELBRECHT *de mutuo coniugum concursu ad soluendum aes alienum ab alterutro ante nuptias conflatum ad l. 1. t. 5. §. 7*. Gryph. 1741.
- E. I. F. MANZEL *de ratione status iuris lubecensis*. Rost. 1742.
- H. H. ENGELBRECHT *de eo quod est superioritatis territorialis in iure Lubecensi*. Gryph. 1742.
- AVG. BALTHASAR *de iure peregrinorum singulari circa processum germanicum, vulgo in sensu eminentiori Gastrecht dicto occ. I. L. nec non ord. iud. stralsf. c. 37. et gryph. c. 8*. Gryph. 1742.
- IO. MENO POETKER *de differentiis iuris communis et lubec. circa crimina ea, quae in vitam hominis tendunt*. Hal. 1744.

- F. G. STRVVI collationum inter ius Lubecense et
Hamburgense specimen. Kil. 1745.
- GF. HENR. AYRERI differentiae iuris R. et Germ.
cum primis Lubecensis in confirmandis tutoribus.
Goett. 1748.
- Herm. Ge Krohn Versuch einer Abhandlung von den
Vorrechten der vollen Geburt vor der halben. Lü-
beck 1748. 4. hoc impugnavit.
- (N. L. Bacmeister) Widerlegung des Versuchs cet.
1748. 4. sequuta est.
- H. G. Krohns weitere Ausführung des Versuchs.
Lüb. 1748. cf. Joh. Ulr von Cramers Weglar.
Nebenst. P. 6. p. 84. 199.
- A. BALTHASAR de usuris iure Lubecensi in concur-
su creditorum in eadem classe cum sorte collocan-
dis. Gryph. 1749.
- IO. CAR. HENR. DREYER de restricta facultate alie-
nandi bona hereditaria ad mobilia non pertinente
iure Germ. Holsat. ac Lubecensi. Kil. 1750.
- Joa. Luc. Steins Einleitung in die Lübsche Rechts-
gelahrtheit. Rost. 1751. 8.
- H. GE BVNEKAV de separatione liberorum ex iure
Germanico cum primis Lubecensi. Goett. 1752.
- IO. CAR. H. DREYER de formula receptionis iuris
Lubecensis eiusque indole forensi in ciuitatibus
Holsatiae. Kil. 1753.
- EIVSDEM Bedenken, ob die mit dem Lübschen Rech-
te bewidmete Landstädte sich des Rechts, die erbo-
lofen Güter ihrer verstorbenen Bürger zu sich zu
nehmen, nach dem a. 14. lib. II. iur. lubec. zu er-
freuen haben. ib. 1753. 4.
- H. I. F. MANZEL de vidua vel uxore lubecensi per
cessionem illatarum se suaque futura bona saluan-
te; ad textum I. L. l. III. t. r. a. 10. speciatim
eius verba: sich bergen und Dachdings auftragen.
Rost. 1754.

- IO. W. SCHVMACHER *de prudentia legislatoria Lubecensium in collocacone creditorum concurrentium.* Lugd. 1755.
- J. G. H. Dreyer von der Bestimmung der treuen Hand, welche durch Untreue verrückt wird, in der Samml. verm. Abhandl. T. II. (1756. 8.) p. 905. sqq.
- H. BALEMANN *de femina ex antiquitatibus legibusque Rom. Germ. et praesertim Lubecensibus.* Alt. 1756.
- WALT. VINC. WIESE *de rei vindicatione iuris Lubecensis.* Rost. 1757.
- GE. LVD. BOEHMERI *progr. de iure fisci ciuitatibus mediatis vi concessi iuris Lubecensis non competente.* Goett. 1757.
- CHR. GOTTL. BVDERI *florum sparsio ad potiora privilegior. Lubecens. capita.* Jen. 1758.
- AVG. DE BALTHASAR *de successione ab intestato ex iure Lubecensi.* Gryph. 1758.
- CAR. F. WINKLERI *triga exercitationum ad ius Lubecense* 1) *de creditore sibi vigilante* 2) *de priuignâ accepto, tutorum sponte, solo bonorum paternorum semisse cum vitrico et vterinis matri in capita succedente.* 3) *de successione fisci.* Kil. 1758.
- EIVSDEM *progr. de venditore ad facultatem poenitendi, ipsi, si decimam partem pretii soluerit, iure Lubecensi concessam in casu emtionis, arrha interueniente perfecte celebratae, frustra prouocante.* ib. 1758.
- EIVSDEM *diff. de retractu gentilitio iuris germanici vniuersalis prouocantem in fundata intentione omnino constituyente.* ib. 1758.
- EIVSDEM *diff. de donatione remuneratoria feminae Lubec. solo curatoris consensu valida.* ibid. 1760.

GERH. HENR. LAMPPRECHT *de forma heredis institutionis ex iure germanico praesertim Lubecensi ad statut. lib. II. t. 1. §. 12.* Goett. 1760.

G. L. MENKEN *de mandato consilii ad lib. III. t. 10.* Helmst. 1762.

C. G. WINKLER *de fundamento praelationis, quo iure Lubecensi gaudens in successione liberi fratrum germanorum prae fratribus unilaterialibus.* Kil. 1762.

I. A. HELPFELD s. resp. GABR. CHR. LEMKE *conuenientia quorundam iuris statuarii Lubecensis cum legibus Westphalorum et speciatim Susatensum.* Ien. 1762.

A. I. O. MENSCHING *de seruitutibus in genere, et speciatim de seruitute aedificiorum legali iuris Lubecensis.* Helmst. 1763.

IO. CASP. LINDENBERG *de differentiis iuris civilis et Lubecensis in argumento iuramentorum.* Ien. 1764.

GE. HENR. AYRER s. resp. IO. HENR. KIENMANN *de debitore obaerato, eiusque vidua s. vxore sese seruante per beneficium renunciationis patrum nuptialium ad art. 1. iur. Lub. t. 3. lib. 1. et lib. 3. t. 1. a. 10. praecipue ad eius verba sich bergen und Dachdings auftragen.* Goett. 1766.

§. 150.

Hamburgum, vrbs cum aliis de caussis quamplurimis, tum quoque iure statuario suo merito illustrata est. Ius statuta condendi iam saeculo XIII. ab Adolpho III. potissimum, Comite Holsatiae et Imp. Friderico II. impetrauit 1). Ex quo autem fonte ipsorum statuta primum manauerint, Susatensibus

bus an aliis, nondum constitutum est. De cetero *vetera Hamburgensium statuta* in fine saeculi XIII. vel XV. collocanda 2), quae deinde anno 1603. instaurata, quo hodiernum ius Hamburgense 3), promulgatum est 4), vt alias constitutiones miscellaneas quamplurimas, recessus et pacta senatus cum ciuibus 5) taceam, quae item certa sententiarum argumenta iudicibus subministrant.

- 1) Riccius von Stadtgesegen lib. I. f. 7. §. I. p. 124. sq. cf. etiam IAC. SCHVBACK *de origine statutorum Hamburgensium non Susatensi*. Goetting. 1749. et apud NETTELBLADTIVM T. I. p. 425--440.
- 2) hoc quidem ex Codice Gothano edidit CHR. A NETTELBLA in T. I. Vol. I. thesauri iuris statut. n. VI. sub titulo: des Hamburger Stadtrechts vom Jahr 1297. oder vielmehr 1497.
- 3) Der Stadt Hamburg Gerichtsordnung und statuta, Hamb. 1605. 1663. (quae editio spuria item annum 1605. praefert) et 1681. cf. MICH. RICHEY in *hist. statut. Hamb. c. 3. §. 1.*
- 4) Commentariis illustratum est quamplurimis, e quibus CHR. PHIL. KRIEGERI, IOACH. CLAEN, VLR. WINKELII, NICOLAI VANDER FECHT, MATTHIAE SLVTERI, VINC. MOLLERI, IO. SCHVLTE, WERNERI IO. VFFELMANNI et IO. IOA. MVLLERI adnotationes binis thesauri sui Voluminibus inseruit CHR. A NETTELBLA.
- 5) aliquot *constitutiones Hamburgenses* continet editio statutorum de 1681, quam tamen longe superavit *collectio decretorum et constitutionum*, quam duo *priora thesauri Nettelblattiani volumina* fiunt, necdum tamen rem omnem exhauriens. Ordinationes rem politicae et commercia concernentes compilatae existant in (IO. FRID. BLANKII)

Sammlung der von E. Hochedlen Rathe der Stadt Hamburg in bürger- und kirchlicher, auch Cammer-Handlungs- und übrigen Angelegenheiten und Geschäften ausgegangenen Anordnungen. T. I-V. Hamb. 1763. 1q.

§. 151.

De cetero Hamburgenses turpe quam maxime rati, ciuem iura sua ignorare, magno studio ad explicanda illustrandaque statuta confurrexerunt, vnde magnus dissertationum et opusculorum numerus enatus est, quorum notitiam CAROL. IO. FOGELIVS 1), MICHAEL RICHEY 2), CHR. GOTTL. RICCIUS 3) dederunt. Nos Riccium sequemur, scripta tamen quae recensuit, temporis ordine disponemus, ommissa autem et nouiora addemus 4).

- 1) in *bibliotheca iuris statutarü Hamburgensis*. Hamb. 1719. 1730. f. quae nouis curis filii THEOD. IAC. FOGELII adaucta prodiiit. *ibid.* 1738. f.
- 2) in *hist. stat. Hamb. c. 5. §. 12.*
- 3) von *Stadtgesetzen lib. I. f. 7. §. 10. p. 137. sqq.*
- 4) hoc ergo ordine prodierunt:

IO. SCHVLZE *de contributione iactus*. Basil. 1647.

I. F. BOECKELMANN *de nauis et navigatione*. Heidelberg. 1661.

W. A. LAUTERBACH *de epistola*. Tub. 1661. in Vol. *diff. Lauterb. II. n. LXXVIII.*

S. I. DANKELMANN *de privilegiis opificum*. Heidelberg. 1669.

- IO. SCHELE *de iure naufragii colligendi*. Arg. 1674.
 FRANC. VASMER *de admiralitate*. ibid. 1674.
 THEOD. SCHROEDER *de auaria*. Alt. 1676.
 IO. IOA. KOCH *de iure braxandi*. Arg. 1686.
 AVG. WIGAND *de falsis*. Rost. 1687.
 DAV. OTTO *de cambiis*. Aurel. 1687.
 HIER. BOECKEL *de iure mulierum Hamburgensium circa contractus*. Franecq. 1689.
 W. SCHROEDER *de priuilegio Hamburgensium de non appellando*. Ultr. 1690.
 H. LINK *de cautionis iuratoriae usu quoad reconuentionem et expensarum punctum*. Alt. 1691.
 HERM. LANGERBECK *de castigandi modo*. Alt. 1692.
 LAVR. PETERS *de alienatione bonorum hereditariorum*. Lugd. 1693.
 VINC. PLACCII *idea ICTi Hamburgensis perfecta*. Hamb. 1693.
 ELARD. VEDELER *de obligatione uxoris ob aes alienum mariti*. Fran. 1694.
 IO. CHR. SCHNELLE *delibata quaedam ad processum Hamburgensem*. Fran. 1694.
 Matth Schlüters Tractätlein von einer zu Recht beständigen Gewohnheit. Hamb. 1694.
 CHR. THOMASIVS *de pactis dotalibus ad P. II. t. 11. a. 11*. Hal. 1695.
 H. BODINVS *de Bodemeria*. Hal. 1697.
 ANDR. VON BOSTEL *de legato ad pias causas iure Hamburgensi irrevocabili*. Lugd. 1698.
 Joh. Schlüter, ob nach den Hamb. Rechten ein Wittwer oder Wittve schuldig sey, daß, so sie nach Abssterben ihres Ehegatten durch Erbfälle gewonnen, einzubringen, wenn sie von ihren Kindern sich abtheilen wollen. Hamb. 1698.

Matth.

Matth. Schlüter von den Erben in Hamburg, denen
Nchterfolgungen und Loskündigungen derer darin
versicherten Güter. Hamb. 1698.

IDEM vom Entsehungsproceß. Hamb. 1699.

IAC. DAN. HORBE *de iure viarum circa clamorem
violentiae.* Fran. 1699.

IO. SAM. STRYK *de Hamburgensium testamentis.*
Hal. 1700.

CHR. IO. FOGELII *positiones de materia emtionis
et venditionis tam iure ciuili quam iure stat.* Hamb.
Aurel. 1701.

Matth. Schlüter vom Erbrecht der Eheleute. Hamb.
1701. 8.

H. WELLMANN *de orphanotrophiiis.* Fran. 1701.

IO. SAM. STRYK *de iure singulari feminarum* Hamb.
Hal. 1702.

H. BODINVS *de vindicatione contra tertium bonae fi-
dei possessorem non competente.* Hal. 1703.

M. Schlüter von dem Verlassungsrecht. Hamb.
1703. 8.

MATTH. STEIN *de dissonantia iuris ciuilitis et Hamb.
in contractibus.* ibid. 1703.

DAV. OTTO *de con- et disconuenientia iuris commu-
nis et stat.* Hamb. quoad exceptionem praescrip-
tionis. Giesl. 1705.

IO. SAM. STRYK *de caussis ad cameram non appella-
bilibus.* Hal. 1705.

MATTH. DIET. SCHAFFSHAUSEN *parallelismus iu-
ris* Hamb. *cum legibus aliorum populor.* Giesl.
1706. et in thesauro Nettelbl. T. I. p. 441-- 470.

CASP. DE LENGERKE *de femina tutrice cum paral-
lelismo iuris Romano et stat.* Hamb. Grön. 1706.

IO. SLÜTER *de responsis mercatorum vulgo parere
dictis.* Giesl. 1706.

- ER. WOERDENHOF *de libertate testandi statutis Hamburg. restricta.* Lugd. 1706.
- GE. ENGELBRECHT *de instrumentis indiscretis.* Helmst. 1707.
- IO. WERLHOF *de instrumento adsecurationis s. Polixae.* Helmst. 1707.
- E. N. BOEHMER *de discrimine tempestatis marinae.* Hal. 1709.
- IO. WERLHOF *de iudicio admiralitatis Hamburgensis.* Helmst. 1709.
- IO. SAM. STRYK *de praescriptione rerum per mare adlatarum secundum ius Hamb.* Hal. 1710.
- BVRC. IO. VFFELMANN *de exceptionibus contra instrumenta guarentigiata.* Vltr. 1710.
- MELCH. DIET. GROLLMANN *de cessione litterarum cambialium.* Giesl. 1711.
- IDEM *de separatione liberorum per elocationem et diuisionem.* ib. 1711.
- MART. WOLD. SCHROETERING *de dominii reniuentia.* ib. 1711.
- GE. IAC. HOERT *de virgine stuprata a stupratore non ducenda.* ib. 1712.
- IO. BAPT. MVIZENBECHER *de con- et disconuenientia iuris communis et statut. Hamb. in poenis criminum.* Alt. 1713.
- I. W. SPRING *de emtione venditione secundum ius civile et statut. Hamb.* Lugd. 1713.
- IAC. FRID. LVDOVICI *de diuerso iure bonorum adquisitionum et hereditariorum.* Hal. 1714.
- I. C. FRANKE *de induciis ad litteras cambiales soluendas earumque termino ad P. 2. t. 7. a. 12.* Hal. 1715.
- IO. IVL SVRLAND *de litteris maritimis.* Grön. 1715.
- C. WILDSOGEL *de domino a rei vindicatione secundum stat. Hamb. excluso.* Ien. 1715.

DIET. DE DOBBELER *de negata mobilibus sequela ad P. II. t. 4. a. 2.* Grön. 1718.

PETR. LÜTKENS *de relinquendis hereditatibus secundum principia iuris naturae et determinationem iuris Hamb.* Lugd. 1718.

IOA. H. SIBRAND *de iuribus singularibus circa successionem legitimam in bonis Hamb.* Rost. 1718.

Carl Joh. Fogelii *Register des Hamb. Stadtbuchs.* Hamb. 1719. f.

IOA. HENZEL *de privilegio dotis in concursu creditorum et quatenus vxor Hamburgensis mariti creditoribus teneatur.* Aurel. 1719.

MICH. GRASS *de neglectis quoad acquirendi modos fisci commodis iuxta ius civile Rom. et mores maxime hodiernos cum iuribus Hamb. collatis.* Tub. 1720. et in I. I. MOSERI *synt. dissert. select. iur. publ.* p. 265—333.

IO. LVTTERLOH *de fideiussoribus.* Lugd. 1720.

PETR. BENTZEN *triga casuum practicorum iure stat. Hamb. maxime controuersorum.* Grön. 1721.

PAVL. GERKENS *delibata quaedam ad P. I. t. 16. stat. Hamb. de auaria.* Grön. 1721.

GERH. LVTKENS *de aequitate iuris stat. Hamb. circa processum iudiciorum, deque differ. eiusdem a processu iuris comm. et sax.* Lugd. 1721.

I. H. BOEHMER *de fundamento retractus duplicis in agris Hamb. vsitati.* Hal. 1722.

I. H. WENZHARDT *de pacto antichretico.* Lugd. 1723.

IDEM *de priuatione dotis et successionis testamentariae ex capite adulterii.* Hal. 1724.

IO. C. HERMANN *de praescriptione, in primis utrum exceptio praescriptionis instrumento liquido et recognito, vulgo guarentigato, valide opponi possit.* Grön. 1724.

IMM. WEBER *de licito per querelam nullitatis ad summa imperii dicasteria recurſu in cauſſis per privilegium vel legem ab ipſorum iurisdictione exemptis occaſ. priuil. Hamb. de non appellando ab Imp. Carolo V. conceſſi.* Gieſſ. 1725.

IAC. GE. BERKEMEYER *de iure circa ſacra in libera rep. Hamb. cum iurisd. civili connexo.* Gieſſ. 1725.

VINC. RVMPF *de crimine raptus ex iure nat. gent. civ. can. et aliis in ſpecie ex ediſto pomali Hamb.* Grön. 1725.

IO. DIET. LOCHAV *de vitiis negotiationis collybiſticae.* Fran. 1726. in HEINECCII ſylog. opuſc. p. 455--502.

HIER. PETR. MÜLLER *de iure actuarii Hamb.* Kil. 1726.

ANT. CORDES *de temporibus legalibus ex ſtat. Hamb. praecipuis et ſingularibus.* Alt. 1726.

GE. F. DEINLEIN *de ordine quorundam creditorum peculiari in concursu ex ſtat. Hamb. P. I. t. 5.* Alt. 1726.

CLEM. SAM. LIPSTORP *de furto tertio ſimplici prima alteraque vice non punito, ne Carolino quidem iure capitali.* Lugd. 1726.

F. ALB. ANKELMANN *de improbatas coniugum donationibus.* Ultraï. 1727.

Herm. Langenbeck *Umerkungen über das Hamb. Schiff- und Seerecht.* Hamb. 1727. 1740.

GERH. LANGERMANN *de probatione per libros mercatoris mortui, in primis ex mente iur. ſtat. Hamb. P. I. t. 30. §. 6. 7.* Grön. 1727.

IAC. LANGERMANN *de iuris nat. Rom. Germ. et ſpec. Hamb. differentiis circa periculi ſ. caſus fortuiti naturam.* Grön. 1727.

ET STATVTAR. CIRCVLI SAXON. INFERIORIS. 183

- M. HIER. SCHELE *de portione coniugum statutaria*
Hamb. Marp. 1728.
- I. H. BOEHMER *de aeris alieni inter coniuges Hamb.*
communione. Hal. 1728.
- W. GVLL *de utilitate bonae monetae et maxime nouae*
Hamb. in commerciis. Vltr. 1728.
- H. ROGGE *de iusta exheredatione liberorum iure*
Hamb. Rint. 1728.
- HIER. MÜLLER *de successione ab intest. secundum ius*
ciuile Hamb. ac Belgicum. Vltr. 1729.
- IO. GE. LANGENBECK *de iudicio reuisorio, Roma-*
no, camerali et Hamb. Vltrai. 1730.
- IO. GOTTL. HEINECCIUS *de usufructu materno iure*
germ. in primis Hamb. Franc. 1730. in syll. opusc.
p. 568--616.
- C. G. HOFFMANN *de iure consuetudinis. Franc.*
1730.
- IVL. H. THO BÜHREN *de portione statut. viduae*
Hamb. tempore secund. nuptiarum cum liberis
consortibus bona communia diuidenti competente.
Lugd. 1731.
- NIC. GOTH. STEVERNAGEL *memorabilia statuto-*
rum Lubec. et Hamb. Alton. 1731.
- IO. OTTO *de iure hypothecar. publ. secundum stat.*
Hamb. Vltr. 1732.
- C. CHRISTOPH. ELMERS *de communione honorum in*
societate coniugali praecipue sec. stat. Hamb. Vltr.
1732.
- IO. RICHEY *de pactorum dotalium mutatione ob fá-*
uorem bonor. hered. iure Hamb. restricta. Vltr.
1732.
- IAC. CARMON *de repudio propter errorem fortunat.*
Rost. 1733.

- C. G. HOFFMANN *de maioris aetatis termino legibus et moribus inprimis sanctione Hamb. definito.* Franc. 1734.
- ANDR. KLEFEKER *de lethaliitate vulneris non scrupulose quaerenda ad poenam capitalem homicidii dolosi.* Vltr. 1734.
- EVG. AND. VON BOSTEL *de contributione propter iactum maritimum, vulge auaria.* Arg. 1735.
- M. W. S. sciagraphia bonorum inter coniuges Hamb. communium. Hamb. 1735.
- PETR. STÜVEN *de eo quod iustum est circa bona communia post mortem unius coniugum intuitu superstitis ac liberorum secundum statuta Hamb.* Vltr. 1735.
- MATTH. BENONI HERING *de casu fortuito a depositario praestando occ. iuris stat. Hamb. P. 2. t. 3. a. 4.* Rost. 1736.
- WOLDER. SCHELE *de auctoritate iudicis in variis actibus priuatis adhibenda.* Vltr. 1737.
- GOA. STEETZ *de pactis iure civili spec. Hamb. aut invalidis aut reprobatis.* Vltr. 1737.
- MATTH. BENONI HERING *de munere tutelari haud gratuito ex iure stat. H. P. 3. t. 6. a. 20.* Rost. 1737.
- MATTH. RICHEY *histor. statutor. Hamb. Hamb. 1738. et in thesauro Nettelbl. T. I. p. 1--128.*
- C. W. STECKER *progr. de quibusd. differ. iur. Hamb. a iure civili.* Erf. 1738.
- FRANC. ANT. WAGENER. *historia statutor. Hamb. Hamb. 1738. 4.*
- M. RICHEY *idioticon Hamburgense. ib. 1743. 4. 1754. 8. et in thesauro Nettelblattiano T. I. p. 129--424.*
- IO. DAN. BLANK *de litteris recognitionis s. Commos fecementen.* Grön. 1744.

- C. HARTMANN** de herede legatariis et fideic. neglecto licet inuentario ultra vires hered. non obligato occ. stat. H. P. 3. t. 7. a. 5. Lips. 1744.
- E. I. P. MANZEL** de leuamine singulari inopiae debitorum iure Hamb. introducto. Rost. 1744.
- IDEM** de limitibus P. IV. a. 17. stat. Hamb. qua poenas in castigatione excedentium. ib. 1744.
- NIC. WOLPMANN** de indole testam. coniugum reciproci sec. iura germ. et spec. hamb. Alt. 1746.
- M. BROKES** de bonorum coniuges inter Hamb. communione. Ien. 1747.
- I. GOTH. MISLER** de querela et exceptione non numeratae pecuniae in cambiiali negotio maxime ad iura Hamb. applicato. Gieff. 1747.
- AM. CHR. DORN** de testamento feminarum Hamburgensium. Kil. 1748.
- IDEM** de partibus dotalibus super bonis adquisitis tantum confectis absque proximorum cognatorum consensu iure Hamb. validis. ib. 1748.
- CONR. WIDOW** vtrum auus et auia eiusdem lineae una cum fratribus et sororibus vel consanguineis vel uterinis defuncti heredes nepotis existentes vniam tantummodo partem, an duas sec. a. 14. t. 3. P. 3. stat. Hamb. capere possint. Lugd. 1749.
- A. R. I. BVNEMANN** de fideiussore usuras non iubente ad P. 2. t. 6. a. 5. Han. 1749.
- ALB. WITTENBERG** de iure legatorum piorum secundum stat. Hamb. Goett. 1751.
- HERM. BECKERI** diss. qua separationis liberorum a parente superstite secundum dispositionem iuris statutarii Hamburgensis intempestiue et inualide factae exemplum proponitur. Rost. 1753.
- RVTG. NIC. SLÜTER** de variis matrimonii perfectionibus earumque effectibus. Goett. 1753.
- FPANC. MICH. POPPE** de litium afectionis caussa orientium decisione. Goett. 1753.

- IO. KLEFEKER *de effectu priuilegiorum ab Imp. concessorum quoad ius collectandi statuum, speciatim quoad ius detractus statuum in genere et in primis liberae ciuitatis Hamb. Goett. 1755.*
- IO. AVG. HELLFELD *de pactis emptionis causa initis sec. ius commune et statuta Hamb. Ien. 1757.*
- PARID. F. ANKELMANN *de herede ab intestato per consensum in testamentum imperfectum bona hereditaria non alienante. Goett. 1758.*
- HERM. MANEKE *de successione coniugum in concursu cum liberis diuersi matrimonii speciatim Hamburgensi. Goett. 1758.*
- IO. WUNDERLICH *de iure retentionis, quatenus viatori competit occ. iur. Hamb. P. 3. t. 6. a. 22. Ien. 1758.*
- IO. OTTO LUTTERLOH *de statutis collegiorum opificum eorumque usu et abusu, speciatim iure Hamburgensi. Goetting. 1759.*

§. 152.

Vrbs *Brema* quamquam iuris statutarii sui initia ad *Caroli M.* adeo aetatem referre soleat, iure scripto tamen ante saeculum XIV. vsa non est. Scilicet anno 1303. Senatus, ciuium deputatis in consilium vocatis, iura sua in scripturam redegit, quae postea anno 1433. nouo pacto (die *Tafel f. Eintracht und Vertrag de 1433.*) insigniter aucta sint 1). In nouum eadem ordinem redegit glossisque exornauit *HENR. KREFTINGIVS*, Consul *Bremensis*, quibus postea *IO. ALMERII*, aduocati, et *IO. WACHMANNI I. V. D.* et *Syndici Bremensis* glossae notaeque accesserunt 2). Ceterum
hoc

hoc ipsum iuris statutarii Bremensis corpus a quibusdam viris doctis, scriptis eam in rem dissertationibus, egregie illustratum est 3).

1) Historiam nobilissimi iuris statutarii eleganter prosequutus est IO. P. CASSEL in der historischen Ab-
handlung von den Gesetzen der freyen Reichsstadt
Bremen; quae inserta (CHR. A NETTELBLA) *Grei-
nir P. II. p. 203. sqq.* editum est a IO. CHR. DE
OETKEN in C. C. Oldenb. P. VI. p. 236—361. cuius
editio ordinem Kreftingianum vtplurimum
seruat. Vetustum ordinem seruat, nec tamen
omnia statutorum capita continet editio, quam
PFFENDORFIVS T. II. obs. in adp. p. 21—151.
dedit. Iungenda his statutis collectio statutorum
Bremensium miscellaneorum, quae praescripto elo-
gio: Sammlung einiger Verordnungen der Kais-
serl. freien Reichs-Stadt Bremen 1750. 4. prodit,
itemque Abdruck der Gerichtsordnung der Kais-
serl. freien Reichs-Stadt Bremen—nebst angehängter
Canzelei- und Gerichts-Taxe. Brem. 1751. 4.

2) Riccius von Stadtgesetzen p. 26. sq.

3) Equidem has possideo:

PAVLL. KOCH *specimina collationis differentiarum
iuris Romani et Saxonici et reip. Bremensis, Lu-
becensis et Hamburgensis, uti etiam ciuitatis Ol-
denburgensis et Verdensis.* Oldenb. 1676. 12.
Brem. 1684. 4.

I. H. MEYER *de priuilegio Bremensium de non appel-
lando.* Erf. 1696.

I. H. EGGELING *de Wicbiletio.* Brem. 1700.

CASP. A RHEDEN *de successione coniugum statuta-
ria Bremensi.* Brem. 1707.

IDEM *de iure handfestario Bremensi.* ib. 1708.

IDEM *de virgine vidua eiusque iuribus.* 1714.

- H. MEIER *de iudicio bannitorio, von Beschreyung in Bremen.* Brem. 1716.
- CASP. A RHEDEN *differentiae iuris Romani et Bremensis circa successionem ab intestato.* Brem. 1720.
- IDEM *de restricta in primis testandi facultate uxorum Bremensium.* 1723.
- IDEM *de statutis Bremensibus ad mercaturam compositis.* ib. 1724.
- IO. SCHOENE *differ. iur. statutarii Bremensis et Romani circa praescriptiones.* ib. 1743.
- H. KÜHNEN *de maioris aetatis termino secundum ius Rom. et statutar. Brem.* Lugd. 1745.
- F. VLR. PESTEL *de iure pignoris imminente creditorum concursu traditi ad ius stat. brem. sent. ord.* 51. Rint. 1751.
- LVD. MART. KAHLE *selecta iuris Bremensis ratione contractus emtionis venditionis.* Marp. 1753.
- GE. HENR. AYRER *de iure parentum legitimam liberorum pia mente grauandi.* Goett. 1757.

§. 153.

Goslaria porro statuta sua anno 1392. compilari iussit, quae tamen nondum edita sunt 1). Quod enim LEIBNITIVS 2) edidit statutorum Goslariensium exemplum, saeculo XV. demum natum esse plerisque videtur, quae tamen in re nihil constituo 3).

- 1) IO. MICH. HEINECCIUS in *antiquit. Goslariens. lib. IV. p. 362.*
- 2) in *scriptoribus Rer. brunswic. T. III. p. 484--535.*
- 3) Riccius l. c. p. 55. 56.

§. 154.

Ius statutarium *Nordhusanum* anno 1290. natum est ex priuilegio Rudolphi Habsburgici 1). Nouiora tamen statuta lucem publicam nondum viderunt 2). *Molbusa* denique eleganti statutorum compilatione vtitur, quae a. 1692. a Senatu, consultis ciuium deputatis, publicata est 3).

- 1) Riccius lib. I. f. 2. §. 11. p. 40.
- 2) Joh. Ticius Erörterte Succession und Erbfälle von der Stadt Nordhausen. Leipz. 1673. 4.
- 3) Statuta und Willkühr der Kayserl. freyen und des heil. R. Reichsstadt Mühlhausen. Mühlh. 1692. 8. Revidirte Proceßordnung d. 20. Apr. 1730. Mühlh. 1731. f. cf. etiam BENI. CHR. GRASSHOF de originibus atque antiquitatibus S. R. I. liberae ciuitatis Muhlhusae Thuringorum. Lips. 1749. 4.

TITVLVS VII.

DE IVRIBVS PROVINCIALIBVS ET STATV-
TARIIS CIRCVLI SAXONIAE SVPE-
RIORIS.

§. 155.

Gens Saxonica, de qua meliori quam de Longobardis iure dici poterat, quod fuerit

Gens astuta, sagax, iuris legumque perita ab antiquissimis inde temporibus suis omnino legibus vixit 1), et hanc autonomiam no- uiori quoque aetate conseruauit, quod clau- sulae legum imperii saluatoriae, quae vocan- tur, et alia monumenta diserte probant 2). Nos primum de iuribus lineae Albertinae, tum vero Ernestinae exponemus.

1) *Elem. mea hist. iur.* §. 279. p. 236. 237.

2) CHR. GOTTL. BVDER *de ordinationibus politicae et iustitiae Ducum Sax. Ernest.* Ien. 1747. f. I. §. 1--8.

§. 156.

Quod ergo primum ad *leges Saxoniae ele- ctoralis* attinet, praeter egregiam *ordinationem iudicariam* 1) *recognitam*, *ordinationem prouincialem* 2), et *curiae prouincialis* 3), itemque *consultationes constitutionum Saxoni- arum* 4) iniquis legum iuriumque adparatus exstat,

exstat, quae duplici collectione *corpore* nempe *iuris Saxonici* 5), et *Codice Augusto* 6) compilatae sunt; Vniuersi autem iuris iustitiaeque Saxonicae notitiam peregregiam **GE. GOTTL. WABSTIVS** 7) dedit in libro bonae frugis plenissimo. De cetero quoque *statuta Lipsiensia* 8), commemoratione dignissima sunt.

- 1) **R. Friedrich** *Erläuterung und Verbesserung der bisherigen Process- und Gerichtsordnung, nebst einem Anhange von dem processu summario executiuo, cambiali und possessorio, auch beygefügeter unterschiedenen Mandaten und Ordnungen.* Dresd. 1724. 4. cf. **DIET. HERM. KEMMERICHII** *progr. de meritis Princ. Electorum et Ducum Saxoniae circa processum iudiciarium.* Ien. 1735. *Ehurf. Canzleyordnung* de 1657.
- 2) **H. Ernst** und **H. Albrechts** *Landesordnung* 1482: **Leipz.** 1548. 4. inserta *corpore nouo Saxonico P. I.* et **LVNIGII** *Codici Augusto T. I. p. 1. sqq.* In primis autem commendanda *ordinatio provincialis* ab **EL. AVGVSTO** sapientissimo Saxoniae legislatore, promulgata, **MÖLLERI, CARPZOVII** et aliorum commentariis illustrata. cf. de eius editionibus **CAR. FERD. HÖMMELIVS** *de El. Augusto, Saxoniae legislatore* §. 31. p. 51. sq.
- 3) *Sächsishe Oberhofgerichtsordnung, Leipz.* 1529. 4. **Ch. Morizens** *Hofgerichtsordnung* de 1549. in **LVNIGII** *Codice Augusto T. I. p. 1279. 1qq.* cf. **C. A. BECK** *de curiis provincialibus saxonis.* Ien. 1720 et **Wabst** l. citando p. 99. 100.
- 4) has quidem iussu **El. Augusti**, **Saxonum Iustiniani, IO. SCHNEIDEWINVS, MATTH. WESEMBECIVS** et **IAC. THOMINGIVS**, **Icti Lipsiensis** compilarunt. Prodiit **T. I. Francof.** 1599. **II. Vrfell,**

- fell. 1601. III. Francof. 1608. f. Harum epitome
prodiit h. t. *Consultationum Saxonicarum -- iussu
El. Augusti decifarum libri V. studio PETRI FRI-
DERI, Mindani.* Frf. 1616. f.
- 5) Dresd. 1672. f.
- 6) IO. CHR. LVNIGII *Codex Augusteus, oder neuu
vermehrtes corpus iuris Saxonici.* Lips. 1724. T.
I. II. f. cf. etiam *Catalogus über die R. Churf.
Sächs. Constitutiones, Mandate, Patente, Edic-
cte, generalia, Nisiven, Ausschreiben und
Verordnungen (de 1557 -- 1751.)* Dresd. 1752.
f. Iungendae huic codici *decisiones* nouissimae Saxo-
Electoralis d. 2. Iul. 1746. *Consilia de nouo
Codice Saxonico capta; aperuit C. F. HOMMELIVS
in diss. Principis cura, leges. c. 9. p. 27. sq.*
- 7) in der historischen Nachricht von des Ch. Sachsen
und derer dazu gehörigen Lande jetziger Verfassung
der hohen und niedern Justiz. Leipz. 1732. f.
- 8) Der Stadt Leipzig Ordnungen, wie auch priui-
legia und *statuta.* Leipz. 1701. 4.

§. 157.

Si scriptores, qui in constituendo enucle-
andoque iure Saxonico elaborarunt, specta-
ueris: stupendus eorumdem numerus depre-
henditur. Iam cum praetens institutum ple-
nam eorumdem recensionem omnino non ca-
piat, praetermissis scriptoribus, qui singularia
iuris Saxonici capita tractant, eos tantum qui
omne ius Saxonicum scriptis suis emensi sunt
hoc loco, ordinae, quo prodierunt, propo-
nere iuuabit 1).

1) E magna ergo eorumdem familia hi potissimum commemorandi sunt:

SEB. STELBAG *epitome iuris cum antinomiiis et differentiis iuris ciuilibus et Saxonici*. Budiff. 1568. 8.

D. R. B. *differ. iuris ciu. et Saxonici*. Lips. 1573. Colon. 1582. 8.

MATTH. COLERI *processus executiuus ad fori Saxonici praxin adcommodatus*. Ien. 1586. Col. 1718. f.

CHR. ZOBELII *differ. iuris ciuilibus et Sax.* Lips. 1588. 1598. 1610. 4.

DAV. MÖLLERI *semestrium libri V.* 1594. 1610. 1631. 4.

LVD. FVCHSII et BEN. REINHARTHI *diff. iuris ciu. et Sax.* Ien. 1586. 1595. 1598.

DAV. MÖLLERI *commentarius in ordinationes et constitutiones Augusti*. Lips. 1599. 1610. f.

ANDR. RAUCHBAR *quaestiones ad Ius Sax. P. I. II.* Francof. 1599. Vit. 1613. 4.

PETR. HEIGII *quaestiones iuris ciuilibus et Saxonici, editae cura Lud. Person. P. I. II.* Ien. 1601. Vit. 1609. 1619. Francof. 1711. Colon. 1713. 4.

IYST. SAMOSCII *ius Saxoniae municipale*. Colon. 1604.

GE. BEATI *sententiae definitiuae Saxonicae de contractibus*. Gerae 1609. de criminibus, ib. 1610. 4. de iudicialibus. 1619.

NIC. CALVOLI *conclusiones ad processum iudicarium, 1616. et cum addit. Casp. Ziegleri*. Vit. 1671. 4.

PETRI FRIDERI MINDANI *consultationes Saxonicae*. Francof. 1616.

GE. SCHVLZEN *paratitla constitutionum D. Augusti El. Sax.* Vit. 1630. 12.

- F. HVSANI *nucleus iuris Saxonici*. 1651. 12.
- B. CARPZOVII *processus iuris in foro Saxonico*. Ien. 1657. 1663. 1693. Dresd. 1667. Lips. 1705. f.
- W. A. LAVTERBACH *diff. iuris communis et Elect. Saxon.* 1659. in Volum. diff. II. n. LXV.
- B. CARPZOVII *definitiones forenses s. iurisprudentia forensis Romano-Saxonica ad constitutiones Sax.* Lips. 1660. 1663. 1694. 1702. 1721. et additiones GOSW. AB ESBACH. Francof. 1703. f.
- JO. JAC. HARTRANFT *exerc. super quasdam quaestiones foro ut plurimum Saxonico conuenientes*. Budiss. 1663. 4.
- W. THEOD. MARTINI *de iure Saxonum veteri et moderno in genere*. Vit. 1663.
- SAM. LVFT *repertorium iuris Saxonici*. Dresd. 1669.
- MATH. BERLICH *conclusiones secundum Augusti Const. Saxon. P. I--IV*. Lips. 1670. f. Col. 1701. 1739. f.
- B. CARPZOVII *decisiones*. Lips. 1670. f.
- IO. PHILIPPI *observationes ex decisionibus Electoralibus Saxon.* Lips. 1670. 1694. 4.
- I. F. LEICKHER *quaestiones iuridicae ad consuet. El. Sax.* Dresd. 1678. 4.
- IO. CHR. NEHRING *ius Sax. discrepans h. e. differentiae iuris Sax. El. et communis*. Goth. 1682. 1724. 4.
- W. TH. MARTINI *constitutiones El. Saxon. notis illustratae*. Vit. 1684. 4.
- B. CARPZOVII *definitiones consistoriales s. iurisprudentia Sax.* 1695. 1708. f. et cum A. BEYERI additionibus. Dresd. 1718. f.
- HVD. GVNTII. MARTINI *commentarius in ordinationem processus iudic. Elect. Sax.* Dresd. 1696. 1711.

ET STATVTAR. CIRCVLI SAXON. SVPERIORIS. 195

- IAC. BORNII** *selectae dissertationes maxime ad foerum Saxon* Lipf. 1705. 4.
- C. SCHREITERVS** et resp. **C. O. RECHENBERGIVS** *de origine iuris Sax.* Lipf. 1710.
- V. Z.** *introducio in ius Elektorale atque commune Saxon.* Chemnit. 1718. 4.
- F. A. KVNHOLD** *diss. I. de capitibus quibusdam iuris Romani selectis iure Sax. abrogatis.* Lipf. 1721.
- C. G. HOFFMANN** *de verborum in iure Germanico et Saxonico significatione.* Lipf. 1721.
- C. HANACCIVS** *de Saxonici iuris separatim docendi discendique vtilitate et necessitate.* Vit. 1722.
- M. GOTH. KRAVSE** *de praestantia iuris Saxonici.* Vit. 1722.
- L. MENKENII** *tractatio synoptica processus iuris communis et Sax.* Lipf. 1723.
- F. G. KRAVSE** *tractatio synoptica processus iuris Saxonici.* Vit. 1725. 4.
- Jul. Bernh von Rohr** *vollständiges Obersächsisches Kirchenrecht, sonderlich aus den Chur- und Fürstl. Sächsischen Kirchengesetzen, Albertinischer und Ernestinischer Linie.* Leipz. 1723. 4.
- C. W. GAERTNERI** *progr. de praesidio ac tutamine iuris Sax. praestito.* Lipf. 1727. 4.
- J. G. Hofmann**, *der nach der erläuterten und verbesserten Chursächsischen Proceßordnung eingerichtete modus procedendi.* Lipf. 1727 et cura **THOM. HAYMII** 1736. 4. recensente vero **IVST. CAR. WIESENHAVERN.** ib. 1747. 8.
- J. G. Schaumburg** *Einleitung zum Sächsischen Rechte* Witt. 1728. fqq. P. I--IV.
- (D. G. Eckardts)** *geheime juristische Briefe zwischen zween Rechtsgelehrten über practische Controversen.* coll. 1--48. Leipz. 1731--1742. 8.

THOM. HAYMII *lexicon iuris Saxonici portatile*.
Lips. 1732.

EIVSDEM *digesta iuris Saxonici*. ib. 1734. 8.

M. S. Griebners ausführlicher und gründlicher Discurs zur Erläuterung der Obu-sächsischen alten und verbesserten Proceßordnung, cum praefat. I. E. ZSACKWITZII. Hal. 1739. 8.

G. MOELLMANNI *meditationes in singularia quaedam iuris Saxonici capita antiquitatibus Saxonis illustrata*. Hafn. 1740. 4.

CHR. SCHOENII *additiones ad opus Pandectarum Menkenianum, exhibentes nouissimum ius elect. Sax. post ordinat. recogn. et Codicem Augusteum*. Lips. 1747. 4.

§. 158.

Marchionatus Lusatiae vterque, inferioris et superioris, quamquam Saxoniae pareat, peculiaribus tamen legibus vtitur 1). *Constitutiones Lusatiae superioris in corpore iuris prouincialis Marchionatus Lusatiae superioris* 2) iunctim editae sunt; quibus egregie illustrandis NIC. SIGISM. DE REDERN collectio diplomatica 3) vnice inferuit. *Vrbs Zittanium* 4) *statuto non ignobili vtitur*. In *Lusatia inferiori praelertim ordinatio prouincialis* 5) *commemoratione digno est*.

1) varia ad historiam iuris Lufatici habent die Oberlausitzische Beyträge zur Gelahrtheit und deren Historie T. I. f. 3. p. 33--46. f. 4. p. 49--52. f. IX. p. 129--140. XI. p. 161--176.

- 2) Budissl. 1715. 4. et in *codice Augusteo* P. III. cf. *Wabst* l. c. f. l. c. 4. §. 7. p. 54. sqq.
- 3) in Lusatia superiori diplomatica, d. i. Oberlausitzische Sammlungen von verschiedenen dieses Marggrafthum betreffenden auserlesenen, auch zum Theil noch nie gedruckten Kayser- und Königl. Böhmischem diplomatis, Privilegien und andern wichtigen Documenten von a. C. 1000—1622. P. I. Hirschb. 1724. II. 1734. 4.
- 4) Stadtrechte, Ordnungen und Statuten der Sechszstadt Zittau im W. Oberlausitz. Pautzen 1748. 4.
- 5) S. Sächsische revidirte Landordnung in Derw N. Niederlausitz. Guben 1669. 4. Wersb. 1674. in quam personati IVLII SIDONII, id est, Loescheri *observationes* germanice prodierunt. Lübb. 1721. 4.

§. 159.

Commentationes denique iuris Lusatice vel vniuersum ius Marchionatus Lusatice vtriusque illustrant, vel in explicandis eiusdem statutis particularibus Zittauensi potissimum, Budissinensi, Gorlicensi et Laubensi versantur; e quibus sequentes mihi innotuerunt:

J. J. Seidel Zittauische Kanzley. Zittau 1659. f.

GOTH. NIC. SCHLEENSTEIN *consensus successionis ab intestato inclutae reipublicae Zittauensis cum iure civili et Saxonico*. Vit. 1678. et in c. G. HOFFMANNI *scriptor. rer. Lusat.* T. III. p. 160—174.

ANDR. MYLIVS *de morgengaba Zittauensi*. Lipsf. 1684. apud HOFFMANNVM T. I. p. 174—183.

F. PHILIPPI *de successione ab intestato ex statuto Görlicensi*. Lipsf. 1703.

- H. BODINI *differentiae iuris statutarii Zittanienfis a iure civili*. Hal. 1707. apud HOFFMANNVM T. III. p. 153--159.
- M. H. GRIEBNER *de iure ciuitatis Germanicae Lusatiae competente*. Lips. 1707. in EIVSDEM sel. opusc. iur publ. T. III. p. 73-81. et apud HOFFMANNVM T. II. p. 273.
- S. STRYK *de feudis Lusatiae superioris*. Hal. 1709.
- I. F. TROPANEGGER *de iure reluendi feudum sub hasta venditum occ. ord. proc. et iud. Luf. sup. P. 2. §. 4.* Lips. 1712.
- Z. H. IAHNII *graphis Lusatiae inferioris tribunalium, curiarum, procerum et ordinum vniuersorum*. Dresd. 1714. 4.
- CHR. WILDVOGEL s. resp. C. G. KAVLFVSS *statutorum Budiſſinensium collatio cum iure civili et Saxoniae communi*. Ien. 1715. 1720.
- EO. CHR. SCHACHER *de hominibus glebae adscriptis Lusatiae superioris*. Lips. 1715.
- A. C. DONDORF *de iurisdictione ecclesiastica, quatenus magistratui municipali, imprimis Hexapolitano competit*. Lips. 1715. apud HOFFMANNVM T. III.
- A. P. DE LVDEWIG *differentiae iuris communis et Lusatiae in legitima atque dote*. Hal. 1716. et in EIVSD. opusc. miscell. T. I. p. 883-918.
- A. B. WERNHER *de iure circa honores senatorios senatibus in genere, speciatimque Hexapolitanis competente*. Wit. 1717. apud HOFFMANNVM T. III.
- WOLFG. AD. DE LEVBNITZ *de alienatione feudorum Lusatiae superioris*. Vit. 1721.
- B. G. STRVVIVS *de iudiciis heroicis*. Ien. 1721.
- E. TENZEL *de eo quod iustum est circa ius hereditarium Zittanienſe*. Erf. 1723.

ET STATVTAR. CIRCVLI SAXON. SVPERIORIS. 199

- I. C. SCHNEIDER** de venditione inuita praediorum
 subditorum in Lusatia superiori. Erf. 1723.
- IO. G. MÜLLER** de re tractu ex vicinitate, quidque
 circa hunc Laubae fuerit actum ex iure quodam
 consuetudinario Saxonico. Erf. 1723.
- J. F. GROSSER** de eo quod iustum est circa sponsalia
 tam iure communi quam statutario Zittauensi.
 Erf. 1723.
- GEORGH. C. BASTINELLER** de privilegio Ferdinandi-
 no ad mediatos utriusque Lusatiae vasallos non
 extendendo. Vit. 1724.
- I. H. MEIER** de aufgaba Zittauensi. Erf. 1726.
- IO. C. G. BVDAEI** electi iuris Lusatiae. P. I. Budiss.
 1727.
- C. W. GAERTNER** de advocatiis publicis Lusatiae su-
 perioris. Lips. 1727.
- IO. G. FIBIGER** de quaestione, an et quatenus vidua
 superstes defuncto marito repetere possit illata se-
 cundum statuta Laubanensia. Erf. 1730.
- GEORGH. C. BASTINELLER** de processu appellatorio
 in foris marchionatus Lusatiae superioris usitato.
 Vit. 1731.
- MICH. H. GRIEBNER** s. resp. CAR. G. BEHRNAVER
 de praecipuis differentiis iuris Sax. elect. et Lu-
 satiae super. in luitione fundi sub hasta venditi.
 Lips. 1731.
- C. W. GAERTNER** de eo quod iustum est circa exhi-
 bitionem reorum, iure imprimis Lusatiae superio-
 ris. Lips. 1731.
- IO. GE. KNOBLAVCH** de Zittauensi communione bo-
 norum inter coniuges eiusque praecipuis effecti-
 bus in foro. Lips. 1731.
- TOB. IAC. REINHARTH** de desponsatione absque te-
 stibus et praevia morgengabae stipulatione iure
 Zittauensi valida. Erf. 1731.

- TOB. IAC. REINHARTH *de accessionibus iuris in March. Lusatiae superioris.* Erf. 1734.
- IO. FLOR. RIVINVS *de successione matris ex statuto Budissinensi, vom Schooßfall.* Lips. 1735.
- I. C. G. BVDAEI *selectae observationes practicae ac decisiones forenses, quibus imprimis iura Lusatiae illustrantur.* Budiss. 1736. 4.
- I. A. BENZ *de legitima parentum ob communionem honorum coniugalem in foro Zittauensi exule.* Erf. 1738.
- F. C. ZOLLER *de ritu testandi ex statuto Gorlicensi.* Lips. 1746.
- I. TOB. RICHTER *de marchionatus Lusatiae superioris iure singulari, homines proprios manumissos reuocandi.* Lips. 1748.
- I. F. RIVINVS *de filio in testamento parentum privilegiato non exheredando; ad statuta Laubanensia.* Lips. 1752.
- GE. ST. WIESAND *de ortu et progressu seruitutis secundum ius naturae et ciuile, adspersis aliquot ad ius Lusatorum observationibus.* Lips. 1762.
- IDEM *de praerogatiuis et eximiis iuribus Promarchionis illustrissimi eius Landvogts, eiusque vicarii perpetui, des Oberamts Hauptmanns in March. Luf. sup. ib.* 1762.
- IDEM *de praesumptione contra usum geradae apud ignobiles in Lusatia inferiore.* ib. 1764.

§. 160.

Saxonia Ernestina omnis, plena quidem autonomia vtitur, si serenissimos ipsius Principes spectaueris, ideoque variis ordinationibus ecclesiasticis 1), iustitiae ac politicis 2) ornata

ornata est 3). Enimvero pleraeque harum collectionum iuri Saxonico electorali omnimodo respondent 4), praesertim cum pactis sibi inuicem promiserint, se quantum fieri possit, omnimodam legum et institutorum similitudinem obseruatuos esse 5).

- 1) C. G. BVDER *de ordinationibus ecclesiasticis et consistorialibus Saxoniae Ernestinae ducum.* Ien. 1747.
- 2) IDEM *de ordinationibus politicae et iustitiae Ducum Saxon Ernest.* ib. 1747.
- 3) Potissima est D. IO. FRIDERICI, medii, IO. WILHELMI et IO. FRIDERICI iunioris *Policey- und Landesordnung.* Ien. 1536. f. et 4. 1580. et Cob. 1580. 4. additis variis D. IO. CASIMIRI et FRID. WILHELMI mandatis et ordinationibus; itemque: *des F. Sächs. gemeinen Hofgerichts zu Jebra erneuerte und verbesserte Ordnung.* Jena 1653.
- 4) hinc in subsidium ordinat. proc. Sax. elect. de 1622. spontanea receptione vtuntur. I. F. KOBZ *de pecunia mutuaticia tuto collocanda.* (Goetting. 1761. 4.) c. 6. §. 68. p. 126.
- 5) hunc in finem Rec. d. 24. Febr. 1680. §. 21. d. 8. Iun. et 24. Sept. 1681. §. 15. in f. (in *F. E. No. 7ers diplomat. Belust. T. VI. p. 224. sq.*) et sentent. Caesar. d. 25. Apr. 1714. excitat KOBIVS *l. c. p. 127.*

§. 161.

In terris Gothanis sapientissima Ernesti Pii exstitit legislatio, cuius *ordinatio prouincialis* 1) et *iudiciaria* 2) magni in iure patrio momenti, hodie adhuc seruatur. Accesserunt

postea leges multifariae, et *ordinatio* quoque *cambialis* 3), quarum maxima pars publica collectione 4) compilata est 5).

- 1) H. Ernst Gothaische Landesordnung. Gotha 1653. 4.
- 2) eiusdem Gerichts- und Proceßordnung. ibi 1670. 4.
- 3) Gothaische Wechselordnung d. 29. Dec. 1732.
- 4) S. Gothaische Landesordnungen Gotha 1667. 1695. 4. itemque: fernere Beyfügung zur S. Gothaischen Landesordnung gehöriger Gesetze, Urdenungen und Rescripten Gotha 1738. 4.
- 5) cf. I. C. SCHROETER (resp. I. T. HOFFMANN de *successione coniugum secundum statuta Gothanae* Jen. 1719.

§. 162.

Principatus *Altenburgicus* peculiaribus item legibus vititur, quae tamen quoad magnam partem Saxonice, praesertim Gothanis respondent. *Collectio* 1) earum item publica auctoritate prodiit; eaque insigni postea *supplemento* 2) aucta est. Iudicia *ordinationem* recognitam *processualem* 3) sequuntur. *Cambii* 4) quoque sua lex scripta est. Vrbs denique *Altenburgum* 5) statutis scite conscriptis exornata est.

- 1) S. Sächs. Altenburgische Landesordnungen. P. I. II. III. Altenb. 1705. 4. cf. etiam S. Altenburgische Erledigung der Landesgebrechen d. 19. Mart. 1684.

2) *Verz*

- 2) Verschiedene von Zeit der publicirten Landesordnungen des F. Altenburg ergangene und zu solcher gehörige Gesetze, Verordnungen, Rescripte und Regulative. Altenb. 1750. 4.
- 3) Neu erläuterte S. Altenburgische Gerichts- und Proceßordnung d. 1744. de eius vsu in curia provinciali Ienenfi vid. H. BROKES *obs.* 93.
- 4) F. S. Altenburgische Wechselordnung. d. 1720. 1750.
- 5) *Statuta der Stadt Altenburg. ib. 1725. 4. De cetero ditio Saxo-Salsfeldensis, quatenus Thuringiae pars est, ordinationem processualem Altenburgicam sequitur. KOBIVS l. c. p. 39.*

§. 163.

In terris Coburgicis 1) praeter ordinationem curiae provincialis 2) scripta legum collectio non exstat. Regio *Hildburghusana*, quae partem terrarum Coburgicarum integram constituit 3), in plurimis ordinationem provincialem et processum Gothanam sequitur. In *caussis cambialibus ordinatio Lipsiensis* 4) vsu fori obseruatur, non tamen in principatu Coburgico 5). *Meinungense* denique territorium *ius Hennebergicum* sequitur.

- 1) *statuta vrbis Coburgi* quae existant in *KREYSIGER* Beyträgen zur Historie des Chur- und Fürstl Haußes Sachsen T. I. p. 254. sq. confirmata non sunt. cf. HIER. FRID. SCHORCH *de praestatione annua in vrbe Coburgensi vsitata. Erf. 1745. 10. RVD. ENGAVII* quaedam iuris criminalis Coburgensis capita. Ien. 1753. et I. L. ECKARDT *de honorum coniuges inter Coburgenses communione. Cob. 1758.*

2) D.

- 2) H. Joh. Casim. und Joh. Ernst Hofgerichtsordnung. Coburg 1599. 4. in formalibus 1741. recepta est ord. proc. Gothana. BROKES *sel. obseru. for. obs.* 97. p. 204.
- 3) KOBIVS l. c. p. 39. et p. 81. iungenda tamen: Erledigung einiger Proceßgebreehen d. 30. Jan. 1747. auctore illustri IO. SEB. KOBIO conscripta.
- 4) Circularrescripte wegen Einführung des Leipziger Wechselrechts d. 11. 14. Jun. 1714. 19 Mart. 1722. 24. 25. Febr. 1729. KOBIVS l. c. p. 42.
- 5) idem laudatissimus KOBIVS l. c. p. 42. not. l.

§. 164.

In terris Vinariensibus, Ienensibus et Isenacensibus eidem nunc principi parentibus variae item leges prostant, si statum et iura ecclesiastica 1) modum in iudiciis procedendi 2) politiam 3) et negotia cambialia 4) spectaueris, quae vt publica collectione edantur, maxime optabile est.

- 1) Verbesserte Weimarische Kirchenordnung. Weimar 1664. 4.
- 2) Eisenachische Gerichts = Proceß = und Executions = Ordnung, nebst einer Anweisung, wie in peinlichen Fällen zu verfahren, in gleichen revidirte Tapordnung. Eisen. 1702. 4. Weimarische Verordnung zu Verbesserung bishero angemerkter Proceßgebreehen und Mißbräuche, auch möglichster Abkürzungen derer Rechtsfertigungen. d. 1. Mart. 1723. 4.
- 3) Weimarische Verlöbniß = Hochzeiter = Kindtauf = Begräbnißordnung d. 1678. 1700. Eisenachische d. 13. Aug. 1704. Jenaische d. 19. Febr. 1716. Weimarische Vormünderordnung d. 11. August. 1686.

4) Wei=

- 4) Weimarische Wechselordnung d. 1726. apud SIEGELIVM T. I. p. 190 -- 194. De piis institutis et legibus D. WILH. ERNESTI ab a. 1683 -- 1728. exposuit Köhler in den Münzbel. T. II. p. 17. sqq.

§. 165.

*Prouinciae Brandenburgico - Borussicae iam olim sapientissimis legibus instructae fuerunt, eaque in re prudentiae legumlatoriae illustre exemplum praesertim a FRIDERICI WILHELM I), magni electoris aetate praebuerunt. Enimvero longe illustrior iuris brandenburgico - borussici epocha coepit, ex quo FRIDERICVS II, Rex sine exemplo magnus, emendandae iurisprudentiae reiue iudiciariae manum adiecit, cuius rei, ex praescripta a rege formula 2), periculum factum est a SAM. DE COCCHEIS in Pomerania Borussica, edito eum in finem *Proiecto Codicis Fridericiani Pomeranici* 3); quod negotium cum optatissimum euentum habere animaduertetur 4), sequutus est *Codex Fridericianus* 5), qui *Marchicus* dicitur, omnibus tamen prouinciis praescriptus 6); eumque *corporis iuris Fridericiani proiectum* 7) excepit, nondum tamen publice promulgatum.*

- 1) CHR. THOMASIVS *de felicitate subditorum brandenburg. ob emendatum per edita et statum eccles. et politicum.* C. G. HOFFMANNI progr. magni et incomparabilis legislatoris in *Frid. Wilhelmo Rege exemplum.* Erf. 1733.

- 2) I. H. S. FORMEY *plan du Roi pour la reformation de la Justice*. à Berlin 1748. 8.
- 3) Project eines Codicis Fridericiani (Pomeranici) oder Sr. K. Maj. in Preussen selbst vorgeschriebene neue Proceßordnung, nach welcher alle Proceße in einem Jahr durch 3 Instanzen zum Ende gebracht werden sollen. Stettin d. 6. Jul. 1747. f.
- 4) Denkwürdigkeiten Friedrichs des Grossen, K. in Preussen T. I. (1757. 8.) p. 474. 199. p. 518. 199.
- 5) Project des Codicis Fridericiani Marchici, oder eine nach Sr. K. M. von Preussen selbst vorgeschriebenem Plan entworfene Cammergerichtsordnung, nach welcher alle Proceße in einem Jahr durch 3 Instanzen zum Ende gebracht werden sollen und müssen: nebst dem Project einer Sportulordnung und eines Pupillen: Collegii d. 3. April. 1748. Berlin 1748. f. et omnia marchici codicis denominatione. Francof. et Lips. 1748. 8. adicitur vtrique editioni: Project einer -- errichteten Tribunalordnung, vermöge welcher alle Proceße an der dritten und letzten Instanz in drey und höchstens in vier Monath abgethan werden sollen.
- 6) ita enim praefatio regia: welcher Codex allen Provinzen künfftig zum Modell dienen soll, et paullo post: damit aber diese General: Proceßordnung cet.
- 7) Project des Corporis iuris Fridericiani, das ist, Sr. K. Maj. in Preussen in der Vernunft und Landesverfassungen gegründetes Landrecht, worin -- ein ius certum und vniuersale in allen dero Provinzen statuiret wird. T. I. Halle 1749. 1750. T. II. bis ibidem editus 1751. f.

§. 166.

Quod ad singulas prouincias brandenbur-
gico-borufficas attinet, in *Marchia* primum
electo-

electorali praeter ordinationem ecclesiasticam 1), visitationis et consistorialem 2) iurastatutaria 3) singularia, et constitutionem IOACHIMI I. de successione 4), insignis legum miscellanearum numerus exstat 5), quas vasto et illustri opere corporis constitutionum Marchicarum publica auctoritate collegit CHR. OTTO MYLIUS 6), quod ab anno 1751. academia scientiarum regia Berolinensis continuandum suscepit.

- 1) Churbrandenburgische Kirchenordnung. 1542. Halle 1685. 4.
- 2) Churmärkische Visitations- und Consistorialordnung. Berlin 1573. 4. et ex noua editione samt einem kurzen, jedoch vollständigen Auszug, quo continetur opusculum IO. PORSTII auctum et continuatum der nachher emanirten R. P. und Churbr. Edicten und Verordnungen -- nebst der R. Instruction für das Evangelische Lutherische Ober-Consistorium, ingleichen der Kirchenordnung des R. Feld- Ministerii. ibid. 1761. 4.
- 3) de his notandum est opus bonae frugis plenissimum: *Ägliche statuta und Gewohnheiten der Churf. und Märck Brandenburg, gezogen aus den Churf. Reversen, so der Landschaft auf den Landtagen geben worden, auch Edicten, Mandaten, gedruckten Constitution, Cammergerichtsordnung und Observationen Herrn Lamberti Dieselmeieri.* Jena 1603. 4. et cum additionibus IOA. SCHEPLITZII praefixo titulo: *consuetudines electoratus et marchiae Brandenburgensis.* Lips. 1617. quam editionem auctiorem dedit CHR. BENONI PAPE. Berol. 1744. 8.

- 4) Constitution, Willfür und Ordnung der Erbfälle und andern Sachen, wie damit durch die ganze Mark Brandenburg und der zugehörenden Landen hinfüro soll gehalten werden. de 1527.
- 5) cf. Berlinische Bibliothek. T. II. p. 331. sqq.
- 6) *Corpus Constitutionum Marchicarum*, oder R. Preussische und Churbrandenburgische der Chur und Mark Brandenburg, auch incorporirten Landen publicirte und ergangene Ordnungen, edicta, mandata, rescripta, von Zeiten Fridrich I Churf. zu B. bis jezo ad annum 1736 inclusiv. Berlin und Halle T. I-VI. 1736 u. f. f. continuat I-IV. von 1737-1750. f. et repertorium chronologicum et reale. ib. 1755. f.

§. 167.

Scriptores denique iuris marchici capita quaedam egregie illustrantes sequentes potissimum commemoratione dignissimi videntur:

Chr. Diestelmeyer Erinnerung von den neu ausgegangenen statutis und Gewohnheiten der Chur und Mark Brandenburg. Frankf. 1608. 4.

IO. KOEPPEN *observationes practicae*. Lips. 1621. 8
EIVSDEM *enucleationes s. consilia T. I-- III*. ib. 1621. f.

ANDR. KOHL *de pactis dotalibus et successione coniugum*. Berol. 1650. 1671. Franc. 1730. 4.

IO. KOEPPEN *decisiones ad praxin iuris communis, Saxonici et consuetudinarii Marchiae*. P. I. II. Ien. 1663. f.

II. *Soyers* Churbrandenburgisches Kriegsrecht. Berl. 1672. 8.

FRID. MÜLLERI *practica civilis Marchica rerum forensium per resolutiones demonstrata*. Berol. 1678. f.

E. THOMASIVS *de felicitate subditorum brandenburgicorum ob emendatum per edicta et statum ecclesiasticum et politicum*. Hal. 1690.

C. WILDVOGEL *de praecipuis iuris Marchici a Saxonico differentiis*. Ien. 1712.

H. COCCII *differentiae iuris civilis et Marchici*. Frf. 1712.

IO. STEPH. DANKO *delineatio processus Marchici cum conimuni et Saxonico collati*. Frf. 1723. 8.

J. St. Danko *kurzer Entwurf des Preussischen und Brandenburgischen Kriegsrechts*. Frankf. 1725. 4.

J. Porst *Auszug aus den R. Preussischen Edicten und Verordnungen der Churbrandenburgischen Kirchen und anderen Sachen*. Berl. 1725. 4.

Kurzer Entwurf des Märktischen Landrechts, wie solches in Preussischen Landen in Observanz ist. Frf. 1730. 4.

C. G. HOFFMANNI *diss. qua constitutio Iacobi I. de successioneibus a. 1527. lata notis illustratur*. Francof. 1733. et cum notis additionibusque GE. DETL. MÜLLERI. Berolin. 1761. 4.

I. G. LIPPICH *specimen iuris marchici hodierni de nobilitate marchica*. Lips. 1742.

GE. HENR. AYRER *de iure dispensandi circa connubia iure diuino non diserte prohibita ad edictum regium Pruthenicum d. 3. Ian. 1740*. Goett. 1742. 4.

CAR. GOTTL. KNORRII *differentiae iuris marchici et magdeburgici circa successionem coniugum*. Hal. 1745.

Jac. Planeth von der Erbfolge unter Ehegatten, sonderlich in den Märkischen Landen. Frankf. 1747. 8.

I. CHR. PESLER f. resp. IO. CHR. CONR. OELRICHS *de bonis nobilium iuri detractus obnoxiiis.* Franc. 1748.

C. F. Hempels R. Preussisches allgemeines Processuallexicon, oder *repertorium des Codicis Fridericiani P. I. II.* Halle 1750. 4.

I. C. PESLER f. resp. I. C. C. OELRICHS *de Botding et Lodding iudiciis Germaniae, in primis Marchiae antiquissimis.* Franc. 1750.

BARO DE SPOON Schreiben, betreffend die Verbesserung der Justiz in den R. Preussischen Landen. Berl. 1750. 4.

C. G. Anorrens rechtliches Bedenken von der Aussteuer und dem Pflichtheil der Töchter und Schwestern aus dem Lehn, besonders in der Churmark Brandenb. in den rechtl. Anmerkungen (Halle 1752. 8.) p. 139—165.

S. C. DE ZECH *positiones iuris civilis iuxta institutiones iustinianas et corpus iuris Fridericiani.* Wratisl. 1755. 8.

Ph. W. Gerken von dem ritu traditionis, so cum symbolo rami arboris, mit einem Risse ehemals bey der Uebergabe der Immobilstücke in der Altmark üblich gewesen, in *fragmentis marchicis P. I.* (1755. 8.) p. 161—180. von dem Unterschied der gesamten Hand nach Märkischem und Pommerischem Lehnrecht. *ib. T. II.* (1756. 8.) p. 163. 599.

C. G. Knorre: ob nach den Lehnrechten, besonders in der Churmark Brandenburg, derer Brüder Söhne nebst ihres Vatern Bruder in das Lehen succediren können; in den rechtlichen Abhandlungen und Gutachten (Halle 1757. 8.) p. 232—240.

G. Fridr. Müllers Königl. Preussisches Kriegsrecht.
Berl. 1760. 8.

§. 168.

Ducatus Magdeburgicus multis iisque elegantissimis legibus instructus est, e quibus *ordinatio politica* 1) praecipuo loco haberi debet. Vniuersalae constitutiones huius ducatus *duplici collectione* compilatae sunt, quarum *prior* 2) leges ab archiepiscopis, *posterior* a CHR. OTTONE MYLIO adornata 3), sanctiones quoque brandenburgico - magdeburgicas complectitur, haec tamen ad annum 1717 tantum pertingit, atque adeo ex corpore constitutionum marchicarum supplenda. De cetero *vrbs Magdeburgum* quoque peculiaribus *statutis* 4) et *ordinatione iudiciaria* 5) vsa est.

- 1) Magdeburgische Kirchen- Pollicey- und Proceßordnung. Halle. 1632. 1673. 4.
- 2) H. August zu Sachsen, postulirten administratoris des Primat und Erzstifts Magdeburg sämtliche F. Magdeburgische Ordnungen und vornehmsten mandata. Leipz. 1673. 4.
- 3) CHR. OTTON. MYLII *corpus constitutionum magdeburgicarum*, oder R. Preuss. und Ch. Brandenb. Landesordnungen und Mandata im S. Magdeburg, wie auch in der G. Mansfeld, Magdeburgischer Hobeit, von anno 1680 - 1714. publicirt. Magdeb. und Halle 1714. P.I- VI. 4. et *continuatione*, constitutiones annorum 1714- 1717. continens. ibid. 1717. 4.

- 4) Der Stadt Magdeburg reformirte Willkür und Statuta (1568.) d. 4. Mart. 1625. Magdeb. 1625. 4.
- 5) Der Stadt Magdeburg Gerichtsordnung d. 4. Mart. 1625 ib. 1625. 4. In principatu Halberstadensis prodiit Landgerichtsordnung 1699. W. von Verlobt uiß und Ehesachen. 1699.

§. 169.

Quod ad scripta ius magdeburgicum illustrantia attinet, vt ea taceam, quae super *stapulae Magdeburgensis* 1) iure in publicum prodierunt, et iuris publici magdeburgici locum tractant, ea tantum, quae iuris priuati sunt, hoc loco recensenda sunt 2).

- 1) Nachrichten von den über das Magdeburgische Stapelrecht entstandenen Streitigkeiten; in Dan. Nielsenblatts Hallischen Beyträgen zur juristischen gelehrten Historie T. IV. p. 609. sqq. cf. etiam Köhlers Münzbel. T. IX. p. 25. sqq.
- 2) DIET. W. MATTHIAE f. resp. CHR. HEROLD de *civilissima continuatione possessionis bonorum defuncti sine noua hereditatis apprehensione vi solius legis statuta occas. ord. pol. c. 44. §. 15. Erf. 1694.*
- ANDR. OCKEL de *palatio regio f. scabinatu halensf. Hal. 1700. 4.*
- I. P. BASTINELLER *decas differentiarum iuris Magdeburgici a iure civili circa materiam contractuum. Hal. 1708.*
- CHR. THOMASIVS de *iure detractionis. Hal. 1709.*

CHR. WILDVOGEL *de singulari caussa exheredandi liberos in ducatu Magdeburgico.* Hal. 1711.

ERN. TENZEL *de conuenientia et disconuenientia iuris Saxonici et Magdeburgici in processu executiuo.* Erf. 1713.

G. C. BASTINELLER *de successione vidui ex lege Halensi.* Hal. 1713.

IDEM *de successione viduae ex lege Halensi.* ib. 1714.

C. G. KNORRII *differentiae iuris magdeburgici et marchici in successione coniugum.* ib. 1745.

IDEM: was im H. Magdeburg eigentlich zu der vollen adelichen Gerade pfeat gerechnet zu werden; in den rechtl. Abhandl. und Gutachten (1757. 8.) p. 260-265.

§. 170.

Pomerania brandenburgica hodie iisdem fere cum *Marchia electorali brandenburgica* legibus vtitur. In caussis tamen nobilium vasallorumque vtramque facit paginam elegantissima *constitutio feudalis Pomeranica* 1), quae anno 1694. a Friderico Wilhelmo Electore 2) sancita est 3).

1) Christ. Herm. von Schweders Anmerkungen über die Hinterpommersche Lehnconstitution. Kofst. und Wismar 1755. 4.

2) ad ius statutarium vrbis Sedinensis pertinent: 10. SAM. HERING *figura processus fori Sedinensis per ordinationem regiam d. 1. Mart. 1723. in meliorem formam redacti, una cum breui delineatione*

historica iudicii civitatenfis Sedinensis. Sedin. 1724. IDEM de eo quod iustum est circa successionem ab intestato defuncti fratris germani filii hereditatem aduentis una cum huius fratribus vel sororibus unilateralibus in civitate Sedinensi. ib. 1731.

- 3) Insignem adparatum legum Pomeran Brandenb. sive Dav. Friedr. Quickmanns Samml. dorer in dem R. Pr. S. Pommern und F. Camin bis zu Ende des 1747. Jahres publicierten Edicten. Trf. 1750. 4.

§. 171.

In ducatu Cliviae praeter ordinationem ecclesiasticam 1) integrum ius provinciale 2) existat, quod tamen lucem publicam nondum vidit. Comitatus Marcanus 3) et Rauensbergensis 4) elegantissimis constitutionibus, iura et obligationes rusticorum hominumque propriorum determinantibus, vitur 5). De Susatia supra dictum. (§. 34.) 6).

- 1) Clevische und Märktische Kirchenordnung. 1667. 4.
 2) Clevisches Landrecht MSS. adlegat I. W. HOFFMANNVS de modo exercendi iudicia privata apud Germanos. Francof. 1736-1757. §. 3. not. p. p. 16.
 3) Pragmatische Sanction wegen der Meyerstädtischen Güter in der Grafschaft Mark. d. 15. Jun. 1705. existat in LVDOLFI obseruat. T. II. p. 190-192.
 4) Eigenthumsrecht und Ordnung, wie es mit den Discussionen oder Aeußerungsprocessen, ingleichen mit Succession der eigenbehörigen Leute und deren Erbtheilungen, Weinkäufen und anderen bey dem Ei-

Eigenthum fürfallenden Sachen in der Eburf. Brandenb. Grafschaft Ravensberg gehalten werden soll. Bielefeld 1663. 4. item apud LVDOLFVM exstat T. II. p. 168-189.

5) Ad iura et consuetudines harum prouinciarum referri debent:

IOACH. POTTGIESSER *de statu et conditione seruorum in Germania.* Colon. 1707. 8. Lemgou. 1736. 4.

HERM. AD. MEINDERS *de iurisdictione colonaria et curiis dominicalibus veterum Francorum et Saxonum.* Lemgou. 1713. 4. continet tres disertat.

1) *de iurisdictione colonaria et curiis dominicalibus p. 16.* 2) *de origine, natura et conditione hominum et bonorum emphyteuticorum censualium (Erbzinsleute) et cur. modicorum in comitatu Rauensbergico et vicinis regionibus p. 93.* 3) *de manumissionibus et redemptionibus hominum priorum in Westphalia p. 128-184.*

IDEM *de origine et iure decimarum in antiqua Saxonia s. Westphalia, in adpendice libri de statu religionis et reipublicae sub Carolo M. et Ludouico Pio in veteri Saxonia s. Westphalia.* Lemgou. 1714. 4.

IDEM *de iudicijs centenariis et centumuiralibus s. criminalibus et ciuilibus veterum Germanorum.* Lemgou. 1715. 4. adiecta est diss. *de origine officio ac munere Gograuorum p. 299-315.*

H. AD. GROLLMANN *de necessario parentum et curatorum consensu in nuptiis liberorum in ducatu Clinenfi.* Gieß. 1722.

6) scriptis supra recensitis adhuc addendus H. M. SCHÜTTE *de iure Susatensi eiusque et iuris ciuilibus collatione in successione ab intestato.* Erf. 1710.

In principatu *Mindensi* peculiaris legum provincialium collectio non exstat 1). *Recessus* 2) tamen ac pacta cum ordinibus provincialibus celebrati maximi momenti sunt. *Vrbs Minda* 3) quoque iure statutorio non ignobili vitur.

1) Sunt tamen variae constitutiones notatu dignissimae: 1) Instruction für die Mindisch = Ravensbergische Regierung d. 5. Dec. 1752. 2) Sportulordnung. 3) Instruction für die Untergerichte und deren Advocaten d. 13. Dec. 1752. Erläuterung derselben d. 20. Aug. 1754. 4) Sportulordnung für die Untergerichte d. 20. Aug. 1754. 5) Gem. Bescheid von Führung des Beweises in instantia appellationis d. 22. Mart. 1752. 6) Gem. Bescheid, wodurch der Codex Frid. an theils Stellen erläutert wird. d. 28. Sept. 1751. 7) Patent wegen Einführung eines neuen Land- und Hypothekenbuches d. 8. Jun. 1753. 8) Erläut. der Wittwen-Constitution d. 11. Jun. 1756. 9) Const. von Redintegration der Bauerhöfe und Abführung der davon gehenden Praestandorum d. 17. Jun. 1745. 10) Mühlen-Reglement. d. 10. Jun. 1741.

2) (C. A. F. Culemanns) Sammlung derer vornehmsten Landesverträge des Fürstenthums Minden. Minden 1748. 8.

3) in hoc illustrando occupantur:

IAC. CRVSII *ius statutarium reip. Mindensis*. Mind. 1674. 4.

M. BODINI *differentiae iuris communis et statutorii reip. Mindensis circa delationem hereditatis ab intestato*. Rintel. 1688.

EIVSDEM *differentiae quae circa materiam testamentorum in iure communi et statutariorum reip. Mindensis occurrunt.* ib. 1692.

H. E. KESNER *de communione honorum inter coniuges occasione consuetudinis Mindensis.* Rintel. 1714.

§. 173.

Frisia orientalis ab antiquissimis inde temporibus iurium ac consuetudinum germanicarum tenacissima exstitit, quod ex *iure provinciali* 1) de 1515, venerando iuris patrii monimento; *libro recessuum ac pactorum* 2) cum ordinibus provincialibus, et *ordinationibus iudicialibus* 3) colligi potest, quibus tamen Codex Fridericianus 4), et *ordinatio regimini frisico praescripta* 5) magna ex parte derogarunt 6).

1) Das Ostfriesische Landrecht, nebst dem Deich- und Syhlrechte -- mit historisch-critischen Anmerkungen- und einem Vorberichte von dem Ursprunge und Verfassung dieser Rechte - ausgefertigt von Matth. von Wicht. Aurich 1746. 4. *Varia de ordinationibus Frisicis exhibent Kohlers M. B. T. 9. p. 269. sqq.*

2) *Recess- und Accordbuch*, d. i. Zusammenverfassung aller Ordnungen, Decreten, Resolutionen, Reccessen, Accorden und Verträgen zwischen G. Eghardo, Johann, Enno und den Ständen von Ostfriesland, in specie der Stadt Embden, zu unterschiedenen Zeiten aufgerichtet und publicirt. Embden 1712. 4. *quae editio cum spuria esse perhiberetur,*

aliam dedit ENNO RVD. BRENNEUSEN in der Ostfriesischen Historie und Landesverfassung. Aurich 1720. f.

3) Gerichtsordnung und Articul unfer Enno, Grafen und Herrn zu Ostfriesland und Rietberg, wie es mit Administration der Justitien in unsern Herrschaften Esens und Wittmund gehalten werden soll. Emd. 1598. 4.

4) cf. Diarium von dem am 16 Jan. 1749. angefangenen und bis zum 26. Febr. continuirten neuen Landtage. Aurich. f. p. 50 sq.

5) Instruction für die Regierung, wie auch Untergegerichte und Magisträte, nicht weniger für die Advocaten in dem F. Ostfriesland. d. 18. Nov. 1751. Aurich. f. S. 1. p. 3. 4. S. 51. p. 25. sq.

6) De cetero praeter WICHTIVM, ICTUM principalem, iura principatus Frisiae orientalis egregie explicant:

IO. STRAVCH f. resp. EM. CONRING *de iure fratrum eorumque praerogativa prae sororibus*. Ien. 1674.

ENGELB. KETTLERI *decisiones ostfrisicae*. Brem.

1675.

HAYO CONRING *observationes et praecindicia in dicasterio Ostfrisco*; cum I. F. POLMANNI *racematione*. Groen. 1698. f.

PEI. SVFFRIDVS *de scriptoribus Frisiae*. Francof. 1699. 12.

C. E. LINGIVS *de statutaria fratris iunioris praedium possidendi praerogativa*. Groen. 1716.

MATTH. A WICHT *de origine et causa statuti ostfrisci quo fratri minori sedes paterna prae maioribus natu in successione relinquitur*. Groen. 1724.

G. H. MÜLLER *de antiquis orientalis Frisiae dynastiis eorumque iuribus.* Lugd. 1730. De cetero ius Frisiae orient. maxime illustrant, quas MSS. possideo H. EPPENII ET PAVL. BEHRENS *observationes.*

§. 174.

Pomerania Suecica integrum quidem *ius provinciale* 1) non habet, licet patrios mores iuraque germanica in plurimis capitibus casse conseruauerit 2). Sunt tamen leges nobilissimae quamplurimae, quibus potiora publici priuatiue iuris capita definiuntur, e quibus *ordinatio ecclesiastica* 3), *tribunalis Wisuariensis* 4), *curiae provincialis* 5), *cancellariae* 6), *decreta communia tribunalis Wisuariensis* 7), *recessus visitationis tribunalis et dicasterii* 8), *ordinatio agraria* 9), *formula regiminis Pomeraniae ceterioris* 10) et *ulterioris* 11); itemque *ius provinciale Rugianum* 12) maxime notabiles videntur 13).

1) de eo componendo iam a. 1616. in comitiis confilia agitata. *Rec. comm. de 1616.* Nuper tamen prodire: *Neueste Grundgesetze der Staatsverfassung in Pommern und Rügen, R. Schwedischen Antheils, vom Jahr 1720. bis 1756.* Strals. 1757. f. cui nunc felicibus auspiciis accessit: J. C. Dähnerts *Sammlung gemeiner und besonderer Pommerischer und Rügischer Landesurkunden, Gesetze, Privilegien, Verträge, Constitutionen und Ordnungen.* T. I. Strals 1765. f.

2) HELWIGII *historia iuris priuati Pomeranicæ.* MSS.

3) quam vulgo das *Treptovische Buch* adpellant, in comitiis scilicet *Treptouienlibus* a. 1534. compilatam

latam et 1563 promulgatam. Prodit hoc titulus
Pommersche Kirchenordnung und agenda, 1591
1731. f.

4) Der K. Majestät und Reiche Schweden hohe Tribu-
nalsordnung d. 30. Sept. 1656. Wismar 1673. f.

5) Hofgerichtsordnung d. 18. Dec. 1672. 1673. f.

6) Canzleyordnung de 1669.

7) Des hohen Tribunals gemeine Bescheide, in collec-
tione statim memoranda de 1739. collocata.

8) Visitationsercess d. 15. Mart. 1692. d. 19. Mart. 1707.
7. Febr. 1737. Ceterum hae ordinationes iudicia-
riae, recessus visitationis, decreta communia
itemque Renovirte Consistorialinstruction des H.
Vorpommern de 1681. nebst beygefügeten des K.
geistlichen Consistorii zu Greifswalde solennem Vi-
sitationsabschieden de 1707; inctim deprehen-
duntur in eleganti collectione; Thro K. M. und
derer Reiche Schweden in derö deutschen Pro-
vinzen Gerichtsordnungen. Greifswalde und
Strals. 1739 f.

9) Gemeine Bau- und Schäferordnung de 1582.
1616. 1647. 1663. 1669. 1673.

10) Hinterpommersche Regimentsverfassung und
Landtagsrecess de 1654 collocata est in der außers-
senen Samml. verschiedener Urkunden zur Kennt-
niß der Landesverfassung und Rechte des H. Pom-
mern. (Kost. und Greifsw. 1755. 1756 4.) p. 41-
122. de auctoribus elegantis collectionis expo-
nit Velrichs p. 15. sq.

11) Schwedisch: Vorpommersche Regimentsform
und Reccess de 1663, ibidem p. 122-140. depre-
henditur. Iungantur: Pommersche decisiones,
oral

oder concluda Sedinensia von Lehn- und Aussteuer-
sachen. *ibid.* p. 344. *sqq.*

12) Rügischer Landbrauch, saeculo XVI. a MATTH. NORMANNO, iudice prouinciali, compilatum; Secundum hoc sententiam dari iubet *Rec. visit. distast. de 1707.* §. 9. 1737 §. 7. IOA. ANDR. HELWIGII oratio de codice iuris prouincialis Vandalico-Rugiani, eiusque compositione. Gryph. 1724. Editum ius Rugianum a I. C. H. DREYERO in monumentis antiquit. Cimbricae anecdotis. T. I. p. 229-460. cf. tn. *Velrichs* p. 7. sq.

13) Elegantem indicem constitutionum Pomeranicarum continet (AVG. DE BALTHASAR) apparatus diplomatico-historicus, oder Verzeichniß allerhand zur Pommerschen und Rügianischen Historie dienlichen Landesgesetze, Constitutionen, Rescripte, Privilegien, gerichtlichen Iudicaten, wie auch anderer zum statu publico gehörigen Nachrichten und Urkunden. coll. I-III. Greifsw. 1730. 1731.

§. 175.

De cetero vniuersum hunc de historia iuribusque Pomeraniae Suecicae locum viri de iuribus patriis optime promeriti elegantissimis scriptis *) perpoliuerunt, quae quidem more nostro disposita hoc ordine prodierunt:

*) cf. Joh. Carl Contr. *Velrichs* Entwurf einer Pommerschen Juristischen Bibliothek. Berl. 1763. 8.

DAV. MEVII Delineation der Pommerschen Landesverfassung. 1650. quam *amoenitatibus hist. iurid.* T. IV. p. 935-1062. inseruit PISTORIUS. *Opusculum*

positum huic est Project des Pommerschen Staats auf Befehl S. R. M. in Schweden von den Pommerschen Etatsrätthen entgegen der delineationi status Pomeraniae aufgesetzt d. 10. Jun. 1651. MSS.

BERNH. A THESSIN *delineatio status Pomeraniae et praecipue de iuribus ordinum, de 1652. quam, licet perperam, praescripto MEVII nomine T. IX. reliquiarum inseruit LVDEWIGIVS p. 417-495.*

ANDR. GÜNTH. FRITZII *Syntagma iurium S. R. M. Sueciae summi in Germania tribunalis, ut et civilis et eccles. Pomeran. Sed. 1663. 8.*

DAV. MEVII *decisiones Wismariensis summi tribunalis. Stralf. 1664-1667. 4. Francof. 1681. 1698. 1703. 1705. 1711. 1726. et cura I. H. BOEHMERI, 1740. f.*

MATTH. WEND *de iuribus feminarum singularibus in feudis collatio iuris communis cum Pomeranico. Arg. 1670.*

SAM. STRYK *de feudis Pomeraniae. Franc. 1679.*

GE. ENGELBRECHT *de dotatione virginum nobilium in Pomerania. Helmft. 1681.*

IOACH. CHR. COCH *praxis fori germ. Lips. 1684.*

SAM. STRYK *de matricula nobilium in Pomerania. Franc. 1685.*

ALB. CAROCIVS *de immunitate nobilium a collectis subsidiariis. 1685.*

IO. GROENING *harmonia sacri tribunalis Wismar. cum iudicio aulico et camerati. 1692. 8.*

CONR. FRIEDLIEB A FRIEDENSBURG *practica forensis compendiaria*. Gryph. 1697. Lipf. 1709. f.

S. STRYK *resolutiones casuum in Pomerania ventilatorum*. Hal. 1706.

(G. A. CAROCII) *specimen introductionis in notitiam Pomeraniae Suecicae, huius fines, statum publicum et ecclesiasticum*. 1710. 4.

C. M. MÜLLER *de eo quod insum est circa successionem heergewetticam in Pomerania orientali*. Rost. 1710.

J. S. HERING *de origine et natura iuris feudalis Pomeranici*. Gryph. 1711.

M. STEIN *de portione statut. coniugis in Pomer. orient.* Rost. 1716.

Ge. Ab. Carocii *Deduction von den Landständen*. 1718. f.

H. S. PLESMANN *de consolidatione feudi et allodii in Pomerania, praesertim ulteriori*. Franc. 1722.

I. A. HELWIGII *oratio de codice iuris prouincialis Rugiani, eiusque compilatione*. 1724.

I. Z. HARTMANNI *specimen differentiarum iuris Pomeranici et prouincialis Rugiani*. Kil. 1730.

PH. B. GERDES *de poenis vsurar. prauit. in Pomerania*. 1730.

I. P. KRESS *de debitis ex feudis praecipue Pomeraniae soluendis*. Helmft. 1732.

I. A. HELWIG *de iuris Lub. non usu in ciuit. Pomer.* 1733.

I. S. HERING *de iure virginum et viduarum nobilium in feudis Pomeraniae orientalis.* 1733.

G. GVST. GERDES *de iurisdic. criminali acad. speciatim Gryph.* 1734.

Ab. Ge. Schwarzens *Einleitung in die Pommerſche und Rügianische Juſtizhiſtorie.* Greifsw. 1735.

AVG. DE BALTHASAR *de origine, ſtatu ac conditione hominum propriorum in Pomerania* P. I. Gryph. 1735. P. II. *de modis contrahendi ſeruitutem in Pom.* 1737. P. III. *de ſeruitutis et operis a rusticis in Pom. praestandis.* 1740. P. IV. *de diſſolutione ſeruitutis ſ. manumiffione ſecundum ius Rom. Germ. et ſpeciatim Pom.* 1743. Sectionis II. P. I. *ius perſonarum.* 1744. P. II. *de iure hominum propriorum intuitu iuris rerum.* 1745. P. III. *de iudicio, actionibus et proceſſu in cauſis hominum propriorum.* 1749.

IDEM *de beneficio ſtyli curiae fideiuſſorum in Pomerania.* ib. 1736.

EIVSDEM *Hiſtorische Nachricht von den Landesgerichten und deren Ordnungen im H. Pommern, ſonderlich R. Schwediſchen Theils, und ſelbigem incorporirtem F. Rügen.* ib. 1736.

F. B. GERDES *de poenis uſurariae prauitatis in Pomerania.* ib. 1736.

AVG. DE BALTHASAR *de beneficio taxae agnatis aliſque feudi ſucceſſoribus in ducatu Pomeran. et Rügiano competente.* ib. 1738. 1748.

IDEM *de pecunia feudali vulgo Lehnſtamm, in ſpecie Pomeranica.* ib. 1738.

HERM. HENR. ENGELBRECHT *de indole ſimultaneae inueſtiturae Pomeranicae, eiusque diſcrimine a Saxonica.* ib. 1738.

AVG. DE BALTHASAR oeconomische juristische Ab-
handlung über C. H. Schweders Tractat von
Anschlagung der Güter in Pommern, sonderlich
auf die Gebräuche des Landes Vorpommern und
Rügen gerichtet. ib. 1739. 4.

M. G. Schwarzens Versuch einer Pommerſchen und
Rügianischen Lehrshistorie. ib. P. I-III. 1740. f.

AVG. DE BALTHASAR historische Nachricht von den
Landesgeſetzen im H. Pommern, ſonderlich Schwe-
diſchen Anttheils, und ſelbigem incorporirtem F.
Rügen. ib. 1740. f. Partis ſecundae decem tan-
tum plagulae impreſſae. Velrichs p. 5.

IDEM *de ſeruitiis et operis ruſticorum in Pomerania.*
ib. 1740.

EIVSDEM *ſuccincta collatio iuris communis cum
prouinciali Pomeranico et Lubecenſi qua classi-
ficationem creditorum in concuſſu.* ib. 1740.

IDEM *de uſufructu paterno in feudis filiorumſam.*
ib. 1741.

H. H. ENGELBRECHT *ſelectiores conſultationes col-
legii I. C. acad. Gryphiswaldenſis.* Stral. 1741. f.

CHR. NETTELBLATT *de ſucceſſione filiarum nobi-
lium in feudis Pomeraniae.* ib. 1741.

HERM. HENR. AB ENGELBRECHT *delineatio ſtatus
Pomeraniae Suetthicae.* ib. 1741. 1760. 4.

IDEM *de iuribus ordinis equeſtris in Pomerania et
Rugia.* ib. 1742.

EIVSDEM *progr. quo comitiuam ab Auguſt. in ter-
ris Sax. imperii vicario Reſtori et concilio acad.
Gryphicae indultam publice proponit.* ib. 1742.

AVG. DE BALTHASAR *de iure peregrinorum ſingu-
lari circa proceſſum germ. vulgo in ſenſu eminenti-
tiori*

tiori Gassrecht dicto, occ. iur. lub. nec non ord. Stralsf. c. 37. et Gryph. c. 8.

IDEM von den in Pomern, besonders in der Stralsundischen Landbegüterten Streitigkeiten ehemals üblich gewesenen Appellation an die 7. Eichen in Mecklenburg; in *EIVSDEM rituali acad. (ibid. 1742.) p. 527-534.*

ALB. GE. SCHWARZ *de serie processus et prouocationum forensium in causis ad ius Suerinense dirimendis, quae apud Stralsundenses olim usitata fuit. 1742.*

SIGM. CAESO AEMINGA *de eo quod iustum est circa parochiam ruralem vacantem in Pomerania et Rugia, sect. I. de parochia rurali vacante. ibid. 1743.*

IO. BRAND. ENGELBRECHT *introducō in notitiam iuris feudor. Pomeraniae Suecicae. 1744.*

EM. CHR. VON ESSEN *de onere structurae aedium sacrarum et parochia in Pomerania praesertim Suethica. ib. 1745.*

AVG. DE BALTHASAR *de iuredetractus, quatenus usu Pomeraniae obtinet. 1745*

IDEM *de terminis ac fatalibus iudicialibus, eorumque computatione secundum stylum iudiciorum Pom. ib. 1746. 1748.*

IDEM *de priuilegiis studiosorum Gryphiswald. eorumque officis. ib. 1747.*

IDEM *de libris, s. matriculis eccles. simulque de salariis et accidentiis clericorum, ad iura et praxin Megapoleos, in primis Pomeraniae adcommodat. accedit E. C. DE ESSEN disp. ad a. 1745. adposita. ib. 1748.*

HERM. HENR. DE ENGELBRECHT *selectae observationes forenses, maxima parte accessiones, ad Menii opus decisionum. Rost. P. I-III. 1748-1750.*

PH. IOA. DE BOLTENSTERN *de immunitate nobilium a vectigalibus in Pomerania.* Goett. 1750.

AVG. DE BALTHASAR *de iure reinfeudationis, speciatim reformationis in Pomer.* Gryph. 1750.

IDEM *de iuribus viduarum nobilium in feudis Pomeraniae.* ib. 1751.

EIVSDEM *repertorium alphabeticum ordinationum iudicial. Pomeraniae.* 1752. f.

IDEM *vom Ursprung, Amt und Recht, besonders der Wahl der Landrätthe im H. Pommern.* ib. 1752. 4.

IDEM *de remissione mercedis in locat. conduct. ob ingens damnum ex lue pecorum conductori contingens.* ib. 1751.

C. H. von Schweders *Anmerkungen über die Hinterpommersche Lebensconstitution.* Rost. 1755. 4.

§. 176.

In principatu Anhaltino promulgata est ordinatio provincialis et politica 1), itemque iudiciaria 2), quae ad hunc vsque diem in viridi obseruantia est 3), et in plurimis capitibus iuri Saxonico respondet. Principatus denique Schwarzburgicus peculiari ordinatione iudiciaria 4) et cambiali 5) utitur, de cetero vero in ferendis nouis legibus, se a iuris Saxonici dispositione non temere recessuros esse promiserunt domini territorii 6).

1) Anhaltische Pollicey- und Landesordnung. Cöthen 1572. 1666. Zerbst 1721. Dessau 1725. 4.

2) PHIL. ZEPPERI *commentarius ad principatus Anhaltini ordinationes politicae et provinciales.*

Hal. 1647. IO. CHR. HEDLERI flores ad proces-
sus ordinationem Anhaltinam sparsi. Vit. 1741.
In dynastia Teuerana prodiit: Landgerichtsord-
nung. 1701. Prätorordnung d. 4. Febr. 1726.
Wechselordnung d. 11. Jun. 1725. Erledigung der
Landesgebrechen d. 31. Jan. 1746. cet. cf. de ce-
tero Köblers Münzbelust. T. 10. p. 225 sqq.

- 3) ANDR. KNICHEN commentatio: *Rudolphi prin-
cipis rescriptum: quadantenus immissio in emo-
lumenta beneficiaria creditoribus sit decernenda.*
Lipf. 1620. Joh. Gottl. Zeineccius in den verm.
Numerk. und rechtl. Gutachten. (Berl. 1742. 8.)
p. 278 sqq. vbi ex iure anhaltino dubia circa pacta
dotalia, praesertim intuitu bonorum in illis pro-
missorum, postea consensu coniugis alienatorum
discutiuntur. CAR. GOTTL. KNORRE *de iure Co-
thoniensi circa gabellam.* Hal. 1747.
- 4) Gr. Abr. Antons erneuerte Gerichts- und Proceß-
ordnung. Rudolst. 1704. 4. AH. FRITSCHIVS
in comm. ad §. 15. ordinat. Schwarzburgicae de
successione coniugum. Rudolst. 1690.
- 5) F. Joh. Friedrich Schwarzburg: Rudolstädtsche
Wechselordnung d. 20. Mart. 1755. in J. L. Uhlß
contin. I. corporis iur. camb. SIEGEL. p. 58-60.
- 6) vi recessus de 1719. §. 10. Wabst l. 2. c. 9. §. 3.
p. 223 sqq.

TITVLVS VIII.

DE IVRIBVS PROVINCIALIBVS ET STATV-
TARIIS IN CIRCVLO RHENANO
ELECTORALI.

§. 177.

Electoꝛatus Moguntinus praeter ordinationem curiae provincialis 1), iudiciorum inferiorum 2), aulicam 3) et elegantes constitutiones iura politiae et commercii definiētes 4) no- uiori aetate iure provinciali 5) instructus est, quo multa iuris Germanici capita eleganter disposita continentur.

- 1) Churf. Maynzische Hofgerichtsordnung. Maynz 1659. Erf. 1666. f.
- 2) Erzstift Maynzische Nieder- f. Untergerichtsordnung. 1535. apud SAVRIVM P. I. fasc. I. p. 259. 1582. 1630. f. cf. etiam Ehedict de 1558. f.
- 3) Reformatiōnsgerichtsordnung des Churf. Hofß und weltlichen Gerichts zu Maynz. J. J. No- ser Einleitung in das Churf. Maynzische Staats- recht. (Frankf. 1755. 8.) c. 12. §. 53. p. 264. hanc tamen non nisi ordinationem iudicii curiae pro- vincialis repetitam esse suspicor.
- 4) Erste Sammlung derer in Policy- und Commer- ciansachen erlassenen Churf. Maynzischen Verord- nungen, nebst denen von Obrigkeit wegen regulir- ten Gebühren und Taxen. Maynz 1752. 8. No- ser l. c. p. 265. cf. etiam IO. HORIX *historica mundinarum Moguntinarum delineatio*. Mogunt. 1752. 4.

- 5) Churf. Maynzische Landrecht und Ordnung für sämtliche Churmaynzische Lande, ausschließlich deren Erfurtischen und Eichsfeldischen, sodann deren gemeinberrschafftlichen Orten, wornach sich in Jurisdictional: Judicial: Civil: Criminal: Policey: und sonstigen Rechtsvo:fällen zu achten ist. Maynz 1755. f. cf. FERD. HENR. DÜN WALDT *de conquestu coningali*, von denen in währendder Ehe von rauher Wurzel erworbenen und gewonnenen Gütern Mog. 1707. In primis ad illustranda iura Moguntina pertinet VAL. FERD. DE GVDENVVS *sylloge variorum diplomatariorum et monumentorum ineditorum, res germanicas, in primis vero Moguntinas illustrantium*. Franc. 1728. 8. et EIVSDEM *Codex diplomaticus, exhibens anecdota ab a. 881-1300. Moguntiaca, ius Germanicum et S. R. I. historiam illustrantia*. Goett. T. I. 1743. II. Frf. 1747. III. 1751. IV. 1758. 4.

§. 178.

Vrbs et territorium Erfurtense, Thuringiae ceteroquin pars, ante quam Electori Moguntino plenius obnoxia reddita, peculiaribus legibus, res politiae 1) et iustitiae 2) concernentes vsa fuit, quae postea publicatis eam in rem nouioribus constitutionibus Moguntinis 3), vel confirmatae sunt vel immutatae 4).

- 1) Köhlers M. B. XII. 13. sqq. Der Stadt Erfurth erneuerte Policey: und andere Ordnungen. Erf. 1559 1583. 1707. f.
- 2) Ordnung, Statuta und Regimentsverbesserung der löblichen uralten Stadt Erfurth. ib. 1510. 1628. 4.
- 3) Ch.

- 3) Ob Maynzische Statuta vor die Stadt Erfurt und zugehörigen Lande. 1704. f. itemque Ob. Maynzische Hofgerichtsordnung, Stadtraths-Vormundschafft's Zwevermanns-Cammer-Land-Instructiones, Statuta in Testamentsfachen, ab intestato, Retractsverordnung. 1707. f.
- 4) I. H. MEIERI *diff. de differentiis statutorum Erfurtensium circa ius commune in casu successionis.* Erf. 1702. MICH. POCKWITZ *de cas quæstionum matrimonialium secundum iuris ecclesiastici principia ac praxim ministerialem Erfurtensem decisurum.* ib. 1722. CONR. W. STRECKER *de iure civitatis Erfurtensis singulari.* ib. 1733. Franz Henn. *Schadens ius censiticum, oder das Erbzinsrecht.* Frankf. und Leipz. 1737. 8.

§. 179.

Archiepiscopatus Treuirensis regebatur olim *ordinatione provinciali* 1) a 1668. promulgata, quæ quum multis in locis obscura nimis esse videretur, multaque iuris capita prorsus non decideret, auctoritate Caroli archiepiscopi novum *ius provinciale Treuirensis* 2), sua se elegantia omnino commendans, promulgatum est 3).

1) Erzstift Trierische allgemeine Landesordnung. Trier. 1668. 4.

2) Erzst. Carl Erneuert und vermehrtes Landrecht des Erzstifts Trier, Ehrenbreitstein d. 22. Apr. 1713 Trier 1713. 4. Churtrierische Hofgerichtsordnung d. 11. Jan. 1719. adde: Präliminairverordnung, wie die Justiz bey allen geist- und weltlichen Dicastellen durchs ganze Erzstift und Churf. Trier administrirt

nistriert werden solle d. 1. Jan. 1719. Revisionsordnung d. 27. Jan. 1719. B. wegen der Appellation d. 17. Mai. 1741. Concursverordnung d. 26. Jan. 1732. Criminalordnung d. 19. Oct. 1726. Taxordnung d. 26. Mai. 1725. Amtsordnung d. 3. Febr. 1719. Tax der Amtsinrium d. 5. Dec. 1741. Schöffengerichtsordnung d. 7. Mart. 1737. et 4. Dec. 1749. Judenordnung d. 10. Mai. 1723. Wald-Forst- Jagd- Baydwerks- und Fischereyordnung d. 3. Dec. 1720. cet.

§) *singularia iuris Treuirensis capita tractant:*

CHR. THEOD. LIPPE *differentiae iuris communis et electoralis Treuirensis circa testamentum filii familias de bonis aduentitiis.* Marp. 1738.

PH. W. BURRET *de precariis s. Precareyen, ex chartis maxime Treuirensibus.* Ang. Treu. 1750.

DOM. GAND *de iuramentis dandorum et respondentorum apud Treuiros sublatis, calumniarum et malitiae hactenus retentis.* ib. 1750.

NIC. STEFFENS *de testamento clerici Treuirensis.* ib. 1750. 1754.

IO. IAC. KNOODT *de iurisprudencia Treuirorum sub Romanis.* ib. 1752.

H. IOS. WITTEN *de iurisprudencia Treuirorum Belgica.* 1752.

PH. IAC. REISS *de iuribus parochi primitiui ex iure statuario Treuirensi.* 1752.

GE. CHR. NELLER *de arbitris.* ib. 1755. Ceterum BURRETI, STEFFENSII, KNOODTII, WITTENII et REISSII commentationes NELLERVM auctorem omnes habent.

§. 180.

In *archiepiscopatu Coloniensi* praecipuo loco habetur archiepiscopi Maximiliani Henrici ordinatio, quam *Rechtsordnung* adpellavit, et *ordinatio cancellariae* d. 11. Aug. 1724. promulgata, quacum aliae adhuc leges particulares, recessus, concordata et pacta cum vicinis principibus inita conferri merentur.

- 1) quam nomine *der General- und Universal- Rechtsordnung*, commentario instruxit IAC. BECKERVS 1617. fol. Colon. 1723. f. qui tamen non ex ipsis fontibus genuinis, sed plausfris testimoniorum ICTorum pragmaticorum compilatus est. *Gerichtsordnung des Erzstifts Cöln* d. 1535. ap. SAVRIUM P. I. fasc. I. p. 38. fqq.
- 2) vtor ego eleganti collectione iurium archiepiscopatus coloniensis, quae Bonnae f. prodiit, haec quidem continente: 1) *Erzstifts Cölnische Rechtsordnung*. 2) *Erneuerte Churcölnische Canzleyordnung*. Bonn 1726. 3) *Brüchtenordnung* d. 25. Aug. 1616. 4) *Verbesserte Brandordnung* d. 22. Iun. 1730. 5) *Erneuerte Begräbnisordnung* d. 12. Aug. 1730. 6) *Trauerordnung* d. 18. Aug. 1730. 7) *Erneuerte Judenordnung* d. 28. Iun. 1700. 8) *Tax- oder Churc. Gerichtsordnung* d. 22. Dec. 1718. 9) *Appellation- und Revisionsgerichtsordnung zu Cöln und Bonn* d. 10. Sept. 1653. 10) *Executionsproceß* d. 24. Aug. 1592. 11) *Provisionalvergleich zwischen Erzb. Ferdinand und Pfalzgr. Wolfg. Wilhelm, wie es mit der geistlichen Jurisdiction in den Gültlichen Fürstenth. und Landen zu halten* d. 28. Iul. 1621. 12) *Concordata zwischen Erzb. Hermann und H. Johann zu Cleve, ingleichen Erzb. Max. Henrichs mit Ch. Friedrich Wilhelm von*

Brandenb. und Wolfg. Wilhelm Ch. von der Pfalz, de 1538. 1651. 1652. 1653. 13) Erblandevereinigung des Erzstifts Cöln 1463. aufgerichtet und 1550. bestätigt. 14) *Privilegium* der Westphälischen Ritterschaft in puncto *successionis ad morganicam* d. 29. Apr. 1579. 15) Ch. Salentin Abscheidt und Receß d. 26. Aug. 1577. 16) Verordnung, wie in streitigen Sachen zu verfahren sey d. 15. Febr. 1720. 17) Vergleich Ch. Clem. August v. C. und Ch. Carl Philipp v. der Pfalz, wie es mit der ins andere territorium überschlagenden Apperinentien, Tax und Distraction gehalten werden solle d. 8. Sept. 3. Oct. 1737. 18) Rathsordnung d. 18. Dec. 1700. renou. d. 2. Jun. 1739. 19) Verordn wegen nicht Einschickung der rationum decidendi in Appellations- und Revisionsfachen d. 3. Nou. 1739. 20) Erneuerung des tit. 3. 4. der Canzleyordnung d. 13. Dec. 1735. 21) Abstellung einiger Proceßgebrechen d. 19. Ian. 1750. 22) Taxordnung d. 30. Nou. 1750.

§. 181.

In *electoratu palatino rhenano* iam anno 1582. collectio legum palatarum adornata, eaque annis 1611. 1657. et 1698. repetita est. *Pars prima* huius collectionis *ius provinciale palatinum* 1) complectitur, qua *ordinationes iudiciorum inferiorum* 2), *curiae provincialis* 3), *inquisitionis* 4) continentur; *pars secunda* de contractibus 5), *tertia* de testamentis 6), *quarta* de hereditatibus ab intestato 7), *quinta* de criminibus 8) exponit adiecto etiam edicto contra duella. Hoc excipit *ordinatio provincialis* 9), qua constitutiones tutelaris

telaris 10) aliaeque 11) vniuersum ius et politiam concernentes continentur.

- 1) Churfürstlicher Pfalz bey Rhein erneuert und verbessertes Landrecht, Heidelb. 1657. f. publicatum nouissime Dusseld. d. 16. Apr. 1998. et impressum Weinheim. 1700. f.
- 2) Der Vnder-Gericht Proceß und Ordnung; in editione Weinheimensi p. 5-48.
- 3) Hofgerichts-Ordnung p. 57. adiectis priuilegiis de non appellando p. 181. sqq.
- 4) Churfälz Revisionsordnung l. c. n. III. Inquisitionensordnung ib. n. IV.
- 5) in editione Weinheimensi p. 205.
- 6) l. c. p. 313. sqq.
- 7) l. c. p. 383.
- 8) l. c. p. 427.
- 9) Churf. Pfalz bey Rhein erneuert und verbessert Landsordnung. Weinb. 1700. f.
- 10) l. c. p. 1. sqq.
- 11) p. 41. sqq. Praeter ius provinciale multae constitutiones particulares promulgatae sunt, v. c. Inquisitionensordnung d. 1683. Policeyordnung 1688. 1679. Revisionsordnung d. 1667. Instruction des aduocati fisci 1667. Ordnung für die Ober- und Unteramtleute 1678. Privileges authentiques de la ville de Mannheim situé au Palatinat. 1652. à Heidelb. 4. multaeque aliae. *Ordinatio cambialis* Palat. exstat apud SIEGELIVM *T. I. p. 389. sqq.* De cetero notandum, hanc legum Palatarum collectionem tantum non omnem ex iuris communis peregrini rationibus saepe non adeo concinne compositam esse. Scriptores ad ius palatinum priuatum mihi non innotuerunt, praeter 10. WOLFG. TEXTORIS *decisiones electorales palatinas*. Franc. 1691. et PHIL. FLODII *ius palatinum*

num statutarium de successione ab intestato. Heidelb. 1743. cf. etiam CASP. MANZII *centuria quaestio- num Bauaro-Palatinarum.* Ingolst. 1689.

§. 182.

Ducatus Iuliacensis et Montium speciali iam Ferdinandi I. Imperatoris privilegio in perpetuum uniti 1) *iisdem quoque legibus ab aliquot inde saeculis vsi sunt. Regebantur potissimum ordinatione politica* 2) *aliisque edictis D. Wilhelmi anno 1558. compilatis, et 1582. repetitis; quibuscum reformatio* 3) *anno 1574. confecta et annis 1582, 1606. ac 1696. recusa, et ordinatio cancellariae* 4) *contendenda est, multa iuris patrii caste conservati capita continens* 5).

- 1) FRANC. ALEF *de iuribus et praerogatiuis ducatum Iuliae et Montium.* §. 3. Heidelb. 1751. et in EIVSDEM *opusculis* (Heidelb. 1753. 4.) p. 773.
- 2) H. Wilhelms *Policey, samt anderer Ordnungen und Edicten.* Cöln 1558. f. Düsseldorf. 1581. Pützter l. c. p. 473. sqq.
- 3) H. Wilhelms *Rechtsordnung und Reformation.* Düsseldorf. 1582. f. et sub titulo: *Rechts- Leben- Gerichtschreiber- Brüchten- und Policeyordnung, nebst andern Constitutionen, Edicten und Erklärungen.* ib. 1696. f.
- 4) *Canzley- Processordnung* d. 14. Jul. 1661. itemque *Ordnung des Jülich- und Bergischen Hofgerichts zu Düsseldorf.* 1684. f.
- 5) MELCH. VOETII *historia iuris civilis Iuliacensium et Montensium.* Düsseldorf. 1693. 1714. f. EIVSDEM *tr.*

*tr. de iure reuolutionis ad lucem ordin. iudic. Col-
lon 1691. f. cui accessit obseru. de ordinatione feu-
dali D. Willh. IO. GRAMBSCH de differentia
successionis ab intestato in causa diuersi matrimo-
nii inter ius commune et statutarium Iuliacense et
Montanum. 1715.*

§. 183.

In ducatu Palatino Bispontino ius speciale
provinciale non exstat. Sunt tamen, quae
nobilem iuris partem curatae definiunt ordi-
nationes iudiciorum inferiorum 1), curiae pro-
uincialis 2), matrimonialis 3), criminalis 4)
et tutelaris 5), quarum breuem historiam il-
lustris PÜTTERVS 6) dedit.

- 1) Untergerichtsordnung des H. Zweybrücken d. 1.
Jan. 1657. recusa 1722. 4.
- 2) Hofgerichtsordnung d. 13. Mai. 1605. recusa
1727. 4.
- 3) Eheordnung eiusdem anni, recusa 1723. 4.
- 4) Strafordnung, wie im H. Zweybrücken die Hu-
rerey und Unzucht zu bestrafen. 1605. repetita
1724. 4.
- 5) Vormundschaftsordnung. 1730. 4.
- 6) im Handbuche von besondern E. Staaten T. I.
p. 440. sq.

TITVLVS IX.

DE IVRIBVS PROVINCIALIBVS ET STATV-
TARIIS IN CIRCVLO AVSTRIACO.

§. 184.

Archiducatus Austriae infra et supra Onae-
sum quamquam iuris communis peregrini
placita auide receperit, mores tamen patrios
non

non omnino deseruit, quod ipsum ex *ordinatione provinciali* 1), *constitutione de modo procedendi in iudicio provinciali* 2), praecipue autem ex vasta legum miscellanearum aultriacarum collectione manifestum fit, quae a FRANC. ANTONIO *nobili* DE GUARIENT 3) compilata et ab anonymo 4) ad annum 1720. continuata est 5).

- 1) Oesterreichische Landesordnung. Leipz. 1535. f. Polizeyordnung in Oesterr. unter und ob der Ens. 1671 f.
- 2) Gerichts-Proceß und Ordnung des Landrechtes des Erzherzogth. Oesterreich unter der Ens. Wien 1559. Landrechtsordnung des H. Oesterreich unter der Ens d. 28. Ian. 1627. in WEINGARTEN *fascic. Lib. I. P. I. p. 159-164.* H. Leopold neue Satz und Ordnung in dem E. Oesterreich unter der Ens de iuribus incorporalibus, oder von unterschiedl. Gerechtigkeiten *l. c. lib. I. P. 3. p. 162-188.* Neue Oesterreichis. Landgerichtsordnung. Linz 1677. f.
- 3) Codex austriacus ordine alphabetico compilatus; d. i. Gründlicher Begriff und Inhalt aller unter des Erzhauses zu Oesterreich fürnemlich aber der Regierung K. Leopoldi I. ausgegangenen - Ordnungen - emanirten Statuten und Satzungen, so viel solche insonderheit beide Erzherzogthümer Oesterreich unter und ob der Ens betreffen. P. I. II. Wien 1704. f. *Ius Austriacum antiquissimum saeculi XIII. ex editione Ludewigiana, cum Codice Harrachiano collata, edidit H. CHR. DE SENKENBERG in visionib. de collect. leg. germ. p. 201. sqq.*
- 4) O. O. Herrenlebens Sammlung Oesterreichischer Besetze und Ordnungen, so viel deren über die im codice Austriaco eingedruckte bis auf das Jahr

Jahr 1720. weiter aufzubringen. Leipz. 1749. f. P.
II. bis auf den Tod R. Carls VI. Wien 1752. f.

5) Pütter l. c. p. 181. sq.

§. 185.

Quod ad *scripta ius Austriacum explicantia*
attinet, haec quidem potissimum commemo-
randa videntur:

BERNH. WALTHERI *consuetudines Austriae* (Graec.
circa A. 1573.) Lips. 1716. 4.

10. BAPT. SCHWARZENTHALER (Prof. Vienn.
postea ordinum austr. infra Onaesum syndicus)
de pignoribus et hypothecis. Francof. 1594. 4.

EIVSDEM *repetitiones legum lib. VIII. Cod. t. 38.*
de contrahenda et committenda stipulatione. Ha-
nou. 1603. 4. multa Austriaca continet.

10. BAPT. SVTTINGER *observationes practicae ad*
stilum iudicii provinciae Austriae intra Onoesum
accomodatae. Norimb. 1656. Lips. 1716. 4.

I. H. REVTERI XXV. *tabulae iuridicae quibus ac-*
cesserunt variae differentiae iuris communis et au-
striaci. Ratisb. 1674. 4.

FRID. ALBERMONTII *symetria iuridico-*
austriaca s. theses et hypotheses ex utroque iure, nec non
factis Imperatorum austriacorum. Bamb. 1674. 8.

I. WEINGAERTNERI *con- et disconuenientia iuris-*
consuetudinarii Austriaci supra Anasum cum iure
communi. Norimb. 1674. 4.

BENED. FINSTERWALDERI *practicarum observa-*
tionum ad consuetudines archiducatus Austriae
libri IV. Salisb. 1687. 1703. 4.

10. FRANC. THASSERI *progymnasmata actionum*
forensium totum ordinem iudicarium tam iuris
communis quam austriaci populariter explicantia.
Vienn. 1708. 4.

Oesterreichisches Wechselrecht, oder Wienerische
Wechselordnung, mit Anmerkungen versehen von
J. R. Wegelin. Lindau 1729. 4.

AD. IOS. GRENECK *de iurisdictione hodierna in primis de triplici Iurisdictionis inferioris usu in archiducatu Austriae intra Anasum.* Vienn. 1733.

STEPH. SIXSEII *Oesterreichischer Landescompag, oder Landesgebräuche, Anschläge und Schägungen.* Wien 1749. 8.

FRANC. IOS. GRENECK *theatrum iurisd. Austriae.* ibid. 1752. f.

GE. IOS. KÜGL DE WALDINTZY *prodrromus de iure civilis et crim. austriaco bellico secundum articulos bellicos Francisci et Mariae Theresiae.* Tyrnau. 1759. 8.

ANONYMI Anmerkungen, wie bey einer Herrschaft in diesem Land Oesterreich unter der Enß, die in denen Amtscanzleyen vorhandene vrbaria, protocolla und andere notwendige Bücher eingerichtet, und sodann in guter Ordnung gehalten werden sollen. Wien f. a.

§. 186.

In primis autem iura prouincialia reliquarum circuli austriaci prouinciarum magni habenda sunt, vtputa ducatum *Stiriae* 1), *Carinthiae* 2), *Carniolae* 3) vel comitatus *Tyroliensis* 4), quae insignem iuris publici priuatiqae adparatum pandunt, et iuris germanici amatoribus merito magni habendae sunt, cum consuetudinum patriarum reliquias, iuris peregrini luminibus non adeo distinctas, contineant quamplurimas.

- 1) *Steyersche Landhandvest*, oder statuta, Landesgebräuche und Ordnungen. Wien 1554. f. Augsp. 1583. f. Nüer Ersamen Landschaft des löblichen F. Steyr, new verfaßte Reformation des Landes, und Hofrechts daselbst, im Jahr 1574. aufgericht. Augsp. 1583. f. Landes- und peindlich Gerichtsordnung

- ordnung im MDLXXIII. Jar verpessert, erleu-
thert verglichen vnd auffgericht. ib. 1583 Perck-
rechts Büchel ib. 1583 f. NIC. BECKMANNI
*institutiones iuris statutarü et consuetudinarii sti-
riaci cum iure Romano collati.* Graec. 1688. f.
- 2) Landhandvest des H. Kärnthens, darinnen Kay-
serliche, Königlische und Landesfürstliche Freyheiten,
Statuta, Landesgebräuche und andere Satz- und
Ordnungen begriffen, auf Befehl der Landschaft ge-
druckt. 1610 f.
 - 3) Landhandvest des H. Crain. Laybach 1687. f.
Landgerichtsordnung ib. 1707. f. Landschrynnens-
ordnung des H. Crain und der Herrschafft Windis-
chen Mark, Nidertling und Zisterreich. 1717. f.
 - 4) Neue reformirte Landesordnung der fürstlichen
Graffsch. Tyrol, auf Landesfürstl. Befehl gedruckt.
1577. f. Inspruck 1603. 4. Inspruckische Cammer-
gerichtsordnung d. 10. Jun. 1641. existat in WEIN-
GARTEN *fasc. P. I. p. 165-175.* Ordnung und
Reformation guter Policey. 1574 f. cf. THOM.
HERM. DE REICHENFELD *commentarii theoreti-
co practici ad ius statutarium Tyrolense.* Oenip.
1716. f.

TITVLVS X.

DE IVRIBVS PROVINCIALIBVS ET STATV-
TARIIS BOHEMIAE, MORAVIAE
ET SILESIAE.

§. 187.

Bohemia, quamquam singularibus admo-
dum circa statum publicum priuatumque
iuribus fruatur, imperii tamen germanici
pars est habenda, licet ad circulos non perti-
neat, atque adeo iura quoque ipsius hoc lo-
co recensenda sunt. Eminent in his *ordinatio
bohémica provincialis*, quae anno 1604. exlin-
gua bohémica in germanicam translata pro-
diit

diit 1) eamque Ferdinandus II. debellata Bohemia anno 1627. maxime immutauit 2), Ferdinandus III. vero *constitutionibus nouellis* 3) et declarationibus auxit. Reliquae constitutiones Bohemicae maximam partem in IO. IAC. DE WEINGARTEN 4) codice continentur. De cetero vrbes etiam Bohemicae singularibus *statutis* 5) et priuilegiis vtuntur.

- 1) Böhmishe Landesordnung samt erneuerten und reformirten Articeln, auß der Böhmischen Sprache übersezt durch Peter Strube, Bürgern zu Eaden. Frankf 1604. Leipz 1617. f.
- 2) Ferdinand II. verneuerte Landesordnung des Erbkönigreichs Böhmen. Wien d. 10. Mai. 1627.
- 3) Ferdinand III. über der neuen Landesordnung des K. Böhmen publicirte Königl. Declaration und Novellen Wien d. 1. Febr. 1640.
- 4) Codex Ferdinando - Leopoldino - Iosephino - Carolinus pro hereditario regno Bohemiae ac incorporatis aliis prouincijs vtpota marchionatu Moraviae et ducatu Silesiae. Prag. 1720. f. I. I. DE WEINGARTEN *Indemia iudicialis*, darin Ibro R. M. an daß K. Böhmen, E. Oesterreich, M. Mähren, S. Schlesien und mehr andere Länder und Städte ergangene rescripta enthalten. Prag 1692. 4
- 5) Vollständige teutsche Stadtrechte im K. Böhmen und M. Mähren. Wien 1721. 4.

§. 188.

Scriptores iuris bohemici, praeter eos, quos bibliotheca lipeniana (T. I. p. 124.) iam recensuit, mihi non innotuerunt. Prodierunt autem hoc ordine:

VITI OPHTHALMII STRAKONICENI *processus iuris municipalis per Bohemiam vsitatus*. Prag. 1585. 8. Ien. 1605. 8.

Adam Cramer *kurzer Extract auß den Böhmischen Stadtrechten und Landesordnung*. Leipz. 1609. Altensb. 1618. 8. Leipz. 1671. 8. Prag 1693. 8.

PAVL-

PAVLLI GESCHINI *maiestas Carolina s. constitutiones Caroli IV. ad Regnum Bohemiae formandum.* Hanou. 1617. f.

CHR. KIBLIN A WAFFENBURG *de differentia iuris communis et bohemicus.* Prag. 1664. 8.

FRANC. FERDINANDI *promptuarium über die Böhmischen und Mährischen Rechte.* Prag 1678. f.

IO. IAC. DE WEINGARTEN *Auszug der verneuertten Landesordnung im R. Böhmen cum appendice.* Prag 1686.

EIVSDEM *panoplia iudicialis iuris Bohemiae.* Lipsf. 1696. 4.

EIVSDEM *Manuduction zum Rechtsproceß, sowohl bey denen höhern, als Stadtöerichtlichen Instantien im Erbthnigreich Böhmeim und Erbmarcgrathum Mähren.* Nürnberg 1700. 1720. 12.

EIVSDEM *tractatus iuris provincialis Bohemici.* Prag. 1710. 12.

IO. AD. BESNECKER *dissert. I- VI. de iuribus mulierum ex iure canonico, civili, feudali, boemico et morauico tam provinciali, quam municipali.* Prag. (1720.) 4.

WENC. NEVMANN DE PUCHOLZ *de abusibus quibusdam praxeos Bohemiae et de specialitatibus iuris Bohemici circa actiones et executiones.* Norib. 1733. 4.

IVL. FRID. KEFFENBRINK *meditationes ad statutum Pragense spec. I. II.* Frf. et Lipsf. 1760. 4.

§. 189.

Marchionatus Moraviae regitur ordinatione provinciali 1), quam Ferdinandus II. Imperator anno 1628. Pragae promulgavit. Reliquas constitutiones fere cum Bohemia communes habet, quae adeo in codice Weingarteniano item collocatae sunt (§. 186.). Idem de iuribus statutariis 2) dicendum est (§. 186.).

- 1) Ferdinand II. verneuerte Mährische Landesordnung. Prag d. 10 May 1628. Brünn 1714. 4. Pütter l. c. p. 527.
- 2) Etlliche verneuerte Policeyordnungen der Stadt Olmütz. Olmütz 1582. 1602. 4.

§. 190.

Quod tandem ad *Silesiam*, dubio forte iure, ex magna sui parte, imperio Romano-Germanico hodie vindicandam attinet, quamdiu domui Austriacae paruit, eierato *iure Polonico* 1) et *Zaudario* 2) per omnes fere pro-uincias *ius provinciale Saxonicum*, tamquam *ius commune* sequuta est 3). Neque tamen in eodem substitit, quod ipsum praeter *miscellaneas constitutiones austriacas* 4) ac diplomata 5) *ordinatio politica* 6), inprimis vero iura particularia, quae in fasciculi Weingarteniani libro secundo existant, principatus *Wratislaviensis et weichbildi Neomarchici* 7), iuraque singularia principatus *Brigenis ac Lignicensis* 8), *Glogauensis* 9), *Munsterbergensis cum Weichbildo Frankensteinensi* 10), *Oelsenensis* 11), *Oppoliensis ac Ratiboriensis* 12), *Iauerensis ac Suidnicensis* 13), *Teschensis* 14), *Troppauensis* 15), *Saganensis* 16), ostendunt quae quidem collectiones magnum genuini iuris patrii adparatum exhibent.

- 1) GE. AD. SCHVBERTH in *diff. citanda* §. 2. p. 3. sqq.
- 2) ANDR. GRYPHII *Glogauischen Fürstenthums Landesprivilegia*. (Glogau 1653. f.) p. 19. Weingarten lib. II. p. 1.
- 3) SAM. STRYK *de iure Silesiorum Saxonico* c. 2. §. 9. SCHVBERTH §. 4. sqq. p. 7. sqq.
- 4) Sammlung der wichtigsten und nöthigsten, bisher aber noch nicht herausgegebenen Kayser- und Königl.

- nigl. auch Herzogl. Privilegien, Statuten, Rescripten und pragmatischen Sanctionen des Landes Schlesien, aus den nach und nach publicirten Oberamtspatenten, wie auch aus den vortreflichen Landescanzleyen gesamlet und zusammen getragen. P. I. II. Leipz. 1736. 1739. 4. itemque: Kayser- und Königliche das Erbherzogthum Schlessien concernirende Privilegia, Statuta und sanctiones pragmaticae. Bresl. 1713-1730. P. I-VI. 4.
- 5) ANT. BALTH. WALTHERI *Silesia diplomatica*, oder Verzeichniß der gedruckten Schlessischen Privilegiorum, Landesgesetze, Statuten, päpstlichen Bullen, Oberamtlichen Patenten, gerichtlichen Bescheiden, Beschlüsse, Gutachten, rechtliche Ausföhrungen, Beschwernisse, Vergleiche, Friedensschlüsse, und anderer zur Schlessischen Historie und Rechtsgelehrsamkeit gehörigen Urkunden und Nachrichten. Bresl. T. I. II. 1741. 1742. 4.
- 6) K. Rudolph II. Confirmation dero durch die Stände in Ober- und Niederschlessien aufgerichteten Policeyordnung. apud WEINGARTEN I. C. P. I. II. item Edict wegen entwichener Untertanen p. 438. sqq.
- 7) Des F. Breslau und zugehörigen Neumarkischen Weichbildes Executionensordnung oder Hülfsproceß d. 8. Jun. 1628. I. C. P. 58-61. Bischof Breslische Landesordnung des Bresl. Halbes p. 422. item Privilegia oder Kirchenrecht- wie es zwischen Eheleuten, wenn sie sich vererbt haben oder nicht, gehalten werden solle. d. 12. Sept. 1657. p. 349.
- 8) H. Georg zu Sigmund und Brieg Ritterrecht. p. 21. Brieg- und Sigmundische Privilegia p. 65-68.
- 9) Glogauischen Fürstenthums Landstände Privilegia, Statuten, Indulgenzen und Befräftigungen. p. 69. cf. etiam Schickfuß Schles. Chronik lib. III. p. 439.
- 10) Des F. Münsterberg und Frankensteinischen Weichbildes Privilegia d. 30. Mai. 1570. p. 149. Ordnung im Landrechten des Münsterb. Fürst. und Frankenf. Weichb. p. 427.
- 11) F. Oelsnische Landesordn. d. 1610. p. 154-200. Des Oelsnischen Fürstenth. Privilegia p. 200-227.

- 12) Der F. Dypeln und Ratibor Landesordn. p. 228-261.
- 13) Der F. Jauer und Schweinitz Privilegia p. 261.
- 14) Rechte und Landesordnung des F. Teschen. d. 1592 p. 309.
- 15) K. Leopolds verneueete Landesordnung des F. Troppau und Jägerndorf de 1673. p. 342.
- 16) Land- und Manngerichtsordnung des S. Sagan de 1655. p. 415.

§. 191.

Ex quo vero ex formulis pacis Wratislaviensis ac Dresdensis maxima Silesiae pars Regi Borussiae cessa est, iura quidem eiusdem particularia nullibi abrogata sunt, id tamen cautum, vt quae legibus ante non satis decisa essent, vel praesenti tempori prorsus non conueniebant, nouiter constituerentur 1), quem in finem *ordinationes, processualis* 2), *summi prouocationum tribunalis* 3), *cambialis* 4) et *hypothecarum* 5) maxime notari merentur.

- 1) Andr. Mart. Lipius Sammlung aller in dem souverainen H. Schlesien und dessen incorporirten G. Glas in Finanz- Justiz- Criminal- Geistlichen- Consistorial- Kirchensachen publicirten Ordnungen seit der Regierung K. Fridrichs II. Breslau P. I. von 1740- 1744 II. 1745- 1747. III. 1748- 1750. IV. 1751- 1753. V. Nachtrag von 1741- 1753. nebst Fortsetzung der Jahre 1754. 1755. Breslau 1759. VI. 1755- 1760. nebst einem Vorberichte von der Einrichtung des Schlesiſchen Finanzwesens unter der jetzigen und vorigen Regierung Bresl. 1763. 4.
- 2) Neue Processordnung, wornach sowol in denen Erb- als Mediat Fürstenthümern und Standesherrschaften, auch allen andern Gerichten künftig verfahren werden soll. d. 30. Dec. 1741. Bresl. 1742. 4. cf. Preuss. Tribunalordnung t. 12. p. m. 38.
- 3) Oberappellationsgerichtsordnung, wie es mit denen
aus

aus - Schlessien - an das - Tribunal zu Berl gehenden Appellationen, Provoationen und recursa zu halten. d. 12. Ian. 1745. in den Bresl. Saml. T. II. p. 7-33.

4) Erneuerte Wechselordnung d. 30. Ian. 1751. in Uhlz Fortsetzung. p. 2-16. Bresl. Maß- und Handelsgesichtsordnung d. 22. Dec. 1752. *ibid.* p. 61-73. und in der Bresl. Samml. T. I. p. 403-429.

5) Allgemeine Ordnung vor das souv. H Schlessen, wornach die Land- und Hypothekensbücher über unbewegliche Güter zur Sicherheit der Eigenthümer und creditorum einzurichten. 1753 f. cf. *Instruction für die Ostfriesis. Regierung S. 1. p. 4.*

§. 192.

Scriptores tandem ius Silesiacum illustrantes si spectaueris, plerique in deliciis iuris Silesiaci s. commentationibus et dissertationibus clarissimorum virorum, Silesiae iura illustrantibus (Suidn. 1736. 4.) collocati sunt. Hoc autem ordine prodierunt:

GE. BEZOLDI Unterricht vom Dreydinge. Lign. 1595. 4.

NIC. HENELII *Silesiographia.* Francof. 1613. 4.

Ge. von Wenzki Bericht vom Schlessischen Ritterrecht und Ehrengerichte. Leipz. 1615. 4.

Quinquaginta in iure summe dubiae conclusiones ad ius civile Saxonicum et sanctiones pragmaticas Silesiae ventilatae. Lips. 1628. 4.

CASP. WIESENERI et GE. SCHOENBORNERI *statuta ciuitatis Wratislaueriensis,* Vratisl. 1636. 8.

NIC. HENELII *Otium Wratislaueriense.* ib. 1658. 8.

SAM. STRYK *collatio iuris statutarii Wratislaueriensis cum iure ciuili et Saxonico.* Francof. 1674.

CASP. FRANC. DESANNIC *ad sanctionem pragmaticam Leopoldinam d. 26. Sept. 1674. circa fatalia appellationis in ducatu vtriusque Silesiae obseruanda annotatio, nec non inappellabilitate des Ober- und Fürstenrechts.* Glac. 1684. 4.

SAM. FRID. WILLEMBERG *de iure personarum ducatus Oppolienfis et Ratiborienfis.* Francof. 1700.

IDEM

IDEM *de iure nobilium ducatus Oppoliensis et Rati-*
boriensis. ib. 1700.

I. H. FELZII f. resp. IO. GOTTL. MILICHII *diff. de*
Bolconis II. Duc. Silesiae, Suidnicensium legislato-
ris, constitutione de successione ab intestato cum Ro-
mano atque Saxonico iure collata. Arg. 1701.

CHR. WILDVOGEL *de iudiciis Silesiae inappellabili-*
bus. Ien. 1703.

SAM. STRYK *de iure Silesiorum Saxonico.* Hal. 1704.

IO. SAM. STRYK *de iure singulari Vratislaviensi in*
processu. Hal. 1711.

EPHR. GERHARD *de alienatione feudorum Silesiae.*
Ien. 1714.

I. H. BOEHMER *de valida mulierum intercessione.*
Hal. 1718. T. III. exercit. p. 351-421.

G. L. MENKEN *de mandato Caesareo - regio vltro fa-*
miliae fideicommissa ad alias vltimarum voluntatem
substitutiones in Silesia non extendendo. Vit. 1724.

GE. AD. SCHUBERTH *de legibus Silesiarum earum-*
que imprimis et iuris Romani differentia in appella-
tionum fatalibus. Lips. 1720.

CHR. SEIDELII *iura, quae circa processus forenses in*
Silesia, principaliter autem in Metropoli Vratislavia
eidemque vicinis locis observantur. Accedunt duo

CHR. SCHIFORDEGHERI *de iure et iuris dictione Si-*
lesiorum opuscula. Vratisl. 1724. 4.

(W. P. DE STERNBERG) *oratio de historia iuris Si-*
lesiaci. Lips. 1736.

CAR. GOTTL. ATOLL: *an maritus nobilis sit heres*
uxoris mobilis in Silesia? Frf. 1736.

IO. ANT. DE FRIEDENBERG *de generalibus et parti-*
cularibus quibusdam Silesiae iuribus secundum vsum
modernum. Bresl. T. I. 1738. II. III. 1741. f.

IO. SAM. FRID. BOEHMERI *diff. de indole ac prae-*
stantia commercii in montanis Silesiae regionibus cum
linteis et filis e lino tractis. Francof. 1754.

ELEMENTA IVRIS
GERMANICI.

LIBER I.

DE PERSONARVM DIVISIONIBVS ET
IVRIBVS IN GERMANIA.

CAPVT I.

DE DIVISIONIBVS PERSONARVM RATIO-
NE SEXVS, AETATIS, MORVM, VA-
LETVDINIS ET RELIGIONIS.

SECTIO I.

DE DIVISIONE IN MASCVLOS ET FEMINAS,
SPECIATIM DE IVRIBVS FEMI-
NARVM.

§. 193.

Prima ergo omnium personarum diui-
sio in Germania est, qua in masculos
et feminas describuntur. Iam qui-
dem in plurimis capitibus vtriusque sexus iu-
ra sibi exacte respondent, in multis tamen

R

ne-

negotiis longe deterior est feminarum caussa 1), tum quod *feminam finem esse familiae adpareat*, tum ob magnam *sexus imbecillitatem*, quam ipsae adeo leges in feminis supponunt 2); quamvis magna easdem reuerentia profequuti esse dicantur prisci Germaniae incolae 3).

- 1) E magno scriptorum huc pertinentium numero hi potissimum, quis enim omnes enumerauerit? notandi sunt: BENED. CARPZOVIVS *de iuribus feminarum singularibus*. Lips. 1615. 1651. GE. MELCH. DE LUDOLF *de iure feminarum illustratum*. Ien. 1711. 4. 1734. f. IO. PAULL. KRESS *de iuribus feminarum illustratum in Germania*. Helmst. 1730. CHR. VLR. GRVPENII *uxor theodisca s. von der teutschen Frau*. Goett. 1748. 4. THEOD. GE. GVIL. EMMINGHAUS *de praecipuis feminarum in Germania iuribus*. Ien. 1751. et longe auctior 1757. 4. HENR. BALEMANN *de femina ex antiquitatibus et legibus Romanis, Germanicis et praesertim Lubecensibus*. Altorf. 1756.
- 2) M. THEOD. SCHELLHAFFER *de origine ac fontibus iuris circa mulieres diuersi*. Lips. 1738.
- 3) cf. diss. de l'estime et de la consideration, que les anciens Germains avoient pour les femmes de leur nation; dans les *memoires de l'acad. des Inscriptions. et belles lettres T. III. p. 498. sqq.* J. Christ. Macher *von der Verehrung des weiblichen Geschlechts bey den alten Teutschen*. Schleis 1750. 4.

§. 194.

Cum *femina sit finis familiae* (§. 193), bona autem in familia conseruare iam olim maxime laborauerint Germani: factum inde est, vt (a) *inter nobiles feminae a successione au-*
ta

ta 1) lege vel pactis familiae *excluderentur*, (b) exiguam tantum pecuniam acciperent, quae non adeo concinno legitimae 2) nomine insignitur, cum ad veram legitimae quantitatem non pertingat, nec eodem iure fruatur; (c) *inter ciues* quoque praesertim Germaniae septentrionalis olim *feminis minor hereditatis portio adsignaretur* 3); quod tamen hodie, recepto iure Romano, in vrbibus maxima ex parte mutatum. De singulis suo loco sigillatim exponemus.

- 1) I. P. S. I. 9. 34. I. P. A. c. 67. *Kayserr. I, II. Hessische L. D. P. 3. t. 23. 25. Brem. Ritterr. t. I. Sächs. L. D. P. II. C. 12. 31.* ex statutis quoque, quae bonorum hereditariorum mentionem faciunt, deterior aliquantum feminarum conditio. *Stat. Lubec. l. I. t. 10. a. 6. hamb. P. 3. t. I. a. 4. 7. Lüneb. P. 6. t. fin. Fränkische Rittero. p. 48. et stat. de 1653. apud SCHILTERVM de renunciat. in adp. p. 20. Mecklenb. Erblandesvergl. 1755. Beilage p. 28. Schweder über die Hinterp. Lehnsconstf. p. 57. sq. cf. tamen J. J. Reinhard vom Erbsolgsrecht der Töchter c. 3. S. I. sqq. p. 103. sqq. Westerr. Success. Ordn. t. 12. p. 38. sq.*
- 2) IO. SAM. FRID. BOEHMER *de spuria filiarum nobilitium a successione exclusarum legitima.* Hal. 1735.
- 3) F. C. CONRADI s. resp. IO. CAR. HENR. DREYER *de inaequali masculorum et feminarum successione secundum iura Cimbrica.* Helmst. 1744. cf. *Cronshelm C. C. Holf. T. I. p. 143. sq.*

§. 195.

Ex imbecillitate sexus, quae in feminis supponitur, deriuanda sunt haec instituta: (a)

R 2

dt-

occisa femina dimidium Wergeldum 1) tantum soluitur; (b) *feminae ab honoribus* 2) publicis arcentur; (c) in Saxonia aliisque regionibus perpetuae tutelae 3) subiectae sunt, aut saltem personam standi in iudiciis non habent, cuius rei indolem infra describemus; (d) ipsarum *facultas testandi* alicubi valde restricta 4) est; (e) contractus cambiales 5) nonnullibi celebrare non possunt.

1) L. P. S. III, 45. LEYSER *sp. 13. m. 3.* ABR. KAESTNER *de Wergeldo* (Lipl. 1742.) §. 22. p. m. 18.

2) G. H. AYREB *de gynaecrotaia tutelari viduarum illustrium c. 1.* §. 22. p. 55. sqq. DIET. HERM. KEMMERICH *de consiliario principis, curatore uxoris eiusdem principis.* 1725.

3) Sächs. L. D. P. II. C. 15. Hohent. L. R. p. 48. Ostfries. l. II. c. 134. ius lub. III, 6. a. fin. Steins Einl. §. 122. hamb. I, 9, 5. II, 8, 1. noric. t. 28. §. 6. Schlesw. Holst. Landger. Ordn. P. 4. t. 16. §. 4. p. 134. MVLII C. C. magd. P. II. p. 30. 81. p. 122. Würtemb. L. R. p. 73. Ulm. Stadtr. P. 2. t. 5. §. 16. 18. MANZELII *ius mecklenb.* II, 72. Leipz. stat. p. 41. 259. Gothaische Proc. Ordn. P. I. c. 3. §. 12. 13. Stadtbildesb. Ger. Ordn. p. 31. Mühlh. stat. lib. I. a. 69. p. 136. de Pomerania MEVIVS P. 3. d. 99. KREITMAYER *ad Cod. bavar. civ. p. 121.* Badensisch L. R. p. 17. Jülich- und Berg. Rechtsordn. p. 87. cf. HULD. VON EYBEN *de tutela feminea.* Gießl. 1655. CHR. BENI. IACOBI *de curatore mulieris Saxonico.* Lips. 1688. 1711. EV. OTTO *de perpetua seminarum tutela.* (Duisb. 1719.) c. 2. in Vol. diss. p. 227. sqq. Danske Lov III, 17. §. 41. 42.

4) ius hamb. III, 1. §. 13. 14. 17. lub. II, 14, 1. rostock. lib. I. t. 10. §. 1. p. 53.

5) Siegels Einl. zum Wechselr. T. II. corp. iur. camb. p. 383. sq.

§. 196.

Si tamen femina sit mercatrix 1), atque adeo negotiationem, tanquam negotium virile exerceat: iura etiam feminea ex imbecillitate sexus deriuanda, quoad hanc negotiationem cessant 2), vt adeo non libere tantum super rebus mercaturam spectantibus disponere, verum nec ad beneficia sexus, vtputa SC. Velleianum 3) et haec talia, ob fauorem et securitatem commerciorum, prouocare possit; quae tamen reliquis feminis in Germania omnino integra sunt.

1) IO. REBHAN *de quaestione, quae sit uxor mercatrix.* rec. Lips. 1748. E. I. F. MANZEL *de femina mercatrice.* Rost. 1742.

2) Steins Einl. §. 143. fqq. §. 259.

3) Ita interpretandi et limitandi sunt: CHR. THOMASIVS *de usu exiguo SC. Velleiani in foris Germaniae.* 1707. 1748. IO. PETR. DE LVDEWIG *diff. iur. Rom. et Germ. in fideiussione uxoris.* 1720. 1737. GE. FRID. DEINLEIN *de vera indole Velleiani ad uxorem mercatricem pro marito mercatore intercedentem adplicata.* Alt. 1751.

SECTIO II.

DE DIVISIONE PERSONARVM IN MAIORES
ET MINORES.

Ratione aetatis personae in Germania quae in maiores et minores diuiduntur. *Minores*, quos generali nomine *Unmündige* 1) adpellamus, sunt, qui propter aetatem rebus suis superesse nequeunt 2), quos ius Romanum in *pupillos* ac *minores* curate distinguit, quod tamen discrimen leges hodiernae rarissime admittunt 3), pupillis ac minoribus, ideoque etiam tutoribus et curatoribus, aequale ius concedentes 4).

- 1) IO. IAC. FREY *de Muntmannis et de mundiburdio*. Alt. 1749.
- 2) CHR. LVD. CRELL *ius aetatis*. Vit. 1724. 1750. Eisenharth's *Sprichwörter* p. 26. sqq.
- 3) agnoscunt discrimen, sed quoad verba tantum: Trier. l. R. t. II. 12. §. 2. Würtemb. P. 2. t. 26. 27. Mühlh. stat. l. IV. a. 35. §. 2. ius *bauaricum*. Kreitmayer p. 262. Pfälz. Worm. Ordn. t. 26. et Hofger. Ordn. t. 18. Jülich. und Berg. Rechtsordn. p. 41. Nassauische l. O. P. 5. t. 5. Solm. P. 2. t. 21. Corp. iur. Frideric. P. I. l. I. t. 10. §. 5. p. 144. Ostfries. l. R. II. 232. p. 541. stat. Worm. P. 4. f. 1. f. 67. et pauca forte alia. reliqua iura omne discrimen vel diferte, vel per indirectum saltem proferunt. cf. PVFENDORF *obs.* I, 47. §. 46. 47. *obs.* 48. II, 12.
- 4) GE. BEYERVS *de hodierna tutorum et curatorum differentia*. Vit. 1703. in *volum. diss.* p. 103. sqq. CAR. W. GAERTNERI *diss. iure germanico inter tutores ac curatores, pupillos ac minores non distingui*. Lips. 1732. §. 198.

§. 198.

Olim quidem maior esse credebatur 1), qui armis publice cinctus erat, cum ciuitas suffesturum probauisset 2), cuius rei reliquiae in *emancipatione equestri* 3) [der Wehrhaftmachung] occurrunt, licet haec iura aetatis maioris non conferat, sicut nec *emancipatio canonica* 4) iuniorum canonicorum. Postea ex corporis externo habitu res aestimabatur 5); quae tamen indicia quum admodum lubrica essent, certam aetatis normam definiri placuit.

- 1) vniuersam huius rei historiam curate exposuit LEY-SERVS *sp.* 327.
- 2) TACITVS *c.* 13. 20. HENR. CHR. SENKENBERGIVS *de patria potestate* §. 12. *lit. e. p.* 21. GE. CHR. GEBAVERVS *de patria potestate veterum German.* *p.* 19. *sqq.*
- 3) AVG. HENR. FÖRSTERVS *de emancipatione equestri, vom Wehrhaftmachen.* Altenb. 1727. 8. *Mosers Hofrecht* II, 197. *sq.*
- 4) CHR. GOTTL. BVDERSVS *de emancipatione canonica in capitulis Germaniae; in symmittis obs. et opusc. lib. I.* (Ien. 1756. 8.) *p.* 1 - 29.
- 5) ita I. P. S. lib. I. *p.* 97. wenn man eines Mannes Alter nicht weiß, und er hat Haare im Barte, und unten, und unter jeglichem Arme, so soll man wissen, daß er zu seinen Tagen kommen ist.

§. 199.

In definiendo tamen aetatis maioris termino curate videndum, vtrum quis omnia aetatis maioris iura, aut certam tantum praerogati-

tiam impetrauerit, quod circa leges *legitimam iurantem aetatem* 1) definientes [die Eidesmündigkeit] speciminis loco notandum est.

- 1) annum 14. ponunt Trier. Untergerichtsordn. tit. Auszug wider die geführte und eingebrachte Rundschaft. Solm. L. R. P. I. t. 28. Hessische G. D. t. 20. Nass. G. D. t. 10. Würtemb. L. R. P. I. tit. 36. Schwarzb. P. D. t. 10. §. 8. Hamb. P. I. t. 28. §. 3. Francof. P. I. t. 33. Noricat. 7. §. 1. Worms. I. I. t. 15. annum vero 18: Gothaische P. D. I. I. c. 9. §. 7. Eisen. t. 10. §. 23. Sadeler. L. R. p. 9. Lub. I, 7, 3. C. F. WALCHIVS *de legitima iurantis aetate* §. 7. 8. 9. p. 22. sqq.

§. 200.

Quod ergo ad ipsum *aetatis maioris terminum* legibus praestitutum attinet, in eo quidem iura singulorum territoriorum mire variant 1). *Ius Saxonicum* 2) annos 21. praefiniuit, quod etiam in aliis quibusdam prouinciis vsu seruatur 3). Reliqua territoria annum *decimum sextum* 4), *decimum octauum* 5) vel *viceesimum* 6), aut *viceesimum secundum* 7) praestituerunt. In quibusdam tandem territoriis anno demum XXV. 8), ex iuris Romani placitis minor aetas finitur, nisi quod et in his interdum *nuptiae maiorem faciunt* 9).

- 1) Vniuersam hanc de aetate maiori illustrium et principum doctrinam egregie exposuerunt: 10. PETR. DE LVDEWIG *de aetate legitima puberum et maiorum Caesaris, regum, principum, clientum, subditorum, idque Europae uniuersae, praesertim Germaniae.*

maniae. Hal. 1725. DIET. HERM. KEMMERICH
de maiori principum aetate. Lips. 1734. CHR.
 GOTTH. HOFFMANN *de maioris aetatis termino*,
legibus et moribus, in primis nouissima sanctione
Hamburgensi definito. Francof. 1734. CAR. FRID.
 GERSTLACHER *de maiori statuum imperii aetate*
antiquissima, antiqua et hodierna. Francof. et Lips.
 1755. 4. IO. MICH. DAHM *de maiore personarum*
illustrum aetate. Mogunt. 1757.

- 2) L. P. S. I. 42. LEYSERVS *sp.* 327. m. 6. Schaumb.
 Einl. P. I. p. 60. 61.
- 3) Eundem terminum annorum 21. seruant Preuss.
 L. R. lib. II. a. 8. Culm. L. R. IV, 14. c. 5. 13. *ius*
bauar. et Palatinatus superioris Kreitmayer p.
 262. Colln. Rechtsordn. t. II. §. I. p. 20. Stad. und
 Budj. Landr. §. 8. stat. *luneb.* P. 7. t. I. Magdeb.
 Willkühre p. 31. 32. Maynz. Erfurt. Ordn. p. 375.
 Jeverf. Prätorordn. §. 31.
- 4) Franf. Ritterordnung p. 80. annos 16. ein volles
 männliches Alter nominat, rem tamen diserte non
 exprimit. Tyrol. L. R. lib. 3. a. 52.
- 5) stat. *brem.* 17. §. 77. 14. §. 78. KOCH *collatio* p. 197. in
 feminis 15. adeo anni sufficiunt. Annos 18. ponunt.
 Danske Lov. III, 17, 34. Sadeler. L. R. P. 3 §. 1.
 p. 35. 38. Eyderst. P. 2. a. 1. Ditmars. a. 19 §. 3.
 Husum. Weichb. P. 3. t. 10. Ref. *Noric.* t. 29. l. 11.
- 6) Böhmishe L. D. N. I. 13. p. 348. 354. stat. *mulhus.*
 lib. IV. a. 35. §. 2. *nobiles* in terris *brandenburgicis*
 20. anno maiores fiunt. const. d. 14. May. 1749.
 MYLII C. C. *march. cont. IV.* p. 151. Böhmishe
 Stadtr. D. 26. Münster. L. D. t. 5.
- 7) sanctio *hamburg.* d. 4. Sept. 1732. in feminis 18,
 in masculis 22. annos statuit. HOFFMANN. c. 4.
 §. 8. p. 73.
- 8) Maynz. L. R. t. 5. §. 13. Hohenl. L. R. p. 46. Wür-
 temb. P. II. t. 26. 27. Franfische Landger. Ordn. P. 3.
 t. 2. §. 5. Achner stat. apud LVDOLFVM p. 572.
 Schaumb. P. D. c. 10. p. 96. Trier. L. R. t. 12. §. 2.

ref. *francof.* Orth T. I. p. II. sqq. Pfälz. Vormänderordn. t. 26. et L. R. P. 2. t. 28. Jül. und Berg. Rechtsordn. p. 41. Baden. L. R. P. 4. t. 30. Worms. stat. P. 4. t. 11. f. 72. Solm. P. 2. t. 21. Nass. P. 5. t. 5. *Corp. iur. Frideric.* P. I. lib. I. t. 10. §. 5. p. 144. stat. *lub.* I. 7. 6. Steins Einleit. §. III. 112. Kostoß. Stadtr. P. I. t. 7. §. 29. Anfangsgr. des Braunsch. Lüneb. Privatr. §. 301. Ostfries. L. R. II, 217.

- 9) quod exemplis iurium *Trenirensis, Francofurtani, Nassouici, Badensis, Wurtembergici et palatini electoralis* praesertim comprobatur. G. W. DINKLER *de cura aetatis nuptiis minorennis extincta.*

§. 201.

Iam si minor ante completum aetatis maioris terminum iura maioris aetatis impetrauerit, *veniam aetatis* 1) nancisci dicitur, quam hodie Imperator et singuli Principes concedere possunt. Interdum magistratibus quoque vi priuilegii eiusdem concessio permittitur 2).

- 1) IO. CONSTANT. GELLIVS *de venia aetatis secundum ius Rom. et leges Germaniae hodiernas.* Erf. 1729. IO. VLR. L. B. DECRAMER *de iure principis concedendi veniam aetatis.* Marp. 1734. in EIVSDEM *opusc. T. II. p. 572. sqq.* IO. CAR. KOENIG *differentiae iur. Rom. et Germ. in concedenda venia aetatis.* ib. 1753. GOTTH. DAN. HOFFMANN *de iure Imperatoris circa veniam aetatis principum.* Tub. 1744.
- 2) Sränkische L. G. D. P. 2. t. 25. §. I. p. m. 153. Idem quoque *ius prou. Wurtemb.* P. 2. t. 27. sancit, quod tamen rescripto d. 5. Jul. 1732. abrogatum. Gerstlacher lib. I. §. 106. p. 196. MEVIVS *ad ius Lub. I, 2, 7. n. 29. sq.*

SECTIO III.

DE DIVISIONE PERSONARVM INTEGRÆ ET AFFECTÆ VALETVDINIS.

§. 202.

Germani cum ingenti magnitudine corporis omnesque in tanto hominum numero eodem fere habitu corporum et naturae fuisse legantur 1): incredibile est, quanta corpori integro, robusto et procerò, nec valetudine adfecto priuilegia olim concefferint 2).

1) TACITVS C. 9. 20. 30. HERM. CONRING *de germanicorum corporum habitus antiqui ac noui causis.* Helmst. 1652.

2) CHR. LVD. CRELLII *diff. corporis integri, robusti et proceri priuilegium.* Vit. 1730. 1746. §. 18. sqq. p. 44. sqq. J. F. EISENHARTH von den in dem deutschen Rechte gegründeten Vorrechten der Gesunden für den Kranken. *T. II. der kleinen Schriften* (Erf. 1753. 8.) p. 139-154.

§. 203.

Hinc *personae debiles* ab officio iudicis omnino remouebantur 1), hereditate filii vitio corporis insignes excludebantur 2); hereditatem et bona sua in alios transferre non poterant 3); nec testamenta ad probandam valetudinis integritatem nisi sub dio condere [ungehabt und ungestabt] quis poterat 4),

4), quod adeo lecto adfixis integrum non fuisse 5) manifestum inde redditur.

- 1) I. P. S. III, 54. I. P. A. c. 68. Weichb. a. 43.
- 2) I. P. S. I, 4. HEINECCIUS *elem. iur. germ. lib. II. §. 136.*
- 3) I. P. S. I, 52. I. P. A. c. 22. Weichb. a. 65.
- 4) CRELLIUS §. 23. IO. ADAM. HOPPIUS *in specim. II. iuris germ. privati de testamentis Germanorum iudicialibus sub dio conditis, vulgo ungehabet und ungestabt* (Francof. 1736.) §. 10 p. 151 sqq.
- 5) IO. GOTTL. HEINECCIUS *de testamenti factione iure germanico artis limitibus passim circumscripta* (Hal. 1734.) §. 15. 16. p. 25. sqq. vbi hoc pluribus exemplis probatur. IDEM *in elem. iur. germ. lib. II. §. 197. 198.*

§. 204.

Ex quo autem ius peregrinum commune in Germania adoleuit, haec corporis integri privilegia tantum non omnia legibus novioribus abrogata sunt 1), Iure tamen lubecensi 2) donationes inter vivos factae aliaeque translationes non nisi ab integrae valetudinis hominibus [die zu Wege und Stege gehen können, und ihrer Sinnen und Gliedmassen mächtig sind] celebrari possunt. Idem iure Frisiae orientalis 3) provinciali in testamentis et contractibus vsu fori obtinere contenditur. Denique in Lusatia quoque vasallus praedium alienare nequit, nisi virium equestrium experimentum [den Vorriff] coram aduocato provinciali fecerit 4); ut alia quaedam nimis particularia 5) taceam.

- 1) vide e. g. Solmische l. D. P. II. t. 23. Kistock; Stadtr. P. I. t. 9. §. 2. t. 10. §. 2. Magdeb. Willkürre p. 38. 39.
- 2) stat. lubecc. lib. I. t. 9. §. 3. t. 10. §. 3. Steins Einl. §. 131. sq. Sadel. l. R. P. 3. t. 11. Sächs. l. D. P. 2. l. 12.
- 3) Ostfriess. Landr. I, 129. p. 272. II, 173. p. 474. II, 197. p. 514. II, 190. p. 608. ibique WICHTIVS cf. de vltu eiusdem ENGELB. KETTLERI *decis. ostfriscent. I. dec. 24. n. 32.* et HEINECCIUS in *diff. cit. p. 26.* idem de testamentis iubent *statuta et concord. colon. art. 2 p. 14.* Buri Lehrecht p. 396. sq.
- 4) ex priuilegio Imp. Ferdinandi I. de 1544. cuius verba et historiam habet IAC. BORNIVS de *transmutatione feudi in allodium* (Lips. 1693. 1704.) §. 25. 26. p. 28-32 cf. etiam IO. PETR. LVDEWIGII *diff. iur. feudat. Lusat. atque communis* (Hal. 1714.) *diff. 19. p. m. 39. 40.*
- 5) KOPPLVS l. c. p. 155.

SECTIO IV.

DE PERSONIS INTEGRÆ EXISTIMATIONIS ET INFAMIBVS VEL LEVIS NOTÆ MACVLA LABORANTIBVS.

§. 205.

Si famam et existimationem ciuilem in Germania spectaueris, omnes personae vel integrae sunt existimationis vel infames [ehrlose, anrühige Personen]. Hi quidem cum omnibus iuribus ab integra existimatione ciuili dependentibus excidant: *infamia* 1) nihil aliud esse

esse intelligitur quam *priuatio famae* 2) *ciuilis*
 §. iurium inde dependentium.

- 1) PHIL. LVD. HVTH *Specimen iuris germanici de his, qui notantur infamia*. Alt. 1723.
 2) CHR. THOMASIVS *de exstimatione, fama et infamia extra rempublicam*. Hal. 1709. ABR. KAESTNER *de fama, huius amissione et restitutione*. Lips. 1730.

§. 206.

Ipsa autem infamia in maiorem et minorem vulgo 1), sed minus recte diuiditur. Quae enim *infamia minor* adpellatur, adcurate loquendo *non nisi leuis notae maculam designat* 2), *nec effectus infamiae*, exclusio nempe ab officiis publicis, minor aut nulla adeo in testimoniis ferendis fides et quae sunt similia 3), *vmquam in eadem locum habent*, praesertim cum fere omnis haec leuis notae macula vulgi praedudiciis contineatur. Separatim ergo de singulis his institutis exponamus.

- 1) exemplo HVTHII l. c. §. 17.
 2) IO. GOTTL. HEINECCIUS *de leuis notae macula*. Hal. 1720. 1739.
 3) Ita *ius hohenl.* P. 3. t. 5. p. 72. *infames a iure retractus* excludit.

§. 207.

Si ergo primo *ius irrogandi infamiam* spectaueris, haec quidem in casu legibus determinato

minato a iudice omnino inuri potest, licet rarius eo iudices progrediantur, reos plerumque reseruato honore condemnantes 1). *Abolitio* autem *infamiae* et ius restituendi famam solius principis est 2), nec a magistratu, nisi vi priuilegii indulti fieri solet, eaque *inter milites vexillo* 3), inter reliquos solo principis rescripto, omnem pristini delicti memoriam et poenam abolente contingere solet.

- 1) HENR. BODINVS *de iure circa infamiam eiusque inter Christianos abusu*. Hal. 1709.
- 2) MICH. HENR. GRIEBNER *de iure principum restituendi famam*, in EIVSDEM *select. opusc. iur. publ.* T. I. p. 76. sqq.
- 3) IO. STEPH. WAGA *de poenis militum ignominiosis et de restitutione famae militum per vexillum recus.* Lips. 1744. cf. Anorrens *Unleit. zum Kriegsprocess* p. 389. sqq. U. L. Seips *Abh. vom Unterscheide der ehrenrührigen Strafen nach Römischen und Te. Rechten.* Götting. 1750.

§. 208.

Infamiae autem *obnoxii* sunt milites desertores 1) aut fidem militarem frangentes 2); debitores qui locum conuentione obstagiali definitum ante solutionem, inscio creditore, mutant 3); qui iudicium capitale manumque carnificis, abolitione 4) non insequuta, subierunt 5) [die unter des Henkers Händen gewesen]; dolosi bonorum decoctores 6), lenocæ 7) et meretrices 8).

- 1) Reuterbestallung R. May. II. §. 62. *Enügens An-
leitung zum Kriegsr.* p. 223. sq. p. 342. sq. p. 444. sqq.
- 2) IO. WOLFG. TEXTOR *de fidei equestris clausula.*
Heidelb. 1683. HERM. ZOLLIVS *de promissionibus
generosa fide vallatis.* Rintel. 1695.
- 3) constitut. R. Christ. IV. et Adolphi D. Hofsat. de
1606. et de 1630. apud IOA. POTTGIESSERVM *da
obstagio* c. 5. §. 2. p. 329. et *Holst. Landger. Ordn.*
P. IV. t. 14. 15. cf. etiam C. C. *Hofsat. T. I. p. 133.*
- 4) IO. RVD. ENGAV *de abolitione.* Ien. 1754.
- 5) cf. tamen ABR. KAESTNER *de inquisitione non in-
famante; in programmatis* Lipliae 1742. editis
class. II. p. 41. sqq. et ADAM. IOS. GRENECK *de quæ-
stionibus reorum.* Vienn. 1721. *ius lubec. P. IV. t. 14.
roftach. P. IV. t. 14. §. 1. Culm. l. R. lib. 5. P. 2. t. 23.*
- 6) Reichspoliceyordn. d. 1548. t. 22. 1577. t. 23. §. 2. con-
clus. imperii d. 1670. §. da sich aber. C. C. *March.*
T. 2. f. 2. p. 240. *Ludewig gel. Anzeig. T. I. p. 689.*
sq. T. II. p. 404. sqq. C. C. *Culmbac. T. II. P. I.
p. 231. sqq. Braunsch. Lüneb. Privatredht. §.
257-260. Gothaische l. D. P. 2. c. 4. t. 24. Go-
thaisches Handels- und Banqueroutmandat 1740.*
§. 28. sq. *H. Casselische Verordn. d. 5. März
1747. §. 3. Hanauische Verordn. wegen der Banquer.*
d. 20. Jul. 1751. §. 2. *Hamburg. Fallitenordn. d.
31. Aug. 1753. art. 102. 103. p. 75. sq. Lindauische
l. D. P. IV. §. 10. Mandat der Hansestädte wider
die Falliten d. 30. Apr. 1620. ref. norica t. 12. et
mand. d. 1. Oct. 1717. Leipz. Handelsger. Ordn. t.
22. Chursächs. Mandat d. 7. Jan. 1724. Bresl.
Willkühr. §. 17. IO. TOB. HOFFMANN *de iustitia
poenae capitalis debitorum obaeratorum.* Ien. 1726.
*Plura dabit repertor. iur. priu. T. I. p. 442 - 454. cf.
I. F. ROBE *de pecunia mutuaticia tuto collocanda. c.
2. §. 18. p. 29. sqq. huc referuntur quoque in terris
brunsvico-luneburgicis et aliis in territoriis officia-
les, qui pecunias dominicas dissipant aut in rem
suam vertunt. C. C. Cal. c. 2. p. 672. 677. 710. Cell.***

c. 2. p. 808. sqq. Brem. P. D. P. I. p. 479. 1031 sq.
 Wolfenb. v. G. D. p. 708. Zeinrichstädt. stat. p.
 157. KRESII *diff. iur. comm. et Brunf.* p. 93.

7) C. C. C. a. 122.

8) Reichspol. Ordn. d. 1577. t. 10 ibi vocantur unehre-
 liche Weiber. C. C. Culmb T. II. P. 2. p. 279. sq.
 CARPZOVIVS *dec. 17.* LEYSERVS *sp. 53. m. 2. 3.*
 REINHARTHVS *ad Christ. I. 8* cf. *obseruationem*
 CHR. GOTTL. BVDERI *de inuestitura cum lucris*
collarum meretriciarum, Grauenhaus, in EIVS-
DEM amoenit. iur. feud. p. 91. sq. ORTHIVM T. III.
p. 486. et repertor. iur. primat. T. III. p. 1883. sq.

§. 209.

Leuis notae macula propter natalium ra-
tionem liberis illegitimis adspargitur 1), licet
falso. Tametsi enim olim liberi illegitimi in
proprietate principis essent 2), et hinc filius
ipsis sine prole defunctis iure bastardiae 3),
succederet 4): numquam tamen infamiam
aut leuis notae maculam leges ipsis adperse-
runt. Hodie ergo officiis publicis omnino
admouentur 5), et in tribus opificum reci-
piuntur 6); licet a dignitatibus camerae im-
perialis excludantur 7).

1) HVTHIVS §. XI.

2) hinc nata denominatio *der Königsfinder.* HER-
 TIVS *de hominibus propriis f. 3. §. 3.* POTGIESSER
de condit et statu seruorum lib. 1. c. 1. §. 17. Scheids
Nachrichten vom Adel p. 498.

3) PVFENDORFIVS T. III. obs. 13. §. 9. sqq. cf. etiam
 I. F. HERTLING *de regalibus palatinis.* (Heidelb.
 1734.) §. 10. p. 48. sqq.

- 4) Brem. l. D. T. I. p. 777. Lüneb. stat. P. 3. t. 16. in f. P. 5. t. 2. §. 1. 2. Anfangsgr. des B. L. Privat. §. 294. Oesterr. Succ. Ordn. t. 8. §. 6. Pfälz. l. D. t. 7. Tecklenb. Lehr. §. 19.
- 5) dissentit I. P. S. I, 38. quod tamen sanæ rationi repugnat, nec legem efficit speculum Saxonicum. HEINECCIUS l. c. §. 34. p. 62. sqq.
- 6) Reichschl. von Abschaffung der Handwerksmißbr. d. 1731. §. 2.
- 7) E. G. D. P. I. t. 3. §. 2.

§. 210.

Eadem ratione *leuis notae maculam* iis inu-
runt, qui *in vili aut turpi adeo vitæ genere*
versantur. *Carnificem* 1) quidem [Züchtiger,
Nachrichter und Feldmeister oder Abdecker] alio
habitu indutum procedere iubent leges impe-
rii 2), eiusque ministrorum liberos vsque ad
secundam generationem ab opificiis exclu-
dunt 3), vt adeo *leuis notae macula* certa sit,
licet infamia inde non probetur 4). Quod
autem ad *balneatores* 5), *buccinatores* 6), *opi-
liones* 7), *porcorum castratores* 8), *bistriones*,
molitores, et id genus alios attinet, ii quidem
ab infamia quam longissime absunt, et ne
macula quidem laborant 9), licet leges impe-
rii eosdem vilibus adeo ministeriis accensere
videantur.

1) Meisters ausführl. Abhandl. des peinl. Proc. P. I.
p. 140. sqq.

2) Reichs P. D. 1530. t. 21.

- 3) conclus. imp. d. 1731. §. 4.
- 4) IO. SAM. FRID. BOEHMER *de executionis poenarum capitalium honestate*. Hal. 1733. ABR. KAESTNER *de carnifice fama non laborante*. Lips. 1745.
- 5) CHR. WILDVOGEL *de balneis ac balneatoribus*. Jen. 1703. 1754. c. 5. §. 6. p. 120. sqq.
- 6) EIVSDEM *diff. de buccinatoribus eorumque iure* §. 14. sq. p. 17. sq.
- 7) Eisenbarth von Sprichw. p. 90.
- 8) privilegium Leopoldi ipsis concessum vide in C. C. Cal. c. 4. p. 36. sq. et C. C. March. P. 5. l. 5. c. 2. p. 109. sq.
- 9) Reichs P. D. 1548. t. 28-31. 1577. t. 28. 29. 38. §. 1. Wolfenb. Verordn. d. 19. May 1729. 6. Jul. 1747. 9. May 1752. HEVMANNI *initia iur. polit. c. 35. §. 289. p. 417. sq.*

SECTIO V.

DE DIVISIONIBVS PERSONARVM RATIONE RELIGIONIS, SPECIATIM DE IVDAEIS.

§. 211.

Quod tandem ad diuisionem personarum ratione religionis attinet, eiusque effectus in iure priuato germanico: res omnis ad statum anni decretorii redit. Non ergo alii, quam quae anno normali obtinuit 1), religioni addicti ad communionem iurium ciuiliū adspirare possunt 2), nisi accedat *tolerantia religiosa* 3), quam Principes vi superioritatis territorialis 4) indulgent, vi cuius multi Ca-

tholici 5) et reformati 6) praesertim ex Gallia profugi, inter Protestantes recepti iisdem paene cum incolis, dominant religioni addictis, iuribus fruuntur.

- 1) I. P. O. a. 5. §. 33. 34. 35. PÜTTERVS in *elem. iur. publ.* §. 638. p. 757. sq.
- 2) ita v. c. in Bohemia Protestantes proscribuntur, nec ad hereditates officia, et ius ciuitatis admittuntur. *Böhmische L. D. A.* 23. p. 22. 23. *Böhmische Declarat.* p. 50. *Mährische L. D.* p. 13. cf. *Seusmann Geist der Gesetze c. 5. §. 11. p. 43. sq.*
- 3) IVST. HENN. BOEHMERVS *de tolerantiae religiosae effectibus ciuilibus.* Hal. 1726.
- 4) NIC. CAR. LYNKER *de superioritate sacra.* Ien. 1689.
- 5) vide, exempli causa, quae de terris B. L. dixi in den *Anfangsgr. des Br. Lün. Privatv.* §. 84-91.
- 6) de terris nostris vide, quae dixi l. c. §. 92-95. et §. 379-388. C. C. *Culmb.* T. II. P. 2. p. 628. sqq. C. C. *Magdeb.* P. I. p. 105. P. VI. 77. sqq. 159. sqq. C. C. *Holsat.* T. I. p. 573. sqq. C. C. *Oldenb.* T. I. p. 44. *Ließlând.* L. D. p. 131. sq. p. 286. sq. C. C. *March.* cont. I. p. 182. sqq. *Hessen-Casselische priuilegia d. 12. Dec. 1685.*

§. 212.

Longe mitius habentur *Iudaei*, quod pudorem facere debebat Principibus Christianis. Hi quidem olim *serui* erant *camerae* imperialis 1), et pro peregrinis, et tantum non hostibus imperii proscriptis habiti sunt. Soli ergo Imperatori *ius recipiendi Iudaeos* 2) olim compete-
 bat, qui vi *aduocatae iudaicae* 3) ipsi
 compe-

competentis iisdem saluum conductum et protectionem indulgebat, vt nempe hoc nomine ab omnibus contumeliis tuti praestarentur; quod ius deinde cum statibus imperii communicatum fuit 4), quorum tamen multi ex rationibus politicis aut virtute pactorum cum statibus prouincialibus initorum Iudaeos vel omnino a territoriis suis abesse iusserunt 5), vel certe eorundem receptionem valde restringi 6) passi sunt.

- 1) PVFENDORFIVS T. II. obs. I.
- 2) CHR. WILDVOGEL de Iudaeorum receptione et tolerantia. Ien. 1700. GE. HENR. AYRER f. resp. 10. HENR. IVNG de iure recipiendi Iudaeos. Goett. 1741.
- 3) GOTH. DAN. HOFFMANN de aduocatia Imperatoris Iudaica. Tub. 1749. F. E. von Mosers kleine Schriften T. 12. p. 34. sqq.
- 4) Ref. polit. de 1548. t. 20. 1577. t. 20. §. I. HEINECCIVS T. I resp. 4. 5.
- 5) De terris bauaricis, wurtembergicis, coburgicis, vinariensibus, juliacensibus et vrbe norimbergensi hoc probauit HEVMANNVS in initiis iur. polit. §. 213. p. 265. cf. IDEM im Geist der Gesetze c. 11. §. 5.
- 6) KRESSII diff. iur. comm. et brunsv. p. 73 sq. meine Anfangsgr. des B. L. Privatr. §. 96. sqq. Pfälz. §. D t. 18. §. 5. de Thuringia consil. Halens. T. II. p. 1675. C. C. Culmb. T. II P. 2. p. 673. sqq. Mecklenb. Erblandesvergl. §. 377. Thircölln. Jüdenordn. c. 1. §. 1 C. C. magd. III. 449. 542. 548. Ordn. der Gränk Rittersch. p. 123. sqq. Regensp. Decret. T. I. p. 471. 628. Leipz. stat. p. 133. Mindische Landesvertr. p. 286. Schaumb. Säch. Recht P. I. ex. 9. §. 8. P. II. ex. 11. §. 19. Opperl. und Katib. L. D. a. 54. Nassau. L. D. p. 37. C. C. march. T. V. f. 5.

f. 5. p. 296. Altenb. L. D. P. 2. c. 2. t. 4. Gothaische P. 2. c. 2. t. 4. Hessencasselsche Judenordn. 1679. et Conf. d. 22. Febr. 1722. it. Regierungsaussschreiben d. 1722.

§. 213.

Hodie ergo *Iudaei* in receptos [Schutz- und Schirm- oder vergleitete Juden] et non receptos [unvergleitete Juden] diuiduntur. *Non recepti* prorsus non tolerantur, et cum *pro peregrinis habeantur* 1), omni communione iuris civilis destituuntur, nec sine conductu territorium transire possunt, quo nomine *census*, quem vocant, *iudaicum* 2) soluere coguntur.

- 1) per leges citatas. cf. I. H. BOEHMER *de cauta Iudaeorum tolerantia*. Hal. 1708.
2) GOTH. MASCOVIUS f. resp. IO. LVD. VHLIVS *de censu Iudaico*. Goetting. 1735.

§. 214.

Quod autem ad *receptos Iudaeos* attinet, hi quidem indultis protectionis litteris hoc impetrant, vt (a) in territorio commorari 1), sine metu contumeliae, queant, licet nunquam ius indigenatus, aut ciuitatis 2) nanciscantur; (b) vt aliquam commercii speciem litteris principis indultam exercere possint. De cetero vi receptionis *iuris* quidem *communis civilis*, quatenus hoc indigenatum aut ius ciuitatis non diserte supponit, *participes fiunt* 3), et hinc in iure patrio 4), connubiorum 5), aliisque

aliisque caussis pari cum Christianis iure fruuntur. Neque tamen obligationes ipsorum aliter, quam in foro Christiani contrahentis confirmari 6), aut actiones ipsorum Christiano cedi 7) possunt. Porro ad possessionem immobilium et officia publica numquam admittuntur 8), Usurariae ipsorum prauitati leges scriptae sunt 9). In caussis vero religionem ipsorum et caeremonias spectantibus iure quidem mosaico et aliqua autonomia 10) vtuntur; in plurimis tamen territoriis hae aliaeque eorundem caussae in Iudiciis territorialibus discutuntur, nisi priuilegio speciali eam in rem muniti esse intelligantur 11).

- 1) hinc non inconcinne Francofurtani constitutiones super Iudaeis latas der Juden Stetigkeit adpellauerunt. Orth T. II. p. 107. sqq.
- 2) von Cramer Ausführung, daß die Schutzjuden zwar in ciuitate, aber nicht de ciuitate sind; in den Weglar. Nebenst. P. 3. p. 94. sqq.
- 3) CASP. ZIEGLER *de iuribus Iudaeorum*. Viteb. 1684.
- 4) Beck vom Judenrecht c. 6. p. 55. sqq. GVST. HENR. MYLIVS *de patre Iudaeo, alimenta, sumtus studiorum et legitimam filio Christiano denegante*. Lips. 1740.
- 5) Hefencass. Grebenordn. t. 3. §. 2. p. 12. in terris Culmbacensibus mares Iudaei 25, feminae 20. annorum demum matrimonia inire possunt. C. C. Culmb. T. I. p. 589. In terris brandenburgicis consensum connubialem ab aerario nouorum militum (Recrutencasse) redimere iubentur. cf. ad hunc locum HENR. CHR. SENKENBERG *de iure ac priuilegio dotis illatorumque in concursu creditorum*,

in specie quoad mulieres Iudaeas. Giesfl. 1730. 10.
 CHRIST. KOENIGK progr. an Iudaei iurium civi-
 lium capaces sint, adeoque ipsorum uxores privile-
 giodotis gaudeant. Lips. 1733. 10. TOB. RICHTER
 de iure matrimonii Iudaeorum in Germania tum
 inter se tum si alter coniux ad sacra Christianorum
 transit. Lips. 1751. PVFENDORF T. I. obs. 191.
 208.

6) R. I. 1559. §. 79. v. Cramers Wehl. Nebenst. P. 29.
 p. 80. sqq.

7) cit. R. I. et Ref. polit. 1577. t. 20. §. es soll auch.
 C. C. Culmb. T. I. p. 273. sqq. VIASS. §. D. p. 37.
 Gränf. Ritterordn. p. 126. sq. Würtemb. & N. P. 2.
 t. 33. Gerstlacher lib. I. §. 107. p. 197. cf. tamen
 PVFENDORF T. II obs. 158. et 10. SAM. FRID.
 BOEHMER de cassione nominis a Iudaeo in Chri-
 stianum facta rata vel irrita. Francof. 1758.

8) HEVMANNI initia iur. polit. p. 267. sq. hypothe-
 cam tamen immobilium alicubi acquirere, sub re-
 strictione, possunt. C. C. magd. IV. 462. 521. Uns-
 fangsg. des B. L. Privatr. §. 101. cf. IAC. AVG.
 FRANKENSTEIN de iuribus singularibus Iudaeo-
 rum in Germania. Lips. 1722. PVFENDORF I. 96.
 III. 55.

9) Carolus V. tamen ipsis maiores vsuras permisit.
 Mosers Staatsr. T. IV. p. 94 sqq. const. boruss.
 d. 1755. in Repertorio T. III. p. 1976. Hohenloh.
 I. N. p. 100. Churcolln. Judenordn. c. 4. §. 6.
 VIASS. §. D. p. 34. sq. With T. II. p. 691. sq.

10) EV. OTTO de statu Iudaeorum publico. Ultraf. 1721.
 10. FRID. KAYSER de autonomia Iudaeorum. Giesfl.
 1739. Jo. Ehr. Ge. Bodenschag kirchliche Verfas-
 sung der heutigen Juden, sonderlich in Teutschland.
 Erlang. 1748. 4.

11) GE. LVD. BOEHMER de officio et potestate rabbi-
 ni provincialis in terris brunsvico-lunob. Goett.
 1751 §. 16. sqq. p. 16. sqq. Hoffers Beiträge zum
 3. Polizeyrecht T. I. p. 423. sqq.

CAPVT II.

DE INDIGENIS ET PEREGRINIS, IVRE-
QVE RETORSIONIS, ALBINAGII ET
DETRACTVS.

TITVLVS I.

DE IVRE INDIGENARVM ET PEREGRINI-
TATIS.

§. 215.

Si ciuitatem et iura inde pendentia spectaueris, omnes aut indigenarum aut peregrinorum loco habentur. *Indigenae* 1) *vocantur*, qui ciuitatis iure et communione iuris ciuilibus vtuntur, iuraque ipsis competentia indigenatus *vocantur*; *peregrini* 2) vero sunt, qui ciuitatis iure non videntes a communione iuris ciuilibus *excluduntur*.

- 1) de indigenatu egregie exposuerunt: IO. STRAVCHIVS *de indigenatu Germanorum*. Lips. 1650. in *opusc. T. I. p. 1-19.* H. HAHNIVS *de iure indignatus singulari* Helmst. 1663. apud FRITSCHIVM. in *exercit. iur. publ. P. III in adp. p. 51 sq.* IO. CHR. BECMANN *de indigenatu*. Francof. 1676. CAR. FRID. LAV *de iure indigenatus*. Regiom. 1686. CONR. GVIL. STRECKER *de indigenis Germaniae eorumque iuribus*. Erf. 1731. IO. RVD. ENGAVS. resp. IO. ANDR. HOFFMANN *de iuribus indigenarum Germaniae*. Ien. 1747. IO. ANDR. HOFF-

MANN *de indigenis eorumque praerogatiuis*. Marp. 1758.

- 2) *ex infinitis de peregrinitate scriptoribus notandi in primis sunt: IO. SCHILTERVS de iure peregrinorum*. Ien. 1676. IO. GE. FICHTNER *de iure peregrinorum*. Alt. 1717. ERN. TENZEL *de peregrinis*. Erf. 1723. IER. EV. LINK *de ciuibus et peregrinis*. Arg. 1729. IO. PETR. DE LVDEWIG *differ. iuris Romani, gallici et germanici in peregrinitate, albinagio atque Wildfangiatu*. Hal. 1735. 8. CAR. FERD. HOMMEL *de usu hodierno diuisionis hominum in ciues et peregrinos*. Lipf. 1750. FRID. WILH. PESTEL *iustitia et benignitas legum germanicarum erga peregrinos examinata*. Rint. 1754.

§. 216.

Ciuitatis et indigenatus ius triplex est in Germania; aliud enim est ius ciuitatis in imperio Romano-germanico 1), aliud ius ciuitatis et indigenatus in integro territorio 2); aliud denique ius ciuitatis in singulis singulorum territoriorum urbibus 3).

- 1) *de hoc indigenatu eiusque effectibus vid. O. C. P. I. t. 3. §. 1. et Cap. nou. a. XII. et XXIV. §. 2. ibi: auß denen, so im Reich teutscher Nation anderer Orten geböhren und erzogen, darinnen nach Standesgebühr angeessen und begütert.*
- 2) *quod consensu principis expresso aut tacito acquiritur v. c. collatione officii. GE. HENR. AYRER de iure occupandi bona vacantia p. 38. sq. cf. e. g. const. boruss. d. 20. Dec. 1754. wegen der Incolats-Gewinnung in dem Erbherzogth. Schlessien und der Graffschaft Blas.*
- 3) *Seumanns Geist der Geseze der Teutschen c. II. §. 8. p. 129. sq.*

§. 217.

§. 217.

Peregrinorum non adeo dura quidem est in Germania *conditio*, sed ita tamen comparata est, vt magna inter indigenas et peregrinos differentia intercedat. Hinc ergo a possessione bonorum immobilium omnino excluduntur, praesertim si ius ad officia hereditaria prouincialia 1) vel votum et sessionem in comitiis prouincialibus 2) adspirandi ipsis cohaereat. In conferendis *officiis* 3) maior indigenarum ratio habetur. *Testis indigena ex-tero* olim *praeferebatur* 4); praesertim si bona immobilia simul possideret 5). In concursu creditorum exteri saepius peregrini indigenis postponebantur 6), et quae sunt huius generis alia. In Bohemia hereditatis in capaces sunt peregrini 7).

1) PÜTTERVS in *elem. iur. publ.* §. 362.2) BECMANN *de indigenatu* §. 19. p. 29. sqq.

3) quod quidem in plerisque prouinciis Principes specialibus pactis diserto promiserunt. Ita de Bauaria hoc testantur acta apud LVNIGIVM in collect. von der Landsäss. Rittersch. T. I. p. 481. 580. 581. 585. 654. de Palatinatu superiori ib. T. I. p. 731. de principatu Neoburgico T. I. p. 1127. sq. de Pomerania ib. II, 206. 714. de ducatus Slesuicensi et Holfatico ib. II, 954. 969. 973. 976. 980. 982. de ducatu Cliuensi I, 1033. sq. 1052. 1069. de Lusatia I, 870. de principatu Halberstadiensi I, 1510. de terris brandenb. I, 1578. de ducatu guelpherbytano II, 151.

4) CAR. FRID. WALCHIVS *de testis reo paris praesentia in iure germanico.* Ien. 1757. 8.

- 5) IO. CAR. HENR. DREYER *de ospitalitatis requi-
sito in testibus habilibus*. Francof. et Lips. 1750. 4-
- 6) LEYSER *sp. 30. m. 8.* ita in terris Culmbacensibus
in chirographariis debitis indigenis postponuntur
peregrini. C. C. *Culmb I*, 220. cf. Zell. *Stadtr.*
t. 7. *Orchs Samml. merkiv. Rechtsbandel P. I. p.*
222. sq.
- 7) quod mutatum nouiter, si doceant, Bohemos in
patria ipsorum ad successionem admitti. *Böhmis.*
Declarat. und Nouellen p 124. sq. Badische & N.
P. V t 10. cf etiam ius lub. lib. Lt. 2. §. 5 Tyrol.
L. R. lib. III t. 23. ref. francof P. 6. t. 2. § 2. 3.
Maying. L. R. t 14. § 12. Limbeck. stat. t. 15.
Cell. t. 16. Sadeler L. R. P. 2. t. 25. Rhedinger
L. R. t. 30. Hamb. Behnspennigsordnung §. 4.

§. 218.

Singularem peregrinitatis effectum sistit *ius
Wildfangiatum* 1) in electoratu Palatino rhe-
nano vsitatum. Scilicet habet hoc elector
palatinus ex priuilegio a Maximiliano I. 1518.
indulto 2), vt peregrini et illegitimi subse-
quentem corporis sui dominum non haben-
tes, *Wildfangiorum* 3) nomine, in numerum
hominum priorum recipiantur, simul ac
in Palatinatu vel territoriis vicinis, vbi hoc
introducunt, domicilium constituerunt.
Wildfangius autem praefecto electoris, solu-
to floreno [*Sahgulden*], fidem praestat [*Dienst-*
pflicht], annum censum [*Leibbeth*] soluit, et
quoad reliqua iura hominis proprii loco o-
mnino censetur 4).

- 2) *Vindiciae secundum libertatem imperii quorundam statuum contra Palatinum Wildfangiatum*. Mog. 1665. (IO F. BOECKELMANNI) *Iustitia causae palatinae s. defensio iuris regalis palatini in homines proprios, nec non effrenata conuitiandi audacia scriptoris vindiciarum contra Wildfangiatum* 1666 1702 f. HENR. HILDEBRAND *de iure wildfangiatu sere- nissimo electori palatino proprio*. Altorf. 1717 1741. I. F. HERTLING *de regalibus palatinis s. de praes- tibus sereniss. domus palatinae iuribus, praerogati- uis et praecellentibus*. (Heidelb. 1734.) § 10 p 48. sqq. IO. PETR. DE LVDEWIG *de peregrinitate, al- binagio atque Wildfangiatu*. Hal. 1735. 8. p 34 sqq. Dürrers *Handbuch der teutschen Staaten* p 409. 511. sq.
- 2) *Iustitia causae palatinae*. P. I. c 3 §. 1. I. P. M. §. 14. I. P. O. a. 4. §. 6.
- 3) IO. WOLFG. TEXTORIS *ius publicum statuum im- perii*. (Tub. 1701. 4.) t. 8. p. 463 sqq.
- 4) Pfälz. L. D. t. 5. p. 57-61. cf. etiam HILDEBRAN- DVS *l. c. 3 p 30. sq de usu eius in Pomerania* cf. Dähner's *Pommerische Bibl.* T. II. p. 110.

§. 219.

De cetero cum hodie mitiori omnino er- ga peregrinos iure utamur, neque etiam quae iure veteri Romano contra eosdem sancita sunt, locum hodie facile inueniant: facile est ad animaduertendum, peregrinos ad commu- nionem iuris ciuilibus eodem cum indigenis iure admittendos esse, nisi ipsis lex, obseruan- tia, recessus prouinciales aut specialia princi- pum cum subditis pacta obstare intelligantur 1); quid? quod in causis ipsorum in iudicio di-

disceptandis magnum adeo legum quarumdam fauorem experiantur 2).

- 1) FRID. WILH. PESTEL *iustitia et benignitas leg. germ. erga peregr.* §. 10. sq. p. 29. sqq.
- 2) alicubi enim peculiari ad causas peregrinorum disceptandas iudicia stabilita sunt, quae **Gastge-richte**, **Gastrecht** nuncupantur; vel certe celeriorē iustitiam experiuntur. SCHOTTELIUS c. 15. p. 359 sqq. GREG. ANDR. SCHMID *de modo procedendi circa peregrinos*. Alt. 1681. CAR. HENR. MÖLLER *de iudicio summario peregrinorum*. Rost. 1733. AVG. DE BALTHASAR *de iure peregrinorum singulari circa processum germ. vulgo in sensu eminentiori Gastrecht appellato*. Gryph. 1742.

TITVLVS II.

DE IVRE RETORSIONIS, ALBINAGII ET DETRACTVS.

§. 220.

Cum Germani non tantum respectu exte-
rorum, gentium iure vtantur, atque ad-
eo exacta aequalitate frui debeant, verum et-
iam singuli imperii status inter se omnino ae-
quales sint: sequitur, si vel externus populus,
vel status adeo imperii quidquam inique in
peregrinos constituerit, id ipsum, re ita fe-
rente, iuste 1) retorqueri posse, vt quod quis-
que in alterum ius statuerit, ipse eodem iu-
re vtatur. Haec ergo *retorsio iurium* 2) est le-
gitima

gitima iuris erga peregrinos inique constituti
compensatio.

- 1) vide tamen DAN. FRID. HOHEISEL *de retorsione iurium statutariorum variantium nec aequa nec prudente*. Hal. 1725.
- 2) Vniuersam de retorsione iurium materiam illustratam dederunt: BVRC. BARDILI *de retorsione*. Tub. 1669. GE. AD. STRVVIUS *de vindicta priuata et retorsione iuris iniqui*. Ien. 1678. CHR. WILDVOGEL *de iure retorsionis inter status imperii*. Ien. 1700. CAR. OTTON. RECHENBERGII *vindiciae iurium reip. et fisci in doctrina retorsionum*. Lips. 1726. SAM. FRID. WILLENBERG *de retorsione iuris*. Gedan. 1736. IO. GOTH. BAVER *de vero fundamento, quo inter ciuitates nititur retorsio iuris*. Lips. 1740. CAR. OTTO RECHENBERG *progr. de limitibus iuris retorsionis in Saxonia sec. const. 38. P. 3. constituendis*. ib. 1741. IDEM *de bello legum contra leges retorsione ementita metuendo*. ib. 1743.

§. 221.

Vt autem haec iurium retorsio rite exerceri queat, probandum omnino est, exstare eiusmodi ius erga peregrinos inique constitutum 1): quod simul ac factum est, peregrinus eodem iure censetur, quod in nos statuit, nisi reuersales 2) de non amplius erga nos vtendo iure iniquo proferantur. Inter singulas territorii cuiusdam ciuitates, vel ipsa adeo territoria vni principi parentia 3), rarior hodie retorsionis vsus, cum principes, ius suum cuique tribuentes, id efficere studeant, vt facta

sta vnione (§. 70.) pristina iurium diuersitas, quoad eius fieri potest, proscribatur 4).

- 1) WERNHERVS P 3. obs. 32.
- 2) WERNHER ENHC. 227. p. 413.
- 3) Riccius von Stadtgesetzen p. 618. fq.
- 4) Si ius diuersum quidem constitutum sit, de odio autem erga peregrinos inde non adpareat; retorsioni locus non videtur. v. c. licet *rigor cambialis* in terris electoratus hannouerani, coburgicis cet introductus non sit: cum eodem iure subditi et peregrini in his terris vtantur: minus recte iudicia saxonica aliaque processus cambiales subditis hannoueranis, aut coburgicis denegarent, licet hoc defendat ANDR FLOR. RIVINVS de *praerogatiua creditorum cambialium* (Vit. 1749.) §. 14. Kreitzmayer T. I. c. 2. §. 18. p. 55.

§. 222.

Illustre huius odii in peregrinos exemplum praebet recteque retorquetur *ius albinagii* siue *heimfallsrecht* 1) [le droit d'aubaine], quo denotatur ius filci, hereditatem peregrini [*herewede* 2), *exuinae* 3)] quam apud nos reliquit, licet testatus moriatur et liberos agnatosque extra territorium habeat, capiendi. Quod ius licet olim multo frequentius esset, hodie in Gallia 4) fere et Bohemia (§ 217. n. 7.) superstes est, atque adeo si Galli vel Bohemi apud nos moriantur, eorum hereditas fisco recte vindicatur, et quamquam religionis causa ad nos confugerint 5) aut impetrato officio publico indigenae facti sunt 6), ipsorum tamen

tamen exuuiæ agnatis in Gallia vel Bohemia degentibus nullo modo cedunt 7).

- 1) IOD. HACKMANN *de albinagii iure*. Arg. 1668.
 CAR. IOS. GRINSAR *de iure albinagii*. Arg. 1713.
 FRID. VLR. PESTEL *de usu pratico albinagii, præcipue in controuersis imperii publicis*. Rintel. 1718. IAC. AVG. FRANKENSTEIN *de usu albinagii in Germania*. Erf. 1719. LVST. CHR. DITHMAR *de iure albinagii, præcipue in Germania*. Francof. 1721. in *sylloge dissert.* p. 160. sqq. IO. CHR. SCHVMANN *de iure albinagii*. Friedb. 1729. CHR. RENAT. BRAVN *de usu iuris albinagii in Prussia*. Regiom. 1736.
- 2) Hannoverische Anzeigen 1750. n. 20. HALTAVS *voc. Serwede*.
- 3) eiusmodi priuilegium circa hereditates peregrinorum, litonum et seruorum vrbi Stadenfi. annis 1209. et 1259. indultum legitur. ANT. LVD. SEIP *de iure occupandi exuuias defunctorum ex utroque priuilegio Stadenfi*. Goett. 1748. idem vrbi Lunenburgi 1247. Vlysiæ 1272. Hamelæ 1337. et 1407. obtigit. PVFENDORF *T. III. obs. 14. § 4. 19.*
- 4) BACQUET *du droit d'Aubeine P. I. c. 1. originem nominis et rei a Saxonibus sub Carolo M. in Galliam transportatis deriuat* IO. DAV. KOEHLER *f. resp.* IAC. SHVBACK *de Saxonum Transportatione sub Carolo M* Goett. 1748. c. 4. §. 5. p. 50. sq. De cetero in Gallia hodie non nisi indultis a Rege *indigenatus codicillis* (lettres de naturalité) cessat. Ita in priuilegio indigenatus Mauricio Comiti Saxonie collatis, heredes scribere ipsi permittitur: *sans qu'il leur soit fait aucun trouble, ni empêchement, ni que nous puissions prétendre lesdits biens Nous appartenir par droit d'Aubeine, desherence ou autrement.* cf. *Histoire de Maurice Comte de Saxe T. III. (Mittaw. 1752 8.) p. 19.*

- 5) qui magnis ceteroquin privilegiis exornati. C. C. *March. P. VI. in adp. et T. II. Vol. I. p. 183. sq. C. C. Culmb. P. II. V. II. p. 627. sq. meine Anfangsgr. des B. L. Privatr. §. 92. sqq.*
- 6) cf. GE. HENR. AYRER *de iure occupandi bona vacantia p. 38. sqq.*
- 7) Ceterum reditus ex iure albinagii alicubi aerario militum invalidorum aut novorum (Invaliden- aut Recrutencasse) inferuntur C. C. *Cal. c. 3. p. 181. Cell. c. 3. p. 196. sq. C. C. marchic. cont. I. p. 281. SCHEPLITZ consuet. March. P. I. p. 254. Gerstlachers Würtemb. L. G. lib. I. §. 119.*

§. 223.

Ex eodem fonte *ius detractus* 1), *emigrationis, gabellae* s. *Nachschuß, Nachsteuer, Abzugsgeld* permanat, quo significatur pars bonorum in aliud territorium exportandorum fisco principis inferenda; quod quidem ius in naturali aequitate fundatum est 2), cum aequum omnino sit, et principiis supremæ politiae respondeat, ut quæ in territorio parta sunt, ibidem remaneant, et aerario publico maximum inde præiudicium inferatur, si quis uniuersam hanc bonorum suorum substantiam alii territorio addicat.

- 1) ANT. AFFELMANN *de iure s. gabella detractiois. Rost. 1622. CHR. SCHWANMANN de iure emigrationis et detractiois. Lips. 1642. 12. IO. EICHEL de iure detractiois et emigrationis. Helmst. 1656. CHR. PHIL. RICHTER de iure detractiois. Ien. 1662. IO. HARTM. RYNKEL de iure detractiois. Giesl. 1664. IAC. ANDR. CRYSIVS de iure detractiois*

tionis et emigrationis in EIVSDEM opusc. Mind.
 1668. 4. IO. FRID. RHETIVS *de sarcina emigran-*
di. Frf. 1673. IO. BRVNSOW *de iure detractio-*
Gryph 1673. DAN. CLASEN de iure detractio-
Helmst. 1677. ERN. FRID. SCHROETER de gabel-
la detractio- et emigrationis. Ien. 1678. PETR.
 SCHVMACHER *de iure detractus.* Basil. 1680. H.
 COCCEII *de censu emigrationis.* Heidelb. 1681.
 ANDR. MYLIVS *de censu emigrationis.* Lips. 1684.
 H. COCCEII *de iure detractus.* Heidelb. 1687. AL.
 CAROCIVS *de quota detractio-* nis. Gryph. 1687.
 CHR. THOMASIVS *de iure detractio-* nis. Hal. 1709.
 MELCH. LVBECK *manuale iuris detractio-* nis et e-
 migrationis. Colon. Brand. 1709. 12 IO. IOB. BECK
de iure detractio- nis, emigrationis et laudemii. No-
 rib. 1725. IO. THEOD. SCHEFFER *de iure detractus.*
 Tub. 1730. IO. CHR. PESLER *de bonis nobilitatis*
iuri detractus obnoxii. Frf. 1743. AVG. DE BAL-
 THASAR *de iure detractus, quatenus vsu Pomer-*
aniae obtinet. Gryph. 1745. CAR. GOTTL. KNORRE
de eo quod iustum est secundum obseruantiam Co-
thoniensem circa ius gabellarum. Hal. 1747. IO.
 GE. LAMM *de gabella detractio-* nis vel emigrationis.
 Vinar. 1748. CAR. OTTO RECHENBERG *progr.*
quo casu ius retorsionis et detractus Const. El. Sax.
 38. §. 3 *permittatur.* Lips. 1748. IDEM *de detractio-*
nis fundamento in retorsionum doctrina. Lips. 1749.
 IO. KLEPKER *de statu privilegiorum ab Imp.*
concessorum quoad ius collectandi statuum, specia-
tim quoad ius detractus statuum in genere, et in
specie liberae ciuit. Hamb. Goett. 1753. Job. Gottf.
 Sausß *Beweis, daß das Recht der Na. Steuer ein re-*
 gale sey. Frankf. 1756. 4.

2) Heumanns Geist der Geseze der Teutschen c. II.
 §. 8. c. 25. §. 11. cf. MEVIUS P. 2. d. 163. P. 7 d. 18.
 LVDOLE P. II. obs. 189 p. 468. ENGELBRECHT
 obs. 26. 55. Cramer: ob und wiefern das Abzugs-
 geld, wenn es in einem Ort oder Land bis daher
 nicht eingeführt, noch erhoben worden, per nouum
 sta-

statutum eingeführt werden könne? in den Wezl. Nebenst. P. 6. p. 1. fqq.

§. 224.

Quod ad exercitium iuris detractus attinet, primo quidem *nobiles* 1), *professores* 2) et *clerici ab eodem immunes* esse iubentur. Deinde vero cum *tantum per modum reversionis exerceatur*; nouiori aetate tantum non omnes Imperii status cum vicinis et remotioribus ad eo Principibus pacti sunt, vt singulorum statuum subditis solum vertentibus census detractiois aut omnino remittatur, aut certe summa tantum mutuis conventionibus determinata soluatur 3). Sin vero tale pactum non existat, decima, quinta, quin tertia interdum bonorum pars, donec res definiatur, relinquenda est.

1) quod in generali nobilium ab oneribus publicis realibus immunitate fundatum est. Riccius vom Landsf. Abel P. II. c. 25 p. 438. fqq. et PFENDORF I. 33. 34. vide e. g. de nobilitate Wurtemb. LVNIGII Coll. von der Rittersch. II, 731. 747. 759. de Marchica I, 883. guelpherbyt. II, 150. 158. Rec. guelphi 1614. §. 4. 1619. §. 30. hadelensi II, 1338. schwerimensi II, 442. de bremensi et verdensi I, 180. et privileg. 13. speciale der Brem. Rittersch. Anfangsgründe des B. L. Privatr. §. 77. Mecklenb. Landesvergl. §. 350. fq.

2) vide e. g. de academia Goettingensi C. C. Cal. c. 1. p. 726. C. C. Cell. c. 1. p. 746. stat. acad. Frideric. Hal. §. 29. LEYSER sp. 431. m. 4.

- 2) C. C. march. II, 1, 23. Cont. II p. 103. sqq. Mecklenb. Landesvergl. § 352. MANZELII *ius mecklenb. I, II, 91. III, 72. 88.* WOELKER *ad reform. noric. I, 272.* Chursächs. L. D. P. 3. C. 38. Orth's Anmerk. I, 272. sqq. C. C. Oldenb. P. IV. p. 65. sqq. p. 104. sqq. Schaumb. V. D. c. 15. p. 177. sqq. C. C. Hofrat. T. I. p. 1449. Goth. L. D. P. 2. c. 2. t. 2. Mecklenb. L. D. P. 2. c. 2. t. 2. ENGELBRECHT *delineat. stat. Pomeran. p. 104 sq. Zell. Stadtr. p. 49. 83. sqq. reform. Wetzelar p. m. 52. Mübly. stat. I, 86. p. 180 Koch. collat. iur. brem. p. 79 sq. Baden. L. R. P. 6. t. 16. p. 286. sq. Mannj. Erfurt. Ordu. p. 109. 117. 325. 334. C. C. Culmb. I, 277. sqq. Pfalz. L. D. t. 4. p. 54.*

§. 225.

Detractionis ius de cetero regalibus adnumerandum esse, inde statim adparet, quod nemini, nisi principi ius collectandi competit 1); et licet Principes illud saepius cum subditis communicauerint 2); generale tamen argumentum contra principes pro nobilibus aliisque iudicibus inferioribus inde inferri omnino non potest.

- 1) SAUST I. C. ENGELBRECHT *obs. 26. 55.* dissentit REINHARTH *ad Christ. V, 1.*
- 2) PESLER I. C. §. 5. p. II. sq. MYLIH C. C. March. T. II. P. I. p. 23. F. V. S. I. p. 12. 32. Magdeb. V. D. c. 56. Lüneb. Stadtr. P. 9. t. 10. ERTEL *de iurisd. inf. P. I. s. 19. obs. 1.*

CAPVT III.

DE DIVISIONIBVS PERSONARVM SECVN-
DVM NATALES, PRAESERTIM LI-
BERTATEM.

§. 226.

Si natalium praerogatiuam et ordinem spectaueris, omnes Germani in liberos et seruos describuntur 1). *Liberorum* [der Freyen] adpellatio respectiua est, et designat (a) personas militares, ministerii conditioni non obnoxias 2) (b) eos, qui cingulo militari ornati erant, in quorum oppositione reliquae militares personae serui saepius adpellabantur 3); (c) omnes personas imperio herili non subiectas 4), quae vltima denominatio est frequentior sollemniorque.

- 1) hinc recte glossa ad I. P. S. I. 51. es sind sonst keine andere Leute in der Welt als eigen und Freyen. cf. CHR. WOLFIVS in *horis subsecivis marp. trim. vern.* 1730. sp. 2.
- 2) PFEFFINGERVS in *Variario illustrato T. II. p. 760.* IO. AD. KOPPIVS *de insigni differentia inter comites S. R. I. et nobiles immediatos* f. 1. §. 15. p. 67. sqq. *Strubens Nebenst.* T. IV. p. 370. sq. *Scheid vom Adel* p. 265.
- 3) *Scheid* l. c. p. 62, 63. Interdum liberi s. Freyherren dicuntur ratione libertatis a subiectione erga status imperii. KOPPIVS l. c. §. 21 p. 136. GE. LVD. BOEHMERI *diff. de impari matrimonio* §. 8. p. 22 sq.

- 4) libellus meus de iuribus ex statu ingenuorum in Germania pendentibus. (Goett. 1756. 4.) c. 1. §. 2 p. 4. cf. etiam PAVLL. HACHENBERGII Germania media diss. II. p. 18. sqq. et GE. DAV. ALAND de statu hominum apud veteres Germanos diss. I. Lips. 1745. II. 1747.

§. 227.

Ipsi vero homines liberi, imperio herili haud obnoxii, denuo duplicis erant generis. Aut enim libertas iure natiuitatis ipsis competebat a parentibus vtriusque lineae primi et secundi gradus 1), libertate non data sed ingenita fruentibus; aut manumissione eandem impetrauerant. Illi vocabantur *ingenui* 2), hi vero *libertini* s. *Mittelfreye* 3). *Ingenui* s. *Frengebohrne* porro quod inter synodales homines et scabinos soli legebantur, *Semprefreye* 4) i. e. *Sendbarfreye* et *Schöppenbarfreye* 5) adpellabantur; quid? quod ipsa adpellatio de *Höchstfreyen* 6) ipsis collata esse legitur.

1) I. P. S. I., 51. I. P. A. c. 49. cit. libellus meus c. 1. §. 3. 25. GE. LVD. BOEHMERI progr. de ingenitorum natalium probatione. Goett. 1761. §. 1-5.

2) interdum ingenuus dicebatur ex seruitute manumissus, hinc codicilli manumissionis chartae *ingenuitatis* vocabantur. *Scheid* l. c. p. 25. CAR. FERD. HOMMELIVS de particula von nostris temporibus nobilitatis caractere in EIVSDEM oblectam. iur. feodal. p. 55 sqq.

3) interdum *Mittelfreye* dicebantur a ministerialium conditione liberati. SCHEIDIUS in praefat. man-

diff. docum. libri de nobilit. GE. LVD. BOEHMER de impari matrim. §. 7. p. 19. sq.

- 4) I. P. S. I, 2. SCHILTER ad I. F. A. c. 1. §. 18. p. 35.
- 5) I. P. S. I, 51. glossa ad I. P. S. II, 12. BOEHMER cit. *diff. §. 6. p. 18. sq.*
- 6) Ita enim I. P. A. c. 49. ait: ingenuus das spricht in Latein der Höchstfrey, und libertinus Mittelfrey. I. P. S. III, 51.

§. 228.

Ingenuorum ergo nomine non ii tantum, quos nobiles hodie dicimus 1), quique in medio aevo militarium adpellatione continentur, insignes sunt, verum etiam ciues s. burgenses 2) eodem ingenuitatis honore vsi sunt; quid? quod etiam magna rusticorum pars 3) eadem natalium ingenuorum praerogatiua ornata fuerit.

- 1) dissentit 10. GE. CRAMERVS *de iurib. et praerog. nobilit. auitae c. 2. §. 7. not. h.* sed vid. cit. tract. c. I. §. 5. p. 13. et BOEHMERVS *de ingenuorum natalium probatione §. 7. p. 9. sqq.*
- 2) Burgenses ingenuos fuisse demonstraui *c. l. c. 7. §. 6-19. p. 16-53.* cf. ORTHIVS T. V. der Anmerk. p. 1208. sqq.
- 3) Rusticos etiam quam plurimorum statum ingenuitatis vindicaui *c. l. c. 1. §. 20-24. p. 53-68.*

§. 229.

Quod ad iura ingenuorum attinet, ea quidem admodum insignia olim fuerunt 1). Solus

lus enim ingenuus miles 2), et feudorum 3) iurisque armorum 4) capax. Ad honores, scabinatus 5) iudiciaque non nisi ingenui vocabantur; nec opificum mercatorumque collegiis 6) quis, nisi probata ingenuitate adscribatur. Ingenuus testis erat aduersus ingenuum 7), nec inter ingenuos disparagium contrahitur, licet matrimonium ob ordinis diuersitatem ratione status inaequale, quod infra probabimus, adpelletur.

- 1) de quibus integra Sect. II. citati libelli vberius exposui.
- 2) HACHENBERGII *Germ. media diff. II. §. 3. LVD. HUGO de statu region. Germ. c. 4. §. 22.*
- 3) *vet. aud. de benef. c. 1. §. 4. I. F. S. c. 1. §. 4.*
- 4) IO. GE. CRAMERVS *l. c. p. 395. d. mea de reliquiis iuris manuarii in iure publ. et priuato germ. (Goett. 1760.) §. 3. p. 5. sqq. Dreyers Abb. T. III. p. 1256. sqq.*
- 5) GRYPENIUS in *obl. von dem Landting und Landtinggerichten p. 706. sqq. Strubens Nebenst. T. III. p. 131. sqq. Dreyer l. c. p. 1152. sqq.*
- 6) quod contra CRAMERVM *p. 79. deduxi l. c. p. 140. sqq.*
- 7) cf. etiam CAR. FRID. WALCHIVS *de testis reo per vis praestantia in iure germ. Jen. 1757. §.*

§. 230.

Iam cum ingenui denuo vel nobilitatis eiusdemque vel superioris vel inferioris praerogatiua praefulgeant, vel in nuda ingenuitatis adpellatione subsistant, quos burgenles vel ru-

sticos adpellamus; singulorum autem iura et conditio admodum differat: nominatim nunc de singulis, nobilibus nempe, burgenfibus et rusticis agamus. Quae enim de seruis s. hominibus propriis dicenda sunt, libro II. ubi de iuribus personarum in statu domestico tradendum est, melioris ordinis causa, referabimus 1).

1) cf. anonymi Gedanken von dem Ursprung und Unterschied des adelichen, Bürger- und Bauerenstandes in Teutschland. Cöln 1710. 4.

CAPVT IV.

DE NOBILIBVS, EORVM ORIGINE, DIVISIONIBVS ET IVRIBVS.

SECTIO I.

DE NOBILITATE SUPERIORI, SIVE ILLUSTRIBVS, ET DYNASTIS.

§. 231.

Quod ergo primum ad nobiles 1) attinet, ante omnia de vera nobilitatis definitione laborandum est. In sensu ideo grammatico nobilem dicimus 2) virum virtute conspicuum; in sensu iuris autem nobilitas 3) est
prae-

praerogatiua ciuili s hereditaria, qua quis praee-
minentiam prae reliquis ordinibus in repu-
blica nanciscitur.

- 1) ad vniuersam de nobilitate germanica doctrinam ex fontibus suis cognoscendam vnice commendandum est egregium opus: IO. CHR. LVNIGII collectio noua von der mittelbaren oder landsässigen Ritterschafft Leipz. 1730. T. II. f.
- 2) Scheid §. 3. p. 7. sq.
- 3) Ex scriptoribus de nobilitate potissimum notandi: VLR. AB EYBEN *de titulo nobilis*. Helmst. 1671. 1677. et in *operib* (Arg. 1708. f.) T. I. 108. NOL- DEN *de statu nobilium ciuili*. Giesl. 1621. 1623. 8. ERN. FRID. SCHRÖTER *de nobilitate*. Ien. 1651. ER. MAVRICIVS *de nobilitate germanica*. Kil. 1660. in *opusc. p. 337. sqq.* GOTH. DE PESCHWITZ *de iure et priuilegiis nobilium*. Ien. 1662. 1740. 8. ERN. FRID. SCHRÖTER *de ciuili nobilium statu, eorum- que iure ac priuilegiis*. Ien. 1667. Mich. PRAUN *adeliches Europa*, und noch viel edleres Deutschland. Speyer 1685. ANE. MATTHAEVS *de nobilitate, ducibus, Principibus*. Amst. 1685. SAM. STRYK *de iure illustrium et nobilium communi*. Vit. 1691. HENR. BODINVS *de iure nobilitatis et vera ingenuitate*. Hal. 1704. IO. GE. SCHERZ *de nobilitate*. Arg. 1709. DAV. GE. STRVBII *diff. de origine nobilitatis germanicae et praecipuis quibusdam eius iuribus*; habita praefide GERH. NOODTIO. Lugd. 1718. rec. Ien. 1745. 4. IO. W. GOEBEL *de statu nobilitatis germanicae*. Helmst. 1719. (SAM. LV- CII) Bericht vom Adel. Frankf. 1721. 4. CAR. GOTTL. KNORRII *diff. de nobilitate adoptiua*. Hal. 1721. POL. LEYSER *de differentia nobilium mediæ et hodierni aevi*. Helmst. 1727. MATTH. DE SCHV- LENBURG *de priuilegiis ac praerogatiuis nobilium mediatorum in Germania*. Giesl. 1733. Francof. 1749. 1756. IO. THEOD. SCHEFFER *de iure na-
taliu*

talium nobilium Germaniae. Tub. 1733. CHR. GOTTL. RICCI *zuverlässiger Entwurf von dem landsässigen Adel in Teutschland Nürnberg 1735. 10.* GE. CRAMER *de iuribus ac praerogatiuis nobilitatis auitae eiusque probatione.* Lips. 1739. HENR. CHR. SENKENBERG *delectus florum ex iure nobilitatis Germanicae.* Gieß. 1743. Dav. Ge. Strube *von dem Ursprung und Vorrechten des alten niedern teutschen Adels. T. III. der Nebenst. p. 489. (395.)* sqq. IDEM *von dem wahren Alter des niedern teutschen Adels ib. T. IV. p. 436. sqq.* J. Mich. von Loen *vom Adel. Ulm 1752 8.* J. F. Pauli *Einleitung in die Kenntniß des teutschen hohen und niedern Adels. Halle 1753. 8.* Chr. Lud. Scheids *historische und diplomatische Nachrichten vom hohen und niedern Adel in Teutschland. Hannover. 1754. 4.*

§. 232.

Qui ad superiorem nobilitatem referuntur, et ordinem principum natalibus respondentem habent [eine Fürstenmäßige Geburt]: generali *illustrium* nomine designantur; quae nominandi ratio ex Oriente 1) ad nos translata olim promiscue adhibita 2) sensim tamen ad eo existimatione creuit, vt soli superiori nobilitati superiori, si stilum cancellariae publicum spectaueris, haesisse intelligatur 3).

- 1) IAC. GVETHERIVS *de officiis domus augustae* (ex edit. Lips. 1672. 8.) p. 19. 38. sq.
- 2) olim titulus nobilium ipsis per eminentiam tribuebatur. C. G. BVDERI *amoenit. iur. feud. p. 100.* sqq. Scheid §. 10. not. m. p. 68. sq.

§) GE. FELTMANN *de titulis honorum* (Brem. 1691. 8.) *lib. 1. c. 52. §. 11. 12. p. 276.* KOPPIVS *de inf. differ. f. 3. §. 1. sq. p. 226. sqq.*

§. 233.

Vltimum olim locum inter nobiles superiores occuparunt viri nobiles, quos *dynastas*, *barones imperii* aut *liberos dominos* per eminentiam dixit media aetas. Omnes hi dynastae erant immediati, natales habebant principibus pares [sic waren Fürstennäßig, Herrenstandes], licet principum elogio non semper efferrentur 1). *Haec omnis dynastarum familia hodie cessat* 2), cum antiquae dynastarum familiae aut penitus extinctae, aut Ducum, Principum Comitumque elogio ornatae sint, aut quae non satis essent potentes, principibus subiectae esse commemorentur. Quos ergo *bodiernum aeuum barones* 3), *dynastas*, *S. R. I. liberos dominos* 4) *vel barones* adpellat: ii quidem omnes ad nobilitatem inferiorem pertinent 5), nec veram solidamque ordinis praerogatiuam, impetrato hoc titulo, nanciscuntur.

1) KOPPIVS *l. c. f. 1. §. 21. sq. p. 115. sqq.* SCHEID §. 18. *not. e. p. 142. sq. 10.* GE. CRAMER *l. c. c. 2. §. 7. p. 73.*

2) IO. GE. ESTOR *de odio erga matrimonia imperia* *c. 6. §. 77.* SCHEID §. 2. *not. 9. p. 5. sq.*

3) de prima huius vocis significatione videndus SCHEIDIVS *p. 195. sqq.* IO. SAM. STRYK *de iure baronum.* Hal. 1696.

4) AD. FRID. GLAFEY *de titulo domini atque baro- nis*. Tub. 1716. F. C. MOSERI *commentarius de ti- tulo Domini moribus aevi accommodatus*. Lips. 1751.

5) Joh. Ge. Estor von dem Unterscheid der heutigen Freyherrn, sodann der Edlen und Ritter, auch dem Titel von und zu; in den *Fleinen Schriften T. I. p. 844. sqq.* IDEM *de statu et dignitate, item differentia veterum dynastiarum imperii et hodie- norum nobilium*; in OETTERI *Histor. Biblioth. T. I.* (Nürnberg 1752 8.) p. 363-372.

SECTIO II.

DE NOBILITATE INFERIORI, EIVS DIVISIO- NIBVS ET IVRIBVS.

TITVLVS I.

DE ORIGINE NOBILITATIS INFERIORIS ET SERUITIIS MILITARIBVS SIVE EQVE- STRIBVS.

§. 234.

Origo nobilitatis inferioris optime ex pri- stino rei militaris germanicae statu deri- uatur 1). Omnes olim ingenui in Germania ad militiam Principi obligabantur 2), quod quum suis quisque sumptibus praestare debe- ret, siue feuda quis possideret, siue mera al- lodia: sensim burgentes et rustici ingenui, opifi-

opificiis, mercaturae reique agrariae vnice operam dantes a militia recesserunt; quo facto ii tantum qui praedia possidebant, quibus sumtus militares facerent, militiam sequuti, et per eminentiam *militares* 3) [Ritterbürtige, Rittermäßige] dicti, paulatim separatum a reliquis ingenuis personarum ordinem constituere coeperunt, et cum haec ipsa militia ipsis multum auctoritatis tribueret, beneficiis ecclesiasticis saepius auferentur; matrimonia non nisi cum militaribus inirent; ad ludos equestres feudaque potissima ipsis aditus fere vnice pateret: res eorum ita auctae sunt, vt priuatim primo 4) saeculis XIII. et XIV. nobilium elogio ornarentur, praesertim cum illustres maiores sibi titulos tribuerent; et saeculis XV. et XVI. tandem ex ipsa adeo Caesaris et Principum cancellaria eundem nobilitatis titulum, tamquam debitum hereditariae quasi militaris gloriae praemium reportarent; quod ipsum inde potissimum adparet, quod solis his gentibus militaribus, absque codicillis imperialibus nobilitas contigerit, quae aliis familiis non militaribus imperiali demum priuilegio collata est.

- 1) BERNH. CLEM. METTINGH *status militiae germanorum principalis et accessoriae veteris et medii aevi.* Alton. 1742. 4. IO. PAUL. HANF *de vario apud Germanos militiae statu.* Altorf. 1748. GE. LVD. BOEHMER *de iuribus ex statu militari Germanorum pendentibus.* Goett. 1749. 1750. F. W. SCHEREL *de vera nobilitatis inferioris origine contra communem opinionem.* Lipsi. 1761.

- 2) BOEHMER *cit. diff. c. I. §. 4. 6. 10. c. mea de iurib. ingen. c. 2. §. 28. 29. 30. p. 80. sqq.*
- 3) Scheid §. II. p. 144.
- 4) STRUBE *de origine ac progressu ordinis equestris in germ. §. 9. sqq. p. 26. sqq.* EIVSDEM Nebenst. T. III. p. 489. sqq. Scheid §. 18. p. 135. sqq. SENKENBERG *de iure nobilit. Germ. p. 6. Riccius P. I. c. 39. §. 1-6.*

§. 235.

Haec ipsa tamen, quae nobiles praestabant, *seruitia militaria, cum mercenaria opera militis conducti, quo hodie utimur, nullatenus commiscenda sunt.* Nobiles enim non pro arbitrio conscribebantur, sed requisito ut plurimum ipsorum ad bellum iustum consensu, praesertim si de salute ipsius territorii ageretur 1).

- 1) curate haec ostendit STRUBIVS von dem Unterscheid zwischen den ehemaligen ritterlichen Lehndiensten und heutigen Reiterdiensten. T. I. der Nebenst. p. 414-494. Meine Anfangsgr. des B. L. Privatr. §. 151. sqq. C. II. Gruppen von den edlen Gleven als dem Fuß des Aufzuges in den Reichsmatrikeln. in observat. rerum et antiqu. germ. T. I. p. 355. sqq.

§. 236.

Iam quilibet homo militari genere ortus initia militiae a munere *armigeri* s. *scutiferi* [Schildträger, Wapene] tubeundo capessabat

bat 1), et inde *famuli*, *Knapen* 2), *Knechte*, *domicelli* 3) s. *Zunfern* et *serui* adeo nominabantur, (habebat autem quilibet miles duo armigeros) donec tirocinio posito, editoque virtutis bellicae specimine, *cingulo militari* 4) ornarentur, quo facto *militēs* 5) s. *Ritter* et *domini* dicebantur, quam dignitatem militarem ipsi adeo reges et Principes 6) edito virtutis suae specimine, ambiebant. De cetero hic capessendi cinguli militaris ritus ab initiis saeculi XIII. ad medium saeculum XVI. perduravit, quo tempore militia perpetua penitus ordinata pristinum belli gerendi morem prorsus immutavit.

1) Riccius P. I. c. 38.

2) in vita Gothofredi a Berlichingen ineunte adhuc saeculo XVI. *Buben* adpellantur.

3) Scheid in den Anmerk. über Mosers Braunsch. Lüneb. Staatsrecht §. 13. p. 24. sq. et in praefat. p. 3f.

4) IVST. CHRIST. DITHMAR *de cingulo militari*.

5) ANT. MATTHAEVS *de nobilitate lib. IV. c. 13.* ESTOR *de ministerial. S. 373. sqq.* IO. GE. CRAMERVS p. 296. *sqq.*

6) Scheid vom Adel p. 53. sq. E. G. Schwarzens Erläuterung des acad. problematis vom Erbschildherrnamt. Altorf 1739.

§. 237.

Nobilis si decem glaiuas virorum militarium [zehn Helme oder Spiesse wohl erzeugter Leute] in hostem educere poterat, et ipse quoque

que militis dignitate iam ornatus erat, sollempni ritu vexillum ipsi a duce tradebatur, ipseque hoc pacto *vexillarius* 1), *vexillifer*, *bannerius* [Bannerherr, edler Bannerherr] renunciabatur 2), quae tamen dignitas illustribus fere propria personalis erat, et a quolibet, qui illuc aspirabat, de nouo acquirenda. Mutata autem belli germanici ratione haec banneriorum dignitas ipsa quoque exspirauit. Iam quamquam *hodie* quibusdam familiis nobilibus *nobilium banerii dominorum elogium* [des H. N. N. edle Bannerherren] imperiali codicillo *hereditario iure conferatur*: nihil tamen illa *cum pristino* vexilliorum axiomate *commune habet*, nec quidquam praeter titulum nobilis familia inde lucratur 3).

1) CHR. WILDVOGEL *de iure vexillorum*. Ien. 1697.
IO. MICH. WEINRICH *de vexillis et vexilliferis*.
Erf. 1710. NIC. HIER. GÜNDLING *de feudis vexilli*. Hall. 1715. §. 20.

2) CAR. DU FRESNE in *diff. ad Joinvillam* apud PISTORIVM in *amoenit. hist. iurid. T. V. p. 1358*.
SCHEIDIVS §. 18. p. 147. sqq.

3) SCHEIDIVS in *praefat. ad mantissam p. 26. sq.*

§. 238.

Introducto milite perpetuo Principes seruitiis militaribus nobilium et vasallorum non amplius opus habebant; sicuti etiam *mutato aulae statu pristina seruitia aulica* 1) *et iudicialia* [Hof = Ehren = und Gerichtsdienste] *non amplius*

plus exigebantur. Ne tamen pristinae obligationis memoria penitus aboleretur: nouiori adhuc aetate 2) interdum nobiles vasallique ad seruitia haec militaria [Ritter- und Hofdienst] et feudalia 3), re ita ferente, conuocati esse leguntur. In plerisque tamen territoriis recessibus prouincialibus, pactis, vel vsu et obseruantia res eo deuenit, vt nobiles vasallique loco pristinorum seruitiorum, pro modo praediorum, certum *equorum militarium* 4) [Ritterpferde] vel *feudalium* [Lehenspferde] numerum, vel determinatam pecuniae quantitatem 5) praestarent, licet haec *operarum equestrium adaeratio* 6) inuitis nobilibus vasallisque non omnino fieri posse videatur.

1) interim adhuc hodie nobiles ad seruitia antica in sollemni curia, nuptiarum, exsequiarum adparatu aliisque occasionibus, licet raro, conuocantur. F. C. von Moser Hofrecht T. I. p. 206. sqq. p. 402. 481. 557. 651. quod tamen recte a nexu feudali derivat laudatissimus MOSERVS T. II. p. 172. vide e. g. J. D. Köhler von den Erblandhofämtern des H. Braunsch. und Lüneb. p. 23. sqq. et IO. GE. CRAMER de iure principum ac procerum Germaniae seruitia antica a vasallis nobilibus exigendi. Lips. 1744.

2) vide e. g. quae dixi in elem. iuris brunsvic. §. 153. Ita D. Augustus Wilhelmus sibi arbitrariam seruitiorum equestrium praestationem adhuc reseruat in der Confirmation der Landesprivilegien §. 64. LEYSER ad WISMANNVM de feudis brunsvic. lüneb. §. 36.

- 3) ANDR. KOHL *de seruitiis feudalibus et subfeudis*. Vit. 1609. Frf. 1722. CHR. BESOLD *de seruitiis vassallorum*. Tub. 1626. PAUL. FRANC. ROMANVS *de seruitiis feudalibus*. Lips. 1674. SAM. STRYK *de immunitate a seruitiis feudalibus*. Francof. 1690. H. HILDEBRAND *de denegatione seruitiorum feudalium*. Alt. 1700. MARC. RHODIVS *de seruitiis feudalibus vassallorum Pomeraniae orientalis*. Frf. 1706. GE. ENGELBRECHT *de seruitiis vassallorum militaribus*. Helmst. 1706. ANONYMI Gründlicher Beweis, daß ein Fürst die Ritterdienste in vorrigen Stand setzen müsse. 1719. CHR. WILDVOGEL *de seruitiis feudalibus ex allodio praestandis*. Ien. 1723. MICH. HENR. REINHARD *de hereditio s. denegatione seruitiorum militarium*. Ien. 1752.
- 4) HENR. HILDEBRAND *de equo sequelae et ad alia seruitia destinato et de equo equestri et feudali*. Altorf. 1718.
- 5) IO. STRAVCH *de hostenditiis*. Ien. 1671. T. III. opusc. p. 374. sqq. H. COCCEII *de adoha*. Frf. 1681. IO. DAV. LÜDEKE *de adaeratione operarum equestrium*. Alt. 1708. Rechtliches Gutachten wegen der Lehnsererbung und jährlicher Bezahlung der Ritterpferde. Berlin 1718. SINCERI VERIDICI I. e. MATTH. IO. DE BEEHR Betrachtungen über ein — rechtliches Gutachten wegen der Lehnsererbung und jährlicher Bezahlung der Ritterpferde. Ulm 1721. IO. NIC. PELE *de oneris feudalis seruitiorumque militarium aestimatione, indeque fonte subsidia vassallorum militum domino directo debita praestatione*. Rost. 1752.
- 6) hinc in multis prouinciis pacta nobilium Principumque super seruitiis militaribus vel adaeratione eorum celebrata. vide e. g. de *Silesia LÜNIGII corp. iur. feud. germ. II, 248. III, 315. sq. de Palatinatu superiori II, 542. de Saxoniam II, 583. 593. de ducatu Magdeb. II, 975. Cliuensi et comit. Marciano II, 1025. Pomerania II, III4. sq.*

1475. sq. *Wurtembergia* II, 1662. III, 894. ducatu *Gothano* III, 923. *Coburgico* III, 925. de terris *Culmbacenſ.* III, 1001. 1007. de *Lusatia* ſuperiori II, 625. de vniuerſis terris *Brandenb.* II, 841. sq. et C. C. *March.* II, 2. p. 176. sq. de ducatu *Vinarienſi* LÜNIGII Coll. von der Landſ. Rittersch II, 33. *Altenburgico* II, 34. *Holſatia* II, 837. 1015. *Sleſuicenſi* ducatu et inſula *Femaria* II, 931. ſqq. *Mecklenb.* Erblandsvergl. §. 7. 469. de terris *Brunſuico-Luneb.* vide elementa mea §. 151. ſqq. §. 591. et WISMANN de feudis B. L. c. 2. ſ. 2. p. 49. ſq. *Pfälz* §. C. O. t. 27. L. O. t. 15. et LÜNIGII corp. iur. feud. II, 1319. Reſcr. Maurit. Landgr. Haſſ. d. 17. Mai. 1622. Wilhelm. Oct. 1651.

TITVLVS II.

DE MODIS NOBILITATEM ADQVIRENDI
ET AMITTENDI.

§. 239.

Quod ad *adquiſitionem nobilitatis* primo at-
tinet, *contigit* illa vel *natiuitate* vel *privilegio*. Nascitur ergo nobilis, qui ex matrimonio háud inaequali patris nobilis procreatus est; quae *nobilitas* cum ad totam gentem tranſeat, *gentilitia* inde vocatur ſ. *der Geſchlechtsadel*. Si pater matrimonium ratione ſtatus inaequale [eine unſtandesmäßige Heirath] contraxit, liberi quidem nobiles per patrem nascuntur, non tamen iuribus nobilitatis auctae fruuntur; quod infra pluribus demonstrabitur 1). Sin vero mater nobilis patri ignobili

bili nupsit, liberi haudquaquam nobiles redduntur, cum vxor semper dignitatem mariti participet, neque adeo nobilitatem, cui per matrimonium renunciauit, cum liberis communicare possit, vt adeo haec nobilitas, quam den Kunkeladel 2) vocant, omni iuris analogiae repugnet.

- 1) progr. meum *de renouatione nobilitatis*. Goett. 1757. §. 1. 2.
- 2) NIC. HIER. GÜNDLINGII *diff. an nobilitet venter*. Hal. 1718. IO. PETR. DE LVDEWIG *diff. iur. Rom. et germ. de dignitate uxoris s. vom Kunkeladel*. ib. 1718.

§. 240.

Iam quamquam haec nobilitas gentilitia sit ius hereditarium ad posteros transferendum, nunquam tamen a priuato cum aliis communicari potest; atque adeo nec *cessione* 1) nec *adoptione* 2) in personam ignobilem conferri potest, nisi consensus Imperatoris aut Principis ius nobilitandi exercentis accedat.

- 1) SAM. STRYK *de iuribus non cessibilibus c. IV. §. 4. 6. sq.*
- 2) CAR. GOTTL. KNORRE *diff. iur. Rom. et Germ. in nobilitate adoptiua*. Hal. 1721. 1745. SENKENBERG §. 2. p. 5.

§. 241.

Si nobilitas gentilitia aliquot generationibus per matrimonia ratione status aequalia con-

continuata est, atque adeo posteri maiores ex utroque latere nobiles probare possunt: *nobilitas* dicitur *auita* 1), [der alte Geschlechtsadel] quae vero priuilegio nouiter adquisita est, *codicillaris*, *diplomatica* s. *Briefadel* adpellatur. Iam si quis eum maiorum nobilium numerum habeat, qui ad receptionem in capitula, torneamenta vel comitia prouincialia ordinesque equestres requiritur: pro rei diuersitate nobilis, *Stiftsmäßiger*, *Turniergenosse* cet. nuncupatur: cuius probatio IV, VIII, XVI vel XXXII. imagines complecti solet 2).

1) IO. GE. CRAMER *l. c. c. I. §. 4. p. 8. sqq.*

2) Rud. Friedr. Telgmann von der Ahnenzähl. Hann. 1733. 4.

§. 242.

Si acquisitionem nobilitatis, quae natalibus haud contingit, spectaueris: ea quidem beneficio Principis, iure nobilitandi instructi 1), contingit. In Germania quidem solus *Imperator fons omnis nobilitatis*, nec quisquam statuum imperii, qua talium, nobilitatem conferre potest, nisi forte comitiua maiori ab Imperatore exornatus fuerit; cum hoc ius hodieum reseruat Imperatoris accenseatur. Neque tamen hoc nobilitatis indulgentiae ius in fraudem statuum 2), capitulorumque exerceri potest 3), quo fit, ut *ius* IV. VIII. cet. *imaginum* s. *maiorum* quod recens nobilitatis

per fictionem tribuitur, effectu ut plurimum destituatur, cum statuta capitulorum cet. maiores nobiles non fictos, sed vera nobilitate conspicuos supponant.

- 1) VLR. AB EYBEN *de potestate electorum et principum imperii circa ius nobilitatis subditis suis conferendi*. Helmst. 1677. IO. VOLCM. BECHMANN *de iure dignitates conferendi in imperio* Jen. 1686. I. F. TROPANEGGER *de potestate electorum et principum imperii circa ius nobilitatem subditis suis conferendi*. Lips. 1707. IO. HEVMANNI *obl. de reservato Imperatoris dignitates largiendi ad illustr. Cap. nou. a. 22. §. 1-6. in exercit. iur. uniu. T. I. (Altorf. 1749. 4.) p. 102-163.*
- 2) Cap. nou. a. 10. §. 2. a. 14. §. 1. a. 22. §. 1. sq. BECK *spec. II. iur. publ. austr. p. 188.*
- 3) Telgmann *c. 2. §. 15. sqq. p. 82. sqq.* PÜTTERVS *in elem. iur. publ. §. 348. sqq. p. 384. sqq.*

§. 243.

Origines huius nobilitatis codicillaris non adeo expeditae sunt. Equidem ante Caroli IV. aetatem nobilitatem inferiorem priuilegiis Imperatorum indultam esse negauerim 1), cum hac demum aetate militares personae nobilis titulum publice sortitae sint (§. 232.), et quae antiquiora eam in rem exempla producantur, ea quidem omnia vel chartas ministerialium conditionem et effectus tollentes, nobilitatem ante iam habitam supponant, vel personale tantum ius, cingulum militare ambiendi, tribuant iis, quorum maiores militares non fuerant 2).

- 1) dissentiunt: IO. CHR. DE LEIPZIGER in *diff. de originibus nobilitatis diplomaticae*. Vit. 1738. et J. J. Joachim in der Untersuchung, zu welcher Zeit die Adelsbriefe im T. Reiche aufgefunden; in der Samml. verm. Anmerk. P. I. p. 113. sqq.
- 2) ad antiquissimos codicillos huius generis refero qui prostant in AD. FRID. GLAVEY *anecdotis*. (Dresd. 1734. 8.) p. 24. p. 177. et alibi passim.

§. 244.

Hi codicilli imperiales nobilitatis priuilegia plerumque hereditario iure conferunt, quae si vel omnia vel ex parte ad certum tempus tantum aut ad dies vitae adeo concedantur, *personalis nobilitas* inde oritur; quae tamen pro vera nobilitate vix habenda est 1), cum potiora nobilitatis iura v. c. ius insignium cet. non tribuat, sed tantum eundem ordinis gradum [den Rang mit dem Adel] conferre videatur, atque adeo eiusmodi officiales nobilibus ratione iurium quorundam tantum aequiparentur. Oritur haec *personalis nobilitas* vel *ex speciali priuilegio* 2), vel si quis in aula Imperatoris 3), vel principum *officio nobili* 4) vel certe *dignitate consiliarii* 5) augetur.

- 1) *diff. H. COCCII de potestate statuum imperii circa dignitates c. 2. §. 9. sqq. LEYSER sp. 664. m. 5.*
- 2) exemplum *senatus Stralsundensis* exhibet ENGELBRECHT in *delineat. stat. Pomeran. sueth. p. 83. 85.* idem priuilegium *senatui Rigensi* (Webers ver-
änd.

- and. Rußland T. I. p. 374. sq.) competit, et nuper senatui quoque *Olomucensi* conferri meminimus.
- 3) hinc v. c. *assessores camerae imperialis*, tamquam nati Imperatoris consilii hac praerogativa utuntur.
- 4) C. A. BECK *de paribus reip. ministri et vasalli iuribus* §. 16. IDEM *de vera indole feudi et officii nobilis* §. 31. 33. *Mosers Hofrecht* T. II. p. 238. sqq.
- 5) *ord. polit. de 1530. t. 14. §. 2.* Und so einer eines Fürsten Hofmeister, Canzler, Marschall oder Rath, und doch nicht von Adel wäre, der mag sich denen von Adel gleich tragen. *ord. polit. de 1548. t. II. Gothatische P. D. p. 545. Elem. iuris brunsv. et lüneb. §. 115. IO. IAC. MOSER de iure statuum circa suos consiliarios §. 33. in opusc. p. 239.*

§. 245.

In eadem personali nobilitate constituti olim vel maxime credebantur dignitatibus academicis ornati, praesertim iurium doctores, qui artibus aulae Romanae 1) et ob stupendam iuris peregrini auctoritatem insignem adeo locum tuebantur, ut nobilitati aut anteferrentur, aut aequales certe ipsis esse reputarentur, et multis nobilium iuribus uterentur. Hinc multi olim nobiles aemulatione accensi gradus academicos et ipsi ambiebant 2). Ex quo vero posteriori aetate hae dignitates frequentiores fiebant, et personis saepe non adeo dignis conferebantur: auctoritas eorum maxime decreuit. Iam quamquam hodie adhuc gradus doctoris aliquem conditioni plebeiorum eximat

imat 3); et promoti in iure non raro in capitulis 4) quoque et iudiciis superioribus 5) admittantur: personali tamen nobilitate non gaudent, cum lex non adfit, quae ipsos hac dignitate condecorauerit.

- 1) HERM. CONRINGIVS *de antiquit. acad. diff. V.* p. 159. sqq.
- 2) longum eorum catalogum struxit IOS. NOLDEN *de statu nobilium* p. 529. sqq. cf. GE. CHR. GEBAVERI *progr. de exstantioribus exemplis Principum, Comitum, Baronum ac Nobilium, quibus gradu I. V. Doctoris se condecorari non dedignati sunt.* Goett. 1741. et IO. FRID. WAHLII *progr. in honores PHIL. LVD. L. B. DE KNIGGE conscriptum.* ib. 1747.
- 3) PETR. MÜLLER *de gradu Doctoris.* Ien. 1689. ITERS *de gradibus academicis c. 8.* GOTTL. AB HAGEN *de natura et statu verae nobilitatis et status doctoralis,* in appendice libelli Itteriani. LEYSER *sp. 2. m. 6.*
- 4) I. P. O. a. V. §. 17. hodie adhuc admittuntur in capitulis Constantiensi, Augustano, Frisingensi, Ratisbonensi, Tridentino, Brixienfi, Basileensi, Curienfi, Cizenfi, Caminenfi, Wratislauenfi, Martisburgenfi, Numburgenfi, Misnenfi, Elwan-genfi. cf. CHR. GOTTL. BVDER *de iure doctorum ad canonicatus.* Ien. 1753. et GE. LVD. BOEHMERI *progr. de iure promotorum aspirandi ad beneficia ecclesiastica.* Goett. 1754. in litteris tamen El. Moguntini ad Papam de 1699. dicitur: *In Germania non nisi Germani, ad ecclesias cathedrales iique ex praecipua nobilitate (ubi gradus in theologia vel iure pro nobilitate non computatur) admitti possunt.* *Sabers Staatskanz.* T. V. p. 127.

- 5) Strube von dem Unterscheid der adelichen und gelehrten Bänke in höhern Gerichten. in den Nebenst. T. III. p. 124. sqq.

§. 246.

Amissio tandem nobilitatis vel voluntaria est vel non voluntaria 1). Non voluntaria locum habet, si quis ob praecedens delictum famosum existimatione ciuili et iuribus nobilitatis sententia iudicis priuatur; quo casu non raro fractio insignium 2) et gladii a carnifice facienda interuenire solet; neque etiam recuperatur tum nobilitas, nisi abolitione plenaria intercedente, et inter milites restitutione famae per vexillum 3). Semper tamen delicta suos tenent auctores, neque adeo liberi iam nati innocentes puniuntur 4).

- 1) IO. GOTTL. MARTINI *de modis praecipuis, quibus nobilitas amitti dicitur.* Lipf.
 2) IO. GE. FICHTNER *de fractione insignium.* Alt. 1708. 1751. §. 8. sqq.
 3) IO. STEPH. WAGA *de restitutione famae militum per vexilla.* rec. Lipf. 1744.
 4) Riccius P. II. c. 46. p. 526. sq.

§. 247.

Voluntaria nobilitatis amissio omnis renuntiatione 1) nititur, eaque vel expressa vel tacita. Expressa fit spontanea resignatione disertis verbis declarata 2), tacita vero, si quis
 ge-

genus aliquod vitae nobilitatis exercitio haud respondens sequi sustineat, et v. c. opificum collegio se adscribi patiat. *Mercatura* vero nobilitatem amitti non putauerim 3). Tametsi enim leges nobilibus mercatura interdican- 4) in fauorem commercii ciuici: nulli tamen amissio nobilitatis ideo a legibus statuta legitur; quid? quod hodie ex magno commerciorum fauore mercatoribus non raro codicilli nobilitatis et illustres adeo honorum tituli conferantur 5).

- 1) IO. FRID. EISENHARTHII *progr. de renunciatione nobilitatis*. Helmst. 1757.
- 2) si nobilis *adoptione* in familiam plebeiam transeat, nobilitatem amitti negat CAR. GOTTL. KNORRIVS *de nobilitate adoptiua* c. 2. §. 1-3. p. 24. sq.
- 3) ARN. MAVR. HOLTERMANN *de commerciis et mercatura illustrium, nobilium et aliarum honoratarum personarum*. Marp. 1674. IAC. LEMBKE *de interdita nobilibus negotiatione*. Rost. 1677. RAYMPELLER *an mercatura nobilitatem obsuget*. Basil. 1699. CHR. HENR. BREVNING *de nobile non mercatore*. Lips. 1759. *Strubens Nebenst.* T. III. p. 308. sqq.
- 4) vid. e. g. *Chursächs. Erled. der Landesgebrechen* de 1661. grau. 118. in LÜNIGII *Cod. august.* T. I. p. 252. *Magdeb.* P. D. t. 7. *Anhalt.* P. D. tit. vov Brauen und Schenken. *Gothaisch.* P. D. P. 2. tit. 12. *Mecklenb.* P. D. t. 29. *Schaumb.* P. D. p. 317. n. 10. C. C. *March.* IV, 4, 15. V, 2, 9. II. 19. 25. 29. 42. 86. 102. *Cont.* II. 142. III. 284. C. C. *Culmbac.* II, 467. 514. 558. *Würtemb.* P. D. t. 61. *const. austr.* de 1569. *FINSTERWALDER* obf. II, 86. *Riccus vom Adel* P. II. c. 46. §. 3. c. 28. §. 5. 19.

sq. Braunsch. Lüneb. Privatr. S. 145. HEV-
MANNI *initia iuris polit. Germ. p. 397. sq.*

- 5) von Loen vom Adel c. 3. p. 77-162. cf. etiam li-
bros gallice conscriptos: *la noblesse militaire et*
commerçante, et: *le commerce ennobli*; quos ger-
manice dedit dissertatione auctos I. H. GOTTL. IV-
STI sub titulo: *Handeluder und kriegerischer Adel.*
Goett. 1756. 8. MONTESQUIEU *esprit des loix liv.*
20. ch. 20. sq.

§. 248.

Amisam denique renunciatione nobilita-
tem si quis Imperatoris Principisque codicil-
lo recuperet, *renouatio nobilitatis* interuenis-
se dicitur, quae tamen auitae nobilitatis prae-
rogatiuas nullatenus tribuere potest 1), nisi is,
qui tales codicillos impetrauit, doceat, ab
omni inde tempore, quo ipse maioresque
sui nobilitate vsu non sunt, semper matrimo-
nia ex ratione status aequalia [ebenbürtige, stan-
desmäßige Ehen] contracta esse, quod tamen
rarissime vsu venire facile negotio colligi-
tur.

1) progr. meum *de renouatione nobilitatis* S. 8.
p. 16. sq.

TITVLVS III.

DE IVRIBVS NOBILIVM PERSONALIBVS
GENERALIBVS.

§. 249.

Iura nobilibus ex vsu legibusque Germaniae *competentia* duplicis sunt formae; aut enim personam nobilium concernunt, aut bona ipsorum, atque adeo in *personalia* illa et *realia* describuntur. Quod primo ad *personalia* attinet, ea quidem denuo vel omnibus nobilibus communia, vel auitae tantum puraeque, quam vocant, nobilitati propria sunt. De singulis sigillatim exponamus.

§. 250.

Si primo iura omnibus in vniuersum nobilibus communia spectaueris, eminent in his *ius insignium* 1) *galeae et clypei*, [das Recht, Wapen mit Helm und Schild zu führen]. Insignia sunt signa hereditaria, vnam familiam nobilem ab altera distinguunt, fidei actis nobilium conciliandae potissimum inseruientia. Competit hoc quidem ius omnibus nobilibus, qui inde Wapengenossen 2) adpellantur, recteque adeo hodie pro parte nobilitatis habetur; vt tamen ab eo ad nobilitatis ius concludi non possit, cum saepe codicilli insignium ius conferentes [Wapenbriefe] ab his, qui omnem nobili-

nobilitatem tribuunt, curate distinguantur 3).

- 1) ANDR. TIRAQUELLVS *de nobilitate eiusque insignibus*. Lugd. 1617. THEOD. HOEPINGK *de insignium s. armorum iure*. Norib. 1642. HENR. DAV. CHVNO *de regali insignium gentilitiorum iure*. Heidelb. 1660. ANONYMVS *de iure insignium et heraldico*. Colon. 1678. CLAVD. FRANCO. MENESTRIER *de l'origine des armoiries*. 1673. 12. EIVSDEM *recherches du blason*. à Paris 1673. 12. EIVSDEM *tr. de l'origine des ornemens des armoiries*. à Paris 1680. 12. (cf. NICERON *memoires* T. I. p. 73.) IO. GE. FICHTNER *de fractione insignium*. Alt. 1708. 1751. IAC. THEOD. LINK *de probatione per insignia et arma gentilitia*. Alt. 1716. 1741. IO. BALTH. CHARISIVS *de insignium nobilitium natalibus*. Regiom. 1717. IO. WILH. WALDSCHMIDT *de mutatione insignium et sigillorum S. R. I. statuum*. Marp. 1718. EVCH. GOTTL. RINK *de eo quod iustum est circa galeam*. Alt. 1726. 1742. SEB. FESCH *de insignibus et eorum iure*. rec. Alt. 1727. HENR. FRID. TADDEL *de probatione agnationis per solam identitatem nominis et insignium secundum iura feudalia mecklenburgica*. Goett. 1761.
- 2) ab his differunt Siegelbare s. Siegelmäßige, quo nomine interdum viri etiam non nobiles designantur. vid. e. g. Henneb. L. D. P. I. t. I. c. I. ibi: wir — wollen, daß unser Hofgericht zu S. mit einem erbarn erfahren Hofrichter, der von Adel — auch unser Landgericht mit einem verständigen frommen und erfahren Landrichter, der Siegelmäßig. 2c.
- 3) J. G. Estor vom Unterscheid der Adels- und Wapenbriefe. T. I. der Klein. Schrift. p. 945. sqq.

§. 251.

In originibus insignium deducendis mire dissentiunt viri docti. Iam licet Taciti 1) aetate maiores nostri arma 2) sua lectissimis coloribus distinxisse dicantur; initia tamen insignium frustra illuc referuntur 3), cum eiusmodi colores nondum signa essent hereditaria, nec cognomina, quibus singulae familiae distinguerentur, iam in vsu essent. Rectius ergo initia huius iuris ad saecula XII. et XIII. referuntur 4). Hoc enim tempore roborato cognominum, et ludorum equestrium vsu securior insignium vsus, praesertim cum feuda 5) et officia aulica fierent hereditaria, a quibus maxima insignium pars deriuanda est.

- 1) TACITVS *de mor. Germ. c. 6.*
- 2) IO. STRAVCH *de armis Germanorum, eorumque ad temp. vsu.* in opusc. T. I. p. 42-74. GOTHOFR. ACHENWALL *de armis veterum Germanorum.* Goett. 1754.
- 3) CRAMER *l. c. p. 358.*
- 4) licet enim varia insignium antiquiorum exempla proferantur a viris doctis: eadem tamen nec certum, nec perpetuum insignium vsum euincunt. vid. e. g. FESCHIVM p. 66.
- 5) C. F. HOMMEL *in oblectam. iur. feod. p. 46. sqq.*

§. 252.

Insignium duae sunt partes principales, *galea* et *Clypeus*. *Galea* rei torneamentariae
 X
 caussa

caussa potissimum introducta in *clausam* [Etechhelm] et *apertam* s. *clathratam* [ein essner Helm, ein Helm zum Ernst und zum Schimpf] diuiditur 1). Hac nobiles tantum vtuntur et torneamentaria quoque vocatur s. *Turnierhelm*. Imponitur galeae *apex* [Helmkleinod, le cimier], qui olim libere eligebatur; quod saeculo XVI. exeunte adhuc, sed rarissime, factum est 2).

1) RINK *de galea* c. 1. §. 5. p. 9. sqq.

2) lepidam de Caspare a Nothhaft historiam super hac re historiam refert laudatissimus RINKIVS c. 2. §. 4. p. 41. 42.

§. 253.

Alteram insignium partem constituit *clypeus*, variis ille figuris et coloribus distinctus, qui aut arbitrariae olim electi, aut officium, nomen gentis, vel praedii auiti referunt. De cetero cum Germania, tamquam respublica militaris, olim tantum non omnia ciuilia decora ad militiam referret: factum est, vt non tam vasallorum ordines et feudalis militiae classes, quam nobilitatis et dignationum in vita ciuili gradus clypeis distinguerent 1), vnde orta *omnium illustrium, nobilium et ingenuorum secundum septem clypeos* [die sieben Heerschilde] *diuisio* 2), vituperata illa nimis a viris doctis et nimis interdum elogiis ornata 3). Certe hodie haec diuisio nullius omnino utilitatis est.

- 1) EVCHAR. GOTTL. RINK *de clypeorum ratione habenda in feudis alienandis*. 1731. rec. 1746. c. 1. § 2.
- 2) L. P. S. I, 3. I. F. S. a. 1.
- 3) Mich. Praun *Betrachtung von den Heerschilden des teutschen Adels*. Ulm 1672. IO. MICH. LANGGVT *de septem clypeis nobilibus et feudilibus Germanorum*. Ien. 1723. IO. SARTORIVS *de clypeo*. Viteb. 1724. IO. EHRENF. ZSCHACKWITZ *meditationes circa vexatam illam de septem clypeis militaribus materiam*. Hal. 1729. PHIL. SPERL *de clypeis militaribus Germanorum*. Norimb. 1736. HENR. CHR. SENKENBERG *de ordinibus exercitus Germanici, vulgo den sieben Heerschilden*. Gieß. 1742.

§. 254.

Ius insignium eodem modo ac nobilitas acquiritur amittiturque 1) [§. 239. sqq.]. Imperatori ergo ius conferendi insignia omnino competit, vt tamen illud in neminis praeiudicium exerceatur 2). *Illegitimi liberi iure insignium non vtuntur* 3), *Franguntur insignia* 4) cum si nobilitate quis priuatur [§. 246.], tum si vltimus suae gentis 5) nobilis sepeliatur 6).

- 1) amittuntur *iure magdeb.* insignia, si quis personam infamem ducat P. D. c. 7. §. 7.
- 2) *Cap. nou. a. 22. §. 3. 12.*
- 3) *Xiccus vom Adel p. 372.*
- 4) Ceremonias occasione vltimi ducis Pomeraniae suppeditat LVNIGII *theatr. cerem. P. 2. p. 562. cf. SAM. FRID. WILLEMBERG de iure vltimi suae gentis. Ien. 1735. c. 5. §. 164. sq. p. 121. sqq.*

- 5) in terris brandenburgicis olim omnes nobiles insignia sua *collegio heraldico* (*Oberheroldsamt*) mittere iubebantur vna cum stemmatibus suis, vt hoc modo probatio insignium et nobilitatis facilius redderetur. C. C. *March.* VI, 2. p. 60. 63. 65.
- 6) vid. e. g. de Philippo II. vltimo D. Brunsvicensi lineae Grubenhag. *Köhlers M. B.* T. I. p. 267.

§. 255.

Ratione fori nobiles insignibus privilegiis vtuntur. Omnes quidem *nobiles Landsassii* 1) superioritatem Principum agnoscunt; hic ipse tamen *Landsassiatius* 2) vt plurimum *minus plenus* est, vt nempe nobilis absens non in actionibus personalibus, sed realibus tantum in territorio Principis sui conueniri non possit, nisi *Landsassiatius plenus* in territorio aliquo receptus esse probetur, quod in Saxonia 3) et alibi 4) passim factum est,

- 1) interdum *Landsassius* denotat nobitem vi praedii sui iure suffragii in comitiis prouincialibus vtentem. *Kiecius* P. II. c. 19. §. 10.
- 2) WILH. LEYSERVS *de Landsassii itemque Schriftassii et Amtassii*. Viteb. 1662. LÜDER MENKEN *de vi superioritatis territorialis in territoriis imperii clausis*. Lips. 1712. Impugnauit opinionem MENKENII WENCESL. XAVER. NEVMANN A PUCHHOLZ in *dissertationibus de superioritate territoriali in subfeudis imperii tam datis quam oblati*, nec non de natura et praerogatiuis feudorum regni Bohemiae. Prag. 1717. et in IENICHII *thesauro iur. feud.* T. III. p. 505-658. sed defendit MENKENIUM HENR. DE BUNA in *examine dissertationum ex iure publico et feudali de iurisd. feudali* et

et superiorit. territ. cet. Lips. 1718. et apud IENICHIVM l. c. p. 659-769. LÜDER MENKEN de foro competente vasallorum simultaneeque inuestitorum et subiectione nobilium immediatorum Saxoniae Landsassiorum extra hoc territorium habitantium in cancellariis Saxonice et curiis prouincialibus. Lips. 1716. I. F. WERNHER de probatione Landsassiatu ex situ terrarum. Vit. 1717. C. H. FREIESLEBEN de iure fisci Landsassiorum Lips. 1720. B. G. STRVVIVS de iure Landsassiatu cet. rec. Francof. 1746. I. GOTH. BAVERI progr. de Landsassiatu et foro Amtsassiorum Lips. 1753.

- 3) Schaumburgs Einl. P. I. ex. 8. p. 157. sq.
 4) de Saxoniam, Thuringiam et ducatu Magdeburgico vide RICCIUM vom Adel p. 378. sq. cf. etiam Histor von der Hessischen Landsasserey T. III. der kleinen Schriften p. 155. sqq. de Austria vid. BECK spec. I. iur. publ. Austr. p. 124. sq. de ducatu Lüneb. Strubens Bedenken T. II. p. 113. sq.

§. 256.

Iam quamquam nobiles Landsassii iurisdictionem Principis agnoscere cogantur: causae tamen ipsorum in iudiciis territorii superioribus discutuntur. Cum enim *par parem iudicaret* in Germania, causae etiam nobilium a nobilibus disceptandae erant 1); quo factum, vt causae eorum ad suprema territorii dicasteria, quorum magnam partem nobiles occupabant, recte vocarentur, atque adeo ad hunc usque diem nobiles coram *curiis prouincialibus, cancellariis, et regiminibus* in prima instantia conueniantur 2), eaque de causa *Schriftsassi* 3), [Schriftsassen, auf Canzleysschreff

sitzende Canzlerstafel,] in Bauaria Frengerichts-
 gefessene 4) et in Pomerania Schloßgefessene 5)
 nuncupentur. Interdum tamen, licet rarif-
 sime iudiciis inferioribus, praesertim praefe-
 cturis, subsunt, atque inde *Amtsassi* vocantur,
 quod, quum ea, quae ut plurimum et ordina-
 rie fiunt, constituent regulam, non praesu-
 mitur, sed in dubio ab adlegante probandum
 est.

- 1) Strubens Nebenst. T. III. p. 123. sq. (edit. de 1761.).
- 2) Sächsische H. G. D. in Cod. august. T. I. p. 1340. Chur- und Fürstl. Hauptvergl. der Albert. Linie de 1657. §. 4. Sähmens Preussif. Rechtsgel. p. 514. Cod. Frid. P. 3. t. 2. §. 2. p. m. 152. Beckmanns Beschreibung der Churmark Brandenb. T. II. p. 78. Badensche H. G. D. p. 82. Pfälz. H. G. D. t. 13. p. III. (diss. ALEF in opusc. p. 792. 819. 820.) Chur- collnische Canzlerordn. §. 26. Instruction der Ostfries. Regier. §. 9. p. 7. Jülich. und Berg. R. D. c. 93. GUARIENT Cod. austr. T. I. p. 623. sq. priuil. Cluens. apud LÜNIGIVM Landf. Rittersch. I, 1003. Mecklenb. reuerf. 1572. p. m. 9. Schaumb. H. G. D. P. 2. t. 1. FVCHS process. Holsat. lib. I. c. 19. p. 234. sq. lib. IV. c. 3. §. 13. p. 573. sq. Würs- temb. L. R. P. I. t. 57. H. G. D. P. 2. t. 1. Anspach. Hofrathsordn. c. 2. §. 30. C. C. Culmbac. II, 712. Pommersche H. G. D. P. 2. t. 1. §. 10. Balthasar von Landesgerichten und deren Ordn. im H. Pom- mern p. 207. Hessische Samthg. D. t. 8. §. 2. Cassel. Unterger. Ordn. a. 1. §. 2. Hildesh. H. G. D. t. 9. Braunschw. Lüneb. Privatr. §. 114. WISMANN de feudis Brunsv. luneb. p. 60. et pleraeque ordina- tiones supremorum dicasteriorum idem sancientes.
- 3) AH. FRITSCHE de amtsassis. Rudolft. 1662. WILH. LEYSER de Landassis itemque Schriftassis et Amt-
sassis

faffis. Vit. 1664. GE. AD. STRVVIVS *de Schriftfaffis*. Ien. 1677. IO. SCHILTERVS *de Schriftfaffis et Landfaffis*. Ien. 1698.

- 4) von Kreitmayer ad cod. bavar. ind. p. 32.
5) Mevius von der Staatsverfass. in Pommern c. 24. apud PISTORIUM T. IV. amoenit. p. 1038.

§. 257.

Si de *cauffis nobilium honorem*, existimationem, integritatemque *ſpectantibus* agitur, vel de statu nobilitatis, maioribus et insignibus, aut *vindicandis iniuriis diſceptatur*; peculiaria eam in rem *iudicia* ex ipſo nobilium ordine et olim et nunc paſſim conuocata leguntur, quae *heroica* 1) ſ. *equeſtria* [Ritterrechte, Ehrengerichte, Ehrentafeln] nuncupantur, quae quidem in *Boruffia* 2), *Bohemia* 3), *Sileſia* 4), *Lufatia* 5), *Austria* 6), inter *nobiles immediatos* 7), et olim in *ducatu etiam Guelpherbyta-no* 8) frequentata ſunt; licet in plerisque prouinciis curiae prouinciales vel regimina has controuerſias ſibi vindicauerint 9).

- 1) BVRC. GOTTL. STRVVIVS *de iudiciis heroicis*. Ien. 1721. DE SCHVLENBVRG c. I. §. II. p. 30. ſq.
2) ſtatuta des Preußiſchen ſchwarzen Adlerordens §. 6. 32. 34. 35.
3) Böhmiſche l. D. B. 10. p. 59. was Ehrſachen anlangt, dieſelben mögen entweder vor uns und unſern Erben nachkommenden Königen oder in unſerm Landrecht vorgenommen werden.
4) WEINGARTEN *ſatic. lib. II. p. 13. 149.* Ge von Wenzky kurzer Bericht vom Schleiſſiſchen Ritterrechte

- rechte und Ehrengerichte. Leipz. 1615. HENELII
Silesiographia T. II. c. 11. §. 21. p. 1001. sqq.
- 5) Job. Bened. Carpzov Ehrentempel merkwürdiger
 Iniquitäten des N. Oberlausiz. c. 10. p. 158. sqq.
 STRVVIVS l. c. c. 4. p. 36. sqq.
- 6) vbi coram mareschallatu prouinciali (Landmar-
 schallamt) discutiuntur. COM. DE WVRMBRAND
collestantea geneal. hist. c. 4. p. 257.
- 7) Ordnung der Schwáb. Rittersch. §. 20. 22. 32.
 Fränk. Ritterordn. p. 41. sq. Rhein. Rittersch.
 Rathz. Satz- und Ordnung. t. II.
- 8) vbi olim eum in finem *iudicium mareschalicum*
 ideo conuocabatur. REHTMEYER *chron. brunsv.*
 -p. 593. 837. Köhler von Erblandhofämtern p. 26.
 sqq.
- 9) Ita in *ducatu bremensi* curiae prouinciali olim cum
 iudicio heroico (Ritterrecht, Rittertage) in caus-
 sis adlegatis, et iure successione ex iure equestri
 concurrens iurisdictio competebat; quid? quod
hodie adhuc electio fori nobili conceditur. Stadische
 H. G. D. P. I. t. 14. §. 14. HARTMANN *progr. de*
similitud. equit. holsat. cum bremens. p. 14.

§. 258.

Quae reliqua sunt generalia omnium no-
 bilium iura, in iisdem iura singulorum terri-
 toriorum mire variant, aut certe minora sunt,
 quam quae recenseantur 1). Ita in quibusdam
 terris *benedictionem sacerdotalem* in contrahen-
 do matrimonio *intra aedes priuatas* accipiunt
 2); quod in terris bremensibus *absque procla-*
matione 3) adeo fieri potest. Alibi *lugubris*
campanarum pulsus 4) in honorem mortui
 nobilis

nobilis absque dispensatione permittitur; et quae sunt huius generis alia 5).

- 1) DE SCHVLENBURG c. 1. §. 12. p. m. 33. sqq.
- 2) vide de *Saxonia Lünigs Landf. Rittersch. I, 735. C. C. Cellenf. I, 1127. de ducatu Guelferbyt. Wola fenb. R. D. p. 130. C. C. march. I, 2. p. 99.*
- 3) *Brem. L. D. T. I. p. 819*
- 4) *Guelferbyt. resolut. grau. d. 1682. §. 20. apud LVNIG. l. c. p. 160.*
- 5) cf. e. g. CAR. FRID. WALCHIVS *de testimonio nobilitatum iniurato. Jen. 1759.*

TITVLVS IV.

DE IVRIBVS ET PRAEROGATIVIS NOBILITATIS AVITAE.

§. 259.

In iuribus nobilitati auitae solitarie competentibus eminent, ius in *ludis equestribus s. torneamentis* 1) [Ritterspielen, Turnieren] comparandi, unde etiam denominatio der Turniersgenossen deriuatur. Initia ludorum equestrium, licet sint, qui ad Carolingorum tempora referant 2), melius in saeculo XII. quaeruntur 3). Instituti illi quidem sunt ad magnificentiam Imperatorum Principumque ostentandam, exercendosque in armis milites, praecipue autem ad augendas gentium militarium (§. 234.) praerogatiuas, ideoque semper in sortem nascendi et natales militares inquirebant reges

torneamentorum, quo factum, vt IV. vel VIII. maiores militares probandi essent 4). Iam licet posteriori aetate Pontificum et episcoporum odio torneamenta in deluetudinem venerint, in eorum tamen locum a saeculo XVI. inde surrogati sunt ludi equestres, quos Caroussel, Ringelquintan, Kopfsrennen cet. vocamus, ad quos denuo non admittuntur, nisi qui VIII, XVI vel XXXII. adeo maiorum nobilium probationem ediderunt 5).

- 1) IO. BALTH. CHARISIVS *de torneamentis Germanorum*. Frf. 1651. GOTH. SVEVVS *de ludis equestribus*. Vit. 1652. Ien. 1688. CL. FR. MENESTRIER *traité des tournois, joustes, caroussels et autres spectacles publics*. à Lyon 1669. FRID. SCHVLZE *de torneamentis*. Lips. 1683. GE. SCHVBARTH *de ludis equestribus*. Ien. 1689. Hafn. 1725. WILH. ILMANN *de torneamentis in primis germanicis*. Lips. 1724.
- 2) quos confutauit RICCIUS vom Adel p. 210.
- 3) RADEVICVS H, 8. OTTO FRISINGENSIS I, 17. ANONYMVS von dem Ursprung und Gebrauch der Thurniere. apud PISTORIVM T. I. p. 112. sqq.
- 4) SCHVBARTH c. 6. CRAMER p. 341. sqq. Cauendum tamen, ne somniis GE. RÜXNERI im Thurnierbuch (Frf. 1529. 1576. f.) decipiamur, de quo quid sentiendum sit, docet IO. MVLLERVS in dem Discours, ob Gc. Rürners Thurnierbuch pro scripto authentico zu halten, und wie weit denselben Glauben beyzumessen? apud CRAMERVm in *adp.* p. 167. sqq. cf. etiam J. M. Gesners kleine teutsche Schriften p. 162. sqq.
- 5) Riccius *l. c.* p. 200. 327. sq. CRAMER *l. c.* p. 354. sq.

§. 260.

Ordinibus equestribus 1) non adscribuntur temere nisi qui VIII, XVI. vel XXXII. maiores nobiles probauerunt 2). Instituti tamen sunt nouiori aetate ordines equestres militares (e. g. l'ordre pour le merite, *ordo equestris Theresianus*) in quibus ambiendis non tam nobilitatis auitae praerogatiua quam edita virtutis bellicae specimina requiruntur.

1) GE. CHR. WOLF *de sacris ordinibus equestribus*. Goett. 1736. §. 17. p. 27. *Mosers Hofrecht* T. II. p. 687. sqq.

2) *Telgmann c. 5. p. 192. sqq.*

§. 261.

In plerisque Germaniae ecclesiis cathedralibus 1) *aditus ad capitula et beneficia ecclesiastica* non patet nisi nobilibus auita nobilitate conspicuis 2), editaque plerumque VIII. vel XVI. maiorum nobilium probatione. Et tamen Pontifices omnimodo in euertenda hac capitulorum consuetudine laborauerint 3): consilio tamen ipsius semper mascule restitit Germania, ipseque adeo Imperator hanc statutorum capitularium obseruantiam se protecturum esse sollemniter promisit 4).

1) indicem earum struxit TELGMANNVS c. 4. §. 25. sqq. p. 161. sqq.

2)

- 2) olim haec beneficia ecclesiastica omnibus ingenuis patebant. cf. tr. mea *de iurib. et statut. ingen. pend.* c. 2. §. 39. p. 122. sqq.
- 3) c. 38. X. de praebend.
- 4) Strubens Nebenst. T. III. obs. 21. §. 7. Telgmann c. 5. p. 131-192.

§. 262.

In officiis conferendis magna nobilitatis auitae ratio habetur. Officia ergo aulica [Hofämter] in plurimis Principum Germaniae aulis non nisi nobilibus, auita nobilitate conspicuis, contingunt, licet negari nequeat, liberum ut plurimum hac in re Principis esse arbitrium 1). Ratione reliquorum officiorum, quae nobilia dicuntur, idem fere tenendum. Hinc in *nobili camerae* 2) et *senatus imperii aulici adfessore* quatuor maiores nobiles requiruntur; et interdum ubi in *dicafteriis maioribus* 3) nobilium et doctorum [der adelichen und gelehrten Bank] discrimen obseruatur, plures adhuc maiores exiguntur. In *iudice curiae provincialis* 4) [Hofrichter] auita ut plurimum nobilitas exigitur, quod de *consiliariis* quoque *provincialibus* [Landrätthe] ex ordine nobilium obseruandum. Plurima vero officia licet nobilibus plerumque indulgeantur, Principi variandi et ignobilibus eadem conferendi potestatem relinquunt, nisi pacta cum statibus, lex vel obseruantia contrarium iubeant 5).

- 1) Mosers Hofrecht T. I. p. 90. sqq. Loen vom Adel p. 213. sq.
- 2) C. G. D. P. I. t. 1. §. 3. R. A. 1557. §. 18. IO. SCHV-MACHER DE VLLENSTEIN *de iure praesentandi assessorem in camera imperii.* (Rintel. 1728.) §. 132.
- 3) Strube T. III. obf. 21.
- 4) Chursächs. Hauptrecess d. 12. Apr. 1657. §. Sächs. Samthofgerichtsordn. c. 1. 2. Alkenb. L. D. P. 3. p. 232. 234. Henneb. L. D. l. 2 t. 1. c. 1. Hessische Samt H. G. D t. 2. Wolfenb. H. G. D t. 1. Zell. H. G. D t. 2. §. 1. Würtemb. H. G. D t. 1. Liefaländ. L. D. p. 62. Anspach. Hofrathsordn. c. 1. §. 1. p. 5. Bayreuth. H. G. D t. 2. C. C. Culmb. P. II T. I. p. 346. et tantum non omnes ordinationes curiae provincialis.
- 5) CASP. ACHAT, BECK *de vera indole feudi et officii nobilis.* Ien, 1722. 1751.

§. 263.

Feudorum praediorumque equestrium s. nobilium omnes olim ingenui capaces 1); quae tamen postea militaribus tantum gentibus cesserunt 2). Hinc ergo factum ut ciues, qui feuda nobilia acquirere vellent, peculiaribus eam ad rem privilegiis ornarentur 3). Hodie in multis adhuc Germaniae territoriis nobilitas sola ad acquisitionem horum praediorum admittitur, et IV vel VIII. maiores nobiles interdum requiruntur 4). In magna tamen Germaniae parte nullum adeo hac in re inter ingenuos et nobiles discrimen intercedit 5).

1) c. mea *de iuribus ingenuor. c. 2. §. 28-30. p. 80. sqq.*

- 2) *vet. auct. de benef. c. 1. §. 4. I. F. S. c. 2. I. F. A. c. 2.*
- 3) *BOEHMER de varia iurium innouat. per expedit. cruc. c. 3. §. 7. vid. e. g. AD. BALTH. WERNHER dist. I. II. de ciuium suidnicensium iure emendi feuda nobilia. Alt. 1703. GOTH. LVD. MENKEN de iuribus ciuium Misniae et Thuringiae acquirendi feuda equestria. Vit. 1724.*
- 4) *Vide de Lusatia Rec. de 1619. ap. LVNIGIVM in C. I. F. G. II, 719. de Silesia ib. p. 264. 428. de terris Holfaticis et Slesuic. EVMDEM in der Coll. von der Landf. Ritter. I, 941. de terris Aduocatorum. ib. II, 124. de Pomerania ib. II, 225. 228. de Saxonia LEYSER de iure equitum sax. singulari §. 30. cf. Rec. d. 1700 §. 2. de terris Fuldensibus SCHANNAT client. fuld. p. 265. Austriacis STRUBE l. c. p. 527. de principatu Neuburgensi LVNIG. Landf. Ritterschaft p. 389. 1164. et C. I. F. G. II, 263. 719. de Bauaria C. I. F. G. II, 527. Idem de episcopatibus Osnabrugensi et Monasteriensi locum habet et paucis forte territoriis aliis.*
- 5) *e. g. in Marchia electorali Rec. 1653. §. 12. apud MÜLLERVM in resolut. march. n. 33. nobiles tamen in acquisitione praediorum equestrium praeferendi. C. C. March. VI, 1. p. 461. in terris Gothanis. Goth. L. D. P. 2. c. 2. t. I. p. 121. Altenburgicis. Altenb. L. D. P. 2. c. 2. t. I. p. 137. elem. mea iuris brunsv. lueb. §. 571. PVFENDORF I, 90. Nindische Landesvertr. p. 213.*

§. 264.

Iam cum plerisque praediis equestribus in singulis fere Germaniae territoriis *ius suffragii in comitiis prouincialibus* cohaereat; idque cum praedio in possessorem transeat 1): non nisi

nisi nobilibus haec praerogatiua competit in territoriis, vbi hi demum ad praediorum equestrium possessionem admittuntur. In reliquis etiam ignobiles, dummodo honestorum sint natalium, ad hanc possessionem et priuilegia ei cohaerentia adspirant 2).

1) LVD. HVGO *de statu region. Germ. c. 4. §. 13.* WILD-VOGEL *de statib. prouinc. §. 18. p. 13. §q.* PVFENDORF III, 103.

2) vide e. g. praeter adlegata ad §. 263. *Sildesh. Wahl. reglem. 1716.* ESTOR *de comitiis et ordin. Hassiae c. 3. §. 49.* Calenb. *Wahl. reglement. d. 1737. §. 1.* Cal. c. 8. p. 124. *Cell. Wahl. reglem. d. 2. Nou. 1752.* Telgmann c. 6. p. 235. §q.

TITVLVS V.

DE MINISTERIALITATE NOBILIVM ET OFFICIIS AVLICIS HEREDITARIIS.

§. 265.

In potioribus gentium nobilium iuribus et obligationibus, ex parte etiamnum superstitibus, ministeria ipsorum ponenda sunt. *Ministerialium* [*Dienstmänner, Dienstleute*] 1) nomine designantur personae militares 2) iure hereditario ad certa aulae seruitia, acceptis eam in rem beneficiis, obligatae; qui sin Imperatori ministeria sua praestarent, *ministeriales regni* 3), si Principibus, *ministeriales Principum* adpellabantur.

1) De

- 1) De vniuersa ministerialium doctrina notandi sunt: IOA. GE. DE PLÖNNIES *de ministerialibus*. Marp. 1719. Ien. 1740. AD. FRID. GLAFEY *de vera quondam ministerialium indole*. Frf. 1724. IO. GE. ESTORIS *commentarii de ministerialibus*. Arg. 1727. IDEM *von freyen Dienstsleuten; T. III. der fleischen Schriften* p. 555. Sqq. DAV. GE. STRUBE *de ministerialium dignatione; in obs. iur. et hist. germ.* p. 48-86. IO. SAL. SEMLER *de ministerialibus*. Alt. 1751. D. G. STRUBE *von adelichen Dienstsleuten. T. IV. der Nebenst.* p. 345-435. GE. LVD. BOEHMERI *progr. de femina ministeriali*. Goett. 1754. *in obseruat. iur. feud.* p. 127. Sqq. EIVSDEM *progr. de indole fidei vasalliticae eiusque a ministeriali fidelitate discrimine*. Goett. 1757.
- 2) hinc adpellatio der *Edelknechte*. POL. LEYSER *de nobilibus seruis*. Helmst. 1727. Saepe tamen personae illustres quoque ministeriales fuerunt. SCHEIDIVS p. 103. not. x. et p. 306. vbi occurrit ministerialis Embrico Comes Reni, vt alia taceam.
- 3) quorum tamen nullae prae ministerialibus Principum praerogatiuae fuerunt. SCHEIDIVS p. 159. Sqq.

§. 266.

Fiebat quis ministerialis vel natiuitate, si ex matrimonio ministerialis natus esset 1), vel beneficium iure curiae s. officii [nach Hofesrecht s. nach Ambechtrecht] concessum acciperet; ex quo simul intelligitur, non omnes nobiles fuisse ministeriales, et ne omnes quidem de eadem familia 2); si nempe non omnis familia eiusmodi beneficia iure curiae concessa teneret. Tollebatur autem conditio ministerialis vel indultis codicillis manumissionis vel refutatione

tatione feudi 3) quae cuilibet ministeriali, quandocumque vellet, libera erat.

- 1) BOEHMER *de femina ministeriali* p. 4. sq. et *de indole fidei vasallitice* §. 4. p. 9. sq.
- 2) SCHEIDIVS p. 103. 106. sq. 160. 168.
- 3) EIVSDEM p. 162. 167. not. y.

§. 267.

Conditio ministerialium valde adstricta, eademque tamen admodum honorifica fuit. *Adstricta* illa fuit ideo, quod nuptias inuito domino non contraherent 1); a domino alienarentur, non tamen inuiti 2), et interdum ius quoque manus mortuae in eosdem exerceretur 3). Neque tamen vlllo modo hinc ad servilem eorum conditionem concludi potest 4), praesertim cum in magna essent dignatione 5), conuiuio Principum interessent, integra saepe territoria administrarent 6), ipsorumque consensus a Principibus in grauissimis adeo negotiis requireretur 7).

- 1) Scheid p. 170. 496. Strube T. IV. p. 367. sq.
- 2) Strube T. IV. p. 362. sqq. IO. FRID. DE FREIESLEBEN *de mutatione domini in subfeudis imperii absque consensu vasalli inualida*. Goett. 1754. c. 2. §. 14. p. 44. sq. Buri p. 627. sqq.
- 3) MATTHAEVS p. 955. STRUBE *de mortuario onere reali*, in *observat.* p. 250. sq. SCHEIDIVS p. 171. Strube T. IV. p. 391. c. mea *de iur. ingen. c. 1.* §. II. p. 32. sqq.

- 4) quid enim? milites et ipsi adeo duces bellici nostri et ministri aulae consensum Principis conubialem nonne requirere coguntur? nonne multa militum millia principi extero pro certa pecunia ceduntur? hosne dixeris homines proprios? certe eadem ratione facta est ministerialium alienatio. at forte *seruitus anomala* dicenda est cum ESTORE h. e. seruitus quae non est seruitus. Ita summa imis, quadrata rotundis miscent viri docti suauiter illi quidem somniantes, sed somniantes tamen.
- 5) Strube T. IV. p. 387. sq. Scheid p. 105. 177.
 6) Scheid p. 172. Strube T. IV. p. 401. sqq.
 7) Scheid p. 116. 118. 120. 172 sqq.

§. 268.

De cetero haec ipsa *ministerialium conditio* a tribus inde seculis *cessauit*. Ex quo enim aulae ministeria aliter describebantur 1), nec Principes ministerialium suorum seruitiis personalibus amplius opus haberent, et milite perpetuo introducto status quoque militaris prorsus immutaretur: omnis etiam ministerialium memoria, Principibus pristina ministeria non ultra exigentibus, penitus euauit 2).

- 1) Mosers Hofrecht T. II. p. 172. sq.
 2) Strube T. IV. p. 433. sq. vid. tn. BVDERS de *seruitiis vasallorum zu Ehrenzügen und Ehrenfällen*; in *amoenit. iur. feud.* p. 153. sqq. et de *lustratione vasallorum der Musterung.* ib. p. 174. sqq.

§. 269.

In reliquiis tamen pristinae ministerialium conditionis ponenda sunt *officia aulica hereditaria* 1) [Erbhofämter, Erblandhofämter]; in quibus officia pincernae, dapiferi, mareschalli et camerarii eminent. Instituta illa sunt a statibus imperii ad exemplum modumque officiorum aulicorum 2) S. R. I. Ministeria ipsorum olim erant et sollemniora et frequentiora, hodie vero rarissime, nec nisi in curiis extraordinariis, exiguntur 3) nobilibusque, qui lautissima saepe beneficia inde obtinent, hodieque propria reputantur.

1) CHR. BESOLDVS *de praecedentia et iure der Erbs und Hofämter*, in eius opere politico. Arg. 1641. Joh. Gottl. Horn von den bey den Ehr- und Fürstl. Sächf. Provinzen geordneten Erbbeamten; in der *Handbuhl. von Sachsen P. I. p. 1. sq.* CHR. GOTTL. BVDER *de feudis officialium hereditariorum procerum et provincialium regni Germaniae*. Ien. 1737. Joh. Zachar. Gleichmann von den Thüringischen Erbhofämtern. Jen. 1742. Joh. Jac. Sombergk von den Hessischen Erbämtern. Frankf. 1743. Joh. Phil. Kuchenbecker von den Erbhofämtern der L. Hessen. Marp. 1744. Joh. Dav. Köhler von den Erb-Land-Hofämtern des H. Braunschweig-Lüneburg. Goett. 1746. ANONYMVS von den Erbämtern des Burggrafthums Nürnberg. Erlang. 1747. D. G. Strube von den Erbhofämtern des Stifts Hildesheim. T. III. der Nebenstunden p. 326. sqq. edit. 2.

2) IO. IAC. MASCOVIVS *de originibus officiorum aulicorum S. R. I.* Hal. 1718.

3) plurimas familias nobiles in singulis Germaniae territoriis haec officia tenentes recenset MOSERVS in *Hofrecht T. II. p. 131. sqq.*

TITVLVS VI.

DE PROBATIONE NOBILITATIS AVITAE,
von der Ahnenprobe.

§. 270.

Quo magis sunt eximia, quae ex nobilitate auita in Germania pendent iura, eo curatior quoque, casu obueniens, probatio eiusdem facienda est. Iam si quis ostendat, sibi eum maiorum [Ahnen] nobilium ex legitimo et aequali matrimonio procreatorum numerum, qui ex statutis requiritur, contigisse, seque ab iisdem legitime descendere; haec ipsa deductio *probatio nobilitatis auitae* 1) [Ahnenprobe] adpellatur, a qua representatio omnium maiorum a stipite communi descendentium [Stammtafel, Stammbaum, *stemma genealogicum* s. *progonologicum*] admodum differt.

- 1) CLAUDE FRANÇOIS MENESTRIER *diverses especes de noblesse et ses preuves* à Paris 1682. 12. IDEM *de la noblesse des pais étrangers*. ib. 1682. EIVSDEM *tableau genealogique, pour les seize quartiers de nos Rois, avec un traité préliminaire de l'origine et de l'usage des Quartiers pour les preuves genealogiques*. ib. 1683. f. HENR. HILDEBRAND *de probatione per stemmata genealogica*. Alt. 1719. 1729. FRANC. IO. MERLET *de nobilium aiorum probatione*. Arg. 1732. IO. GE. ESTOR *de probatione nobilitatis auitae et veteri et hodierna ab illis potissimum, qui dignitatem ecclesiasticam appetunt, expedienda*. Marp. 1744. IDEM *de ratione usitata et explorata in demonstrando nobilitatem*

bilitatem proauitam insigniaque gentilitia. ib. 1745.
 EIVSDEM practische Anleitung zur Ahnenprobe, so
 bey den deutschen Erz- und Hochstiftern, Ritteror-
 den und Ganerbschaften gebräuchlich. ib. 1750.
 ERN. FRID. KNORRE *de probatione nobilitatis per
 instrumenta.* Hal. 1751.

§. 271.

*Necessaria est haec nobilitatis probatio in omnibus collegiis, vbi ad iura quaedam nanciscenda certus maiorum nobilium numerus requiritur, quo fit, vt in ecclesiis cathedralibus, ordinibus equestribus, ganerbinatibus, ludis equestribus, interdum in acquirendis praediis equestribus iureque suffragii in comitiis prouincialibus, vel si quis inter adfessores iudiciorum superiorum nobiles recipi velit, eadem exigatur. Orta quidem est haec probatio, ex quo militarium gentium praerogatiuae augeri coeperunt, sed a saeculis XV et XVI. potissimum inualuit, longeque olim mitior fuit, quam hodie 1), cum si ipsam probandi seueritatem, tum si maiorum probandorum numerum spectaueris, cum ple-
 rumque IV, VIII, XVI et interdum licet rarissime XXXII. imagines hodiedum requirantur 2).*

1) *Estors* Ahnenprobe §. 1-4. §. 40.

2) ipsa computandorum maiorum ratio ex hoc schemate clarius adparebit, quod ex *ESTORIS* libro von der Ahnenprobe p. 132. deriuatum est.

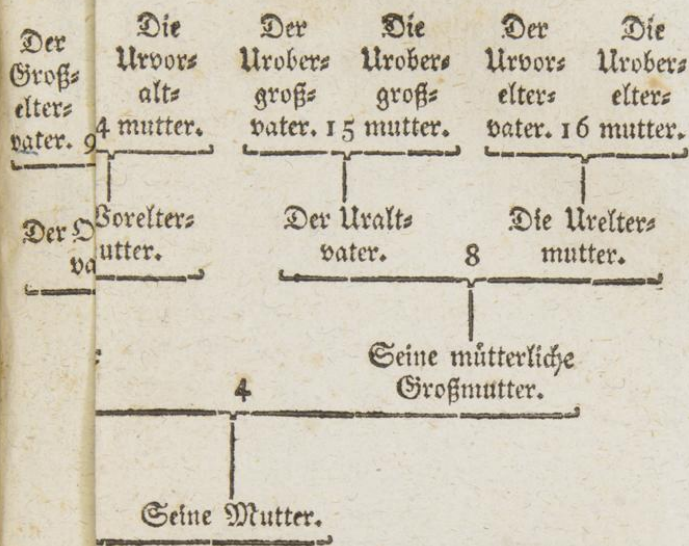
§. 272.

Iam omnis *nobilitatis* deducendae *probatio* duobus potissimum *momentis* absoluitur (a) *probatione filiationis*, quam vocant, qua euincitur: (1) omnes coniuges, qui repraesentantur inter maiores, iusto legitimoque matrimonio copulatos fuisse, (2) patrem, qui adducitur procreauisse filium qui ipsi adsignatur; (3) matrem quoque, quam candidatus sibi vel vni e maioribus tribuit, ipsum vel e maioribus quemquam genuisse (b) ipsa *nobilitatis probatio*, qua continetur (1) probatio insignium cuiuslibet e maioribus (2) deductio natalium militarium [der Ritterbürtigkeit] singulorum e maioribus; circa quam denuo euincendum ut plurimum (a) singulos fuisse Germanos (b) ex aequali, ratione status quoque, matrimonio [aus einer Standesmäßigen Ehe] procreatos.

Uxor §. 25. p. 14. Strube T. III. p. 508.

§. 273.

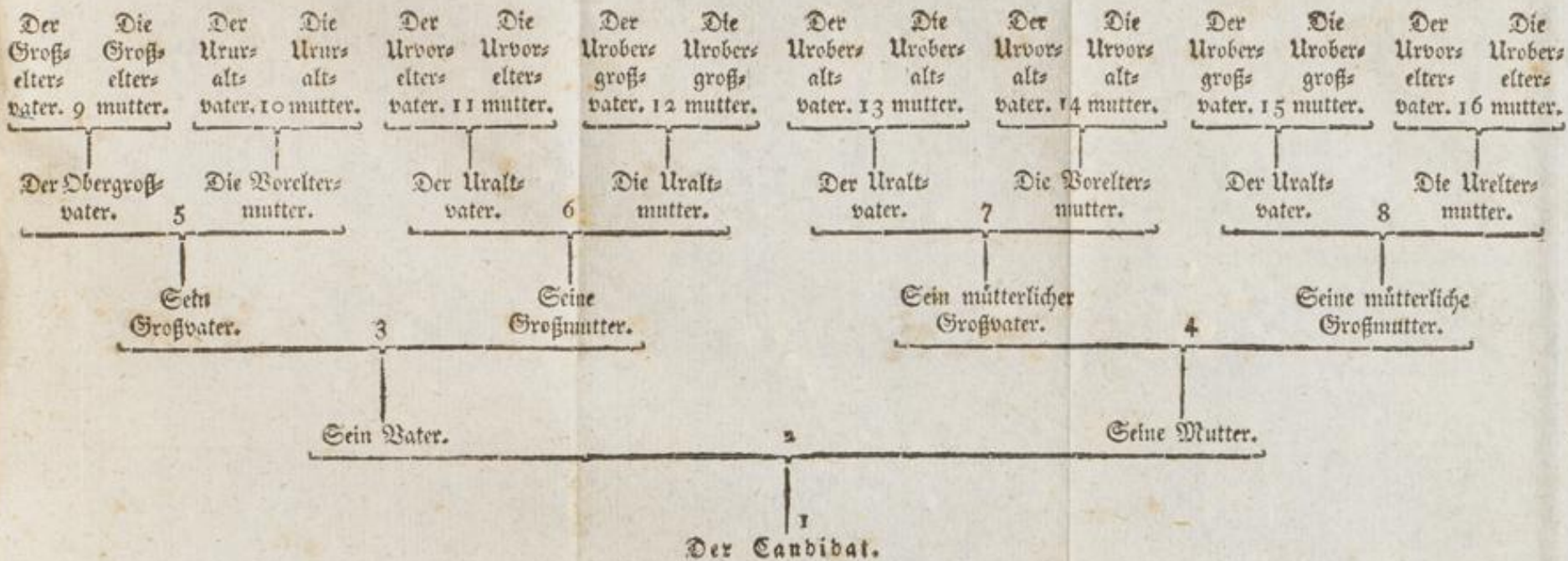
Modus probandi nobilitatem et insignia 1), triplex est, per instrumenta nempe, testes et iuramentum. *Instrumenta* quae probationi inseruiunt, siue publica sint, siue priuata, ita comparata esse debent, ut de vera nobilitate personarum, de quibus quaeritur, inde adpareat, quo pertinent praesertim codicilli nobilitatem aut officium vere nobile [§. 262] con-

TIONE

prohio
(a) pro-
a euin-
elentan-
matri-
qui ad-
gnatur;
fibivel
maiori-
litas
o infi-
o na-
ngu-
uin-
Ter-
que,
[Ebe]

ia r),
les et
ationi
uata,
obili-
inde
dicilli
[S. 262]
coll-

NOBILIT

conferre
firium
est, et
et libr
uinciu
et con
fide su
funer

- 1) pro
cher
p. 30
- 2) vid.
- 3) CHR.
ciones
- 4) 10. FR
scription
- 5) RNOBR

Probatio
duo plures
non dubita
testimoni
reabe uns
bey dem W
schwornen
quem nob
lud compe
stimonium
Tutor tar
menta 2).

conferentes; testimonia collegiorum equestrium de persona, cuius nobilitas probanda est, ab ipsis recepta 2); litterae clientelares et libri, itemque recessus prouinciales in prouinciis, vbi soli nobiles ad feuda admittuntur et comitia prouincialia; pacta dotalia testium fide subnixa, libri baptismales, conciones funebres 3) inscriptiones 4) cet. 5).

- 1) probatio insignium ex libris insignium (Wapenbüchern) quorum iustum recensum dat ESTOR §. 54. p. 30. sq. admodum lubrica est.
- 2) vid. tamen ESTOR l. c. p. 414.
- 3) CHR. WILDVOGEL *de eo quod iustum est circa conciones funebres*. Ien. 1701.
- 4) IO. FRID. EISENHARTH *de auctoritate et vsu inscriptionum in iure* c. 5. §. 8. p. 39.
- 5) KNORRE l. c. §. 14. p. 27. sqq.

§. 274.

Probatio nobilitatis per testes peragitur, si duo pluresue nobiles, de quorum nobilitate non dubitatur, vel integrum adeo collegium, testimonium, inserta iuramenti formula [so wahr uns Gott helfe und sein heiliges Evangelium; bey dem Wort der ewigen Wahrheit an eines geschwornen Eides statt] confirmet 1), esse aliquem nobilibus maioribus editum, seque illud compertum habere adseuerent, quod testimonium vocant die Kundschaft des Adels. Tutior tamen semper probatio per instrumenta 2).

- 1) Estor p. 128. sq.
 2) EIVSDEM *cit. diss. I. p. 57.*

§. 275.

Si tandem neque testes neque instrumenta omni exceptione maiora et nobilitatem satis liquido probantia adsint: locum habet *iusiurandum* 1), quo quis ea supplet, quae in probanda nobilium natalium praerogativa defunt, quam in rem interdum concepta iuramenti formula publice praescribitur 2).

- 1) Riccius vom Adel. p. 516. 576. sqq.
 2) quod exemplo ganerbiorem castri Fridbergensis probavit ESTOR *de probat. nobil. auitae f. 12. §. 162. p. 67. sq.*

TITVLVS VII.

DE VARIIS PRAEDIORVM NOBILIVM S. EQVE-
 STRIVM DIVISIONIBVS.

Von adelichen und Rittergütern.

§. 276.

Expositis nunc potioribus nobilium diuisionibus et iuribus personalibus, transeundum est ad iura eorum realia, quibus circa praedia vtuntur. Iam quamquam iura praediis nobilium cohaerentia pro singulorum territoriorum habitu admodum differant, in

eo

eo tamen conueniunt, quod ab oneribus publicis immunia sint; quae praerogatiua cum substantiam eorundem ingrediatur, *praedium nobile* 1) recte definitur quod sit praedium ab oneribus publicis immune 2).

1) ad iura praediorum nobilium pernoscenda pertinent: IO. PAVLL. KRESS *de priuilegiis agriculturae*. Ien. 1712. 1719. Joh. Denekens *Dorf- und Landrecht* P. II. c. 8. AVG. LEYSERVS *de iuribus praediorum nobilium in Saxonia*. Helmst. 1718. IO. DAV. KOEHLER *de origine et incrementis iurium nobilitatis mecklenburgicae*. Goett. 1739. GE. HENR. AVRER *de praediis nobilitatis bremensis equestribus eorumque iuribus et priuilegiis*. Goett. 1745.

2) hinc denominatio: ein adelich freyes Gut, adeliche Freyheiten. Neque tamen putandum est, semper sub nomine *praedii liberi* s. *mansu ingenuilis* (*Freygut, Freymann, Lehnshufen, Freydingsshöfe*) praedium nobile intelligi, cum haec saepius tantum praedia ab operarum praestatione libera denotent. GOEBEL *de singular. quibusd. praed. rust. in terr. Brunsv. p. 85. Durt Erlaut. des Lehenr. p. 959. sq. Eisenharth Recht der Sprichwörter p. 71. 72.*

§. 277.

Praedia nobilium olim hodieque non vnus eiusdemque classis fuerunt. *Maiora*, quae magnas habebant pertinentias, praesertim si possessor allodialis vel feudalis, siue pignoris siue dominii iure illa teneret, *castra* 1), *burga* *Schlösser* adpellabantur, praesertim si in lo-

co editiori sita munitaque 2) essent. Posses-
sores eorum in his terris 3) et Pomerania 4)
Beschlofste, Geschlofste, Beslotene et Schloßaeles-
sene vocantur, iisque opponuntur die Unbe-
schlotene, licet denominatio der Beschlofsten, iis
potissimum federit, qui castra eiusmodi a
Principe oppignorata vel in feudum data te-
nerent 5).

- 1) PHIL. CAR. DE KNIGGE *de natura et indole ca-
strorum in Germania*. Goett. 1747.
- 2) BALTH. FRID. DE MITHOFEN *de castro sine loco
munito*. Goett. 1747.
- 3) latius hoc probarunt AYRERVS *de iure recipiendi
Iudaeos c. 5. §. 1-8. p. 129. sqq.* et KNIGGE *l. c.
c. 5. §. 95. sqq. p. 137. sqq.*
- 4) ENGELBRECHT *delineat. stat. Pomeran. sueth.
p. 141.*
- 5) Strubens Nebenst. T. V. p. 166. sq.

§. 278.

Si nobilis, siue castrum ille possideat 1) si-
ue non, in praedio suo omnique eius campi-
marchia iurisdictionem solus exerceat, nec
vllam omnino Praefecti potestatem intra eius-
dem limites agnoscat: vniuersum praedium
in quibusdam prouinciis vocatur *iudicium no-
bile clausum* 2) ein geschlossenes adeliches Gericht;
sin secus; *iudicium non clausum*, ein ungeschlos-
senes adeliches Gericht; quae tamen diuisio no-
uiori aetate inuenta 3), nec nisi in paucis ter-
ritoriis 4) cognita est 5).

- 1) ab his castrorum possessoribus originem diuisionis deriuauit DE KNIGGE l. c. cuius doctrinam iam confutauit STRVBIVS l. c. addo elegantem chartam M. Iohannis brand. de 1436, qua familias quaedam nobilissimas (Schloßgeseffene, up den ouengescreuen stoten wonhaftig) a iurisdictione capitaneorum (der Houerichter) liberat, apud LENZIVM in den Märk. Urkunden T. II. p. 566. 567. ex qua adparet ne castri quidem possessores ipsos iurisdictioni inferiorum iudicum semper exemptos fuisse.
- 2) Strube von geschlossenen und ungeschlossenen Gerichten der Landsassen T. V. der Nebenst. p. 126-189.
- 3) Strube l. c. p. 171. sqq. forte huic distinctioni *diuisio territoriorum in clausa et non clausa* s. quod idem est in *mediata et immediata* occasionem dedit, licet res ipsa sit antiquior. hinc in *Marchia* electorali v. c. vrbes iudiciis nobilium clausis subiectae dicuntur *adeliche mediat* oder *Ritterstädte*. C. C. *March.* cont. IV. p. 172. licet haec denominatio simul significet, eiusmodi vrbus ius suffragii in comitiis prouincialibus non competere.
- 4) in *Bamaria* nomine *der ungeschlossenen Gerichte* iurisdictionis circumsepta innuitur. *Kreitmayr* ad cod. iuris bavar. iudic. p. 33.
- 5) De cetero haec potissimum signa iudicii clausi ponit laudatissimus STRVBIVS p. 172. sqq. quod 1) constitutiones Principum ipsis immediate mittantur; 2) quod praefecti Principis rusticos nobilium ad operas Principi praestandas conuocare non possint; 3) quod tributa a rusticis ipsorum soluta aerrario Principis ipsi, non praefecti, mittant.

§. 279.

In-Saxonia inferiori et superiori saepissime certum praediorum nobilium genus occurrit, quae

quae Sedelhöfe, Sattelhöfe 1) vel Sattelfreye Güter 2) vocantur; quo nomine interdum omnia praedia nobilia, vbi sedes s. curia nobilis est, designantur 3). Plerumque tamen reliquis nobilium praediis opponuntur, et tum denotant praedia nobilia minora, *praefertim ea, quae cum iure suffragii in comitiis prouincialibus non coniuncta sunt*; licet de cetero ab operarum praestatione et oneribus publicis immunia sint. Si eiusmodi bona rusticis cum omni caussa concessa sunt, omnino etiamnum pristinam immunitatem seruant 4), nisi quod ea, quae sub initiis introductae contributionis onerumque publicorum a nobilibus non colebantur 5), oneribus publicis omnino obnoxia esse deprehendantur.

- 1) STRUBE *de praediis, quae dicuntur Sattelfreye Güter*; in *obs. iur. et hist. germ.* p. 278. sqq. Deneke lib. III. c. 5. p. 185. sqq. ANONYMI Versuch der Bedeutung des Wortes Sattelhof; in den Braunsch. Anz. von 1750. p. 1465. sqq.
- 2) varias de origine vocis opiniones recenset AYRER *de praed. equest. brem.* §. 21. sqq. p. 31. sqq.
- 3) Buri p. 1218. sq. RICCIUS in *spicil.* p. 727. sqq.
- 4) LVDOLF *obs.* 314. PVFENDORF *obs.* III. 39. *Cramers Wegl. Nebenst.* P. 6. p. 143. sqq. *mein Drschw. Lüneb. Privatr.* §. 256.
- 5) *Strubens rechtl. Bedenken* n. 3. p. 14. 15. *IDEM de iure villic.* c. 6. §. 5. p. 257. sqq.

§. 280.

Principalis prædiorum nobilium distributio a iure in comitiis prouincialibus comparandi deriuatur. Quae enim hoc iure ornata sunt, Landtags sâhige Güter adpellantur, quae res vnice ex possessione et *matriculis nobilium* diiudicanda est.

- 1) vid. e. g. SAM. STRYK *de matriculis Pomeraniae vltioris*. Frf. 1689. vide de archiepiscopatu Salsburgensi *Lünigs Lands. Ritterf. I*, 1353. de *Lusatia* infer. I, 850. sq. de *Frisia orientali II*, 1481. 1505. *Mecklenb. Landesvergl. §. 147.*

TITVLVS VIII.

DE IVRIBVS PRÆDIORVM NOBILIVM
S. EQVESTRIVM.

§. 281.

Iura prædiis nobilibus cohaerentia duplicis sunt generis. *Alia* enim quae ex pristina nobilium libertate 1), immunitate originaria, pactis antiquis Principum cum statibus, statuque militari Germaniae mediae deducuntur, cum in plerisque prouinciis eadem esse deprehendantur, merito etiam praesumuntur; *alia* vero nouiori aetate priuilegiis Principum specialibus collata esse intelliguntur atque adeo ab adlegante probanda sunt. Forte ergo *praedia nobilia* non inconcinne in *antiqua* et

et noua describerentur. Sed iam de singulis iuribus exponemus.

- 1) KOEHLER l. c. p. 29. PVFENDORF I, 33. 34.
Strubens Bedenken. resp. 12. p. 37. sq.
- 2) an iura praediorum nobilium ad possessorem etiam ignobilem transeant, disquiri recteque adfirmat PVFENDORFIVS III, 103.

§. 282.

Primarium ius praediorum nobilium in *immunitate ab oneribus publicis realibus* 1) [*Steuersfreiheit*] positum est. Steurarum onerumque publicorum longe alia olim, quam hodie ratio fuit. Semper enim a Principibus per modum precum exigebantur, et hinc *precariae*, *petitiones* s. *Beden* 2) adpellabantur; quae quum non nisi statuum consensu et ad certum tempus tantum, peterentur, nobiles autem ab antiquissimis inde temporibus libertate ab iisdem vterentur: hanc quidem semper conseruare studuerunt. Iam licet *introducito milite perpetuo*, mutatoque statu publico imperii et singulorum territoriorum Principes *perpetuis contributionibus* opus haberent: in has quidem variis nominibus titulisque consenserunt status prouinciales; nobilibus tamen nouioribus legibus 3) pristina ab his oneribus immunitas confirmata est; eaque ad hunc vsque diem indelibata vtuntur 4), nisi quod rusticis praediorum nobilium [*adelichen Hinterlassen*]

terfasse] partem tributorum imponi passim fuerint.

- 1) KRESS *de priuileg. agric. c. 2. §. 12. p. 64 sqq.* Strube vom Steuerwesen und des teutschen Adels Steuerfreyheit T. II. der Nebenst. p. 405. sqq. IDEM *de collectarum et aerariorum provincialium origine, praesertim in terris Brunsv. Luneb. episcopatu Hildesimensi; in obs.* p. 86-156.
- 2) Gruppen von Steuern, Diensten und Beden, p. 884. sqq. Riccius vom Adel P. II. c. 25. p. 438. sqq.
- 3) C. C. March IV, 3. p. 67. VI, 1. p. 19. GERIKE in *fragm. march. P. II. p. 42.* de his terris elem. mea *iuris brunsv.* §. 130. 131. de episc. Hildes. cit. STRVBII *obs.* §. 15-20. Nindische Landesvertr. p. 20. 21. et passim. de Pomerania Suethica ENGELBR. *delineat.* p. 67. sqq. de Holsatia C. C. Holsat. Vol. I p. 1409. sqq. Jülich-Berg. Erlaut. des Hauptrec. 1675. §. 9. Elsass. Ritterordn. p. 31. sq. de Saxonia LEYSER *de sing. equit. Sax. iur.* §. 10. de ducatu Mecklenb. KOEHLER *cit. diss.* p. 29. hodie tamen nobiles mecklenb. contributionem de dimidia parte omnium bonorum soluunt. Erblandesvergl. §. 7. de comitatu Tyrolensi Lünige Lands. Ritterf. I, 459. de Bauaria et Palatin. sup. I, 570. Lusat. sup. I, 786. C. C. Magdeb. V, 44. Pfalz Neub. Landesfreyheit Lünig I, 1167. Clivia et comit. Marcano I, 1044, 1099. princip. Altenb. II, 24. Gothano II, 26. terris Henneb. II, 86. de Austria Pütters Handbuch T. I. p. 195. Churcolln. Landesverein. d. 1463. a. 8.
- 4) *In terris tamen brandenb. sublato nexu feudali vallalli nobilis de praediis suis annum canonem solvunt.* C. C. March. II, 5. p. 119. VI, 2. p. 221. cf. BVDER *de feudis censual. in amoenit. iur. feud.* p. 84. sqq.

§. 283.

Ex eodem fundamento *immunitas* quoque *ab inbospitatione* 1) [Freiheit von Einquartierung] permanat, quae quum a plerisque [Citis pro] onere reali habeatur 2), merito nobiles vel hoc nomine ab eadem immunes esse iubentur 3), nisi quod hinc inde ipsorum certe coloni *Salgamum* 4) s. *Service* = Geld praestare debeant.

- 1) DAV. MEVIUS *de metatis et epidemeticis*. Gryph. 1633. MATTH. STEPHANI *diff. de metatis s. hospitatione militari*. ib. 1633. IEREM. REVSNER *de hospitatione militari*. Vit. 1643. H. HAHN *de hospitatione militari*. Helmst. 1645. GE. CHR. WALTHER *de iure metatorum vel hospitationibus militum*. Nrb. 1647. et germ. Frf. 1735. H. LINK *de metatis militaribus*. 1675. AVG. LEYSER. s. resp. GOTH. GRAEVIUS *de metatis*. Helmst. 1718. vide LEYSERI *meditat. sp.* 661. GOTH. DAN. HOFFMANN *de munere et immunitate metatorum militarium*. Tub. 1751.
- 2) BEVST *obs. milit. P. I. obs. 255. 256. P. 2. obs. 341.*
- 3) cf. e. g. C. C. *March*. III, 1. p. 20. *Mecklenb. Erblandesvergl.* §. 309. 310. C. C. *Magdeb.* III, 88. sqq. IV, 55. de ducatu *Guelpherbyt. Lünigs Lands*. *Rittersch.* II, 159. de terris *Lauenb.* I, 1308. *Const. Holsat.* d. 23. Nou. 1716. Plura habet BEVST I, 253. 254. II, 342. 346. 362. et *Gnüge Kriegsgr.* s. 9. §. 145. sqq. p. 66. sq.
- 4) CHR. WILDVOGEL *de salgamo, vom Service der Soldaten*. Jen. 1693.

§. 284.

Alterum ius, quod nobiles in praediis suis exercere solent, in *iure venandi* 1) positum est. Certe ab antiquissimis inde temporibus nobiles, nisi castra sequerentur, venationibus deditissimi fuerunt 2), neque vnumquam Imperatorum Principumque edictis hoc ius dubium ipsis reddebatur, nisi illud in forestis regiis bannariisque [Königlichen Bannforsten] exerceretur; praesertim cum vrbes quoque, propria foresta agrosque tenentes, illud eodem modo exercerent 3). Exeunte demum saeculo XVI. exstiterunt ICTi, qui *ius venandi regali- bus accensebant* 4), Principesque, vt dubium illud nobilitati redderent, permouerunt. Inde ergo factum, vt nobiles *ius venandi in litteris clientelaribus legibusque prouincialibus sibi confirmari fecerint* 5); et introducta inde noua legum et summorum dicafteriorum doctrina, eos demum nobiles, qui *pruilegium, legem vel possessionem super iure venandi adlegare possunt, in quieto huius iuris exercitio tuendos esse.*

- 1) De vniuersa hac, super iure venandi nobilium, controuersia scriptis exposuerunt: C. L. Bilderbeck gründliche Deduction gegen die vermeintliche Regalität der Jagden und daraus hergeleitete irrigge Doctrinen und Folgen. Celle 1723. 1741. f. 10. PETR. DE LVDEWIG de venatu eiusque regali. Hal. 1730. J. C. Lübke gründliche Bewährung des S. R. M. von Großbr. zustehenden Jagdregals und der Kraft dessen habenden Befugniß. Celle 1731. f. Ehr.

284

Gottl. Kiccius zuverlässiger Entwurf von der in Deutschland üblichen Jagdgerechtigkeit. Nürnberg. 1736. DAV. GE. STRUBE *vindiciae iuris venandi nobilitatis germanicae*. Hildesf. 1739. IO. AD. DE ICKSTADT *de eo quod iure publico vniuersali et particulari I. R. G. circa venationes iuris est*. Würceb. 1739. T. I opusc. p. 474. sqq. et germanice sub titulo: gründliche Abhandlungen von den Jaad-rechten. Nürnberg. 1749. IO. VLR. CRAMER *vindiciae regalis iuris venandi*. Marp. 1740. CRAMERO respondit STRUBE von des teutschen Adels Jagdgerechtigkeit T. I. der Nebenst. p. 182-296. Fridr. Car. Buri behauptete Vorrechte der alten R. Bannforste, insbesondere des Reichslebenbaren Wildbannes zu der Dreyreich. Frankf. 1744. f. BVRIO respondit STRUBE T. II. der Nebenst. p. 584-656. ERN. MART. CHLADENIVS *de iure phasianorum eorumque banno*. Vit. 1752.

2) Kiccius c. I. §. 6. sqq. p. 6. sqq.

3) Sciffer c. I. §. 37. p. 33. PVFENDORF III, 191. C. C. March. IV, 1. p. 588. 628. 649. 660. 707. C. C. Magd. III, 55. 604. 635. 661. Mündische Landesvertr. p. 72. 180. C. C. Culmb. T. II. P. 2. p. 562. interdum rustici quoque eodem iure vtuntur, e. g. rustici liberi praefecturae Ilten. STRUBE *de iure villic. c. 3. §. 3. p. 68.*

4) § U. Stiffers Forst- und Jagdhistorie der Teutschen (Jen. 1737 Leipz. 1754. 8.) c. 5. p. 13. sqq. p. 106. sqq. c. 6. §. 16. sqq. p. 160. sqq.

5) C. C. March. IV, 1. p. 553-587. 671. 709. de his terris elem. mea §. 134. sqq. et Stiffer c. I. §. 32. 33. de ducatu Cliniae et comit. Marciano Rec. 1649 §. 54. Lünig I, 1044. de Pomerania ENGELBRECHT *delin. p. 117. sqq.* HARTMANN *diff. iur. Pomeran. et Rugian. f. 2. §. 20.* C. C. Magd. P. III. p. 52. sqq. de Holsatia ELBERFELD *de Holsat. huiusque statu et ordin. cl. 3. §. 3. et Lünig II, 957. sq. de Austria Stiffer l. c. §. 35. de Bauaria*

ERTEL

ERTEL de iurisd. inf. lib. I. c. 7. obs. 3. et nouum ed. d. 16. Mai. 1733. de Saxonia Schaumb. P. 2. ex. 5. §. 2. sq. de Lusat. sup. C. C. Lusat. sup. p. 294. 318. 320. de Hildes. episc. ed. d. 1657. Strusbe T. I. p. 277. sq. Cassel Jagdordn. §. 4. Darmst. Forstordn. §. 13. de princ. Halberst. Lünig I, 1109. Neoburg. I, 1146. Osnabrug. I, 1530. Altenb. II, 24. Vinar. II, 33. Frisia orient. II, 1482. 1966. C. C. Oldenb. II, 227. sq. Liesl. L. D. p. 31. Mindische Landesvertr. p. 236. Mecklenb. Landesvergl. §. 293. sqq. Westphäl. P. D. t. 37. §. 1. p. 165. sq. cf. etiam HEVMANNI *init. iur. polit. c. 28 p. 312. sqq.* Hessencass. Jagdordn. §. 2. 3. 4. Elsass. R. D. p. 32. 38.

§. 285.

In regendis huius iuris limitibus vulgo ad discrimen *venationis superioris* 1), et *inferioris* [der hohen und niedern Jagd], cui interdum *mediam* quoque addunt, prouocatur. *Inferiorem* plerique ICTi et dicasteria quoque maiora *regalibus accensendam esse negant* 2); *maiorem* vero omnino *pro regali habent* 3), atque adeo *nobilibus* prorsus *abiudicant*. Enimvero cum (a) haec *distinctio nouiori* demum *aetate* 4) a ICTis, aularum parasitis, *inuenta* fit; (b) *Princeps lege* sua, qua hoc discrimen *stabilitur*, *subditis* suis *inuitis ius*, quo *vsi* sunt, *auferre nequeat*; (c) *ne certi* quidem *limites* *venationis superioris* et *inferioris* *vbique positi* 5) sint; (d) *leges et pacta*, quibus *nobilium ius* *firmatur*, *venationem generatim* *plerumque*, nec *posita* haec *distinctio*, *concedant*:

merito dicendum est, *nobilem* qui venationibus instructus est, omnes eiusdem species tenere, atque adeo in *possessione venationis* quoque *superioris* tuendum esse, nisi princeps vi-tiosam esse nobilis possessionem probauerit, quod tamen in dubio non praesumitur.

- 1) IO. IOACH. SCHOEFFER *de venatione superiori*, Rost. 1702.
- 2) PVFENDORF *obf.* I, 228.
- 3) vide e. g. C. C. *March.* VI, 1. p. 417. C. C. *Cell.* c. 8. p. 150. sq.
- 4) HEIGII *quaest. iur. sax. P. I. qu. 15. §. 62.* in primis vero *Bilderbeck c. 6. §. 4. sq. p. 302. sqq.* *Seusmanns Geist der Gesetze c. 25. §. 8.* LEYSER *de absentat. I Ctor. p. 102. sqq.*
- 5) *Stiffer c. 7. §. 21. sqq. p. m. 285. sqq.*

§. 286.

Porro sunt, qui Principibus, in praediis nobilium, *ius praeuentionis* 1) *in venatione* [Borjagd] et *ius conuenandi* 2) [Mitjagd] tribuunt; quod ius licet hinc inde pactis nobilium cum Principe et obseruantia competat 3), numquam praesumi potest. Licet enim ius venandi saepe per modum seruitutis in fundis alterius exerceatur 4), atque adeo seruitutibus quoque iuris publici non raro accenseatur 5): ipsa tamen seruitutum natura et indoles efficit, vt illud ab adlegante probandum sit 6).

- 1) IO. FRID. SCHNEIDER *de iure praeventionis circa venationem.* Hal. 1715.
- 2) ANDR. HOMBORG *de iure conuenandi.* Helmft. 1710. IO. PHIL. TREIBER *de conuenationis reuocatione.* Erf. 1723.
- 3) Ita in principatu *Neoburgico* principi eiusque familiae, non tamen officialibus, competit. *Lünig* I, 1164. de *Thuringia* vid. LEYSERI *ius georg. lib. 3. c. 12.* de princip. *Schwarzb.* FRITSCHIVS *de iure conuenandi m. 2. §. 2.* de terris *Hildes. Strubens* Unterricht von Reg. und Justizsachen p. 115. de *Pomerania* ENGELBRECHT *delineat. p. 117. 119. sqq.* In terris *Mecklenb.* Princeps huic iuri renunciauit. *Erblandesvergl. §. 304.*
- 4) IO. CHR. BONNHOEFFER *de iure venandi per modum seruitutis iuris publici in territorio alieno eiusque vsu et abusu.* Alt. 1748.
- 5) IO. CHR. CONR. ENGELBRECHT *de seruitut. iur. publici* (rec. *Lipf.* 1739.) *f. 2. m. 2. §. 16. p. 129. sqq.*
- 6) *Bilderbeck* l. c. p. 331. *sqq.* *Xiccus* c. 1. §. 28. p. 49. *sqq.* *Buri von Bannforsten* p. 173. *sqq.*

§. 287.

Siluarum ad praedia nobilia pertinentium dominium nobili quidem sine dubio competit, atque adeo *ius ligna caedendi* merito pro parte domini habetur 1). Enimuero cum reipublicae admodum interfit, ligna conseruari: Principi vi sublimis politiae omnino ius tribuendum est, impediendi, ne siluae penitus excidantur 2), eaque de causa ius nobilium circa ligna caedua admodum restrictum est 3).

- 1) Stiffer p. 17. de *communione lignorum* s. Holz-
erbschaften, et vtrum in dubio pro feudis masculi-
nis habendae sint? vid. Strubens Bedenken n. 128.
p. 303. sqq.
- 2) LVDOLF P. I. obs. 104. p. 271. sqq. de *Principis con-
dominio lignorum*. cf. Strubens Bedenken n. 51.
p. 126. sqq.
- 3) C. C. March. II, 5. p. 85. 93. IV, 1. p. 683. V, 2.
p. 74. *Elem. mea iur. Brunsv.* §. 140. Mecklenb.
Erblandesvergl. §. 307. et in adp. p. 92. sqq. C. C.
Magdeb. III p. 37 sqq. C. C. Oldenb. II, 191. sq.
209. Westphäl. P. D. t. 34. §. 1. p. 140. ENGEL-
BRECHT *delin. stat. Pomer. Sueth.* p. 154. 159.
Vlass. P. D. p. 98. sq. Schaumburg. Sächs. Recht
II, 5. 14. sqq. Schaumb. P. D. c. 23. p. m. 234.
Darmst. §. D. P. 2. t. 24. 26. Bayrische §. D. a.
27. Schwarzb. §. D. a. 3. Würtemb. §. D. P. 2.
tit. vom guren Hau des Holzes. Weimar. §. D. a.
27. Pfälz. §. D. t. 13. p. 128. cf. TOB. IAC. REIN-
HARTH *de iura priuatorum circa silvas in primis
caeduas admodum restricto*. Erf. 1732. Sesseneas-
sel. B. d. 26. Apr. 1695. Sessen-Schaumb. Forst-
ordn. p. 15. sq.

§. 288.

Ius coquendi et vendendi cereuisiam 1), quo
multi nobiles in praediis suis vtuntur, olim
res merae facultatis fuit, et quilibet paterfa-
miliae tantum coxit, quantum ad vsum fami-
liae suae opus habere videbatur. Ex quo au-
tem vrbes exstructae, et res cereuisiaria pro
parte commercii ciuici haberi coepit: vrbes
quoque hoc ius nobilibus dubium reddide-
runt, praesertim in Saxonia 2) vbi vrbes iu-

re prohibendi cereuisario vtuntur, vi cuius intra milliare ab vrbe cereuisia coqui vendique non debet 3). Iam quamquam lex vniuersalis non adfit, qua hoc ius vrbibus tribuatur 4): effecit tamen generalis vrbium et commercii ciuici fauor, vt hodie nobiles ius coquendi et vendendi cereuisiam, si eam, quae vrbibus domesticis destinatur, exceperis 5), non exerceant, nisi fundatam in lege, priuilegio vel possessione intentionem habere intelligantur 6); quod dicendum quoque de iure erigendi cauponas et diuersoria 7), quod quidem cum iure cereuisiam coquendi non omnino coniunctum videtur.

- 1) CHR. LVD. SCHEID *de iure coquendi et vendendi cereuisiam*. Goett. 1739. IDEM *de iure coquendi et vendendi cereuisiam tam in terris Brunsv. et Luneb. quam in episcop. Hildesf. ib.* 1739. *Scrube von des teutschen Adels Braugerechtigkeit T. III. der Nebenst. p. 356. sqq. (p. 287. sqq.)*
- 2) ERN. TENZEL *de iure prohibendi, quo ciuitates Saxoniae vtuntur*. Erf. 1729. GOTH. LVD. MENKEN *diff. de iure prohibendi cereuisario ciuitatum Saxoniarum ultra milliare extendi solito in ordinat. de 1555. non fundato*. Vit. 1735. EIVSDEM *progr. de iure cereuisario ciuitatum Saxonie, ad milliare omnino restricto*. ib. eod.
- 3) de controuersis circa terminam ad quem huius miliaris vid. GE. MARSMANNI *metrologia et miliologia* (Len. 1674. 4.) P. 2. c. 8. p. 326. sqq.
- 4) contraria vrbium argumenta egregie profligauit STRUBE *l. c.* S. 3-8.
- 5) Riccius *vom Adel* P. II. c. 28. p. 474. sqq.

- 6) Magdeb. *J. D. c. 20 §. 5.* Sildesh. *L. N. d. 1652.* 1657. Eburf Salentin von Colln Receß d. 26. Aug. 1577. de Pomerania *Nevii Pomm. L. D. c. 25. §. 5.* ENGELBRECHT *delin. Pom. p. 120.* Schaumb. *J. D. c. 43.* haec ex STRVBIO. cf. adhuc Westphäl. *J. D. t. 23. p. 81.* C. C. *March. V, 1. p. 6. IV, 2. p. 148. 152. 161. 163. VI, 1, p. 118. 460.* de his terris *elem mea iuris B. L. §. 141. 142.* Mecklenb. *Erblandsvergl. §. 232.* sqq. et deductio: des Mecklenburgischen Adels. wehlbergebr. Braugerechtigkeit. *Cell. 1710 f. Gothaische L. D. P. I. c. 5. p. 50.* et Beyfugen p. 618. C. C. *Oldenb. P. 6. n. 110. p. 205.* C. C. *Holsat. T. II. p. 198. sq. Ostfries. Receß- und Accordb. p. m. 221. 222. Ostfries L. R. I, 144. II, 296. VIass. J. D. p. 82.* de nobilit. *Culmbac. Lütz nig II, 118.* de *Lusat. sup. I, 823.* de *Bohemia I, 23.* sq. *Silesia I, 1544.* sq. *Pomeran. vlt II, 227. 229.* Erfurt. *Ordn. p. 135. 355.* sq. *LVDOLF obs. 135. p. 128.* sq. *HEVMANNI initia c. 31 p. 343.* sq. *Weimar. L. D. a. 60.* sq. *Gothaisch P. 2. c. 3. t. II. Altenb. P. 2. c. 3. t. 10. Anhalt. L. D. t. 25.*
- 7) CHR. LVD. SCHEID *de cauponarum origine et iure et magistratum in iis condendis cura.* Goett. 1739. *IDEM de iure erigendi cauponas et hospitia publica tam in genere, quam in specie in terris brunsv. lueb. ib. eod.*

§. 289.

Nobilissimum omnium fere iurium praediis nobilium plerumque cohaerentium *iurisdictione patrimoniali* 1) [Erbgerichte] continentur, quae quia cum iplo praedio in singulos possessores transit, *praedicatoria* inde nominatur. Patrimonialis dicta est iurisdictione, non quia partem patrimonii constituit, sed quia

quia super cauffis tantum patrimonium concernentibus [über Erb und Eigen] locum habebat 2); et licet posteriori aevo multi nobiles criminalem quoque iurisdictionem nacti sint, antiqua tamen nominandi ratio semper retenta est.

- 1) I. H. GRAMS *de femina iurisdictionem patrimoniam exercente*. Arg. 1706. IO. WILH. DIETMAR *de dominio iurisdictionis mediatorum*. Ien. 1710. SIGM. EHRENFRIED AB OPPEL *de iurisdictione patrimoniali*. Vitemb. 1711. STEPH. MILET *de iurisdictione patrimoniali*. Arg. 1715. GOTH. BARTH *de iurisdictione, quam personae illustres ex nobilibus per officiales exercere solent*; in Vol. diss. p. 463. sqq. IO. GOTTL. HEINECCIUS *de origine atque indole iurisdictionis patrimonialis*. Hal. 1716. CAR. RVD. GRAEFE *de praecipuis et singularibus iuribus iurisdictionis patrimonialis*. Lips. 1730. IO. PETR. DE LVDEWIG *de praedicatoria iurisdictione nobilium*. Hal. 1742. C. W. DE DALWIGK *de iurisdictione patrimoniali*. Ien. 1754.

- 2) quae est elegans observatio GVNDLINGII in *probris Digestorum*. (Hal. 1723. 8.) p. 142. cf. IDEM *l. c.* §. 26. p. 149. sq.

§. 290.

Originem huius iurisdictionis praedicatoriae vulgo in pristina potestate dominica ponunt viri docti 1), eamque, emendato rei iudicariae germanicae statu, in potestatem iudicariam efformatam esse contendunt. Enimvero cum sola potestas dominica nec olim nec hodie

die quidquam praeter ius coercendi [der Dienstzwang] domino tribuerit 2); multique nobiles quorum coloni homines proprii non erant, eandem tamen iurisdictionem exercent; alii vero, quorum rustici dura adhuc seruitute premuntur, eam non possideant: fallum omnino eius fundamentum in potestate domini in hominem proprium collocatur. Verius ergo est, *sola concessione principis* 3) siue expressa siue tacita, hanc iurisdictionem adquisitam esse, praesertim cum olim hodieque eadem nobili, sine eiusmodi Principis beneficio, non competere praesumatur.

1) quam opinionem THOMASIVS primum in *diff. de hominibus propriis* §. 86. defendit, HEINECCIUS vero, GUNDLINGIVS aliique propugnauerunt. Sed vid. ENGELBRECHT *sp. I. obs. 43.* LEYSER *sp. 29. m. 4.* KRESS *de variis iurisd. crim. generib. c. 2. obs. 5. §. 6.*

2) quod ius coercendi v. c. in his terris nobili etiam, iurisdictionem non tenenti, competit. *elem. iuris Br. Luneb. §. 149. b.* adde Zell, *L. A. 1527. §. 12.* P. D. c. 12. §. 2. priuileg. statuum brem. generale VIII. spec. 3. PVFEND. III, 61. vid. etiam *Churf. Salentin von Cölln Recej d. 26. Aug. 1577.* STRUBE *ius villic. c. 7. §. 3.*

3) in *Bauaria* omnes nobiles eam sub titulo *iuris Hofmarchialis* (der Hofmarksgerechtigkeit) exercent. ANT. MARIA DE CHLINGENSPERG *de Hofmarchiali iure.* Ingolstadt. 1731. *Kreitmayr* ad cod. iud. p. 32. et eodem titulo in principatu *Neoburgico.* Neuburg. Landesfrenb. §. 21. in *Lünigs Landf. Ritterfch. I.* 1139. *Jülich-Berg. Hauptrecej §. 11.* In ducatu *Mecklenb.* omnes nobiles eadem

eadem gaudent. Erblandsvergl. §. 419. 423. 425. Idem dicendum de *Pomerania*. Bahrfasar von Pommerschen Landesgerichten und Ordn p. 29. sqq. et *Holsatia Solst.* Landgerichtsordn P. I t. 3. p. m. 17. sq. In reliquis territoriis ii tantum, qui expressam vel tacitam Principis concessionem probare possunt, in possessione iurisdictionis patrimonialis defenduntur. de Austria cf. J. Ge. Wd. v. Hoheneck Beschreib. der Stände des K. Oesterreich ob der Ens. Passau 1732. f. Vorbericht §. 3.

§. 291.

De cetero *patrimonialis* haec nobilium *iurisdictionis per officiales exercetur*, qui *actuarii* 1), *iustitarii* s. Gerichtshalter adpellantur, et Principi plerumque examinandi confirmandique sistuntur 2). Horum facta omnino praestat nobilis 3). Subditos suos 4) in his iudiciis conuenire quidem ex plerorumque sententia possunt nobiles 5), sed consultius est, acta ad collegium Ictorum transmittere. Si nobilis tandem iustitiam vel denegauit vel protraxit, eadem in poenam omnino priuari potest 6).

- 1) CHR. WILDVOGEL *de officio actuarii*. Ien. 1706. IO. CAR. NAEVIVS in iure iustitiariorum s. dem Gerichtsrecht auf den Städten, Aemtern und auf dem Lande. Vit. 1733. 8. CHR. SPECHT *de praesentis nobilium iudiciis*. Vit. 1737.
- 2) vid. e. g. C. C. *March*. II, 3. p. 64. cont. IV. p. 172. ENGELBRECHT obs. 34.
- 3) ENGAVII *decis. P. I. d. 206. p. 213. sq.*

- 4) non tamen uxorem liberosque eodem cum patre foro vtentes. LEYSERVS *sp. 29. m. 6.* IO. TOB. RICHTER *de filio paternae iurisdictioni patrimoniali non subiecto.* Lips. 1744.
- 5) excipe die Solst. L. G. O. l. c. S. 8. cf. GOTH. LVD. MENKEN *de iure conueniendi subditos in propriis iudiciis.* Vit. 1717. IO. GOTTL. HEINECCIUS *de dominis subditos suos in iudicio suo conuenientibus.* Hal. 1738.
- 6) in Marchia electorali ob denegatam iustitiam acta auocantur. C. C. *March.* VI, 1. p. 436.

CAPVT V.

DE CIVIBVS EORVMQVE VARIIS DIVISIONIBVS ET IVRIBVS.

SECTIO I.

DE ORIGINE VRBIVM, EARVMQVE FORMVLA REGIMINIS ANTIQVA ET HODIERNA.

TITVLVS I.

DE ORIGINE VRBIVM ET CONCESSIONE CIVITATIS.

§. 292.

Explicatis nunc, quae de origine iuribusque nobilium dicenda videbantur, transcundum est ad alterum personarum in Germania ordinem, *ciues*, quos *burgarios*, *burgenses*, 1) *f. Bürger* adpellamus, qua in re ita procedendum est, vt primo quae de urbibus 2), earumque regendarum forma antiqua hodiernaque dicenda sunt, praemittamus, deinde vero de iuribus personarum in urbibus degentium exponamus.

1) DE KNIGGE *de castri germ. natura et indole c. 2.*
§. 23. *sqq. p. 33. sqq.*

2) HERM. CONRING *de urbibus germanicis.* Helmst.
1641. et in *operibus T. I. p. 485. sqq.* IAC. BRVN-
NEMANN *de incrementis urbium germanicarum.*
Hal. 1703. CHR. LVD. CRELL *de publica ceremo-*
nia qua urbes condebantur. Vit. 1731. IDEM *de*
iure urbes muniendi et munitiones reficiendi. ib.
1734. CORN. VAN BYNKERSHOEK *an liceat ur-*
bes earumque moenia exstruere, reficere, extende-
re, munire sine consensu principis; in quaest. iur.
publ. (Lugd. 1754.) p. 283. sqq.

§. 293.

Vrbs autem hoc loco non in significato
medii aevi intelligitur, quo erat *burgum* s.
locus qualibuscumque munitionibus et por-
tis cinctus. Hodie enim denotat locum mu-
ris, portisque cinctum, peculiari utpluri-
mum magistratu vtentem et pleno commercii
ciuici [der bürgerlichen Nahrung] iure exorna-
tum 1); quorum iurium collationem conces-
sionem ciuitatis 2) [Ertheilung des Stadtrechts]
adpellamus. Sin vnum tantum alterumque
horum iurium v. c. ius nundinarum loco con-
ceditur, is tamen pleno commercii iure,
praelertim iure vnionum s. gildarum non ex-
ornatur; ipse locus dicitur ein Flecken, Frey-
heit, Markt (Gallis *un bourg*) in Westphalia
autem ein Wickbold, quorum tamen iura ad-
modum differunt 3).

- 1) CHR. THOMASIVS *de iure statuum imperii dandae ciuitatis*. Hal. 1696.
- 2) paulo aliter rem definiuit Ant. Fridr. Büsching in der Vorbereitung zur Kenntniß der geogr. Kenntniß und Staatsverfassung der europ. Reiche. (Hamb. 1758. 8.) § 98 p. m. 123 sq.
- 3) Nouae vrbi Principes *sigillum* plerumque concedere solent. cf. IO. MART. GOSSEL *de eo quod insum est circa sigilla vniuersitatum*. Giesl. 1711.

§. 294.

Concessio ciuitatis olim vnius Imperatoris erat, cuius beneficio ius castrum aliquod vel urbem extruendi impetrabatur 1). Posteriori vero aetate hoc ius cum plena superioritate territoriali cum omnibus statibus imperii communicatum est, qui illud ad hunc vsque diem quiete exercuerunt 2).

1) PFEFFINGER III. 146. sq. *Strubens Nebenst.* T. IV. p. 50. sq. p. 100. sq.

2) THOMASIVS l. c. §. 42 sq. p. m. 38. sqq. EICHEL *de iure ciuitatis* P. I. c. 5.

§. 295.

Vrbes olim in Germania nullae fuerunt 1). Primi fuerunt Romani, qui in Germania cishenana vrbes in tutelam prouinciarum extruxerunt 2). Verum autem urbium in Germania magna incrementum debetur Henrico Aucupi, qui metu Hunnorum adactus plurima loca muris fossisque cingi iussit, iisque varia

varia priuilegia concessit 3), cuius rei vtilitatem cum sentiret Germania, multis illa vrbibus sensim distinguebatur 4).

- 1) *diff. mea inaug. de seruitute alt. toll. c. 3. 49. p. 116. sq.*
- 2) TACITVS in *hist. I, 56. III, 42. 48. 52. IV, 20. 64. Estors Anmerkungen über das Staats- und Kirchenr. c. 36. p. 579. sqq.*
- 3) GVDNLINGIVS in *Henrico Aucupe §. 21. p. 142.*
- 4) CONRINGIVS *l. c. §. 82. sqq. Heumanns Geist der Gesetze c. 23. §. 1. sqq. p. 329. sqq.*

TITVLVS II.

DE ANTIQVA REGIMINIS FORMA IN VRBIBVS GERMANICIS.

§. 296.

Urbes in Germania exstructae ab initio sui iuris non fuerunt. Omnibus enim praerant *Comites* 1), qui vices Regis gerebant, et reditus ipsius colligebant in *urbibus regalibus*, in *praefectoriis* 2) autem, quibus Duces praerant, hi ipsi reditus Principi quoque cedebant, licet Duces in iisdem non propria, sed delegata tantum potestate vterentur 3), donec, orta superioritate territoriali, hae vrbes praefectoriae iisdem omnino cederent 4).

- 1) CONRING *l. c. §. 73. sqq.*
- 2) Vrbes imperiales s. regales *libertate Romana*, praefectorias autem *libertate francica* donatas fuisse con-

contendit GOTTL. SAM. TREVER in *discussione lo-
gomachiae de ciuitatibus mixtis* (Goett. 1742.) c.
I. §. 8. p. 16. sqq. sed vid. *Strubens Nebenst.* T.
I. p. 498. sqq. et IO. IAC. MASCOVII s. resp. IO.
DAN. OLENSCHLAGERI *origines iuris publici I.
R. G. illustratae ex reb. Imp. Sax.* (Lipf. 1732.
1753.) §. 29. p. 44. 45.

3) *Strube* T. V. p. 319. sqq.

4) KOPPIVS *de insign. differ. comit. et nobil. immed.*
p. 74.

§. 297.

Iudiciis praeerant aduocati et sculteti
[Vogte und Schultheissen]. *Aduocati* 1) prae-
ter alia iura regia vel territorialia, quibus Re-
gis 2) vel Ducis nomine inuigilabant, *iuris-
dictionem criminalem* 3) potissimum *exerce-
bant*; et securitati vrbis prospiciebant, eo-
que nomine varia lucra et commoda percipie-
bant 4).

1) CAR. OTTO RECHENBERG *de aduocatis et aduo-
catis Germanorum.* Lipf. 1725. H. IO. WILLIUS
*de iustis iurisdictionis Vogteiae attributis in primis
in Franconia.* Alt. 1736.

2) *Strube* von Städtischen Reichsvogteyen T. V. der
Nebenst. p. 292-345. in primis aureus liber:
(DAN. HEIDERI) *historischer Bericht von des
Reichs Vogteyen.* Ulm 1655. quem vide potissi-
mum P. II. p. 570. sqq.

3) *Heider* l. c. P. I. p. 70. sq. P. II. p. 60. sq. W. F. VON
DEM KNESEBECK *de aduocatis et iure magni ad-
uoc. Cellens. c. I.* §. 12. p. 46. sqq.

4) KRESSII *vindiciae iustitiae iudicii recuperatorii* p.
79. sqq. hinc v. c. *der Vogthaber.* Knorrens *Uns-
merf.* p. 317. sqq.

§. 298.

Sculteti 1) vero in discutiendis caussis ad iurisdictionem ciuilem s. inferiorem spectantibus versabantur, et ipse adeo aduocatus eius iurisdictionem interdum agnoscere cogebatur; ita tamen vt scultetus quoque coram aduocato conueniri posset; quod si contra iustitiam anno et die facere recusarent, domino territorii iudicium et bannum regi vacare dicebatur 2).

1) IO. CHR. HARTUNG *de scultetis, Heimburgis et scabinis paganis*. Ien. 1684. CHR. SPECHT *de scultetis et scabinis*. Vit. 1736.

2) Magdeb. Weichb. a. 18. p. m. 37. sq.

§. 299.

Magistratui ergo *urbis* vix quidquam praeter curam rerum politiam spectantium relinquebatur 1), vt tamen et his in caussis aduocatus in consilium vocaretur 2). Enimvero cum par parem iudicaret ex antiqua iuris germanici obseruantia: magistratus etiam cum *scabinis* 3) ex ordine ciuium delectis sententiam pronuntiabant [*Urthel finden*] etiam si aduocatus vel scultetus iudicio praesiderent 4).

1) KRESSIVS *l. c. p. 20.*

2) Strube T. V. p. 467.

3) FRID. BRUMMER *de scabinis antiquis, aeni mediis et*

et recentioribus. Ien. 1662. et in *opusculis a GE. BEVERO* 1712. editis p. 263. sqq. IO. VOLCM. BECHMANN *de scabinatibus et scabinis*. Ien. 1669. Lips. 1727.

- 4) Strube T. I. p. 511. sqq. T. V. p. 301. Scheid in den Anmerk über Mosers Brschw. Rüneb. Staatsr. S. 101. p. 368 sqq.

§. 300.

Tandem cum vrbes commerciis, iure manuario aliisque de caussis potentiores fierent, et diuitiis abundarent 1): excusso, quod Aduocati et Sculteti ipsis imponere videbantur, iugo ad aliquam libertatem enitebantur. Inde ergo factum, vt pleraeque vrbes immediatae et mediatae priuilegia nanciscerentur, vt ipsae sibi aduocatos et scultetos eligerent et iurisdictionem quoque nanciscerentur 2). Iuuit hoc vrbium studium, quod saeculis XII et XIII. ad exemplum vrbium Italicarum consules et senatum ipsi Reges et Principes largirentur 3): quo facto tandem in multis vrbibus aduocatorum et scultetorum nomina et iurisdictione, quae in Consulum Senatusque potestatem peruenerat, euauerunt; licet non poenitendus vrbium germanicarum numerus statum antiquum haud quaquam mutare valuerit.

1) caussas huius mutationis historicas abunde reddit laudatissimus STRUBIVS T. I. p. 541. sqq. T. V. p. 358. sqq.

2) Strube T. V. p. 457-493.

3) Scheid vom Adel S. 21. p. 187. sqq. Strube T. I. p. 559. sqq.

TITVLVS III.

DE HODIERNA REGIMINIS, FORMA IN
VRBIBVS GERMANICIS.

§. 301.

Hodie ergo duplex urbium germanicarum conditio est 1). Aut enim priuilegijs Principum aduocatis scultetisque extinctis iurisdictionem Principi olim competentem nactae sunt, aut in statu antiquo remanserunt. Illae sui quasi iuris factae, licet nexus territorialis eiusmodi priuilegijs etiam exquisitissimis non tollatur 2); in his vero Princeps etiamnum iurisdictionem per aduocatos scultetosque exercet, qui collegio senatus plerumque praesident, aut alios eisdem officiales, eadem tamen iura exercentes, substituit.

- 1) Vrbes hodie ratione fori sunt (a) *Schriftsafficae* (Schrift- oder Canzlerssäffige) primam instantiam supremis territorii dicafterijs fortientes (b) *Amtsafficae*, quae officialium iurisdictioni subiectae. Vtraque classis in Marchia electorali vocatur *Immediatstädte*. C. C. *March.* cont. 4. p. 172. (c) *Patrimoniales* s. *Gerichtsherrenstädte*, iurisdictioni patrimoniali nobilium subiectae quas in Marchia *Mediatstädte* adpellant. (d) *Cammerstädte* quae domaniorum Principis partem constituunt, atque adeo collegio camerae redituum subiectae sunt; quarum tamen vix vnum alterumque exemplum in vniuersa Germania deprehendere licet.

- 2) Cramer: ob eine jede Municipal: oder Landstadt, wenn sie auch mit allen nur erdenklichen priuilegiis versehen, jedennoch eine gewisse speciem subiectionis zualeich erkennen müsse? *T. VII. der Weizlar. Nebenst. p. 1-63.*

§. 302.

In plerisque urbibus germanicis immediatis et mediatis, non tamen amtsafficis, summa ciuitatis penes Consules et Senarum est. *Consulum* 1) nomen ad exemplum urbium Italicarum libertate Romana donatarum ab ambitiosis Germaniae urbibus usurpatum, cum chartae medii et hodierni adeo aevi eisdem Burgermeister, Rathsmeister, Stättmeister, Stadtpfeger, Ammeister nominare soleant 2). *Ius nominandi Consules et Senatores*, quod olim penes Imperatores vel Principes fuit, plurifariam cum ipsis urbibus mediatis priuilegio communicatum fuit 3), quod tamen ab adlegante probandum est 4). *Hodie perpaucae urbes omnimodo iure nominandi Consules et Senatores utuntur, sed plerumque eisdem Principi praesentant, vel certe confirmationem factae nominationis petere coguntur* 5). *Aliubi praeses collegii senatorii a Principe constituitur.*

- 1) GE. ENGELBRECHT *de consulibus*. Helmst. 1699.
Ien. 1716. IO. PETR. DE LUDWIG s. resp. CAR. GOTTL. KNORRII *diff. I. R. et G. de senatoribus et consulibus*. Hal. 1721. 1739.

- 2) KNORRE *l. c.* p. 68. *sqq.*
- 3) Strube T. I. p. 559. *sqq.*
- 4) ENGELBRECHT *c. 2. §. 2. sqq.*
- 5) KNORRE p. 65. *sqq.* C. C. *March. V, I. p. 17. 36. VI. 1. p. 407-438. Heinrichstädt. stat. c. 2. Brixen. Lüneb. Privat. §. 166. C. C. Holsat. T. I. p. 636. sq. Erfurt. Ordu. p. 34. 119. sq.*

§. 303.

Forma regiminis in urbibus tantum non omnibus ita comparata est, ut *Senatus in causis grauioris momenti, quae nomine vniuersae ciuitatis concluduntur, deputatos ciuium* [Bürgerdeputirte, der äusserer i. untere Rath], qui a collegiis mercatorum opificumque denominantur, *in consilium vocare debeat* 1). Certe iam Comitum veterumque aduocatorum aetate populi ratio habita est 2), et licet in urbibus quibusdam Senatus potentior populum ab omni consortio regiminis excludere studeret: tot tantaeque tamen ideo ortae sunt turbae 3), ut, peculiaribus eam in rem pactis initis iura populi in tuto collocarentur 4).

1) IO. VOLCM. BECHMANN *de ciuitatis ex mutuo obligatione.* Ien 1677. IO. BENI. TABOR *de ciuitatum conuentionibus.* Alt. 1693. I. H. BOECLER *de actis ciuitatum.* Arg. 1701. IO. SAM. HERING *de concursu senatus et ciuium circa causas ciuitatum prouincialium.* Sedin. 1730. CONR. WILH. STRECKER *de collegiis ciuicis francofurtensibus eorumque officiis iuribus et praerogatiuis.* Erf. 1751.

- 2) Strube T. I. p. 511. sqq. T. V. p. 462. sq.
- 3) CONRING *de urbib. germ.* §. 131. sqq.
- 4) vid. e. g. Ortb T. V. p. 1220, 1230. sq. stat. colon. P. 2. p. 1. ibi: durch Burgermeister und Rath, sampt ganzer Gemein und Gassel Ampten. Magdeb. Wiltkübre praefat. ibi: Rathmaanne vnde Innungsmeistere. Hamb. Decess d. 1604. mit Beliebung der Erbgeessen Bürgerschaft. Mühlhaus. stat. lib. I. a. 3. §. 1. p. 9. sq. aliaque huius generis statuta quamplurima.

§. 304.

Potissima Consulium et Senatorum cura in vrbe rite tuenda conseruandaque continetur. Hinc nouos ciues recipit et iure ciuitatis donat 1), receptisque publicam tutelam praeflat, quod praesertim ad collegia opificum ipsorum tutelae ac protectioni commissa 2) spectat. Quae curam politiae, incendiorum 3) cet. spectant, multis in locis peculiaribus collegiis politicis [Polizeyamt, Oberpolizeicommission] commissa sunt, in plurimis autem urbibus ad collegium senatorium vnice referuntur 4). Si vrbs iurisdictionem priuilegio Principis concessam tenet, hanc quoque Senatus exercet, nisi quod in caussis criminalibus sententia a Principe confirmari debeat 5). De cetero haec *iurisdictione* plerumque *uniuersam* urbis *campimarchiam* 6) [Zeidmarke] complectitur.

1) sunt, qui *consensum* Principis ad receptionem in urbem *requirunt*, sed *perperam*. Principis *consensum*

interest, ciuium numerum angeri, nec Senatus ciuem recipiet, quem lege recipi vetitum. Interdum tamen Principes sibi ius, ciuitate aliquem donandi, expresse referuarunt. *Heinrichstädt*. stat. p. 12. Interdum etiam faciliora reddunt initia nouis ciuibus. vide e. g. de his terris HANNESSEN *de statu ciuitatis* §. 20. p. 36. C. C. *March. III, 1. p. 293. IV, 3. p. 171. Würtemb. L. D. t. 2.*

- 2) Reichschl. wegen der Handw. Mißbr. de 1731. §. 1. hinc singulis collegiis senator protector datur, qui inde Gildherr, Morgensprachsherr. cet. dicitur.
- 3) GE. FRID. DEINLEIN *de singulari custodiendarum ignium cura et inspectione s. von der Feuerschau*. Alt. 1731. 1748.
- 4) exempli loco est directorium politicum Berolinense C. C. *March. cont II. p. 55. sqq. C. C. Culmbac. P. I. V. I. p. 325. P. II. V. 2. p. 423. sqq. const. guelph. d. 25. Ian. 1748. Woltereck p. 408. GE. HENR. AYRER de S. R. I. principe politiam circa studia et commercia ciuium rite adornante. Goett. 1745. HEVMANNI initia c. 36. p. 421. sqq.*
- 5) Strube von der Städte Gerichtbarf. T. V. p. 457. sqq. cf. etiam I. A. HANNESSEN *de opinata senatus in caussis ad ciuitatem spectantibus recusatione*. Goett. 1750. et CHR. GOTTL. BVDER *de modis adquisitione a ciuitatibus iurisdictione criminalis*. Ien. 1749.
- 6) CHR. VLR. GRVPEN *obseruat. rei agrariae Germaniae I) de marchis ciuitatum et villarum von den Stadt- und Dorf- Feldmarken; cuius plenum titulum vide §. 139.*

§. 305.

Reditus vrbis ex rebus praediisque patrimonium vrbis constituentibus, inprimis vero ex collectis, quae Principum consensu ciuibus et interdum exteris quoque transeuntibus imponuntur, proueniunt, quae varia nomina ex vsu Germaniae sortiuntur, *Echos*, *Bürgerchos* 1), *Uhtzins* 2), *Heuerschilling* 3) et quae sunt huius generis alia. Hi aliique reditus v. c. pecunia quae a nouis ciuibus exigitur, *Bürgergeld*, *Heiligengeld* 4) cet. dicta *aerario vrbis* 5) [*Stadtkasten*, *Cämmerey*] inferuntur, et salariis aliisque publicis vrbis commodis destinantur. *Iure fisci* autem haec *aeraria vrbum non vtuntur* 6), cum hoc soli Principi vi superioritatis territorialis competat. In Saxonia tamen 7) vrbes, iurisdictionem criminalem exercentes et quaedam etiam extra Saxoniam 8) parte *iuris fisci*, nempe iure occupandi bona vacantia 9) exornatae sunt; quod *pruilegium* nec vi solius aerarii urbici, nec vi *recepti iuris Lubecensis impetratur* 10), cum concessio iuris Lubecensis ea iura non tribuat, quae magistratui Lubecensi vi superioritatis territorialis competunt 11), nec alienationes regalium, Principe hoc diserte non exprimente, praesumantur.

1) Ehr. For. Bilderbeck kurze Ausführung einiger die Materie des Bürgerschosses betreffenden Fragen; im Anhang des Zellsch. Stadtr. p. 97. sqq. Strube

- T. I. p. 590. sqq. C. C. Magdeb. III, 87. sq. VI, 56. 59.
- 2) quae v. c. Mindae competit. F. B. Piper *Abhandlung vom Alterthum und dem Umfange der Camerawissenschaften.* (Halle 1760.) p. 39.
 - 3) G. SILLEM *de censu habitationis collecta reali non personali.* Giess. 1756.
 - 4) HANNESSEN *de statu ciuitatis* §. 20. p. 36. sq.
 - 5) CHR. GOTTL. HOFFMANN *de aerariis priuatis.* Lips. 1721.
 - 6) CAR. ERDM. KIRITZ *de iure fisci mero imperio haud cohaerente.* Ien. 1722. GOTH. LVD. MENKEN s. resp. IO. CHR. PESLER *ius fisci mero adhaerens imperio.* Vit. 1735. CAR. FRID. MENSER *de iure fisci ad ciuitates municipales pertinente.* Lips. 1744. MARC. CHR. SCHAAFF *de iure fisci ad ciuitates mediatas s. municipales non pertinente.* Goett. 1757.
 - 7) Schaumb. Sächs. Recht P. II. p. 568. sq. Sächs. L. D. P. 3. C. 17.
 - 8) quod priuilegium v. c. apud nos vrbibus Hameleni, Vlzenli et Stadenli competit. ANT. LVD. SEIP *de iure occupandi exuias defunctorum ex utroque priuilegio Stadenli.* Goett. 1748. PVFENDORF *obs. III, 14. et elem. mea iur. B. L. §. 71. §. 366.*
 - 9) GE. HENR. AYRER *de iure occupandi bona vacantia.* Goett. 1740.
 - 10) J. C. H. Dreyers Bedenken, ob die mit dem Lübschen Recht bewidmete Landsstädte sich des Rechts, erblose Güter ihrer verstorbenen Bürger zu sich zu nehmen, nach dem a. 14. t. 2. l. 2. iur. lub. zu erfreuen haben. Kiel 1753. GE. LVD. BOEHMER *progr. de receptione iuris Lubecensis ius fisci non inferente.* Goett. 1757.
 - II) H. H. ENGELBRECHT *de eo quod est superioritatis territorialis in iure Lubecensi.* Gryph. 1742.

§. 306.

Administratio aerarii urbani 1) collegio senatorio omnino competit, vocatis tamen in partem deputatis civium (§ 303.); neque etiam Principes olim negotia urbana curabant, praesertim cum vrbes nimis essent potentes debitumque Principi obsequium saepe denearent. *Nouiori autem aetate*, mutato territoriorum reique militaris statu, vrbes facile ad obsequium redactae sunt 2); atque adeo *Principes* vi supremae politiae *alienationem rerum ad ciuitates pertinentium* non nisi *ipso- rum consensu fieri voluerunt*, et *singulis quoque annis rationes reddituum* vrbis recte et ex iuris sententia *exegerunt* 3).

1) GE. SCHVBARTH *de administratione rerum ad ciuitates pertinentium*. Ien. 1694.

2) Strubens N. St. T. I. p. 565. sqq.

3) C. C. *March*. V, 1. p. 400. II, 1. p. 567. 669. cont. IV. p. 165. Erfurt. *Ordn.* p. 90. 305. 350. sqq. Brschw Lüneb. *Privatr.* §. 168. C. C. *Culmb.* T. II. V. 2. p. 425. 475. 521. 741. C. C. *Holsat.* T. I. p. 642. sq. C. C. *Oldenb.* T. IV. p. 20. sq. *Berstla- chers Würtemb.* Ges. lib. II. §. 58. 59. *Mecklenb.* P. D. p. m. 284. sq. *Schaumb.* P. D. p. 362. sq. *Westphäl.* P. D. p. 119.

TITVLVS IV.

DE PATRICIIS.

§. 307.

In plerisque vrbibus Germaniae mediatis ius adspirandi ad dignitates senatorias et consulares ab arbitrio Principis vel vrbis vnice dependet 1). In vrbibus vero immediatis ducatus potissimum Franconiae et Sueniae, et in quibusdam Saxoniae vrbibus 2) haec praerogatiua natalium est et gentilitia. Iam qui virtute natalium nanciscendae eiusmodi dignitatis aditusque in curiam priuilegio vtuntur, *patricii* 3), Geschlechter f. Rathsfähige Geschlechter adpellantur.

- 1) *Salzae* tamen *Stasfurti* in ducatu Magdeburgico patricii iique nobiles magistratus capeffunt. KNORRII *differ. I. R. et G. de Conf. et Senat. diff. 3. not. d. p. m. 21. fq.* Idem obtinet *Lunenburg.* cf. J. H. Büttner *Genealogien der vornehmsten Lüneburgischen adelichen Patriciengeschlechter.* Lüneb. 1704. f.
- 3) cf. *Scheid vom Adel* p. 190. sqq.
- 3) e scriptoribus de patriciis notandi potissimum: IO. IAC. DRACO *de origine et iure patriciorum.* Basil. 1617. IO. PAVL. FELWINGER *de patriciis.* Alt. 1655. IO. SCHILTER *de sublimi patriciatus honore* len. 1673. ACHAT. CHR. RANGER *de patriciis.* Regiom. 1684. et cum notis ANONYMI. Gießl. 1740. ALB. CHR. GIEBEL *de iuribus patriciorum singularibus iisque superemmentibus.* Erf. 1700. POL. LEYSER *de origine patriciorum Germaniae.*

maniae. Helmst. 1727. OCTAV. GENTILIUS *de patriciorum origine, varietate, praestantia et iuribus*. Rom. 1736. Ludw. Gottfr. MOGEN Abhandlung von dem Ursprung, Fortgang und heutigen Zustand der Regimentsverfassung in der Reichsstadt Frankfurt, wobey die Rechte der dasigen adelichen Gesellschaft Altlimburg, sowohl in Ansehung des alleinigen Geschlechterstandes, als der Stadtregerung in gehöriges Licht gestellet wird. Giessen 1755. f. Oppositus hic liber MOGENII doctrinis ORTHII T. III. der Anmerk p. 693-726. p. 902-952. eique respondit laudatissimus ORTHIVS T. V. p. 1199-1254. IO. CHR. GATTERER *historia illustris gentis Holzschuherianae*. Norimb. 1755. f. cuius pars generalis illustrandis Patriciorum originibus iurisque egregie inseruit. CAR. FRID. PVDOR *de patriciis mediæ aevi*. Lipsi. 1758. cf. etiam Mosers Staatsrecht T. 42. p. 439. 199.

§. 308.

In *originibus patriciorum* 1) et patriciatus deducendis mire dissentiant viri docti. Equidem sic teneo. Fuerunt sine dubio ab antiquissimis inde temporibus in urbibus germanicis gentes militares, quas nobiles dixit posterior aetas 2). Has quidem Imperatores, Duces, Comites prae ceteris, officiis urbanis auxerunt, licet olim populi partes in regenda urbe nullas fuisse haud adfirmaverim 3). Sublatis postea aduocatis et scultetis urbium (§. 300.) cum urbes quodammodo sui iuris fierent, et hae gentes militares pristino gradu se deiici nollent, nec tamen populum ad consortium regiminis admitti vellent: horrendae

rendae ea de re turbae ortae sunt 4) iisque effectum est, ut vel omnis Patriciorum memoria aboleretur 5), vel certe populus rempublicam una cum patriciis capessere iuberetur 6).

- 1) Nota est de militibus agrariis disputatio ex loco WITICHINDI *lib. I. annal. p. 643.* ex quo patriciorum origines plerumque deriuantur; quod quidem post KOEHLERVM, SCHEIDIVM aliosque negaui, in *c. de iurib. ingen. p. 41.* et hos milites agrarios rusticos fuisse statui; qua de re docta est secus sentientis eosque nobilitati adsignantis disputatio amicissimi IO. CHR. GATTERERII *l. c. P. gen. §. 1.* de qua alibi fusius, quid sentiam, exponam. *Erlangische Anzeigen 1754. p. 57. sqq. B. HAEVESCHE de nobilibus urbium germ. ciuibus partitiis. Lips. 1755.*
- 2) *cit. c. mea de iur. ingen. c. 1. §. 14. sqq. GATTERER l. c. §. 1. p. 4. sqq.*
- 3) *Orth T. IV. p. 693. sq.*
- 4) *CONRING §. 171. sqq.*
- 5) hinc in urbibus mediatis plerisque patriciorum dignitas abolita. vide *tn. de urbibus Stasfurto et Salza in ducatu magdeb. KNORRII diff. de Consul. et Senat. p. 21. sq.* de Luneburgo *BVTNERVS l. c.*
- 6) in urbibus aliquot immediatis etiamnum supersunt patricii ut tamen populi quoque aliquae sint in regenda rep. partes. Exemplo *Francofurti ad Moenum, Vlmæ, Augustæ Vindelicorum, Lubecæ* hoc probauit *RICCIUS in spicil. p. 284. sqq.* Certe sola *Norimberga* pristinam formam seruauit. *GATTERER l. c.*

§. 309.

Qui ergo ex eiusmodi familiis, antiqua possessione dignitatis patriciae non deiectis, procreati sunt, virtute natalium ius adipiscendi ad dignitates consularem et senatoriam nanciscuntur. Hae ipsae tamen familiae cum nouiori aetate funeribus passim exhaurirentur: factum est, vt hinc inde decreto Senatus nouae familiae a Senatu cooptarentur, cum quibus haec ipsa dignitas patricia communicaretur, quae cooptatio saepe codicillis Imperatorum confirmata esse legitur 1). Hinc ergo *patricii* recte in duas classes describuntur, cum alii *originariam hanc dignitatem* hereditario iure ad posteros suos transtulerint, aliis vero *cooptatione* demum et *lectione in senatum* eandem acquirere contigerit 2).

- 1) Recte ergo GATTERERIVS *l. c. §. 2. p. 19.* patriciorum familiam in *primos patres et cooptatos* describit.
- 2) Ita Norimbergae ex privilegio Leopoldi d. 18. Nou. 1696. nouo more ab Imperatoribus rei gestae confirmatio petenda est. GATTERER *l. c. p. 20.*

§. 310.

Iam quod ad statum et natales patriciorum attinet, vtrum nobilibus accensendi sint vel ciuium ordini adscribendi, admodum discerpatur. Qua in re omnino primi patres a cooptatis (§. 309.) seiungendi sunt. Scilicet
patricii,

patricii, qui vocantur, *originarii* vel primi tantum non omnes *e gentibus militaribus orti*, atque adeo *eodem cum nobilibus iure utuntur*; quo factum, ut ad ludos equestres 1), capitula 2), ordines equestres cet. admitterentur et indubitata nobilitatis praerogativa conspici haberentur 3). Multi tamen aut amissa patriciorum dignitate (§. 308.) aut contractis cum ordine civium matrimoniis, aut commercio adeo civico pristino natalium suorum splendore deiectione sunt, in quorum oppositio-
ne alii qui nobilitati suae nuncium haud miserunt, *patricii nobiles* nuncupantur. Secus dicendum est de *patriciis cooptatis* 4). Hi enim cum non semper e familiis nobilibus in senatum legantur: facile colligitur ipsos neque nobiles haberi, nisi aut originariam nobilitatem probauerint, aut codicillis imperialibus sibi eundem obtigisse euicerint.

1) IO. CHR. GATTERER *de ludo equestri ab Henrico Imp. Noribergae 1197. celebrato et de nobilitatis diplomate ab eodem Imperatore patriciis Noribergensibus concesso, itemque de sigillo peruetusto Herdegeni Holzschuheri.* Alt. 1752.

2) I. P. O. a. 5. §. 17.

3) CRAMER c. 4. §. 7. p. 247. sqq. GATTERER *hist. gent. Holzschuh. P. gen. §. 13. sqq.*

4) Riccius vom Adel p. 327. sqq. Orth T. V. p. 276.

SECTIO II.

DE IVRE CIVITATIS ET DIVERSIS CIVIVM
ORDINIBVS.

TITVLVS I.

DE IVRE CIVITATIS EIVS ADQVISITIONE
ET AMISSIONE.

§. 311.

Expofita nunc vrbium germanicarum origine et formula regiminis antiqua et hodierna, transeundum est ad fingulorum civium iura: qua in re quum omnia ad genuinam de *iure civitatis* 1) notionem redeant, de hac quidem ante omnia differamus.

- 1) HERM. CONRING *de ciue et ciuitate*. Helmft. 1653. IO. EICHEL *de iure civitatis*. ib. 1662. WILH. LEYSERVS *de iure civilitatis*. Vit. 1681. SAM. STRYK *de resignatione civitatis*. Hal. 1699. IO. ANDR. HANNESEN *de ftatu civitatis eiusque iuribus*. Goett. 1751. THEOD. GE. WILH. EMMINGHAUS *de acquisitione et resignatione iuris civitatis*. Ien. 1753.

§. 312.

Vrbes germanicae pleraeque si originem earundem spectaueris, publicae securitatis caussa exstructae, vallis murisque cinctae sunt (§. 297.). Iam cum incolae vrbium recens

Bb

extru-

exstructarum cereuisia coquenda, mercatura et opificiis potissimum rem quaerent: factum est, vt hi ipsi rei quaerendae modi *negotia* ^{io} *ciuica*, *commercium ciuicum* [die bürgerliche Nahrung] adpellarentur. Complexus ergo iurium commercium ciuicum spectantium 1) cum iure acquirendi bona immobilia in vrbe vel eius campimarchia sita, *ius ciuitatis* [das Bürgerrecht] vocatur, idque vel *plenum* est vel *minus plenum* 2) [das grosse und kleine Bürgerrecht] prout nempe haec iura vel omnia vel ex parte tantum conceduntur. Qui vero eiusmodi iurium particeps fit, *ciuis*, *burgarius*, *burgensis* s. Bürger adpellatur.

1) GOTH. STOEßER *de iure commercii rusticis denegato*. Arg. 1671. Eisenharth *Recht der Sprichw.* p. 57. sqq.

2) EMMINGHAUS §. 10. p. 11.

§. 313.

Ius conferendi ciuitatem penes senatum vrbicum esse supra euicimus; (§. 300.) dummodo persona ciuitatis iure augenda non talis sit, quam lex vel obseruantia recipi prohibeat, quo fit, vt nec Iudaeis (§. 212. 213. 214.) nec bannitis 1) ius ciuitatis conferri queat. In primis vero homines proprii ab antiquissimis inde temporibus ciuitatis expertes fuerunt 2). Scilicet cum iam olim burgentes essent ingenui (§. 228.): indignum esse putabatur, hominem proprium in consortium ciuitatis reci-

pi 3), eumque postea, re ita ferente, a domino vindicari, praesertim cum haec res bel-
lis saepe et diffidationibus occasionem praebet.
Introductum ergo est, vt nemo ciuitatis iure condecoretur, nisi natalium ingenuorum probatione edita [das Mannrecht beweisen] 4) et *cerocensitam* 5) se non esse [daß er nicht wachsinfig sey] probauerit et testimonia magistrati sui ideo in medium protulerit 6). Enimvero cum homines proprii saepe libertatem mentiti in ciues reciperentur, vrbibusque varia inde incommoda crearentur: data sunt multis vrbibus *privilegia*, vt qui vnum pluresue annos 7) *ciuitatis ius quiete* nemineque contradicente tenuisset homo proprius, eo ipso *in libertatem vindicaretur*.

- 1) his enim omne refugium denegat Landfriede d. 1521. t. 2. O. C. d. 1555. P. 2. t. 10. §. 3. cf. *Essai de l'histoire du ban, ou du vingtieme article de la Capitulation.* (1761. 4.) p. 10. sq.
- 2) POTTGIESSER *de cond. et stat. seruor. lib. III. c. 18. §. 5. c. mea de iurib. ingenuor. c. 1. §. 12. p. 36. sqq.* CAR. FRID. WALCHIVS *de homine proprio ciuitatis experte.* Ien. 1758.
- 3) huc tendit paroemia: keine Henne fliegt über die Mauren. *Eisenharth* p. 51. sq.
- 4) WALCHIVS l. c. §. 8.
- 5) PVFENDORF III, 22. N. N. J. Bünemann in den Hann. Anzeigen 1750. n. 22. 30. LVDOLF *obs.* 167.
- 6) Legem imperii comitalem a. 1232. super hac relatum habet LEHMANNVS II, 2. Pfälz. L. D. t. 6. §. 1. Würtemb. L. D. t. 2. §. 1. Erfurt. Ordn. p. 112. stat. *Nördling.* P. 2. t. 1. §. 2. de terris *Holsaticis ac Slesuicis* vide IO. ZACH.

HARTMANNVM de praescriptione nunc decennali nunc Saxonica, homines proprios nobilium Slesnic. ac Holsat. a potestate dominica liberante. Kil. 1735. Brem. stat. a. 4. Münsterische P. D. c. 10. p. 22. Augsp. Stadtr. c. 57. de vrbe Stada. PVFENDORF III, 22. HONTHEIM hist. Treuir. diplom. T. III p. 157. Mecklenb. Erblandsvergl. §. 330. sq. Oberlausitz Unterthanenordn. t. 1. Niederlausitz. L. D. t. 2. §. 9. Pommerische Baurenordn. t. 4. Osnabr. Eigenth. ordn. c. 13. §. 13. Stad: und Budjad. L. R. a. 1. Churcolln. concordata d. 1538. §. 3 4. Orth T. IV. p. 591. EMMINGHAVS memorab. fusat. p. 319. Mindische Landesvertr. p. 201. Kreitmayer ad ius bau. T. I. p. 315. Ius brunsv. lueub. §. 174. Steins Abhandl. des Lib. Rechts P. I. p. 105. sq. Mühlh. stat. lib. I. a. 81. §. 1. iunct. a. 82 §. 1. 2. Magdeb. P. D. c. 16. §. 1. 2. C. C. March. III, 1. p. 293. Reform Weizlar. p. m. 49. C. C. Culmbac. T. II. Vol. I. p. 297. cf. etiam EMMINGHAVS §. 17. 18. Gothaische L. D. P. 2. c. 1. t. 1. Altenb. P. 2. c. 1. t. 1. Senneberg. L. D. p. m. 6. Danziger Willkühr P. 3. c. 2. Eis senach. Verordn. d. 9. Nou. 1751.

- 7) *Annalis* haec libertatis praescriptio obtinet Bremae, Argentorati, Goslariae, Annaeuillae, Lindauii, Nordhusae, Spiraee, Lubecae, Coloniae Agrippinae, Viennae, Dattenriedii, in abbacia Cellae Dei (Gotteszell in Bauaria), Altenburgi, Isenaci, Vizenae, Hamelae, Brunsvigae, in ciuitatibus Magdeburgicis; *decennalis* Hamburgi, Mindae *tricornalis* in Bauaria, XXX vel XL annorum in episcopatu Osnabrugensi, quod doctè probauit CHR. GOTTL. RICCIUS de praescriptione Germanorum c. 17. p. 142-167.

§. 314.

Ius ciuitatis vel natiuitate acquiritur vel receptione. Nascuntur ciues, quorum parentes

tempo
adquir
unde di
memorum

1) inter
nisi ea
e. g.
m. 48.
ham c
funt.
lit. C
c. 10.
uitas i
tracto
PVFE

2) HENR.
TUM. A

Si Senat
sensit, co
Bürgerge
eius a filii
tam infit
que tamen
vel omnis
301. Sol
cum 2) De
mittitur, ne
3) incript
rum, nihil
ommodum

tes 1) tempore natiuitatis iuribus ciuitatis vsi sunt; *adquiritur* vero facta a senatu receptione, vnde discrimen *ciuium originariorum* 2) et *nouorum* permanauit.

- 1) interdum feminam peregrinam ducere non licet, nisi eadem certam bonorum quantitatem possideat e. g. Wetzlariae 300. flor. *Reform. Wetzlar* p. m. 48. sq. Francofurti ad Moenum viduam vel filiam ciuis ducentes facillimis conditionibus ciues fiunt. *Hranff. Beysassenordn.* 1708. §. 8. et resolut. Caesar. d. 14. Mart. 1732. *Münsterische P. D.* c. 10. p. 22. Plerumque tantum a parte patris ciuitas requiritur, nisi quod mater peregrina, contracto matrimonio, ciuitatem redimere debeat. *PVENDORF I, 80.*
- 2) HENR. HILDEBRAND *de iure ciuium originariorum.* Alt. 1724.

§. 315.

Si senatus in receptionem noui ciuis consensit, certum pretium soluendum est, quod *Bürgergeld*, *Heiligengeld* cet. vocant; et pars eius a filio, qui natus est ciuis, cum separatam instituit oeconomiam, praestanda est; quae tamen pecunia iussu Principis interdum vel omnis vel ex parte remittenda est 1) [§. 301.]. Soluta hac pecunia *iuramentum ciuicum* 2) [*der Bürgereid*] praestatur, quo promittitur, nouum ciuem albo s. catastro ciuium 3) inscriptum, Senatui obsequium praestitutum, nihilque facturum esse, vnde vbi incommodum possit et praeiudicium inferri;

cuius iuramenti praestatio plerumque honoratoribus personis, iure ciuitatis auctis, remittitur 4).

- 1) HANNESSEN §. 20. p. 36. sq.
- 2) LUDERI MENKENII diff. *de iuramento civium s. Bürgereid.* Lips. 1687. in Vol. diff. p. 159. sqq.
- 3) NIC. CHR. LYNKER *de catastrois.* Ien. 1692.
- 4) vide e. g. E. G. D. P. I. t. 63. R. I. N. §. 141. de academia Goett. C. C. Cal. c. I. p. 725. C. C. Cell. c. I. p. 846.

§. 316.

Obligaciones noui ciuis tantum non omnes ex iuris collegialis principii diiudicandae sunt; vt adeo ea omnia facere obligetur, quae ad conseruationem securitatemque vniuersitatis necessaria sunt, nisi eadem iuramento subiectionis 1), Principi praestando, contraria esse intelligantur 2). Non ergo oneribus publicis vbi praestandis 3) nec operarum vltatarum praestatiōni 4) se subtrahere potest, nisi privilegium exemptionis in medium proferre valeat.

- 1) IO. GE. CHLADENIVS *de iuramento subiectionis praesertim in euentum praestari solito occ. a. XI.* §. 7. I. P. O. Vit. 1727.
- 2) GE. HENR. AYRER *de abusu iuramentorum e rep. proscribendo.* Goett. 1741. f. 2. §. 16. p. 69. sq.
- 3) Bilderbeck in adp. iuris statut. cellens. p. 97. sqq. AYRER l. c. c. 2. §. 19. p. 77. sqq. cf. etiam IO. GOTH. BAVER *de ciue nouo ad collectam ob debitum ciuitatis antiquum soluendam obligato.* Lips. 1741.

- 4) CHR. GOTTL. BVDER s. resp. CASP. ACHAT. LVD. SCHMID *de operis burgenſium*. Ien. 1748.

§. 317.

Si quis domicilium alibi constituit, alique vrbi tamquam ciuis se adscribi patitur, ius tamen ciuitatis etiam absens continuare studet: *Vsburgerus* 1) vocatur [Ausbürger, Ausleute, ausgefessene Leute]. Sunt quidem aliquot vrbes, quae ciues suos alii se ciuitati adscribi passos, iure ciuitatis omnino priuant, 2) vbi *Vsburgeri* locum non inueniunt; in plerisque tamen vrbibus absentes quoque et domicilium alibi constituentes ius ciuitatis continuare possunt, modo onera publica absentes soluant, et reliqua ciuium officia quoque exsequantur 3).

- 1) IAC. WENKERVS von *Ausbürgern* in *collectan. iur. publ.* (Arg. 1702.) p. 229. sqq.
 2) de iure *hamburgensi* et *gedanensi* hoc probauit EMMINGHAUS §. 24. 25. idem sancit *Wördl. Stadtr.* P. 2. t. 3. §. 1. 2. ratione opificum.
 3) *Mühlhäus.* stat. lib. I. a. 81. §. 4. 5. *Lüneb. Stadtr.* P. 9. t. 18. p. 159 sq. *Zell. Stadtr.* p. 20. *Frankf. Bürgervertr.* d. 1613. §. 8. *Orth* T. IV. p. 146. 178. 184. sq. aliaque iura statutoria quam plurima, quae congerere non iuuat. LVDOLF *obs.* 167.

§. 318.

Longe autem deterior est conditio *Pfalburgerorum* 1). Hoc nomine designabantur subditi,

diti, qui in fraudem domini territorii, et ut ipsum vexarent, in urbis cuiusdam potentioris protectionem se darent, et civitatis iure ab eadem ornari se paterentur, licet solum non mutarent, sed in patria sua vtp plurimum residerent. Orta inde sunt olim ex pristina iuris manuarii licentia 2), multa bella et diffidationes; eoque factum, ut non tantum ipsae urbes de non recipiendis alterius civibus inter se paciscerentur 3), verum etiam aurea bulla 4) legesque imperii noviores 5) cauerent, ne quis subditorum in praecidium domini territorii, alterius se clientelae commendaret; eaque re omnis Pfalburgerorum memoria exolevit 6).

1) IAC. WENKERVS *de Pfalburgeris*. Arg. 1692. 1731.

2) d. mea *de reliquiis iuris manuarii in iure publ. et privato germ.* §. 3. 4.

3) Orth T. IV. p. 173. sqq.

4) tit XVI.

5) R. N. 1529 § 10 1544 §. 83 1555 §. 83.

6) Forte tamen huc retuleris ambitiosam civium nationem, qui saepius ad vexandum magistratum suum splendidum Consiliarii cet. titulum potentioris Principis redimunt. Certe hi non abfimiles pristinis *civibus Regis* (*bourgeois du Roi*) de quibus WENKERVS §. 44. p. m 35. sq. I. H. BOCRIS *de protectione subditorum alterius domini territorialis inter status imperii*. Bamb. 1751.

§. 319.

Quod tandem ad *amissionem ciuitatis* attinet, ea quidem vel priuatione vel spontanea resignatione fieri solet. *Priuatur* quis ciuitate ob delictum, irrogata infamia, aut perpetuo exilio indicto. *Resignatione* vero ius ciuitatis extinguitur, si quis vel expresse declarat 1), se ciuitate non amplius vsurum esse, vel certe cum omnibus bonis suis urbem relinquit, nec de iis paciscitur, quae, si quis ius ciuitatis absens conseruare velit, necessaria esse demonstrauimus [§. 317.] 2).

1) HENR. HILDEBRAND *de discessu ciuium nocuo cohibendo*. Alt. 1717.

2) EIVSDEM *de iuribus ciuium originar. c. 3. §. 12. c. 4. §. 4.* EMMINGHAUS §. 28. 29.

TITVLVS II.

DE DIVERSIS CIVIVM CLASSIBVS, PRAESERTIM DE INCOLIS ET SVBVRBIIS.

§. 320.

Ius ciuitatis plenum aliud, aliud minus plenum esse diximus [§. 312.]. Qui pleno optimoque iure ciues sunt, stricte dicuntur burgenses s. Bürger, qui praeter plenum ius commercii ciuici [§. 312.] soli rebus vniuersitatis vtuntur et priuilegiorum vrbi competentium

tentium participes redduntur, iisque opponuntur reliqui incolae [Bensassen, Ei wohner, Medewohner] quorum tamen conditio ne ipsa quidem eadem semper esse deprehenditur 1).

- 1) DAV. SCHMUCK *de civibus, eorumque versus incolas, psalburgerios extraneosque iuribus ac praeferentiis*. Alt. 1628. 10. RICH. MALCOMESIVS *de incolis*. Giesl. 1663. 10. FRID. RHETIVS *de civitatensibus*. Frf. 1664. 10. PHIL. ELVERT *de iure incolarum*. Arg. 1709. PETR. CHR. DIETZ *de discrimine civium et incolarum, praesertim in S. R. I. libera rep. Francofurti ad Moenum*. Goett. 1757.

§. 321.

Vrbium germanicarum circa civium et incolarum discrimina non eadem est ratio. In vrbibus mediatis haec differentia raro deprehenditur, cum principum intersit, numerum civium augeri, eaque de causa novis aduenis plerumque solidum plenumque ius civitatis indulgetur. Secus in immediatis S. R. I. civitatibus quamplurimis. Hae enim commerciis ut plurimum florentissimae nimio interdum civium et peregrinorum numero frequentantur 1). Iam cum religio aliaeque causae politicae 2) peregrinos a solidis iuris civitatis commodis arcere haud raro suadeant: inventus est *incolatus* [Bensassenrecht]; quo ipso eiusmodi personae in publicam protectionem recipiuntur, [hinc dicuntur Schutzverwandten] ipsis-

ipsisque, ad dies vitae plerumque, species quaedam commercii in protectorio [Schutzbrief] definita, solutis tamen maioribus oneribus permittitur 3); qua tamen in re mores singularum Germaniae urbium ita differunt, vt nihil fere in vniuersum de eadem statui queat 4).

- 1) DIETZ l. c. §. 14. sqq.
- 2) vide v. c. quae de mercatoribus Italis dicta sunt in ERN. LVD. PREVSCHEN progr. de iuribus mercatorum Itatorum in Germania commorantium singularibus. §. 12. sqq. et kurzer Geschichtsverlauf in der beyrn Reichshofrath Rechtshängigen Sache Duomenicho Martino Brentano gegen Bürgerm. und Rath der Stadt Frankfurth. 1755. fol. §. 47. sqq. p. 21. sqq. Würtemb. L. D. t. 2. Es sollen auch unser Amptleut und Gericht kein Wahlen oder Saphoyer, ohne unser Vorwissen und Billigen zu Bürgern annehmen.
- 3) exemplo vrbis Francofurtano hoc illustravit amicissimus DIETZIVS §. 34-43.
- 4) de chartulariis s. Zettelleuten, qui sordidas operas manuarias praestant, eiusque rei permissionem, redemta singulis hebdomadibus schedula, impetrant, dicere vix attinet, praesertim cum extra Saxoniam fere nulla eorum mentio.

§. 322.

Ab antiquissimis inde temporibus multi *nobiles* in vrbibus commorati esse leguntur, vt nempe securum aduersus belli calamitates refugium paratum haberent, vel munera vrbana

nan-

nanciscerentur 1) multique adeo nobiles intercedente pecunia vel feudis seruitia militaria vrbi, ad eiusdem defensionem praestarent, qui ciuium iure plerumque ornati *Gleuen* s. *Gleuenbürger* 2) dicti sunt, quorum tamen memoria abrogato iure manuario expirauit. De cetero etiamnum in plurimis vrbibus nobiles deprehenduntur, iique *ciuitatis ius*, sed honoris causa tantum adquirunt, cum commercium ciuicum non sequantur, nec alia de causa, quam vt aedes in vrbe adquirere possint, ipsis hoc ciuitatis axiomate opus sit. Interdum personis eminentissimis in signum illustrioris honoris ciuitatis iura conferuntur, vnde nomen *der Ehrenbürger* 3) sortiuntur. Quaedam tamen vrbes omnes nobiles a iure ciuitatis excludunt 4), aut easdem ipsis cum reliquis ciuibus obligationes imponunt 5).

1) lib. meus *de iurib. ex statu ingen. pendentib. c. 1. §. 14. 15. 16. p. 40. sqq.*

2) *Jac. Wenkers Bericht von Gleuenbürgern. cf. DAV. GE. STRUBE de vestitu vasallorum; in parrerg. goetting, lib. III. p. 167. sqq. SCHEID de vestibus curialibus; in den Hannöv. gel. Anzeigen de 1753. p. 967. sq. IDEM vom Adel p. 185. C. II. Gruppen von den edlen Gleuen; in obseruat. rer. et ant. germ. p. 355. sqq.*

3) ANONYMVS von den Ehrenbürgern, besonders in Preussen; in (J. W. Hanovs) Preussischer Beschreibung alter und neuer Urkunden T. I. Leipz. 1755. p. 137. sqq. C. F. WALCH *de nobilibus iure ciuitatis donatis*. Ien. 1764.

4) *Samb. Stadtr. P. I. tit. 2. §. 1. Es soll kein Ritter oder Rittermässige Person in dieser Stadt oder Weichbilde wohnen.* 5)

- 5) Vide e. g. *Glensburg. Stadtr.* a. 83. p. m. 29. Welck Ritter, Bannerher, Gudmann, wyl waners bynnen der Stadt Plancken, de sy plichtig assent Stadtrechte underdanigh tho wesende, oec aller Börden und Beswaryng der Stadt.

§. 323.

Suburbiorum 1) et *suburbianorum* quidem non vna est eademque per omnem Germaniam ratio. Alia enim proprium habent magistratum, alia eodem senatu cum vrbe vtuntur. Illa, licet alias suburbia pro parte vrbis habeantur, separatum ab vrbe corpus constituunt, nec suburbanum iure ciuium in vrbe vtuntur 2). Si vero vrbs cum suburbio vno eodemque magistratu regitur, suburbia quoque vrbibus foedere quasi adeo iuncta sunt, vt suburbanis quoque ius ciuitatis, si non omne, quod rarum est, aliqua tamen ex parte indulgeatur. Enimuero cum haec res omnis ad *pacta inter urbem ac suburbium*, vel legem Principis suburbio scriptam redeat, ex his etiam integra de suburbiorum statu iuribusque quaestio merito diiudicatur.

1) AHASV. FRITSCHIVS *de iure et statu suburbiorum.* Ien. 1674. GE. STEPH. WIESAND *de iuribus suburbiorum.* Lips. 1756.

2) PVFENDORFII *obs. 1, §1.* HANNESSEN *de statu ciuitatis p. 38. sqq.*

SECTIO III.

DE IVRIBVS COMMERCII CIVICI S. VON DER
bürgerlichen V. brung.

TITVLVS I.

DE IVRE COMMERCII, MERCATORVM, NVN-
DINARVM, STAPVLAE, EMPORII ET
GERANII.

§. 324.

Potissimam vrbium germanicarum praero-
gatiuam in exercenda negotiatione l. com-
mercio ciuico occupari vidimus (§. 312.),
quod quum iure commercii 1), opificiario,
reique cereuisariae exercitio omne contineat-
ur, de his quoque sigillatim nunc exponen-
dum est.

1) FRITSCH *de iure pagorum c. 19.*

§. 325.

Commercia, de quibus primo loco disse-
rere iuuat, olim fere nulla in Germania fue-
runt; praesertim in ea patria nostrae parte,
quae a Romanis quam longissima absuit, vbi
omne adeo commercium simplicissima mer-
cium permutatione continebatur 1). Medio
autem aevo felicissimis vrbium germanicarum,
prae-

praesertim hanseaticarum 2) conatibus commercia maxime 3) adoleuerunt, et licet postea vniuersum hoc ciuitatum hanseaticarum foedus, Principum moliminibus 4), dissolueretur 5): Principes tamen ex rationibus supremae politiae omni studio in id elaborarunt 6), vt negotiatio commerciorumque ratio in singulos dies lactius efflorescat.

1) CAESAR *de bell. gall. IV. 2.* TACITVS *c. 5. IO. CAR. SPENERI notitia German. antiqu. lib. 4. c. 3. §. 6. p. 208.* ANONYMI Versuch einer allgemeinen Geschichte der Handlung und Schiffarth, der Manufacturen und Künste. Bresl. 1751. 4. IO. GOTTL. BOEHME *de commerciorum apud Germanos initiis.* Lips. 1751. Aug. Lud. Schölzers Versuch einer allgemeinen Geschichte der Handlung und Seefahrt in den ältesten Zeiten, ex suecico versa germanice prodit. Ross. 1761. 8. J. Wiedeburgs Anmerkungen p. 280. sqq.

2) Initia potentissimi huius foederis ad a. 1170. refert FR. ERN. KETTNERVS in *antiqu. Quedlinb. p. 483.* alii vero ab a. 1241. ex pacto inter Hamburgenses et Lubecenses super commercii celebrato repetunt. DE WESTPHALEN *T. I. monum. ined. p. 1306.* cf. omnino IO. WERLHOFII *specimen II. iuris germ. enucleati c. 2. §. 9. p. 132-147.* vbi multa reperiuntur, quae frustra alibi quaesueris.

3) Schölzer §. 11. p. 45. §. 15. p. 47.

4) cf. Der erbaren Hanseestädte Schiffrechnung und Seerecht. Lüb. 1637. REIN. KVRIKE *ius maritimum Hanseaticum.* Hamb. 1667. Joa. Luc. Steins Abhandlung des Lübschen Seerechts, worin die Verordnungen des Hånssischen Seerechts - mitgenommen werden; quae P. V. commentarii ad ius Lubecense constituit. Pleraque haec iura ex *iure wisbycensi* orta, quod ab Henrico Leone confirmatum

matum vide in LEIBNITII *scriptor. rer. brunsv.* T. III. p. 750. et in HENR. BROKES *select. obseruat. for. in adp. p. 24. sqq.* belgice sub titulo: *Das hoochste ende oudste Gortantsche Waterrecht, dat de gemeene Cooplieden ende Schyppers geordineert ende gemaect hebben tot Wisbuy; in t' Boeck der Zee rechten.* Middelsb. 1637. prodiit cf. etiam *Lenzens Brandenb. Urk. T. I. p. 54. sq.*

- 5) Principum contra vrbes hanseaticas grauamina exhibet libellus rarissimus et venenato stilo scriptus: *Gründlicher Bericht auf der vereinigten Teutschen Hanse Städte vermeynte Verantwortung, vnd Sliegenwedel vor etliche derselben Hanse Städte newlicher Zeit außgeflogene tolle Hummeln vund Hundsmücken.* (Helmst. 1609. 4.) quem vide e. g. p. 7. sqq. p. 126. sqq. Tandem faec. XVI. hac de causa, et propter discordiam ipsarum vrbiu ruptae sunt foederis compages, licet a. 1641. Hamburgum, Lubeca et Brema sponsonem de seruando pristini foederis vinculo iniuerint, quam vide in IOACH. DUMONT *corps diplom. T. VI. p. 228. cf. Stein l. c. p. 5. sq.*
- 6) IO. GOTTL. HEINECCIUS *de iure Principis circa commerciorum libertatem tuendam.* Hal. 1738. GE. HENR. AYRER *de S. R. I. principe politiam circa commercia et studia ciuium suorum rite adornante.* Goett. 1746. CHR. GOTH. GVTSCHMID *de fauore commerciorum.* Lips. 1750. IDEM *de mercaturae legum ferendarum auxilio inuandae ratione salutaris.* ib. 1752. GE. LVD. BOEHMER *de iure principis restringendi commerciorum libertatem in utilitatem subditorum.* Goett. 1753.

§. 326.

Mercator in sensu iuris dicitur, qui merces emit, vt easdem denuo cum lucro vendat. Iam licet mercatura pro parte commercii ciuici habea-

habeatur (§. 325.), atque adeo nobilibus eadem interdicitur (§. 247. n. 4. et leges ibi adlegatae): non omnes tamen ciues ad eandem promiscue admittuntur. In plerisque enim urbibus *collegia mercatorum* 1) deprehenduntur, consensu et priuilegiis Principum constituta, sine quorum scilicet consensu etiamnum coire non possunt 2). Constitutis ergo eiusmodi collegiis *ius prohibendi* 3) omnino competit, ne alii quam ipsorum societatibus adscripti mercaturam faciant; quo fit, vt *militibus, clericis* aliisque mercatura recte interdicitur 4). De *feminis mercatricibus* 5) supra dictum (§. 196.).

- 1) DIET. HERM. KEMMERICH *de collegiis mercatorum*. Ien. 1739.
- 2) R. N. 1577. t. 38.
- 3) MEVIVS P. I. d. 508. BARTH. LEONH. SCHWEN-DENDORFER *de priuilegiis mercatorum*. Lips. 1685.
- 4) HEVMANNI *initia inr. polit.* §. 277. p. 396. sq.
- 5) praeter supra adlegatos conferendi adhuc: PETRI SCHVLZII *diff. de femina mercatrice*. Rost. 1684. CASP. A RHEDEN *de muliere mercatrice*. Brem. 1717.

§. 327.

Fauori commerciorum legali hoc quoque tribuendum est, quod olim *libris mercatorum* 1) *principalibus* [Haupthandelsbuch, Mastro] magna fides tribueretur, adeo vt mercator plenam inde probationem institueret. Enimuero

Cc

cum

cum haec res omni analogiae iuris repugnet 2), neque quis adnotatione sua alterum sibi debitorem conciliare queat: nouiori aetate in plerisque prouinciis legibus 3) haec fides ad eo imminuta est, vt inter ipsos mercatores plerumque *semiplena probatio* inde instituat: sin vero cum tertio non mercatore res agatur, aut subscriptio debitoris accedat, aut debitum certam summam non egrediatur, aut intra certum tempus illud exigatur, vt *semiplena probatio* locum inueniat 4). *Iudaeorum* 5) tamen toleratorum (§. 214.) libris haec fides interdum omnino denegatur.

- 1) ANDR. MVLIVS *de libris mercatorum*. Lips. 1681. IO. WOLFG. TEXTOR *de fide libri mercatoris mortui*. Heidelberg. 1682. ANDR. CHR. ROESNER *de mercatorum libris*. Lips. 1690. IO. KLEIN *de probatione per libros mercatorum*. Rost. 1698. HENR. BODINVS *de libris mercatorum suspectis*. Hal. 1707. GERH. LANGERMANN *de probatione per libros mercatoris mortui*. Grön. 1727. IO. APELDORN *de libris mercatorum*. Harderou. 1727. IO. GOTTL. HEINECCIUS *de mercatorum qui foro ceserunt, rationibus et codicibus*. Frf. 1728. IO. HIER. EDZARD *de fide librorum mercatorum*. Arg. 1740.
- 2) HEVMANNVS l. c. § 282. p. 406. sq. dissentit ENGAVIVS P. 2. dec. 64 p. 65.
- 3) C. C. March. II, I. p. 201. 781. Cod. Frid. P. 3. t. 23. §. 13. 16. Sächs. V. D. t. 30. §. 4. Altenb. P. D. P. I. c. 16. §. 9. Solst. Landger. Ordn. P. 4. t. 16. §. 9. Brem. p. D p. 955. stat. hamb. P. I t. 30. a. 7. const. dessau. d. 1697. elem. iur. brunsv. §. 181. Cod. austr. T. I. p. 43. C. C. Culmb. T. I. Vol. I. p. 238. Churpfälz. Unterger. Ordn. t. 17. §. 3. p. 31. Stränk. L. G. D.

L. G. D. P. 2. t. 15. §. 7. p. 67. Baden. L. R. P. I. t. 25. §. 3. p. 39. Orth T. V. p. 664 sqq. Ref. noric. t. 8. l. 7. WOELKER T. I. p. 861. sq. Leipz. stat. p. 48. 58. ius lib. lib. 5. t. 6. §. 4. KOSTOCK. Stadtr. lib. 5. t. 6. §. 6. sqq. Schaumb. P. D. p. 404. ibique Kottmann. Solm. L. R. P. I. t. 26. §. 3. sq. VIASS. G. D. p. m. 15. sq. Mecklenb. Hof- und L. G. D. P. 2. t. 27. Wolfenb. B. d. 2. Dec. 1744.

- 4) Ludewig vom Beweis aus Handelsbüchern; in den Sällisch. Anzeig. d. 1734. p. 698. sqq. Anorre von Landesfürstl. Sagungen wider den Beweis durch Handelsbücher und Gramerglauben; in den rechtl. Anmerk. p. 8. sqq. REINHARTH ad Christ. III, 12.
- 5) vide e. g. Ebureölln. Judenordn. c. 4. §. 5. H. Cas. sel. Judenordn. §. 24.

§. 328.

Commercii caussa *nundinae* 1) celebrantur, quae in sollemnes et minus sollemnes describuntur. *Sollemnes*, quas *missas* s. Messen vocant, publico campanarum pulsu 2), coepisse significantur [Messe einläuten et ausläuten], et ob singularem mercatorum exterorum solidariorum [dever, die ins Grosse handeln] merciumque diuersissimam frequentiam celebrantur, inde autem inprimis cognoscuntur, quod non tantum mercatoribus ad easdem tendentibus *conductus* 3) a Principe praestetur, verum etiam nec ipsi nec merces eorum, nisi ob suspicionem fugae, *arresto detineri*, durantibus *nundinis*, queant 4); quae in *nundinis minus sollemnibus* [Jahrmärkte, Wochenmärkte] plerumque cessant. *Ius instituendi nundinas* 5) hodie

die quidem recte pro parte iuris territorialis habetur, licet olim Imperatori fere proprium esset; interim etiamnum nundinarum sollemnium privilegia tutius ab Imperatore requiruntur 6).

- 1) ANT. GLOCK *de nundinis earumque privilegiis*. Marp. 1637. GOTH. SCHNEIDER *de nundinis*. Vit. 1649. IO. THOMAS *de nundinis*. Ien. 1650. IAC. SEB. LAVREMBERGII *oratio de sollemnibus nundinarum ineptiis*. Rost. 1652. CHR. LYSER *de iure nundinarum*. Vit. 1654. ERN. CREGEL *de nundinis*. Alt. 1658. AH. FRITSCHIVS *de regali nundinarum iure*. Ien. 1660. HENR. PETR. HABERKORN *de nundinis*. Gießl. 1670. IO. GE. EVERBACH *de nundinis*. Erf. 1692. IO. KLEIN *de nundinis sollemnioribus*. Rost. 1696. J. Ph. Orty von den Frankfurter Reichsmessen. Frf. 1765. 4.
- 2) IAC. FRID. LVDOVICI *de eo quod iustum est circa campanas*. (Hal. 1708. 1739.) c. 1. §. 40. p. m. 31.
- 3) R. N. 1442. tit. wer in offenen Bähden gefreyt seyn soll. §. 6. R. N. 1559 §. 33. 34. PFEFFINGER T. III. p. 167. ERN. TENZEL *de iure mercatorum singulari*. §. 7. CHR. WILDVOGEL *de conductore mercatorio*. Ien. 1707. Origines huius iuris deduxi in diss. *de reliquiis iuris manuarii in iure publ. et privato* §. 12. p. 38. sqq.
- 4) videe. g. demissa *brunsvic*. AYRERVS l. c. c. 2. §. 19. sqq. p. 75. sqq. et RETHMEYER *chron. brunsv. T. III. c. 76. francofurtana* TRAVG. THOMASIVS f. resp. IO. BENI. LEHNEMANN *de nundinarum Moeno-francofurtensium historia, iuribus et privilegiis*. Lips. 1738. et Joh. Herm. Fries vom Pfeiffergerichte in Frankfurt am Mayn, und vom wahren Ursprung der dasigen Reichsmessen; mit einem Sendschreiben des Freyh. v. Sentenberg. Frf. 1752. 8. *de Lipsiensi* IAC. HENR. BORNDIFF, L. II. *de iure*

IO. HORIX *historia nundinarum moguntinarum delineatio*. Mogunt. 1752 de francofurtana ad Viadrum I. F. RHETIVS *de nundinis sollemnibus*. Fff. 1661.

- 5) IO. PHIL. HAHN s. potius auctor resp. IO. HORIX *de iure instituendi nundinas in imperio R. G.* Mog. 1752.
- 6) cf. oratio mea inaug. *de iure Imperatoris circa concess. priuil. in territ. stat. imp. p. 7.*

§. 329.

Vrbes mercatura florentissimae omnes *emporia* vocantur 1), licet vulgo hoc nomen ad eas tantum vrbes pertinere velint, quae omnibus omnium gentium negotiatoribus patent, praesertim si merces adlatae nec vendi, nisi ciuibus, nec nisi ab his ulterius deferri possint, quod plerumque *ius emporii* 2) appellatur. Interdum eiusmodi vrbes virtute priuilegiorum facultate percipiendi vectigalia de mercibus adductis et ad libram exploratis vtuntur, quod *ius geranii* 3) [*Kranrecht*] vocatur.

- 1) in *Cap. nou. a. 7. §. 2.* die Handlung treibende Städte; ex quo loco tamen emporii ius ad vrbes maritimas tantum pertinere non patet.
- 2) BORNIVS *h. c. diff. I. §. 9. p. 25. sq.* *ius lubec.* P. 3. t. 6. a. 6.
- 3) SCHOTTELIVS *c. 24. p. 433. sqq.* FRID. ABR. DE HOPEGARTEN *de iure vectigalium in S. R. I.* Lips. 1723. 1742. c. 1. §. 36.

§. 330.

Si vectores mercium ad urbem aliquam, hoc privilegio ornatam, adpellere, ibique merces exonerare et civibus ad certum tempus ad emendum proponere coguntur: *ius stapulae* 1) [*Stapelaerechtigheit, Niederlage*] adpellatur. Hoc quidem privilegium multis olim urbibus commercio florentibus imperiali beneficio contigit 2); quae tamen res quam libertati commerciorum, quam respublica tuendam suscepit, prorsus contraria sit, noviori aetate concessio eiusmodi privilegiorum prohibita est 3).

- 1) OTTO PHIL. ZEPPERI *discursus iurid. contra ius aggratiandi, detractionis, item stapulae*. Brem. 1661. GE. WILH. KVHLWEIN *de iure stapulae*. Lips. 1662. IO. SPEIMANN *de iure stapulae*. Corb. 1667. MICH. FRID. LEDERER *de iure stapulae*. Vit. 1668. IO. WOLFG. TRIER *de iure stapulae*. Heidelberg. 1673. MELCH. LVBECK *de iure stapulae*. Regiom. 1711. 12. IO. WILH. ENGELBRECHT *de iure stapulae*. Helmst. 1711.
- 2) de Lipsia vide BORNIVM *diff. I. §. 18. sqq. p. 39. sqq.* de vrbe Mündensi hannouerana KVCHENBECKER in *anal. hass. coll. 4. p. 268.* de *Francofurto ad Viadrum* IO. WOLFG. TRIER *de iure stapulae urbis Francofurtanae ad Viadrum*. Frf. 1743. de *Magdeburgo* BENI. LEVBERI *disquisitio planaria stapulae saxonicae ab Imp. Carolo M. Ottone M. Frid. III. reliquisque Caes. constitutae*. Dresd. 1661. 4. de *Brunsvico* AYRER c. 2. §. 23. p. 90. sq. *Vertragsblatts Beyträge zur jurist. gel. Hist. T. I. p. 609. sqq.*
- 3) Cap. nou. a. 8. §. 22. 23. *Cramers Weglar. Nebenst. P. 8. p. 29. sqq.*

TITVLVS II.

DE OPIFICIBVS ET COLLEGIIS
OPIFICVM.

§. 331.

Altera commercii ciuici pars in iure opificiariorum ponitur. *Res opificiaria* 1) Germanorum ab exiguis admodum initiis profecta nec vno gradu ad statum praesentem peruenit. Exstructis vrbibus opifices quidem fuisse nemo dubitauerit; non tamen in *collegia* statim coaluerunt 2), quae postea *tribus*, *vniones*, *gildas*, *coniurationes*, *Einungen*, *Zünfte*, *Nemter*, *Brüderschaften* cet. adpellarunt 3); haec enim saeculis XII. et XIII. potissimum constituta esse commemorantur; eaque quum magnas olim in vrbibus seditiones excitarent, parum abfuit, quin vniuersa abrogarentur 4). Nouiori quoque aetate vniuersa Germania in emendandis collegiorum opificiariorum iuribus moribusque elaborauit 5), eaque de causa anno 1731. illustre *conclusum imperii de tollendis opificum abusibus* 6) promulgatum est, quod in illustrando iure opificiario hodierno vtramque facit paginam.

- 1) Ad vniuersum ius opificiarium illustrandum pertinent ADR. BEVERI tyro. Ien. 1683. *boethus*. 1685. *magister prudentiae iuris opificiarum* cet. 1688. ex quibus aliisque scriptis concinnatum est FRID. GOTTL. STRVVII *systema iuris prudentiae opificiarum*

riae in formam artis redactae. Lemgou. 1738. P. I-III. f.

- 2) dissentit LVDEWIGIVS *de opifice exule in pagis p. m. 19. sq. et de re basilaria tinctorum p. 13.* qui haec collegia a. 925. coaluisse contendit. De cetero notam seruillem primis opificibus absterfi in libro *de iurib. ingen. c. 2. §. 45. p. 136. sqq.* cf. etiam CAR. FRID. WALCH *de homine proprio ciuitatis experte § 3. p. 4. sq.*
- 3) AH. FRITSCH *de collegiis opificum eorumque statutis.* Rudolft. 1669. IO. STRAVCH *de iure collegiorum opificum.* Ien. 1669. ADR. BEYER *de collegiis opificum.* Ien. 1688. Helmst. 1727. IO. GOTTL. HEINECCIUS *de collegiis et corporibus opificum.* Hal. 1723. IO. CAR. HENR. DREYER *de priuilegiis opificum falso meritoque suspectis.* Kil. 1751. IO. OTTO LVITTERLOH *de statutis collegiorum opificum eorumque usu et abusu speciatim iure Ham-burgensi.* Goett. 1759.
- 4) LVITTERLOH §. 4. p. II. sq.
- 5) CHR. HENR. MILLER *de abusibus, qui in Germania nostra in collegiis vigent opificum deque medelis contra eosdem adhibendis.* Tub. 1725. 1731. IVST. CHR. DITHMAR *de collegiis opificum apud Germanos emendandis.* Frf. 1731. in *sylogie diff. p. 296. sqq.* Knorrrens *Anmerkungen.* p. 37. sqq.
- 6) Reichschluß wegen Abschaffung der Handwerks-mißbräuche d. 1731. in der *Samml. der N. N. T. IV. p. 376. sqq.* et apud SCHMAVSSIVM in *corp. iur. publ. acad. p. 1551. sqq.* Insertum est quamplurimis collectionibus legum prouincialium e. g. C. C. *Cal. c. 4. p. 43. sqq.* C. C. *Cell. c. 4. p. 196. sqq.* Brem. *L. D. P. 2. p. 263. sqq.* C. C. *March. V, 2. p. 765. sqq.* C. C. *Culmb. T. II. P. I. p. 1268. sqq.* *Wicann, Erfurt. Ordn. p. 268. sqq.* *Neueste Pommerische Grundgesetze p. 273. sqq.* cf. etiam HEVMANNI *initia iur. polit. c. 32. p. 355. sqq.*

§. 332.

Vbicumque ergo eiusmodi *collegia* Principis auctoritate constituta deprehenduntur, eadem omnino *iure prohibendi* opificiario *vtuntur*, quo fit, vt in *pagis* 1) praediisque nobilium *non tolerentur opifices*, nisi quibus vita rusticana prorsus carere non potest 2). De cetero *collegia opificum* hodie non nisi auctoritate magistratus conuenire aut statuta condere possunt 3). *Iurisdictio* 4) ipsi nec in membra collegii nec in *opifices clancularios* 5) competit. De pretio statuere non possunt 6), et generatim iura ipsorum collegialia et pristina priuilegia ita interpretanda sunt, vt nec legibus imperii et prouincialibus, nec bonis moribus contraria esse intelligantur.

- 1) IO. PETR. DE LVDEWIG *de opifice exule in pagis*. Hal. 1724. DREVER §. 4. p. 29. *sqq.* Stiffers *Einl.* in die *Landwirthschaft der Deutschen*. c. 12. §. 23. p. 330.
- 2) *conclus. imp.* §. 13. in f. principi tamen permittit, contra ius prohibendi opificiarium artificem aliquem habilem, re ita ferente, ad exercitium opificii sui admittere. cf. de non tolerando in pagis opifice *Mecklenb. Erblandsvergl.* §. 259. *sqq.* C. C. *March.* V, 1. p. 6. 49. 115. VI, 1. p. 38. *sq.* 84. 89. 167. 459. C. C. *Magdeb.* III, 643. 723. V, 426. C. C. *Oldenb.* P. 6. p. 105. *sq.* 226. *Schaumb. Sächs. Recht* P. I. ex. 9. §. 2. 43. *Steins Alb. des Lüb. Rechts* P. 3. §. 497. *ius brunsv.* §. 188. KRESSII *diff.* p. 46. *Woltereck* p. 262. *Nassauisch. P. D.* p. 52. *Westph. P. D.* t. 31. §. 19.

- 3) MEVIVS P. 5. d. 229. LVTTERLOH l. c. f. 3. *conclus. §. 1.*
- 4) GE. HENR. AYRERI *progr. de via facti collegiis opificum ad persequendos opificiorum turbatores nec permissa nec permittenda* Goett 1752 *Cramer* von spoliis, welche durch unerlaubte Pfändungen der Zünfte verübt werden. P. I. der Wezl. Nebenst. p. 119. sqq.
- 5) IO. VOLCM. BECHMANN *de opificibus et litterariis clanculariis s. Böhnhäsen.* Len. 1683. 1744.
- 6) R. H. 1548. t. 36.

§. 333.

Status opificum internus et fines singulorum opificiorum 1) privilegiis Principum plerumque determinantur. Etiamnum non nisi personae liberae et integrae existimationis in sodalitates opificum recipiuntur, quem in finem *litterae natalitiae* 2) [Geburtsbriefe] requiruntur. Iure gladii gerendi opificibus interdictum est 3). De cetero quae circa receptionem tironum, boethorum magistrorumque inter opifices observantur, nimis sunt puerilia absurdaque, quam quae hoc loco proferri mereantur.

- 1) IO. CHR. THILO *de diuersorum opificiorum confusione Germaniae parum proficua.* Gott. 1737.
- 2) *conclus. imp. §. 4.* HENR. LINK *de litteris natalitiis.* Eisenbarth *Recht der Sprichw.* p. 61. sq.
- 3) *conclus. imp. a. 9.*

TITVLVS III.

DE RE CEREVISIARIA ET OENOPOLIO
VRBIVM.

§. 334.

Tertia tandem commercii ciuici pars in *iure coquendi et vendendi cereuisiam* positum est, quod, licet lex in fauorem vrbium lata vniuersalis non adsit, ex obseruantia tamen vrbibus proprium reputatur, adeoque nec *nobilibus*, nisi in possessione legitima constitutis competere demonstrauius [§. 288] 1).

- 1) praeter scriptores supra adlegatos vide adhuc: (Joh. Andr. Birners) Rechtsgedanken, welcher gestalt denen Städten vor denen von Adel und andern Landsassen die Braurbarßgerechtigkeit allerdingß zukomme, auch selbige, da sie solche von undenklichen Zeiten her besitzen, wie nicht weniger per rem indicatam confirmiret worden, auffer Zweifel -- zu schügen. 1697. et IO. OITO TABOR tr. *de iure cereuisiario*. Arg. 1656. et germanice. Ratisp. 1722.

§. 335.

Iam quamquam ius coquendi cereuisiam recte pro parte commercii ciuici habeatur, non omnibus tamen ciuibus promiscue competit, sed plerumque *aedibus* cohaeret, quae inde in *braxatorias* et *coffaticas* describuntur [Brauer und Rothhäuser]. In plerisque vrbibus
domini

domini harum aedium in certum collegium conuerunt, quod Brauergilde, Braugewerken, Braugenossen adpellant, quod vel collatis in commune sumtibus vel secundum seriem numerumque aedium [Kiegebrau 1)] hoc ius exercet. Constituto eiusmodi collegio, nec Princeps nec magistratus numerum harum aedium priuilegiatarum, inuito collegio, augere potest, nisi lex, pacta cum collegio braxatorio, vel obseruantia contrariam iubeant 2).

- 1) cf. J. F. Unger vom Verfall der Braunahrung in den Städten, und wiefern solche wieder möglichst empor zu bringen; in den *Samm. gel. Anz.*, 1752. p. 1229 sqq. wie solches mit Beybehaltung des Kiegebrauens geschehen könne. p. 1285 sqq. p. 1317. sqq. et ANONYMI Abhandlung von dem vorzüglichen Nutzen zusammen getretener Gesellschaften bey wichtigen Unternehmungen, in den Exempeln der Brand-Assecurations- und Braugesellschaft zu Hannover; in den *Samm. Beytr.* 1760. p. 1489-1536.
- 2) Orth T. I. p. 384. Cellis Princeps sub auspiciis noui regiminis vni e ciuibus ius coquendi cereuisiam conferre potest; quod v. c. Georg. Ludouicus d. 25. Sept 1705. nolocomio militari (Kriegshospital) concessit; collegio tamen braxatorum gratiam redimendi huius priuilegii (die uns dermalen zu vergeben competirende neue Braugerechtigkeit) pro 200 imperialibus indulgit.

§. 336.

De cetero cum res cereuisiaria non postrema sit politiae cura: magna etiam Principum magistratuumque in ea rite constituenda sollicitudo

citudo versatur. Hinc ergo publicae prostant leges, quibus res cereuisiaria ordinatur [Brauerordnungen 1)] et ministri quoque iisdem obseruandis publica auctoritate constituuntur.

- 1) vide e. g. Brauerordnung der Stadt Göttingen d. 5. Nou. 1734. SCHEID *de iure coqu. cereuisif. diff. II. §. 19.* Dan. Eberh. Barings Nachrichten vom Hannöuerschen Broiban. (Hann. 1750.) p. 32. 199. HEVMANNI *initia* p. 343. 199.

§. 337.

Ius oenopolii 1) s. vini vendendi [Weinshank] licet a ciuibus plerumque exerceatur, pro parte tamen commercii ciuici non habetur. In plerisque enim ciuitatibus mediatis magistratui quidem cella vinaria [Rathsweinsheller] interdum etiam academiis 2) indulgetur; ius tamen vendendi vini plerumque Principis demum consensu adquirendum est, qui etiam inspectores et mensores ad euitandam vini deprauationem constituere solent 3).

- 1) AH. FRITSCH *de iure oenopolii.* Naumb. 1660. HENR. BALTH. ROTH *de periculo et commodo in emptione vini.* Ien. 1688. IMM. WEBER *de crimine adulteratorum vinorum.* Gieß. 1708. 1751. 10. PHIL. DORSNER *de iure vinicopii.* Arg. 1741. C. C. march. VI, 1. p. 462. Magdeb. P. D. c. 19. *Vlass. P. D.* p. 82.
- 2) priuileg. acad. Goetting. §. 13.
- 3) HEVMANNI *initia iur. polit.* §. 229. 259. Steins *Abhandl.* §. 266.

§. 338.

Quod tandem ad ius coquendi et vendendi *vinum adustum* 1) [Brantweinbrennen und schenken] attinet, neque hoc in partibus iurium ad negotiationem ciuicam pertinentium collocandum est. In plurimis certe prouinciis olim hodieque hoc ius merae facultatis fuit, liberoque adeo arbitrio ciuium relictum est; hoc tamen in territoriis tantum non omnibus introductum est, vt certus canon annuus [Blasenzins] siue camerae redditum Principis siue aerario prouinciali pro libero huius iuris exercitio soluatur. Accedit, quod quum multum frumenti in eodem coquendo absumatur, eiusdem praeparatio ob frumenti raritatem saepenumero vel omnis prohibeatur, vel arctis certe limitibus circumscribatur 2).

- 1) CHR. LVD. SCHEIDII *singularia quaedam de eo quod iustum est circa vinum adustum, praecipue ad usum terrarum brunsvico-luneb* Goett. 1739. FERD. AVG. HOMMEL *de iure vini adusti*. Lips. 1753. ANONYMI *Rechtsbegründete Abhandlung von Brantweinbrennen und jährlicher Bezahlung des Kesselgeldes*. Rostock 1754.
- 2) HEVMANNI *initia* §. 256. p. 346. sq. *Pommersche Grundgesetze* p. 30. 335.

CAPVT VI.

DE RVSTICIS LIBERIS ET HOMINIBVS PRO-
PRIIS EORVMQVE STATV, IVRIBVS
ET PRAEDIIS.

SECTIO I.

DE IVRIBVS ET OBLIGATIONIBVS RVSTI-
CORVM GENERATIM.

TITVLVS I.

DE STATV RVSTICORVM EORVMQVE DI-
VISIONIBVS GENERATIM.

§. 339.

Rustici 1) denominatio tam late patet, vt omnes ruri degentes comprehendat; in sensu autem iuris sumta hominem ruri agris colendis occupatum designat, siue liber ille sit, siue imperio herili obnoxius. Complexus vero iurium et obligationum rusticos concernentium *ius georgicum* 2) [Dorfrecht, Landrecht] appellatur (§. 59-63.).

1) WOLF. FRID. SCHROEDTER *denotione rusticorum in Germania*, Goett. 1743.

- 2) scriptis ad §. 60. adlegatis addendi: AVG. BEN. CARPZOV *de praecipuis rusticorum privilegiis*. Lips. 1678. SAM. STRYK *de diuerso colonorum iure*. Hal. 1709. IOA. IAC. REINECCII *specimen meditationum legalium in rem rusticam et fabrilem*. Hamb. 1744. Jo. Gottl. Klingners *Sammlungen zum Dorf- und Baurenrechte*. T. I- IV. Leipzig 1749. sq.

§. 340.

Rustici omnes olim hodieque liberi vel serui dicuntur, quae tamen diuisio ex iure patrio, non ex peregrini iuris praeceptis, est diiudicanda 1). Iam omnis fere *seruitus rusticorum* in Germania obligatione ad operarum censuumque praestationem continetur, haec autem obligatio cum vel personae, et id quidem iure hereditario, vel praediis cohaereat: sequitur, eam recte in *personalem* et *realem* seruitutem describi 2). Qui in personali hac seruitute constituti sunt, *homines proprii*, *Eigene*, *Eigenbehörige*, *Halseigne*, *Leibeigne* nominantur; quorum adeo conditio amisso praedio non tollitur. *Reliqui rustici*, licet ob praedia, quae possident, eidem ad operas et census obligationi obnoxii sint, *personali* tamen *libertate utuntur* 3), eorumque obligationes cesso praedio extinguuntur, neque adeo inconcinna est eorum sententia, *qui libertatem imperfectam* 4) ipsis tribuunt. Tandem qui neque personae neque praedii intuitu operas censusque praestant rustici, liberi

vocantur [Freie, Freysassen], quorum tamen vt videbimus, perpauci in Germania deprehenduntur.

- 1) IVST. HENN. BOEHMER *de iure et statu hominum propriorum a seruis Germaniae non Romanis derivando, et de usu huius doctrinae.* Hal. 1716. Tom. I. exerc. ad Pand. p. 735-809. GÖTTL. STURM *de rusticis neque seruis Romanis, neque germanicis.* Witeb. 1732. Proj. des Preuss. Landr. P. I. L. I. t. 5. §. 4. Cod. iur. Max. bau. P. I c 8. §. 9. HEVMANNI Geist der Gesetze c. 13. §. 2. p. 156. cf. Kreitmayer T. I. p. 299. sq.
- 2) Optime rem describit glossator *weichb. sax. a. 3. §. 3. et spec. sax. lib. III. a. 42. p. m. 374.* zu einer Auflösung sollt ihr wissen, daß etlicher Dienst liegt auf dem Manne, etlicher auf dem Gute. Der Dienst, der auf dem Manne liegt, der macht ihn eigen, und heist davon seruus, und der Dienst, der da auf einem Gut liegt, machet einen nicht eigen, davon muß aber der Mann dienen dem, des das Gut ist, darumb daß er das Gut halten will.
- 3) Dav. Mevius Bedenken vom Zustand und Abforderung und verwiechter Abfolge der Bauerleute. Strals. 1653. IO. WILH. GOEBEL *de iure et iudicio rusticorum fori germanici.* Helmst. 1742.
- 4) IVST. HENN. BOEHMER *de libertate imperfecta rusticorum Germaniae.* Hal. 1732. T. I. exerc. ad Pand. p. 810. sqq.

§. 341.

In deducendis status rusticorum natalibus vulgo ad medii aevi rationes 1) recurritur. Sunt enim, qui omnes olim rusticos seruos

Dd

ho-

hominesque proprios fuisse contendunt 2), eosque introductione iuris Romani, artibus clericorum et expeditionibus cruciatis 3) in libertatem adsertos esse, atque adeo pro *liber-
tis* Germanorum reputari oportere. Enim-
vero sicuti probari non potest, omnes omni-
no rusticos seruos fuisse 4), nec olim homi-
nes proprii nisi in iis territoriis fuerint, vbi
hodieum adhuc deprehenduntur: ita nec de
manumissione, ad quam prouocant, constat
5). Hoc tamen certum est, *magnas saeculis XV
et XVI circa statum rusticorum mutationes in-
sequutas* esse 6) praesertim cum miles perpetuus colligeretur, onera publica perpetua a
rusticis praestanda introducerentur, et Prin-
cipes ex rationibus oeconomicis rusticis ius
hereditarium confirmarent, operarumque
praestationem ad certam aliquam regulam in
singulis fere territoriis reuocarent 7).

- 1) ANT. LVD. SEIP *de statu rusticorum ex medii aevi
rationibus caute iudicando.* Goett. 1748.
- 2) IO. GE. ESTOR *disquis. de praesumptione contra ru-
sticos in causis operarum,* praemissa GROLLMAN-
NI *diff. de operarum debitarum mutationibus.* Gieß.
1734. rec. Ien. 1742. IO. LEONH. HAVSCHILD
*de praesumptione pro libertate naturali in causis ru-
sticorum.* Dresd. 1738. EIVSDEM *Beyschriften
von Bauren und Frohnen.* ib. 1741. 8. IO. IAC.
REINECCIUS *de rustico quondam seruo.* Ien. 1749.
A. RVD. IOS. BVNEMANNI *adsertio de rusticorum
libertate et operis contra Reineccium.* Hann. 1750.
- 3) I. H. BOEHMER *de imperfecta rusticorum libertate*
§. 17. IDEM *de varia iurium innouatione per ex-
peditio-*

petitionem cruce signatorum c. 2. §. 9. T. I. exerc.
p. 325 fqq.

4) *Grupens* obseruat. p. 1005. fqq. c. mea *de iurib*
ingen. c. 1. §. 20. fqq. p. 53. fqq.

5) *Buri Erl.* des Lehrechts p. 710. fqq.

6) Copiosius ea de re exponam in commentatione *vom*
ehemaligen und heutigen Zustande der Bauern, ins-
besondere in Ansehung der Dienste, quam pre-
paratam habeo. cf. GE. STEPH. WIESAND *de ortu*
et progressu seruitutis secundum ius nat. et civile.
Lipf. 1762.

7) De cetero *inconcinnum est argumentum a pristino*
statu rusticorum seruli ad hodiernam operarum
determinatarum vel indeterminatarum praestatio-
nem. Nam (1) si rusticus libertatem in genere
euicit, quam ESTOR aliiq. concedunt, libertatem
etiam ab operis euicisse censendus est. Concessio
enim toto pars quoque concessa esse praesumitur.
(2) *reseruatio operarum*, quam ESTOR factam esse
ait, *est res facti*, quae non praesumitur, sed ab ad-
legante probanda est. (3) ipsi homines proprii nec
olim, nec hodie operas indeterminatas semper
praestiterunt cf. ipse ESTOR §. 11. p. 13. (4) saepe
ipsi ingenui et nobiles praedia rustica colentes
olim hodieque operas praestiterunt. (5) tota haec
operarum praestatio, si ab hominibus propriis
discesseris, realis est, atque adeo sine discrimine
natalium a rustico libero et seruo virtute praedii,
quod colit, exigenda. (6) omnis de pristina ru-
sticorum seruitute ac manumissione quaestio iustis
proportionibus destituitur, et (7) iura et obliga-
tiones rusticorum pro singulorum territoriorum et
praediorum habitu adeo variant, vt regulae gene-
rales hac de re efformari non possint. In exigen-
dis ergo his praestationibus, *res vnice ad leges, pa-*
cta, et possessionem liberosque censuales redit (§.
60). Certe qui secus sentiunt, sibi ipsis et clien-
tibus suis turpiter imponunt. cf. cit. c. mea c. 1.

§. 24. p. 66. sqq. HEVMANNI *initia* §. 224. p. 290. sqq.

§. 342.

In quibusdam Germaniae territoriis, bello vastatis 1), accolis ex Belgio, Flandria et aliunde venientibus agri praediaque rustica mitioribus plerumque conditionibus colenda tradebantur, vnde *terrae hollandenses* 2) [*Holländeren*] et *flandrenses* [*Flämische Güter*] iusque *hollandicum et flandrense* 3) deriuantur. Simile institutum nostra aetate Principes tenuerunt, qui hominibus ex terris Salisburgensibus et palatinis religionis causa profugis [*Wfätzische und Salzburger Emigranten*] praedia rustica colenda tradiderunt 4).

1) Braunschv. Anzeigen 1746 p. 2349. sqq.

2) meine Abhandlung von Holländeren und Flämischen Rechte; in den Samöv. Beyträgen 1761. p. 649. sqq.

3) J. C. Lesser von dem Flämischen Recht und Gütern in der güldenen Aue ohnweit Nordhausen. Nordh. 1755.

4) vide e. g. C. C. March. II, 1. p. 726.

§. 343.

Rustici, qui agros Principi proprios, praefertim in praefecturis colunt, *dominici* (olim *fiscalini*) vocantur [herrschaftliche = Amts = Cammerbauren] et in terris Marchiae electoralis *immediati* [Immediatbauren] 1) [§. 301. n. 1]; quibus

quibus opponuntur *patrimoniales*, agros nobilium vel vrbium tenentes [Zunkerneyer, Gutsleute, adeliche Hintersassen, Mediatbauren] 2), quae distinctio magni momenti est, cum non semper, quae legibus prouincialibus de statu rusticorum sanciantur, ad rusticos patrimoniales pertinere censeantur.

- 1) alio sensu in terris bremensibus rustici quos *Erbeben* vocant, immediati vocantur, qui nempe in praefecturis degunt, sed iurisdictioni praefectorum non nisi in causis liquidis subsunt. cf. *memoriale I. deputator. bremens. Holmiae 1662. oblatum.* MSS.
- 2) elem. iur. brunsv. §. 222. ANONYMI Abhandlung von dem Zustand der adelichen Hintersassen in den S. Schleswig und Holstein; in Dreyers Abhandl. T. I. p. 361-442.

§. 344.

Ecclesiae germanicae cum variis artibus magna agrorum latifundia adquisuerint 1), mirandum non est, rusticos quoque in his agris degentes in earundem potestatem peruenisse, quibus magnae saepenumero immunitates indultae 2) sunt. De cetero nomen ipsorum vel a sancto ecclesiae tutelari deriuatur, vnde v. c. *Martensleute* 3), *Peterslinge* 4), *Pirmannskinder* 5), *Ulrichsleute* dicti sunt, vel generatim ab ipsis ecclesiis earumque dote denominantur, vnde adpellationes rusticorum *dotalium*, der *Gotteshausleute*, *Dotal Psarr*, *Wiedemuthsbauren* 6) permanarunt.

- 1) MOSHEMII *instit. hist. eccl. p. 297. sqq.*
- 2) CHR. LVD. CRELLII *diff. de rusticorum dotalium immunitate a iurisdictione et oneribus publicis. Vit. 1755.* et ANDR. FLOR. RIVINI *progr. de dotibus praediorum, CRELLII diff. subiunctum. KRESS de paroemia: unter dem Krummstab ist gut wohnen c. 2. §. 8. Cramers Nebenst. P. 29. p. 1. sqq.*
- 3) Gottl. Sam. Treuers *Untersuchung des Ursprungs und der Bedeutung des Wärtensmannes. Helmst. 1733.*
- 4) J. Ad. Kopp *von den armen Mannen, genannet die Pöterlinge in Hessen, der Wetterau, und auf dem Bogelsberg; apud KVCHENBECKERVM in anal. Hass. P. 9. p. 65. sqq.*
- 5) DE CRAMER *obseru. T. II. P. 2. obs. 689. §. 39.*
- 6) J. Gottl. Heineccius *von Dotal- Wiedemuts- oder Pfarrbauern; in den vermisch. Anmerk. (Berlin 1742. 8.) p. 74-99. quidam etiam nomen bargildorum et barscalcorum inde deriuant. cf. 10. GOTTL. GONNE de ducatu Franciae orientalis §. 38. p. 82. sqq.*

§. 345.

A modo agrorum 1) et iumentorum inde alendorum rustici varie denominantur. Qui enim integram curiam [einen ganzen Hof mit allem Zubehör] possident, et quatuor equis domino seruire coguntur, Vollmeyer, Vollspanner, Fuhrleute, Anspanner, et interdum Ackerleute; qui dimidiam, Halbspanner, Halbmeier; qui curiam cossaticam maiorem vel minorem, Großböther, Kleinböther; tandem qui parum aut nihil agrorum possident, Brinksitzer, Häuslinge, Einläuslinge adpellantur 2); qua tamen in

re mores Germanorum in singulis fere prouinciis admodum variant 3).

- 1) Deneke P. I. c. 6. §. 26. PVFENDORFII *obs. II.* 185. III. 102. ENGELBRECHT *spec. 3. obs. 85.* Sessencassel. Grebenordn. tit. 31. §. 9.
- 2) STRVBE *de iure villicorum c. 1. §. 12. p. 31.*
- 3) vide e. g. quae de his terris dixi in *elem. iur. brunsv. §. 221. sqq.* Cramers *Weglar. Rebenst. P. 6. p. 66.*

§. 346.

Quae reliquae sunt rusticorum diuisiones 1), eae tantum non omnes singularia praediorum rusticorum iura spectant, atque adeo melioris ordinis caussa ad sequentem tractationem ablegantur.

- 1) qui casam omnino non habebant, *gasindi* vocati, vnde vox *Gesinde* orta. BIGNON in *notis ad formulas incerti auctoris ad calcem form. MARCVLFI p. 580. et charta diuis. imperii Ludouici Pii a. 837. c. 7. apud BALZIVM T. I. p. 687.* postea dicti *uns behouede Lude.* HARENBERG *hist. dipl. gandef. p. 812.* vel *Sunderleute.* G. L. Böhmer in praefat. ad STRODTMANNI *ius curial. liton.*

TITVLVS II.

DE OPERIS RVSTICORVM.

§. 347.

Principales rusticorum obligationes censuum et operarum praestatione absolui diximus (§. 339.). *Operae* 1) rusticorum [*Dienste,*

Frohndienste, Robwold, Schaarwerf] generatim denotant facta in domini vtilitatem suscipienda, eaeque prout vel manuariae sunt vel iumentis praestandae, Hand-^s.l. Spanndienste adpellantur 2).

- 1) GE. AD. STRVVIVS *de operis et seruitiis rusticorum*. Ien. 1656. IO. FRANC. BALTHASAR *de operis subditorum*. Salisb 1656. 12. Col. 1709. 4. CASP. MANZIVS *de seruitutibus personalibus et operis seruorum*. Ingolst. 1658. 8. IO. ANDR. FROMMANN *de subditorum maxime rusticorum operis*. Tub. 1671. IO. VOLCM. BECHMANN *de iure operarum*. Ien. 1675. GE. ENGELBRECHT *de operis rusticorum*. Helmst 1675. CHR. WACK *de adaeratione operarum*. Erf. 1678. FRANC. TILEMANN NOLDEN *de operis subditorum et maxime rusticorum*. Giesl. 1691. GE. AD. STRVVIVS *de operarum locatione et conductione*. Ien. 1692. MELCH. DITHM. GROLLMANN *diff. I-III. de operarum debitarum mutatione*. Giesl. 1707. 1714. 1715. rec. cum praefat. ESTORIS *ib.* 1734. IO. PHIL. STREIT *de operis rusticorum determinatis et indeterminatis*. Erf. 1709. IO. FRID. HOEKNER *de operarum indeterminatarum determinatione*. Lips. 1720. CHR. HENR. DE BERGER *de iure ordinum imperii territoriali circa operas subditorum*. Ien. 1724. IOA. IAC. REINECCIUS *de odio operarum aedilitiarum immerito*. Erf. 1730. IO. GE. PERTSCH *de diuisione operarum in determinatas et indeterminatas earumque exactio- ne*. Ien 1731. 1748. ABR. KAESTNERI *progr. de operis rusticorum earumque per praescriptionem acquisitione*. Lips 1735. Chr. Mr. Grupen *von Diensten und Beden; in obs.* (1740.) p. 1005-1072. AVG. DE BALTHASAR *de seruitiis et operis rusticorum in Pomerania*. Gryph 1740. IO. MATTH. LE BRUN *de operarum praestandarum tam in genere quam rusticarum in specie fundamentis*. Arg. 1747. IO. VLR. CRAMER *de operis indeterminatis*

a rusticis ut subditis et possessoribus praediorum la-
 fiticorum, nec non ex transactione regulariter praes-
 tandis in se non odiosis nec omnimodo restringen-
 dis T. III opusc. p. 591. sqq. IDEM von halbierten
 Unterthanen, und wie weit sich bey ihnen die Wür-
 tung der Präsuntion pro operis indeterminatis ru-
 sticorum erstrecke; in den Weglar. Nebenst. P.
 10. p. 147. sqq. B. F. Rud. Lauhn von den Frohn-
 diensten der Deutschen, so entweder auf der Person
 allein, oder dem vorhandenen Zugviehe zugleich
 haften, mithin als reel nicht anzusehen sind. Frankf.
 1760. 8.

2) PVFENDORFII *obs. I, 121.*

§. 348.

Operae a rusticis praestandae omnes ex duo-
 bus potissimum fontibus permanant; aliae
 enim rustico, tamquam subdito a domino ter-
 ritorii imperantur; aliae vero a rustico tam-
 quam possessore praedii eiusdem domino prae-
 stantur. Ex iure territoriali rustici, praediis
 quoque nobilium adscripti, Principi ad eas
 operas obligantur, quae salutem securitatem-
 que territorii immediate promouent 1), et
 generali nomine *sequelae territorialis* 2) [Land-
 folge, Landhude] insigniuntur, licet haec in-
 terdum eas praesertim deponet operas et ve-
 cturas, quae ad belli necessitatem imperan-
 tur [Kriegerfuhren] 3). De cetero variae harum
 operarum classes in Germania occurrunt, quas
 Burgfesten 4), Hoffolge 5), Jagd olge 6) ad-
 pellant, quae tamen quum non raro ad priua-
 ta magis quam publica Principis commoda
 Dd 5 per-

pertineant, atque adeo iusto latius extendantur, recte hinc inde restringuntur, nec ultra obseruantiam facile, praesertim a subditis nobilium exiguntur 7).

- 1) HERTIVS *de superiorit. territ. §. 57.* MYLER *de statib. imperii P. 2. c. 72.*
- 2) AMAD. ECKOLT *de iure sequelae.* Lipsf. 1668. AHAS. FRITSCH *de iure lustrationis et sequelae.* Norimb. 1676. H. COCCEII *de iure sequelae.* Heidelberg. 1678.
- 2) HALTAUS VOC. *Landfolge. de vecturis bellicis cf. PVFENDORFII* obl. III, 190.
- 4) quo nomine designantur omnes operae ad conseruationem munimentorum territorii necessariae, praesertim cum *R. I. 1654. §. 180. et Cap. nouissima a. 15.* hanc necessitatem omnibus subditis imponat. cf. tamen *Strubens Erläuter des R. A. 1654. §. 180. T. IV. der Nebenst. p. 458. sqq. J. J. Mosers Geschichte des §. 180 des R. A. von 1654. P. 5. der Nebenst. p. 727. sqq.* Differunt ab his *Burgdienste* quae in utilitatem burgorum Principis priuatam exiguntur. *TABOR dec. 18.*
- 5) quae ad vehenda Principis aulaeque impedimenta exiguntur. *STRUBE de iure villic. c. 5. §. 7.*
- 6) *f. Jagdfrohnen.* hae inde potissimum peti solent, quia subditorum interfit, ferarum numerum, praesertim luporum, imminui. *GROLLMANN diff. I. c. 2. §. 3. p. m. 17. sqq. Bilderbeck von der Regalität der Jagden c. 2. l. 4. §. 4. p. III. Stiffers Forst- und Jagdhiff. c. 7 p. 37-47. p. m. 340. sqq. cf. PETR. MÜLLER de persecutione luporum. Ien. 1678. Eisenharths Recht der Sprichw. p. 182. sqq.* huc tamen non pertinent, quae in venatione recreandi Principis caussa instituta petuntur, quae alio ex fundamento a Principe, tamquam priuato, exiguntur. *Constit. Casselan. d. 27. Nou. 1685.*

7) copiosa hac de re est disputatio STRVBII *de iure villic. c. 5. §. 3-13. p. 175. sqq.*

§. 349.

Quae a rustico, tamquam cultore praedii, exiguntur operae, sine dubio pro concessione vsus praedii a domino facta, praestantur; quo fit, vt domino praedii 1), non autem ei, qui iurisdictionem in praedio exercet, praestari debeant 2), nisi probari possit, easdem ex obseruantia 3) vel pactis domino iurisdictionis deberi 4).

1) STRVBE *c. 5. §. 14.*

2) dissentit Buri *p. 721. sq.*

3) Ita in principatu calenbergico easdem domino iurisdictionis deberi notat *Strube in den rechtl. Ved. n. 117. p. 277. sq. et de episc. Hildesf. T. II. p. 527.*

4) POTTGIESSER II, 6, 25. *BYDER de operis burgensf. §. 21.*

§. 350.

Ipsae operae rusticanae pro singulorum territoriorum et praediorum habitu ita variant, vt vix ad generales aliquot classes reuocari queant. Omnino tamen notanda est earumdem in determinatas et indeterminatas diuisio. Scilicet sin ipsa operarum praestatio lege, pacto vel obseruantia ad certum tempus 1), numerum, locum modumque restringatur, determinatae [gemessene Dienste, in nostris ter-

ris

ris 2) ordinaire Herrendienste], *sin secus, indeterminatae*, [ungemeffene, extraordinaire Herrendienste] nominantur. Iam vero maxime viri docti disputant, *utrum rustici in dubio ad determinatas vel indeterminatas obligentur* 3); qua in re vnice ad obseruantiam, pacta et possessionem respiciendum est. Neque enim olim rustici operas indeterminatas vbique praestiterunt 4), ne homines quidem proprii; et cum ipsi Principes dominique praediorum ex rationibus cameralibus et oeconomicis certas definitasque operas indeterminatis praeferrent: factum inde est, ut tantum non in omnibus Germaniae territoriis pactis et obseruantia operae determinatae fuerint 5), eamque in rem *catastra operarum* [Dienstregister] inspicienda.

1) diurnas plerumque operas esse obseruat PVFENDORFVS *l. c.* §. 2.

2) *Elem. iur. brunsv.* §. 227. *sqq.*

3) LVDOLF *P. I. obs.* 105. REINHARTH ad *Christ.* Vol. 2. *obs.* 33. MEVIUS *P. 4. d.* 131. LEYSER *sp.* 416 *m.* 1.

4) STRVBE *c.* 5. §. 15. *p.* 219. *sqq.*

5) Res omnis ergo his regulis continetur (a) videntum an lege vel pacto res definita sit. (b) si his nihil definiatur, ad obseruantiam recurritur. Cum enim ea quae vt plurimum et ordinarie fiant, praesumantur: sequitur, pro diuersitate territoriorum nunc determinatas, nunc indeterminatas operas praesumi oportere. (c) in casu dubiae obseruantiae ad possessionem deueniendum est. (d) *sin* et haec dubia est, tutius agunt partes, cum rem omnem arbitrio iudicis vel Principis decidendam committunt, aut transactione controuersiam sopiant.

piant. Neueste Pommersche Gesetze p. 149. Kränk.
 Ritte ordn. p. 171. sq. Dreyers Abhandl. T. I. p.
 427. sq. PVFENDORF *obs. I.* 121. §. 4. Magdeb.
 P. D. t. 26. Hild. sh. Dienstordn. §. 29 Reuerfal.
 march. 1550. SCHEPLITZ IV, II. Altenb. L. D.
 P. 2. c. 2. t. 15. Sächs. L. D. P. 2. C. 51. Pfälz. L.
 D. t. 7. §. 14.

§. 351.

Definita semel pacto, lege vel obseruantia
 operarum praestatione, ab eadem nullo mo-
 do recedi potest, vt adeo dominus easdem nec
 augere, nec cum grauamine rusticorum cede-
 re possit 1). Hinc nec adaeratio operarum,
 inuito rustico, fieri potest 2), atque adeo iu-
 dex in his aliisque caussis, praesertim si ope-
 rae immodicae exigantur, easdem recte immi-
 nuit 3). Sin vero dominus praedii nihil vltra
 solitum operarum modum rustico imperet,
 omnino eidem subueniendum est, neque ope-
 rae pro rebus odiosis 4), aut libertati naturali
 repugnantibus habendae sunt, cum odium
 legum non mereantur, quae omnibus in re-
 publica communia sunt, et pactis, atque ac-
 quitate naturali nituntur, et ex ipsa contra-
 ctus rustici natura permanent.

1) PVFENDORFII *obs. II.* 71.

2) WACKL. c. CONR. WILH. DAEGENER *de abusi-*
bus, qui circa praestationes rusticorum plerumque
occurrere solent. Lips. 1721. GROLLMANN *diff.*
II. c. 4. Buri p. 745. sqq.

- 3) LEYSER *sp.* 418. *m.* 3. Buri p. 743. *seq.*
 4) IO. LVD. ALEFELD *de fauorabilibus et odiosis in iure.* Giesl. 1740.

§. 352.

In Saxonia 1), Lusatia inferiore 2) et aliis quibusdam territoriis vsu quoque receptum cautumque est legibus, vt liberi rusticorum, qui opificium non addiderunt, operasque suas aliis locare volunt, quorumque operis parentes opus non habent, domino easdem locare cogantur, quod vocant den Dienstzwang 3), a quo operarum praestandarum onere vt liberentur, specialibus domini codicillis opus habent, qui Erlaubnißschein s. Erlaßbrief adpellantur.

- 1) Chursächs. P. D. d. 1661. t. 23. Gesindeordn. 1735. t. 7. Schaumb. Sächs. Recht P. I. p. m. 125. 199.
 2) Niederlaus & D. t. 3. S. 5. Oberlaus. P. D. a. 3.
 3) T. I. REINHARTH *de iure protimiseos et retractus circa seruitia et operas liberorum subditorum in Elect Sax. dominis competente.* Erf. 1726. CHR. HENR. BREVNING *de gastindis hodiernis necessariis ex iure des Dienstzwanges.* Lips. 1757.

TITVLVS III.

DE CENSIBVS RVSTICORVM ET PRAEDIIS
CENSITICIS.

§. 353.

Altera rusticorum obligatio in praestationibus faciendis sita est. Hae quidem duplicis sunt generis, aliae enim Principi domino territorii, aliae vero domino praedii, quod rusticus tenet, faciendae sunt 1); illae vocantur *tributa*, *onera publica*, [Steuern, Landessteuern] et ex regulis iuris publici specialis germanici vnice diiudicantur; quae vero domino praedii ob possessionem vel dominium adeo utile rustico collatum faciendae sunt, generali nomine *censum* 2) [Zinsen, Unpflichten, Gülten] designantur, iisque quum omnes in dubio rustici obnoxii sint, non mirandum est, eosdem etiam omnes *cenfitas* [Zinsleute, Zinsmänner, Zinspflichtige, Gültmänner] dominum vero Zins s. Gült herrn et ipsorum denique *praedia cenfitica* [Zinsgüter, Gültshöfe 3)] adpellari, quae denominationes omnibus omnino rusticorum praediis communes sunt.

- 1) Copiose de vtraque harum praestationum specie exposuerunt STRVBE *de iure vill. c. 5. p. 240. sqq.* et IO. WILH. GOEBEL *de iure et iud. rusticor. c. 3. p. 95. sqq.*
- 2) LVC. BECKMANN *de censibus. Vit 1618. c. AB ESCHENS de iure censuum s. annuorum reddituum.*
Bas.

Baf. 1631. CHR. BESOLD *de iure censuum s. reddituum emendorum ementorumque*. Tub. 1634. CASP. MANZII *praeludium super censibus*. Ingolst. 1642. IDEM *de censibus et pensionibus*. ib. 1657. IDEM *utrum debitor censuum et usurarum a solutione excusetur propter defectum reddituum vel denastationem bellicam*. ib. 1658. SERAPH. RAZZIVS *an defectus mediorum debitorem a censu excuset*. ibid. 1658. 8. LVD. CREGEL *de censibus*. Alt. 1659. IO. GE. DOHLER *de iure censitico*. ib. 1667. H. LINK *de bonis censiticis*. Ien. 1669. IAC. BORN *de censu constitutiuo*. Lips. 1673. ANT. IVL. BYSMANN *de censu*. Helmst. 1675. CASP. ZIEGLER *de praediis censiticis ruralibus*. Vit. 1687. HERM. ZOLLIVS *de censu reservatiuo*. Rint. 1705. ADR. BEIER *de censibus promobilibus*, von Kutschersinsen Ien. 1706. CHR. SCHWANMANN *de iure detractionis et emigrationis; cum adpendice* CHR. LAVR. BILDERBECKII *de censibus*. Lips. 1707. ERN. TENZEL *de probatione et reprobatione bonorum censiticorum*. Erf. 1712. IVST. HENN. BOEHMER *de vario censuum significatu et iure*. Hal. 1722. T. II. exerc. p. 964. sqq. GE. ANDR. IOACHIM *de censu constitutiuo et reservatiuo* Lips. 1727. IO. DAN. STIPPER *de bonorum emphyteuticorum et censiticorum differentia, eiusdemque in elect. Saxoniae usu*. Lips. 1727. I. F. WEIDLER *de origine et natura bonorum censiticorum*. Vit. 1730. DAV. NEHRMANN *de iure censitico*. Lund. 1732. Franz Henr Schadens *ius censiticum s. das Erbzinnsrecht* Erf. 1737. 8. GE. HENR. AYRER *de censibus mora crescentibus*. Goett. 1744. EIVSDEM *progr. de censu regali*. ib. eod. IO. IAC. SORBER *de censu constitutiuo s. mutuo palliato* Ien. 1746.

- 3) s. Grundzinsquiter plerique enim census rusticorum de ipsis eorum fundis praestantur, meritoque adeo Grundzinsen adpellantur. Buri p. 1264. sq. Orth T. II. p. 284. sqq.

§. 354.

Praedia haec rusticorum censitica duplicis sunt generis; alia enim iure hereditario rustico tradita sunt; alia non item. Haec strictius vocantur bona censitica; illa vero *bonorum censiticorum* 1) *hereditariorum* [Erbensgüter] nomine insigniuntur, eoque nomine Icti etiam praeclare docti *emphyteutica* 2) bona sibi animo concipiunt 3), quae tamen immane quantum a bonis censiticis hereditariis differunt 4).

1) Buri p. 791. Braunsch. Anzeig. 1745. p. 1938. sqq.

2) IO. OTTO TABOR *de iure emphyteutico*. Arg. 1652. CHR. ANDR. ELVMIACHER *de iure emphyteutico, vitalitio et precario*. Salisb. 1661. 12. GE. WERNER *de iure emphyteutico, vom Erbziinsrecht*. Helmst. 1664. MELCHIOR LVBECK *de iure emphyteutico*. Lips. 1707. 12. IO. HENR. FELZII *diff. excerpta controuersiarum iuridicarum de iure emphyteutico*. Arg. 1709. IO. IOD. BECK *de iustis caducitatem emphyteuseos inferentibus causis*. Alt. 1723. IDEM *de iure emphyteutico s. Erbziinsrecht*. Nor. 1727. 1739. PHIL. CHR. BORNGIESSER *de praediorum emphyteuticorum iure et immunitate*. Gieff. 1736. FRANC. ALEF *de emphyteusi*. Heidelberg. 1742. in Vol. *diff.* p. 414. sqq. IO. PETR. DE BANNIZA *de emphyteuseos trans- et amissione*. Wirceb. 1752. GE. DAV. BVSSER *de refutatione emphyteuseos*. Gieff. 1752.

3) praeter MOEGLINGII, HOFFMANNI et IAEGERI scripta ad §. 96. adlegata vide de hac quaestione: IO. DAN. STIPPERI *diff. de bonorum emphyteuticorum et censiticorum differentia, eiusdemque*

in electorali Saxonia vsu. Lips. 1727. DAN. HOEFER quod iure germanico imprimisque electorali Saxonico inter bona emphyteutica et censitica nulla differentia intercedat. Waldenb. 1728.

- 4) potissimae bonorum censiticorum et emphyteuticorum differentiae in his momentis sitae sunt: (a) bonorum emphyteuticorum dominium vtile emphyteutae competit; censitae vero plerique conductorum tantum loco habentur. (b) emphyteutae ius hereditarium competit; censitae non semper; (c) emphyteuta operas non praestat, bene tamen censita (d) emphyteutae ius liberum alienandi habent; salvo tantum dominis iure protimiseo; censitae non item; (e) emphyteuta difficilius expellitur quam censita ob rationes iuris hereditarii; (f) contractus emphyteutae, confirmatione domini non indigent; bene tamen contractus censitarum. (g) emphyteuta expulso meliorationes fundi non restituuntur; in fundis vero censiticis plerumque expulso censitae a successore pretium meliorationum plerumque soluitur. ERN. TENZELII *progr. de melioramentis emphyteuticis* Erf. 1733. (h) emphyteuta nihil praeter exiguum canonem domino emphyteuseos praestat, in recognitionem dominii soluendum; censitae vero census perquam varios in compensationem utilitatis, quam ex praedio domini percipiunt, praestare obligantur, vt alia taceam.

§. 355.

Cum domini praedia sua rusticis cedentes non operas tantum sed census quoque sibi promitti curent, atque adeo quaedam sibi iura in praediis eiusmodi reseruare soleant: factum inde est, vt praestationes rusticorum censiticae plerumque *census reseruatiui* i [voor

behaltene

behaltene Zinsen] adpellentur; qui quum in recognitionem quoque domini soluantur, **Bekenngeld** 2), et si censita iurisdictionem simul domini se agnitorum esse promittat, **Dinggeld** vocantur. Haec ergo census reseruatui species praediis rusticis fere propria reputatur.

1) Buri p. 786. sqq.

2) Cramers Weglar. Nebenst. P. I. p. 63. sqq. singulis annis 20. renouari iubet **Maynz. L. R. t. 29. §. 2. 3.**

§. 356.

Longe alia ratio est *census constitutiui* [ein aufgelegter Zins], cum ipse fundi dominus summam aliquam pecuniae vel fructuum ex praedio prouenientium alteri se soluturum esse promittit, qui census cum vel titulo perpetuo vel reuocabili constituatur, in *redimibilem* et *irredimibilem* diuiditur [ablöslicher s. unablöslicher Zins] 1). In dubio census redimibilis habetur, cum nemo onus aeternum praedio suo imponere velle videatur, nisi ex pacto aliud adpareat 2). Pleraque huius census constitutiui exempla pristino vsurarum odio debentur, quod creditores permouit, vt *annuos redditus s. census* [jährliche Gülden s. Renten] loco vsurarum *emerent*, vt adeo verum inde mutuum, licet palliatum, pellucere intelligatur 3). De cetero facile intelligitur, *censum constitutum in praediis rusticis*

rariorem esse, cum rustici praediorum suorum domini non sint, vel certe restricto admodum dominio vtantur, atque adeo eiusmodi census non nisi consentiente domino praedii imponere possint.

1) Buri p. 788. fqq.

2) P. D. 1548. t. 17. §. 8. ANT. MATTHAEVS *de paroenia: een Jaer Kente is hondert Jaer Kente; een Jaer Losinge is hondert Jaer Losinge p. 138. fqq.* IVDOLF P. 2. *obs.* 127. IO. CHR. VNGER *de pacto repetendae sortis a venditore annuorum reddituum.* Goett. 1737. dissentit Trier. L. R. t. 14. §. 4-6.

3) SORBER l. c.

§. 357.

Cum dominorum valde interesset, census iusto tempore a rusticis praestari: saepenumero pacta interuenerunt, vt census mora debitoris cresceret, quae ipsa pacta *censibus promobilibus* 1) [Kutscherzinsen] originem dederunt, qui variis nominibus insigniuntur, et pro diuersitate creditoris vel debitoris Röniaszinsen [census regalis] 2), Fabryns 3), Worthzins 4), Zinsbuss 5) cet. adpellantur. De cetero hi ipsi census non praesumuntur, neque etiam eiusmodi poenae, cum id, quod interest, longe excedant, hodie facile exiguntur, cum iudices nostri summum ius summam iniuriam recte reputare soleant 6).

- 1) ADR. BEYER *de censu promobili*. Ien. 1726. GE. HENR. AYRER *de censibus mora crescentibus*. Goett. 1744.
- 2) GE. HENR. AYRERI *progr. de censu regali*. Goett. 1744. Lepidum eius exemplum praebet transactio urbis Bremae cum archiep. Hildeboldo a. 1259. celebrata, ubi ita: *Der schall de Voget wegen des Königs Gerechtigkeit alle Jar up S. Martensdach by Sunnenschin den Königetings entfangen, und de den nicht uthgiff by dem Sunnenschiene, deme schall de Tins duppelt upschlaen, so vacken de Klacke schleit, de Hane freyet, de Wint weyet, Sunne unde Maen Ebbe unde Floet up unde dael geht. Lünigs R. N. P. spec. cont. 2 p. 444. cf. Buri p. 804. sqq. GRVPENII ant. hannou. p. 123. singularem admodum census promobilis speciem ficit Erfurt. Freyziinsordn. t. 3. p. m. 180.*
- 3) *Gefahrerbenszins*. eiusmodi census coenobio S. Crucis ad Brunsvicum debetur, qui sub poena commissi ipso facto praedii ante diem Michaelis sub vesperam praestari debet. *Braunsch. Anz.* 1745. p. 1665.
- 4) *Gerife in fragm. marchicis P. I. p. 50. sqq.*
- 5) *Reinharths kleine Ausfüh. P. I. p. 244.*
- 6) AYRER *l. c. §. 28. sqq.*

§. 358.

Ratione securitatis domino intuitu censuum competentis mire variatur. Sunt, qui domino legalem hypothecam et praelationis ius competere contendunt, quae tamen opinio iuris communis regulis non conuenit 1). In quibusdam tamen prouinciis leges domino in concursu creditorum praelationem ratione censuum

per duo vel tres annos debitorum *tribuunt* 2), quae tamen, nisi obseruantia probetur, ad consequentiam trahi non possunt.

1) quod bene probauit STRUBE *de iure villicorum c. 4. §. 9. Buri p. 767. sq.*

2) hoc ius generatim tribuit dominis Anspach. Concurſordn. p. m. 16. Iure mecklenburg. reditus vrbium (Stadt- und Cämmereygefälle) non collocantur in concursu, sed ex paratissimis rebus debitoris (aus dem geradesten) praestantur. Erb-landsvergl. §. 362. Gothaische P. D. P. I. c. 18. §. 7. p. 87. Rottmann ad ordin. polit. schaub. p. 321. sq. Rec. guelpherbyt. 1619. §. 29. et constit. d. 3. Oct. 1707. renouata d. 21. Apr. 1745. Braunsch. Anz. 1745. p. 730. NOLTENIVS p. 74. sq. ad tres annos Hildesh. S. G. D. t. 34. §. 19. ad 2. annos Cod. Frid. P. IV. t. 9. §. 60-64. p. m. 517. sq. ad 5. annos. piis corporibus tribuitur in C. C. Culmb. T. II. P. I. p. 214. Sächs. P. D. t. 42. §. 8; ad 6. annos Magdeb. P. D. c. 49. class. I. §. 17-19. Ludovici Conc. Proc. c. 10. §. 21. fqq.

§. 359.

Quod tandem ad ipsas *cenſuum* a rusticis praestandorum *classes* 1) attinet, alii in parata pecunia praestantur alii fructibus [Zinsorn Haber s. Früchte] vel eduliis 2), alii denique animalibus. Vsu praesertim frequentantur *cenſus gallinarum*, quas Rauchhoner s. Rockhoner, Gohönre adpellant, quae de ipsis aedibus praestandae sunt 3). Singulorum *cenſuum ratio ex libris censualibus vnice probatur* 4) [§. 60.], neque enim leges eosdem augere aut
 contra

contra veterem pacti formulam exigere permittunt ζ) sicuti nec mutatio qualitatis fundi censitici facile permittitur, cum Principum interfit, rusticorum tales esse praestationes, vt publicis oneribus soluendis haud impares red-
dantur.

- 1) GOEBEL c. 3. p. 95. sqq.
- 2) Plerumque *census diebus festis praestabantur*, quo tempore genio suo indulgere solebant domini. Hinc v. c. census regalis (§. 356.) diebus Michaeli vel Martino sacris soluebatur. PVFENDORF II, 59. Orta inde est denominatio der *Ostereyer*, *Pfingstfäse*. cet POTTGIESSER lib. II. c. 6. §. 8. 9.
- 3) GE. FRID. DEINLEIN *de praestationibus gallinarum*. *Rauchhüner* s. *Rauchgänse* semper sunt praestationes reales. HALTAVS *glossar*. p. 1507. sq. Interdum domino iurisdictionis cedebant, et tum *Gohöner* (pulli iudiciales) dicebantur, quod egregie illustrat charta apud IO. VOGTIVM in *monum. med. rer. praecip. Brem. T. I. p. 520. sq.* cf. SENKENBERG *de conditione seruorum* §. 6. Alia ratio est der *Leibhüner* s. *Leibgänse*, quae ab hominibus propriis in signum subiectionis personalis exiguntur; Schweder von *Anschlagung der Güter* c. 12. p. 143. HALTAVS p. 831. 1245. *Eisenzharth von Sprichw.* p. 51. sq.
- 4) ERN. TENZEL *de probatione et reprobatione bonorum censiticorum*. Erf. 1712. CONR. WILH. STRECKER *de census per libros censuales probatione*. Erf. 1733. REINHARTH *ad Christ. Vol. II. obs. 38.* PVFENDORF *obs. II, 35.*
- 5) vide e. g. const. guelpherbyt. de 1737. in GE. FRID. IAEGERI *diss. de emphyteusi salinaria* c. 1. §. 11. p. 47. sq.

§. 360.

In illustrioribus, quos rustici praestant, censibus, *decimae* 1) [Zehnten] quoque ponendae sunt. Plerumque quidem de fructibus 2) praestantur, interdum tamen de animalibus 3) quoque [Blutzehnten, Schmalzehnten, Fleisch-, Immenzehnten] soluuntur. Ipsa autem decimarum praestatio duobus modis peragitur; aut enim domino decimarum [Zehentherr] octauus, decimus 4) cet. manipulus frugum in agro relinqui debet, quod ordinarie fieri solet; aut rusticus [Zehentpflichtiger] loco decimarum certum frumenti vel pecuniae modum domino praestat, quae *decimae saccariae* [Sackzehnten] nuncupantur, recteque *impropriae* 5) dicuntur, eaeque saepenumero qualitatem coloniae perpetuae induerunt 6), licet ex analogia iuris in casu dubio tutius pro locatione conductione habeantur, cum debitor titulum possessionis mutare non possit, neque etiam solus temporis, licet immemorialis, decursus praescriptionem in re merae facultatis efficiat, ut adeo domino semper integrum sit, sublatis decimis saccariis, ad proprias regredi 7). De cetero hodie omnes praediorum nobilium domini sicuti in omnimoda decimarum possessione, ita etiam in *decimarum noualium* 8) [Kottzehnten 9)] quae de agris nouiter excultis exiguntur, exercitio defenduntur 10).

1) Jo. Wernole Zehendreht. Inspr. 1646. Nürnberg. 1722. H. HAHN *de iure decimarum*. Helmst. 1650. IO. BRUNNEMANN *de decima*. Frf. 1664. CHR. LVD. DIETHER *de decimis*. Frf. 1670. 8. CHR. REDEKER *diss. I. de decimis laicorum in terris protestantium*; praeside CHR. WERNH. MVHLPFORT. Ien. 1689. II. Rost. 1691. Jac. Blum nützlicher Unterricht vom Zehendreht. Leipz. 1696. C. H. SYRINGII *aurea praxis iuris dicimandi*. Nrb. 1708. 8. C. H. HORNII *progr. num ius decimas exigendi ad arbores quoque vento vel turbine adiectas porrigatur*. Vit. 1716. CONR. FERD. HAAS *de iure decimarum*. Erf. 1720. IO. CASP. BARTHEL *de decimis*. Herbig. 1729. T. II. *opusc. p. 707 sqq.* J. J. Reinharths Gedanken von der Befugniß des Zehendherrs, von einem Acker auf den andern auszugehen. 1743. IDEM: ob ein Sachzehend dergestalt wiederrusslich seye, daß man den Zehend wieder in Garben auf dem Feld nehmen könne? Tom. I. der Kleinen Ausführung. (Gieß. 1745. 8.) p. 355 - 440. GE. LVD. BOEHMERI *diss. de origine et ratione decimarum in Germania*. Goett. 1749. J. II. von Cramer: ob Zehendpflichtige dadurch, daß sie statt des Zehenden in Natur eine jährliche Abgibt an Früchten oder Geld über Menschen Gedanken liefern, ein *ius emphyteuseos* oder *coloniae perpetuae* am Zehenden erlangen. P. V. der Wezl. Nebenst. (1757.) p. 158. *sqq.*

2) et quidem de omnibus fructibus. PVFENDORF *obs. II. 151.* hinc paroemia: wo der Pflug hingehet, da gehet auch der Zehend hin. s. quod idem est: was der Acker trägt, muß Zehenten geben. Eisenharth von Sprichw. p. 594. *sqq.* vid. e. g. Cramer von Grundbieren: oder Cartuffelzehenden T. XII. der Wezl. Nebenst. p. 25. *sqq.* de *decimo cespite* (Zehenttorf) C. C. Oldenb. IV, 53.

3) *quas decimas minutas* s. Dchtum, Uchtpenning appellent. GE. LVD. BOEHMER l. c. §. 14. eaeque vitulos quoque, sues aliaque animalia comprehendende.

hendebant. PVFENDORF *obs. III, 209.* De equis indomitis f. (Stotperde, Wildeperde) secundum sententiam in iudicio Mindensi a. 1321. latam non dabantur. Scheidt vom Adel p. 281. ACHAT. CAR. LVD. SCHMID *de nonis.*

- 4) cum tamen non praecise decimus vel octauus manipulus in singulis agris, sed decima, octaua cet. pars fructuum in agris existentium debeatur; recte domino decimarum ius, numerum manipulorum ex vno agro in alterum continuandi (Fortzehlen des Zehentens) tribuendum est, cum alias nequitiae rusticorum occurri nequeat. Cramer vom Fortzehlen des Zehentens T. XII. der Wezsl. Viebenst. p. II. sqq.
- 5) PVFENDORF *obs. I, III.*
- 6) PVFENDORF *obs. II, 137. III, 132.* BOEHMER l. c. §. 29.
- 7) Keinshard P. I. p. 374. sqq. Cramer P. 5. p. 160. sqq.
- 8) PETR. REBVFVS *de noualibus et decimis feudali- bus.* Col. 1571. 1590 Antw. 1615. 8. MARC. TOB. NEUBRONNER *de noualibus* Arg. 1654. HENR. BALTH. ROTH *de noualibus.* Ien. 1687. IO. ERN. WOLFART *de decimis noualibus.* Marp. 1727. ANT. GOELL *de decimis noualium.* Campid. 1738.
- 9) BOEHMER l. c. §. 31. 32. PVFENDORF III, 131. Strubens Nebenst. T. V. p. 219. sq. EIVSDEM *rechtl. Bedenk.* n. 100. p. 239. sq. n. 135. p. 319.
- 10) *elem. iur. brunsv. lueub.* §. 698. sqq. C. C. march. V, 3. p. 343. sqq. Magdeb. P. D. c. 45. p. 278. C. C. Culmbac. T. II. V. I. p. 214. Mecklenb Erb- landsvergl. §. 348. 349. 505. de terris austr. Werndle in adp. p. 18. Hildesh. P. D. §. 87. 88. Bayrisch. L. R. t. 28. cf. SCHOTTELIVS c. 8 p. 229. sqq. Mindische Landesverträge p. 236. Stru- bens Bedenken I, 222. sq. Lippische Ordn. wegen der

der Dienste, Zehnten und Pächte 1664. Wolfenb.
L. D. S. 25.

§. 361.

Quod tandem ad *remissionem census s. mercedis* 1) *rusticorum* attinet; cum res non ubique legibus sit determinata, ex analogia iuris decidenda est. Iam cum alii census in solam dominii recognitionem praestentur, atque adeo leuiores sint, neque proportionem cum fructibus habeant; alii vero omnino proportionem cum fructibus praedii habeant; illius quidem census remissio ex rigore iuris peti non potest; bene tamen huius, si nempe rusticus *ob calamitatem bellicam, luem pecorum, sterilitatem* aliasque calamitates publicas vel nullos adeo fructus perceperit, vel adeo paucos, ut se familiamque inde alere vix valeat; quod eo magis aequitati consentaneum, quia operarum praestatio, quibus obnoxii sunt rustici, duriores eorum prae aliis conductoribus conditionem efficiat. Secus autem dicendum, si *praestationem casuum solitorum et insolitorum nominatim in se receperit* 2); ut tamen et in hoc casu sicut in omni quaestione 3) tutius omnia arbitrio iudicis committantur 4).

- 1) IO. HENR. WIELAND *de remissione mercedis facienda conductori ob sterilitatem*. Arg. 1648. FRID. GERDES *de remissione pensionis s. mercedis in locatione conductione*. Gryph. 1671. IO. CHR. FALKNER *de remissione locarii ob sterilitatem aliosque casus*

casus fortuitos. Lipf. 1675. ENNO WILH. RYSEL *de pensionis ob sterilitatem remissione.* Helmst. 1677. ABR. A WESEL *de remissione mercedis propter bellum;* in operibus. Amst. 1701. 4. IO. BERNH. FRIESE *de mercede propter sterilitatem remittenda.* Jen. 1720. ERN. HENR. MYLIUS *de remissione mercedis propter sterilitatem in praediis rusticis.* Lipf. 1740. LVD. FELIC. MARCI *diff. de mercede ob sterilitatem remittenda.* Arg. 1740. AVG. DE BALTHASAR *de remissione mercedis in locatione praediorum rusticorum ob ingens damnum ex lue pecorum conductori contingens.* Gryph 1751. 1756. ANONYMVS: *wer bey verpachteten Gärten, Aekern und Wiesen den durch den Krieg verursachten Schaden tragen müsse?* in den *Saännöv. nützl. Samml.* 1758. p. 481. sqq. IO. STEPH. PÜTTER s. resp. WILH. HERM. RIEDESEL AB EISENBACH *de eo quod iustum est circa remissionem mercedis in locatione conductione ob calamitates bellicas.* Goett. 1760. Carl Gottfr. Winflers *rechtliche Abhandlung von Kriegsschäden.* Leipz. 1762. 8.

- 2) EV. OTTO *de praestatione casuum solitorum, insolitorum et insolitissimorum;* in Volum. *diff.* p. 295. sqq.
- 3) *constit. camerae regiae hannou.* d. 26. Mai. 1758. d. 8. Sept. eod. et *hassiac.* d. 20. Apr. 1759. vide in *adpend. differt. Riedeselianae* p. 115. sqq. C. C. *march.* IV, I. p. 379. 406. 414. 438. 444. 448.
- 4) MEVIUS *P. 5. d. 99. P. 6. d. 46.* LEYSER *sp. 40. m. 4. sp. 217. m. 6.* IO. WILH. DE GOEBEL *obseruat. de locatione et conductione* (Helmst. 1748.) S. 157. sqq. p. 96. sqq.

TITVLVS IV.

DE DOMINIO, CONTRACTIBVS ET EXPVL-
SIONE RVSTICORVM.

§. 362.

Plerique *rustici olim iure hereditario vsi non sunt* 1), licet negari non possit, fuisse iam olim, quibus eiusmodi ius hereditarium omnino competeat 2). Enimvero cum frequens *possessorum mutatio ipsi dominorum utilitati contraria esse videretur*, praetertim cum onera publica, eaque perpetua introducerentur (§. 340.): satius esse duxerunt principes, *rusticis ius hereditarium tribuere*, quod a saeculo inde XVI. in plerisque prouinciis lege, pacto vel obseruantia factum est 3). *Nobiles tamen et reliqui praediorum domini, rem suam agi credentes, difficillimi in tribuendo iure hereditario fuerunt*, quo factum, vt necdum rustici patrimoniales semper et vbique eodem cum rusticis praefectarum iure vtantur 4).

1) STRVBE c. 2. §. I.

2) J. M. Strubens *befestigtes Erbrecht der Stift Hildesh.* Meyer p. 1. sq. p. 74. sqq.

3) STRVBE c. 8. §. 1. sqq.

4) STRVBE c. 8. §. 3. p. 295. sq.

Hoc tamen ius hereditarium rusticis collatum non eo extenditur, ut vel omnino libera sit eorumdem successio, vel praedium rusticum diuidi possit inter liberos 1). Cum enim ob operarum et censuum rationem domini maxime interfit, curiam non diuidi: plerumque *vni tantum e liberis curia cedit, primogenito* 2) nempe vel *minori* 3) *vel ei quem dominus elegit* 4), qua in re mores Germanorum mire variant; qui si nihil definiunt, ordini succedendi iuris communis standum est 5); cum fere nullibi *successio feudalis* inter rusticos recepta sit 6).

1) Magdeb. P. D. c. 24. c. 29. §. 3. 9. GOEBEL c. 4. §. 13. p. 225. sq.

2) e. g. in principatu *Cellensi. elem. iur. brunsv. §. 237. 245. PVFENDORF I, 91. II, 33.* et in comitatu *hoyensi Strubens Bedenken p. 342. sqq.*

3) ita olim in ducatu brunsvicensi. cf. MATH. VON WICHT *de origine et causa statuti ostfriscici quo fratri minori sedes paterna prae maioribus natu possidenda in successione relinquitur.* Groen. 1724. CONR. ERASM. LINGIVS *de statutoria fratris iunioris praedium possidendi praerogativa* s. 1. §. 3. NOLTENIUS *de iure vill. p. 21. sqq.* Cramer vom Minorat bey Bauergütern P. 7. der Wezsl. Tebenst. p. 162. sqq.

4) ita in terris calemburgicis vsu obtinet. STRUBE c. 8. §. 6. PVFENDORF III, 182.

5) hinc si domino ius eligendi tribuitur, hoc ad eum casum tantum restringendum, si reliqui coheredes

des possessori ius suum dubium reddunt, nec hic fit idoneus. Strubens Ved. n. 4. p. 16.

- 6) diff. mea de differenti praed. rusticor. et feudor. quoad successionem §. 12. sqq.

§. 364.

Pleraque rusticorum praedia feudis gemina vicinaque esse reputantur 1), atque ideo Lehen, Zinslehen, Leihen, Erbleihen adpellantur 2). Ad similitudinem ergo feudorum introductum est, vt mutato praedii rustici possessore aut facta contractus renouatione 3), domino, pro concessione praedii soluatur *laudemium* 4) quod Lehenwaare 5), Handlohn 6), Ehrschas 7), in primis autem Leihkauf, Mahlpfennig, Weinskauf 8), Herrenweinkaufsaelder, et bona rustica *laudemialia* 9) s. Ehrschätzigē Güter vocant. Origo et indoles huius praestationis falso a *quingagesima emphyteutica* 10) deriuatur. *Quantitas laudemii* non vbique eadem, et vel certa pecuniae quantitate, pactis, lege vel obseruantia determinanda, vel fructibus integri vel dimidii anni aestimatur 11); simulac vero de quantitate eius legali vel conuentionali constat, eandem augere non licet 12). Hereditate ad collaterales delata semper praestat, raro tamen, sin ad descendentes deuoluitur 13).

- 1) FRANC. CAR. CONRADI de nominibus Germanicis Seode et Lehen. Helmst. 1733. in IENICHII thes. iur. feud. T. I. p. 561. sqq. sed cf. cit. diff. mea §. 5.

2) vide

- 2) vide e. g. Pfälz. L. R. P. 2. t. 5. p. 276. Solm. L. R. P. 2. t. 5. Ostfries. c. 249. Sohenl. L. R. P. 2. t. 7. § 1.
- 3) in casu tamen mutati domini laudemium non debetur, etiamsi forte semel a rustico solutum fuerit. LEYSER *spec. 104. m. 6.* STRUBE *access. ad ius villic. obs. 21.* PVFENDORF *obs. II, 35. III, 36.* Strubens *Bed. n. 49. p. 120. sq.* nec in casu secundarum nuptiarum rustici exigi potest. *Cramers Weßl. Nebenst. P. 6. p. 18. sqq.*
- 4) GE. FRANZKIVS *de laudemiiis.* Ien. 1623. 1664. 4. tractatus variorum de laudemiiis. Aug. Taur. 1629. f. PETR. PANCRAT. KRAVSS *medulla laudemiarum.* Ien. 1678. HENR. BALTH. ROTH *de laudemiiis.* ib. 1679. IO. SCHILTER *de bonis laudemialibus.* Arg. 1698. ERN. TENZEL *de laudemio eiusque contra legem publicam prohibitiuam praescriptione.* Erf. 1725. IO. FLOR. RIVINI *progr. de iure, quod domino directo intuitu laudemii competit.* Lips. 1727. AVG. LEYSER *de probatione laudemii per libros censuales et litteras inuestiturae.* Helmst. 1728. ABR. KAESTNER *de laudemio.* Lips. 1731. IDEM *de laudemio ad casum non extendo.* ib. 1734. GOTTL. STVRMII *praecipua laudemii capita.* Vit. 1734. IO. ERN. SCHROETER *de origine laudemiorum apud Germanos.* Erf. 1744. C. F. WALCH *de retrouenditione a laudemii onere libera.* Ien. 1761.
- 5) IO. CHR. PESLERI *progr. de origine vocis Lehenwaare.* Frf. 1750.
- 6) Interdum gallinae quoque, more Germanorum, (§. 358.) laudemii loco praestantur; hinc paroemia: die Henne trägt das Handlohn auf dem Schwanz HERTIVS *de paroem. I, 19.* Eisens Harth von Sprichw. p. 601. sq.
- 7) GOTTL. SAM. TREVER *de significatione honorum qui in feudorum concessione commemorantur* §. 10; *in parerg. goett. lib. I. p. 161. sqq.*

- 8) Germani iam olim nihil magni momenti, nisi inter pocula, peragebant. Hinc in traditione quoque villae, ad irrigandam testium et domini memoriam, vino opus fuit, quod postea cum nummis bibalibus commutatum. Inde orta distinctio des nassen und trockenen Weinkaufs. 10. WILH. HOFFMANN *de iurisprudentia Germanorum sybol.* §. 17. p. m. 26. GOEBEL *de iur. et iud. rust. c. 3.* §. 36. p. 164. sqq. vide e. g. Solm. L. R. P. 2. t. 11. §. 3. VIASS. P. D. p. 90. L. D. p. 9. *Berflasz* Her lib. I. §. 100.
- 9) quae adeo non propriam bonorum rusticorum classem efficiunt, cum haec adpellatio tantum non omnibus rusticorum praediis respondeat. SCHILTER l. c.
- 10) SCHILTER l. c. §. 4. 5. C. F. *Sommels acad. Resden über Mascovs Lehnrecht* c. 7. §. 32.
- 11) in ducatu *Bremensi* canon totius anni soluitur. PFENDORF I, 221. III, 33. alibi secundum quantitatem iugerum certa pecunia soluitur. STRUBE c. 8 §. 17. *Schaumb. V. D.* c. 28. in f. de quolibet manso (Hufe) 4. imperiales praestari iubet. *Magdeb. V. D.* c. 48. §. 3. 4 duo de centenis permittit, non autem in casu hereditatis, nisi dominus a 30 annis sit in possessione. In plerisque autem territoriiis res omnis moribus et pactis determinatur.
- 12) *Hohenl.* L. R. P. 2. t. 8. §. 4. sq. p. 87. sqq. *Cod. august.* T. I. p. 131. *Schaumb. Sächs. Recht* P. 3. p. 211. *Nündische Landesvertr.* p. 201. *Elem. iur. brunsv.* §. 233. *Orth* T. I. p. 522. SCHÖPF *de bonis vitalit. Sueviae* c. 2. §. 9. c. 5. §. 59. p. 117.
- 13) quod v. c. iure saxonico, magdeburgico, hohlenloho et aliis diferte cauetur, alibi autem vsu receptum esse dicitur. CARPZOVII *iurispr. for.* P. II. *const.* 39. *def.* 21. sqq. *Buri* p. 885. sqq. IGN. CHR. LORBER A STÖRCHEN *de coherede fundum emphyteuticum s. censiticum laudomiale*

in solidum accipiente, detracta sua rata ad solvendum laudemium vel maxime obligato. Bamb. 1756.

§. 365.

Iam licet plerisque rusticis, praesertim in praef. cturis Principum versantibus, ius hereditarium obuenisse viderimus (§ 362): *dominium* tamen inde *in rusticum omnino non transfertur* 1). Negari quidem non potest, interdum rusticis dominium, sed utile tantum, idque valde limitatum, competere; plerique tamen *rustici conductorum* tantum *iure censentur* 2). Hinc ergo *praedia sua nec alienare, nec dote aliisque oneribus onerare possunt, ut nec testamento de iisdem disporre possint, nisi confirmatio domini, eiusmodi dispositionem ratam habentis, accesserit* 3).

- 1) Estors kleine Schriften T. I. p. 244. sqq. ABR. KAESTNER de erronea DD opinione per locacionem ad longum tempus factam utile transferri dominium. Lips 1743. VIass. L. D. p. 31.
- 2) Buri p. 764. sqq. p. 947. sqq. In Holsatia rustici conductorum iure vtentes, Bryden, Heuersleute, Pächter; qui dominio utili vtuntur, Larsten f. Desicleute; qui denique omne dominium habent, Greylansten f. Eigenthümer f. Adelhonden vocantur. Dreyers Abhandl. T. I. p. 396. sqq.
- 3) Anhalt. L. D. t. 17. §. gleicher weis. C. C. Oldenb. P. II. p. 17. sqq. Gothaische L. D. p. 182. Beyf. p. 430. Altenb. p. 220. C. C. March. T. I. p. 327. II. p. 117. Magdeb. W. D. c. 48. elem. iur. brunsv. §. 240. Maynz. Erfurt. Ordn. p. 216. 334. 502. Henl. L. R. p. 87. 92. 109. 113. VIass. L. D. p. 31. Schaumb. W. D. c. 28. p. 300. sq.

§. 366.

Vsu receptum est in multis Germaniae prouinciis, vt patresfamilias aetate decrepiti et senes depontani praedium rusticum vni e liberis, cui lege vel pacto illud cedit (§. 363.) tradant, sibi que mansionem in praedio certosque e praedio reditus [Leibzucht] 1) reseruent 2), quod Germani den alten Theil, den Auszug, das Alt- l. Grossvaterrecht, sich auf den alten Theil setzen, adpellant. Enimvero cum haec ipsa res praediis rusticorum et dominorum vtilitati saepe maximum praeiudicium inferat, praesertim si paterfamilias curiae administrandae adhuc superesse queat: domini consensu ad hanc rem opus est 3), cautumque est in quibusdam prouinciis, ne liberis ante aetatem legitimam 4) curia a patre tradatur.

1) STRVBE c. 3. §. 18.

2) H. HILDEBRAND *de mansione constituta et reseruata*. Alt 1702. 1712. I. F. WERNHER *de reseruato vulgo Auszug*. Vit. 1727. IO. GOTH. KRAVSE *de iuribus et moribus reseruatorum rusticorum*. Vit. 1729.

3) Westphäl. P. D. t. 35. §. 4. *Mindische Landesvertr.* p. 240. Elem. iur. brunsv. §. 357. Gansdersh. L. G. §. 24. const. *guelferbytt*. d. 23. Sept. 1737. in den Braunschw. Anz. 1746. n. 99. KRESSII *diff. iur. comm. et brunsv.* p. 77. Erfurt. Freysinsordn. t. 7. p. m. 182. Schaumb. Sächs. Recht. P. 3. p. 161. 162. Sildesh. P. D. §. 84.

4) ita in Marchia electorali filio ante annum 25. curia non traditur. C. C. march. V, 3. p. 180.

§. 367.

Quod tandem ad *expulsionem rusticorum* attinet, ea quidem olim, nondum introducto iure hereditario (§. 362.) magis arbitraria fuit 1). Certe etiamnum rustici, temporario tantum iure ad curiam vcentes, finito tempore, difficilius expelluntur 2). Qui vero bona sua hereditario iure tenent rustici; ob moram in praestatione censuum commissam, praedii deteriorationem, eiusque invito domino factum alienationem (§. 365.), iure suo priuantur 3). Enimvero cum Principum ob hodiernam tributorum conditionem maxime interfit, praedia rustica cultoribus, operas et census haud denegantibus, non destitui: haec ipsa expellendorum rusticorum licentia legibus admodum restricta est. Hinc ergo legibus cautum est, vt curiae cultoribus destitutae [wüste Höfe] instaurentur 4), et pertinentiae earundem praedio principali reuniantur 5); nec rusticus nisi iudiciali auctoritate praedio suo, praecedente causae cognitione [Aufholungsproceß], priuetur 6). Neque etiam nobiles, destituta curia, colonarios agros cum praedio nobili coniungere aut eadem a rusticis redimere possunt, nisi quod interdum ob propriam indigentiam aut constituto vicario colono [Riegemann] haec ipsis licentia tribuatur. Sin tecus, aduocatus fisci ad instaurandam curiam recte agit 7).

- 1) STRVBE c. 8. §. 1. p. 290. sq.
- 2) SCHÖPF *de bonis vitalit. c. 5. §. 63. p. m. 122. sq. c. 6. §. 81-93. p. 154-166.*
- 3) STRVBE c. 8. §. 9. sqq. p. 321. sqq.
- 4) Constitutiones *moguntino-ersfurtenses* vide apud SCHADENIVM vom *Erbzinsrecht* p. 119. sqq. C. C. *Culmb. T. II. P. I. p. 194. 195. C. C. March. IV, 3. p. 23. sq. 60. sqq. V, 3. p. 178. 345. 359. sq. VI, I. p. 399. 414. sq. 445. C. C. Magdeb. III. 611. 624. C. C. Calenh. c. 5. p. 100. sqq. Cellische P. D. p. 746. sqq. Wolfenb. L. D. p. 117. 131. Maynz. L. R. t. 28. §. 7. 8.*
- 5) Würtemb. L. R. P. II. t. II. 16. Gerflacher lib. I. §. 102. C. C. *Oldenb. P. 4. p. 38. resolut. luneb. d. 1686. §. 6 hoyensf. 1697. §. 5. 19. Wolfenb. L. D. p. 117. 123. 133. Magdeb. P. D. c. 29. §. 3. Gothaische L. D. P. 2. c. 2. t. 13. Sildesh. P. D. §. 85. Anhalt. P. D. t. 20. Mecklenb. P. D. p. m. 283. resolut. ofnabrug. d. 1697. de principatu Schwarzb FRITSCH *de iure congrui c. 4. §. 5. Schaumburg P. 3. p. 159. sq. C. C. march. I. c. 10. WILH. ENGELBRECHT de reunionem pertinentiarum. Helmst. 1715. Sessencass. Grebenordn. t. 39.**
- 6) Suttinger obs. 45. 46. p. m. 84. sqq. SCHÖPF c. 5. §. 69. 70. Strubens Bericht vom Abmeyerungsrecht, bes im Stift Hildesh. (Hildesh. 1730. f.) c. I. p. 13. sqq. Zell. P. D. c. 44. §. 8. PVFENDORF III, 88. *Holsiem. Landger. ordn. P. I. t. 3. §. II priuileg. bremensf. general. 8. Nindische Landstr. p. 198.*
- 7) C. C. *march. cont. IV. p. 181. sq. const. guelph. d. 15. Aug. 1707. Woltereck p. 188. NOLTENIVS de iure villic. p. 185. 189. sq. Strubens Bericht c. 3. §. I. 2. p. 33. sqq. Rec. verd. d. 30. Iul. 1593. et Hauptcommissionsrecess d. 1692. §. 17. PVFENDORF III, 38. Schaumb. P. D. c. 17. p. m. 192.*

C C. *magdeb.* P. 3. p. 20. priuileg. *bremens.*
spec. 7. in Pratiens verm. Abhandl. T III. p. 255.
sq. *Mecklenb.* Erblandsvergl. §. 334. 335. Cod.
august. P. 2. p. 11. *Tyrol.* L. D. lib. 5. t. 2.

SECTIO II.

DE SINGVLARIBVS RVSTICORVM SPECIEBVS,
PRAEDIIS ET IVRIBVS.

TITVLVS I.

DE RVSTICIS PLANE LIBERIS S. FRI-
SASSIS.

§. 368.

Expositis ergo, quae de generali rusticorum Germaniae statu necessaria videntur, restat, vt de singulis nunc eorundem classibus exponamus. Iam cum omnes rustici vel liberi sint vel serui, liberorum autem denuo duplex sit conditio, aliis scilicet in perfecta, aliis in imperfecta libertate constitutis, tribus sectionibus de rusticis liberis, hominibus propriis, et in personali tantum libertate versantibus tradendum est.

§. 369.

§. 369.

Ordinarias rusticorum obligationes in operarum et censuum praestatione consistere demonstrauimus. Iam qui ab hisce obligationibus vel in totum vel magna ex parte liberi sunt, *rustici liberi*, die Freyen, Freysassen, Freymänner, Freyzinsleute, et a iudicio, cui plerumque subiecti sunt, Freydingsteute 1), praedia autem Freygüter 2), Freymann- Lehnhusen, Freyzins- Freydinggüter 3) adpellantur.

- 1) GOEBEL *de singular. quibusd. praed. rust. in terr. brunsv. luneb. p. 85. sq.* IDEM *de iure et iudicio rust. p. 127. sq.*
- 2) Buri p. 959. sq.
- 3) praedia Freydingsgüter dicta rectius meierdingicis accensentur. STRUBE *access. ad ius villic. p. 298.*

§. 370.

Haec ipsa rusticorum libertas vel ex priuilegio Principis vel domini oritur, vel ex originaria rusticorum immunitate deriuatur. Sin illud, operae vni remissae reliquis non adcrescunt, cum priuilegia nemini debeant esse damnosa 1); sin hoc, rustico omnino probatio libertatis iniungenda est 2).

- 1) PVFENDORF *obs. I, 121. §. 9.*
- 2) Buri p. 724. sq. CHR. HENR. SENKENBERG *de probationis iniunctione. Goett I-38. c. 2. §. 27. 33. ENGELBRECHT de operis §. 64. 65.*

§. 371.

Illustre rusticorum liberorum exemplum praebent *censtae liberi erfurtenses* 1) [die Freyzinsleute et Freygüter im Erfurtischen 2)]. Hi quidem praedia sua iure hereditario et libere possident et alienant quoque, soluta tantum officio culinario [dem Küchenamt] taxa clientelari et laudemio [Auslaß = Zuschreibgebühr et Lehenwaare] 3). Operas non praestant; annum tamen censum in signum libertatis solvunt magistro culinario [Küchenmeister des Erzbischöflichen Hofes], qui Freyzins vocatur 4); quo intra annum non soluto, post triplicem interpellationem rusticus praedium amittit 5), quod den Fronizations = s. Gewährsprocess adpellant. De cetero omnes harum praediorum alienationes, non nisi, facta officio culinario denunciatione, peraguntur 6).

1) IO. MAVRIT. GVDENVVS in *historia erfurtensi lib. I.*
§. 10. p. 30. 31.

2) Churf. Maynzische erneuerte Freyzinsordnung vor dero Stadt Erfurt. d. 13. Apr. 1718. in den Maynz. Ordnungen vor Erfurt 2c. p. 177-184.

3) Freyzinsordn. t. 9. 10. II.

4) loco eines gewöhnlich gewesenem silbernen Freyzinspfenninge soll 4 und einen halben Pfening an Usualmünze gezahlet werden. Freyzinsordn. t. 2. Descriptionem nummi dat Seeländers Nachricht von Churmaynz. Bracteaten p. 27. et Köhlers M. B. XII. 138. fqq.

5) Freyzinsordn. t. 4.

6) Freyzinsordn. t. 15-18.

§. 372.

Sunt porro in episcopatu Hildesienſi et praefectura guelpherbytana aliquot rusticorum familiae, quas die Freyen vocant 1). Hi quidem operas omnino non praestant, nec nisi exiguum canonem annuum soluunt, a mortuario autem, maritagio aliisque praestationibus censiticis [Baulebung, drittem Pfennig, Besdemund, Schußgeld, Heimlaken i. Bogthemd et Rauchhun] omnino liberi praesumuntur. Praedia sua libera possident, nec tamen ob ius retractus gentilitii penitus alienari possunt. Huiusmodi frisassus praedia rustica, de quibus gallinae [Halsküner] vel mortuarium praestantur, suo nomine possidere non potest. De cetero peculiari iudicio [Freyengericht] subsunt, cuius praeses [Dinggräfe] bis a Duce brunsvicensi, semel ab episcopo hildesienſi constituitur; assessores autem iudicii [Nichterleute] ipsi sunt rustici liberi. Coram hoc iudicio non alienationes tantum praediorum liberorum peraguntur, verum etiam ob delicta leuiora, in ipsis liberorum aedibus commissa, multa irrogatur 2).

- 1) Nachricht von den sogenannten im F. Amt Wolfenbüttel und Hilbesheimischen Amte Peina befindlichen Freyen, ihren Gütern, und was davon jährlich entrichtet wird, ihren Privilegiis, und Gewohnheiten, wie auch von dem Freyengerichte und dessen Hegung, von dem Dinggrafen und den freyen Gerichtskosten; apud NOLTENIUM *de iure villic.* p. 148. sqq. elem. iur. brunsv. §. 207. sqq.

2) multi in hunc censum quoque retulerunt *septem villicos liberos hoyenses* (de fryen seuen Meyers des Stiffes tho Bücken); qui tamen maxime ab his liberis differunt, praestantes scilicet Michaeliszinsen, Püingsfchas, Heringschas, Zinsgänse, Zinshäuser, Salzfabren, Dienstgeld cet nec nisi a paucis oneribus immunes sunt (Gobforn f. Gersten et Gerichtshaber). PUFENDORF *obs. II*, 84.

§. 373.

Qui in episcopatu osnabrugensi, praesertim in curia wetterana [Schulzenhof in Wetter] occurrunt rustici s. *Wetterstreye Leute* 1), cum his frissalis omnino non commiscendi sunt, nec qui *Peterlinge* 2), *Ravensbergische Freye* 3) cet. dicuntur. Hi enim personali quidem libertate utuntur, atque adeo in oppositione ad homines proprios liberi vocantur, de cetero autem cum reliquis rusticis prorsus conueniunt; quid? quod tantum non omnes hominum propriorum obligationes ipsis incumbunt 4).

1) LVDOLF *P. II. obs. 154.*

2) MASCOVII *notitia iuris osnabrug. §. 16. sqq. p. m. 214. sqq.*

3) LVDOLF *P. 2. obs. 153.*

4) Buri p. 1282. sqq.

§. 374.

De cetero in aliis quoque Germaniae provinciis hinc inde exempla rusticorum liberorum

rum occurrunt 1). Enimvero cum haec ipsa rusticorum ab operis et censibus exemptio, tamquam res extraordinaria et regulis de statu rusticorum generalibus repugnans haberi debeat: merito contra eandem, tamquam exceptionem, praesumptio admittenda est, nisi rusticus legem, priuilegium 2) vel obseruantiam contrariam probare valeat.

- 1) e. g. in Marchia electorali occurrunt frene in demt Amtsöbdrfern gelegene Güter; horum dispositionem in casu aperturae Princeps sibi reservauit. C. C. *march.* VI, 2. p. 115. lites autem super praestatione canonis camera reddituum decedit. C. C. *march.* cont. 4. p. 164. 169.
- 2) exemplum eiusmodi priuilegii vide apud PVFENDORFIUM *Tom. II. obs. 174.*

TITVLVS II.

DE HOMINIBVS PROPRIIS, EORVMQVE IVRIBVS ET OBLIGATIONIBVS.

I. DE DEFINITIONE HOMINVM PROPRIORVM ET LEGIBVS, QVIBVS REGVNTVR.

§. 375.

Altera rusticorum classis est eorum, qui ab operarum censuumque praestatione non immunes sunt. Iam eum haec ipsa ad operas et census obligatio vel personis cohaereat vel praediis, quae rustico colenda traduntur; atque adeo vel realis sit vel personalis: sequitur

tur, denuo duplicem horum rusticorum conditionem ponendam esse. Qui enim his obligationibus ratione praedii tantum obnoxii sunt, atque adeo resignato praedio sui iuris fiunt, *rustici in sensu stricto vel imperfecte liberi* (§. 339.) dicuntur; si vero ratione personae suae iisdem obligationibus obnoxii sunt, neque adeo liberam de persona sua disponendi potestatem, dimissis etiam praediis, nanciscuntur: *homines proprii* 1) [*Eigen, Eigenbehörige, Leibeigene, Halsseigene* 2)], ipsorum autem domini, die *Leibherren, Halsherren* adpellantur.

- 1) DAV. REHM *de statu et iure hominum propriorum*. Brem. 1661. HIER. FRID. VOGT A BERG *de hominibus propriis*. Alt. 1664. IAC. OTTO *Vorstellung der Leibeigenschaft*. Frankfurt. 1680. IO. NIC. HERTIVS *de hominibus propriis*. 1682. in *opusc. T. I. Vol. 2. p. 108. sqq.* GIUSTO FONTANINI *delle masnade et altri servi secundo l'uso de Longobardi Ragionamento*. Venet. 1698. et germanice apud ESTOREM in *den Klein. Schriften T. II. p. 294. sqq.* IO. ERN. VON DER LINDE *diff. de vindicatione hominum propriorum, eiusque praescriptione*. Gedan. 1698. CHR. THOMASIVS *de hominibus propriis et liberis Germanorum*. Hal. 1701. IDEM *de usu practico distinctionis hominum in liberos et servos*. ib. 1711. IDEM *de usu practico distinctionis hominum in ingenuos et libertinos*. ib. 1711. IOA. POITGIESSER *de statu et conditione servorum in Germania*. Colon. 1707. 8. Lemgou. 1736 4. HERM. AD. MEINDERS *de iurisdictione colonaria et curiis dominicalibus veterum Francorum et Saxonum*. Lemgou. 1713. (vid. *supr. §. 171. n. 5.*) IO. CHR. SCHACHER *de hominibus glebae adscriptis Lusatae superioris*. Lips. 1715.

IO. WILH. WALDSCHMID *de hominibus propriis hassiacis*. Marp. 1716. I. H. BOEHMER *de iure et statu hominum priorum a seruis Germaniae, non Romanis, deriuando et de usu huius doctrinae*. Hal. 1716. T. I. exerc. ad Pand. p. 735 - 800. Just. Zitel. von Vint Gedanken über das Dénabrü-
 Eische Eigenthums- oder Guts herrnrecht. Lemg. 1721. POL. LEYSER obs. diplom. hist. *de seruis seruorum, de frilingis, de litonum absolutione, de seruis nobilibus*. Helmst. 1727. IO. BERNH. MOLCKENBAVR *de hominibus propriis Westphaliae non liberis sed seruis*. Giesl. 1732. AVG. BALTHASAR diss. I - III. *de origine et conditione hominum priorum in Pomerania*. Gryph. 1735. 1737. 1740. Joh. Ad. Ropp von den armen Mannen, genannt die Peterlinge, in Hessen, der Wetterau und dem Vogelsberg, in KVCHENBECKERI anal. hassiac. coll. 9. p. 65. sqq. IO. GE. ESTOR *de hominibus propriis Germaniae praesertim in Westphalia superstitis*. T. II. der Kleinen Schriften p. 114. sqq. IDEM vom Zustand einiger Hessischen Leibeigenen l. c. T. I p. 239. ERN. IOA. MANZEL *de eo quod praecipue iuris est circa homines proprios in Megapoli*. Rost. 1738. HENR. CHR. SENKENBERG *de conditione seruorum*. Giesl. 1743. (J. C. Palm) Entwurf des Leibeigenthumsrechts überhaupt, und insonderheit wie selbiges in der Gr. Hoya und einigen andern Westphälischen Provinzen hergebracht ist. Hann. 1747. IO. TOB. RICHTER *de marchionatus Lusatae superioris iure singulari homines proprios manumissos vindicandi*. Lips. 1748. ANT. HOCKAVF *de seruitute praecipuarum regionum Germaniae*. Lips. 1757. GE. CHR. GEBAVERI *progr. de dominica veterum Germanorum potestate*. Goett. 1757. EIVSDEM *diss. de libertate veterum Germ.* ib. 1759.

- 2) de variis hominum priorum denominationibus videndus est PFEFFINGERVS *ad Vitriarum* T. II. p. 962. sqq. et GRVPENIVS *in obs.* p. 1015. sqq.
 §. 376.

Rustici non per vniuersam Germaniam hodie hominum priorum iure censentur, neque horum eadem vbique conditio. In iis regionibus, quas Slaui Venedique habitarunt, omnium durissime habentur, praesertim cum a saeculo inde X. Slaui tantum non omnes sub corona venderentur 1), et nomen adeo gentis seruorum fieret 2). Hinc in Bohemia 3), Morauia 4), Lusatia 5), Pomerania 6), ducatu Megapolitano 7) potissimum dura seruitute premuntur. Neque multum lenior illa est in Westphalia 8), praesertim in episcopatu Osnabrugensi 9), Monasteriensi 10), Paderbornensi 11), principatu Mindenensi 12), comitatibus Lippiaco 13) et Rauensbergenensi 14). Mitiori vero iure vtuntur in Bauaria 15), Hassia 16), Sueuia 17), comitatu Hoyensi 18), episcopatu Hildesienensi 19). In reliquis Germaniae territoriis aut nulli homines proprii deprehenduntur, aut eodem fere iure cum reliquis rusticis censentur 20).

- 1) WITICHINDVS *lib. I. p. 650.* DITHMARVS *merseb. apud LEIBNITIVM T. I. p. 324. sq. p. 346. 349. 351. 372. sqq.* HELMOLDVS *lib. I. c. 57. 88. lib. II. c. 5.* ADELBOLDVS *in vita Henrici II. apud LEIBNIT. T. I. p. 436.* GUNDLING *in Henrico Aucupe §. 22 p. 150. sqq.* BOEHMER *de statu hom. propr. §. 12. 13.* WACHTER *voc. Slav p. 1459.*
- 2) POTTGIESSER *lib. I c. 3. §. 57. 58.* BOEHMER *l. c. c. I. §. 12. p. 758. sqq.*

- 3) constitutiones Leopoldi de 1680. et Caroli VI. iura et obligationes ipsorum determinantes exhibet Weingarten p. 448. sq. p. 725. sqq. Glasfey von Böhmen p. 771 sq.
- 4) Weingarten l. c. BECK *spec. II. iur. publ. austr.* p. 225. de ducatibus Oppoliensi et Ratiboriensi vide s. F. WILLEMBERG *de iure person. ducatus Oppol. et Ratibor. c. I. p. 1-22.*
- 5) Oberlausitzische Untertanenordnung in *corp. iur. Lusat. sup.* p. 381. sqq.
- 6) Suetica nempe. vide e. g. Neueste Pommersche Grundgesetze p. 16. 45. 115. 132. 189. 257. 379. 410. 418. 636. 645. gemeine Bauer- und Schäferordnung d. 1673.
- 7) nouissimas de iis leges exhibet der Erblandevergleich S. 325. sqq.
- 8) de his praeter scriptores adlegatos omnino conferatur STRODTMANNI collectio *de iure curiali litonico*; qua continetur p. I. *Vffschriff der Gerechtigkeits des Haues tho Lahn.* p. 52. *Capitular Vredensche Hofrolle.* p. 105. *Hoffrechten des Haues tho Gethamerffen voir die Hoffmeyeren en Kemeringen des Landes van Twenthe tha Laege,* ende die Graeffschafft van Bentheim d. 17. Mart. 1546.
- 9) Osnabrückische Eigenthumsordnung d. 25. Apr. 1722. apud LVDOLFVM *T. II. obs. 151. p. 193-234. IDEM obs. 152.*
- 10) P. D. der Stadt Münster c. 12. 13. 35. LVDOLF *T. II. obs. 149. p. 163.*
- 11) de quibus ord. polit. paderb. adeunda.
- 12) Mündische Landesverträge p. 188. sqq.
- 13) Lippische P. D. d. 1620. rec. Lemg. 1678. t. 7. 10. 11. 14. quos exhibet LVDOLF *T. II. obs. 156.*
- 14) Ravensbergische Eigenthumsordnung d. 15. Nou. 1669. apud LVDOLFVM *T. II. obs. 150.* De cetero notandum, *in terris brandenburgicis uniuersis*

sis homines proprios sublatos esse. Dorfordn. d. 1702. § 61. quod ad comitatum rauensbergensem quoque extensum edicto d. 5. Mart. 1708. apud MEINDERSIVM *de iurisd. colonaria* p. 175. sqq. Haec ipsa tamen manumissio, excepto iure mortuarii, quod sublatum est, rusticis parum profuit; onera enim realia salua manserunt, et annuus canon in recognitionem libertatis insuper solvendus. MEINDERSIVS p. 177. *Sahmens Preuss. Rechtsgelehrth.* p. 22. 28.

15) *Kreitmayr* ad cod. Maxim. civil. T. I. p. 299-318.

16) *Sessisches Eigenbuch* de 1532. exstat in WALDSCHMIDII *diff. adlegata.* cf. etiam LVDOLF *T. II. obs.* 157.

17) e. g. in territorio *Vlmensi.* HARPPRECHT *de iure mortuarii c. ult. §. 10.* de hominibus propriis *Wurtembergicis* vid. CHR. FERD. HARPPRECHT *iura priuata singularia germ. alpirspacensia* §. 4. sqq. p. 16. sqq. *Sohenz.* L. D. t. 42. 43.

18) *elem. iur. brunsv. lueb.* §. 212. 220.

19) LVDOLF *T. II. p. 317. sqq.* de comitatu *leiningo-westerburgensi* *ibid. p. 322. 323.* de *Holsatia* cf. *Dreyers Abhandl.* I. 361. sqq.

20) omnes enim rusticos olim homines proprios fuisse et artibus cleri, ICTorum, expeditionibus cruciatis cet. ad libertatem enifos esse, nec probatum vnquam est nec si probari posset, argumento a pristina conditione desumpto, vis vlla constaret. (§. 340. n. 7.).

II. DE MODO ADQVIRENDI POTESTATEM DOMINICAM.

§. 377.

Iam quod primo ad *modos acquirendi potestatem dominicam* attinet; potest quis vel *natiuitate*

tiuitate vel facto in conditionem hominis proprii seruilem detrudi. *Nascuntur ergo homines proprii, qui matre serua procreati sunt* 1), quo tendit etiam paroemia: das Kind folgt der ärgeren Hand s. dem Busen 2). Interdum in praemium polypaedias, si mulier gemellos enixa est, vnus ex iisdem in libertatem vindicatur 3). Si femina propria stuprata est, partus ventrem omnino sequitur, domino tamen a stupratore satisfactio 4) praestanda est, quae Bedemund 5) vocatur.

1) MEVIUS *P. 5. d. 229.*

2) GE. LVD. BOEHMER *de impari matrimonio §. 10. p. 32. sqq.* *Wisenbarth* *Recht der Sprichw. p. 143. 144.* *Ostfries. l. R. II, 24. p. 338.* *Osnabr. E. D. c. 2. §. 2.* *Pfälz. l. D. t. 8.*

3) *Oethmarsche Hofrolle t. 22. p. m. 102.* cf. etiam *Ravensb. E. D. c. 2. §. 5.* *Osnabr. E. D. c. 4. §. 17.*

4) quae ergo a multis stuprorum *Send- oder Hurenbrüchen* maxime differt. GE. LVD. BOEHMER *de multis stuprorum. c. 1. §. 12. p. 13. sq.*

5) interdum tamen hoc nomine etiam designatur pecunia pro concessione consummandi matrimonii ab homine proprio soluenda. *PVFENDORF de iurisd. germ. P. 2. f. 3. c. 1. §. 200. p. 411.*

§. 378.

Alter modus in alterius potestatem perueniendi eo continetur, si quis, cui libera de persona sua disponendi facultas competit, consensu vel expresso vel tacito alterius potestati

stati se obnoxium faciat. *Expresso* ergo *consensu* ut quis homo proprius efficiatur; spontanea addictione 1) opus est, quae plerumque sollemni instrumento 2) [ein Ergebebrief] peragitur 3). *Tacita* autem *addictio* ex factis colligitur, quae tacitam libertatis renunciationem supponunt. Hinc si quis matrimonium cum ancilla sciens volensque ineat 4); aut in iis locis, ubi aër homines proprios efficit 5) [wo die Luft eigen macht], domicilium constituat, et ultra annum ibidem commoratus fuerit 6): libertatis iacturam patitur 7).

1) FERD. AVG. HOMMEL *de seruitutis per pactum constitutione*. Lips. 1736. 10. PHIL. CARRACH *de additione in seruitutem spontanea*. Hal. 1753.

2) LEYSERI *ius georgicum lib. II. c. 7. §. 35. p. 303. Oberlaus. Interthanenordn. §. 2. Osnabr. E. D. c. 2 §. 3. Ravensb. c. 1. §. 10.*

3) de pacto subeundae, ob non solum canonem annum, seruitutis vide CHR. GOTTL. RICCIUM *de pacto commissario circa pignora*. Ien. 1743. §. 28. p. 57.

4) huc adludunt paroemiae: die unfreye Hand zieht die freye nach sich; vel: triffst du mein Huhn, wirff du mein Hahn. Eisenharth p. 75. cf. tn. diss. *de matrimonio nobilis cum vili et turpi pers.* §. 10. §. 99.

5) hoc ius obtinet in quibusdam Hassiae praefecturae Eigenbuch §. 9. 10. WALDSCHMID *c. 3. §. 2. in Wetterauia in der Gegend des Huttenbergs* PI-STORI *cent. I. par. 56. in Algovia et tribus territorii Vlmensis villis. HARPPRECHT de iure mortuarii c. ult §. 10. in reliquis autem Germaniae territoriis non praesumitur. RICCIUS de praescriptione*

scriptione Germ. c. 16. §. 3. p. 139. Eisenharth
p. 73. 199.

6) MEVIUS P. 6. d. 335.

7) POTTGIESSER V, 22.

§. 379.

Olim quoque vsu saepe euenit, vt debitor, nisi calamitate publica bonis suis excidisset, sententia iudiciali victus 1), sin iudicatum face- re nequiret, creditori ad manum addiceretur, quod Germani vocant *additionem debitoris in manum creditoris* 2) [die Uebergebung zu Hand und Hafter]; quo ipso debitor quodammodo creditoris seruus efficiebatur, et operas ma- nuarias ipsi, donec fors et vsurae exstingue- rentur, praestabat. Hodie tamen pleraeque leges ab hoc pristini iuris rigore defecerunt 3), et *carcerem debitorum* 4) introduxerunt [Schuldthurm]; licet quaedam leges pristi- num ius indelibatam seruauerint 5).

- 1) Interdum victus certamine singulari (Quell) vi- ctori tradebatur. nobile exemplum dedi in progr. *de renouat. nobilitatis* §. 5.
- 2) GOTTL. VOGT *de additione ad manus praesertim Saxonica*. Frf. 1724. 1737. 10. RVD. ENGAV *de additione debitoris in manum creditoris*. Ien. 1746.
- 3) Sächs. L. D. P. II. const. 22. §. und nachdem wir. Lüneb. Stadtr. P. 2. t. 13. §. darwider. Altenb. neuerläuterte Proc. Ordn. P. I. c. 39. stat. hamb. P. I. t. 41. §. II. 13. ENGAV. §. 18-21.
- 4) 10. FRID. GEORGI *de carcere obaeratorum*. Ien. 1679. 10. GE. ZEIDTLER *de carcere debitorum*.
Gg 2 Alt.

Alt. 1679. ABR. KAESTNER *de obligatione ad carcerem ex causa debiti in masculo et femina obtinente*. Lipf. 1723. CAR. WILH. GAERTNER *de femina debitrice ex pacto ad carceres obligata*. Lipf. 1728. GOTH. LVD. MENKEN *de eo quod iustum est circa carceris obaeratorum poenam*. Vit. 1729.

5) Eisen. Proc. Ordn. d. 1702. t. 29. Gothaische P. D. P. I. c. 20. Schwarzb. P. D. P. 4. t. II. S. 21. 22 stat. lub. lib. I. t. 3. a. I. Stadische Gerichtsordn. d. 1606. t. 24. §. II. PVFENDORF *obs. I*, 120. ENGAV §. 22. cf. etiam IO. FRID. KOBE *de pecunia mutuat. tuto colloc. c. 3. §. 25. p. 38. sqq.* pro ea tamen praesumptio non capienda, quod enim in plerisque prouinciis non diferte abrogata fit, nihil mouet, cum de antiquo eiusdem vsu vniuersali et hodierna obseruantia non constet; et leges alio modo debitores dolosos coerceant. cf. supra §. 208. n. 6.

III. DE IVRIBVS ET OBLIGATIONIBVS HOMINVM PROPRIORVM.

§. 380.

Si statum *hominum propriorum* spectaueris, equidem eosdem personis accensere non dubitauerim. *Ius tamen personarum ita limitatum est, ne in praeiudicium domini ratione centuum et seruitiorum ipsi debitorum exerceri temere queat.* Legitima ergo *matrimonia contrahunt* 1), *consensu tamen domini impetrato* 2), et soluta certa pecunia quam *maritagium, marchetam* 3), *Bedemund, Klauensthaler* adpellant, et *falso ex iure primae no-*
Etis

Etis 4), quod dominis olim competiisse somniant, deriuatur. Neque dubitandum est, ipsis patriam potestatem in liberos competere, saluis tamen iuribus domini. Sibi etiam *adquirunt*, praestitis quae debentur, operis et censibus. Interdum tamen *testamenta condere super adquisitis non possunt* 5) et domino hinc inde ius protimiseos 6) in eiusmodi rebus competit. *Testes in testamento esse legibus imperii* 7) *prohibentur*, quae tamen dispositio iuris peregrini rationibus vnice debetur.

1) hinc diserte *Chelude* vocantur e. g. apud STRODTMANNVM p. 29. ein Hoffmann, de *sick verhilckede* p. 59. 62. 63. 79. 88. 89.

2) *Osnabr. E. D. c. 4. §. 2. Palm c. 3. §. 6. Ravensb. E. D. c. 1. §. 9. 22. c. 4. §. 3. Lipp. t. 7. Mecklenb. Gesind- und Tagelöhnevordn. t. 2. §. 21. Lausitz. U. D. a. 2. Kreitmayer T. I. p. 307.*

3) IO. WILH. HOFFMANNI *obseru. iur. germ. lib. I. c. 7. p. 83. sq.* IO. GE. KEYSLER *de mulieribus fatidicis §. 64. in antiquit. p. 484. sqq.* vbi obseruat, in terris mecklenburgicis *Klauenthaler*, alibi *Frauenjins* adpellari p. 487. de denominatione *cunnagii* vide H. E. KESTNERVM *de iure connagii*. In Saxoniam inferiori saepe dicitur *der Semdschilling* s. *Semdlaken*. MASCOVII *notit. iur. brunsv. p. 133.* In terris *guelfpherbytanis* iam a. 1433. limitatus hic census. ENGELBRECHT *collat. c. 2. §. 3.* In *Baenaria* consensus gratis dandus est. *Kreitmayer* l. c. cf. *PFENDORF* *obs. II, 166.*

4) turpem et anilem hanc fabulam e iure patrio descripsit CHR. VLR. GRVPENIVS in *uxore theotisca c. 1.* vbi *de virginum praegustatoribus, iure deflorationis, iure primae noctis, Maidenrents, marsheta*, more suo h. e. solide exponit. p. 1-35.

- 5) *Genabr. c. 15. Ravensb. C. D. t. 1. §. 25. Lipp. t. 11.* solum tamen ius osnabrugense testandi facultatem super acquisitis negat, et homini proprio, tamquam primo adquirenti, inter viuos tantum de acquisitis disponere permittit, sed hoc exceptionem constituit. vide e. g. *Oberlaus. II. D. a. 1.*
- 6) quod item iure osnabrug. obtinet, non tamen alibi. vid. *Mevius von Absolg. der Bauer. q. 1. n. 35.*
- 7) *Notariatsordnung 1512. §. 7.* de cuius tamen usu practico vid. *Cramers Beschl. Nebenst. P. 2. p. 21. lqq.*

§. 381.

Cum ius domini personae hominis proprii inhaereat: sequitur, hunc, vxorem, liberosque nullo modo, inscio et inuito domino, de persona sua disponere posse. Hinc si homo proprius deserta curia solum mutet, vel *urbibus* (§. 313.) aut *opificum collegiis* (§. 332.) se adscribi patiatur, vel ad *militiam* 1) nomen suum profiteatur: *vindicari profugus potest* 2), quod vocant das *Befugungsrecht*, die *Absforderung* et *Absfolgung* der *Leibeigenen*. Ut autem domini eo sint securiores, *iuramentum adsecurationis* 3) [*Erbeid*] ipsis praestatur homo proprius, quo, se commoda domini pro virili promoturum, operas et census debito tempore praestitutum, neque potestati eiusdem dominicae vlllo negotio se subtracturum esse, sancte stipulatur.

- 1) Mecklenb. Erblandsvergl. §. 331-333. KOEHLER *de iurib. et priuil. nobil. mecklenb.* §. 23. n. 19. p. 47. Priuil. der Schwed. Pommerſchen Rittersch. d. 1720. in adpend. delineat. ENGEIBRECHT p. 70. Neueste Pommerſche Grundgeſetze p. 16.
- 2) Pommerſche Grundgeſetze p. 115. 257. 379. 418. 645. Mecklenb. Erblandsvergl. §. 330. Breits mayr p. 310. Osnabr. E. D. c. 13. §. 13. Mevius q. 4. R. I. 1555. §. 52.
- 3) IO. WILH. WALDSCHMID *de iure impetrantis in rusticos refractarios homagium inprimis denegantes.* Marp. 1726. HERTIVS *de subiect. territoriali* §. 15. F. W. PESTEL *de homagio.* Rint. 1752. §. 5.

§. 382.

Curiarum, quibus adscripti sunt homines proprii, et nomen der Hofhörigen inde trahunt, *dominium* et olim et hodie *penes dominum* hominis proprii *residet* 1). Hic ergo praedium, sine consensu domini nullo modo alienare, onerare aut diuidere potest. *Ius hereditarium* hominibus propriis, sicut reliquis rusticis (§. 361.) olim non competebat, et etiamnum in quibusdam prouinciis denegatur 2); in plerisque tamen ter itoriis nouiori aetate hoc iure aucti sunt 3; adeoque quae de rusticorum expulſione [Abäuſſerung der Leibeigenen] supra diximus, (§. 366) suo modo etiam ad quaestionem de hominibus propriis adplicanda sunt.

1) Osnabr. E. D. t. 11. §. 15. Ravensb. E. D. t. 1. §. 25. Lipp. t. 11. Hess. Eigenb. §. 1.

- 2) Mecklenb. Erblandevergl. §. 325. 334-336.
 3) Ravensb. E. D. c. I. §. I. filio natu minimo curiam adiudicat. item Osnabr. c. 4. §. I. pluribus exemplis hoc ex LUDOLFO potissimum demonstravit Buri p. 1064. sqq. in comitatu hoyensi filius natu maximus plerumque heres. Palm c. 9. p. 68. sqq. cf. HERTIVE f. 3. §. 8. Liefländ. L. D. p. 61.

§. 383.

Quod ad *operarum praestationem* [Leibdienste] attinet, plerique Icti pro operis indeterminatis hominum propriorum praesumptionem capiunt 1). Enimuero sicuti olim non omnes homines proprii operas indeterminatas praestiterunt 2), ita nec hodie eisdem operis indeterminatis semper 3) obnoxios esse, inde manifestum fit, quod pleraeque leges vel disertis verbis determinatas operas iis imponant 4), vel certe ad solitum modum easdem exigere velint 5); ut adeo hic quoque, ut in rusticis liberis (§. 350.) omnia ad *observantiam redeant*. De cetero dominis, licet iurisdictionem patrimonialem non habeant, *ius coercendi* 6) [der Dienstzwang] competit, vi cuius poena carceris aliisque castigationibus hominem proprium ad legitimam operarum praestationem compellunt.

1) LEYSER sp. 416. m. I. PERTSCH de operis determ. et indeterm. §. 54.

2) BOEHMER f. I. §. 7. p. m. 749. sqq. ESTOR §. II. p. 13.

- 3) homines proprii leiningenses operas indeterminatas praestant. LVDOLF *P. II. p. 323.*
- 4) v. c. in Lusatia. BOEHMER *f. 3. §. 17.*
- 5) *Osnabr. & D. c. 13. §. 1. sqq. et edict. d. 29. Apr. 1660. apud LVDOLFVM l. c. p. 231. de rauensbergenfibus edict. d. 29. Nou. 1654. l. c. p. 289. Lipp. t. 14. l. c. p. 299. Breitmayr p. 305 BALTHASAR de feruitis f. operis rust in Pomeran t. 8. §. 9. sqq. p. 147. sqq. Stiffers Landwirthsch. der Teutschen. c. 9. l. 2. §. 7. p. 234. sqq. Liefland. L. D. p. 663.*
- 6) *Breitmayr p. 312. SCHACHER de hominibus glebae adscriptis Lusat. sup. c. 2. §. 16. Mevius q. 3. n. 67. sqq. P. 3. d. 8.*

§. 384.

Inter *census* hominum priorum, qui a personali ipsorum subiectione Leibzinsen (§. 358. n. 3.) adpellantur, eminent praesertim *mortuarium* 1) [manus mortua 2) Baulebung 3) Leibpsennig, Hauptrecht, Trauerrecht, Geläß, Todtenzoll, Weidmal]; quo nomine denotatur omne id, quod domino ex hereditate defuncti hominis proprii debetur. In definienda qualitate et quantitate leges et mores admodum variant. Alibi enim certa pecuniae 4) vel dimidia rerum mobilium 5) portio; alibi optima vestis [Gewandtheil], alibi res optima ab homine proprio relicta [Buttheil 6), Besttheil] vel nobilissimum pecus [Besthaupt 7) debetur; alibi denique arbitrio domini relinquitur, quid eligere velit, quod *curmedam* 8), *Curmedrecht*, *Köhrrecht*, et praedium *Curmed*

gut s. Leben 9) adpellatur. Si nihil definitum, pacto res definitur, quod vocant das Hauptrecht bedingen s. betheidigen 10). De cetero licet hoc ius mortuarii in homines proprios praefertim exerceatur: absolutum tamen pro feruitute praestantis argumentum inde non inferitur, cum *pro onere reali* hodie merito habeatur 11), atque adeo de hominibus liberis quoque 12), quin nobilibus, interdum exigatur 13).

- 1) FERD. CHRIST. HARPPRECHT *de iure mortuario in bonis defuncti hominis proprii domino eius competente*. Tub. 1686. LVDOLF P. 3. obs. 273.
- 2) Knorreus Anmerk. p. 353. sqq.
- 3) Gedanken von dem Ursprung des Rechts Buleve; in den Braunsch. Anz. 1757. p. 1069. sqq. C. C. Calenb. c. 5 p. 80. 81.
- 4) e. g. iure darmstadtensi et nassouico-weilburgensi quinque de centenis debentur. cf. etiam SCHOTTELIVS c. 2. §. 22. p. m. 58. ita et iure bavarico. Kreitmayer p. 309.
- 5) Ravensb. C. D. c. I. §. 19. Oenabr. c. 6. §. 1-3. iure hoyensi. Palm c. 5 §. 23. sqq.
- 6) Casselsche Grebenordn. in adp. p. 238. si optimus equus eligi potest, vocatur das Köhrpferd.
- 7) WICHT ad ius Fris. orient. p. 268. sq.
- 8) SCHOTTELIVS c. 2. §. 14. POTTGIESSER l. I. c. 4. §. 39. in dubio non domino iurisdictionis, sed villae, debetur. C. C. Calenb. c. 5. p. 121. PVFENDORF obs. III, 28. Jülich. R. D. p. 93.
- 9) LVDOLF P. 3. obs. 283. Cramers Weßlar. Nebenst. P. 2. p. 36. sqq. Buri p. 813. sqq.
- 10) POTTGIESSER lib. II. c. 11.

- 11) STRUBE *de mortuario onere reali; in obseruat. iur. et hist. germ. p. 244. sqq.*
 12) GVDENI *cod. diplom. T. I. p. 99.*
 13) c. mea *de iurib. ex stat. ingen. pend. c. 1. §. 11. p. 32. sqq.* Idem dicendum de militibus. KITTMEIERI *spec. iur. militaris de iure optimi caballi.*

IV. DE MANVMSSIONIBVS HOMINVM
 PROPRIORVM.

§. 385.

Quod tandem ad modos finiendi seruitutem germanicam attinet: potest homo proprius domino consentiente vel non consentiente ad libertatem euiti. Sin expressa domini voluntate libertas homini proprio titulo oneroso vel gratuito confertur, *manumissio* 1) vocatur, eaque de re *charta ingenuitatis* [ein *Laßbrief*] 2) vt plurimum conficitur. Iam licet *manumissio* ab arbitrio domini plerumque pendeat, interdum tamen leges *manumittendi* dominorum licentiam in Germania quoque restrinxerunt 3).

- 1) de antiquis *manumittendi* modis vid. BOEHMER *f. 1. §. 9. p. 753. sq.* POLACK *iurispr. germ. ant. lib. I. c. 16. p. 66. sqq.* HEINECCI *elem. iur. germ. lib. I. t. 2. §. 48. sqq.*
 2) Palm *c. 6. §. 2.*
 3) Ita in Pomerania non permittitur principi extero redemptio hominum propriorum, militiae causa facta. *Pommersche Grundgesetze* p. 189 et consensu regiminis opus est ad *manumissionem* hominis

nis proprii ad Regem spectantis. l. c. p. 410. cf. CHR. THOMASIVS de usu practico doctrinae de impedimentis manumissionum. Hal. 1712. AVG. BALTHASAR de manumissionibus seruorum s. hominum propriorum secundum ius Rom. Germ. et speciatim Pomeranicum. Gryph. 1743. Kreitmayer T. I. p. 313. sqq.

§. 386.

Iam si *statum et iura manumissi hominis proprii* spectaueris: distinguendum est, libertus curiamne suam relinquat, et in vrbibus vel alibi aliud vitae genus, libero homine dignum sequatur, an vero in agris curiaque domini manumittentis reslet. Sin illud, *manumissio plena* est, nec vlli pristinae seruitutis effectus relinquuntur; sin hoc, *manumissio minus plena* recte adpellatur, cum manumissus hoc modo non nisi personalem libertatem sortiat, de cetero autem iisdem fere cum homine proprio obligationibus obnoxius efficiatur, quod quum olim hodieque vtplurimum euenerit, facile adparet; *nec nostra aetate, libertos multum supra seruos esse* 1). In quibusdam tamen territoriis in seruitutem recidit manumissus, si ad pristinum domicilium regrediat 2). De cetero *nullus apud nos iuris patronatus Romani usus est* 3).

1) TACITVS c. 25. c. mea de iurib. ex stat. ingen. pend. c. 2. §. 26. p. 73. sqq. GEBAVER de libertinitate vet. Germ. §. 2. p. 3. sqq. §. 6. p. 30. sqq.

- 2) Hess. Eigenb. §. 14. Oberlaus. Unterthanenordn. RICHTER c. 2. §. 9. cf. etiam STRVBE *de officio lironico* §. 4. lib. II. parerg. Goetting. p. 14.
- 3) SCHILTER *ex. 41. §. 41.* in primis autem STRVBE *de iure villic. c. 5. §. 19. sqq. p. 231. sqq.* ubi late de proscribenda e iure germanico doctrina de libertis Romanorum, et operis ipsorum patrono praestandis disputavit.

§. 387.

Consensu domini tacito et ex legis dispositione libertatem homo proprius nanciscitur, si dominus hominem proprium in vrbe ad ius ciuitatis adspirare 1) (§. 313.) atque adeo libertatem hoc vel alio modo 2) praescribere 3) patiatur; vel denique nimia in hominem proprium saeuitia eo procedat, vt a iudice potestate sua omnino priuetur 4).

- 1) vide supra §. 313. n. 6. 7. p. 348. sq.
- 2) IO. ZACH. HARTMANN *de praescriptione nunc decennali nunc saxonica homines proprios nobilium Slesuicensium ac holsaticorum a potestate dominica liberante.* Kil. 1735. Solst. P. G. D. P. 4. t. 5. §. 15. WALCH *de homine proprio ciuitatis experte* §. 10. sq. Orth T. IV. p. 591.
- 3) GEBH. CHR. BASTINELLERI *progr. de tacitae manumissionis priuilegio hominis proprii liberis sciente domino opificium quoddam eligentibus aut artes liberales discentibus competente.* Vit. 1739.
- 4) RICCIUS *de praescriptione german. c. 17. p. 143. sqq.* BOEHMER *f. 3. §. 1.*

TITVLVS III.

DE RELIQUIS RVSTICORVM CLASSIBVS
ET PRAEDIIS.I. DE VILICIS, von Meiern, Meiergütern und
Erbmeierstädtischen Gütern.

§. 388.

In singularibus rusticorum et praediorum rusticorum iuribus eminent villici et bona villicalia, Meier et Meiergüter 1). *Villici* vox plures habet significatus 2). Hoc loco denotat conductorem, qui sub lege annui canonis, operarum praestandarum, soluendorum onerum et tributorum, vsum fructum praedii ad certum tempus vel iure hereditario [Erbmeier] accepit, vt tamen plenum dominum penes dominum praedii remaneat. Conuentio de praedio villicali in rusticum conferendo, *contractus villicalis* 3) [Meiercontract] charta autem, quo dominus concessionem factam esse testatur, *instrumentum villicale* 4) [Meierbrief] adpellatur. Haec bona villicalia et villici in *terrīs Brunsvico-Lunenburgicis, Hildesienfibus, Eichsfeldia et vicinia porissimum deprehenduntur.*

1) Vniuersam de iure villicorum doctrinam tractauerunt: IUSTVS HAHNIVS in *conclusionibus de iure colonario s. coloniae perpetuae* Helmst. 1654. 1659. 1678. germanice vertit et insigniter auxit ANT. KAP-

PELIYS, praescripto elogio: vom Erbmeierrecht. Frankf. 1690. 8. DAV. G. E. STRUBE de iure villicorum. Hildesf. 1720. 1735. et P. I. accessionum. 1739. 4 EIVSDEM gründlicher Bericht vom Abmeyerungsrecht. Hildesb. 1730. Bschw. 1738 f. RVD AVG. NOLTENIVS de iure villicorum et consuetudinibus circa villicos Brunsv. 1738. 10. CHR. CLAPROTH de praediis rusticorum. in den Samml. P. I p. 63-104. E. J. Mühlpfort Nachricht von den Streitigkeiten über das Meyerrecht im Stift Hildesheim. Hildesb. 1748. Jul. Melch. Strube besichtigtes Erbrecht der Stift Hildesheimischen Meyer. Hann. 1752. 4. Gedanken von dem Verfall vieler Meierhöfe; in den Hann. Anz. 1752. p. 1101. sqq. FRID. CARSTENS liber singul. de successione villicali in ducatu Luneburgico. Goett. 1763. Diss. mea de differentiis praediorum rusticorum et feudorum, praesertim quoad successionem. ibid. 1765.

2) elem. iur. brunsv. §. 241.

3) STRUBE c. 2 §. II.

4) quod etiam in vxorem sponsamque dirigitur. STRUBE c. 3. §. 17. ob diuersitatem religionis toleratae (§. 211) sponsae non denegatur. STRUBE in access. p. 78. Villico secundas nuptias ineunte nouo instrumento pro sponsa opus est, licet laudemium hoc casu non soluatur (§. 363.). **Cramers** Weglar. Nebenst. P. 7. p. 18. sqq.

§. 389.

Villici, etiam nobilium 1), hodie iure hereditario plerumque vtuntur 2) (§. 362); dominium tamen nullo modo in eos transit. Hinc nec faciem fundi mutare, nec praedium alienare, aere alieno onerare, nec dotem ex eo constituere et ne inter liberos quidem de eo disponere 3), possunt 4), cum conductorum tantum iure vtantur.

vtantur. Arbores tamen turbine deiectae 5), [Windbrüche] sicuti reliqua praedii emolumenta, ordinaria et extraordinaria, quae sibi dominus non expresse reueruauit, recte iisdem vindicantur.

- 1) excepta regione Goettingensi. STRUBE in *access.* p. 49. 50.
- 2) STRUBE c. 8. hinc villicus debita patris expungere obligatur, etiamsi pater forte expelli potuisset. const. d. 8. Ian. 1691. Strubens Bedenk. n. 150. p. 353. sq.
- 3) PVFENDORF *obs.* I, 223.
- 4) elem. iur. brunsv. §. 240. 246. GOEBEL *de iure rust.* c. 3 §. 3. p. 248. sqq. STRUBE c. 3. §. 1-21. PVFENDORF *obs.* II, 96. 97. III, 211.
- 5) GE. HENR. AVRERI *diff. de iure sibi habendi arbores in fundo villatico turbine deiectas.* Gott. 1755.

§. 390.

Mercedem [Meierzins] praestat villicus lege 1), pacto, obseruantia definitam, quam si non soluit, bona eius excutiuntur 2), nisi ob damna fatalia *remissionem* impetrauerit (§. 360.). Augere hunc censum aut qualitatem praedii villicalis mutare, omnino non licet 3) *Operae* tantum non omnium villicorum *determinatae* sunt 4); neque in praestations pecuniarias conuerti possunt, vt ne quidem longissimi temporis praescriptio admittatur 5). *Tributa* denique et onera publica villicus soluit 6).

- 1) vide e. g. const. guelpherbyt. d. 25. Ian. 1597. **Woltereck** p. 34.
- 2) STRVBE c. 4. p. 139. sq.
- 3) vide e. g. const. guelph. d. 9. Mart. 1737. in **IAEGERI** diil. *de emphyteuf. salinaria c. 1. §. 11. p. 47. sqq.*
- 4) *elem. iur. brunsv.* §. 227. sqq.
- 5) STRVBE c. 5. §. 20. sqq.
- 6) STRVBE c. 6. p. 249. sqq.

§. 391.

Expellitur demum villicus (§. 367.) ob moram in solutione pensionis commissam, deteriorationem praedii, pactum arbitrariam expellendi facultatem domino referuans; alicubi ob alienationem et oppignorationem praedii villicalis; ob intermissam alibi renouationem contractus villicalis; ob propriam domini indigentiam; interdum etiam ob villici inhabilitatem, et resolutum ius locatoris 1). Ipsa tamen expulsio [Abmeierung] caussa iudicialiter cognita 2) fieri debet, et pretium aedificiorum instrumentorumque rusticorum, itemque impensae in villam factae restituendae sunt villico 3).

- 1) STRVBE c. 8. §. 9. 10. p. 321. sqq.
- 2) villicorum dominicorum expulsio camerae redituum regiae reservata est. *Elem. iur. brunsv.* §. 607. ita et iure luneburgico C. C. Cell. V, 2. nec adpellatio a decreto camerae admittitur. C. C. Cell. c. 2. p. 673.

- 3) STRUBE c. 8. §. II. p. 365. sqq. GOEBEL *observat. de locat. conduct.* §. 129. p. 69.

§. 392.

In *Westphalia*, praesertim in ducatu *Juliacensi* 1), comitatu *Rauensbergensi* 2) et vicinia occurrit species praediorum villicialium 3), quae vulgo, licet perperam, bona emphyteutica s. *Erbzinsgüter* rectius *Erbmeierstädtische Güter* adpellantur, quorum pristini possessores homines proprii fuisse et manumissi esse dicuntur; eorumque iura et obligationes iis, quae de villicis modo differuimus, exacte respondent.

- 1) in *ord. polit. Juliac. p. m. 69.* (p. 56. edit. nou.) vocantur *Sadell = Schag = und Dienstgüter*, ad quem locum ordinatio pragmatica rauensb. provocat.
- 2) *Pragmatische Sanction wegen der Erbmeierstädtischen Güter in der Gr. Ravensberg* de 15. Jun. 1705. apud *LVDOLFVM T. III. p. 190. sqq.* et antiquior apud *MEINDERSIVM de iurisd. colonaria p. 125. sqq.*
- 3) *sanctio pragmatica Meindersiana* §. 5. eos disertis verbis *Erbmeyer* adpellat. *Braunsch. Anzeigen* 1745. p. 1938. sqq.

II. DE MEIERDINGIS VON MEIERDINGSLEUTEN
UND GÜTERN.

§. 393.

Adfinia praediis villicialibus sunt *praedia meierdingica* 1), quorum mentio in principatu

tu guelpherbytano, episcopatu Hildesienſi et vicinis praefecturis occurrit 2), et quae nomen a placito villicali, quod mox describemus, fortiuntur. Dominus praedii Oberzingſ f. Meierdingſherr adpellatur 3). Villico dominium vile competit 4), ſed legibus durioribus prae reliquis villicis obnoxius eſt, ad praestationem maritagii [Bedemund] 5) gallinae 6) [Leibhenne] et mortuarii 7) [Waulbung] et ſolutionem annui cenſus obligatus, quibus obligationibus qui ſe obnoxium reddere non vult, praedium meierdingicum adquirere non poteſt 8), niſi colonum vicarium [treue Hand, Treuenhänder] ex iſtis Meierdingis conſtituat 9).

1) IO. WERNH. GERIKE in SCHOTTELIO *illuſtrato et continuato c. 2.* DAV. GE. STRUBE *de bonis meierdingicis; in calce acceſſ. ad ius villic. p. 169. ſqq.* IO. WILH. GOEBEL ſ. reſp. RVD. AVG. NOLTENIUS *de ſingularibus quibusdam praediorum ruſticorum, quae ſunt in terris brunſuico-luneburgicis et vicinia.* Helmſt. 1728. Buri Erl. des Lehnrechts p. 1165. ſqq. FRANC. CAR. CONRADI *de iure retractus in bonis meierdingicis praefertim ad Reu. Dn. Praepoſ. et capitul. cathedr. eccl. hildesſpſtantibus.* Helmſt. 1747. quod ſcriptum quibusdam acceſſionibus auctum in den **Braunſchw. Anz.** 1747. p. 1377. D. MEIERI *deductio iuriſd. meierdingicae, eccleſiae cathedralis Hildesienſis capitulo et praepoſito competentis.* Hildeſh. 1758. f.

2) STRUBE §. 2. p. 273.

3) CONRADI §. 12. not. b. p. 32. STRUBE §. 2. 42.

4) EIVSD. §. 3. p. 7. ſqq.

- 5) CONRADI §. 3. not. e. p. 11. STRVBE §. 13. p. 206.
 6) EIVSD. l. c. not. i. p. 10. de cetero meierdingi
 operas ex regula non praestant. STRVBE §. 14. 15.
 p. 208. sqq.
 7) EIVSD. not. k. p. 11. STRVBE §. 12. p. 204.
 8) hinc meierdingos hominibus propriis accenset
 BVRI l. c. hodie tamen liberi quoque homines ad
 eorum possessionem admittuntur. STRVBE §. 11.
 p. 201. sqq.
 9) CONRADI §. 13. qui eos prouasallis comparat.

§. 394.

Prædia meierdingica ab aliis, quam meierdingis, possideri nequeunt 1). Introductus hunc in finem est *retractus meierdingicus*, vi cuius ante factam in placito villicali inuestituram praedium alienatum, oblato eodem pretio, vindicari potest (a) a proximis agnatis (b) a domino meierdingico (c) a colono vicario [Treuenhänder] (d) a proximo vicino; (e) a domino pignoris praedium colente; et nec hoc praedium petente (f) a quolibet homine meierdingico 2).

1) STRVBE §. 23. p. 210. sqq.

2) CONRADI §. 8. sqq. p. 22. sqq.

§. 395.

Causæ hæc prædia concernentes in *placito villicali* 1) [Meierding] discutiantur, quod absoluitur commissario domini, et adiunctis qui-

quibusdam adfessoribus qui ex ipsis hominibus meierdingicis desumuntur 2), iisque in terris brunsvico - lüneburgicis plerumque praefectus aliquis adiungitur 3). Coram hoc iudicio resignationes quoque praediorum meierdingicorum fieri solent, et in codice iudiciali [Meierdingsbuch] designantur. Iam si villicus in sententia lata adquiescere nolit, ipsi integrum est, prouocatione ad *placitum villicale superius* 4) [das hohe Meierding] h. e. ad ipsum dominum, certare; vt tamen vltior appellatio non permittatur. Qui iurisdictionem huius iudicii detrectare dolo malo audet, praedio meierdingico priuatur 5).

- 1) de placito villicali rössingensi vide *Strubens Besdensf.* p. 332. sqq. de sollempnitatibus placiti villic. cf. *GERIKE Schottel. illustr. et contin.* c. 3. §. 4.
- 2) qui inde Dingsgenossen, Genoten, Noten adpellantur.
- 3) *STRUBE §. 32. p. 275. sqq.*
- 4) *STRUBE §. 37. p. 282. sq.* et *IDEM de officio curiali litonico §. 6. lib. II. parerg. goett. p. 17. sq.* vbi notat, illud plerumque *Am* vocari. *PVFENDORF T. I. obs. 100.*
- 5) de hac aliisque priuationis causis cf. *Buri* p. 1176. sqq.

III. DE LANDSIDELIIS ET BONIS LANDSIDELIACIS
von Landsiedeln und Landsiedelleihen.

§. 396.

Colonia provincialis §. *Landsidelia* 1) [Landsiedelleihe] est 2) species locationis, qua colono praedia rustica ad certum tempus [Zemvorleihe] vel in perpetuum sub pensione annua et promissione fidelitatis, praestatione promissi census et operarum vtenda fruenda conceduntur, scriptura vt plurimum desuper confecta 3), quae bona praesertim in *Hassia*, *Wetteravia*, praesertim in comitatu *Solmensi*, *Nassouico*, castri *Fridbergensis* agris et vicinia deprehenduntur.

- 1) IO. OTTO TABOR *de contractu et iure colonario provinciali*, von Landsiedelleihe und Landsiedelrecht. Gießl. 1622. 1662. T. I. opp. p. 938. sqq. NIC. CHR. LYNKER *de iure et contractu colonario*. Ien. 1696. ABR. KAESTNERI *progr. de iure colonario*. Lips. 1732. CHR. FRID. AYKMANNI *observationes ad contractum et ius colonarium, Landsiedelleihe et Landsiedelrecht*. in KVCHENBECKERI *anal. hass.* P. IV. p. 101-116. Joh. Ulr. von Cramer *Gedanken von der im Oberfürstenthum Hessen üblichen Landsiedelei*. Marp. 1740. T. II. *opusc.* p. 99. sqq. EIVSDEM *rechtlich Gutachten die Hessische Landsiedelei betreffend*. 1740. l. c. T. II. p. 121. sqq. STEPH. SIGISM. WLOEMEN *vindiciae iuris Landsideliae*. Gießl. 1740. C. L. Hombergk *offenbarer Ungrund der sogenannten vindiciarum iuris Landsideliae hassiacae*. Marp. 1741. J. J. Reinhard von den Landsiedeleien, besonders in Hessen, dem Nassauischen und Solmischen; in den *Flein*.

Flein. Ausführ. T. I. (1745. 8.) p. 207-264. §. II. von Cramer vom Unterschied der Hefischen und Burgfriedbergischen Landsiedelei; in den Wezlar. Nebenst. P. III. p. 12. sqq.

2) est definitio POTTGIESSERI lib. I. c. 4. §. 33.

3) scriptura tamen (Leihbrief) non est absolute necessaria. Buri p. 1004. vid. e. g. Hanauer Landbrand in adp. iur. Solmens. p. 14. et Ordn. Bornheimer Feldbergs l. c. p. 35.

§. 397.

Si naturam *Landsideliae* spectaueris, in *temporariam* et *perpetuam* illa describitur; quae vero in dubio praesumenda sit, admodum disputatur. *Ius Solmense* quidem, quod omnium amplissime de hoc iure exponit, et in vicinis quoque regionibus obseruatur 1) [§. 106.], *ius hereditarium Landsidelio* disertis verbis *denegat* 2), *praxis* vero *Hassiac* 3), *Nassouiensis* et vicinarum regionum plerumque 4), vt in reliquis rusticis [§. 361.], *in alia omnia iuit*, et *Landsidelios* ratione expulsiōnis [§. 367.] reliquis rusticis aequiparauit 5). *Dominium* vtile vero nec *ex iure Solmensi* nec *ex contractibus*, naturam negotii determinantibus, colligitur; vt veritati magis consentaneum videatur, *Landsidelio non nisi vsumfructum tribui oportere*. De cetero *expulso Landsidelio meliorationes restituantur* 6).

1) vide tamen quae de naeuis eius disputauit REINHARDVS p. 241. sqq.

- 2) *Solm. §. R. P. 2. t. 6. 7. p. m. 156. fqq. praesertim t. 7. §. 2. Buri p. 1003. fqq.*
- 3) quod *AYRMANNVS, CRAMERVS, HOMBERGKIVS, REINHARDVS* inuictis argumentis ostenderunt. cf. etiam *LVDOLF P. 3. obl. 217. Buri p. 1020. fqq. cf. Hanauer Landbrauch p. m. 15. init.*
- 4) de Landfidelis tamen ad castrum Friedbergense pertinentibus dissentit *CRAMERVS l. c. der Nebenst.*
- 5) dissentit *REINHARDVS l. c. p. 233. praesertim ob usum vocis einen Hof verthun, quae tamen nihil aliud quam concessionem curiae, Verleihung des Hofes, denotat. Certe si vel maxime, quod vult litteratissimus REINHARDVS vendere significet, nihil inde probatur; cum et ususfructus hereditario iure vendi possit rustico. Buri p. 1013. sq.*
- 6) *Solm. §. R. P. 2. t. 7. §. 18. Buri p. 1047. fqq.*

IV. DE SOLIDIS ET BONIS SOLIDORVM
von Schillingshauern und Schillingsgütern.

§. 398.

Bona solidaviorum 1) sunt curiae villicales, quarum traditio et resignatio interueniente folido 2) [Schilling] peragitur. Possessores, qui Schillingshauere 3) dicuntur, meri conductores sunt, vt villici, et circa praestationem operarum et censuum, ius de praedio disponendi, ius hereditarium et expulsionem iisdem fere cum villico iuribus vtuntur 4). De cetero in principatu tantum *Luneburgico* et vicinis eidem praefecturis occurrunt. Expul-

10

fo solidario meliorationes restituuntur [er darf seinen Staken abbrechen] 5).

- 1) SCHOTTELIVS c. 17. p. 371. fqq. 10. CHR. WAITZ de bonis solidorum brunsvicensium et lüneburgensium, eorumque essentialibus et naturalibus. Ien. 1738.
- 2) qui **Topschilling** est veterum Germanorum. DREYER de arrhis emtionum diff. I. not. q. Praedia Landsideliciaca quoque similiter concessa leguntur mit zwein Schillingen Penningen; ume ennet Schillinge Pennige zu Vorhure. **Reinhard** p. 218. 219.
- 3) de voce **Hauer** f. **Heuer** vid. **Reinhard** l. c. not. e. p. 219. sq. et **GARL. SILLEM** de censu habitationis §. 29. p. 22.
- 4) **Lüneb. V. D. c. 44. §. 4. 5. 9. C. C. Calenb. c. 2. p. 663. Buri** p. 1221. fqq.
- 5) **PVFENDORF obs. III, 131.**

V. DE HAEGERIS ET BONIS HAEGERICIS
von Hägerleuten und Hägergütern.

§. 399.

Bona haegerica 1) ab Hagen s. iudicio dicta sunt 2), vt, si nomen spectaueris, nihil aliud denotent quam praedia rustica peculiari iudicio subiecta. Quod ad ipsam eorum naturam attinet, haegerus [Häger, Köhrmann] praedii plenum habet vsu, et domino [Oberhäger, hägerischer Junker] certas operas et census [Hägerjins] praestat: de cetero autem curias

Hh 5

rias

rias suas nec diuidere nec alienare, inuito domino, possunt. Hereditario tamen iure, acquirens eiusque posterius et collaterales adeo vtuntur, iisque ius retractus gentilitii ideo tribuitur, modo nouus possessor intra 4. hebdomadas inuestituram petat, et laudemium soluat [die Köhy bezahlen]. De cetero in causis praedium spectantibus iudicio haegerico [Hägergericht] subiectus est, cuius iurisdictionem si detrectat, vel obligationibus suis haud satisfaciatur; praedium suum amittit 3). *Sedes horum praediorum est in principatu guelpherbytano et episcopatu bildefiensis.*

- 1) naturam horum praediorum optime illustrant: Form des Hägergerichts zu Langenholtensen in ES. PUFENDORFII *proc. ciuil. brunsv.* p. 786-792. Confirmation der hägerischen Gerichtsbarkeit und der den Gutsherren der hägerischen Güter zustehenden Gerechtsamen d. 18. Nou. 1711. apud GOEBELIUM *de singul. praed. rust.* p. 153. Confirmation der dem Closter Amelunxborn über die um und vor der Stadt Oldendorf liegenden Hägergüter zustehenden Gerechtsamen d. 12. Jun. 1713. apud NOLTENIUM *de iure villic.* p. 132. et protocollum iudicii haegerici l. c. p. 106.
- 2) GOEBEL *de iure et iud. rust. c. 8. §. 16.* p. 324. sqq.
- 3) eleganter haec exposuit laudatissimus BURI p. 960. sqq.

VI. DE LASSIS ET BONIS LASSORVM von Laffen und Laffgütern.

§. 400.

Lassus s. *latus* 1) [lasse, late, laete] generatim denotat rusticum in seruitute reali h. e. obli-

obligatione ad operarum et censuum praestationem constitutum, et interdum, licet rarius, hominem proprium. *Bona autem Lasforum* 2) [Lasgüter, Laetgut] sunt praedia rustica, quorum possessores sub obligatione operarum et censuum [Laszins] 3), hereditatio iure utendi fruendi utuntur, et iurisdictionem *iudicii latici* 4) [Lasgericht, Hofgedinge, f. Laetbänke] agnoscere coguntur. Deprehenduntur potissimum in Saxonia, episcopatu Hildesienfi 5), ducatibus Cluienti et Iuliacensi, et in Wetteravia 6).

- 1) Buri p. 1050. sqq. GOEBEL *de iure rust. c. 2. §. 6.*
- 2) GOEBEL *cit. diff. c. 6. p. 101. sqq.* ANI. FLOR. RIVINVS *de praediis, quae vulgo Lasgüter appellantur.* Vit. 1735.
- 3) videndus omnino est RICCIUS in *spicil. p. 725. sq.*
- 4) GOEBEL *de iure rust. c. 8. §. 15. p. 324. not. e.* Jülich. und Berg. Rechtsordn. p. 134. sqq.
- 5) in MSS. exstat MELCH. MARTINGII liber: *des Latengerichts des Amtes Winzenburg Recht und Gewohnheiten.* GOEBEL *c. 2. §. 6. n. 8. p. 72.* editus a NOLTENIO p. 134. sqq.
- 6) vide e. g. Buri p. 1394. sq.

VII. DE PROBSTINGIS ET PRAEDIIS PROBSTINGICIS,
von Probstingsleuten und Gütern.

§. 401.

Bona probstingica 1) sunt praedia, iudicio praepositi [dem Probsting] subiecta, quae in episco-

*episcopatu bildefiensi et quibusdam regionibus principatus guelfherbytani*prehenduntur. Origo nominis incerta, eiusdem tamen originis et indolis cum reliquis rusticis dotalibus (§. 344.) videntur probstingici homines, nisi quod hic obligatio ad agnoscendam ecclesiae iurisdictionem accedat. Hoc iudicium in coemeteriis vel in ipsa adeo aede sacra habetur: Rustici probstingici prorsus sunt liberi, neque operas praestant, nisi quatuor diebus per annum; iure hereditario praedia sua tenent, eorum tamen alienatio consensu domini facienda est. Censum annuum solvunt, et praestationi quoque laudemii, mortuarii et gallinarum obnoxii habentur. Ratione expulsionis cum reliquis rusticis fere conveniunt 2).

1) GOEBEL *cit. diff. f. 5. p. 94. sqq.* Buri p. 1199. sqq.

2) haec omnia egregie illustrantur ex scripto: *Confirmierte statuta des Probstings zu Disburg im Amt Pichtenberg d. 20. Dec. 1600. apud NOLTENIUM de iure villic. p. 84. sqq.*

VIII. DE BONIS VITALITIIS, von Leibhöfen,
Leibgedingsgütern s. Sall- und Schupf-
lehen.

§. 402.

Bona vitalitia 1), quae in Suevia, Austria 2) et Bauaria 3) potissimum occurrunt, sunt praedia rustico sub lege meliorationis et praestationis

stationis annuae [jährlche Zicler, Hofgült, Ziclfrcisten, Bestand oder Kaufgeld] ad dies vitae concessa; quae quum mortuo possessore vel finito, ad quod concessa fuerunt, tempore, ad dominum deuoluantur, ab eiusque arbitrio omnino pendeat, an heredes possessoris denuo ad possessionem admittere velit: Fallgüter, Leibhöfe, Leibgedingsgüter, Fall- und Schupflehen, itemque Gnadengut s. Gnadengütiges Hofgut, Leiblehen, Leibfällige Bestandgüter, Schuppaß dicuntur 4). In ducatu Wurtembergico operas indeterminatas praestant 5). In reliquis momentis, ratione laudemii, censuum, iuris alienandi cet. eadem ipsorum, quae reliquorum rusticorum, conditio deprehenditur 6).

- 1) WOLFG. AD. SCHÖPF *de bonis vitalitiis Sueniae* ex edit. 2. Tub. 1747. 8. Würtemb. L. R. P. 2. t. 9. L. D. t. 16. S. 1. Gersilacher lib. I. S. 93.
- 2) vbi nomine der Fallgüter occurrunt. ERTEL *praxis aurea, von der Niedergerichbarkeit lib. II. c. 35.*
- 3) vid. e. g. *Bayrische L. D. d. 1554. lib. 3. t. 15. p. 77.* vbi: von Freystiftern, Leibgedingern und Erbrechten.
- 4) SCHÖPF *l. c. c. 1. S. 5. sqq. p. 22. sqq.* de nomine **Hofsgüter** vid. *Cramers Wehl. Nebenst. P. 9. p. 123.*
- 5) SCHÖPF c. 4. S. 43. p. 87. sqq.
- 6) Buri p. 1221. sqq. De cetero in Bavaria praedia rustica ad precarium concessa, **veranlaitete Freystift**, oder **Herrengunst** dicuntur; **bloffe Freystift**; oder **Bestandgüter** vero praedia rustica simplici conductionis lege rustico concessa nominantur. Buri p. 1240. sq. *Codex Maxim. Bau. P. 4. c. 7.*

IX. DE CURSUS CENSITICIS, von Grunderbgü-
tern, Hofgütern vel Gultböfen.

§. 403.

In Austria 1) et vicinis regionibus occurrit species praediorum rusticorum, quae Hofgüter, Gultböfe, Erbgründe, Grunderbaründe 2) dicuntur; quorum dominium vtile a domino [dem Grundherrn] plerumque iure hereditario, rustico [dem Dienstmann] sub obligatione operarum et censuum confertur; quibus obligationibus si intra triennium non satisfaciat rusticus, praedio suo, non tamen nisi accedente iudiciali cognitione 3) [durch Niedersetzung eines ordentlichen Grundrechts] priuari potest.

1) FINSTERWALDER *obs.* II, 37.2) *Orth* T. II. p. 424.3) IO. BALTH. SVTTINGERI *obs. pract. ad stylum iudicii provinc. Austriae intra Onaesum adcommodatae. obs.* 45. 46. p. 84. sqq. *Niederösterr. Ordn.* de rebus incorp. t. 4 §. 23.X. DE BONIS CENSITICIS zu Waldrecht
CONCESSIS.

§. 404.

Sunt in *Hassia* eiusque vicinia praedia rustica quamplurima, quae iure siluatico s. nemorali concessa, Waldrechtlehensarten 1) dicuntur 2). Horum dominium vtile in vasallum [Waldrechtlehensmann] transit iure hereditario, quod tamen cum solis descendentibus, non

autem

autem cum collateralibus communicatur 3). Alienationes praedii aut mutationem faciei fundi consensu domini fieri oportet 4). Rusticus annum censum domino soluit, eoque per triennium non soluto, praedio priuatur, non tamen ob solam domini indigentiam 5).

1) IO. WILH. WALDSCHMIDT *de bonis zu Waldrecht concessis*. Marp. 1717. IO. GE. ESTOR *de emphyteusi zu Waldrecht dista*, in KVCHENBECKERI *anal. haßf. P. III. p. 146. sqq.* Buri p. 1269. sqq.

2) vide e. g. Beschreibung des Waldrechts nach Inhalt des Homburgischen Stadtbuchs; in LVNIGII *corp. iur. feud. germ. T. III. n. 51. p. 717.*

3) hinc vasallus datis reuersalibus domini iura se sancte tuiturum esse promittit. exempla habet LVNIGIVS *l. c. n. 50. 52. 53. p. 715. 717. sq.*

4) Somb. Waldrecht S. I. 4.

5) Somb. Waldrecht S. 6. 7.

XI. DE HVBARIIS ET HVBERIS, von Hübengütern, Hüberrn *s.* Hübenern ET CVRHS DOMINICALIBVS *s.* Dinghöferrn

§. 405.

In Alsatia, electoratu Moguntino et vicinis Germaniae regionibus frequens fit mentio *Huberorum*, der Hüber, Hübener et praediorum huberiorum, der Hufen oder Hubengüter 1). Hi quidem ratione caussarum praedia sua concernentium peculiari iudicio, cuius ipsi tamen adfessores sunt, subesse solent, quod *curiam dominicalem* 2) [Dinghof] 3) appellare solent. Rustici curiae huic subiecti [Ding

[Dinghofsteute, Urbarsteute] 4) domino [dem Hub- s. Dinghofsherrn] iuratam fidem promittunt [den Hubereid schwören]; annuum censum operasque praestant; ex mortui hubarii hereditate domino mortuarium praestatur; qui census iusto tempore non soluit, praedio expelli potest.

1) Buri p. 971. fqq. Sessencass. Grebenordn. tit. 39. §. I. et Verordn. d. 28. Aug. 1750.

2) IO. VLR. DÜRRIVS *de curiis dominicalibus*. Arg. 1648. IO. SCHILTER *de curiis dominicalibus*, vulgo von Dinghöfen. Arg. 1691. rec. Hal. 1738. in adp. p. m. 35. exstat *Subrecht zu Saselache*. p. 38. fqq. *Dingrotul zu Capel*, quae dicta egregie illustrant.

3) SCHILTER §. II. p. m. II.

4) vicarius domini s. primus inter huberos, *Sochhuber*: rusticus villam, vbi iudicium habetur, inhabitans, der *Dinghofsmeyer*; simplices autem et nudi hubarii *Urbarsteute* dicuntur.

XII. DE RVSTICIS ET BONIS AMANVATIS, von
Behandigungsleuten und Gütern.

§. 406.

Praedia quae amanuata s. *Behandigungsgüter* dicuntur et in Westphalia, archiepiscopatu Colonienfi et vicinia deprehenduntur, sunt bona censitica, quibus duo semper vasalli inuestiuntur [sic werden auf zwei Hände eingegeben]; ita tamen, vt verus possessor eadem iure hereditario ad proximum heredem transferat, eiusque familia demum extincta, simultanee inuestitus praedium nanciscatur. Mortuo

vno ex inuestitis alius simultanee inuestiendus est [so oft eine Hand verstorbt, muß eine neue Hand gewonnen werden]. De cetero haec praedia praestationibus laudemii, curmedae, censuumque obnoxia sunt; nec nisi consensu domini alienari, aut aere alieno onerari, diuidique possunt 2).

1) Buri p. 779. sq.

2) optime rem omnem expedit Cramer von der wahren Natur und Eigenschaft der Hobs- und Besähdigungsgüter P. 9. der Wezfl. Nebenst. p. 119-172. Knorrrens Anmerk. p. 356.

XIII. DE BONIS IVRI REVOLVTIONIS OBNOXIIS,
von Stockgütern.

§. 407.

In ducatu *Iuliacensi ac Montium* et vicinia species quaedam praediorum rusticorum existare dicitur, quae vulgo *Stockgüter* 1) adpellantur; quorum hoc singulare ius esse perhibetur, quod, adscendentibus et descendentibus extinctis, semper ad eam lineam regrediantur, vnde peruenerunt; quae succedendi ratio licet legibus harum prouinciarum omnino conformis esse videatur 2), ad praedia tamen rustica, quae non adeo liberam habent successionem, easdem non adcommo-
dauim 3).

1) voce *Stock* saepe stirps, et praedium autum legibus intelligitur vid. e. g. *Churcölln. Rechtsordn.* P. 6. § 5. p. m. II. ibi *Stock- und Stammgüter.*

2) *Jülich, und Berg. Rechtsordn.* c. 80. p. m. 73.

- 3) Buri p. 1241. IO. IAC. SORBER *de iure reuolutionis s. recadentiae*. Marp. 1755. § 10. sqq. p. 13. sqq. cf. tn. VOETZ *de iure reuolut. c. 4. n. 23.*

XIV. DE BONIS MELLICIDARVM, von Zeidalgütern.

§. 408.

Vltimo denique loco *bona mellicidarum* 1) s. Zeidalgüter commemoro. Mellicidae s. Zeidler sunt rustici, qui in forestis imperii prope Norimbergam apes alendi et mellicidii exercendi facultatem soli exercent, et simul vi praediorum, a senatu Norimbergensi ipsis concessorum, conseruationi foresti regii inuigilare obligantur 2). De praediis suis certos census [Honiggeld] solunt 3), certas operas praestant. In bonis suis iure hereditario vtuntur, et in caussis eadem spectantibus iudicio peculiari Norimbergensi [Zeidelgerichte] subsunt 4), cuius iurisdictionem si detrectant, vel inuestituram Norimbergae declinent, foresti conseruationi haud inuigilent, praediis suis omnino priuantur 5).

- 1) CHR. SCHEURL A DEFERSDORF *de iure mellicidii*. Alt. 1690. CHR. GOTTL. SCHWARZ *de butigulariis*.
 2) Buri p. 1302. sqq.
 3) Buri p. 1301. sq.
 4) Woelfer ad reform. noric. T. I. p. 555.
 5) Buri l. c. cf. Stiffers *Forst- und Jagdhistorie c. 9. §. 33. sqq. et adpend. docum. p. 50.*

LIBER II.
DE IVRIBVS PERSONARVM IN STATV
CONVBIALI, PATRIO ET
TVTELARI.

CAPVT I.
DE IVRIBVS CONVBIORVM
GERMANIAE.

SECTIO I.
DE MATRIMONIO CONTRAHENDO ET
CONSVMMANDO.

TITVLVS I.
DE FAVORE LEGALI MATRIMONII,
CAELIBATV ET IVRE HAGE-
STOLZIATVS.

§. 409.

Expositis nunc, quod satis est, persona-
rum in Germania diuisionibus et iuribus,
transeundum est ad iura earundem in *stata*
domestico, qui quum triplex esse deprehenda-
tur,

tur, *connubialis* 1) nempe, *patrius* ac *tutelar*: de singulis etiam sigillatim trademus, et vniuersam huius rei tractationem a statu connubiali, tamquam fonte reliquorum, ordiemur.

- 1) HACHENBERGII *German. med. in diss. V. p. 105. sqq.* praeter scriptores de iuribus feminarum ad §. 193. n. I. adlegatos de iuribus connubiorum in Germania generatim consulendi: SAM. STRYK *de iuribus singularibus connubiorum in Germania.* Hal. 1709 CHR. THOMASIVS *de usu pratico tituli Instit. de nuptiis.* Hal. 1713. GE. HENRICVS AYREVS *de iure connubiorum apud veteres Germanos s. I. de sponsalibus.* Goett. 1738. s. II. *de ritu nuptiarum formaque matrimonii.* ib. eod. 10. HEVMANNVS *de fontibus legum connubialium; in exercit. iur. vniu. T. II. diss. II.*

§. 410.

Cum reipublicae admodum interfit, numerum ciuium augeri 1): mirandum non est, Germanos etiam matrimonia magno, et tantum non nimio, fauore prosequutos esse. Hinc est, quod caelibatum magno odio habuerint 2), aetatemque legitimam praestituerent, intra quam quis matrimonium inire teneretur 3), quae plerumque quinquaginta annis absoluebatur 4). Iam si quis, elapsa haec aetate, caelebs moreretur, *fiscus iure haestolziatus* 5) *in hereditatem defuncti succedebat*; quod tamen nouiori aetate in quibusdam territoriis abrogatum 6), et licet in aliis
ter-

territoriis adhucdum retentum fit 7), *praesuntio tamen pro hoc iure non militat*, quum numquam in vniuersa Germania obtinuerit, atque adeo fisco probatio obseruantiae merito iniungatur 8).

- 1) HEVMANNI *initia iur. polit.* §. 58. sqq.
- 2) IAC. FRID. LVDOVICI *de caelibatu poenae nomine imposto.* Hal. 1703. SAM. FRID. WILLENBERG *de poena caelibatus impositi.* Gedan. 1723.
- 3) CONR. PHIL. HOFFMANN *de aetate iuuenili contrahendis sponsalibus ac matrimonii idonea, vt et de annis, quibus quis sub poena matrimonium inire tenetur.* Regiom. 1743.
- 4) SCHOTTTELIVS *c. 1.* §. 10.
- 5) IO. BALTH. WERNHER *de iure hagestolziatus.* Vit. 1724. in *enunc. fori hodiern.* P. 2. p. 252. sqq. IO. GE. SCHERZ *de iure circa hagestolzius.* Arg. 1726. IO. PAVL. KRESS *de iure hagenstolziatus praecipue in ducatu guelpherbytano.* Helmst. 1727. IO. PETR. DE LVDEWIG *diff. iur. Rom. et germ. in hagenstolziatu exule in Germania.* Hal. 1727. IO. PAVL. KRESSII *repetitio dissertationis suae occasione hagestolziatus a Dn. Canc. de Ludewig ipso hoc brumali et ad iter inopportuno tempore in exilium apud Venedos dati.* Helmst. 1728. (IO. PHIL. ODELEM) *animaduersiones ad Ludewigii dissert.* Brunf. 1728.
- 6) e. g. in *terris brandenburgicis.* C. C. march. VI, 2. p. 395. 419. cont. III. p. 184. et in *terris brunsvico-luneburgicis.* C. C. Cal. c. 6. p. 133. **Brem.** §. D. T. I. p. 83. Priuil. der Heinrichstadt p. 228. **Odelems** *curiose Rechtshandel* P. I. p. 228. sqq. ENGELBRECHT *collatio c. 9.* §. 6. HARTMANN *de felicit. subiect. elector. brunsv. c. 3.* §. 1. 2. PVFENDORF *obs. I, 92. II, 58.*

- 7) **Churpfälz. L. D. t. 5. p. 57. sq.** de territorio monasterii *alpirspacensis* C. F. HARPPRECHT *iura germ. priuata singul. alpirspac. S. 10. sqq. p. 43. sqq. Osnabr. Hausgenossenrecht c. 6. S. 1. de terris hohenzolleranis* HARPPRECHT *l. c. p. 49.*
- 8) BOEHMER *T. II. P. I. resp. 654. 655.* WERNHER *T. III. P. 3. obs. 81.* **Kreitmayr** *T. I. p. 102.*

§. 411.

Hic ipse tamen fauor legalis matrimonium rite solemniterque contractum supponit. Ex quo enim auctoritas concilii tridentini 1), et aliae rationes politicae 2) effecerunt, vt matrimonium, nisi copula sacerdotalis accesserit, effectus ciuiles haud nanciscatur: omnes omnino coitus extra matrimonium prohibentur 3), vt nec *concupinatus* 4), qui olim maxime frequentabatur, et si a copula sacerdotali discesseris, matrimonio morganatico exacte respondet, legibus permittatur, aut a poenis adeo caelibatus liberare valeat.

1) Sess. 24. c. 1.

2) GOTH. BAVER *de matrimonii sanctitate.* Lips. 1736.3) *P. D. 1530. t. 33. 1548. t. 15. S. 1.*4) CHR. THOMASIVS *de concupinatu.* Hal. 1714. GE. ZACH. WINKLER *genuinus concupinatus ex mente legum Romanarum conceptus.* Lips. 1736.

§. 412.

De cetero ex dictis facile intelligitur, *conditionem si non nupsierit*, legibus Romanis 1) acque

aeque ac germanicis esse contrariam, siue patris illa, siue ultimis voluntatibus adiciatur. Inter illustres tamen familias usus eius non plane nullus, in quibus nempe, ob splendorem familiae conseruandum, matrimonia, postgenitorum praesertim, saepenumero restringuntur 2).

- 1) de his videnda est IO. AVG. BACHII *diff. de lege Julia Miscella eiusdemque usu hodierno.* Lipf. 1750.
- 2) IO. SAL. BRUNNQVELLI *diff. de conditione si non nupsit, ultimis voluntatibus adiecta.* Len. 1728. **Knorrrens** rechtliche Entscheidung der Frage: ob eine Jungfrau, welche sich verbejrathet, die Erbschaft oder das Vermächtniß verliere, so ihr unter der Bedingung, daß sie im jungfräulichen Stande bleiben solle, hinterlassen worden; in den *rechtl. Anmerk.* p. 237. 599.

TITVLVS II.

DE SPONSALIBVS ET CONSENSV CON- NVBIALI.

§. 413.

Simul ergo ac duae personae de iusto inter se matrimonio ineundo conuenerunt 1): sollemnis eam in rem pactio interuenire solet, quam *sponsalia* 2) [das Verlöbniß] adpellant, eaque mentione 3) et repromissione futurarum nuptiarum continetur.

1) *Kreitmayr* T. I. p. 103.

- 2) SAM. STRYK *de dissensu sponsalitia*. Francof. 1699. IDEM *de concursu sponsaliorum*. ib. 1681. 10. SAM. STRYK *de natura sponsalium et diuisione*. Hal. 1710. IDEM *de probatione sponsaliorum*. 1711. IDEM *de obligatione sponsaliorum et dissolutione*. 1711. CHR. THOMASIVS *de pactis futurorum sponsaliorum*. Hal. 1712. IVST. HENN. BOEHMER *de diuerso sponsalium et matrimonii iure*. ib. 1718. CHR. GOTTL. VINHOLD *de fauore iuris circa modum contrahendi sponsalia*. Lips. 1734. J. G. SCOPP *de iure sponsaliorum, vom Recht der Eheverlobnisse*. Nürnberg. 1756. 8. SAM. REICHEL *de sponsaliorum ex iure nat. ciuili ac germanico differentias*. Lips. 1761.
- 3) hinc paroemia: Anwerbung macht keine Verbindung. Eisenharth p. 93. sq.

§. 414.

Sponsalia sua natura solo pacifcentium consensu consistunt. Sunt tamen variae sollemnitates, quae vel solo vsu vel ex legis dispositione accedere solent. Ad illas refertur potissimum *permutatio annulorum* 1) [die Wechslung der Ringe]. Annuli datio olim symbolum promissae fidei conjugalis firmissimum fuit, atque adeo ipsi sponsaliorum probationi inferuiebat 2). Enimuero licet etiamnum desponsati sibi annulos dare soleant, haec tamen sollemnitas substantiam negotii non ingreditur; neque etiam, nisi reliquae, quas lex vel obseruantia requirit, sollemnitates adsint, obligatio sponsalitia inde efficitur 3). Idem quoque de *sponsalitia largitate* 4) s. donis,

nis, quae desponsati sibi inuicem dare solent, dicendum est.

- 1) BARTH. LEONH. SCHWENDENDÖRFER *de annulis*. Vit. 1670. PETR. MÜLLER *de annulo pronubo, vom Jawort und Trauring*. Ien. 1672. FRID. AVG. IVNIUS *de annulo Romanorum sponsalitia*. Lips. 1746.
- 2) hinc paroemia: ist der Finger berinaet, so ist die Jungfer gedinet. Eisenharth p. 96. sqq. IO. W. HOFFMANN *de iurispr. germ. symb.* §. 5.
- 3) BOEHMER *in iur. eccles. Protest. lib. IV. t. 1. §. 102.*
- 4) BVRC. BARDILI *de sponsalitia largitate*. Tub. 1675. NIC. WOLPMANN *de sponsalitia largitate*. Giell. 1677.

§. 415.

Cum reipublicae interfit, sponsalia seria deliberataque mente celebrari, nec subditos quadam animi leuitate ad eadem contrahenda accedere: in plerisque prouinciis Germaniae legibus cautum est, vt non omnia sponsalia, sed publica tantum, obligationem producant; clandestina 1) autem h. e. quae, non obseruata forma sollemni a legibus praescripta, fiunt, etiamsi concubitus accesserit, nulla habeantur 2). Hinc est, quod praesentia duorum pluriusque testium, itemque agnatorum 3) vel cognatorum in plerisque Germaniae territoriis requiratur 4).

- 1) hinc paroemia: heimlich Verlöbniß stifet keine Ehe. Eisenharth p. 98.

- 2) **Breitmayr** T. I. p. 107. in Saxonia electorali demum testes requiruntur, si parentes non adsunt. **Churfächf.** Eheordnung in Cod. *august.* T. I. p. 1020. **Churbrandenb.** Verlöbn. Ordn. d. 15. Dec. 1694. C. C. *march* I, 2. p. 118. p. 313. 318. *elem. iur. brunsv.* §. 263. **Churcölln.** Rechtsordn. t. 8. §. 1. **WOELKER** ad reform. *noric.* T. I. p. 412. sq. **Hohenl.** L. R. P. I t. 1. §. 2. **Nassauif.** L. D. p. 76. **C. C. Oldenb.** T. I. p. 74. **Schlesw. Holst. R. D.** p. m. 33. et C. C. *Holsat.* T. I. p. 381. sq. **Gothaifch.** L. D. P. I c. 8. **Hanauische Hof- und Eheger. Ordn.** p. 140. sq. **Heimeb.** L. D. lib. 3. t. 1. §. 3. **Hessencass.** Eheedict d. 18. Ian. 1723. et Reformat Ordn. c. 10. p. 419. **Danske Loy.** III, 16. **Schaumb. P. D.** t. 5. p. m. 43. **Kostock.** Stadtr. t. 4. §. 1. *ius lub.* lib. I. t. 4. §. 4. *iura mecklenb.* p. 246. et **Mecklenb. R. D.** p. 133. a. **Hildesh.** P. D. a. 24. 25. **Nördling.** Stadtr. P. 3. t. 3. §. 1. **Selm.** L. R. P. 2. t. 19. §. 33. 34. p. m. 232. sq. **Mühlhäuf.** Stadtr. lib. 3. a. 2. §. 1. 2. p. 251. sq. **C. C. Culmbac.** T. I. P. I. p. 585. 703. **Pfälz.** L. R. t. 22. §. 1. 2. p. 286. **Bamden.** L. R. P. 3. t. 8. p. 119. sq. **Böhmische L. D. M.** 27-30. p. 340. sq. **Erfurt.** Ordn. p. 311. cf. **TOB. IAC. REINHARTH** de distinctione sponsaliorum in publica et clandestina. Erf. 1720. 10. **FLOR. RIVINI** progr. de sponsalibus clandestinis et sine consensu parentum initis, et si concubitu firmatis, pro nullis et irritis declarandis. Lipf. 1738.
- 3) **HENR. CHR. GERDES** de propinquorum in sponsalibus consensu necessario. Gryph. 1703.
- 4) pleraeque tamen leges sunt coniuuii sponsalitiu valde restringunt. **Gottl. Aug. Jenichen** von den durch die teutschen Geseze gar sehr eingeschränkten Verlöbnißmahlzeiten und hochzeitlichen Gastmahlen. Leipz. 1746. **HEVMANNI** initia c. 22. p. 232. § 99.

§. 416.

Ad euitandam clandestinitatis notam in primis opus est *consensu personarum*, quarum potestati quis subiectus est. *Hinc patris 1) et matris 2) consensus* primo loco requirendus est, *quo non impetrato liberi*, inuitis parentibus, nuptias contrahentes *in quibusdam prouinciis legitima, vel tota 3) vel parte eius 4) priuari possunt*, quod tamen, *nisi specialis lex adsit, haud praesumitur*. Parentibus tamen consensum sine caussa denegantibus, Princeps vel consistorium, caussa cognita, eundem supplet 5). *Curatorum 6) consensus* vbique necessarius est. *Milites* matrimonium inituri *codicillis [Trauschein] officialium suorum instrui debent 7)*. *Ministri aulae Principis consensum*, magis tamen, vt videtur, ex rationibus decori, quam legis necessitate *requirunt 8)*. De rusticis (§. 365.) et hominibus propriis (§. 380.) supra dictum. Tandem ex speciali quorundam locorum obseruantia *sacri antistitis 9) vel propatrum 10) [Gebattern] consensum* requiri oportet.

- 1) IOACH. SCHOEPFER *de necessitate consensus parentum in nuptiis liberorum*. Rost. 1698. ANDR. GOETSCHKE *de substantiali paterni consensus ad nuptias filiorum familias requisito*. Hal. 1700. CHR. WILDVOGEL *de differentiis consensus sponsaliti et matrimonialis*. Ien. 1720. IO. PETR. DE LVDEWIG *diff. iur. Rom. et Germ. in connubiali imperio consensuque parentum*. Hal. 1721. HERM. AD. GROLLMANN *de necessario parentum et curatorum consensu*

sensu in nuptiis liberorum in ducatu Cluensi. Gieß. 1722. GE. LVD. BOEHMER *de necessario parentum consensu in nuptiis liberorum cum legitimorum tum legitimatorum.* Hal. 1740. CAR. OTTO. RECHENBERG *progr. quousque nuptiae liberorum sine parentum auctoritate celebratae effectus civiles matrimonii sortiantur.* Lips. 1740. DAN. IENQVEL *de nuptiis sine consensu parentum contractis.* Arg. 1744. IO. PHIL. HAHN *de usu moderno circa insignem effectum consensus parentum in nuptias liberorum.* Mog. 1747. IOH. EBERH. SIEGLER *de aequitate iuris statutarii francofurtensis circa validitatem matrimonii sine consensu parentum contracti.* Gieß. 1750.

- 2) IO. PETR. DE LVDEWIG *diff. iuris R. et. G. in consensu connubiali extra patrem; matris, tutorum, consanguineorum, sacri antistitis, principis s. imperatoris, domini feudi, ordinum provinciae, propatrum, magistratus militaris, villaris dynastiae.* Hal. 1722. REINHARTH *ad Christ. III, 29. V, 22.* PVFENDORF *obs. I, 72. III, 42.*
- 3) Ita sancitum in Holsatia. C. C. *holsat. T. II. p. 152. sq. C. C. oldenb. P. I. p. 74.* iure *nassouico* idem obtinet, si nuptiae cum persona infami initae fuerint. *Nass. l. D. p. 73.* de iure *saxon. elect. cf. cod. aug. T. I. p. 1020.* *Schaumb. Einleit. P. I. p. 81. Böhmische l. D. M. 27. p. 339. sq. const. austr. de 22. Febr. 1614. apud WALTHERVM de consuet. austr. p. 818. Lüneb. Stadtr. P. 4. t. 3. §. 2. ius lub. lib. I. t. 4. a. 2. Gothaische l. D. P. I. c. 8. t. I. Münsterische P. D. t. 7. Würtemb. l. R. II, 31. reform. Noric. t. 29. §. 3. C. WILDVOGEL de sing. caussa exheredandi liberos in ducatu Magdeb. Ien. 1711. plura habent CHR. THOMASIVS de Noricorum caussis adimendi legitimam §. 46. M. H. GRIEBNER de exheredatione liberorum sine parentum consensu sponsalia nuptiasue contrahent. §. 9. et IO. BERNH. HOFFER de quibusdam causis exheredationis. Alt. 1757. §. 16. p. 44. sqq.*

- 4) e. g. iure *bauarico*, de quo cf. *Kreitmayr T. I. p. 106. sq.* iure *brunsvico-luneb. electorali exhereditatio ad dimidiam legitimae* obtinet, de quo vid. *FRID. AVG. W. DE WITZENDORF de exheredatione liberorum sine consensu parentum nuptias contrahentium. Goett. 1757.*
- 5) *AD BALTH. WERNHER de iniustis causis diffensus parentum a nuptiis liberorum. Frf. 1709. ERN. TENZEL de parentum consensus per magistratum circa sponsalia liberorum suppletionem. Erf. 1710. SAM. FRID. WILLEMBERG de consensu parentum supplendo in nuptiis liberorum. Gedan. 1719.*
- 6) *GOTTL. AVG. IENICHEN de necessario tutorum s. curatorum consensu in sponsalibus minorum, in obseruat. select. ad LEYSERVM p. 25. sqq.*
- 7) *AVG. RVD. IES. BVNEMANN de codicillis indulti connubialis militum s. vom Trauschein. Stade 1736. Gniögens Kriegsgr. c. 15. §. 238. sqq. continet. Cassel. d. 18. Aug. 1707.*
- 8) *CASP. ACHAT. BECK de iure principis circa connubia ministrorum et vasallorum. rec. Ien. 1754. cf. e. g. Mosers Hofrecht T. II. p. 166. sqq.*
- 9) *PVFENDORF obs. I, 74. 75.*
- 10) *LVDEWIG de consens. conn. extra patrem diff. 8. p. 45. sqq.*

§. 417.

Quod tandem ad obligationem et dissolutionem sponsaliorum 1) attinet, ea quidem omnia ex regulis iuris communis diiudicanda est. In quibusdam tamen territoriis legibus cautum est, ut a sponsalibus publicis rite celebratis non nisi consistorii consensu 2) interueniente

ueniente recedi possit, et dona sponsalitia 3) vel parti innocenti cedant omnia, vel si uterque contrahens eadem dissolui velit, eadem committantur, et piis vñibus destinentur 4).

- 1) IO. SAM. STRYK *de obligatione sponsaliorum et dissolutione*. Hal. 1711.
- 2) G. F. DEINLEIN *de mutuo dissensu sponsalitiis absque consistorii cognitione et auctoritate valido*. Alt. 1743.
- 3) ERN. TENZEL *de restitutione arrhae et sponsalitiarum largitatis morte sponsi vel sponsae interveniente*. Erf. 1730. CHR. LVD. CRELL *de arrha a sponsae heredibus restituenda*. Vit. 1753.
- 4) Hohent. Landr. P. I. t. I. §. 5.

TITVLVS III.

DE PACTIS NVPTIALIBVS S. DOTALIBVS.

§. 418.

Celebratis sponsalibus desponsati plerumque conuentiones de rebus ab vtraque parte 1) in matrimonium inferendis, iuribus singulorum durante matrimonio et de futura vtriusque coniugis successione facere solent, quas *pacta nuptialia s. dotalia* 2) s. Eheberedung, Ehezarter, Heirathsnotul adpellant, et prout illae initae esse deprehenduntur vel non, matrimonia verdingte vel unverdingte Ehen nuncupantur.

- 1) de pactis dotalibus Iudaeorum. vid. Beck vom Judenrecht c. 6. p. 62. sqq. et PVFENDORF *obs.* I, 97.
- 2) CASP. BITSCHIVS *an conuentiones de futura successione vel hereditate, quae in pactis dotalibus fiunt, ratae sint.* Arg. 1627. IO. LINDENER *diff. de pactis dotalibus* Arg. 1639. ANDR. KOHL *de pactis dotalibus et successione coniugum.* Lips. 1650 1671. Frf. 1731. ERID. GERDES *de pactis dotalibus.* Gryph 1683. T. III. oper. p. 443. sqq. CHR. THOMASIVS *de pactis dotalibus ad stat. hamb. P. 2. t. II. S. II.* Hal. 1695. IOA. H. SIBRAND *de pactis dotalibus.* Rost. 1707. IO. WILH. WAIDSCHMID f. resp. IO. GE. WERNHER *de pactis dotalibus Sut bey Schleyer und Schleyer bey Sut.* Marp. 1714. 1742. IO. CHR. HARTMANN *de pactis dotalibus in vim contractus initis.* Erf. 1716. IO. LAVR. FLEISCHER *an pacta dotalia a marito quidem, non vero ab uxore, subscripta sint valida.* Hal. 1716. IO. FLOR. RIVINVS f. resp. ANDR. FLOR. RIVINVS *de pactis dotalibus; in quantum statutis derogent vel minus.* Lips. 1723. IO. BALTH. WERNHER *obseruat. forenses ex materia de pactis dotalibus aliisque iuris capitibus.* Vit. 1723. SAM. FRID. WILLEMBERG *de pactis antenuptialibus.* Gedan. 1727. IO. ZACH. HARTMANN *de efficientia clausulae pactorum dotalium längst Leib längst Gut.* Kil. 1730. IO. RICHEY *de pactorum dotalium mutatione ob fauorem honor. hered. restricta.* Ultra. 1732. IVST. HENN. BOEHMER *de successione hereditaria coniugum ex pactis dotalibus.* Hal. 1734. T. IV. exerc. p. 667. sqq. AVG. DE BALTHASAR f. resp. IOACH. GOTTH. SPARMANNI *diff. I. II. de praerogatiua iuris germ. prae Romano in materia pactorum dotalium.* Gryph. 1739. SIM. PETR. GASSER *de lucro dotis marito in pactis dotalibus concessio portionem statutariam non excludente.* Hal. 1740. HENN. BVERING *de valore pactorum dotalium, quibus communitio bonorum statutis introducta tollitur aut restringitur.* Giesl. 1740. ANDR.

RIESCH non dari pacta dotalia per testamentum unius coniugis invito altero reuocabilia. Alt. 1745. AM. CHR. DORN de pactis dotalibus super bonis adquisitis tantum confectis absque proximorum cognatorum consensu iure hamburgensi validis. Kil. 1748. IO WIEGER de modis pacta dotalia legitime constituendi. Arg. 1753. IAC. HENR. BALEKE de pactis coniugum successoriis maxime secundum iura rostochiensia. Rost. 1753.

§. 419.

Cum leges singulorum Germaniae territoriorum subditis ius concedant, pactis suis statuto vel legi prouinciali derogandi (§. 55.), atque adeo pactis etiam dotalibus statuto omnino derogari queat: sequitur, pacta nuptialia, legibus prouincialibus contraria, omnino valere 1), atque adeo ex intentione paciscentium vnice interpretanda esse 2).

1) Xiccus von Stadtgesetzen p. 430.

2) RIVINVS l. c. §. II. GASSER l. c. §. 43.

§. 420.

Quod ad formam pactorum nuptialium atinet, cum in nuda conuentionum natura subsistant: sequitur, eadem solo paciscentium consensu rite legitimeque declarato absolui. Melioris tamen probationis aut publicae utilitatis causa plerumque scriptura, testes et confirmatio accedere solent. Si scripturam pri-

primo spectaueris, ea quidem in quibusdam prouinciis ex legis auctoritate 1), praesertim in pactis nuptialibus rusticorum, requiritur; plerumque tamen ex sola partium conuentione pacta in scripturam rediguntur, eaque non sequuta res in tractatibus substituisse censetur 2), nisi aliunde de voluntate paciscentium constet 3). De cetero pacta dotalia literis consignata verbrieftedinge, reliqua unverbrieftedinge nuncupantur 4).

1) Solm. L. R. P. 2. t. 18. §. 4. Hohel. P. I. t. 3. §. 1. Nass. L. D. p. 78. ius hamb. P. 2. t. II. §. II.

2) arg. ord. notariat. §. 10. II. GOTH. MASCOVIE electa dotalia §. 23.

3) BOEHMER l. c. c. 2. §. 8. LEYSER sp. 307. m. 3. 4.

4) vide e.g. Würtemb. L. R. p. m. 263. ibi: verbrieftedinge oder unverbrieftedinge, doch erweisliche dinge. stat. brem. a. 68. mit Handfestinge oder mit Tügen. de qua voce vide CASP. A RHEDEN de iure handfestario bremensi c. 1. §. 2. 3. p. 2.

§. 421.

Eodem quoque pertinet adhibita *testium* 1) corona, quos item pactorum natura non omnino desiderat, adhiberi tamen praestat ob faciliorem pacti probationem. Visu vero receptum est, vt agnati et cognati, potissimum testes aduocentur, praesertim cum hi de rebus, quas desponsati sibi promittunt, optime iudicare valeant, et ipsorum etiam maxime intersit, nihil, vnde praecudicium ipsis

K k

inferri

inferri queat, pactis dotalibus inseri, quod *inter nobiles praesertim* vsu venit, eaque de causa ipsorum etiam consensum saepenumero requiri supra obseruauimus [§. 415.] 2).

1) LEYSER *sp.* 308. *m.* 12. vide e. g. *Vlass.* l. D. p. 78.

2) GERDES *l. c.* |

§. 422.

Confirmatio denique *iudicialis* pactorum nuptialium in omnibus Germaniae prouinciis necessaria est, si de rebus immobilibus in iisdem disponatur, quod infra pluribus exponetur. Publicae tamen utilitatis causa in quibusdam territoriis 1) omnia omnino pacta dotalia, praesertim rusticorum 2), hac confirmatione indigent, adeoque iudici clausa offerri nequeunt 3). Ratione pactorum nuptialium inter nobiles celebratorum confirmatione opus non videtur, cum hic agnatorum, vt infra videbimus, consensus sufficiat.

1) C. C. *march.* I. p. 327. II. p. 117. *Anhalt.* l. D. t. 17. §. *gleicher weis.* de quo cf. *Heineccii verm. Anmerk.* p. 280. sqq. C. C. *oldenb.* T. II. p. 17. sq. *Gothaische* l. D. p. 182. et *Deysug.* p. 430. *Alstemb.* l. D. p. 220. *Vlass.* l. D. p. 78. *Zell. Stadtr.* t. 16. p. 43. LEYSER *sp.* 310. C. C. *Holsat.* II. 1040.

- 2) C. C. Cal. c. I. p. 807. c. 5. p. 53. Wolfenb. P. D.
a. 15. PVFENDORF *obj.* I, 95. Magdeb. P. D.
t. 38. §. 3.
- 3) LEYSER *sp.* 310. m. 5. 6.

§. 423.

Materia pactorum nuptialium in duobus potissimum momenti versatur, determinatione nempe rerum ab utroque desponsato in matrimonium inferendarum et futura utriusque coniugis successione. Utraque in causa conventiones partium denuo variant, prout matrimonium vel improle sit vel prole ditatum 1), praesertim si ob diuersitatem religionis coniuges de educatione ac religione liberorum pacifcantur.

- 1) huc spectat paroemia iuris germanici: Kinderzeugung bricht Ehestiftung, qua significatur, ea, quae in casum matrimonii improlis fanciuntur, cessare, si liberi sequuntur. HERTIVS *de paroemiis* I, 14. Eisenharch von Sprichw. p. 136.

§. 424.

Si desponsati sunt diuersae religionis 1), pactis nuptialibus plerumque definiri solet, cuiusnam religionis initiis liberi imbuendi sint, quae conditiones pactis adiectae pro turpibus nequiquam haberi possunt 2). Si patris nihil definitum, liberi religionem patris sequuntur 3). His tamen si ad annos discretio-

nis [Unterscheidungsjahre] peruenerint, eadem mutare integrum est. De cetero inter Catholicos annus sumtae sacrae coenae, inter Protestantes vero annus 18. ideo praefinitus est 4).

1) FRID. BENED. CARPZOVIUS *de eo quod iustum est circa nuptias personarum diuersae religionis*. Vit. 1735. Neue Staatskanzley IV. 316. sqq.

2) FRID. LVD. HVNEFELD *de iuribus et potestate parentum, eorumque auctoritate et officio circa religionem liberorum*. Ien. 1701. FRID. VLR. PESTEL *num pacta dotalia quibus cautum, ut masculi patris feminae matris religione, imbuantur, sint seruanda*. Rint. 1752. IO. WILH. SCHELLHAS *utrum conditio, qua certa religio in subiecto requiritur, pro turpi vel honesta sit habenda*. Erf. 1753.

3) ESTOR *delineat. iur. publ. eccles. Protest. c. 14. §. 16. p. 187*. Exempla habet **Schauröth** *conclus. corp. euang. T. I. p. 32-318-319*.

4) **Streck von den zur Religionsänderung erforderlichen Unterscheidungsjahren; in den Abhandl. aus dem deutschen Staats- und Lehnrecht. Halle 1757. p. 1. sqq.**

§. 425.

Alter a pactorum nuptialium pars in determinanda futura coniugum successione versatur (§ 423). Licet enim ex sententia iuris peregrini pacta successoria, qualia conuentionibus hisce continentur, reprobentur; in alia omnia tamen apud Germanos legislatores dicefferunt. Cum enim leges et obseruantia subditis

subditis ius pacto suo legibus derogandi indulgeant, idque disertis verbis circa pacta dotalia adfirment (§. 55. 419.): facile colligitur, pacta nuptialia, licet pactum successorium contineant, omnino obseruari oportere 1).

1) TITIVS ad LAVTERBACHIVM *obs.* 774. LVDOLF *P. 3. obs.* 274. *p.* 186. PVFENDORF *T. I. obs.* 209.

§. 426.

Introducto autem in Germaniam iure peregrino, cum Iureconsulti hanc pactorum nuptialium partem iuris Romani placitis contrariam esse intelligerent, omne negotium ad normam iuris Romani exigendum rati, eiusmodi pacta nuptialia de futura coniugum successione per modum vltimae voluntatis coram 5 testibus iniri voluerunt, eaque de causa *pacta dotalia mixta* 1) dixerunt, scilicet quia pactis huiuscemodi forma testamenti Romana admiscebatur. Hinc mutationi eadem, vt omnes vltimas voluntates, obnoxia reddiderunt, quartae trebellianicae deductionem admiserunt 2), et quae sunt huius generis alia. Quae vero pacta hanc testamenti formam adiectam non habent, neque adeo de futura successione disponunt, cum simplicem contractus formam seruent, *pacta dotalia simplicia* dicta sunt.

- 1) PHIL. IAC. GRAV *de mixtura incongrua iuris Romani et germanici in practicorum distinctione pactorum dotalium in simplicia et mixta.* Marp. 1744.
AEM. LVD. HOMBERGK *de origine atque indole distinctionis pactorum dotalium in simplicia et mixta, eorumque recta interpretatione.* ib. 1749.
- 2) IO. GOTH. BAVER *de quarta trebellianica in pacto nuptiali exule.* Lips. 1731.

§. 427.

Iam quod ad *usum huius distinctionis* attinet, hoc quidem manifesti iuris est, *omnia pacta* atque adeo nuptialia quoque sua natura, ex intentione paciscentium et ex legum auctoritate esse *irreuocabilia*, atque adeo vniuersam hanc de pactis dotalibus mixtis doctrinam, negotium vnilaterale reuocabile et bilaterale irreuocabile misere miscentem naturae contractuum, paciscentium intentioni et legibus prorsus esse contrariam 1). Iam cum (a) tota distinctio perpauca 2) tantum legum compilationibus nitatur; (b) reliquae leges subditis hoc ius de futura successione paciscenti diserte tribuant, et pacta sancte obseruari velint 3); (c) tota distinctio a priuatis, non a legislatoribus, inuenta fuerit; (d) obseruantia eius et vsus fori nec probata sit 4), nec probari queat, et (e) pleraque adeo pacta dotalia iudicialiter confirmantur, sequitur, *omnia pacta dotalia vim contractus habere, neque inuito altero paciscente pacto vel testamento*

stamento *mutari* oportere 5), atque adeo vniuersam hanc distinctionem, futile pragmatikorum quorundam inuentum, e libris iuris et foro recte proscribi.

- 1) GRAV l. c. §. 46. sqq. p. 66. sqq.
- 2) Selm. l. R. p. 207. ref. *Frif.* P. 3. t. 2. §. 4. 5. *Orth* T. III. p. 16. *Schaumb.* P. D. c. 18. *Sächs.* l. D. P. II. c. 43. *Vfälz.* l. R. p. 322. *Anhalt.* l. D. t. 36. §. wenn Ehepacten. GRAV §. 48. p. 69. *Böhmische* l. D. P. 3. p. 386. confirmationem requirit ad pactum de successione reciproca.
- 3) *Hanauer Landbr.* p. 25. sq. *Hessische* l. D. P. 2. t. 10. II. *Viaff.* l. D. p. 78. *Corp. iur. Frideric.* P. I. lib. 2. t. 4. §. 8. p. 65. C. C. *Culmbac.* T. II. P. I. p. 203. p. 211. §. 7. *Ref. noric.* t. 28. §. 2. *Woelfer* T. II. p. 482. sqq. *Würtemb.* Landr. p. 263. *Gerstlacher* lib. I. §. 114. *MANZELII ius mecklenb.* I, 77. IV, 83. *stat. hamb.* II, 11, II. *Churcolln.* *Rechtsordn.* t. 2. §. 2. in f. C. C. *magdeb.* I, 33, III, 277. 192. C. C. *holsat.* T. I. p. 155. C. C. *oldenb.* P. 2. p. 17. sq. *Sohenl.* l. R. P. I. t. 3. p. 8. *ius lubecc.* lib. I. t. 5. a. 1. *Böhmische Novellen* p. 76. sq. *Trier* l. R. c. 6. §. 1 2. *Gorhaische* l. D. P. 2. t. 12. p. 114. *elem. iur. brunsv.* §. 261. 280. *Kostock.* *Stadtr.* lib. I. t. 3. §. 5 6. *Hildeeh.* P. D. §. 24. *Nördl. Stadtr.* P. 3. t. 6. *Mühlhäus.* *Stadtr.* lib. 5. a. 23. §. 8. p. 469. a. 30 p. 482. sq. *cochin ius brem.* p. 214. *Jülich. und Berg.* R. D. c. 94. p. 86. sq. *Worms.* *Stadtr.* lib. 5. t. 1. *vers. es wäre dann.* p. 141. a. *Baden.* l. R. P. 6. t. 5. *princ.* p. 274. *Kreitmayr ad ius bau.* T. I. p. 158. sqq. *Würzb.* *Landger. ordn.* t. 100. *Erfurt.* *Ordn.* p. 167.
- 4) quam non probant *plauftra DD.* apud *GOSW. AB ESBACH ad CARPZOVIUM* P. 2. l. 43. d. 10. II.

5) RICHEY I. C. HEINECCIUS *de testamenti factione apud Germanos artibus limit. circumscr.* S. 11. sqq.

§. 428.

De cetero si parentes confectio*n*i pactorum dotalium a liberis celebratorum consenserunt, liberisque communionem bonorum vniuersalem inire permiserunt, legitima ipsorum pactis hisce dotalibus excluditur 1), quod secus tamen videtur, si vel communio bonorum vniuersalis non probata fuerit, vel de consensu parentum legitimo non constet 2).

1) IO. ANDR. BENZ *de legitima parentum ob communionem bonorum in foro Zittauensi exule.* Erf. 1738. GE. HENR. AYRER *de legitima parentum pactis dotalibus liberorum exclusa.* Goett. 1748.

2) LEYSER *sp.* 309. m. 4. REINHARTH *ad Christ.* I, 72. PVFENDORF *obs.* III, 116.

TITVLVS IV.

DE MATRIMONIO INAEQUALI ET MORGANATICO.

§. 429.

In contrahendo matrimonio magna Germanorum cura ab antiquissimis inde temporibus in aequalitate natalium et conditionis versabatur, praesertim eum matrimonia inaequalia 1) [Misshairathen] magno odio prosequerentur.

rentur. Qua tamen in re magnum semper discrimen inter verum *disparagium* s. *matrimonium vere inaequale* [ungleiche Ehe], quod inter ingenuos et personas seruilis conditionis contrahitur et *matrimonium ex ratione status inaequale* [unstandesmäßige Ehe], quod a personis ingenuis quidem, sed imparis conditionis ac natalium inicitur, intercessit, quod statim pluribus demonstrabitur.

- I) HENR. SALMVTH *responsum pro matrimonio principis cum nobili virgine*. Ien. 1660. GERH. FELTMANN *de impari matrimonio*. Brem. 1691. 8. CASP. MATTH. MÜLLER *de matrimonio nobilis cum ignobili*. Rost. 1707. SAM. FRID. WILLEMBERG *de matrimonio imparium*. Gedan. 1717-1734. IO. CHR. SCHROETER *diff. iur. Rom. et germ. circa connubium impar*. Ien. 1731. IO. GE. ESTOR *diff. exhibens vestigia iuris germ. in iure canonico et quidem c. 1. x. de sponsal. de odio in matrimonia inaequalia et restricto iure nobilitatis germanicae quoad connubia*. Ien. 1740. 1750. LVDIGER DE MANNSEACH *de matrimonio principis, comitis liberique domini cum virgine nobili inito*. Wetzlar. 1750. IO. GOTH. BAVERI *progr. de matrimonio inaequali*. Lips. 1750. IO. MICH. DAHM *de matrimonio aequali et inaequali personarum illustrium in Germania*. Mog. 1751. IGN. CHR. LOEBER A STOERCHEN s. resp. HENR. SONDINGER *de nobili immediato cum persona rustica nuptias contrahente nobilitate sua et feudis ante iam habitis secundum iura germanica in perpetuum priuato*. Bamb. 1755. d. mea *de matrimonio nobilitis cum vili et turpi persona, praesertim rustica*. Goett. 1755. GE. LVD. BOEHMER *de impari matrimonio et iure liberorum ex eo natorum circa successionem feudalem*. Goett. 1755. Dav. Ge. Strube *von ungleichen Ehen; T. V. der Nebenst. p. 232-262. et p. 560-564.*

§. 430.

Quod primo ad *ius Germanicum antiquum* attinet, non alia matrimonia quam *ingenuorum et personarum seruilis conditionis inaequalia* dicuntur 1); ingenuorum autem matrimonium coaequale [ebenbürtig] dicitur, eique omnes effectus legitimi et aequalis matrimonii tribuuntur. Liberi autem ex inaequali matrimonio procreati hereditatis incapaces erant et a beneficiis adeo excludebantur 2).

1) LL. *Wisgoth.* III, 2, 3. V, 7, 18. edict. Theod. R. c. 65. *Lex Burgund.* t. 35. c. 1. 2. decret. Thaffilon. c. 9. *Lex Alem.* t. 15. c. 1. t. 57. *L. Frifion.* t. 6. *L. Sal.* t. 14. c. 6. *L. Ripuar.* t. 58. c. 15. 16. *L. Longob.* t. 9. c. vlt. *POLACK lib. I. c. 7. §. 5. p. 26. sq.*

2) BOEHMER *l. c. §. 5. p. 14.*

§. 431.

Ius germanicum medium cum antiquo amice conspirat. Neque enim in constitutionibus Imperatorum 1) et aliis legum compilationibus 2) aliud matrimonium inaequale dicitur, quam ingenuorum et personarum seruilium. *Illustrium matrimonia cum nobilibus* multa deprehenduntur 3); licet plerique ob conditionem ministerialium (§. 267.) ab iisdem abhorruerint 4). *Nobiles etiam cum personis ciuicis* matrimonia saepe contraxerunt 5), nec vnquam eiusmodi nuptiae pro disparagiis habitae

bitae sunt, aut liberis successio denegata esse legitur 6). Posteriori tamen aetate nobiles ob ludos equestres, beneficia ecclesiastica aliasque nobilitatis auitae praerogatiuas (§. 259. sqq.) ab hisce nuptiis sibi temperarunt, licet numquam vere inaequales dicantur 7).

- 1) constitutionem Henrici IV. habet GOLDASTVS *T. III. p. 363.*
- 2) I. P. S. I, 5. glossa ad lib. I. a. 17. III, 12. 73. I. P. A. c. 322. 392 LOCUS ADAMI BREMENSIS in *hist. eccl. I, 5.* haustus est ex MEGINHARTHO *de miraculis S. Alexandri c. 1* in SCHEIDII *bibl. hist. goett. p. 3.* de quo quid sentiendum sit, eleganter exposuit BOEHMERVS l. c.
- 3) Scheid vom Adel p. 115. et MANNBACH l. c.
- 4) Strube l. c. §. 10. p. 259. sqq.
- 5) lib. meus *de iuribus ingenuor. p. 149.* hinc v. c. in statuto Vindobonensi de 1198. nuptiae nobilium cum ciuibus prohibentur in WOLFG. LAZII *Vien-na Austriae lib. II. p. 74.* Francofurtum ad Moenum eadem de causa priuilegium ab Henrico VII. impetrauit. cf. priuilegia der Stadt Frankf. p. 2. et IO. THOMAS KLUMPF *de priuilegio Henrico VII. ciuibus francofurtanis de filiabus libere elocandis olim data.* Giesl. 1720.
- 6) quod paroemia quoque: Ritters Weib hat Ritters Recht, ostendit. HERTIVS *de paroem. II, 6. 7.* PISTORIVS *cent. I. par. 76.* Eisenharth p. 117. sq.
- 7) paroemia ergo: die Kinder folgen der ärgern Hand, non alias nuptias quam personarum ingenuarum cum feruilibus concernebat. BOEHMER l. c. §. 10. p. 32. sqq.

In iure tandem nouissimo germanico lex vniuersalis non deprehenditur, qua, quid sit matrimonium vere et ratione status inaequale, definiatur. Capitulatio quidem Imperatoris 1) liberos ex matrimonio notorie inaequali natos a successione excludit, et Imperatoris circa nobilitatem iisdem conferendi potestatem arctis limitibus circumscribit 2): quae vero matrimonia sint notorie inaequalia, in medio relinquit 3). Inter illustres tamen et nobiles plerumque pactis familiae cauetur, ne quis nisi nobilem et natalibus sibi aequalem ducat 4). Iure etiam brandenburgico 5), electorali coloniensi 6), et nobilitatis immediatae franconicae 7), quaedam hac de re disposita sunt, quae tamen legem vniuersalem non efficiunt. Neque etiam obseruantia summorum imperii tribunalium certa est, sed adeo varia, vt nihil inde probari queat 8). Ex his ergo manifestum est: (a) nec hodie verum esse disparagium, nisi inter ingenuos et personas seruales; (b) reliqua matrimonia ratione status inaequalia omnino esse valida, nec liberis successione posse denegari, nisi lex prouincialis, pactum familiae aut contraria obseruantia adesse doceatur 9).

1) Cap. nouiss. a. 22. §. 4.

2) IO. HEVMANN *de reseruato Imperatoris dignitates largiendi*. §. 29. 30. T. I. exercitat. p. 234. sqq.

3) Mosers

- 3) Mosers Staatsrecht T. 19 p. 238. sqq. IDEM in den Anmerk. über K. Carl VII. Wahlcapitul. P. I. p. 123. sqq.
- 4) e g. stat. gentis Bunauiens. a. 16. PETR. MÜLLERII *singularia illustrium Bunauiorum statuta*. Ien. 1688. f. 1. th. 1. Strube T. V. p. 242. 245. sqq. cf. etiam des Hauses Sachsen Bericht wegen des Herrn H. Ant. Ulrichs mit Phil. El. Zeserin erzeugten Kinder (1745. f.) p. 7. sq.
- 5) C. C. *magdeb.* P. 3. p. 471. et corp. iur. *Frideric.* P. 1. lib. II. t. 2. §. 21. in f.
- 6) *Fränkische Ritterordn.* P. I. t. 2. de qua dixi in *diff. de matrim. nob.* §. 16. p. 33. sqq.
- 7) *Churcolln. Rechtsordn.* t. 6. §. 8. sqq. p. m. 12. cf. etiam *Lester. Ritterstandsregeln* §. 4. in LÜNIGII *Landesrittersch* I. 390.
- 8) HORN *jurispr. feud. c. 6. §. 10.* WERNHER P. 8. *obs* 466. Riccius vom Landsf. Adel P. II. c. 52. Moser T. 19. p. 322. BOEHMER §. 20. Strube l. c.
- 9) *diff. mea* §. 19. *Kreitmayr* T. I. p. 179. sqq. *Cod. Max. bau.* P. I. c. 6. §. 45.

§. 433.

Speciem quamdam nuptiarum imparium exhibet *matrimonium ad legem Salicam* 1), *ad morganaticam* 2) s. die Ehe zur linken Hand; quo intelligitur matrimonium personae illustris cum inferiori ea lege initum, ut vxor et liberi a successione, dignitateque patris exclusi portione, quae ipsis in pactis dotalibus assignata est, contenti viuant; quod ad conseruationem iplendoris familiae contrahi

trahi ut plurimum solet, ne nempe numerosa nimis liberorum ex aequali matrimonio procreatorum familia iteratis partitionibus territoriorum splendori nobilitatis officiat.

1) II. F. 29.

2) IO. PHIL. PRIOR *de matrimonio ad morganaticam*, Arg. 1671. H. LINK *de matrimonio lege salica s. morganaticam contracto ad II. F. 29*. Alt. 1676. GABR. SCHWEDER *de matrimonio ad morganaticam*. Tub. 1684. HENR. COCCEIUS *de lege morganatica*. Frf. 1695. IO. BERNH. FRIESE *de conuentione morganatica*. Ien. 1697. PETR. MARC. RICCIVS *de matrimonio ad morganaticam donationem contracto*. Arg. 1703. IO. BARTH *de concubinitate et matrimonii ad morganaticam conuentionia et disconuentionia*. Arg. 1733. IO. HENR. WOLFART *de matrimonio ad morganaticam eiusque speciebus*. Hann. 1736. DAN. NETTELBLADT *an et quatenus matrimonium ad morganaticam pacto tale licitum sit?* Hal. 1748. WILH. PHIL. SEYFRIED *de incongrua matrimonii ad morganaticam ad statum nostrum Germanicum adplicatione*. Giesl. 1749.

§. 434.

Ius ineundi matrimonium ad legem morganaticam a multis solum illustrium ordini vindicatur 1), alii vero nobilibus quoque ex rationum similitudine hoc ius tribuendum esse contendunt 2). Praxis hac in re variat. Aliibi enim expressum priuilegium ideo nobilitati datum est 3), alibi sine consensu principis tale matrimonium contrahere non licet 4), in reliquis prouinciis nihil nec lege nec obseruantia

uantia decisum §). Consultius tamen est, consentum principis requirere.

- 1) CRAMER *de iurib. nobil. auitae c. 4. §. 6. p. 238. sqq.*
- 2) HENR. LINK *l. c. c. 3. §. 1.* IO. CAR. NAEVIVS in *diff. an matrimonium ad morganaticam a principibus et personis illustribus tantum, an etiam a nobilibus rite contrahi possit?* Vit. 1729.
- 3) Tale privilegium Ernestus archiep. Colonienfis nobilibus ducatus Westphaliae d. 29. Apr. 1597. dedit apud LVNIGIVM von der Landsf. Ritterf. T. II. p. 1566.
- 4) Ita sancitum in terris brandenb. Renov. Constitut. von Berlöbn. und Ehen §. 13. C. C. *march.* 1, 2, p. 120.
- 5) hinc in dubio nobilibus omnino hoc ius indulgendum est, cum eadem ratione, vt inter illustres de splendore familiarum conseruando solliciti esse debeant. ERN. WILH. STRECKER *de splendore familiarum illustrium conseruando.* Erf. 1747. §. 1. 2.

§. 435.

Quod tandem ad iura uxoris morganaticae et liberorum ex ea natorum attinet, hoc quidem manifesti iuris est, vxorem in vero esse matrimonio liberosque adeo esse legitimos 1), vt tamen numquam titulum dignitatemque patris nanciscantur, neque ad successionem admittantur 2), quae omnia pactis dotalibus curate determinantur 3).

- 1) COCCEII f. 6. §. 24.
- 2) KNIPSCHILD *de fideic. famil. c. 6.*
- 3) IVST. HENN. BOEHMER *de secundis nupt. personar. illustr. f. 2. §. 28.* Breitmayr T. I. p. 182. sq.

TITVLVS V.

DE CONSUMMATIONE MATRIMONII ET CONSCENSIONE THORI.

§. 436.

Constitutis sic per pacta nuptialia futuri coniugii iuribus et conditionibus matrimonium ipsum consummatur, qua in re mores Germanorum a sententia iuris Romani et canonici mire discrepant. *Iure enim Romano cum solus consensus faciat nuptias, inde etiam et a domum deductione terminus a quo effectuum ciuilium matrimonii initium capit 1). Iure canonico sola copula sacerdotalis matrimonio effectus etiam ciuilis tribuit 2); iure vero germanico, antiquo praesertim, conscensio thori 3), et quibusdam in prouinciis ipsa adeo corporum commixtio 4) pro fine matrimonii reputabatur.*

1) elem. mea antiquit. iur. Rom. §. 440. 441.

2) PETR. MÜLLER *de hierologia f. copula sacerdotali.* Jen. 1680.

3) IO. GOTH. BAVER *de concubitu matrimonii perfectione ante copulam sacerdotalem*. Lips. 1725. IO. FLOR. RIVINVS *de conscensione thori ad obtinendam successionem coniugum iure elect. sax. necessaria*. Lips. 1726. CONR. PHIL. HOFFMANN *de die ac nocte nuptiali*. Regiom. 1731. CHR. FRID. HARPPRECHT *de conscensione thori coniugalis, et eius effectibus iuridicis tam quoad personas illustres quam priuatas*. Tub. 1735. IO. CAR. HENR. DREYER *de termino effectuum ciuiliu matrimonii a quo*. Kil. 1749. RÜTG. NIC. SLÜTER *de variis matrimonii perfectionibus earumque effectibus*. Goett. 1753.

4) quod moribus Frisiae quoque obtinere ait FRID. A SANDE in *decis. Fris.* (Leow. 1639. 4.) *lib. II. t. 5. def. 1. p. 122.* Erörterung der Frage: ob unter der Beschreibung des Ehebettes der wirkliche Bey Schlaf zu verstehen, und was mit selbiger verknüpft sey? in den Bemühungen der prüfenden Gesellschaft *P. II. obs. 3. P. III. obs. 1.*

§. 437.

Ipsa haec *thori conscensio* [die Beschreibung des Ehebettes, der Bettsprung 1)] inter Principes et illustres personas, quae plerumque abfentes 2) matrimonia contrahunt, *per procuratorem* 3), sicuti ipsa per copulam sacerdotalem coniunctio, 4) fieri solet; quo facto matrimonium pro plene perfecto consummatoque habetur, omniaque locum inueniunt, quae in pactis dotalibus conuenta esse deprehenduntur.

1) DREYER *de usu iuris Anglo-Saxon.* §. 4. n. 14. p. 97.

- 2) PETR. MÜLLERI *diff. de matrimonio absentum.* Ien. 1685. 1745.
- 3) IO. PETR. DE LVDEWIG *de matrimonio Principis per procuratorem.* Hal. 1724. 1736.
- 4) *Mosers Hofrecht* T. I. p. 537. 1799.

§. 438.

De cetero haec ipsa *thori consensio* insignes olim effectus produxit, neque matrimonium ante pro perfecto et vere consummato habebatur. Certe etiamnum in quibusdam Germaniae territoriis et urbibus communio bonorum 1), successio coniugum 2) portioque statutaria 3), communicanda cum vxore dignitas mariti 4) et morgengabae praestatio inde pendent. In plerisque tamen prouinciis Iuris canonici principia praeualuerunt, atque adeo *in dubio effectus ciuiles matrimonii non a consensione thori, sed benedictione sacerdotali proficiuntur* 5).

1) REINHARTH *ad Christ. I.* 65. p. 181. GE. LVD. BOEHMER *de iur. et obligat. coning. superfl. ex commun. honor. vniuers.* §. 10. *Iure lubricensium* incipit communio, si vxor grauida facta fuerit. *Steins Einleit. zur Lüb. Rechtsgel.* p. 73. AMAND. CHR. DORNII *progr. quatenam sit ratio, ut communio aeris alieni inter coniuges existat, si matrimonium prole dilatam; nulla, si sit improle.* Kil. 1738. *Rostock Stadtr. lib. I. t. 5. §. 5.* hinc paroemia: *It das Bett beschritten, so ist das Recht erstritten; et: wenn die Decke über den Kopf ist, so sind die Eheleute gleich reich.* *Eisenharth* p. 120. 1799. RIVINVS *l. c.* §. 43.

2) quod

- 2) quod v. c. *iure Saxoniae electorali* obtinet. Sächs. L. D. P. 3. c. 19. RIVINVS l. c. §. 7.
- 3) Solm. L. R. P. 2. t. 28. §. 1. Ref. *francof.* P. 3. t. 3. p. 350. Pfälz. L. R. P. 4. t. II. Würtemb. L. R. P. 4. t. 2. p. 431. SLÜTER l. c. c. 2. §. 10.
- 4) ex L. P. S. III, 45. Die Frau wird des Mannes Genossin und tritt in sein Recht, so bald sie in sein Bett tritt.
- 5) CHR. GOTH. HOFFMANNI *progr. de effectibus benedictioni sacerdotali perperam adscriptis.* Frf. 1730. cf. etiam IO. FRID. KAYSERI *origines benedictionis sacerdotalis.* Gieß. 1735. et LEYSER *sp. 292.*

SECTIO II.

DE IVRIBVS MATRIMONII CONSTITVTI.

I. DE IVRIBVS MATRIMONII CONSTITVTI INTER ILLVSTRES ET NOBILES.

TITVLVS I.

DE DOTE, ADPARATV MVLIEBRI FILIARVM ILLVSTRIVM ET NOBILIVM ET DONATIONE PROPTER NVPTIAS.

§. 439.

Vidimus, quae circa matrimonia Germanorum contrahenda consummandaque legibus vsuque Germaniae obtinent. Restat ergo,

go, vt de iuribus, quae constituta rite societate coniugali inter ipsos coniuges locum inueniunt, exponamus; qua in re quum iura nobilium ciuiumque insigniter differant, de singulis etiam sigillatim commentabimur.

§. 440.

Quod ergo primo loco ad illata et inuenta mulierum nobilium et illustrium attinet, hoc quidem certissimum est, iptas olim nullam omnino dotem 1) habuisse, et ab omni adeo successione exclusas fuisse 2), cum ob sumtus militiae, ab omnibus ingenuis faciendae (§ 229. 234. 238.), cuius incapaces erant feminae, ipsae ad possessionem praediorum non vocarentur, e quibus sumtus militiae praestari debebant; quod olim in solis illustribus et nobilibus, militarem gloriam ad posteros transferentibus, proprium reputabatur (§. 234).

1) IO. PETR. DE LVDEWIG *diff. J. R. et G. in dote et donatione propter nuptias*. Hal. 1721. EIVSDEM *differentiae J. R. et G. in dote mariti*. ib. 1721. NIC. HIER. GVNDLING *de emtione vxorum, dote et morgengaba*. Hal. 1722. Lipf. 1731. GOTH. LEONH. BAUDIS *progr. de dote iuris germanici*. Lipf. 1738. GE. CHR. GEBAVERI *progr. I. II. de dote mariti et indote commubiorum Germ.* Goett. 1736. 1741. CHR. GOTTL. BVDER *de dote et vitalitio filiarum illustrium et nobilium monialium*. Ien. 1754.

2) J. J. KEINHARD vom Erbsolgsrecht der Töchter c. I. §. 7. sqq. p. 9. 1qq. IO. PHIL. HAHN *de exclusione*

clufione filiarum illuftrium ab allodio c. 2. p. m. 18. fqq.

§. 441.

Neque tamen putandum est, filias nobilium Germaniae olim omni omnino pecunia cassas et illocabiles extitisse. Sicuti enim res non est sine exemplo, ipsis amplissimam interdum dotem contigisse 1), ita praesertim nouae nuptae ad instruendam maritalem oeconomiam, licet parata pecunia non data esset, multis rebus, vestitu, supellectile iocalibusque 2) instruebantur, quod olim *Vaderphium* 3) postea vero *adparatum et instructum muliebrem* 4) [die Aussteuer] nominauerunt; qui adparatus etiamnum quotidie obuius dotis loco haberi omnino debet, nisi ex pactis dotalibus et intentione paciscentium, ipsum a dote distingui, adpareat 5).

- 1) Strubens Nebenst. T. V. p. 270. fqq.
- 2) PETR. MÜLLER *de iocalibus*. Ien. 1686. GOTTL. ARN. SPIES *de mulierum ornamentis*. Alt. 1743.
- 3) CHR. HENR. BREVNING *de vaderphio veterum Germanorum*. Lips. 1752.
- 4) IO. GE. ESTOR *de adparatu et instructu muliebri nuptarum praeter dotem pactis dotalibus promisso*. Marp. 1744. HENR. GOTTL. PIERER *de differentia dotis et instructus muliebris*. Lips. 1761.
- 5) PVFENDORF T. I. *obs.* 206. in primis autem hac de re notanda est copiosa disputatio GRVPENIE von der jungfräulichen Aussteuer, als einem Pappernalgute, und (a) von Jugendomte, (b) von

Ristenpande; c. 3. uxoris theotifcae p. 49. sqq. in primis §. 26. p. 118. sqq. *Scrubens Bedenten* T. I. n. 53. p. 133. sqq.

§. 442.

Introducto autem iure Romano, cum indignum ICTis videretur, filiam nobilem sine dote in matrimonium collocari: a saeculis inde XIII. et XIV. *filiabus* etiam *illustrium et nobilium dotes* in sensu iuris Romani *constitui coeperunt* 1); quas vulgo, licet falso, *legitimam filiarum nobilium* 2) adpellant.

- 1) IO. IOACH. SCHOEFFER *de alimentis et dote filiarum nobilium*. rec. Ien. 1746.
- 2) IO. SAM. FRID. BOEHMER *de spuria filiarum nobilium a successione exclusarum legitima*. Hal. 1735. IO. IAC. MOSER *de legitima S. R. I. statuum liberorum utriusque sexus tam legitimorum s. ex aequali s. ex inaequali matrimonio procreatorum quam naturalium*. Erf. 1738. et in *EIVSDEM selectis iur. publ. et privat.* p. 182-238.

§. 443.

Ad elocandas quidem *illustrium* filias subditis maritagii collecta imponi solet, ad conferendam feminae Principi *dotem*, quam vulgo *Gräulein* s. *Prinzessinsteuren* 1) adpellant, cuius tamen rationes ex iuris publici principis rectius diiudicantur. Iam licet in plurimis Germaniae territoriis saecularibus haec dos ex obseruantia vel pactis debeatur, iusta tamen

men eorum videtur sententia, qui hanc collectam, obseruantia vel pacto non exstante, subditis non imponi debere contendunt 2).

1) AHASV. FRITSCH *de dotatione filiae principis et de collectis maritagii*. Ger. 1671. CASP. ZIEGLER *de iure exigendi collectas ad elocationem filiarum illustrium*. Vit. 1686. PETR. MÜLLER *de onere dotandi filias illustres patrum apanagiatorum*. Ien. 1689. ANT. LVD. SEIP *de libertate statuum provincialium circa dotationem filiarum illustrium, potissimum apanagiatorum*. Goett. 1747. GE. HENR. HINÜBER *de iure statuum S. R. G. I. dotis subsidia filiarum illustrium a subditis exigendi per obseruantiam stabilito*. Erf. et Lips. 1756.

2) NEVMANNI *instit. iuris princ. privati lib. II. t. 12. §. 289. p. 311. sq.*

§. 444.

Si dotem filiarum nobilium spectaueris, haec quidem primario ex allodiis praestatur, his vero non sufficientibus ex fundo quoque exigitur 1). *Quantitas eius non vbiq; eadem*. In plerisque familiis vel pactis familiae aut obseruantia determinatur, vel patris, fratrum et agnatorum arbitrio relinquitur 2). In quibusdam tamen territoriis lege definita 3) est, idque cautum, ne vltra certam pecuniae summam quidquam filiabus praestetur, nec fratres nimio dotis grauamine onerentur.

1) CARPZOVIVS *dec. 172. MEVIVS P. 3. d. 367.*

2) LVDOLE *P. 3. obs. 247.*

3) Iure Colonienſi 2 - 5000. Rthlr. imperiales (nebenſt den mütterlichen Kleinodien und Leibſchmuck- und ehelichen hochzeitlichen Ausrüſtung). Churcölin. Rechtsordin. t. 6 §. 2. 4. In Pomerania brandenb. quarta pars pretii praediorum. Sinterpommerſche Lehnſconſtit. tit. 3. §. 1. ibique SCHWEDE-
 RVS p. 33. ſqq. In Marchia brandenb. varia quan-
 titas cf. march. P. II. f. 5. p. 102. 130. et C. G.
 Knorrrens rechtl. Bedenken von dem Pflichttheile
 der Töchter und Schweſtern, beſonders in der Chur-
 mark Brandenburg; in den rechtl. Anmerk. p. 130-
 165. In principatu mindenſi 4000. imperiales.
 Mündiſche Landesvertr. p. 275. De terris brunſu.
 lueb. cf. elem. iur. brunſu. §. 597. PVFENDORF
 obf. I, 68. Woltereck p. 174. Strubens Bed.
 p. 145. ſqq. de Saxonia elect. Schaumburg P. 3.
 p. 147. ſq. Plerumque arbitraria quantitas vid. e.
 g. Pommerſche Grundgeſetze p. 7. 12. 13. Meck-
 lenb. Aſſec. Revers d. 1621. §. 31. p. m. 31. Solz-
 ſtein. L. G. D. P. 4. t. 5. §. 11. p. m. 92. de Bauaria
 Kreitmayer T. I. p. 130. Anhalt. L. D. t. 15.
 Brem. Ritterr. t. 1. 2.

§. 445.

Introducta ergo dote *donatio* quoque pro-
 pter nuptias 1) [Gegenvermächtniß ſ. Steuer,
 Gegenwidme, Wiederlage ſ. Kehrung, Zugeld]
 Romana ſimiliter probabatur, eademque et-
 iamnum in ſingulis fere pactis nuptialibus no-
 bilium commemoratur. Enimuero alia eius
 in Germania, quam apud Romanos, ratio,
 cum non tam ob ſecuritatem dotis ſed ali-
 mentorum vxori in caſu viduitatis praestan-
 dorum ſecuritatem praestari ſoleat 2). Hinc
 feminae

feminae etiam indotatae eadem hodie augentur; nec ad quantitatem dotis in eiusdem determinatione respicitur, cum dote maior minorque esse possit; eademque de caussa vxori, etiam si dotem saluam habeat, donationis propter nuptias *vsusfructus saluus manet* 3). *Tacita hypotheca* intuitu huius donationis vxori non competit, nisi lege prouinciali diserte tribuatur 4).

- 1) CHR. GOTTL. HOFFMANN *diff. iur. R. et G. in donatione propter nuptias*. Fri. 1727. Lips. 1736.
- IO. GOTTL. HEINECCIUS *de vxore per propter nuptias donationem de alimentis secura tantum*. Hal. 1740.
- 2) HOFFMANN *l. c.* §. 6. p. m. 32. sqq.
- 3) PVFENDORF *T. II. obs. 39. III. 121.* GEBAVER *in ord. Instit. II, 7. p. 56.*
- 4) quod factum iure sax. electorali CARPZOVIVS *P. II. C. 16. d. I. et Lüneb. P. D. c. 24.* PVFENDORF II, 39. §. 27. p. 183. cf. TOB. IAC. REINHARTH *de vxore in donatione propter nuptias neque dominium neque hypothecam habente*. Erf. 1729. cf. *Solst. l. G. D. P. 4. t. 5. §. 9. p. m. 92.*

TITVLVS II.

DE MORGENGABA.

§. 446.

Cum feminae nobiles a successione exclusae exigua dote contentae esse debeant (§. 440.): maritus ad alimenta ipsis praestanda

da obligabatur, et hinc non ineunte tantum matrimonio dono matutino 1) noua nupta excipiebatur verum etiam constituto vidualitio de alimentis in casu viduitatis ipsi prospicitur.

- 1) morgengabae et dotalitii vsus praesertim inter nobiles obtinet, licet in quibusdam regionibus etiam ciuibus morgengabae datio placuerit. CRELL *de iure connub. Lusat. sup.* §. 7.

§. 447.

Quod ad *morgengabam* 1) primum attinet, haec quidem denotat donum, quod nouus maritus nouellae coniugi primo mane post noctem nuptialem facere solet. Illud quidem ab antiquissimis inde temporibus vsu inualuit 2), et aliis praemium ereptae virginitatis 3), aliis vero donum esse videtur, quod in signum adprehensae possessionis thori exhibetur 4), quorum opinio probabilior est, cum viduis etiam morgengaba dari soleat 5).

- 1) GE. VON KOCHSCHÜTZ von der Mitgift, Leibgeding und Morgengab. Leipz. 1604. 10. GE. LVPIN *de donatione matutina s. morgengaba.* Alt. 1671. ANDR. MYLIUS *de morgengaba Zittauensi.* Lips. 1684. DAV. NEHRMANN *de dote, speciatim morgengabae.* Vpsal. 1742. SAM. REICHEL *de origine ac definitione morgengabae.* Lips. 1757.
- 2) L. Longob. II, 4, 1. Alemann. t. 56. §. 2. POLACK *lib. I. c. 9. §. 8. p. 36.*
- 3) GVNDLING *c. 3. §. 14. sqq.*

- 4) DREYER *de termino effect. civ. matrim.* §. 5. AY-
RER *de iure connub. t. 2.* §. 9. PVFENDORF *obs.*
II, 198.
- 5) GUNDLING *c. 4.* §. 26. *iure bavarico morgengaba*
viduae data dicitur eue Vertrauung, nec taci-
tam hyp. tribuit *Kreitmayr T. I. p. 141. §. 16.*
n. 2.

§. 448.

Arbitrarium munus est morgengaba. Hinc
maritus ad eius constitutionem compelli non
potest, nisi pacto eius solutionem receperit.
Quantitas admodum variat; plerumque et
haec arbitrio mariti relicta est; in quibusdam
tamen territoriis vsu vel lege determinata
est 1). De cetero vxor plena morgengabae do-
mina est, vt adeo de ea pro arbitrio disponere
possit. Marito ergo eandem nec oppignora-
re nec alienare licet 2), et si vxor viuo mari-
to fructus morgengabae non perceperit, mor-
tuo marito iidem ab heredibus mariti sup-
plentur 3).

- 1) *iure bavarico* tertia pars illatorum *Kreitmayr*
T. I. p. 142. in Pomerania Suethica de singulis mil-
libus dotis 50. debentur CHR. NETTELBLATT *de*
vidua nob. mecklenb. §. 29. p. m. 35. Iure bremenfi
curia villicalis ad dies vitae vsufructuario iure da-
tur. Brem. Ritter. t. 7. p. m. 25. 26. In neo-mar-
chia de 1000. Rthlr. decem ducati. C. C. march. V, 2.
p. 148. Alibi quantitas arbitraria. vid. e. g. de ter-
ris mecklenb. NETTELBLATT l. c. p. 34.
- 2) GUNDLING *c. 4.* §. 4. *Iure Bavarico vxori tacita*
hypotheca tribuitur. Kreitmayr l. c. alibi non da-
tur

tur hypotheca nisi promissa. C. C. *Culmb.* T. II. P. I. p. 215. Cod. *Frid.* P. 4. t. 9. class. I. §. 45. p. m. 512.

- 3) PVFENDORF obf. III, II9. §. 5. MEVIUS P. 6. d. 245.

TITVLVS III.

DE DOTALITIO S. VIDVALITIO.

§. 449.

Potissima autem mariti cura in eo versatur, ut vxori de alimentis, finito matrimonio, præstandis prospiciatur, quod ab interpretibus TACITII) *dos mariti* 2) adpellatur. Complexus autem omnium rerum a marito vxori ad ferenda futurae viduitatis onera concessarum, *dotalitium* 3) *vidualitium*, *Witthum*, *Wittibensig*, et quia ad dies vitæ ordinarie conceditur, *vitalitium*, *Leibgeding* s. *Leibzucht* 4) adpellatur.

1) *Germ. c. 18.* ibique DITHMARVS p. 106.

2) LVDEWIG *de dote mariti* §. 4. 5. 6.

3) IAC. SCHVLZ *de dotalitio.* Lips. 1604. IO. OTTO TABOR *de dotalitio.* Arg. 1644. CHR. PHIL. RICHTERI diss. I. II. *de dotalitio.* Ien. 1644. 1650. GE. WERNER *de iure dotalitiorum.* Helmst. 1654. NIC. HENELIVS *de iure dotalitii.* Frf. 1660. IO. THEOD. SPRENGER *de dotalitio.* Frf. 1668. 12. GE. HEINZ *de lucro dotis et dotalitii.* Lips. 1673. LÜD. MENKEN *de quantitate dotalitii præcipue saxonica.* Lips. 1706. GUIL. FRANC. LE JEUNE *de dotalitio*

tio Gallis du douaire. Arg. 1713. CHR. HENR. DE BERGER *selecta iuris dotalitii capita.* Vit. 1723.
 IO. VLR. CRAMERI *progr. de aequitate quantitatibus dotalitii viduarum illustrium.* Marp. 1733. T. II. *opusc. p. 626. sqq.* GE. FRID. DEINLEIN *de vidua vasalli ab usufructuaria cautione intuitu dotalitii immuni.* Alt. 1735. IO. GE. ESTOR *de dotalitia propter secundas nuptias cessante.* Ien. 1736. 1742.
 IO. GE. SCHERZ *de dotalitia.* Arg. rec. Ien. 1739.
 HENR. CHR. SENKENBERG *de dotalitia prioris matrimonii durantibus secundis vxorum votis ipsis relinquendo; in Volum. meditat. ex iure et hist. (Giesl. 1740. 8.) p. 42-114.* FRID. VIR. PESTEL *de dotalitia ob abusum non tollendo.* Rint. 1741.
 HENR. NETTELBLATT *de dotalitia.* Rost. 1746. IO. GE. ESTOR *de iuribus quibusdam viduarum mulierum equestrium ratione amittendi vitalitii, dotalitii, item de vera notione vocis Leibzucht, de donatione propter nuptias, portione statutaria et ad quaestu connubiali.* Marp. 1748. IO. FRID. EISENHARTH *de dotalitia viduarum summorum in Germania praesulum protestantium.* Helmst. 1748.
 CHR. HENR. BREVNING *de dotalitia ob secundas nuptias non cessante.* Lips. 1754. J. G. SCRUBE *vom Ursprung des teutschen Wittums und Leibgedings; T. V. der Nebenst. p. 270-291. J. U. von Cramer: ob ein Leibgeding, so simpliciter oder pure constituiret, durch Verrückung des Wittwenstuhls verloren geht; P. IX. der Weglarischen Nebenst. p. 1-14. Estors neue kleine Schriften T. I. p. 313. sqq.*

- 4) CAR. OTTO RECHENBERG *progr. de vero significato verborum Leibzucht et Leibgeding.* Lips. 1745.

§. 450.

Omnes mariti nobiles ex rationibus aequitatis, pudoris et legum adeo ad alimenta viduis

duis praestanda obligantur, recteque adeo dicitur, *omnem vidualitii constitutionem esse necessariam* siue dos illata fuerit, siue non 1). Si tamen vidua intuitu dotis illatae maius forte et lautius dotalitium exigat, probanda omnino est dotis illatio; alias vidualitio, quod ipsi ex pacto vel obseruantia debetur, contenta esse iubetur. Licet ergo *quaestio, an dotalitium debeatur* 2)? *ex lege* omnis proficiscatur; *quale tamen praestari debeat, ex pactis nuptialibus, vel his deficientibus, agnatorum, et iudicis adeo arbitrio determinatur.*

1) LYNKER resp. 145. BOEHMER T. I. P. II. conf. 110. 114. REINHARTH ad Christ. VI, 25. p. 65. Brem. Kitterr. t. 8.

2) NETTELBLATT c. 2. §. 19.

§. 451.

Constituitur dotalitium ex allodio; hoc autem non sufficiente, in subsidium ex feudo 1), siue dotata fuerit vxor, siue non. Sin ex feudo constituitur, in quibusdam territoriis consensu domini directi et agnatorum opus est 2). Agnatorum consensus in dotalitio quoque allodiali, si praedium sit auitum, omnino requirendus est, ne mortuo marito, vxori negotium temere facebant 3); secus est, sin in praediis adquisitis, a libera possessoris dispositione pendentibus, constituatur 4).

- 1) IO. PAVLL. KRESS *de debitis ex feudis praecipue Pomeraniae soluendis c. 1. §. 9. sqq. p. 14. sqq.*
- 2) J. H. Kopp von Verwiedemung der Lehengüter ohne Lehnsherrlichen und der Agnaten Consens *T. I. der Lehensproben p. 187. sqq. Culmbach. Lehnsgew. §. 4. Magdeb. P. D. c. 8. §. 38. Pommerische Grundgesetze p. 7. 13. C. C. march. II, 1. p. 22. VI, 1. p. 224. Cod. Maxim. bavar. P. 3 c. 10. §. 19. P. 4 c. 18. §. 27. Kreitmayer T. I. p. 137. de Lusatia sup. LVNIG corp. iur. feud. germ. T. II p. 690. de ducatu magdeb. l. c. II, 981. mecklenb. II, 1603. 1634 de principatu anhaltino II, 1825. De cetero hic consensus non ubique requiritur. BOEHMERI princip. iur. feud. §. 324.*
- 3) SENKENBERG *de dotalitio et consensu agnatorum ei adhibendo §. 5-8. in Volum. medit. p. 440. sqq.*
- 4) NETTELBLATT *c. 2. §. 28. p. 39. SENKENBERG §. 7. p. 414. sq.*

§. 452.

Quantitas dotalitii non ubique eadem fuit, sed pro ratione dignitatis et opum vel integrum praedium vel certi ex eodem redditus, vel determinata tantum pecuniae summa constituebatur 1). Introducto autem iure Romano cum dotibus auferentur filiae nobiles, et donatio propter nuptias quoque constitueretur: orta est noua Ictorum quorundam doctrina, qui contendebant, dotalitii nomine quadruplicatas dotis illatae vsuras 2) praestari oportere, quam opinionem auctoritati Ictorum saxoniorum potissimum debemus 3). Nullibi tamen legibus confirmata est,

est, atque adeo quantitas dotalitii ad hunc vsque diem arbitraria videtur 4).

- 1) PVFENDORF *I.* 22. §. 2. p. 36. *II.* 39. §. 23. *sqq.* p. 180. *III.* 120. §. 3. 331.
- 2) LÜDER MENKEN ET CRAMER l. c.
- 3) Schaumburg Sächf. Recht P. I. p. 102. Barth von der Gerade p. 476. *sqq.* de iure brandenb. IDEM in adp. p. 334.
- 4) LVDOLF *de iur. fam. illustr. p. III.* Mosers Staatsr. T. 22. p. 35. *sqq.* Reicimayr T. I. p. 138. *sq.*

§. 453.

Cum omnes mariti vxoribus, etiam non dotatis, alimenta viduitatis praestare debeant: sequitur, *in quaestione, an dotalitium debeatur? ad dotis constitutionem et illationem respici non oportere.* Enimvero alia hac in re *iuris saxonici ratio.* Cum enim in Saxonia dotalitii nomine plerumque quadruplicatae dotis in rem mariti versae vsurae praestari soleant (§. 449.): omnino etiam *illatio dotis probanda est,* quae probatio non semper iola confessione mariti absoluitur 1), sed *iuramento suppletorio* plerumque facienda 2); facta autem probatione illationis versio omnino praesumitur. *Integrum etiam est vxori in Saxonia ad impetrandas quadruplicatas vsuras, dotem promissam et nondum illatam, post mortem mariti cum vsuris adhuc inferre* 3). De cetero optio eidem datur vt vel dotem et donationem

nationem propter nuptias auferre, vel dotalitium eligere queat 4); quae tamen omnia extra Saxoniam non praelumuntur 5).

- 1) WERNHER *P. I. obs. 341.*
- 2) Schaumburg *P. I. p. 103. Cod. Frid. P. 4. t. 9. §. 78. 79.*
- 3) Decif. elect. 55. SAM. STRYK *de iuribus viduar. nobil. in Saxon. c. 1. §. 22.*
- 4) Sächs. L. D. P. 2. c. 44. ibique CARPZOVIUS.
- 5) NETTELBLATT *c. 3. §. 37. p. 53. sqq.*

§. 454.

Nata inde est noua ICTorum pragmaticorum quaestio: *an dotalitium h. e. quadruplicatae dotis vsurae, dotem absorbeat?* qua in re ad paroemiam: *Leibgut schwindet Hauptgut* 1) prouocatur. In Saxonia quidem res dubio non caret. Aequitati enim consentaneum est, et legibus quoque ibidem firmatum, vt si vidua, ob praesumendam dotis in rem mariti versioem, quadruplicatas vsuras, loco dotalitii, perceperit, ipsa etiam dos, mortua vidua, in praediis mariti remaneat, nec ab hereditibus viduae repetatur 2). Extra Saxoniam vero nec lex nec obseruantia adest, qua, dotem a dotalitio absorberi, euincatur, vt adeo ei, qui ad hanc doctrinam prouocat, merito probatio iniungatur 3).

- 1) HERTIVS *de paroem.* II, 17. Eisenharth p. 134. sq.
- 2) Sächs. F. D. P. II c. 42. CARPZOV *lib. 4. resp. 26.*
- 3) SCHOEPE dec. 177. LAVTERBACH Vol. 2. conf. 163. HARPPRECHT *Resp. 70.* REINHARTH Vol. I. *obl. 40. elem. iur. brunsv. §. 287.* Strubens *Res. benst. T. V. p. 288.*

§. 455.

Iam licet *uxor nobilis ratione dotis illatae hypothecam legalem cum iure praelationis in bonis mariti omnino babeat*, eademque adeo, si dotalitium dotem absorbet, (§. 454.) recte eidem tribuatur: *generatim tamen haec hypotheca ratione dotalitii non competit* 1), nisi specialis lex adit 2) vel expressa hypotheca pacto nuptiali constituta fuerit, licet magnum ceteroquin alimentorum in iure germanico fauorem esse haud negauerim. In quibusdam tamen prouinciis viduae, donec plene eidem satisfactum fuerit, *ius retentionis* tribuitur 3).

- 1) MEVIVS *P. I. d. 173.* cf. tamen Barth c. 6. §. 49. 50. p. 528. sqq.
- 2) Brem. Ritterr. t. 4. §. 3. not. b. p. m. 22. PVFENDORF I, 22. §. 5. p. 37. sq. Iure borussico requiritur, vt haec hypotheca codicibus publicis inferatur. *Cod. Frid. P. 4. t. 9. §. 69. p. m. 519. sq. iunct. §. 78. p. 521.* C. C. *Culmbac. T. II. P. I. p. 215.* de iure bauarico cf. *Reitmayer T. I. p. 139.* secundum hoc et ius culmbacense et saxonicum ob donationem propter nuptias hypotheca expresse denegatur.

- 3) Sächs. L. D. P. 3. c. 33. Casselsche Proceßordn. t. 44. p. m. 15. Idem de Pomerania, Megapoli et Marchia probat NETTELBLATT c. 3. §. 41. p. 59. sq. cf. GOTH. NIC. ITTIG de vidua, usque dum ipsa satisfiat, ex mariti bonis sustentanda. Lips. 1698. Vit. 1748.

§. 456.

Ratione iuris viduae in dotalitia competentis magnae denuo pragmaticorum dissensiones existunt 1). Iam si parata tantum pecunia vel fructus praedii, etiam feudalis, dotalitia loco constituentur: dubium non est, pleno iure eos in viduam doariam transire 2). Sin vero integrum praedium eo nomine adsignetur: *verior videtur eorum sententia, qui solum usufructum* h. e. ius omnia emolumenta ordinaria ex fundo percipiendi, *viduae tribuunt* 3); cum particula proprietatis, ut puta pars iuris alienandi, cum dominio utili alias coniuncta, in viduam non transeat. *Cautionem tamen non praestare debere videtur* 4) vidua, cum quia consensu agnatorum constitui solet dotalitium (§. 451.), tum quia vidua, ius reale in bonis mariti ob dotis fauorem habet, (§. 455.) atque adeo sufficientem securitatem heredibus mariti praestet 5). Certe in Saxonia omnes usufructuarii ab onere satisfactionis liberi praedicantur 6). Inde etiam quaestio de *dotalitia ob abusum non tollendo* 7) omnis deceditur.

- 1) ERN. MART. CHLADENII *diff. ius viduae doctariae an sit merus ususfructus*. Vit. 1751.
- 2) I. W. TRIER *de transmissione fructuum feudalium in heredes allodiales*. Frf. 1719. GOTH. CASP. SEGNITZ *de allodialitate fructuum feudi et de competentia iudicis ordinarii in rebus eo pertinentibus*. Alt. 1754.
- 3) Barth c. 6. §. 50. p. 530. sqq.
- 4) DEINLEIN l. c. dissentit Barth c. 6. §. 51. p. 532. sq.
- 5) CHR. LVD. CRELLII *diff. actionem realem qua res immobilis petitur, ad subterfugiendum onus satisfactionis auctori prodesse* §. 15. p. 24.
- 6) I. P. S. III, 76. 77. Sächs. P. D. P. I. c. 5. Sächs. P. D. t. 13. cf. C. C. march. II, 5. p. 146.
- 7) PESTEL l. c.

§. 457.

Secundis nuptiis viduae an dotalitium cesset, quaestio est inter interpretes admodum agitata, aliis eandem adfirmantibus, aliis autem negantibus 1). Iam si rem ex primaeva dotalitii indole inspiciamus, idque sola viduitatis alimenta, sine respectu ad illationem dotis, contineat: secundis nuptiis omnino tollitur 2). Sin vero, ut in Saxonia, lege, obseruantia vel pacto dotalitium in compensationem dotis illatae praestetur, atque adeo dotem absorbeat (§. 451.): secundis nuptiis extinguere non potest, cum hoc casu non simpliciter viduitatis alimenta contineat, et ratio praestationis, prohibita nempe dotis, in rem primi mariti

mariti versae, repetitio adhuc perduret 3). Ob *adulterium* 4) viuo marito aut intra annum luctus commissum ex sententia tantum non omnium Ictorum omnino tollitur.

- 1) ad quam quaestionem ESTORIS et SENKENBERGII adlegatae commentationes consulendae sunt. cf. NETTELBLATT c. 4. §. 58. p. 82.
- 2) Brem. Ritter. t. 7. §. 4. p. m. 28. Mecklenb. Hof. sec. Revers a. 1621. §. 28. p. m. 30. Sinterpommersche Lehnscnst. t. 7. §. 18. Kreitmayer T. I. p. 140. C. C. march. II, I. p. 251. II, 5. p. 146.
- 3) Cramers Wehl. Nebenst. t. 9. p. 1-14.
- 4) I. H. BOEHMER de *privatione dotis et successionis testamentariae ex capite adulterii*. Hal. 1722. Barth c. 6. §. 79. sq. p. 581. sqq. PVFENDORF *obs.* III, 122. 123.

§. 458.

Mortua tandem in viduitate coniuge *doaria*, *meliorationes* fundi *doarii* heredibus ipsius omnino restituuntur. *Fructus* vero naturales, in quos impendit a defuncta iam factae sunt, ipsius heredibus cedunt, quod de civilibus quoque pro rata temporis dicendum esse videtur 1).

- 1) Barth p. 520. sqq. HENR. CHR. SENKENBERGII prolusio ad II. F. 28. §. *his consequenter von Theilung der Lebensfrüchte im Sterbjahr*. Goett. 1737. Thurecolln. Rechtsordu. t. 8. §. 7.

TITVLVS IV.

DE PORTIONE STATVTARIA VIDVARVM
NOBILIVM, CIBARIIS *f. Nustheil et*
SVPERVITA *f. Eingeschnittel.*

§. 459.

Viduae nobiles licet ob singularem praediorum aitorum indolem ad eorundem successionem admitti non possint: in quibusdam tamen prouinciis praeter dotalitium ipsis aliqua certe successio competit, de qua nunc paucis exponendum.

§. 460.

In *Saxonia electorali* 1) viduae nobili, cui dotalitium pacto nuptiali non constitutum est, ius competit, vel dotalitium et reliqua viduae nobilis saxonicae iura exigendi, vel *portionem statutariam* viduarum ciuicarum eligendi. Constituto autem dotalitio, hoc repudiato ad portionem statutariam prouocare non licet 2).

1) Sächs. L. D. P. 3. c. 37. Schaumburg P. III. p. 128. fqq.

2) CARPZOVIVS P. II. c. 44. Barth c. 6. p. 66. 67. p. 563. fqq. SAM. STRYK *de iure viduae nobilis Saxonicae.* Frf. 1681.

§. 461.

Si non elegit portionem statutariam, praeter dotalitium ipsa cibaria et suprauitam nanciscitur. *Cibaria* s. *Mußtheil* denotant dimidiam portionem omnium rerum comestibilium 1) et poculentorum, quae post diem tricesimum a morte mariti supersunt, ex iuris saxonicis dispositione 2) viduae nobili ex defuncti mariti hereditate debitam. Si intra annum et diem vidua haec cibaria non petiit, praescripta censentur 3); maritus tamen de iisdem in fraudem uxoris disponere nullo modo potest.

- 1) Sächsische L. D. P. 3. c. 37. 33-36. Schaumburg P. 3. p. 128.
- 2) Brem. Ritterr. t. 8. §. 1. 2. p. 1. 2. p. m. 28. sq. in terris brunsv. luncb. abrogata sunt. *mein Beweis vom Gebrauch des Sächsen in den F. L. Landen §. 5.* idem factum in *Marchia electorali. C. C. march. VI, 1. p. 18. 35. 48. 55. 109 159.* excepta *Neomarchia C. C. march. II, 1. p. 44. f. 5. p. 148. fqq.*
- 3) Barth c. 6. m. 4. p. 631. fqq.

§. 462.

A cibariis differt *superuita* 1), suprauita s. *Eingeschnittel*, qua significatur complexus eduliorum et alimentorum necessariorum, quae praeter dotalitium, adscripta qualitate et quantitate, ex pactis dotalibus, viduae nobili singulis annis in Saxonia praestantur. Haec quidem

dem superuita pro onere allodiali, non feudali, habetur et vidua secundas nuptias celebrante omnino amittitur 2).

1) CHR. WILDVOGEL *diff. de superuita Eingeshneis del viduis praestanda*. Ien. 1713. CAR. OTTO RECHENBERGII *progr. de cibariis*. Lips. 1746.

2) GOTH. MASCOVIUS *in corollariis ad calcem electorum dotalium*. Goett. 1739. n. 1-6. Barth p. 658. sqq.

§. 463.

In *Holsatia* viduae nobiles iure admodum singulari vtuntur, quod *ius fasciae capillaris* s. *Zuvenbandsgerechtigkeit* 1) adpellant. Mortuo enim marito vidua per annum et diem (quod *annum gratiae*, das *Gnadenjahr*, dicunt) omnes redditus omnium praediorum percipit; dimidiam pecorum, pecuniae paratae et rerum mobilium durante matrimonio adquisitarum capit, simulque illata et donationem propter nuptias [Gegenvermachung und Zugabe des Mannes, so ihr zum Leibgeding verschrieben ist] pleno iure acquirit. Sin vero praedia non habeat maritus, vsurae annuae omnis pecuniae foenebris ipsi adiudicantur 2).

1) IO. LEOP. RANZOVIUS *de iure coniugum in bona; speciatim de praecipuo quod viduis nobilium in ducibus Slesuicensi et Holsatico ex iure fasciae capillaris competit, vulgo von der Zuvenbandsgerechtigkeit*. Kiel 1714.

2) *Solst. Landger. Ordn. P. 4. t. 5. p. m. 89. sqq.*

§. 464.

In ducatu *Megapolitano* 1) vidua nobilis dimidiam omnium bonorum mobilium partem, quae in bonis mariti post eius mortem, esse deprehenduntur 2), excepta tamen numerata pecunia [die Baarschaft ausgeschloffen, welche bey des Mannes Lehnsfolgern bleiben soll], lucratur; quocum etiam *iura Marchiae electoralis* 3) fere conueniunt. In ducatu *Pomeraniae* 4) et *Bremensi* 5) denique annus gratiae praeter cetera dotalitii et morgengabae lucra introductus est.

1) Mecklenb. P. D. p. m. 255.

2) TORNOVIVS *de feudis mecklenb. c. 3. f. 1. §. 40.* NETTELEBLATT *de vidua nob. mecklenb. §. 5. p. 7. §. 19. sq. p. 21. sq.*

3) C. C. *march. II, 5. p. 99. 125. sq. 137. sq. 144. sqq.* cf. KOHL *ad const. Ioach. I. de success. p. m. 201. sqq.* HOFFMANN *ad eamd. constit. p. m. 32. sqq.* in primis autem *p. 45. 46.*

4) Wollin L. N. 1569. COTHMANN *Vol. 2. resp. 92.* KRESS *de debilib. feudalib. ex feudis Pomeran. praestandis c. 5. §. 35.* NETTELEBLATT *l. c. §. 31. p. 37.* ENGELBRECHT *delineat. status Pomeran. p. 206.*

5) Brem. Ritterr. t. 4.

II. DE IVRIBVS MATRIMONII CONTRACTE
INTER CIVES ET RVSTICOS ET SVC-
CESSIONE CONIVGVV.

TITVLVS I.

DE POTESTATE MARITALI.

§. 465.

Feminas in plerisque Germaniae territoriis etiamnum perpetuae tutelae subiectas esse supra demonstrauiimus (§. 195. n. 3). Consummato ergo matrimonio vxor in tutelam *curamque maritalem* 1) [eheliche Vormundschaft des Mannes] transibat, atque adeo maritus tutor et curator vxoris legitimus 2) [Ehevoigt] reputabatur.

1) ERN. TENZEL *de cura maritali*. Erf. 1720. 10. GOTTL. HEINECCIUS *de marito tutore et curatore vxoris legitimo*. Hal. 1734. T. II. operum p. 819-880.

2) quod ex pristina vxorum emtione deriuandum esse putant viri docti. AYRER *de iure connub. ap. Germ. s. 1. §. 13. p. 50. sqq.*

§. 466.

Effectus potestatis maritalis vel personam vel bona vxoris concernunt. In personam vxoris marito omnino competit imperium, quod principiis iuris naturalis exacte respondet 1). Quod autem ad bona vxoris 2) attinet,

net, iure quidem saxonico 3) maritus vi potestatis maritalis eadem vniuersa administrat, quod extra Saxoniam non dicendum 4), nisi quod ad contractum vel testamentum condendum mariti consensus alicubi requiratur 5). In *caussis iudicialibus* denique maritus vi huius potestatis nomine vxoris agit, nec speciali mandato opus habet 6).

- 1) IO. STRAVCH *de iure maritorum in uxores resque uxores*. Ien. 1671. f. 3. § 2. sqq. IO. CHR. KOENIG *de officio mariti erga suam uxorem*. Lips. 1693. c. 3. §. 2. sqq.
- 2) SAM. STRYK *de iure mariti in bona vxoris*. IDEM *de iure vxoris in bona mariti*.
- 3) L. P. S. I, 31. Sächs. L. D. P. II. C. 15. ibique CARPZOVIVS. HEINECCIUS c. 2. §. 23. GAERTNERI *diff. iure germ. inter dotem et paraphern. non distingue* §. 6. Würtemb. L. R. P. I. t. 16. hamb. III, 6, 9.
- 4) *ius lub.* II, 1, 14. *hamb.* II, 8, I. III, XI, 14.
- 5) HEINECCIUS c. 2. §. 24.
- 6) PVFENDORF I, 12. III, 180.

§. 467.

Haec quidem de maritali potestate doctrina olim vniuersali Germaniae iure celebrabatur, et si imperium mariti in personam vxoris spectaueris, hodiedum indelibata permansit. Ratione administrationis bonorum autem potestas maritalis, introducto iure peregrino, in plurimis territoriis euauit, vt qui hodie

hodie ad eandem prouocet, probationem conseruati iuris maritalis ex legibus vel obseruantia facere obligetur 1).

- 1) STRYK in *usu mod. Pand. III, 1, 5. MEVIUS P. 4. d. 99. HEINECCIUS c. 2. §. 19.*

TITVLVS II.

DE IVRIBVS ET SVCCESIONE CONIVGVVM EX COMMVNIONE BONORVM VNIVERSALI.

§. 468.

Cum iura et obligationes coniugum pendente matrimonio admodum variant, prout inter eos communio bonorum 1) siue vniuersalis siue particularis inita fuerit, vel non: de vtraque quidem iurium coniugalium forma sigillatim exponemus.

- 1) NIC. HENEL *de communiione bonorum inter coniuges*. Frf. 1660. IO. FRID. ZWEIFEL *de periculo rerum in societatem coniugalem illatarum*. Tub. 1669. IO. EICHEL *de communiione bonorum inter coniuges*. Helmst. 1669. ABR. A WESEL *de conubiali bonorum societate et pactis dotalibus*. Amst. 1674. Colon. 1720. IO. HEESER *de bonorum in primis acquaeftuum coniugalium communiione ac diuisione*. Frf. 1678. HENR. THEOD. KOCH *de perutili tam conuentionalis quam conubialis societatis materia*. Duisb. 1679. BARTH. LEONH. SCHWENDDÖRFFER *de communiione bonorum coniugali*. Lipsf. 1688. FERD. CHR. HARPPRECHT *de communiione*

nione lucrorum coniugalium inter coniuges separatos. Tub. 1697. 10. BÜTTNER de prutenica bonorum inter coniuges societate. Regiom. 1700. FRANC. ERN. VOGT de communione bonorum inter coniuges eiusque effectu. Kil. 1722. CHR. GOTH. HOFFMANN de communione bonorum coniugalium natura atque principiis Frf 1730. AMAND. CHR. DORNII progr. quatenam sit ratio, ut communio aeris alieni inter coniuges existat, si matrimonium prole ditatum, nulla, si sit improle. Kil. 1738. 10. MAVR. WEYER de communione bonorum inter coniuges eorumque diuisione inter liberos demortui coniugis et superstitem parentem. Lemg. 1739. GE. LVD. BOEHMER de iuribus et obligationibus coniugis superstitis ex communione bonorum uniuersali. Goett. 1748. IAC. HENR. BALEKE nonnulla quaedam de communione bonorum a coniuge superstite cum liberis continuata. Rost 1752. velt Cramer Weßlar. Nebenst. P. 21. p. 62. sqq.

§. 469.

Communio ergo bonorum connubialis 1) est condominium vtrique coniugi in alterius bonis pro indiuiso competens, quod condominium si ad vniuersa vtriusque coniugis bona porrigitur, *communio bonorum uniuersalis* 2); si non ad omnia bona pertinet, *communio particularis* adpellatur, eaque denuo vel determinatam bonorum partem, vel ea quae pendente matrimonio communi vtriusque coniugis industria ex omnibus bonis adquisita sunt, complectitur quod *adquaestum coniugalem* [Die eheliche Errungenschaft] vocant.

1) HOFFMANN L. C. §. I. GE. LVD. BOEHMER §. 3.

2) communio honorum vniuersalis his potissimum legibus comprobatur: *Hohenl. L. N. P. I. t. 4. C. C. Culmb. T. I. P. I. p. 203. fqq. in ducatu guelpherbytano const. d. 26. Aug. 1689. ENGELBRECHT col-lat. iur. comm. et brunsv. c. 10. §. 4. Heinrichstädt. stat. p. 104. de comitatu hoyensi PVFENDORF obf. II. 65. §. 2. 3. III, 25. et diepholtano. MASCOVII notit. p. 36. cf. etiam elem. iur. brunsv. §. 274. fqq. de episcopatu hambergensi VERACII consuet. bamb. P. 2. q. 1. fqq. et LVDOLF P. II. obf. 171. de fuldensi LVDOLFI collect. statut. p. 612. In marchia electorali successio coniugum eadem, quae ex communiione vniuersali, de ipsa tamen communiione dubitatur. HOFFMANN ad constit. Ioach. I. de success. p. 22. fqq. de ducatu cliuensi et comitatu marciano LVDEWIG de success. coniug. et dissort. lib. c. 5. §. 3. stat. brem. P. 3. t. 3. §. I. CASP. A RHEDEN de success. coniug. sec. stat. brem. stat. mindens. lib. I. t. 13. a. 6. H. E. KESTNER de communiione honor. inter coniuges mindens. stat. hamb. P. 3. t. 3. §. 3. fqq. BROCKES et ELSERS in diss. de comm. honor. inter coniuges hamb. stat. lubec. lib. I. t. 5. a. 5. lib. II. t. 2. a. 12. fqq. ibique MEVIVS et STEINIVS, et CONR. FRID. ZERRANVS de comm. bon. inter coniuges secund. ius lubec. et MANZEL de vidua vel vxore lubec. per cessionem illatorum se suaque futura bona saluante. de Susato vid. EMMINGHAVS memorab. susat. p. 247. Sildesh. G. D. de 1649. tit. wie Eheleute einander ohne Testam. erben et BOEHMER l. c. §. 7. de augusta vindel. FRIESE de succ. coniug. sec. mor. augustan Mühlhäuf. stat. lib. 4. a. 20. §. 1. stat. noric. t. 28. SCHVCHARDT de success. coniug. ex commun. bon. vniu. norica. Ulm. Stadtr. P. I. t. 2. ENGAVII progr. de bonorum inter coniug. Plmens. commun. Schweinf. Stadtr. f. 4. t. 54. Lüneb. Stadtr. P. II. t. 1. Roßst. Stadtr. lib. I. t. 5. p. 21. fqq. Bentheimer Gerichts- und Landesordn. d. 1691. P. 4. t. 2. Münsterische L. D. c. 5. Würzb. Landgerichtsordn. P. 3. t. 104.*

t. 104. de episcopatu paderbornensi cf. KOTHE de
commun. bonor. inter coniug. Paderb. Nördling.
 Stadtr. P. 2. t. 7.

§. 470.

Si coniuges in prouinciis et vrbibus, vbi
 communio bonorum vniuersalis obtinet, ma-
 trimonium sine pactis nuptialibus inierunt:
 communioni bonorum se subiecisse praesu-
 muntur, eaque tum vocatur *legalis* 1); sin-
 vero in prouincia aliqua vel plane non obti-
 net, vel coniuges eandem alia ratione, quam
 legibus constituta est 2), determinauerint:
pactitia s. *conventionalis* 3) adpellatur (§. 55).

- 1) FRID. WILH. PESTEL de *success. inter coniuges ab
 intestato* s. 1. §. 5. p. 17. 18. iure rostockiensi pactum
 communionis exclusiuum non valet, nisi praeuia
 cognitione a senatu confirmatum fuerit cf. etiam
 LEYSER *sp.* 318. m. 4.
- 2) singulare huius rei exemplum praebet ius hohen-
 lohicum marito, nisi aliud conuentum, duas ter-
 tias, feminae vnam tribuens. *Vlass* l. D. P. 4. c. 8.
 §. 2. p. 137. *Bilderbeck* praefat. ad stat. cellenf.
 p. 26. lq.
- 3) alibi *mixta*, indulto anno deliberationis. *VERA-
 CIVS* II, 8. *Nördling.* Stadtr. P. 3. t. 7. *LVDOLF*
 P. 2. obs. 173.

§. 471.

Communione bonorum vniuersalem
 leges antiquae Germanorum prorsus igno-
 rant 1), quae feminas ab omni fere successio-
 ne

ne excluderent. Urbibus exstructis commercii civici causa potissimum frequentari coepit, et etiamnum *inter ciues praesertim obtinet* 2). *Inter nobiles enim ob feudorum et praediorum auctoritatem locum non habet; neque inter rusticos magnus eiusdem usus est* ob restrictas dominii et successione rationes, quas inter rusticos locum habere supra demonstraui (§. 362. sqq.).

1) POLACK *lib. I. c. 9. §. 9. p. 37.* BOEHMER §. 6. p. 9. sq.

2) REINHARTH *ad Christ. I. 64. p. 116. sqq.*

§. 472.

Effectus communionis bonorum vniuersalis perquam magni cum durante matrimonio, tum si morte vnus coniugius matrimonium illud dissoluatur. Primarius effectus in eo existit, vt ex vniuersali condominio omnium bonorum etiam alibi sitorum (§. 56) vtrique coniugi post consensionem thori (§. 435.) competente, omnimoda *bonorum maritalium et vxoriorum confusio* oriatur, adeoque *iura dotis, paraphernalium* et quae alias *de discrimine bonorum vxoriorum* iure Romano tanciantur, *omnino cessent* 1), neque adeo inuentario aut iurata specificatione opus sit. *Aes alienum, etiam si ante matrimonium contractum, commune est* 2), nisi alteruter coniux ante matrimonium dolose illud celauerit. Neuter coniugum

iugum denique virtute condomini alteri competentis de bonis solus disponere potest 3).

- 1) hinc si in hisce statutis *dotis* fit mentio, semper illata muliebria significantur v. c. in iure lubecensi, hamburgensi aliis vid. e. g. *Kosrock, Stadtr. P. I. t. 5. §. I.* cf. etiam GAERTNER l. c.
- 2) hinc paroemia: *die dem Manne traenet, traenet auch den Schulden.* Eisenharth p. 120. WOLFG. AD. LAVTERBACH *de aere alieno in societate coniugali contracto soluendo.* 10. BRANDAN. ENGELBRECHT *de mutuo coniugum concursu ad soluendum ante nuptias conflatum aes alienum.* IVST. HENN. BOEHMER *de aeris alieni inter coniuges hamburgenses communiione T. IV. exerc. ad Pand. p. 590. sqq.* ENGELBRECHT *obf. 8. p. 75. sqq.*
- 3) IAC. CAR. SPENER *de usufructu maritali §. 133.*

§. 473.

Mortuo alterutro coniuge distinguendum est, vtrum liberi ex priore matrimonio relictii fuerint vel non. Si liberi non adiunt, coniux superstes in vniuersa iura et obligationes defuncti succedit, atque adeo omnia bona defuncti sibi habet 1), quod indicant paroemiae: *Hut bey Schleyer und Schleyer bey Hut 2); längst Leib, längst Gut 3); der letzte macht die Thür zu 4); Leib an Leib, Gut an Gut 5);* et quae sunt huius generis aliae. Solitarium hoc dominium coniugis superstitis ita comparatum est, vt adscendentes 6) etiam (§. 428.) et collaterales 7) exclu-

N n

cludantur, nisi contrarium legibus caueatur 8).

- 1) BOEHMER *l. c.* §. 14. p. 23.
- 2) IO. GE. WERNHER *de pactis dotalibus sub formula Sut bey Schleyer und Schleyer bey Sut.* Marp. 1716. 1742. DIET. HERM. KEMMERICH *progr. de eod. argum.* Jen. 1739.
- 3) IO. ZACH. HARTMANNI *diff. de efficientia clausulae längst Leib, längst Gut.* GOTTF. MASCOVII *prolusio de paroemia: längst Leib, längst Gut.*
- 4) Knorreus *Anmerkungen* p. 83-125.
- 5) HERTIVS I, 68. 69. PUFENDORF *obs. II, 65 III, 25. 118.* Eijenharth p. 127. sqq.
- 6) IO. ANDR. BENZ *de legitima parentum ob communionem honorum in foro Zittauensi excole* §. 5. 6.
- 7) STRUBE *de iure villicor. c. 8. p. 306. 311.* BOEHMER §. 16. p. 28. sqq.
- 8) BILDERBECK *ad ius stat. cellenf.* p. 45.

§. 474.

Si tamen liberi ex matrimonio adsint, hi in locum defuncti succedunt, eiusque iura nanciscuntur, vt tamen superstes solus administrationem in se suscipiat 1), et de bonis etiam consensu curatoris liberis dati disponat 2), quod tamen ius cum onere alendi et educandi liberos coniunctum 3).

- 1) WEYER P. II. f. 5. §. 2.
- 2) HEINECCIUS *de usufructu materno iuris germ.* §. 26. sqq. CAR. AD. BRAVN *de usufructus parentum in bonis liberorum tam de iure R. quam germ. genuino*

genuino fundamento Erl. 1743. CAR. HOFFMANN
de usufructu parentum statuario, praesertim nori-
co. Alt 1751.

3) BOEHMER §. 17. p. 32

§. 475.

Facta haec communionis bonorum conti-
 nuatio liberis ad diuisionem prouocandi ius
 omnino adimit 1), modo superstes educatio-
 ni liberorum inuigilet 2), neque etiam ad se-
 cunda vota transeat 3). Obligatur tamen con-
 iux superstes vi communionis ad aes alienum
 defuncti coniugis soluendum 4), quam in
 rem quaedam statuta ipsi flebile cessionis bo-
 norum beneficium tribuunt 5). Ceterum con-
 tinuata etiam communiione bonorum super-
 stes ab onere cautionis praestandae et inuen-
 tarii conficiendi virtute condominii omnino
 immunis est 6).

1) BOEHMER §. 17.

2) BOEHMER §. 27. HEINECCIUS *l. c.* §. 39.

3) BOEHMER §. 27.

4) BOEHMER §. 20.

5) *v. c. iure lubecensi et hildesiensi et nordlingensi* cf.
 MANZELII *diff. de vidua vel uxore lubec. per ces-*
sionem illatorum se suaque bona futura saluante.

6) BOEHMER §. 26. PFENDORF *T. I. obs. 86. §. 8.*
 sed quid, si coniux superstes tutor liberis consti-
 tuatur? equidem nec hoc casu cautionem et in-

uentarii confectionem necessariam putauerim, cum R. I. 1548. t. 31. §. 2. 1577. t. 32. §. 2. huc non pertineant.

TITVLVS III.

DE IVRIBVS ET SVCCESIONE CONIVGVM
EX COMMVNIONE BONORVM
PARTICVLARI.

§. 476.

Communio bonorum particularis si determinatam tantum bonorum partem complectatur, (§. 466.) eodem fere iure cum vniuersali censetur. Plerumque autem significat *communione adquaestus coniugalis* 1), quo nomine complexus omnium rerum, quas coniuges durante matrimonio comparauerunt, quae quia communi industria comparatae esse censentur, vtrique etiam coniugi communes esse iubentur 2).

- 1) FRANC. FRID. WÜRZ *de bonis coniugum et illatis et durante matrimonio quaestis*. Arg. 1680. PETR. MÜLLER *de bonis constante matrimonio adquisitis*. Ien. 1686. NIC. CHR. LYNKER *de adquaestu coniugali*. Ien. 1695. et in SENKENBERGHII *selectis T. III. p. 421. sqq.* FERD. CHR. HARPPRECHT *de renunciatione adquaestus coniugalis*. Tub. 1699. 1711. TOB. IAC. REINHARTH *de dimidio adquaestus coniugalis vxoribus smalcaldensibus competente*. Erf. 1727. CHR. GOTH. WEIDLICH *de adquaestu vxorum*. Lips. 1741. GOTTL. ERHART *de iure mariti in adquaestum*

quaestum uxoris per operas artificiales. Alt. 1742.
 10 GOTTL. SCHROENER *de successione coniugum*
in bonis constante matrimonio acquisitis. Hal. 4.

- 2) communionem adquaestus coniugalis probant haec iura: *Maynz. L. R. t. 3. §. 1. Churcolln. Rechtsordnung t. 8. §. 3. sqq. Trier. Landr. t. 6. §. 8. WILMART diss. de nat. societ. et stat. coniug. secund. princ. iur. elect. treuir. Pfälz. L. R. P. 4. t. 7. Kreitmayer ad ius bau. T. I. p. 144. Baden. L. R. P. 6. t. 5. p. 274. Würtemb. L. R. P. 3. t. 16. Gerstlacher lib. I. §. 108. p. 199. sqq. Solm. L. R. P. 2. t. 28. Nass. L. D. p. 140. ref. francof. P. 5. t. 5. statuta memmingens. ENGAV *de communiore honorum inter coniuges memming. Jen. 1751. de ducatibus iuliae, montium et cliuensi LVDOLF P. 2. obs. 232. I. I. FRANKE quatenus uxores in Hassia sec. §. 38-40. ord. proc. de 1745. dimidiam adquaestus lucrentur? Marp. 1747.**

§. 477.

Adquaestus autem nomine ea omnia tantum intelliguntur, quae alterutrius vel vtriusque coniugis industria pendente matrimonio comparata sunt. Hinc quae ad alterutrum coniugem successione testamentaria vel ab intestato deuoluuntur, aut donationis lege ad eum peruenerunt, adquaestus nomine non habentur. Quae ab vno coniuge singulari industria v. c. mercatura aliisque artibus liberalibus vel illiberalibus acquiruntur, ad adquaestum referri omnino debent nisi lege excipiantur 1), cum alter eadem re et consilio tantum non semper iuuare debeat soleatque 2).

- 1) e. g. ref. *francof.* P. 5. t. 5 §. 5. *Vass.* L. D. p. 140.
 2) ERHART *l. c.* §. 4. *sqq.*

§. 478.

Mortuo vno coniuge cum communio ad-
 quaestus, soluto matrimonio, locum non
 amplius inueniat, de eodem vel toto vel ex
 parte in superstitem coniugem transferendo
 leges cauent. Hinc ante omnia inuentarium
 confici oportet, vt eo facilius de adquaestu
 iudicium ferri queat. Iam, plerumque con-
 iugi superstiti omnis adquaestus, vel si liberi
 adsint, certe dimidia eius iure dominii, di-
 midia vero iure vsusfructus assignatur 1); ali-
 bi tamen viduo duae tertiae 2), viduae vna
 tantum tribuuntur.

- 1) *Churcolln.* R. D. t. 8. §. 3. *sq.* *Vass.* L. D. p. 157.
sq. *Würtemb.* L. D. P. 4. t. 16. p. 325. *Ditmars.*
 L. R. a. 34. §. 3. 4. 5. *Trier.* L. R. t. 6. §. 6. *sq.* p.
 47. *Solm.* L. R. P. 2. t. 28 §. 2. 3. *Weglar.* *Res*
form. p. m. 16. *sqq.* ref. *francof.* P. 5. t. 4. 5. *Orth*
T III. p. 552. *sqq.* *Jülich und Berg.* R. D. c. 95.
 p. 88. *Kreitmayr ad ius bau.* T. I. p. 167. *sq.*
 2) *Baden.* L. R. P. 6. t. 5. *Pfälz.* L. R. P. 4. t. 12. 13.
Maynz. L. R. t. 3. §. 1.

TITVLVS IV.

DE RELIQUA CONIUGVM SVCCESIONE ET
PORTIONE STATVTARIA.

§. 479.

Vidimus hæctenus, quid in casu communio-
nis bonorum vniuersalis et particularis
durante et dissoluto matrimonio obtineat.
Iam si nec pactis dotalibus iura coniugalia de-
terminata fuerint, iura durantis matrimonii
plerumque ex iure Romano omnia discu-
tiuntur. Hinc discrimen bonorum vxorio-
rum 1), dotis 2) præsertim *et paraphernalium*
3) omnino in Germania locum habet, nisi
maritus vi potestatis maritalis omnia vxoris
bona administrat (§ 466.) vel communio bo-
norum vniuersalis, eiusmodi discrimen haud
admittens, obtineat (§. 472.).

- 1) IO. HENR. BERGER *de discrimine bonorum vxorio-
riorum*. Viteb. 1709. LEYSER sp. 302.
- 2) In Saxonia tamen vxor intuitu dotis hypothecam
tacitam non habet, sed expressa hypotheca spe-
ciali opus est. *Sächs V. D. t. 45 §. 4.* cf. etiam
Cod. Frideric. P. IV. t. 9. §. 68. 69.
- 3) IO. HIPPOL. EISENMENGER *de bonis parapher-
nalibus*. Arg. 1640. VLR. WILH. BREITSCHWERT
de bonis paraphernalibus. Bas. 1658. ARN. HENR.
ENGELBRECHT *de iure paraphernalium*. Gieß.
1669. IO. HENR. HARTENSTEIN *de bonis para-
phernalibus*. Arg. 1669. HENR. BALTH. ROTH *de
paraphernalibus vxorum*. Ien. 1673. IEREM.
SEITZ *de bonis paraphernalibus*. Alt. 1685. CAR.

WILH. GAERTNER *iure germanico inter dotem et bona paraphernalia non distingui.* Lips. 1729. IER. EBERH. LINK *de paraphernis.* Arg. 1730. FRID. LEHR. STOLZE *de mariti in bonis paraphernalibus uxoris sibi competentis ususfructus renunciatio- ne qualitati paraphernali non nociua.* Lips. 1733.

§. 480.

Quod autem ad *successionem coniugum 1)*, communione bonorum vniuersali non obtinente, nec pactis dotalibus eandem determinantibus attinet: iura quidem germanica a Romano, quod coniugibus parum prospicit, maxime differunt. Scilicet aequissimum esse putauerunt legislatores Germani, in solatium orbitatis et remunerationem fidelis amicitiae coniugalis et bonorum malorumque consortium, aliquam partem ex hereditate defuncti ad superstitem deferri, quam *portionem statutariam 2)* dixerunt h. e. portionem hereditatis ex bonis defuncti coniugis superstiti lege debitam 3).

- 1) AVGVST. STRAVCH *de successione coniugum.* Vit. 1645. ANDR. KOHL *de successione coniugum et pactis dotalibus.* Lips. 1650. 1671. Frf. 1731. MART. SCHATTEMANN *de successione coniugum.* Spir. 1660. ERN. FRID. SCHRÖTER *de successione coniugum ab intestato.* Ien. 1674. H. LINK *de successione coniugum ab intestato ex diuino et humano iure deducta.* Alt. 1686. AB P. IMHOF *de successione coniugum ex pacto.* Bas. 1693. AVG. FRID. FLEISCHHAVER *de causis, quibus coniugis successio amittitur.* Erf. 1695. IAC. FRID. LVDOVICI
de

de *successione coniugis deserentis*. Hal. 1713. 10. PETR. DE LVDEWIG *de diff. iur. Rom. et germ. in successione coniugum*. Hal. 1714. IMM. WEBER *de successione superstitis coniugis pauperis*. Giess. 1718. 10. PAVLL. KRESS *de aequitate successions coniugum*. Helmst. 1719. FRID. WILH. PESTEL *disquis. iur. germ. de successione inter coniuges ab intestato*. Rint. 1745.

- e) BVRC. BARDILI *de portione statutaria coniugum*. Tub. 167. 10. CHR. SCHACHER *de portione statutaria, quatenus illi praeiudicium inferri possit a coniugibus*. Lips. 1692. I. C. SCHROETER *de portione coniugum statutaria*. Ien. 1712. 10. PHIL. STREIT *an vidua, cui statuto locali ex suis et defuncti mariti bonis certa portio tribuitur, hanc possit repudiare, et illata repetere*. Erf. 1716. 10. CASP. SCHVMANN *de successione coniugum secundum statuta s. de coniugum portione statutaria generaliter considerata*. Erf. 1724. ABR. KAESTNERI *progr. an vxor, quae consentit marito testanti, portioni statutariae sine curatore renuntiare possit*. Lips. 1725. 10. CHR. SCHROETER *de praerogativa portionis statutariae prae legitima eiusque computatione ex bonis feudalibus noniter acquisitis*. Ien. 1725. CAR. OTTO RECHENBERGII *progr. vtrum coniugis portio statutaria secundum statuta loci, in quo defunctus domicilium habuit, an ad leges territorii, in quo sita sunt bona immobilia, horum intuitu aestimanda sit*. Lips. 1740. GEBH. CHR. BASTINELLERI *progr. singularia de portione statutaria exhibens*. Vit. 1740. 10. FLOR. RIVINI *progr. an vidua portionem statutariam petens a liberis collationem quoad ea, quae a patre dotis vel subsidii paterni vel alio nomine acceperunt, urgere possit*. Lips. 1741. CHR. LVD. CRELL *portionem statutariam marito ab vxore bona mente adimi posse ad Const. El. Sax. P. 3. C. 7*. Vit. 1743. 10. SAM. FRID. BOEHMER *de ratione decidendi controuersias circa portionem statutariam coniugum*.

gum. Hal. 1749. GE. HENR. AYRERI progr. *de portione statutaria poenis secundarum nuptiarum haud obnoxia*. Goett. 1756. CAR. FRID. WALCH *de renunciatione tacita portionis statutariae*. Ien. 1760.

- 3) si ergo coniux superstes ex communiōe bonorum vniuersali omnem defuncti substantiam capit, haec successio improprie portio statutaria adpellatur, quod v. c. contra eos notandum, qui de portione statutaria lubecensi, hamburgensi cet. scripserunt; cum proprie loquendo hoc casu ne vera quidem successio adsit, sed iure condominii portio defuncti portioni superstitis coniungatur. *Nec portio statutaria pro compensatione adquaeſtus coniugalis haberi debet*, cum praeter eum constituatur.

§. 481.

In definienda *portionis statutariae quantitate* leges admodum variant. Aliae enim solidam successionem 1) defuncti tribuunt superstiti; aliae dimidiam 2) partem omnium bonorum. Plerumque res mobiles vel omnes vel ex parte, et reliquae hereditatis *usufructus*, [*Benſis, Leibzucht*] 3) aut portio, quam vocant, filialis [*Kindstheil*] superstiti adsignantur, qua tamen in re mire variant statuta, prout liberi ex matrimonio relicti fuerint, vel non 4), quibus plerumque ita prospiciunt leges, vt superstes quidem partem statutariam sibi habeat, et liberorum etiam portione utatur fruatur, proprietate tamen liberis reseruata et superstes quoque ad alendos liberos obligetur 5).

- 1) Erfurt. Ordn. p. 167. sqq. Idem sancit Schaumb. P. D. c. 14 p. 149. si matrimonium post annum a consummatione dissoluatur. PESTEL c. 2. p. 90. sqq.
- 2) Corp. iur. *Frideric.* P. I. lib. 2. t. 4. a. 8. §. 14. et const. Ioach. I. de success. Würtemb. L. R. P. 4. t. 6. p. 446.
- 3) WILH. KLOTZ *de usufructu coniugum statutariorum cum primis francofurtensi* Gießl. 1708. 10. FRID. WAHL *de usufructu coniugum partitio.* Goett. 1755. LVDOLF P. II. obf. 190. Orth T. I. p. 538. sqq. III. p. 552. sqq. Steins Abhandl. des Lüb. Rechts P. I. §. 114. 148. sq.
- 4) Churcölln. R. D. t. 8. §. 3. Nass. L. D. p. 137. sq. Dithmars. L. R. a. 34. §. 3. 4. 5. Trier. L. R. t. 6. §. 6. p. 47. Mecklenb. P. D. p. m. 254. Solm. L. R. P. 2. t. 28. §. 23. Weglar. Reform. p. m. 16. sqq. Sächs. L. D. P. 3. c. 20. 22. Schaumb. P. 3. p. 127. sqq. Q. SEPT. FLOR. RIVINVS *de marito herede mobiliari uxoris secundum iura saxonica.* Lips. 1677. GOTH. BARTH *de marito usufructuario saxonico; in Vol. diss. p. 313. sqq.* CHR. GOITL. A TOLL *an maritus nobilis sit heres uxoris mobiliaris in Silesia.* Francof. 1736. Ref. francof. P. 5 t. 4 5. Jülich und Berg. R. D. c. 95. p. 88. Baden. L. R. P. 6. t. 5. 11. Kreitmayer ad ius bau. T. I. p. 169. sqq. Pfälz. L. R. P. 4. t. 12 13. et refer. d. d. Mannheim. d. 9. lul. 1742.
- 5) ius commune sequitur Böhmische L. D. O. 49. p. 383.

§. 482.

Iam quum haec ipsa *portio statutariorum* ex legis beneficio debeat, sequitur, eam, *inuito altero coniuge testamento aut alia vltima voluntate*

luntate nec imminui posse nec adimi 1). Renunciari tamen potest portioni statutarie 2), si coniux superstes vel expresse declarat; se eadem non esse usurum, et illata recipiat, vel si pacta nuptialia successionem determinantia adsint, quo casu superstiti optio inter conventionalem et statutariam portionem non permittenda est.

1) PESTEL *l. c.* §. 28. *sqq.*

2) WALCH *l. c.* vid. TU. SIM. PETR. GASSER *de lucro dotis marito in pactis dotalibus concesso portionem statutariam non excludente.* Hal. 1740.

TITVLVS V.

DE SECUNDIS NVPTIIS, ANNO LVCTVS
ET VNIONE PROLIVM.

§. 483.

Hactenus iura circa matrimonium tam confirmandum, quam rite contractum inter nobiles, ciues et rusticos, ex legibus et usu Germaniae obtinentia quantum satis est, deduximus. Restat, vt quid de *secundis* conjugis superstitis *nuptiis* 1) in Germania sancitum sit, exponamus.

1) CHR. PREIBISIVS *de poenis secundarum nuptiarum.* Lips. 1626. ARN. RATH *de secundis nuptiis.* Ingolst. 1658. CASP. ZIEGLER *de secundis nuptiis.* Vit. 1668. PETR. MÜLLER *de odio secundarum nuptiarum.* Ien. 1679. IO. BERNH. FRIESE *de secundis*

dis nuptiis. Ien 1700. ADOLPH. CAR. BURCKARD de poenis secundarum nuptiarum. Marp. 1717. IVST. HENN. BOEHMER de secundis nuptiis illustrium personarum. Hal. 1723. CONR. PHIL. HOFFMANN de nuptiarum secundarum temporibus. Regiom. 1725. FRID. AD. A SEGNETZ de secundis nuptiis. Giefl. 1734. CAR. OTTO RECHENBERGII progr. de poenis secundarum nuptiarum. Lips. 1739. CAR. GOTTL. KNORRE de iure coniugis nuptias iterantis in bonis propriis et a prioris coniuge quaesitis. Hal. rec. 1756. IO. GOTTL. DE HACKEMANN de secundis nuptiis parti nocenti soluto ob adulterium matrimonio semper concedendis. Erf. 1742. IO. IAC. HELFERICH sanctio iur. civ. Rom. de secundis nuptiis, et in his praesertim L. 6. C. de sec. nupt. collata cum statuto S. R. I. liberae et immediatae reip. Sueuo-Hallensis quoad casus quosdam speciales. Tub. 1745. RVD. CHR. HENNE de coniuge binubi ex bonis huius non plus capiente, quam aliquis liberorum prioris matrimonii minimam portionem accipiens. Erf. 1746. EBERH. ANDR. ALSSSEN de eo quod hodie iuris est circa poenas secundis nuptiis scriptas. Goett. 1751. LVD. ANT. MENAE diss. de poenis L. 1. C. de sec. nupt. in festinatas viduarum nuptias statutis. Arg. 1752. IO. PETR. STUPPEL de secundis nuptiis intra annum luctus contractis. Arg. 1754. IO. MART. SILBERRAD de poenis secundarum nuptiarum in territorii I. R. G. Augustanae Confessionis parum visitatis. Arg. 1757. IO. SAM. FRID. BOEHMER de poenis secundarum nuptiarum spuris et genuinis. Erf. 1758. IO. BERNH. HOFFER de L. 6. C. de sec. nupt. ad mores Germanorum caute adplicanda. Alt. 1759.

§. 484.

Ad euitandam sanguinis confusionem et decori causa legibus Germaniae quamplurimis

mis cautum est, ne vidui viduaeque intra *tempus luctus* 1) legibus praefinitum ad secundas nuptias prouolent, nisi dispensatione ideo impetrata; quem in finem alibi integer annus 2), alibi nouem 3), alibi sex 4), alibi tres 5) tantum menses praefiguntur; viduo tamen plerumque breuius temporis spatium praescribitur. Poena tamen infamiae viduae intra annum luctus renubenti praestituta ob auctoritatem iuris canonici merito abrogata est 6).

- 1) BERNH. LVD. MOLLENBECK *de anno luctus* Gieß. 1687. GE. BEYER *de concubitu intra annum luctus* in *volum. diff.* p. 67. *sqq.* NIC. GRANDJEAN *de anno luctus*. Arg. 1719. FRANC. LVD. RICH. EVSEB. MÜLLER *de anno luctus*. Arg. 1743.
- 2) Chursächs. Eheordn. d. 1626. t. 5. p. m. 112. *sq.* ibique KAESTNERVS. Gothaische *l. D.* P. I. c. 8. t. 4. Magdeb. *R. D.* c. 10. §. 9. Coburgische *R. D.* p. 355.
- 3) Zweybrück. Eheordn. t. 5. §. welcher Frauen. *stat. mulhus.* lib. 3. a. 5. Schweinf. *l. D.* t. 5. §. 7. Anhalt. *l. D.* t. 6. §. über dieses sollen. *Gränt. l. G.* D. t. 107.
- 4) Baden. *l. R. P.* 3. t. 14. Hoheln. P. I. t. 5. Nass. *l. D.* p. 159. *Corp. iur. Frider.* 1, 2, 2. §. 9. p. m. 48. C. C. *Cal. c. 1.* p. 932. Woltereck p. 301. MASCOVII *notitia* p. 119.
- 5) Nürnberg. *Ref.* t. 28. a. 19.
- 6) BRVNNEMANNI *ius eccl. l. II. c. 17.* §. 39.

§. 485.

Secundas nuptias leges ubique permittunt, et in quibusdam territoriis ius hagestolziatus (§ 410.) contra viduas 1) adeo intra certum tempus matrimonium haud iterantes, exercetur. Hinc si liberi prioris thori non adfunt, secundae nuptiae eundem ac primae legum fauorem experiuntur. Quod enim in quibusdam territoriis certa pecunia pro concessione matrimonii iterandi soluenda est 2), exceptionem constituit, nec regula generalis inde deriuatur. Quae ergo de odio secundarum nuptiarum putatio, et de poenis earundem, disputant viri docti, figmenta sunt, cum omnia cessent, si liberi prioris thori non adfint, atque adeo non poenae secundarum nuptiarum, sed beneficia liberorum prioris thori adpellari debeant 3). De cetero quae iure communi peregrino ideo fanciuntur, omnino et in Germania vsu fori seruantur, nisi legibus prouincialibus contrarium quid ianciatur 4).

1) quod de Wurtembergico ducatu testatur SCHOTTELIVS C. I § 21.

2) Nota est lex Hiddae, dominae Ileburgi, Wettini et Seusliz, quam secundo nubentibus praescripsit: Daß alle Witben, so sich in der Stadt oder aussere derselben in ibrem Gebiethe verewelichen wollen, zuvor auf das Schloß oder ins Amt einen Beutel ohne Rath und darinnen 2 Schreckenberger bey Straffe eines neuen Schocks einliesern oder einschicken müssen; quae verba sunt Simonis in chron. Ileburg.

Ueburg. p. 286. 502. cf CHR. DONDORF f. resp. DIET. GOTH. EKARD diss. ad legem Hiddae de sacco sine futura. Lips. 1719. § 7. sqq. p. m. 8. sqq. Sic in praefectura Siebichenstein consensus similiter redimendus, cuius rei testimonium a praefecto datum Strechstein, Strechjettel adpellant. DONDORF l. c. §. 17. p. 16. et Dreyhaupt Chronik des Saalkreises P. spec. lib. 9. c. 5. §. I. E. I. DE WESTPHALEN de consuetudine ex sacco et libro §. 14. sqq. Knorrens Anmerk p. 248. sqq.

- 3) quod iam indicant tritae Germanorum paroemiae: ein Stiefvater, eine Stiefmutter; wenn die Henne zum Hahn kommt, vergift sie ihrer Jungen. HERTIUS par. I, 71. Eifenharth p. 151. sqq.
- 4) REINHARTH ad Christ. I, 73. KNORRE cit. diss. c. 3. §. 1. sqq. p. m. 26. sqq. cf. tamen HOFFER l. 6. §. 4. sqq. §. II.

§. 486.

Scilicet vsu Germaniae tantum non vniuersali *dotalitium* initis *secundis nuptiis* finitur, nisi in compensationem dotis exhibeatur (§. 487.). Communio bonorum dissoluitur, et superstes nouum matrimonium ante consummare non debet, quam *facta cum liberis prioris thori separatione* 1). Mater, etiam illustris, ante renunciationem secundarum nuptiarum ad tutelam liberorum non temere admittitur 2). In primis autem in fauorem liberorum primi thori introductum est *ius deuolutionis* [das Verfangenschaftsrecht] 3) vi cuius non bona ea tantum, quae a defuncto coniuge relicta sunt, sed superstitis quoque bona

bona ad liberos quoad proprietatem transmittuntur; quod tamen non vniuersa Germania, sed quaedam tantum eiusdem prouinciae agnouerunt 4).

- 1) plene hoc probatum est a G. L. BOEHMERO *de iurib. coniug. superst. ex commun. bon. vniu.* §. 27. p. 56. sqq. et HERM. GE. BVNEKAV *de separatione liberorum* §. 4. p. 13. adde C. C. *Holsat.* T. I. p. 161. et pleraque iura ad §. 481 adlegata. cf. W. F. A BLECKEN *de separatione secundo nubentium cum liberis consuetudinaria, praesertim Osnabrugensi.* Lugd. 1711.
- 2) I. H. BOEHMER *de secund. nupt. person. illustr.* c. 2. §. 43.
- 3) PETR. STOCKMANN *de iure deuolutionis.* Amst. 1667. et in operibus Coloniae 1701. 4. editis 10. ANDR. BENZIUS *de bonis iuri deuolutionis obnoxiiis.* Arg. 1720. I. H. MEIER *de iure deuolutionis in Brabantia usitato in iure civili radicato.* Erf. 1726. 10. GE. ESTOR *de iure deuolutionis.* len. et Lips. 1738. IDEM *von dem iure deuolutionis zu Ohrdruf in Thüringen.* T. III. der Flein. Schrift. p. 483. sq.
- 4) ex iure Hassiaco, Solmensi et statutis Gothanis hoc probauit ESTOR *cit. diff. c. 3. §. 5. sqq. p. 24. sqq.* adde Würtemb. L. N. P. 3. t. 16. Baden. L. N. P. 6. t. 5. II.

§. 487.

Si secundis his vel vltioribus nuptiis initis liberi diuersorum matrimoniorum vtriusque parentis adsint: ad euitandam de futura singulorum successione litem in multis Germaniae

Oo

niae

niae prouinciis 1) *unio prolium* 2) [Einkindschaft, Einsetzung zum rechten Vater, oder zur rechten Mutter] interuenire solet, qua continetur conuentio parentum et liberorum de liberis ex diuersis matrimoniis natis vel nascituris, ratione successionis exaequandis; quod ipsum tamen pactum alibi diserte prohibitum est 3), in plerisque vero territoriis vel ignoratur, aut non adeo magnum iuris fauorem expectitur.

1) Hohent. l. R. P. I. t. 16. p. 15. sq. Oberpfälz. l. R. P. I. t. 26. p. 250. sq. Solm. l. R. P. II. t. 20. conf. Moguntina vid. in MVSCVLI libro de success. conuent. et anomala m. 3. class. I. lit. f. Mainz. l. R. t. 2. Rehdinger l. R. t. 19. §. 2. stat. Oldenb. §. 7. de consuet. Hass. SENKENBERG select. III. 294. sq. Würzburg. l. G. D. P. 3. t. 109. sqq. Ref. francof. P. 3. t. 10. Zweybrück Unterggerichtsordn. 1722. c. 105. Julich. und Berg Rechtsordn. c. 76. ref. worm. lib. 5. P. 5. t. 4. Trier. l. R. t. 9. C. Culmb. T. I. Vol. I. p. 208. Vol. II p. 788. conf. fuldens. apud LVDOLF p. 611. sqq. Pfälz. l. R. P. 2 t. 25. Churcolln. R. D. t. 10. Würtemb. l. R. P. 3. t. 9. Viass. l. D. P. 2. c. 4. §. 4. p. 79.

2) IAC. RICKIUS AB ARWEILER de *unione prolium*. Col. 1480 1598. 1698. IO. HOCHMANN de *unione prolium*. Tub. 1589. IVST. FRID. SCHOENER de *unione prolium*. Arg. 1642. IO. EICHEL de *unione prolium*. Helmst. 1655. ERN. FRID. SCHROETER de *pacto successorio inter unitos diuersi matrimonii liberos*. Ien. 1663. IO. A. GOHR de *pariatiōne s. unione prolium*. Bas. 1664. PAVL LEOPOLD de *pacto vnionis prolium*. Alt. 1665. IO. AD. BEYER de *unione prolium*. Marp. 1665. THEOD. CONR. ZAHN de *unione prolium*. Lugd. 1671. BVRC. BARDILI

BARDILI *de unione prolium*. Tub. 1674. GE. AD.
 STRVV *de unione prolium*. Ien. 1679. IO. GE. GEI-
 LING *de unione prolium*. Giesl. 1681. MICH.
 RHODIVS *de unione prolis sine praetore*. Frf. 1701.
 IO. WILH. HAST *de unione prolium*. Giesl. 1711.
 I. HENR. FELZ *de unione prolium*. Arg. 1718.
 CASP. ACHAT. BECK *de unione prolium patriae
 potestatis caussa*. Ien. 1720. FERD. AVG. HOMMEL
*de genuina unione prolium indole extra casum le-
 gis et obsequantiae specialis*. Lips. 1726. IO. AD.
 DE ICKSTADT *de unione prolium statutaria episco-
 patus Wirceburgensis et ductus Franconiae*. Wir-
 ceb. 1734. T. I. opusc. p. 152. sqq. IO. TOB. CAR-
 RACH *an alter coniugum testamento renunciare
 possit unioni prolium*. Hal. 1730. IO. HARTW.
 REVTER *de iure testandi unientibus post initam unio-
 nem prolium competente, caussisque, quare non
 ubique unio prolium frequens, sublati*. Hal. 1750.
 GE. HENR. AYRER *de unione prolium indole ge-
 nuina*. Goett. 1756.

- 3) Baden. L. R. P. 4. t. 27. Corp. iur. Frider. P. I. L.
 I. t. 9. a. 1. §. 14. idem iure bavarico dicendum
 Breitmayr T. I. p. 101. Sessische L. D. P. 3. t. 17.
 4) PVFENDORF T. I. obf. 200.

§. 488.

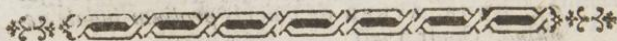
Ratio unione prolium cum in exaequanda,
 liberorum diuersi matrimonii, successione
 sita sit, haec ipsa autem exaequatio liberis
 magno praerudicio esse queat: consensus iu-
 dicis et liberorum omnino necessarius est,
 quibus si consentire nondum possunt, tutor
 dari solet 1). Simulac vero unio legitime
 constituta est, liberi prioris [Vorkinder] et
 po-

posterioris thori [Nachfinder] iura legitimorum liberorum intuitu patris vel matris vnientis [angesehter Vater oder Mutter] nanciscuntur, quod ipsis nec pacto nec testamento adimi potest 2). Ipsi tamen liberi vniti sibi ipsis, in plerisque territoriis non succedunt nisi speciatim de hoc conuentum fuerit, cum sola vnio prolium nec agnationis nec cognationis ius conferat 3).

1) PVFENDORF l. 6. §. 31.

2) AYRER §. 12. p. 17. sq.

3) EIVSDEM §. 13.

CAPVT II.

DE IVRIBVS PERSONARVM IN STATV PATERNO.

TITVLVS I.

DE INDOLE POTESTATIS PATERNAE GERMANICAE.

§. 489.

Potestas paterna Germanorum, qualis quidem olim hodieque obtinuit, diuersa admodum fuit a iure patrio Romanorum.
Ger-

Germani enim nunquam dominium in liberos aut iurisdictionem domesticam 1), qualis patrifamilias Romano competebat, parentibus tribuerunt. Certe etiamnum *patria Germanorum potestas* 2) ad placita iuris naturalis vnice adcommodata nihil aliud denotat quam imperium parentum in liberos h. e. ius dirigendi actiones liberorum in ipsorum felicitatem.

1) Iure Romano verum patriae potestatis fundamentum non in dominio quiritorio patris in liberos, sed iurisdictione domestica ponendum esse, fusius demonstraui in *elem. antiquit. iur. Rom. §. 494. sqq. p. 389. sq.*

2) I. H. FELZ diff. I. II. de *patria potestate*. Arg. 1706. 1716. CHR. THOMASIVS de *usu practico tituli institutionum de patria potestate*. Hal. 1712. I. H. MOLLENBECK de *patria potestate*. Giesl. 1712. AVG. LEYSER de *patria potestate*. Helmst. 1713 et in *medit. ad Pand. sp. 17.* POLYC. LEYSERI *obseruata diplomatico-historica de patria potestate in Germania ignorata*. ib. 1727. I. F. POLLACK progr. de *iure patriae potestatis, quo utimur, cum principiis legum germanicarum male cohaerente*. Frf. 1730. FERD. AVG. HOMMEL de *usu hodierno patriae potestatis Romanae in foris Germaniae, speciatim Hamburgensi*. Lips. 1732. GÜNTH. ALB. RENZ *mixtura iur. Rom. et germ. in materia patriae potest. conspicua*. Stuttg. 1735. Car. Andr. Christiani Gedanken von dem Unterscheid des natürlichen und Römischen bürgerlichen Rechts in Ansehung der väterlichen Gewalt. Königsb. 1740. I. F. FRIED de *patria potestate*. Arg. 1750. GE. CHR. GEBAVERI progr. de *patria potestate veterum Germanorum*. Goett. 1755.

3) De cetero cum *patria potestas iuris Romani nouissimi*, qualis in codice iustiniano occurrit, *admodum sit limitata*, et in plerisque capitibus ad iuris naturalis principia reuocata sit: recte hic quoque, *pro usu iuris Romani in foris Germaniae praesumitur* (§. 69. 70.), nisi legibus provincialibus quaedam eius doctrinae immutatae fuerint, quod notandum aduersus eos, qui de non usu patriae potestatis Romanae disputantes eam sibi potestatem animo concipiunt, quae sub libera republica obtinuit, iure nouo Romano tamen penitus immutata est. cf. e. g. CHR. THOMASIVS *de usu iuris paterni Romanorum secundum mores Germanorum et ius Borussiae reuisum*. Hal. 1694. Orth T. I. p. 68. sqq.

§. 490.

In determinandis *iuris patrii* in Germania *limitibus* illustrium, nobilium et reliquorum personarum ordinum eadem est conditio; nisi quod *inter illustres* 1) Princeps regens liberos, fratres et ipsam adeo coniugem 2) certo modo subditorum loco habere queat, atque adeo iura patriae potestatis et superioritatis territorialis concurrant 3). *Iudaeis* toleratis ob communionem iuris ciuilibus ipsis indultam eadem, quae Christianis, potestatis paternae priuilegia indulgenda sunt 4); (§. 213. 214.) eaque neque tum amitti videntur, si filius Iudaei ad sacra Christianorum transeat, licet sint, qui hoc casu potestatem patris Iudaei tolli, eamque ad legitimam filio Christiano exhibendam obligari contendunt, quorum

quorum tamen opinio legibus haud adiuuatur 5).

- 1) Mosers Staatsrecht T. XXII. p. 153. sqq. NEWMANNI *instit. iur. princ. priuat.* §. 87. 98.
- 2) Chr. Schönens Bedenken, ob eines regierenden Fürsten Gemahlin ihres Gemahls Untertanin sey? Leipz. 1733.
- 3) I. H. BOECLER *de patria potestate principum imperii.* Arg. 1709. C. A. BECK *de potestate et iurisdictione Principum speciatimque S. R. I. in liberos.* Jen. 1729.
- 4) BOEHMER *de cauta Iudaeorum tolerantia* §. 20. sq. Beck vom Judenrecht c. 6. §. 3. p. 55. sq.
- 5) G. H. MYLIVS *de patre Iudaeo alimenta sumtus studiorum et legitimam filio Christiano denegante.* Lips. 1740. cf. etiam (J. E. Schuberts) Bedenken von dem Recht eines bekehrten Juden über seine im Judenthum erzeugte Kinder. Helmst. 1753. 4.

§. 491.

Effectus patriae potestatis vel personam vel bona liberorum concernunt. Si personam liberorum spectaueris, dubium non est, quin parentibus *ius castigandi* 1) competat, quod tamen in saeuitiam degenerare non debet. Neque tamen haec potestate eo pertinet, vt carceri publico aut *ergastulis liberos mandare* queant, quam ad rem plerumque *autoritate publica opus est* 2). In contractibus consensu parentum et apud nos opus habent liberi, quod exemplo contractus connubialis

supra demonstrauius (§. 416.). Quae autem de contractibus 3) liberorum cum ipso patre aut aliis dici poterant, cum uice ex iuris peregrini placitis deriuari debeant, consulto hic omittimus.

- 1) IAC. FRID. LVDOVICI *de iure et iurisprudencia domestica*. Hal. 1703. 1747.
- 2) vide e. g. *Sellische Zuchthausordn. d. 1732. c. 2. §. II. C. C. Cal. c. 2. p. 737. C. C. march. cont. I. p. 83. 123. sq. Norimbergae tamen patresfamilias hoc iure vtuntur vi priuilegii 1320 indulti. Historische Nachrichten von der Stadt Nürnberg. p. 96. 19. GE. SIMON de ergasteriis disciplinariis. Ien. 1670. TOB. IAC. REINHARTH de ergastulis eorumque iure. Erf. 1734.*
- 3) GOTTL. GERH. TITIVS *de contractibus patris et liberorum in eius potestate existentium*. Lips. 1713. in *Vol. diff. p. 579. sqq.*

§. 492.

Ratione iuris parentum in bona liberis competentia magnum inter ius Romanum et germanicum discrimen intercedit. Cum enim parentes ad *alimenta* 1) *liberis praestanda*, et dignam conditione ipsorum educationem obligentur, atque adeo pro naturalibus liberorum tutoribus habeantur: leges Germanorum quamplurimae vtrique parenti *vsufructum in bonis liberorum* 2) tribuerunt 3), vt etiam constante adhuc matrimonio mater 4) in consortium *vsufructus* veniret 5), omnium bono-

bonorum liberis quoquo modo obtingentium, eumque patre quoque mortuo, etiamnum seruare solet; donec ad secundas nuptias transeat. De cetero hic *ususfructus parentum cessat liberis sui iuris factis* 6), quo facto bona ipsorum vniuersa a patre quoque ipsis traduntur.

- 1) CAR. GOTTL. KNORRE *de dote filiae locupletis*. Hal. 1721. IDEM *de alimentis liberis a matre praefandis*. rec. 1756.
- 2) WOLFG. AD. LAVTERBACH *de usufructu paterno*. Tub. 1652. AVG. FRID. MOCKHELL *de adentione ususfructus paterni*. Alt. 1681. MICH. H. GRIEBNER *de usufructu legitimae patri non adimendo*. Lips. 1706. IAC. FRID. LVDOVICI *de tacita prohibitione ususfructus paterni*. Hal. 1716. AVG. DE BALTHASAR *de usufructu paterno in feudis filiorumfamilias*. Gryph. 1741. CAR. AD. BRAVN *de usufructus parentum in bonis liberorum tam de iure Romano, quam Germanico genuino fundamentis*. Ien. 1743. HENR. BROKES *de usufructu patris in bonis liberorum maxime feudalibus*. Ien. 1747. CAR. HOFFMANN *de usufructu parentum statutorio, in primis Norico*. Alt. 1749. AEM. LVD. HOMBERGK *de diuerso iure patris in peculio liberorum aduentitio pro diuersa liberorum aetate*. Marp. 1753.
- 3) Tyrol. L. D. lib. 3. t. 20. CHLINGENSPERG *diff. iur. civ. et hau. p. m. 4. sqq.* Kreitmayer T. I. p. 80. sq. Würtemb. L. R. P. 4. t. 6. Baden. L. R. P. 6. t. 6. 7. 8. Ulm. Stadtr. P. I. t. 3. ref. noric. t. 33. l. 1. 2. sq. t. 39. Corp. iur. Frid. P. I. L. I. t. 9. a. 4. p. 27. sqq. Nass. L. D. P. 4. c. 7. p. 144. Solm. L. R. P. 2. t. 28. ref. francof. P. 5. t. 4. P. 6. t. 2. §. 8. Ordb T. IV. p. 269. sqq. Pfälzisches L. R. P. 4. t. 13. 15. Thurcolln. Rechtsordn. t. 8. §. 6.

Trier. l. R. t. 8. §. 6. p. 47. Henneb. l. D. P. 3. t. 4. c. 12. 15. Gorbaische l. D. P. 3. p. 259. Alrenb. P. 3. p. 622. sq. Erfurt. Ordn. p. 167. sq. Schaumb. P. D. c. 14. VERACII *consuet. hamb. P. 2. q. 1. 2. stat. mind. lib. 2. t. 2. tubec. P. 2. t. 2. hamb. P. 3. t. 3. t. 6. a. 7. luncb. P. 4. t. 1. Zell. Stadtr. t. 16. mulhus. lib. 4. a. 20. Magdeb. P. D. c. 42. §. 2. decil. saxon. 62. in LVNIGIE Cod. aug. T. I. p. 325. matri hoc ius negat. 505. Henl. l. R. P. 4. t. 1. Würzb. l. G. D. t. 39. §. 9. t. 90. §. 3. Bayreuth. Landsconst. t. 7. §. 16. Oberlaus. l. D. in Cod. august. T. III. p. 81. Holfst. Worm. Ordn. d. 1743. §. 3. in C. C. Holfat. T. I. p. 164.*

- 4) FERD. CHR. HARPPECHT diff. I-IV. *de usufructu statutorio materno*. Tub. 1704. 1720. 10. GOITL. HEINECCIUS *de usufructu materno iuris germanici*. Frf. 1730 in *sylloge opusc.* p. 568. sqq. et T. II. *operum* p. 579. sqq. FRID. LVD. PENZENKVVFFER *de usu matri competente*. Erlang. 1760.
- 5) *Generatim de usufructu statutorio, praesertim materno* hae regulae tenendae: (1) vbi usufructus parentum *ex communiione bonorum vniuersali* obtinet, patris et matris eadem conditio (§. 472.) (2) In aliis prouinciis hic *usufructus partem portionis statutoriae*, constituit (§. 478.) ibique denuo matri denegari non potest, nisi leges eundem soli patri adiudicent, v. c. in Saxonia electorali (3) verum huius usufructus fundamentum vel in communiione bonorum vel in beneficio legis non autem in potestate patria, quam leges matri non tribuunt, poni oportet, adeoque vbi nec communiio viget, nec lex adest, omnia ex iure Romano diiudicanda sunt.
- 6) AEM. LVD. HOMBERGK *de bonis aduentitiis liberis sui iuris factis a patre restituendis*. Marp. 1758.

§. 493.

Quod in specie ad doctrinam de *peculiis* filiorum familias in *Germania* attinet, sunt, qui omnem usum forensem hac in re iuri Romano denegant 1); quod mihi secus videtur. Licet enim filii familias sagatam togatamque militiam sequentes separatam plerumque oeconomiam instituunt, et hoc pacto e potestate patria egrediantur, et rara adeo *mentio peculii castrensis vel quasi castrensis* 2) fiat; nec *profectitii peculii* adeo frequens usus sit, cum hoc filiis separata oeconomia sui iuris factis, subsidii loco, demum obuenire soleat: aduentitii tamen ordinarii, et extraordinarii iura nusquam abrogata sunt 3), quid? quod parentum iura hodie adhuc maiora in eodem esse demonstraerimus (§. 492.).

- 1) IO. TOB. CARRACH *diff. iuris Rom. et germ. in peculio in primis filiorum familias*. Hal. 1745.
- 2) IO. WIEGER *diff. de iure pignoris quoad filios familias, speciatim horum peculium castrense; et de iure quoad filiorum familias peculium quasi castrense*. Arg. 1740.
- 3) FRID. HEVSINGER *de iure peculii aduentitii extraordinarii, tam Romanis quam Germanicis legibus atque moribus constituto*. Henac. 1751. 8.

§. 494.

Cum patria Germanorum potestas magna ex parte ad placita iuris naturalis composita sit

fit (§. 489.): mirum non est, *matri* in quibusdam capitibus eadem iura, quae patri, tribui 1), praesertim quum eadem ipsi, quae patri, naturalis reuerentia debeatur. Hinc matris quoque consensus connubialis requirendus est (§. 416.); et ratione ususfructus statuarii iisdem fere commodis utitur (§. 492.). *Potestas* autem *in liberos* ei *haudquaquam tribuenda est*, cum effectus patriae potestatis Romanae in iuribus Germaniae vniuersalibus et particularibus cum matre communicati non fuerint 2).

1) NIC. CHR. LYNKER *de potestate matris in liberos*. Ien. 1688.

2) Dissentit HEINECCIUS *lib. I. elem. iur. germ. §. 138. et §. 144.* vbi ridet AVGVSTVM, Saxoniae legislatorem qui *const. 10. P. II* patriam potestatem Romanam in Saxonia sublatam negat, atque adeo eandem adhuc in viridi obseruantia esse contendit. Sed ridendus est ipse HEINECCIUS, qui sapientissimi legislatoris rationes non peruidit. Cum enim ius Romanum nouissimum, quod hac in re nihil aequitati aut statui reip. germanicae contrarium sancit (§. 489. n. 3.), vniuersum in Germania receptum fuerit (§. 69. 70.), nec leges germanicae hac in re quidquam e iure Romano immutauerint: recte legislator Saxo sententiam secundum ius Romanum dari iubet. *Leges* autem *Longob. IV, 2, 13. et Burgund. t. 59.* quas crepat HEINECCIUS, non moror. cf. RENZ *l. c. th. 10. p. m. 12.*

TITVLVS II

DE MODIS ADQVIRENDI ET SOLVENDI
PATRIAM POTESTATEM.

§. 495.

Patria potestas vt apud Romanos, adquiri-
tur iustis nuptiis 1), legitimatione et ad-
optione. De nuptiis, quod satis est, dictum.
Iam cum omnis concubitus extra matrimo-
nium illegitimus habeatur (§. 411.), omnes
etiam liberi extra matrimonium procreati il-
legitimi reputantur, iisque plerumque leuis
notae maculam adspergi supra demonstraui-
mus (§. 209.). Patri ergo nulla in eosdem
potestas competit, nec liberi eiusmodi iuri-
bus liberorum legitimorum vtuntur, quae vt
adquirant et in potestatem patris perueniant
legitimatione 2) opus est, qua denotatur
actus, quo liberi illegitimi, deleta natalium
macula, iura liberorum legitimorum 3) nan-
ciscuntur.

1) liberi ex matrimonio inaequali procreati legitima-
tione haud indigent, cum ex matrimonio rite ce-
lebrato illegitimi liberi haud nascantur; etiam si
patri coequales (ebenbürtig) esse non censentur.
Huc mihi tendere videtur paroemia: kein Weib
trägt einen Bastard. ANT. MATTHAEVS *de paroem.*
p. m. 3. sq.

2) IO. CHR. FALKNER *de iure et legitimatione spu-*
riorum. Ien. 1670. IAC. OTTONIS *hypotyposis legi-*
timationis illegitimorum. Aug. Vind, 1673. EIVS-

DEM *restitutiones natalium et infamium*, ib 1677. I. H. FELZII *diff. I-IV. de legitimatione*. Arg. 1703. 1716. 1718. 1720. IO. CAR. NAEVIUS *de legitimatione liberorum, adoptione, unione prolium et modernis patriae potestatis effectibus*. Vit. 1705. GE. BEVERI *progr. de doctrina legitimationis ex iure patrio, non Romano, explicanda*. Vit. 1712. CHR. THOMASIVS *de usu practico doctrinae institutionum de legitimatione*. Hal. 1713. I. B. HARTLEBEN *de legitimatione liberorum illegitimorum*. Jen. 1716. IER. EBERH. LINK *de legitimatione*. Arg. 1723. IVST. HENN. BOEHMER *de legitimatione ex damnato coitu natorum*. Hal. 1727. T. J. exerc. *ad Pand. p. 865. sqq.* RVD. HENR. ZIEGLER *de natalium restitutione, s. legitimatione liberorum illegitimorum*. Erf. 1730.

§) vulgo in *plenam et minus plenam* describunt legitimationem, prout iura liberorum legitimorum vel omnia vel ex parte tantum inde acquiruntur.

§. 496.

Legitimatio duplici modo peragitur, per subsequens nempe matrimonium vel per rescriptum principis. *Legitimatio per subsequens matrimonium* 1) omnis ex placitis iuris communis deriuanda. Vsu tamen Germaniae in medio aevo obtinuit, vt liberi ante contractum matrimonium nati benedictioni sacerdotali, quae parentibus dabatur, ad essent, et pallium altaris vel matris 2) super eos expanderetur, vnde nomen der Mantelfinder ortum est 3). De cetero liberi ita legitimati iura quidem liberorum legitimorum nanciscuntur,

tur, ad successionem feudalem tamen prorsus non admittuntur 4).

7) WOLFG. AD. LAUTERBACH *de legitimatione per subsequens matrimonium*. Tub. 1652. 10. CASP. BRENDL *de legitimatione per subsequens matrimonium*. Vit. 1686. 10. IAC. D'ORSNER *de legitimatione liberorum per subsequens matrimonium*. Arg. 1713. 10. GE. SCHERZ *de legitimatione per subsequens matrimonium*. ib. 1715. 109. HENRY *excerpta controuersiarum ex materia legitimationis per subsequens matrimonium* ib. 1717. CHR. G. SCHWARZ *de antiquo ritu legitimandi liberos per pallium*. Alt. 1747. Carl Gottl. Anorre von Mantelkindern; in den rechtl. Abhandl. und Gutachten, Halle 1751. 8. p. 1-27. RVD. CHR. HENNE *de legitimatione liberorum per subsequens matrimonium*. Erf. 1754.

2) magnus hac in re dissensus virorum doctorum, 10. WILH. HOFFMANNVS *de iurisprud. Germ. symb.* §. 8. et KNORRIVS *l. c.* §. 13. p. 18. sqq. a pallio matris nomen ortum esse contendunt; SCHWARZIVS vero §. 14. sqq. p. m. 22. sqq. a pallio altaris vniuersam denominandi rationem deriuat, sed res tanti non est, vt magui cum KNORRIO fluctus in simpulo excitentur.

3) Gruppen von Mantelkindern c. 6. der teutschen Frau p. 255. sqq.

4) C. C. Cal. c. 8. p. 32. 51. conf. *hassiac. vid. in appendice corp. iuris germ. Geysiani*. 10. COTH. BAUER *de successionem legitimatorum per subsequens matrimonium exsule in feudis*. Lips. 1734. GE. HENR. AVRERI *progr. de exclusionem legitimatorum a successionem feudali*. Goett. 1755. REINHARTH *ad Christ. III, 32. V, 23 VI, 9. b. p. 18.* PVPENDORF *obs. I, 90. Oesterr. Succ. Ordn. t. 2. §. 1. 2.*

§. 497.

Legitimatío per rescriptum principis 1) hodie vel ab Imperatore vel statibus imperii fieri solet. Imperator eandem denuo vel ipse vel per *Comites palatinos* 2), quorum comituae hoc ius insertum est, exercet. Enimvero cum comites palatini necessaria ad hanc rem causae cognitione destituantur, neque etiam Principes in quieto iuris territorialis exercitio se turbari patiantur: hodie legitimatío a Comite palatino facta non alia ratione ad effectum deduci solet, quam si confirmatío Principis accesserit 3). *Tutius ergo ab ipso Principe*, tamquam fonte dignitatis et existimationis civilis in territorio suo, *petenda est.*

1) F. H. HOELTICH *de iure legitimationum ex indulgentia*. Vit. 1672. GABR. SCHWEDER *de iure liberorum inscio vel invito patre legitimatorum*. Tub. 1705. GE. H. AYRER *de rescripto legitimationes Principis plenissimum effectum tribuente, legitimi licet liberi existant*. Goett. 1748. M. G. PAVLI *de legitimatione per rescriptum Principis*. Gedan. 1756.

2) Cap. nouiss a. 22. §. 7. M. H. GRIEBNER *de iure legitimandi comitum palatinorum in terris principum imperii*. Vit. 1709. Vol. I. select. opusc. iur. publ. p. 33. sqq.

3) M. H. GRIEBNER *de iure legitimandi principum imperii*. 1713. l. c. p. 1-32.

§. 498.

Alter acquirendi patriam potestatem modus *adoptione* 1) continetur. Longe frequentior fuit apud Romanos quam in Germania, cum rationes cessent, quae Romanos saepius ad gentem liberis orbam adoptionibus fulciendam perpulerunt 2). Neque tamen aut prohibita illa est in Germania, aut sine exemplo. *Inter illustres ac nobiles* ob singularem feudorum et praediorum auctoritatem indolem *consensu domini directi et agnatorum opus est* 3); nec nobilitas in adoptatum transit, nisi codicilli Imperatoris vel Principis iure nobilitandi instructi (§. 242.) accedant. *Inter ciues* rarior est, cum conservatio splendoris familiae non adeo magni momenti inter eosdem habeatur; ea autem celebrata consensus principis utiliter requiritur 4). *Inter rusticos* denique nullus fere adoptionis usus est, cum hi de praediis suis, etiamsi iure hereditario utantur, disponere nequeant, neque consensus domini ad curiam adoptato concedendam facile impetrari queat (§. 362. 199.).

1) IO. CHR. FALKNER *de antiquo et moderno adoptionum statu et iure*. Ien. 1673. G. N. SCHLEENSTEIN *de adoptionibus*. Vit. 1676. IO. GE. RVLPIUS *de adoptionibus et emancipationibus Principum*. Arg. 1686. in *Volum. diff.* p. 126. sqq. IO. CHR. SCHROETER *de adoptionibus iure civili et moribus Germanorum usitatis*. Ien. 1703. IO. SCHACK *an adoptatus nomen et familiam patris adoptati consequatur*. Gryph. 1709. CHR. THOMAS

§. 498.

SIVS *de usu practico tituli Institutionum de adoptionibus.* Hal. 1714. PHIL. REINH. VITRIARIUS *de adoptionibus.* Lugd. 1714. I. H. FELZ *de adoptione.* Arg. 1716. 1720. C. G. KNORRE *diff. iur. Rom. et germ. de nobilitate adoptiva.* Hal. 1721. 1745. POLYC. LEYSER *de adoptione per andelangum.* Helmst. 1727. ERN. TENZEL *progr. an adoptione adquiratur nobilitas.* Erf. 1727. IER. EBERH. LINK *an adoptio conferat nobilitatem.* Arg. 1730. J. Gottl. Heineccius *von den Jüdischen Adoptionen, und was der dabey gewöhnliche Mantelgriff zu bedeuten habe?* in den *verm. Anmerk.* Berlin 1741. 8. p. 1-19. C. L. CRELL *de adoptione in locum fratris non monstrosa.* Vit. 1748. E. F. KNORRE *de successione adoptiuorum in feuda.* Hal. 1753.

- 2) de his strictim exposui in *elem. antiquit. iur. Rom.* §. 524. p. 409.
- 3) CRAMER *de iurib. et praerogat. nobil. auitae c. 4.* §. 4. p. 217. sqq.
- 4) Würtemb. §. R. P. 4. t. 22. *ius hamb. P. 3. t. I. a. 38.* PVFENDORF *obl. III, 46.* Kreitmayer *T. I. p. 97.* sq. *de priscis adoptionum sollemnitatibus confu- lendus est EV. OTTO in iurisprud. symbolica, ex-erc. III. c. 7. 8. 9.*

§. 499.

Quod tandem ad *modos tollendi patriam potestatem* in Germania attinet: in ea quidem re mores Germanorum a placitis iuris Romani omnino discedunt. Praecipuus nempe patriam potestatem soluendi modus iure Romano in emancipatione ponitur, quae tamen in Germania numquam frequentata fuit, licet nullibi prohibita sit 1), et exempla quaedam

ex

ex familiis illustribus adsint, vbi emancipatione interueniente patria potestas finiebatur 2).

- 1) vtilem tamen emancipationem esse contendit **LDOLF P. II. obs. 165. p. 363.** **Strubens Vedensken T. II. p. 255. sqq.**
- 2) quod probant chartae dissertationi Kulpisianae adiectae. **Mosers Staatsrecht T. XXII. p. 420. 431. sqq.**

§. 500.

Neque etiam tricis emancipationum se inuolui patiebantur Germani, quibus longe expeditior tollendi potestatem paternam ratio patebat. Scilicet ab antiquissimis inde temporibus constantissimo vsu Germaniae vniuersae 1) obtinuit, vt si liberi, ad maturiorem aetatem enixi non amplius in conuictu paterno restantes, *separatam oeconomiam instituant* 2), aut si filiae in matrimonium collocentur 3), patria potestas omnis, inuito etiam patre et contradicente, finiatur, vt ne iudicis quidem auctoritas requiratur; quod ipsum negotium *ICTi* etiam egregie docti *quasi emancipationem s. emancipationem tacitam vel saxonicam* adpellarunt 4); eaque omnes omnino potestatis patriae effectus tolluntur 5).

- 1) in quibusdam legibus expresse hoc statutum **FINSTERWALDER obs. ad consu. Austr. lib. 2. obs. 13. de Bauaria Kreitmayer T. I. p. 91. sq. Würtemb. 2. N. P. 2. t. 18. p. 304. P. 3. t. 23. p. 412. Ref. francof.**
Pp 2

cof. P. 2. t. I. §. 9. Orth T. I. p. 68. sqq. Sächsis. L. D. P. II. c. 10. Brandenb. Ebeordn. §. 10-12. dissentit quidem Corp. iur. Frideric. P. I. L. I. t. 9. a. 2. §. 29. p. 26. quod tamen vsum fori non habet (§. 165. in f.) Hohenz. L. R. P. I. t. 2. §. I. 2. idem de vniuersa fere Germania et aliis etiam Europae regnis luculentissime probauit GRYPENIUS in *discept. forens.* p. 91. sqq.

- 2) CHR. ADOLPH. BECKHER *responsum de iure quaestioni, an filiafamilias contra placita iuris Iustitiani in omnibus Germaniae prouinciis indistincte per nuptias patriae potestate liberetur, et in solius mariti potestatem transeat.* Erf. 1680. HIER. ANDRAE I. C. G. W. SACER *de potestate patris in filiam maritatum in ducatu brunsvico-luneb., welferbytanae partis.* Helmst. 1689. 1745. F. C. HARPPRECHT *de separatione liberorum ab oeconomia paterna.* Tub. 1689. IDEM *de diuisione bonorum inter liberos a parente adhuc in uiuis facta.* ib. 1700. C. THOMASIVS *de quasi emancipatione Germanica.* Hal. 1703. MELCH. DIETH, GROLLMANN *de separatione liberorum per elocationem et diuisionem.* Giesl. 1711. AVG. LEYSER *de dissolutione patriae potestatis.* Helmst. 1714. et sp. 21. GOTH. BARTH *de emancipatione saxonica.* Lips. 1715. in *Volum. diss.* p. 815. sqq. C. THOMASIVS *de usu practico tituli Institutionum quibus modis patriae potestas soluitur.* Hal. 1716. I. H. BOEHMER *de statu liberorum sui iuris factorum per separationem et nuptias.* Hal. 1721. T. I. exerc. ad Pand. p. 913. sqq. GE. AD. SCHVBERTH *de redintegratione patriae potestatis.* Lips. 1723. A. KAESTNERI *progr. an doctoralis dignitas filium a patriae potestate liberet.* Lips. 1723. GOTH. REINH. KOESELIS *de tacita eaque particulari emancipatione iure domestico fundata.* Vit. 1724. IAC. CARMON *de abdicatione liberorum secundum principia iuris canonici, mores Germanorum et ius lubecense.* Rost. 1733. IO. WOLFG. TRIER *de dignitatibus, quae liberant a patriae potestate.* Erf.

Fr. 1737. C. V. GRYPENII *disceptationes forenses*.
 Goett. 1740. 4. I. C. HEIMBURG *difficillima eman-*
cipationis Romanae et germanicae capita. Ien. 1742.
 HENR. CHR. SENKENBERG *iura egressus e patria*
potestate Romana et germanica. Giesl. 1743. c. G.
 CHEPLER *de iure liberorum vniis parentibus sui*
iuris factorum respectu successionis in bona paren-
zum. Hal. 1752. G. F. KRAVSE *differentiae eman-*
cipationis Romanae et germanicae. Viteb. 1755.

- 3) sola dignitas, nisi separata oeconomia accedat, patriam potestatem non tollit. WERNHER *P. I. T. III. obs. 169. T. III. obs. 244.*
- 4) elegantem speciem patris ipsam adeo praedii sui possessionem filio minori tradentis, sibi que tutelam tantum naturalem reseruantis exhibet Cramer *P. 5. der Weßl. Nebenst. p. 48. fqq.*
- 5) GRYPENIVS *l. c. p. 204. fqq.* RENZ § 32. *p. m. 39. fqq.* G. L. BOEHMER in *praefat. ad Patris exerc. ad Pand. T. I. p. 34. fqq.* PVFENDORF *T. I. obs. 99. T. III. obs. 1.*

§. 501.

Iam si liberi hoc modo e potestate paterna egrediantur, parentes ipsis *subsidium* 1) ali- quod, quod *paternum* vocant [väterliche Hülfte, Beyhülfe] exhibere, et interdum integram portionem hereditariam, facta separatione, assignare solent, quo fit, vt liberi ita separati *berathene Kinder*, reliqui autem non separati [Kinder, die in der Were sind, de yn der Were blyvene s. sitten] 2) adpellentur, quo casu mortuo patri separati, existentibus liberis non separatis, non succedunt (§. 486.).

- 1) H. LINK *de subsidio paterno*. Alt. 1673. A. F. RIVINI progr. *de subsidio paterno*. Lips. 1730.
- 2) J. C. H. Dreyer Anmerkung von den Kindern, so in der Were sind; T. I. der Samml. verm. Abhandl. p. 91. sqq.

CAPVT III.
DE IVRIBVS PERSONARVM IN STATV
TVTELARI.

TITVLVS I.
DE DIVERSIS TVTELAE TVTORVMQVE
SPECIEBVS.

§. 502.

Reipublicae quam maxime interest, personam et bona eorum, qui regere se suisque superesse rebus non possunt, aliorum administrationi et potestati committi; adeoque ab omni inde aevo in rebus publicis morationibus Principibus aut rectoribus reipublicae *tutela suprema, sublimis* 1) s. *regia* vindicabitur, cui opponitur *simplex* s. *inferior*, quam ipsi tutores a magistratibus vel alio modo constituti gerunt.

- 1) SAM. FRID. WILLEMBERG *de supremo orphanorum tutore*. Gedan. 1722. in EIVSD. *exerc. sabbath. T. II. p. 377. sqq.* IO. GOTTL. HEINECCIUS *de suprema principum magistratuumque tutela*. Hal. 1730. T. II. *operum p. 713. sqq.*

§. 503.

Cum in Germania Imperator 1) et Principes 2) ipsi tutelae administrandae superesse non possint: summis imperii tribunalibus 3) et magistratibus territorialibus 4) *vicaria tutela* demandata est, vi cuius iisdem, etiam non rogatis ius tutores [Vormünder, Pfleger, Gerhaber, Schirmer, Vogte, Verweser, Vertreter, Nombuern, Treuhänder, Treusträger] constituendi, rationes ab iisdem exigendi, eosdemque ab officio remouendi competit. De cetero cum vicarium magistratuum, tum simplex ipsorum tutorum officium legibus imperii 5) et prouincialibus 6) sapientissimis determinatur.

- 1) De tutelis illustrium consulendi: CONR. PHIL. RICHTER *de tutelis electorum, principum aliorumque S. R. I. statuum*. Ien. 1669. P. F. ROMANVS *de tutelis personarum illustrium*. Lips. 1674. DIET. W. MATTHIAE *generalia tutelae ad Principes et illustres personas adcommodata*. Erf. 1679. IO. VOLKM. BECHMANN *de priuatorum, principum ac nobilium tutelis*. Ien. 1685. H. COCCII *de tutelis illustrium*. Erf. 1693. I. P. RINGLER *de tutelis illustrium*. Erf. 1694. SAM. STRYK *de tutela materna principum imperii*. Hal. 1696. I. F. FLEISCHMANN *de tutela datiuca personarum illustrium*.

Arg. 1713. IO. LAVR. FLEISCHER *an princeps ex factis sui tutoris possit obligari*. Hal. 1716. D. H. KEMMERICH *an tutor illustris ad inventarium conficiendum et rationes reddendas obstrictus sit?* Ien. 1739 I. G. ESTOR *num elector saecularis impuber sit in tutela electoris clerici agnati*. Ien. 1745. G. H. AYRER *de gynaecocratia tutelari viduarum illustrium*. Goett. 1746. L. C. SCHROEDER *de principe imperii citra testamentum de tutela filii sui disponente*. Marp. 1749. C. G. BVDER *de concursu statuum prouincialium German. in tutela et cura principum*; in EIVSD. *obseruat. p. 156. sqq.*

- 2) nobilitati quoque immediatae ius nominandi tutores ex privilegio caesareo competit. REINHARTH *ad Christ. V, 24. p. 35.*
- 3) si iurisdictio inter immediatos controuersa, camera imperii tutores constituit, *Rec. deput. d. 1600. §. 26.*
- 4) ex sententia pragmaticorum ius nominandi tutores iurisdictioni inferiori cohaeret. ERTEL *au-rea praxis iurisd. infer. c. 20. obs. 1.*
- 5) R. P. D. 1548. t. 31. 1577. t. 32.
- 6) Maynz § R. t. 5. 18. Preussische Vorm. ordn. d. 23 Sept. 1718. C. C. march. II, 2. p. 55. sqq. et Project eines neuen Pupillencollegii; in *adpend. Codic. Frideric. p. m. 573 sqq. Schleswig: Holsteinis. V. D. d. 13 Sept. 1743. in C. C. Holsat. T. I. p. 163. sqq. Magdeb. V. D. t. 43. Baden. §. R. P. 3. t. 6. Liefständ §. D. p. 205 sqq. ius lubec lib. 1. t. 7. Steins Abhandl. des Lüb. Rechts P. I p. 255. sqq. EIVSDEM Einleitung p. 110 sqq. Würzb. §. G. D. P. 3 t. 22. Kreitmayer ad ius bau. T. I. p. 193. sqq. Ostfries. §. R. lib. 2. c. 224. Bayreuth. V. D. t. 15. C. C. Culmb. T. II. P. I. p. 599. sqq. C. C. Oldenb. P. 3. p. 24. sqq. Churcolln R. D. t. 11. p. 20. ref. Noric. t. 29. Woelfer T. III. p. 316. sqq. ref. Francof. P. 7. t. 13. Nass. §. D. P. 5. c. 1. p. 155. sqq.*

Pom

Pommersche Grundgesetze p 134. Hessencass. Gre-
benordn. t. 9. Schaumb. P. D. c. 10. p. 91. sqq.
Regensp. Decret T. I. p. 18. sqq. Trier. L. R. t. II.
p. 87. sqq. Nördling. Stadtr. P. 4. t. 1. sqq.
Solm. L. R. P. 2. t. 21. Schaumb. Sächs. Recht
P. I. p. 49. sqq. Erfurt. Ordn. p. 123. sqq. Chura
pfälz. L. D. p. 1. sqq. Hohent. L. R. P. 2. p. 45. sqq.
Mühlhäus. stat. P. 4. a. 32. sqq. p. 486. sqq. Goth.
L. D. P. 3. p. 206. sqq. Altenb. L. D. Beyf. p. 623.
sqq. Würtemb. L. D. tit. Pupillenordn. Henneb.
L. D. P. 3. t. 6. Tyrol. L. R. lib. 3. t. 46. Anhalt.
L. D. t. 33. Mecklenb. L. D. p. 257. Jülich. D. p.
39. Münst. L. D. t. 5. Lüneb. Stadtr. P. 7. t. 1.
K. Leopolds Verhabschaftsordn. des E. Oesterreich
unter der Ens: ENGELBRECHT collat. iur. comm.
et brunsv. c. 5. Elem. mea iur. brunsv. §. 299.
1799. Teversche Präturordn. d. 4. Febr. 1726. De
cetero has leges in hac materia semel adlegasse
suffecerit.

§. 504.

Administratio tutelae vicariae licet in ple-
risque vrbibus et territoriis iurisdictioni or-
dinariae magistratuum committatur, in qui-
busdam locis et prouinciis principes peculia-
ria collegia constituerunt, quae iudicia pu-
pillaria 1) s. tutelaria [Waisengerichte, Vor-
mundschaftsämter, Obervormundschaft, Oberpfleg-
schaften] adpellantur 2), quibus negotia vi su-
premae tutelae adornanda committuntur.

- 1) cuius rei exemplum terrae brandenburgicae praes-
bent. vide etiam ADAM BIRKNER *de iudicio
tutelari perillustri reip. Norimbergensis. Alt.*
1745.

- 2) plerumque vni alterique membro e collegio causſae tutelares demandantur. PVFENDORF *obſ. I.*, 50.

§. 505.

Ipsi tutores pacto, testamento, lege vel decreto magistratus tutelam nanciscuntur. *Tutela pactitia s. conventionalis* [zugesagte Vormundschaft] nititur conuentione patris cum tertio de tutela filii suscipienda. Vtrum haec tutela conuentionalis Romanis cognita fuerit probataque, nondum in liquido constitutum est 1). Leges etiam germanicae raro eiusdem mentionem faciunt 2), licet negari non possit, moribus eadem defendi, iudiciis tamen tutelaribus et magistratus arbitrio semper meritoque relinquendum est, an tutor pacto constitutus ad tutelam admittendus sit 3).

- 1) C. H. HILLER *de figmento tutelae pactitiae et conuentionalis*. Tub. 1716. AD. FRID. GLAFEY *epistola de tutela pactitia*. Tub. 1716. A. LEYSER *de tutela pactitia*. Helmſt. 1726. I. H. HOEPNER *de tutela pactitia et naturali*. Lips. 1731. C. G. KNORRE *progr. de tutela pactitia Romanis incognita*. Hal. 1736. C. G. REINHARD *epistola de tutela pactitia Romanis non incognita*. Lips. 1739. D. H. KEMMERICH s. resp. I. H. DARIES *de tutela pactitia tam in iure Romano quam Germanico fundata, eiusque in foris nostris vsu*. Ien. 1739. OPII XANTROPII *meditatio de fictitio tutelae pactitiae fundamento in iure Romano*. Gremhusing. 1740. L. H. SCHMID *de tutela pactitia iure Rom. incognita*. Alton. 1743.

- 2) Kreitmayer T. I. p. 202.

- 3) Abhandlung vom Schicksal der Lehre von der zugesagten Vormundschaft; in Viertelblatts Hall. Beytrag zur jurist. gel. Hist. T. I. p. 121. sqq.

§. 506.

Altera tutelae species est *testamentaria* 1). Jam cum testamentorum usus aut nullus fuerit, nondum introducto iure Romano, aut saltem perexiguus: facile patet, tutelam testamentariam olim in Germania prorsus ignoratam, eamque cum iure Romano demum receptam esse, et ex hoc adeo vnice interpretandam esse. Certe quae hinc inde de tutoribus testamentariis in statutis occurrunt, tantum non omnia ex iure Romano petita sunt 2).

- 1) IO. PETR. DE LVDEWIG *diff. iuris Rom. et germ. in tutelis testamentaria et legitima*. Hal. 1712. T. II. *opuscul. miscell.* p. 1071. sqq.
 2) PVFENDORF *obs. I.* 49. LEYSER *sp.* 330. *Kreitsmayr* T. I. p. 200. sq.

§. 507.

Tutoribus testamentariis non exstantibus, vel a magistratu improbatis, res ad *tutelam legitimam* 1) abit, ad quam subeundam in Germania quoque omnes obligantur, qui successione commodis et exspectatione vtuntur 2), vt adeo *mater* 3) quoque praecipuo loco ad tutelam admittatur. Est autem legibus cautum,

tum, vt mater, propinqui et interdum sacerdotes aliique magistratui mortem patris et necessitatem constituendi tutoris denuncient, quod ni faciant, in quibusdam legibus 4) mater et propinqui hereditate priuantur. Praeter propinquos *extraneorum* quoque *tutela legitima* 5) datur, eorum nempe, qui, licet pupillo sanguine iuncti non sint, spe tamen successione pupillaris fruuntur, quo fit, vt domini directi, simultanee inuestiti, heredes ex pacto ganerbinatus et exspectatiua ornatu in subsidium ad subeundum tutelae onus obligentur 6).

1) LVDEWIG diff. ad §. 506. citata. LÜDER MËNKEN *de praerogatiua agnatorum prae cognatis in suscipienda tutela curuae quoad allodium et feudum*. Lips. 1697. in *Volum. diff.* p. 511. sqq. IO. BERN. FRIESE *de tutelae et successione legitimae nexu*. Ien. 1719. ARN. IO. SCHOTT *de tutela legitima*. Trai. 1723. GOTTL. REISE *de fundamento tutelarum legitimarum iure Saxonico antiquo, medio et recentiori*. Ien. 1745.

2) Breitmayer p. 203. sqq.

3) AMAD. ECKOLT disp. I. II. *de tutela materna*. Lips. 1653. 1662. H. HAHN *de tutela matris*. Helmst. 1661. IO. VOLKM. BECHMANN *de legitima matris et auiae tutela*. Ien. 1676. P. MASCOVIVS *de tutela materna*. Gryph. 1682. MICH. GRASS *de tutela materna nobilium imperii immediatorum*. Tub. 1701. CASP. H. HORN *de praerogatiua matris et auiae in suscipienda tutela*. Vit. 1711. ZIVSD. progr. *de non necessaria SC. Velleiani renunciatione matris et auiae, quae tutelam suscipit*. ib. 1711. I. P. DE LVDEWIG diff. I. R. et G. in *tutelis maternis*. Hal. 1712. T. II. opusc. miscell. p. 1115.

p. 1115. sqq. IO. H. FELZ *de tutela materna et auita*. Arg. 1715. IO. GOTH. KRAVSE *de eo quod iustum est circa tutelam maternam*. Vit. 1724. RVD. CHR. HENNE *de tutela legitima irregulari matris et auiae competente*. Erf. 1736. LVD. DAN. GE. VOSSIVS *de legitima matris et auiae tutela*. Duisb. 1747. IO. G. FLEISCHER *de tutela materna*. Arg. 1754.

- 4) Westerr. Gerhabsch. ordn. t. 4. §. 4. Mecklenb. P. D. p. 257. Preuss. B. D. 1718. §. 26. sq. Magd. deb. P. D. c. 43. §. 5. Jülich. R. D. p. 39. Müns. ster. L. D. t. 5. Erfurt. P. D. t. 15. c. 4. §. 2. stat. hamb. III, 6, 10. ref. francof. VII, 2, 6. Worms. P. I. l. 4. t. 6. Lüneb. Stadtr. P. 7. t. 1. §. liesse auch. Zell. t. 20. ENGAVII *diff. cit.* §. 18. haec poena tamen ad negligentiam in petendo curatore commissam non pertinet, cum lex poenalis stricte semper interpretanda sit. vid. IO. CHR. FRANKE *de successione liberorum matri in tutore ipsis petendo negligenti hodierno iure non adimenda*. Hal. 1718.
- 5) HIER. FRID. SCHORCH *de tutela feudali eiusque differentia ab allodiali*. Erf. 1745.
- 6) ad hunc locum omnino conferenda elegantissima *diff.* C. G. BVDERI s. potius resp. C. F. WALCHII *de tutela extraneorum legitima*. Ien. 1753.

§. 508.

Si nec adsint tutores legitimi, magistratus ex officio pupillis tutores constituit, et tum *tutela datiua* 1) locum habet. Maior autem hodie magistratuum in his tutoribus constituendis potestas est. Cum enim omnes tutores cum inquisitione constitui debeant 2): in magistratus positum est arbitrio, velit aliquem pacto, lege, testamento nominatum, reiicere,

reicere, aliumque in eius locum substituere, quod tamen non temere nec sine iusta causa fieri solet 4).

1) IOACH. NERGER *de tutela dativa*. Vit. 1654.
CHR. WILDVOGEL *de tutela dativa*. Ien. 1691.
MARC. RHODIVS *de tutoris datione*. Frf. 1706. I. H.
MEIER *de tutela dativa*. Erf. 1711. I. P. DE LVDE-
WIG *de diff. I. R. et G. in tutela Atiliana*. Hal.
1713. T. II. opusc. p. 1161. sqq. IO. FRID. FLEISCH-
MANN *de tutela dativa personarum illustrium*. Arg.
1713. IO. WIEGER *de iis, qui tutores dare possunt*.
Arg. 1740.

2) R. I. 1577. t. 32. §. 1. 2.

3) V. C. si tutor sit alienae iurisdictionis. IO. FRID.
HERTEL *de tutore alienae iurisdictionis*. Ien. 1739.

4) quid autem de usu actionis tutelae Romanae sub-
fidiariae in foris Germaniae sentiendum sit, cura-
te tradit G. C. GEBAYER in *diff. de actione tutelae*
aduersus magistratum. Lips. 1726. c. 2. p. m. 23.
sqq.

§. 509.

Tutorum non una est in Germania conditio.
Omnes quidem in eo conueniunt, quod den-
tur personis, quae rebus suis superesse non
omnino possunt. Enimuero cum hoc variis
de causis fieri possit, propter aetatem nem-
pe, sexus imbecillitatem, morum prauita-
tem, amentiam denique, vel propter diutur-
nam absentiam eius, de cuius vita adeo dubi-
tare liceat: magnum quoque discrimen ra-
tione officii singulis incumbentis exoritur
praesertim intuitu rerum vel personarum fi-
dei

dei tutoris concreditarum 1). Sed de singulis mox figillatim exponemus.

- 1) qui nullam nec personae directionem nec bonorum habent administrationem, *tutores honorarii* nominantur. WOLFG. AD. LAVTERBACH *de tutore honorario*. Tub. 1675. FRID. SCHRAG *de tutela non administrativa*. Arg. 1689. I. H. FELZ *de tutela honoraria*. ib. 1720. SAM. FRID. WILLEM-BERG *de honorario et notitiae caussa dato tutore*. Gedan. 1721. CONR. FRID. MÜNZ *de auctoritate tutoris honorarii*. Alt. 1752.

TITVLVS II.

DE CONFIRMATIONE ET EXCVSATIONIBVS TUTORVM.

§. 510.

Tutela in Germania quoque pro munere publico habetur, adeoque omnes qui testamento, lege vel magistratus constitutione ad subeundum onus tutelare vocantur, illud subire coguntur, nisi quis causas lege probatas adlegare possit, quae ipsum vel a tutela omnino arceant, vel eandem recusare permittant, quod *excusationem* 1) more Romanorum appellamus. *Tutores tamen pactitii an excusationibus uti possint*, recte dubitatur, cum si pactum de tutela suscipienda generatim moribus defendatur (§. 504.), paciscens ab eodem recedere nequeat, eoque ipso privilegio

suo

suo renunciasset censeatur. Iam hae ipsae causae excusationum iudici, penes quem est tutoris datio, tempestiue significandae sunt probandaeque. Pendente causae cognitione nominatus tutor tutelam omnino suscipere cogitur; interdum tamen his similibusque de causis tutor, quem vocant, *interimisticus* 2) constituitur.

1) IO. AVG. HELLFELD *de excusationibus tutorum et curatorum*; in *jurisprud. heroica T. VI. c. 3.*
G. A. IENICHEN s. resp. CHR. IAC. DE ZWIERLEIN *observationes selectae ex iure germanico et S. R. I. publico de excusationibus tutorum et curatorum.* Giesl. 1755.

2) I. C. GVMPRECHT *de tutore interimistico.* Alt. 1682.
ERN. IO. FRID. MANZEL *de tutore interimistico.* Rost. 1747.

§. 511.

Quod primum *causas excusationum voluntarias* spectat, in plerisque statutis et legibus prouincialibus eo refertur 1) numerus quinque, sex, octo vel decem 2) liberorum, absentia in negotiis reipublicae; munus et officium publicum, professio artium liberalium; priuilegium certo cuidam hominum generi datum; tria onera tutelae; paupertas; aduersa valetudo; imperitia litterarum, senectus LX. vel LXX. annorum; et id genus aliae causae; sed quilibet, me quoque non mouente animaduertet, pleraque haec excusationum genera ex iure Romano esse petita et paucis forte immutata.

- 1) IENICHEN l. c. §. 6-15. p. 14. sqq.
 2) Nass. l. D. p. 158. eine ziemliche Anzahl, als 10. Kinder. IO. MART. SILBERRAD diss. *numerus liberorum a tutela hodie non excusans*. Arg. 1746.

§. 512.

Idem fere dicendum est de *excusationibus impropriis s. necessariis* 1). Generatim nempe omnes ii ex necessitate iuris a tutela subeunda excusantur, qui ob morum prauitatem, aeris alieni magnitudinem, singularem officii munerisque sui conditionem vel ob hypothecam bonis ipsorum imminentem sufficientem pupillo securitatem praestare non possunt; quo fit, vt vitio dediti, prodigi, rei fiscalis 2), tributorum et vectigalium administratores, vitrici similesque ad tutelam, etiam si velint, non admittantur; qua tamen in re denuo tantum non omnia ex iure peregrino deducta esse intelliguntur 3).

- 1) C. F. BESSER *de excusatione tutorum et curatorum impropria*. Lips. 1752.
 2) administratores rerum ad vrbes pertinentium huc referri non debent, cum vrbes iure fisci non videntur (§. 305). SCHAAFF *de iure fisci ad ciuitates mediatas non pertinente*. §. 10.
 3) IENICHEN §. 16. p. 37. sqq.

§. 513.

Sin ergo designatus tutor excusationes legitimas non habet, vel iisdem vti non vult, sollemni

sollemni iudicii pupillaris decreto delata ipsi tutela confirmatur 1), qua in re mores Romanorum a germanicis longissime recedunt. In Germania enim omnes omnino tutores, ex praescripto legum imperii 2), confirmandi sunt, siue pacto vel testamento constituti, siue lege ad tutelam vocati sunt, si vel maxime nullum in persona constituentis et constituta aut in modo constituendi vitium adpareat. Facta autem confirmatione tutor cautionem praestat, nisi bona immobilia, ipsum ab onere cautionis praestandae liberantia 3), possideat; ut tamen et hoc casu iuramento 4), rem pupillo saluam fore, promittat.

1) FELIX SPITZ *de tutela confirmata*. Ien. 1677. 10.
IOACH. BARTELS *de confirmatione tutorum*. Alt.
1697. G. H. AYRER *diff. iur. Rom. et germ. cum-*
primis tubecensis in confirmandis tutoribus. Goett.
1748.

2) R. P. D. 1548. t. 31. §. 2. 1577. t. 32. §. 2.

3) G. H. AYRER *de cautione a bonorum immobilium*
possessore non exigenda. Goett 1748.

4) R. P. D. 1548. t. 31. §. 3. G. H. AYRER *de abusu*
iuramentorum. e rep. proscribendo f. 2. §. 17. p. 71.
199.

TITVLVS III.

DE OFFICIO ET AVCTORITATE TVTORVM
ET CVRATORVM.

DE TVTORIBVS ET CVRATORIBVS PVPIL-
LORVM ET MINORVM.

§. 514.

In declarandis, quae de singulis tutorum
classibus (§. 509.) exponi debent, iuribus et
obligationibus 1), merito initium capimus
a pupillis et minoribus, et qui ipsis praesunt,
tutoribus et curatoribus; qua in re illud re-
petendum est, quod supra iam demonstraui-
mus (§. 197.) *nullum esse inter tutores et cura-
tores discrimen*, legesque curatoribus in mi-
nores, eorumque bona et personam, eam-
dem, quae tutoribus in pupillos competit,
tribuere potestatem, de qua nunc sigillatim
tradendum est.

- 1) TH. SCHROER *institutiones tutorum et curatorum*,
von dem Amt der Vormünder und Pflegeräter.
Frf. 1666. Bresl. 1672 4. C. SPECHT *de his quae*
vsu fori et secundum quarundam prouinciarum
et ciuitatum statuta tutoribus et curatoribus et cir-
ca eos obseruanda sunt. Viteb. 1738. IAC. GOTTL.
MARTINI *de officio tutorum et curatorum.* Lips.
1743.

§. 515.

Ratione personae pupilli 1) tutori et curatori usque ad aetatem maiorem (§. 198. 199. 200.) vel impetratam legitime iudiciisque infirmatam veniam aetatis (§. 201.), plenum ius dirigendi competit, ut pupillus nihil sine auctoritate tutoris peragat, et ipse nomine pupilli omnia celebrare possit, neque inuitus pupillum ipsum in consilium vocare cogatur 2). Hinc nec minorem sine curatoris consensu sponsalia contrahere aut ipsum adeo matrimonium inire posse supra demonstrauius (§. 416.).

- 1) MARI. GOTTL. PAULI diss. *utrum ii, qui sub tutela viuunt, hodie sui sint vel alieni iuris homines*, Gedan. 1757. LEYSER *op. cit.* p. 227. m. 2.
- 2) *Kreitmayr* T. I. p. 231. sqq. Interdum tamen leges volunt, minorem in consilium vocari *Sohent. L. R.* p. 54.

§. 516.

Quod ad bona pupilli attinet, tutor ante omnia de inuentario conficiendo sollicitus esse debet 1), quo non facto tutor tamquam suspectus statim ab initio tutelae remouetur. Interdum vero, nisi de dolo suspectus sit tutor, inuentario non confecto, iurata bonorum designatio, quae specificatio dicitur, admittitur 2). Neque tamen, si pater tuto-

ri

ri inuentarii confectioem remiferit, nisi accedente cauffae cognitione, tutorem ab eius conficiendi neceffitate liberari poffe putauerim 3).

1) P. D. 1577. t. 32. §. 3.

2) REINHARTH *ad Christ. IV, 30. 31. p. 29. sqq. F. MEVIVS de iurata fpecificatione heredis et aliorum.* Frf. 1665. 1674. C. F. SCHROETER *de iurata fpecificatione.* Ien. 1715. C. W. STRECKER *de fpecificatione iurata.* Erf. 1737.

3) BOEHMER *refp.* 593.

§. 517.

Confecto inuentario ipsam bonorum administrationem fufcipit. Qua in re moribus Germanorum olim receptum erat, vt tutor fructus perciperet, praefertim fi ipfe quoque heres pupillo exifteret. Haec ipfa *tutela fructuaria* 1) ipfum faciebat dominum fructuum rerumque immobilium, et a rationum ratione immunem 2). Sed defecit ab hac confuetudine Germania, hodieque *non nifi inter illufres personas conferuatur* 3), et interdum 4) quoque in bonis rufficis. Hodie ergo tutela non amplius eft fructuaria, nifi tutelam maritalem (§. 466.) et parentum (§. 492.) fructuariam exceperis; hinc *tutorem*, qui folo administratoris iure cenfetur, *fingulis annis rationem gestae administrationis reddere oportet* 5). Saepe tamen, fi pupilli facultates fuf-

Qq 3

ficiant,

ficiant, *tutori salarium* 6) *constituitur*, accedente causae cognitione determinandum.

- 1) I. P. DE LVDEWIG *diff. iur. Rom. et Germ. in fructuum attributione in primis tutelae fructuariae*. Hal. 1712. T. II. opusc. p. 1204. sqq. F. E. PVFENDORFII *obseruationes de tutela fructuaria ad ius hodiernum Luneburgicum adcommodata*; collocatae in ESTORIS *Flem. Schrift. T. III. p. 416. sqq.* postea auctoris obseruationibus insertae T. I. obs. 47.
- 2) S. F. RAPPOLD *de aneclogisto*. Alt. 1685. PETR. SCHVLZE *de aneclogistis*. Frf. 1685. IER. EB. LINK *de tutoribus aneclogistis*. Arg. 1733. C. I. CRELL *de tutore aneclogisto, et quando rationes tutelae reposci nequeant*. Vit. 1741.
- 3) RINGLER *de tutelis illustrium* p. 238. sq. vid. tn. Moser's *Staatsrecht* T. XVIII. p. 363. sqq. EIVSDEM *Reichshofrath's conclusa* T. VII. p. 984.
- 4) PVFENDORF T. I. obs. 47. §. 49.
- 5) R. P. D. 1577. t. 32. §. 3.
- 6) I. D. IMLIN *de salario tutorum*. Arg. 1672. LÜDER MENKEN *de salario tutorum et curatorum*. Lipf. 1694. in *Volum. diff. p. 373. sqq.* BERNH. LVD. MOLLENBECK *de salario tutorum et curatorum*. Gieß. 1704.

§. 518.

Finita tutela tutor iudicio tutelari generalis vniuersae tutelae rationes reddit, quo facto si nihil contra easdem moneatur, vel tutor monitis plene satisfecerit, apocham generalis

neralem accipit, eaque ab onere gestae tutelae omnino liberatur 1).

- 1) Kreitmayer T. I. p. 240. sqq. ACHAT. CAR. LVD. SCHMID *de impugnandis administratorum rationibus iam adprobatis.* Ien. 1755.

H. DE CVRATORIBVS SEXVS S. FEMINARVM.

§. 519.

Feminas propter sexus imbecillitatem in multis Germaniae territoriis curae perpetuae subiectas esse supra iam commonstrauimus (§. 195. 196.). Haec ipsa autem cura *sexus a cura aetatis maxime differt.* Femina enim ipsa bonorum suorum administrationem suscipit, et de rebus eorum libere disponit. Neque etiam in causis rem familiarem aut mercaturam, si quam exercet, spectantibus directioni curatoris sui obnoxia est. Sin vero causam in iudicio disceptare aut de bonis immobilibus disponere velit, ad consensum consiliumque curatoris sui adstringitur, ut, quae sine curatore egit, omnino possint rescindi. Neque tamen haec cura, nisi morte feminae, finitur, nisi quod in iis prouinciis ubi maritus uxoris curator legitimus habetur (§. 466.) consummato matrimonio in maritum transferatur 2).

- 1) LVC. LYSER *de curatore saxonico mulierum*. Arg. 1659. I. H. BERGER *de curatoris necessitate in actis mulierum*. Vit. 1689. in *dissert. iur. sel.* p. 309. sqq. H. BODINVS *de his quae mulier saxonica valide sine curatore agit*. Hal. 1713. GEBH. CHR. BASTINELLER *de negotiis, quae a muliere sine curatore in Saxonia expediri possunt*. Vit. 1727. TOB. IAC. REINHARTH *de feminae saxonicae negotiis absque curatore validis*. Erf. 1728. EIVSDEM *genuinae curae sexus et aetatis differentiae*. ib. 1728. REINH. FR. SAHME *de curatore mulieris prutenico*. Regiom. 1731.

2) EV. OTIO *de perpet. femin. tutela c. 2. §. II.*

III. DE CVRATORIBVS PRODIGORVM.

§. 520.

Prodigorum 1) nomine designantur, quibus ob dilapidationem opum, bonorum suorum administratione, decreto iudicis interdictum est, et curatores ideo constituuntur. Quod ad statum prodigorum attinet, ratione personae quidem imperio tutelari obnoxii haud efficiuntur 2), ut tamen interdum ne liberorum quidem educatio ipsis committatur. Omnis autem administratio bonorum ipsis prorsus adimitur, nec contrahere aut donare, nisi cum curatorum consensu, possunt 3); donec ipsis ad sanam mentem redeuntibus, demto curatore, bonorum administratio restituitur, quid? quod quibusdam legibus par-

particularibus ipsa adeo testandi facultas 4) ipsis adimatur?

- 1) I. THOMAE *de prodigo*. Ien. 1648. FR. ERN. HERA-
TEL *de iure circa prodigos*. Erf. 1737.
- 2) hinc non satis concinne *Mundrode* dicuntur iure
re wurtembergico et badensi.
- 3) *Kreitmayr* T. I. p. 269. sq. ref. *noric.* t. 39. l. 2.
hamb. P. 3. t. 1. a. 15. *Solm.* P. 2. t. 21. *Maynz.*
Unterger. ordn. tit. von Curatoren. *Würtemb.* L. R.
P. 3. t. 21. *Pfalz*; L. R. P. 3. t. 2. a. 7. *Baden.* L. R.
P. 4. t. 2 §. 6. *Sobenl.* L. R. P. 2. t. 1. §. 6. *Worms.*
lib. 4. P. 1. t. 15. *hibec.* lib. 1. t. 7. a. 6. *Ulm.* P. 2.
t. 5. §. 4. *Vlass.* L. D. p. 84.
- 4) C. F. WALCH *de testamento prodigi iure germani-*
co inualido. Ien. 1754. p. 13. sqq. ibique adlegati.
cf. tamen CHR. HANACCII *diis. ius testandi pro-*
digo adsertum. Vit. 1724.

IV. DE CVRATORIBVS FVRIOSORVM.

§. 521.

Alia curatoris furiosorum ratio. *Furiosus*

1) enim cum nec personae, nec bonorum
suorum curam habere possit: curator qui ei-
dem constituitur, ius dirigendi actiones ipsius
cumque alendi, et plenam bonorum furiosi
administrationem exercet. Facile ergo col-
ligitur, furiosum nihil omnino sine curatore
agere posse; et licet interdum dilucida men-
tis interualla habeat, haec tamen in casu du-

bio semper probanda sunt, cum status mentis ordinarius merito praelumatur 2).

- 1) I. A. FROMMANN *de iure furiosorum singulari*. Tub. 1655. IO. DAN. TAVBER *de iure circa furiosos obtinente*. Alt. 1703.
 2) C. THOMASIVS *de praesumptione furoris atque demetiae*. Hal. 1719.

V. DE CURATORIBVS ABSENTIVM.

§. 522.

Si quis tandem diu *absens* 1) fuerit, nec bonorum suorum administrationem alii mandauerit: plerumque ad petitionem proximorum consanguineorum ex decreto magistratus curator constituitur 2), qui bona absentis administret. Iam si absens eam aetatem attigerit, vt mortuus esse praesumatur, curatores aut alii, qui se proximos absentis heredes probauerunt, plenum omnium bonorum absentis dominium nanciscuntur 3).

- 1) Q. SEPT. FLOR. RIVINVS *de fauore iuris circa bona diu absentium*. Lipf. 1679. GE. ENGELBRECHT *de iure absentiae*. Helmst. 1687. IOA. GVNTHER *de privilegijs absentium*. Erf. 1706. G. H. LINK *quando absens habeatur pro mortuo*. Alt. 1727. F. A. HOMMEL *septuagenarius absens factus quando mortuus habeatur*. Lipf. 1751. I. R. ENGAV *de iure absentium*. Ien. 1753.

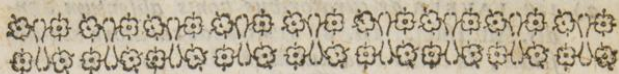
2) I. C. LAVBER *de curatoribus bonis absentum dan-*
dis. Alt. 1664. IO. G. SIMON *de curatore diu ab-*
sentis, de cuius vita dubitatur. Ien. 1672. INEIVS-

DEM *praesid. acad. T. II. p. 871. sqq.* IO. BVNZ
de absente pro mortuo declarando eiusque adqui-
renda hereditate. Bas. 1686. ISR. ROSENFELD
de administratione bonorum absentis proximis suc-
cessoribus competente. Erf. 1712. E. D. LIEBHABER
de iure cognatorum in bonis absentium. Lips. 1716.

IER. E. LINK *de absentis deperditi hereditate.* Arg.
 1734. C. W. STRECKER *de nullitate alienationis*
heredis absentis ante tempus legitimum a curatore
factae. Erf. 1735. C. L. CRELL *quando curator*
absentis heredes aequae propinquos a successione ex-
cludat. Vit. 1737.

3) LEYSER *sp. 95. 97.* REINHARTH *ad Christ. III,*
35. p. 55. sqq.

LIBER III.
DE RERVM DIVISIONIBVS
ET IVRIBVS.

CAPVT I.
DE REBVS PRIVATORVM DISPOSITIONI
NON SVBIECTIS.

SECTIO I.
DE REBVS DIVINI IVRIS.

§. 523.

Rei 1) vti apud Romanos, ita et in Germania adeo late patens est adpellatio, vt omne illud significet, quod in bonis aut est, aut esse potest 2), vt adeo iura etiam, nomina et actiones sub hac adpellatione contineantur. Non tamen vmquam eo progressi sunt Germani, vt homines, seruos, vt hoc vtar, rebus accenserent 3), quod Romae factum esse vulgo, licet perperam, contendunt; licet hoc, quod in certum hominem competit ius,

trans-

transferri in alium possit, et hinc nobiles ministeriales aliosque venditos esse intelligamus (§. 267.).

- 1) I. HENR. BERGERI *differentiae iuris personarum et rerum*. Vit. 1685. et in FIVSD. *diss. iur. select.* p. 237. sqq. H. E. RESTNER *de singularibus quibusdam Germanorum circa personas et res iuribus in iure Romano aut parcius aut plane non tractatis*. Rint. 1720. CHR. THOMASIVS *de rerum diuisionibus in iure germanico priuato*. Hal. 1721. E. I. FR. MANZELII *selecta capita de rerum diuisione, et acquirendo earum dominio*. Rost. 1755.
- 2) de alio, sed obsceno, rei significato vide KEYSLERVM in *select. antiquit. germ.* p. 483.
- 3) GE. BEYERVS *de usu iuris Romani in causis ius personarum in Germania concernentibus*. Vit. 1712. in *Volum. diss.* p. 318. sqq.

§. 524.

Prima, quae in iure Romano occurrit *rerum diuisio*, diuini nempe et humani iuris 1), priscis Germanis fere incognita fuit, qui 2) nec cohibebant parietibus Deos, neque in ullam hominis speciem adfimulare, ex magnitudine coelestium arbitrabantur 3). Lucos ac nemora 4) consecrabant deorumque nominibus adpellabant secretum illud, quod sola reuerentia videbant 5). Introducta autem religione Christiana cum ecclesiae germanicae immensis diuitiis 6), auctae fuerint, facile est ad animaduertendum, omnem hanc de rebus diuini iuris doctrinam ex usu iuris eccle-

clesiastici 7) censerī coepisse, ad quod adeo tota hac de re tractatio ableganda est.

- 1) DIET. HERM. KEMMERICH *de natura et usu diuisionis rerum in res diuini et humani iuris, illarumque in sacras, religiosas et sanctas.* Vitēb. 1729.
- 2) verba sunt TACITI c. 9. ad quem vid. DITHMARVS p. 59.
- 3) KEYSLERI *antiquit. germ. p. 59. sqq.* CLĒFELII *antiqu. sel. germ. p. 413. sqq.* HEINECCII *elem. iur. germ. lib. II. §. 2. sqq.* Stiffers Forst- und Jagdhist. p. m. 499. sqq.
- 4) hinc praesertim religiosus *quercuum* cultus. I. H. SCHMINK *de cultu religioso arboris Iouis praesertim in Hassia.* Marp. 1714. Lipf. 1740. S. 7. sqq. p. m. 9. sqq.
- 5) NIC. HIER. GVNDLING *de statu reip. germ. sub Conrado I. §. 9.*
- 6) LEYSER *sp. 24.*
- 7) *Coemeteria*, quae rebus religiosis plerumque accensentur, hodie inter Protestantes rerum vniuersitatis iure habentur, et saepe negotiis politicis tractandis destinantur. BOEHMERI *ius eccles. Protest. lib. III. t. 28. §. 12. sqq.* Buri p. 259. sqq.

§. 525.

Rerum sanctarum 1) [befriedete Sachen] nomine designantur omnes eae, quae vel ob singularem, quae domino debetur, reuerentiam, vel ob magnam, quam reipublicae praestant, vtilitatem in singularem reipublicae protectionem recipiuntur, vt qui easdam violare

violare audeat, feuerius puniatur. Ad primam speciem referuntur potissimum sedes s. *residentiae*, quae vocantur *Principum* 2), quem in finem in pristina iuris manuarii licentia 3) signum pacis erigebatur, et pactum etiam Principis cum ministris aulae et vasallis de pace in burgo principis seruanda celebrabatur, quod *pax burgi* 4) der Burgfriede s. Hausfriede adpellatur; quod institutum nobiles etiam ratione castrorum suorum imitati sunt 5). Iam licet hodie ius manuarium cesset, nec signa pacis amplius erigi soleant: res ipsa tamen mansit, et sanctitas residentiarum ob singularem, quae personis Principum debetur, reuerentiam etiamnum indelibata permansit.

- 1) IO. HENR. BOETTICHER *de rebus sanctis*. Helmst. 1685.
- 2) SAM. STRYK *de residentiarum sanctitate*. Hal. 1697.
- 3) d. mea *de reliquiis iuris manuar. in iure publ. et priuat. germ.* §. 13. p. 40. sqq.
- 4) exempli loco vide Burgfriede M. Christian Ernst von Brandenb. C. C. Culmbac. T. II. Vol. I. p. 29. sqq. Augusti D. Brunsv. renovirter Burg- und Hausfriede d. 10. Apr. 1645. Heinrichstädt. stat. p. 104. sqq. et plerasque ordinationes aulicas (Hofsordnungen). Mosers Hofrecht T. II. p. 795. sqq.
- 5) ERN. FR. BOCH *de pace burgorum*. Arg. 1681. in ESTORIS Klein. Schrift. T. II. p. 467. sqq. GR. NIC. APPOLD *de signo pacis, von dem Burgfrieden*. Giess. 1694. apud ESTOREM l. c. p. 491. sqq. Moser l. c. p. 823. sq.

§. 526.

Alterarum rerum sanctarum classis ob insignem, quae ex iis ad rempublicam redundat utilitatem, cum se ipsas defendere nequeant, in singulari reipublicae tutela collocantur, huc praesertim referuntur *dicaseria* 1), *pontes regii* 2), *termini* 3), interdum etiam *molendina* 4), *aratra* 5), *curiae mercatorum* 6) [Vörsen], et res quae singularibus principum delectationibus inseruiunt, *phasiani* 7), ut hoc utar et *foresta bannaria* 8), in quibus solus Princeps venationis potestatem sibi reservavit 9).

1) GE. ST. WIESAND *progr. de sanctitate curiarum*. Lips. 1761. eleganti exemplo hoc illustrat HEINECCIUS *lib. II. §. 20.*

2) I. RVD. ENGAV *de regionum pontium sanctitate*. Ien. 1736.

3) GE. H. AYRER *de limitum praescriptione c. 1. §. 7. p. 12. sqq.*

4) THEOD. G. W. EMMINGHAUS *de molendinorum sanctitate*. Ien. 1758.

5) ALB. PHIL. FRICK *de aratorum sanctitate*. Helmst. 1759. 1761.

6) vide e. g. *stat. lub. IV, 15, 2. mandat. hamb. d. 1629.*

7) ERN. MART. CHLADENIUS *de iure phasianorum eorumque banno*. Vit. 1752.

8) *Stiffers Forst- und Jagdbist. c. 4. §. 2. p. m. 71.*

9) huc

- 9) huc quoque suo modo *pax domestica* (Hausfriede) referri debet. Indignum enim esse putabant Germani, hominem aliquem in propriis ipsius aedibus laceſſere (in ſeinen vier Pfählen). F. GERDES *de pace domestica*. Gryph. 1674. GE. BEYER *de violatione pacis domesticae*. Vit. 1709. in *Vol. diff. p. 156. sqq.* F. G. STRUV *de pace domestica*. Ien. 1713. PHIL. IAC. BECHTOLD *de crimine fructae pacis domesticae*. Arg. 1721. *ſtat. lub. IV, 8, 5. Hamb. IV, 51, §. ult.*

SECTIO II.

DE REBUS HUMANI IURIS PUBLICIS.

TITVLVS I.

DE IVRE FLVMINVM.

§. 527.

In rebus humani iuris eminent *res publicae*
 1). De communibus enim leges germanicae cum naturalibus et Romanis amice conspirant. Ratione rerum publicarum vero magna inter ius peregrinum et germanicum differentia intercedit. Quae enim ex placitis iuris Romani publicae sunt, ut proprietas scilicet sit penes rempublicam, usus autem omnium, qui sunt de republica: cae quidem plerumque hodie *in proprietate sunt et usu Principum nostrorum constitutae* 2).

- 1) G. L. BOEHMER *de iure principis circa loca et opera publica*. Goett. 1747. c. 1. §. 2. p. 2. sqq. c. 3. p. 65. sqq.
- 2) LEYSER *fp. 25. m. 2.*

§. 528.

Flumina 1) ergo, quae rebus publicis ex sententia iuris Romani accensentur, hodie in Principum esse potestate dominioque, extra omnem dubitationem positum est, et licet sint, qui hanc Principum potestatem ad *maiora* demum flumina restringi vöolunt, hæc ipsa tamen distinctio legibus non probata est, atque adeo Principum ius in omnia flumina ita fundatum est, vt qui actum aliquem dominii in iisdem exercere velit, Principis consensu muniri debeat 2).

- 1) H. LINK *de iuribus fluminum*. Ien. 1670. AHASV. FRITSCH *ius flumiaticum variorum auctorum in unum volumen collectum*. Ien. 1672. CASP. ZIEGLER *de iuribus fluminum, pontium et pontonum*. Vit. MICH. GRASS *de libertate fluminum publicorum hodiernum relicta, in specie qua usum navigationis, legitimis remediis contra vim publicam et priuatam asserenda*. Tub. 1695. in MOSERI *syntagm. diss. iur. publ. p. 424. sqq.* FR. CHR. GEIGER *de regali fluminis*. Arg. 1734. CAR. G. WINKLER s. resp. GVST. DIET. IDEN *de iure circa flumina*. Kil. 1758.
- 2) WINKLER §. 2.

§. 529.

Ad praecipuos domini fluiorum effectus refertur *ius exstruendi molendina* 1) [das Recht Mühlen anzulegen]. Iam quod ad flumina publica attinet, cum haec in dominio Principum sint, priuatis non nisi Principe consentiente molendina exaedificare licet; quo fit, vt molendina saepe in feudum data vel pro certo censu [Mühlensins] concessa esse intelligantur 2). Iam licet ius exstruendi molendina, in quibusdam regionibus pro re merae facultatis habeatur 3), in plerisque tamen *territoriis ad regalia minora refertur* 4), et licet nobiles alique in legitima huius iuris possessione tuendi sint, nemini tamen hodie molendinum exstruere vel reaedificare permittitur, nisi qui expressam vel tacitam Principis concessionem adlegare potest 5).

- 1) IO. SVEVVS *de iure molarum*. Ien. 1624. I. HERING *de molendinis eorumque iure*. Frf. 1625. Lugd. 1663. IO. SPECKMANN *de iure molendinarum*. Corb. 1667. IO. MATTH. BILER *de arbore et palo molendinario*. Erf. 1680. IAC. BORN *de eo quod iustum est circa molendina*. Erf. 1689. SAM. STRYK *de iure prohibendi exstructionem molendini*. Hal. 1700. LEONH. CHR. STURM *de molendinis*. Frf. 1703. I. H. BOECLER *de eo quod iustum est circa molendina*. Arg. 1723. Ien. 1748. IO. GE. SCHERZ *de molitoribus et molis*. Arg. 1724. IO. GE. LIEBKNECHT *de eo quod circa palos terminales aquarum et molendinarum vulgo Sickers und Seeppfähle ex arte cognitum et necessarium est*. Giesl. 1728. TOB. IAC. REINHARTH *de eo quod*

Rf 2

quod

quod circa molendinorum exstructionem atque ban-
num in primis in terris electoralibus brunsvico-
lunenburgicis iustum est. Goett. 1740. Helmft. 1750.
IER. EBERH. LINK excerpta quaestionum de moli-
toribus. Arg. 1742.

- 2) Buri p. 614.
- 3) Cod. *august.* T. I. p. 166. WERNHER P. II. *obs.* 382. Cod. *austr.* T. II. p. 91. exstructionem molen-
dini ad propriam necessitatem in rebus merae fa-
cultatis ponit. Mecklenb. reuerſal 1621. §. 32.
p. III. 32. ENGELBRECHT *delineat.* Pomeran.
Suetb. p. 148. 149. MEVIVS P. 9. d. 72.
- 4) C. C. *march.* IV, 4. p. 99. sq. p. 102. sq. p. 173. sq.
V, 3. p. 244. Magdeb. P. D. c. 12. C. C. *maga.*
III, 66. SCHEPLITZ *consuet. march. et brandenb.*
P. 4. t. 23. p. 526. de terris brunsvico - luneb.
PVFENDORF I, 226. II, 162. III, 45. LEYSER sp.
25. m. 2. SCHREIBER *de caussar. polit. et iustitiae*
conflictu et differ. s. 2. §. 16. p. 52. sqq. et elem. mea
iuris brunsv. §. 391. 392. C. C. *Culmbac.* T. II. Vol.
I. p. 657. 758. 1322. de Hassia 10. w. WALD-
SCHMID *de molendinis bannariis* §. 7. sqq. H. *Cas-*
selsche Mühlenordn. d. 1753. §. 1. *Neue Altenb.*
Landesordn. p. 179. C. C. *Holsat.* T. II. p. 222.
- 5) ENGELBRECHT *obs.* 37. p. 169. sqq.

§. 530.

Eadem de causa *insulae* 1) [Werder] in flu-
mine publico natae et *alluiones* 2) [Anlage,
welche am Ufer oder Gestade sich erzeuget], mai-
ores, ex consensu tantum non omnium ICto-
rum, licet lex vniuersalis non adsit 3), non
priuatis ex placitis iuris Romani 4), cedunt,
sed Principum vi domini in fluuium ripas-
que

que competentis, esse iudicantur; eumque in finem Principes easdem fisco suo vel expresse reseruarunt 5), vel nobilibus aliisque easdem in feudum concefferunt 6).

- 1) MARQV. FREHER *de insulis Rheni*. Heidelb. 1611. IO. GRYPHIANDE *de insulis*. Frf. 1623. SAM. REYHER *de insulis*. Kil. 1676. I. CHR. KLIPSTEIN *de dominio Rheni*. Gieß. 1740. I. RVD. ENGAVII *diss. cuiusdam insularum in fluminibus publicis naturarum competat dominium*. Ien. 1751. J. Moser von dem Eigenthum derer in grossen Ströhmten entstehenden Inseln und Anwache; in den *Nebenst.* p. 400. fqq.
- 2) H. COCCII *de iure alluuiorum in imperio*. Heidelb. 1680. N. C. LYNKER *de accessione fluviali*. Ien. 1689. GE. ENGELBRECHT *de iure alluuionis*. Helmst 1695. HENR. THEOD. PAGENSTECHER *de regali alluuiorum insularumque in flumine publico naturam iure*. Lemg. 1739. Cramer: ob das ius alluuiorum zu den Regalien gehöre? in den *Wetzlar. Nebenst.* P. 9. p. 109. fqq.
- 3) neque huc pertinet constitutio Imp. Adolphi de 1293. apud GOLDASTVM *T. III.* p. 315.
- 4) de his vide B. H. REINOLDVM *de insulis; in opusc.* a IVGLERO editis p. 599. fqq.
- 5) vide e. g. de Saxonia BERGERI *oecon. iur. lib. II.* t. 2. §. 15. de Bauaria *Breitmayr ad Cod. iud. Bau.* p. 23.
- 6) MICH. GRASS *de neglectis quoad acquirendi modos fisci commodis c. 2.* §. 20. fqq. p. m. 43. fqq. WINKLER §. 20. 21.

§. 531.

In fluminibus publicis solus Princeps ius grutiae quoque et traiectus exercet. *Ius grutiae*

ziae 1) *Flößrecht* denotat ius ligna flumine secundo extra nauigium ad locum aliquem deuehendi 2). *Ius traiectus* 3) autem s. *Fährrecht* significat ius, exstructo pontone res et personas pro certa mercede traiciendi. Vtrumque ius licet soli Principi in fluminibus publicis tribuendum sit, priuatis tamen vel conductionis vel feudi titulo concedi potest soletque 4).

- 1) IO. CHR. LIPPOLD *de iure grutiae*. Merseb. 1674.
A. FRITSCH *de regis iure grutiae s. Flößrecht*.
Numb. 1688. IO. BERNH. FRIESE *de iure grutiae*.
Ien. 1701. IO. ANT. MAUPINOT *de iure grutiae*.
Arg. 1750.
- 2) C. C. Cal. c. 2. p. 673. 783. Gotha'sche P. D. p. 129.
- 3) IO. H. MEIER *de iure ripaticorum s. de iure habendi pontonem in flumine publico*. Erf. 1714.
- 4) C. C. march. IV, 1. p. 474. WINKLER §. 17. 18.

§. 532.

Ex eodem dominiu fluiorum fonte *ius piscandi* 1) in flumine publico et piscationem legibus ornandi 2); *ius aurum fluuiatile* 3) [*Waschgold*] colligendi, itemque ius rerum in littore inuentarum permanant. Cum enim principi dominium in omnes *res* in *nullius* 4) hominis potestate constitutas, quae *adespota* vocantur, tribuatur, eaeque si vel magni sint momenti, vt *succinum* 5), *gemmae* et id genus aliae, vel frequentius praesertim in flumine

mine inueniantur, peculiaribus sanctionibus fisco vindicari soleant: non est mirandum, animalia quoque aliasque res, quae in fluminibus eorumque ripis inueniuntur, Principis dominio similiter vindicari 6).

- 1) FR. MELCH. FISCHER *de iure piscandi*. Erf. 1719. LEYSER *sp.* 503. *Stiffers Forst- und Jagdhistorie* c. 7. §. 18. 34.
- 2) KLOCK *Vol. I. conf. 33.* Denebens Dorf- und Landrecht P. I. p. 320. 199. *Stiffers Landwirthsch.* c. 8. f. 2. p. 289. 199.
- 3) GE. AD. STRVVII s. resp. BVRC. GOTTH. STRVVI diff. *de auro flumiatili s. Waschgold*. Ien. 1689. C. C. *Culmb. T. II. Vol. II. p. 319. 19.*
- 4) IO. IOACH. SCHOEFFER *de iura principis circa adespota*. Rost. 1705. C. F. PAULI *de iure principis circa res nullius in genere, et in specie regis Borussiae circa res nullius in Borussia*. Hal. 1747. LEYSER *sp.* 443.
- 5) PHIL. RICH. SCHROETER *de iure succini in regno Borussiae*. Regiom. 1722.
- 6) WINKLER §. 23. 24.

§. 533.

Cum Principes sibi dominium fluuiorum rerumque in iisdem existentium dominium vindicarent: ortum inde traxit barbarum et impium *ius littoris* 1), das Strandrecht s. Grundruhr dictum; quo nomine non bona tantum naufragorum, quae littori adpellabantur, praedonum more, capiebant, sed ipsos adeo miseros homines, naufragium passos,

Rr 4

in

in seruitutem vindicabant 2). Mitescentibus paullatim moribus sublata quidem naufragorum seruitus, ipsum tamen ius littoris impune exercebatur, donec nouiori demum aetate Nemesis Carolina 3) aliaque leges particulares 4) saeuam hanc consuetudinem penitus abolerent. Introductum tamen, ut publica auctoritate bona naufragorum colligantur, dominisque, soluta modica pecunia, quae *seruaticia* 5) s. Bergegeld dicitur, omnia restituantur.

1) IAC. GOTHOFREDVS *de imperio maris deque iure naufragii colligendi*. Gen. 1637. IOA. SCHELE *de iure naufragii colligendi*. Arg. 1674. GOTH. NIC. SCHLEENSTEIN *de compendio naufragiorum*. Vit. 1674. F. GERDES *de naufragio et naufragiorum iuribus*. Gryph. 1681. IOACH. SCHVLZ *de iurisdictione littorali*. Alt. 1683. H. EDZARD *de naufragiis*. Bas. 1686. THEOD. PAULI *de bonis naufragorum fisci et priuatorum acquisitionem effugientibus*. Regiom. 1689. IOA. BALTH. MELCHIOR *de naufragio et naufragiorum iuribus*. Giesl. 1701. I. F. B. LINK *de iure quod Gallis appellatur droit de Varech*. Arg. 1729. IOA. LVD. LESTOCQ *de nauibus rebusque ob discrimen tempestatis maritimae pro derelicto habendis vel non habendis*. Regiom. 1744. et adnexum progr. IO. ST. WAGAE *ib. eod.* HAICO HAYKENS *de derelicto, in specie de nauis in mari glaciali naufragio rupta a uelto-ribus abdicata et ab uiuo inuenta*. Fran. 1747. IAC. SCHVBACK *disl. de iure littoris*. Goett. 1750. M. C. ERICIVS *de iurisdictione littorali*. Goett. 1751. IAC. SCHVBACK *commentarius de iure littoris*. Hamb. 1751. I. C. H. DREYER *spec. iuris Lubec. s. palia -- circa ius littoris*. Buzou. 1762. 4.

- 2) SCHOTTELIVS c. 20. p. 387. lqq.
- 3) C. C. C. a. 218. ibique KRESSIVS.
- 4) *ius lub.* lib. 6. t. 5. a. 3. *hamb.* P. 2. t. 17. a. 4. **Steins** 2166. des Lüb. Rechts P. 5. §. III. p. 134. lqq. *Seerecht der Hanseestädte* t. 9. a. 2. et documenta commentario Schubackiano adiecta.
- 5) I. S. F. BOEHMERI *diff. de servaticio.* Hal. 1743. **Cramers** Nachrichten von Holstein T. I. p. 207. lq.

§. 534.

Tandem ad res nullius, a quibusdam Iureconsultis, referuntur quoque *thesauri* 1) s. pecuniae defossae, de quarum domino non constat. Enimuero cum non adsit lex vniuersalis, quae fisco dominium thesaurorum vindicet 2), neque etiam legibus particularibus 3), nisi perpaucis 4), illud nitatur: facile est ad animaduertendum, rem omnem, nisi contraria lex vel obseruantia adlegetur, ex sententia iuris communis diiudicari oportere 5).

- 1) G. STRAVSS *de iure priuatorum circa thesauros.* Vit. 1668. I. H. FELZ *de iure thesaurorum.* Arg. 1701. IAC. AVG. FRANKENSTEIN *de eo quod iustum est circa thesauros.* Lips. 1727. CASP. ACH. BECK *progr. de historia et fatis doctrinae de thesauris.* Jen. 1729. C. G. COLLAN *thesauri iure germanico hodierno regalibus fisci annumerandi sint.* Alt. 1754.
- 2) argumentum enim ex *spec. saxon.* I, 35. petatum, cum ob vacillantem speculi saxonici auctoritatem (§. 36.) tum ex ipsa eiusdem interpretatione authentica facile refellitur. *Sächs. L. D.* P. II. c. 53.

- 3) corp. iur. *Frideric.* P. II. lib. II. t. I. a. 10. sqq.
Obstries § R. II, 293. ref. *noric.* t. 25. l. I. Mühl-
 häuf. stat. lib. III. a. 95.
- 4) *Oberoest.* P. G. D. a. 4. §. I. FINSTERWALDER
obs. pract. III, 22. reform. *Wormat.* lib. 6. P. 2.
 t. 21.
- 5) *Ludewig* gel. *Anzeig.* P. I. p. 759. *HORN class. V.*
resp. 9. WERNHER *P. 6. obs. 322. P. 8. obs. 411.*
 LEYSER *sp. 442. m. 2.* GOLL §. 29. *sqq. p. 34. sqq.*

TITVLVS II.

DE IVRE FORESTORVM, SILVARVM ET
VENANDI IVRE.

§. 535.

Alteram rerum publicarum speciem consti-
 tuunt foresta et siluae. *Forestum* 1) ple-
 rumque denotat 2) determinatam siluae, mon-
 tium conualliumque partem, cui peculiaris
 minister, quem forestarium s. Förster vocant,
 praepositus est; interdum vero 3) siluam pro-
 hibitione s. banno de non vsurpanda venatio-
 ne et ligatione munitam, quam tamen *fo-
 restum bannarium* 4) [Bannforst] adpellare
 solent. Complexus iurium domino foresti,
 qua tali competentium, *ius foresti* 5) s. Förster
 recht nuncupatur. Iam licet pleraque foresta
 per vniuersam Germaniam in dominio Prin-
 cipum sint; sunt tamen et priuatis vel vniuer-
 sitatibus sua *forestae*; quo fit, vt recte in pu-
 blica

blica s. dominica et priuata 6) describan-
tur.

- 1) Roe Meurer Jagd- und Forstrecht. Frf. 1576⁶
Marp. 1602. 1613. f. SEB. KHAYSERI *ius fo-
restæ Romano bauaricum*. Neob. 1650. EIVSDEM
*ius venandi aucupandi et piscandi Romano-baua-
ricum*. ib. 1651. et in AH. FRITSCHII *corp. iur.
venatorio forestæ*. T. I. p. 117. sqq. PHIL. HELFR.
KREBS *de ligno et lapide*. Aug. Vind. 1700. I. IAC.
REINHARD *tractatio succincta de iure forestali
Germanorum, nec non de iure in Germania cele-
berrimo Märkerrecht dicto*. Frf. 1738. 4. 1759. 8.
G. W. Meser *Grundsätze der Forstoeconomie*. Frf.
1754. 8.
- 2) Stiffers Forst- und Jagdhist. c. I. §. 5. p. 5. sq.
- 3) REINHARTH c. I. §. 4. p. m. 7. sqq.
- 4) Stiffers c. I. §. 9. sq. p. 10. sqq.
- 5) Stiffers c. I. §. 17. DIET. HERM. KEMMERICH
*progr. de iure forestæ nobilibus imperii immediatis
quoque competente*. Ien. 1736.
- 6) J. G. Buri behauptete Vorrechte der alten Königl.
Bannforste, insbesondere des Reichslehenbaren
Wildbannes zu der Dreyreich. Frf. 1744. f.

§. 536.

Iura in siluas et foresta competentia vel ex
superioritate territoriali vel ex dominio sil-
uae permanant; ad illa refertur superioritas
et iurisdictio forestalis ad haec autem ius ve-
nandi, vsus lignorum et quae sunt huius ge-
neris alia. *Superioritas forestalis* 1) [die forst-
liche Herrlichkeit s. Oberkeit], quae interdum
regale forestæ s. Forstregal, licet minus con-
cinne

cinne dicitur, denotat ius Principis 2), vsum forestorum publicorum et priuatorum in salutem reipublicae dirigendi 3).

- 1) REINHARTH *f. 2. §. 2. p. 84. sqq.*
- 2) 77. eius effectus percenset STISSERVS *c. 6. §. 22-98. p. m. 166. sqq.* superioritatem tamen forestalem cum iurisdictione forestali miscens.
- 3) Ex hoc fonte *ordinationes forestales* permanarunt, quarum magnam partem olim collegit A. FRITSCHIVS in *corp. iuris venatorio forestalis Romano germanico*, Rudolst. 1675. et cum praefat. SAM. STRYKII. Lips. 1702. f.

§. 537.

Partem superioritatis forestalis constituit *iurisdictiono forestalis* 1) [Die Forstgerichtsbarkeit], quae Principi in forestis publicis et priuatis competit, nisi eandem cum priuato, vt partem iurisdictionis patrimonialis, communicauerit. Constituuntur eum in finem peculiararia plerumque *iudicia forestalia* 2) [Forstgerichte] quae de damnis forestalibus cognoscunt; modum vtendi lignis determinant, ministros forestarios vel praesentant vel constituunt; in delictis iudicem ordinarium vt plurimum requirunt; vt tamen ministri forestarii pignora capiant, personas detineant, et perquisitionem domesticam habeant 3).

- 1) PHIL. VOLK *de iurisdictione forestali*. Arg. 1635.
- ERN. CREGEL *de iurisdictione forestali*. Alt. 1661.
- B. H. TILEMANN *de iurisdictione forestali*. Ien. 1667.

1667. M. L. WESTENHOLZ *de iurisdictione forestali*. Helmst. 1674. FELIX SPITZ *de iurisdictione forestali*. Alt. 1696. 1756. Joh. Tod. Beck von der forstlichen Obrigkeit, Forstgerechtigkeit und Wildbahn. Nrb. 1737. et cura I. G. KLINGNERI. Frf. et Lips. 1748.

2) PVFENDORF *de iurisd. germ. P. 5. f. 1. c. 2. §. 3-4. 27.*

3) PVFENDORF *obs. III, 106.*

§. 538.

Decrescente lignorum copia ad auertenda lignorum furta, eorumque usum forestalem promouendum, peculiaria adhuc *iudicia lignaria* 1) [Holzgerichte] inualuerunt, quae tamen non ex superioritate territoriali, sed dominio siluae vnice deriuantur 2). Hinc princeps, ecclesia, nobilis vel priuatus virtute domini vel condominii eorum praesidium gerit, vnde nomen oberster Erbe, Erbeze, Obermärker, Holzgrese, oberster Waldbett, ortum est, et plerumque principis praefectus iudiciis lignariis subditorum adfidere solet. De cetero haec ipsa iudicia nouiori aetate passim abrogata, et forestariis hae causae demandatae sunt.

1) Strubens Bedenken n. 155. p. 374. sqq.

2) PVFENDORF *de iurisd. germ. P. 5. f. 1. c. 1. §. 5.*

§. 539.

§. 539.

Ex dominio silvae (§. 536.) et forestorum ius venandi, lignandi, glandes legendi et similia instituta profluunt 1). *Ius venandi* quidem principi vel domini iure in suis vel iure seruitutis in aliorum fundis competit, (§. 284-286.) atque adeo rusticis operas venatorias [Jagdfolge] imperari (§. 308. n. 6.) iam, quod iatis est, obseruauimus. Hinc subditi vi *banni ferini* 2) [Wildbann] venari prohibentur, praesertim si *bagae* 3) [Gehege] vel *uiuaria* 4) [Thiergarten] constituentur. Saepius tamen subditis iure conductionis vel precarii *venatio* conceditur, quae inde *precaria* 5) [Bestand- und Gnadenjagd] adpellatur. Sunt tamen quaedam Germaniae regiones in Franconia praesertim et Sueuia, vbi nulla sunt foresta bannaria, atque adeo *venatio libera* 6) [freye Pürsch] ab omnibus subditis exercetur 7) (§. 284. n. 3.).

1) Cramer von rechtlicher Vereinbarung des Waldeigenthums, Beholzungsrechts und der herrschaftlichen Wildbahn, wie auch forstlichen Herrlichkeit; in den Weglar. Nebenst P. 5. p. 37. sqq.

2) I. HELV. SCHVITZ *de banno ferino*. Giess. 1651. F. FR. SCHROETER *de banno ferino eiusque iure*. Ien. 1670. et in FRITSCHII *corp. iur. forest.* T. I. p. 644. sqq. I. H. WOLFART *de eo quod in Germania iustum est circa bannum ferinum in alieno territorio acquisitum*. Marp. 1730. Joa. Ernst von Beust von der Jagd- und Wildbahnsgerechtigkeit. Jen. 1744. G. H. MYLIII *progr. de differentiis in-*

ris venandi et banni ferini. Lipf. 1745. E. M. CHLA-
DENIVS *de iure phasianorum eorumque banno.*
Vit. 1752.

- 2) C. L. CRELLII *progr. de iure viuariorum ex legi-
bus germanicis, in primis Saxonum, in specie de
iure hagarum apud Germanos.* Vit. 1740.
- 4) C. L. CRELLII, *diff. de iure viuariorum.* Vit. 1740.
- 5) F. A. HALLENHORST *de eo quod iustum est cir-
ca venationes in genere, et in specie circa venatio-
nes precarias.* Erf. 1713. Sciffer c. 7. S. 58. p.
321. sq.
- 6) ST. C. HARPPRECHT *sciagraphia liberae venatio-
nis germanicae in primis vero svecicae.* Tub. 1702.
Jac. Otto Freyer *Vürsch Beschreibung; cum notis*
C. C. W. Vlm. 1725. GOTH. DAN. HOFFMANN
*de libera venatione praesertim Sueuo- Memmingen-
si.* Tub. 1753. Suffer c. 1. §. 24. 199. p. 24. 199.
- 7) De cetero ad hauriendam scriptorum iuris venato-
rii notitiam notari potest: G. C. KREYSIG *biblio-
theca scriptorum venaticorum, continens simul au-
ctores, qui de venatione, aucupio, piscatura cet.
scripserunt.* Altenb. 1750. 8.

§. 540.

Cum dominio silvae porro coniunctum
est *dominium arborum et lignorum* 1). Iam
cum silvae vel Principis sint vel in priuatorum
dominio constitutae: arborum quoque do-
minium ad Principem vel priuatos spectat.
Priuatorum tamen dominium ex superiori-
tate forestali (§. 535.) ita limitatur, vt siluas
excidere (§. 287.) non possint, et ratione
vlus

vsus lignorum ad obseruandas leges forestales adstringantur 2). Interdum subditis ius lignandi in siluis Principum per modum seruitutis limitatae indulgetur 3). De cetero si dominium siluae ad plures pertineat, eiusmodi siluae *marcae* 4) [Marken, Holzmarken] et ius dominorum *ius marcarum*, *oberheimgeradae* 5) [Märkerrecht, Oberheimgerade, Holzerbtschaften] 6); domini autem Märker, Eberzen, Holzungsgeossen adpellantur, qui vero domini non sunt participes, *Mushölzer* s. *Uthölzer* dicuntur. *Iudicia autem marcalia* [Märkerdinge] cum iudiciis lignariis conueniant [§. 538.] 7).

- 1) G. A. STRUVIUS *de iure siluarum et arborum*. Jen. 1656. IO. B. FRIESE *de iure arborum*. ibid. 1678. C. WILDVOGEL *de eo quod iustum est circa arbores*. ib. 1691. PHIL. H. KREBS *de ligno et lapide*. Aug. Vind. 1700. C. H. HORN *de eo quod iustum est circa arbores turbine deiectas*. Vit. 1716. I. G. KRAVSE *progr. de dominio arborum turbine deiectarum in vicinum praedium*. Vit. 1730. G. H. AYRER *de iure sibi habendi arbores in fundis vilaticis turbine deiectas*. Goett. 1755.
- 2) T. I. REINHARTH *de iure priuatorum circa siluas in primis caeduas admodum restricto*. Erf. 1732.
- 3) A. R. DE RAMDOHR *de toto iure per partialem usum seruato*. Goett. 1753. §. 4. sqq. p. 8. sqq.
- 4) I. F. WAHL s. resp. PH. D. SCHATZMANN *de iure et iudicio marcarum in Wetteravia*. Goett. 1752.
- 5) F. C. SCHATTENMANN *de Oberheimgerada*. Arg. 1753.

- 6) Strubens Bedenken n. 128. p. 303. 199.
 7) PVFENDORF obs. II, 60. III, 105. 106. cf. etiam
 REINHARDT *ius forestale* s. 3. p. m. 151. 199. et
 Cramers Erläuterung der teutschen Rechtslehre
 vom condominio, worinnen Märterschaften beste-
 hen, und dessen Wirkungen; P. III. der Weglar.
 Nebenst. p. 113. 199.

§. 541.

Tandem quoque *ius glandis legendae* 1)
 [Eichellese, Geäcker] ad effectus dominii re-
 ferri oportet; quod subditis in ipsis adeo Prin-
 cipum filuis pacto vel obseruantia saepius
 competit. Sin alius siluae, alius venationis
 dominus, huic tantum glandium relinquen-
 dum est, quantum ad alendas feras sufficit 2).
Iuris saginandi [Wastungsrecht] concessio item
 a domino siluae dependet, quae si simpliciter
 facta sit, ad casum tantummodo vbertatis
 glandium [der vollen Wast] restringenda, non
 autem ad eum quoque casum extendenda vi-
 detur, si glandium copia non adsit [wenn nur
 halbe oder Sprengmast ist] 3).

- 1) IO. F. HERTEL s. resp. IVST. GE. HEVSER *de eo*
quod instum est circa ius glandis legendae. Ien.
 1736.
 2) Riccius von der Jagdgerechtigkeit c. 3. §. 6. HEV-
 SER §. 18. 199. p. 11. 199. multas de hoc iure le-
 ges adduxit Scisser c. 6. §. 32. p. 184 199.
 3) HEVSER §. 37. p. 40. 199. Hesselcast. Forst- und
 Holzordn. 1683. p. 28. 19.

TITVLVS III.

DE IVRE METALLIFODINARVM ET
SALINARVM.

§. 542.

Tertiam eamque nobilissimam rerum publicarum classem constituunt metalla mineralaeque. Cum enim principes res nullius sibi per omnem Germaniam vindicauerint (§. 534.), earumque nomine metalla quoque et reliqua fossilia comprehendere soleant: mirum non est, *metallifodinas* 1), *mineras* 2), *nitrum* 3), lithanthraces 4) [Steinfoblen] *salinas* et *lapicidinas* 5) adeo regalibus hodie accenseri; Hinc earundem dominium vel vniuersum *ad Principem* spectat, vel si in fundis priuatorum inueniantur, eorumque sumtibus eruantur, *decima* vel maior adeo *pars* et *ius protimiseos metallorum* 6) eidem tribuitur, vt adeo ob concurrentem praesertim supremam Principis inspectionem in totum, vel ex parte saltem, rebus publicis recte accenseantur. Nos hoc loco paucis de *iure metallico* 7) et salinarum agemus 8).

1) H. MEIBOMII *diff. de metallifodinarum hartzicarum origine prima, et progressu, et quomodo ad Seren. duces Brunsv. et Luneb. a. 1235. peruenerint.* Helmst. 1680. IO. EISENHARTH *de regali metallifodinarum iure et partibus metallicis.* Helmst. 1681. GOTTL. GERH. TITIVS *de iure metallorum.* Lips. 1695. C. H. HORN *de regali metallifodinarum*

fodinarum iure. Vit. 1703. I. C. BARTHEL de iure fodiendi metalla. Herbip. 1731. T. I. opusc. p. 499. sqq. IO. IAC. SAVR de iure metallorum regalibus recte adscripto. Arg. 1736. F. VLR. PESTEL de communiione metallifodinarum inter constatus imperii durante, quantumuis venae omnes in alterius territorium recesserint. Rint. 1737. I. D. SAVR de iure summorum imperantium circa metallifodinas, quas vocant, maiores. Arg. 1745.

- 2) N. C. LYNKER de iuribus minerarum. Ien. 1695. I. N. HERTIVS f. resp. I. H. STAUDACHER de regali mineralium mediorum et infimorum iure. Giesl. 1705.
- 3) H. L. GOECKEL de regali fodiendi nitrum. Alt. 1740.
- 4) IO. IAC. DORNFELD de iuribus circa lithanthraces von den Rechten der Steinkohlen. Lips. 1742. vid. etiam F. VLR. PESTELII diss. de iure circa lateraria, von Ziegelbrennereyen. Rint. 1746.
- 5) G. D. HOFFMANNI diss. de regali marmoris iure. Tub. 1757. EIVSDEM florum sparsio in ius marmoris regale. Tub. 1758.
- 6) R. N. 1524. §. 28. B. L. MOLLENBECK de regali protiniseos metallica iure. Giesl. 1691.
- 7) Ex insigni scriptorum de iure metallico adparatu hi potissimum notandi sunt: I. DEVRERI corpus iuris metallici. Lips. 1624. f. Seb. Spans Bergurtheil. Wolfenb. 1636. f. EIVSDEM speculum iuris metallici. Dresd. 1698. Abr. von Schönberg Berginformation. Leipz. 1693. f. Joh. Ge. Bausens Einleitung zu denen in Deutschland üblichen Bergrechten und Bergprocessen. P. I. II III. Leipz. 1740. 1741. 1742 4. Chr. Höfns generale Haushaltss Principia von Berg- Hütten- Salz- und Forstwesen, in specie vom Harz. Copenh. und Leipz. 1753. f.

8) ex ordinationibus metallicis (Bergordnungen) *bohemica, stiriaca, saxonica, brandenburgica, nas-sonica, brunsvico-luneburgica, hohensleinensis, culmbacensis*; potissimum notandae; quarum pleeraeque existant in *corpore iuris et systemate rerum metallicarum*. Frf. 1698. f. et eiusdem continuat. Vienn. 1703 f. iuncto opere bonae frugis plenissimo: Ursprung und Ordnung der Bergwerke im R. Böhmen, Oh. Sachsen und Erz. Oesterreich. Leipz. 1616. f.

§. 543.

Metalla indagare [nach Erz schürfen] cuilibet, in fundis quoque priuatorum, licet 1), si tamen nihil inueniatur, facies fundi restituenda est. Facta indagatione sin spes nanciscendi metalli exoriatur: inuentor Principem de concedendo iure fodinae [Zeche] adit, et literas inuestiturae 2) [Muthzettel] impetrat 3), pro quarum concessione praeter decimas (§. 542.) singulis annis certa pecunia [Necessgeld] in recognitionem feudi metallici soluenda est.

1) Baufe P. I. t. 2. c. 5. p. 93. sqq. Böse P. II. c. 4. p. 46. sqq. Schaumb. Sachs. Recht P. II. p. 359. sqq.

2) Baufe P. I. p. 94. Böse p. 47. 48. HEVMANNI *init. iur. polit. c. 30. p. 333. sqq.*

3) de paroemiis: der erste Finder ist auch der erste Muther; et: nicht die Muthung, sondern die Findung eines Gangs erlanget das Alter im Felde videndus D. G. PIEZ. *de iure senioratus metallici et metallicolis in fructu ad metalla effodienda conce-*
so

so concurrentibus. Erf. 1727. Eisenharth p. 203.
19.

§. 544.

Cum noua fodina magnos sumtus [Zubusse] requirat: inuestitus de lociis [Gewerken] sibi ante omnia prouidet, quorum iustus numerus sin adsit, Gewerkschaft dicitur, sin uero tres uel quatuor omnes sumtus suppeditent, Lebenschaft adpellatur. Completo numero, prouentus fodinae praesentes et futuri plerumque in 124. 128. s. 130. partes intellectuales 1) [Rufus, Rure] diuiduntur, quarum 40 uel 60 adeo inuestito, reliquae fociis adsignantur, ut singulorum sumtus et lucra curatius definiri queant. Principi quoque, et interdum ecclesiis ac scholis, praesertim sin in fundo publico fodina aperiatur, aliquot partes metallica sine onere iure hereditario, [Erb Rure] 2) constituuntur; sin uero in fundo priuato fodiatur, domino fundi in compensationem dominii uel vna pars ab omni onere ferendorum sumtuuum libera, uel quatuor partes cum onere tribuuntur, qua in re optio ei ut plurimum relinquatur 3). Socius autem partem impensarum debito tempore non soluens, iure partis suae metallica priuatur 4).

I) D. G. DIEZ de prouentibus partium metallicarum. Erf. 1729. ABR. KAESTNERI progr. de usufructu partium metallicarum. Lips. 1742. Böse l. c. §. 8.
9. Schaumburg P. II. p. 366. 372. 19.

- 2) C. H. HORN *de hypotheca legali in fodinis et partibus metallicis*. Vit. 1699. 1747. ANONYMI *Bergrechtliche Gedanken vom Erb-Kuy, was er sey? wem er zugehöre? wenn er zu vertheilen? wie alle Schäden zu taxiren?* Freyberg 1753.
- 3) Baufe P. I. t. 2. c. 6. §. 5. p. 103.
- 4) D. G. DIEZ *progr. de probatione desertionis metallifodinarum*. Lips. 1727.

§. 545.

Magna ceteroquin rei metallicae priuilegia indulta cum in genere, tum quod causae rerum et personarum metallicarum in separato collegio et iudicio metallico 1) quod Bergamt dicitur, discutuntur. Praesidium eius gerit capitaneus rei metallicae [Berghauptmann, Bergmeister] cui praeter praecipuos ministros, v. c. *decimatorem* [Zehentner] et secretarium [Berg-1. Receßschreiber] cum litterati [von der Feder] tum rei metallicae periti [vom Leder] adsident 2). Modus procedendi summarius est, vt non nisi essentialia processus obseruentur. De cetero sicuti super singulis fere rei metallicae causis peculiare codices publica auctoritate conficiuntur; ita praesertim in *libro metallico antigrapho* 3) [dem Gegenbuche] nomina inuestitorum, et possessorum partium metallicarum publica fide describuntur, et alienationes non nisi in iisdem consignatae ratae habentur.

- 1) GE. ENGELBRECHT *de iudiciis metallicis*. Helmst. 1705. IO. G. SIEGEL *de iurisdictione metallica*. Lips. 1754.
- 2) BÖSE P. II. c. 15. p. 83. sqq. BAUSE P. I. p. 69. sq.
- 3) C. H. HORN *de libro metallico antigrapho, vom Gegenbuch*. Vit. 1706.

S. 546.

Quod ad *salinas* 1) attinet, hae quoque vnanimi fere omnium Ictorum voce Principibus vindicantur 2). Plerumque vero, vt in fodinis, emolumenta salinarum in certas partes intellectuales, *cotas* s. *Koten* vocant, describuntur, eaeque vel pleno iure, vel sub obligatione soluendi annui canonis quod *emphyteusin salinariam* vocant, in priuatos transferuntur. Principi tamen semper salinariam inspectio competit, qui ideo rem salinariam vniuersam legibus [Haals, Thal, Salz, Pfännerordnungen] 3) exornat, subditisque vt domestico potius, quam aliunde adducto, sale vtantur, iniungit 4).

- 1) GE. ENGELBRECHT *de iure salinarum*. Helmst. 1667. AH. FRITSCH *de regali salinarum iure, et de ciuitatum quarundam Germaniae statutis salinariis*. Ien. 1670. CASP. SAGITTARII *origines ac incrementa sulciae Luneburgenses*. Ien. 1675 auctiores existant in commentatione Iungiana c. 4. P. 177. sqq. C. G. HOFFMANNI *collatio iuris naturalis, Romani et germanici circa doctrinam de emphyteusi cum legibus et moribus Germaniae, in-*

primis quoad bona salinaria inclytæ liberæ S. R. I. ciuitatis Sueuo-Hallensis. Lips. 1726. 1. H. IVNG *de iure salinarum tam veteri quam hodierno.* Goett. 1740. BERNH. GOTH. HEZLI. *de salinis earumque inspectione magistratui ciuitatum imperialium competente.* Alt. 1750. GE. FR. JAEGER *de emphyteusi salinaria præsertim Halæ Sueuorum obtinente.* Erl. 1760.

2) PFEFFINGER *ad Vitriar. T. III. p. 1444. sqq.* dissentit IVNGIVS *c. 1. §. 6. sqq. p. 10. sqq.*

3) vid. e. g. *Erneuerte Pfännerordnung der Stadt Halle de 1644.* apud BAVSIVM *T. III. p. 60.* *Frankenshäusische Salzordnung de 1600.* p. 72 *privilegia und statuta des Salzwerkes zu Salzungen* p. 140. sqq.

4) *C. C. Calmbac. T. II. Vol. 2. p. 550. sqq.* *Casselsche Grebenordn. t. 21.* *Gothaische L. D. P. 2. c. 3. t. 28. C. C. Cal. c. 4. p. 296. sqq.* IVNGIVS *in adp. docum. p. 48. sqq.* *C. C. march. IV. 2. p. 18. 22. 23. cont. 3. p. 119. VI. 1. p. 452.* *C. C. magdeb. V. 130. Bause P. III. p. 168. sqq.*

SECTIO III.

DE REBUS VNIVERSITATVM.

§. 547.

Quod tandem ad bona vniuersitatum 1) [ge-
meine Hut, Weide, Holzungen] vrbium
præsertim, pagorum, et academiæ attin-
et, ea quidem generali nomine Allmanden-
güter 2) insigniuntur, quæ denominandi ra-
tio ab ipsa horum bonorum natura petita est
3), quorum nempe proprietates ad omnem vni-
uersitatem

uersitatem spectat, vsus vero cum singulis eiusdem membris plerumque communicatur.

- 1) H. BRVNING de variis vniuersitatum speciebus, earumque iuribus, praesenti statui Germaniae adcommodatis. Marp. 1609, Giesl. 1621.
- 2) WOLFG. AD SCHOEFF de bonis vniuersitatum, quae germanice vocantur Allmanden. Tub. 1740.
- 3) repertor. iur. germ. voc. Allmandengüter. et GRV-PENII obs. rei agrar. germ. obs. 2. de almeintis s. Meinten. p. 56. 99.

§. 548.

Si usum et iura harum rerum vniuersitatibus competentium spectaueris; duplicis eadem generis sunt; aliae enim ipsis vniuersitatis vsibus immediatis destinantur, quo v. c. pertinent *bona urbium cameralia* [Cämmerergüter der Städte] (§. 305.) et *dotes academiarum* 1); aliae vero vsibus omnium vniuersitatis membrorum, posito tamen certo ordine, tempore et modo, destinantur 2), quem in censum *pascua publica*, *foresta* et id genus alia referuntur. Iam cum reipublicae admodum interfit, haec bona vniuersitatum conseruari; singula vniuersitatis membra, quae ad usum eorum admittuntur, ad operas ipsorum conseruationi inseruientes [Niegewerke] obligantur 3). Inprimis autem legibus cautum est, vt licet *administratio* 4) ipsi vniuersitati ple-

Ss §

rum-

rumque committatur, *alienationes* 5) tamen semper ad consensum principis adstringantur (§. 306).

- 1) vide e. g. de academia gryphica ENGELBRECHTII *delineat. stat. Pomer. sueth. in adp. p. 118. sqq.*
- 2) LEYSSERI *ius georg. III, 10, 4. sqq.* STRYK *de iure cratium c. 3. n. 47.*
- 3) AHAEV. FRITSCH *de statu pagorum c. 17.*
- 4) GE. AD. STRVVIVS *de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium. Ien. 1679.* GE. SCHVBARTH *de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium. Ien. 1694.* H. F. HABERKORN *de administratione bonorum ad ciuitatem pertinentium. Giefl.*
- 5) VLR. AB EYBEN *de decreto in alienandis minorum ceterarumque his similium personarum rebus necessario. Giefl. 1668.* SAM. STRYK *de alienatione rerum atque bonorum vniuersitatis. Frf. 1682.* GOTH. LVD. MENKEN *de bonorum vniuersitatis et praecipue curiarum alienatione. 1740.* LEYSER *sp. 664.*

CAPVT II.

DE REBVS PRIVATORVM.

TITVLVS I.

DE REBVS MOBILIBVS ET IMMOBILIBVS.

§. 549.

Prima rerum priuatis competentium diuifio est in mobiles et immobiles. Res *mobiles* 1) [Fahrniß, fahrende Habe] nominantur, quaecumque falua manente substantia de loco in locum transferri possunt; quod si fieri non potest, res *immobiles* [liegende Güter s. Gründe] dicuntur; vt adeo hac in re placita iuris patrii a peregrino vix differant 2). Rebus immobilibus suo modo 3) equiparantur, omnes res, quarum difficilior est de loco in locum translatio vel quae perpetua ad rem aliquam immobilem destinatione ab eadem separari nequeunt 4).

- 1) PAVLL. VOETIVS *de distinctione rerum mobilium et immobilium*. Vltr. 1666. 8. B. SCHVLZ *de naturâ adfectionibus et differentiis rerum mobilium et immobilium*. Rint. 1669. CASP. A RHEDEN *de differentia bonorum mobilium et immobilium*. Brem. 1713. LEYSER *sp.* 26. IER. EB. LINK *de rebus mobilibus*. Arg. 1723. GOTH. LVD. MOGEN *de iure*
ac

at genuina rerum mobilium et immobilium indole.
Giesl. 1759.

2) dissentit GOTH. IVD. MOGEN de aedificiis et arboribus radicatis iure germanico non inter res immobilis sed mobiles referendis, ad illustrandum iuris breidenbacensis paroemiam: was die Sackel verzeht, ist Sahreniß. Giesl. 1759.

3) Urth T. I. p. 230. sqq. T. III. p. 534. sqq. RVFENDORF I, 47. §. 12. sqq. Hessische L. D. P. 3. t. 16.

4) THOMASIVS de rerum differentiis intuitu iuris germ. privati §. 53. sqq. AYREN de cautione a bonorum immobilium possessore non exigenda §. 8. p. 37. sqq. CHR. SCHREITER de mobilibus rebus in perpetuum usum praedii destinatis. Lips. 1690.

§. 550.

Rerum mobilium cum tantum non infinitae sint classes, neque etiam earundem recensio ad ius germanicum proprie pertineat: iisdem latius enarrandis non immorabimur. Quae enim de animalibus 1), canibus 2) praefertim, ouibus 3), columbis 4) apibus 5) legibus cauentur, politiam magis et oeconomiam quam iurisprudentiam spectant. Hoc tamen monendum est, horum aliorumque animalium alendorum facultatem saepius ita restringi, vt aut plane non, aut certe non ultra modum legibus praescriptum ali possint 6); cuius tamen rei si non expressae adsint legis prohibitiones, aut obseruantia: merito pro libertate naturali praesumendum est.

- 1) HEVMANNI *initia iur. polit. c. 29. p. 323. sqq.*
- 2) H. KLVVERI *electa de iure canum. Stad. 1711. Vit. 1742. Mart. Pegii juristische Ergochlichkeiten vom Hunderecht, und denen dabey vorkommenden Fallen; welchen als ein Anhang das Recht der Tauben und Huner beygefugert worden. Erf. und Leipz. 1725. 4.*
- 3) GE. AD. STRVVIVS *de iure omnium. Ien. 1682. I. W. ENGELBRECHT de iure agnorum. Helmst. 1724. Jo. Ge. Estor, wie bald die Lammer bey einer auf eine gewisse Anzahl Schafe eingeschrenkten Weidgerechtigkeit mitzuzahlen sind? in den Klein. Schrift. T. III. p. 760. sq.*
- 4) PETR. MVLLER *de iure columbarum. Ien. 1685. SALANDRI i. e. J. C. Schwadens Huner - Bienen- und Taubenrecht. Erf. 1723. 8. G. A. IENICHEN obl. de columbariis. Giefl. 1751. G. A. MVLLER de columbariis. ib. 1751.*
- 5) PETR. MVLLER *de iure apum. Ien. 1685. ABR. KESTNER progr. de apibus earumque furibus capitaliter puniendis. Lips. 1747.*
- 6) HEVMANNVS L. C.

§. 551.

Bonorum immobilium possessio vti domino insignia adfert iuris commoda 1): ita reipublicae quam maxime interest, eorum alienationem caute suscipi, cum vt dominia rerum certa sint et certa fides contractuum, tum ne onerum publicorum fundo impositorum intuitu reipublicae praecidium inferatur 2). Hinc iam olim sollemnes *traditionum* 3) modi, veluti *per ramum*

arboris 4), effestucationem 5), scotationem 6), introducti fuerunt. Enimuero cum ne hoc quidem sufficere videretur, nouiori aetate introductum, vt alienatio rerum immobilium vel constitutio hypothecae 7) in re immobili iudiciali auctoritate 8) peragatur 9); Hinc confirmatio iudicialis 10), leu quod idem est, resignatio domini iudicialis 11) [gerichtliche Auflassung des Eigenthums] vel inuestitura bonorum allodialium iudicialis 12) ad validitatem contractus et securitatem contrahentis 13) omnino necessaria est, eumque in finem alicubi iudex sollemne confirmationis testimonium [Festbrief, Festmachung, Gewährung, Wehrbrief] paciscentibus exhibet, plerumque tamen sufficit, negotium in libris iudicialibus, qui super his negotiis faciendi sunt, consignari. De cetero licet haec confirmatio vitia contractus non tollat, et iudex semper saluo iure tertii confirmare soleat: tamen ante confirmationem partibus poenitere licet, nec periculum 14) commodumque ante in emtorem transit, cum leges actionem ex contractu eiusmodi non confirmato plane non concedant.

1) IO. C. H. DREYER de cespitalitatis requisito in testibus habilibus. Kil. 1749. Frf. 1750. S. 3. sqq. p. 12. sqq.

2) SCHILTER ex. 8. S. 5.

3) C. F. DANNREUTHER de translatione iurium symbolica. Alt. 1748. IO. GE. BRVCKMANN de diuersis

sis traditionum modis eorumque effectibus. Erf. 1750. Grupens teutsche Alterth. c. 1.

- 4) Ph. B. Gerken von dem ritu traditionis cum symbolo rami arboris mit einem Risse bey der Uebergabe der Immobilstücke; in *fragm. march. P. I. p. 161. sqq.*
- 5) FRID. A SANDE *de effestuatione.* Arnhem. 1613. 1638. 8. LAMB. GORIS *de effestuatione.* ib. eod.
- 6) N. H. Gundling bessere Erklärung des c. 2. x. de consuet. der Dänen Scotation betreffend; in *Gundlingianis P. 7. p. 168. sqq.* IER. EB. LINK *de scotatione.* Arg. 1729. C. MEYKEN *de scotatione danica.* Alton. 1744. Jürcisches Lowbuch I, 21. Blütings Glossen p. 83.
- 7) hypotheca tamen legalis confirmatione opus non habet. PVFENDORF obf. III, 180. Strubens Bedenk. n. 19 p. 52. sq. cf. I. G. STEBERI *diff. an index ex confirmatione hypothecae ad id quod interest, teneatur.* Goett. 1758.
- 8) WOLDER SCHELE *de auctoritate iudicis in actibus priuatis adhibenda.* Ultra. 1727.
- 9) Maynz. L. R. t. 24. §. 7. Weingartens Cod. bohem. p. 292. Böhmische L. D. p. 277. Trier. L. R. t. 13. §. 2. Thuroölln. R. D. t. 13. §. 1. Böhm. Stadtr. F. 24. G. 18. Cod. austr. voc. Gemöhren. Cod. august. T. I. p. 92. 324. 1112. Cod. frideric. P. 3. t. 9. §. 68. Pfälz. L. D. t. 15. C. C. Calenb. c. 2 p. 333. 621. c. 5. p. 15. C. C. Cellens. c. 2. p. 578. Woltereck Wolfsenb. L. D. p. 123. 153. 206. 207. 368 Sadler L. R. P. 2. t. 11. elem. mea iur. brunsv. §. 312. sqq. const. Cassel. d. 17. Sept. 1681. 30. Jul. 1683. 25. Sept. 1700. Würtemb. L. R. p. 25. 175. Nass. G. D. p. 2. Solm. L. R. P. 2. t. 11. §. 4. Zehenl. L. R. P. 3. t. 2. const. hassiac. d. 1732. C. C. holfat. T. I. p. 119. sq. Dithmars. L. R. p. 141. edit. de 1667. C. C. oldenb. P. III. p. 70. Jeverische Ausmienerordn. 1703. §. 8. Mecklenb. P. D. p. 271.

p. 271. C. C. *Culmbac*. T. II. Vol. I. p. 217. §. 5. Baden. l. R. P. 4. t. 8. p. 149. Jülich. und Berg. R. D. c. 97. p. 92. 93. CHLINGENSPERG *diff. iur. comm. et bavar.* p. 90. Schwarzburg. *Consolidat. Ordn.* d. 23. Dec. 1701. 5. Mart. 1743. Stift Siles. P. D. §. 24. p. m. 21. Westphäl. P. D. t. 16. §. 1. Schaumb. P. D. c. 26. stat. *lub.* lib. 3. t. 6. §. 12. hamb. P. 2. t. 1. §. 6. t. 5. a. 1. ref. *francof.* P. 2. t. 3. §. 7. Orth T. I. p. 302. 199. T. IV. p. 33. 199. Nördling. stat. P. 2. t. 7. 8. 9. stat. *muhl.* lib. 3. a. 71. p. 348. Gothaische l. D. P. I. p. 181. sq. Suldische *Concursordn.* p. 13. *Regulatio über das Jurisdictionswesen* p. 47.

10) I. C. FALKNER *de confirmatione iudiciali contractuum aliorumque actuum.* Ien. 1669. GE. SCHVBART *de confirmatione pastorum.* Ien. 1696. ANT. AVG. CLAR *prog. ad const. brunsv. lüneb. de 1620. 1733. et 1739. de confirmatione et productione contractuum.* Goett. 1757.

11) H. B. ROTH s. resp. GE. SCHVBARTH *de resignatione dominii iudiciali.* Ien. 1681. MATH. SCHLUTER *de resignatione, vom Auflassungsrecht.* Hamb. 1703. C. W. STRECKER *de resignatione dominii iudiciali iure Saxonico electorali necessaria.* Erf. 1722. M. G. WERNHER *de resignatione iudiciali fundorum mere allodialium in ultimis voluntatibus cessante.* Vit. 1760.

12) IOACH. DECHER *de inuestitura saxonica in rebus allodialibus immobilibus.* Frf. 1666. 1727. ANDR. MEYER *de inuestitura saxonum in rebus allodialibus immobilibus.* Frf. 1667. I. PH. SLEVOGT *de allodialis inuestiturae renovatione.* Ien. 1693. 1742. IO. BVRC. VERPOORTEN *de inuestitura allodiorum, eiusdemque originibus, usu et auctoritate praesente.* Cob. 1715. et cura F. C. CONRADI Helmst. 1743. C. F. ROMANVS *de dimidia inuestiturae rei immobilis allodialis, quae fit inter coniuges Lipsenses.* Lipf. 1720. G. C. BASTINELLER *de inuestitu-*

fitura bonorum allodialium immobilium in Saxonia. Vit. 1738. 10. GOTH. BAVERI progr. de re immobili absque resignatione et inuestitura iudiciali vendita et tradita. Lips. 1759.

13) hinc orta quorundam statutorum dictio: Friede und Bann wüffen. PVFENDORF obs. I, 95. §. 2. 3. III, 81.

14) 10. B. WERNHER de effectu traditionis rerum immobilium allodialium sine iudiciali inuestitura, imprimis moto creditorum concursu. Vit. 1727. GEBH. CHR. BASTINELLER de comodo ac periculo praedii venditi ante resignationem iudicalem in Saxonia electorali usitatam. Vit. 1744.

§. 552.

Res immobiles porro in principales [Hauptgut] et pertinentias diuiduntur. *Pertinentiae* 1) [Zugehör, Anhang, appenditiae, appertinentiae] vocantur res cum praedio aliqua ita coniunctae, vt perpetuo pro parte rei principalis haberi debeant. *Non ergo sola vicinitas, compossessio* 2), aut lautius oeconomiae commodum *pertinentiam constituit, sed* requiritur, vt vel *ex libris censualibus* 3) *f. Zins, und Erbregistern (§. 60.) de facta pertinentiae cum re principali coniunctione adpareat; vel expressa* acquirentis et possessorum *declaratio* 4) ideo inequuta sit; quibus deficientibus tum demum praesumptio pro pertinentia locum habet, si res semper cum praedio principali vno pretio vendita traditaque et coniunctim semper a pristinis possessoribus

Tt

pos-

possessa fuerit 5). Iam cum reipublicae admodum interfit, bona immobilia, praesertim *rustica* 6), non diuelli, et quae diuulsa sunt, redintegrari; quarumdam prouinciarum legibus 7) cautum est, vt possessor praedii principalis easdem reunire cum praedio principali possit, nisi praedium principaliter diuisum sit 8); ideoque rusticis haec *reuniendarum pertinentiarum necessitas* 9) diserte legibus imponitur.

- 1) GE. FR. MVEG *de pertinentiis*. Arg. 1671. M. H. KRAVT *de iure pertinentiarum*. Frf. 1675. IO. H. BERGER *de iure rerum pertinentium*. Vit. 1687. GE. ANDR. IOACHIM *de pertinentiis a praediis sine muneribus separatis*. Lips. 1727. LEYSER *ib.* 100. 101.
- 2) Strubens Bedenken n. 75. p. 182.
- 3) vid. e. g. const. *guelph.* d. 15. Ian. 1712. 8. Iul. 1737. KRESSII *diff. iur. comm. et brunsv.* p. 83.
- 4) LVDOLF *symphor.* Vol. I. *conf.* 5. Strubens Bedenken n. 43. p. 110.
- 5) S. STRYK *de probatione pertinentiarum*. Frf. 1688. G. L. MENKEN *de probatione pertinentiarum feudaliu.* Vit. 1723.
- 6) PVFENDORF III, 8. Strubens Bedenken n. 44. p. III. 112. De reunionem pertinentiarum praediorum equestrium vide C. C. *march.* II, 5. p. 75. IV, 3. p. 67.
- 7) Wolfenb. *L. D.* p. 117. 133 Zell. *P. D.* c. 44. C. C. *Cell.* c. 5. p. 135 sqq. Magdeb. *P. D.* c. 29. §. 9. Gothaische *L. D.* P. 2. c. 2. t. 13. Sildesb. *P. D.* §. 85. Würtemb. *P. D.* P. 2. t. II. Mecklenb. *P. D.* p. 282. Anhalt. *L. D.* t. 20. *resolut. osnabr.* d. 1697. refer. *Schwarzb.* d. 23. Iun. 1675. apud

FRITSCHIVM *de iure congrui c. 4. §. 5. const. Hasso-Cassel. d. 28. Aug. 1750. const. Saxon. elect. d. 27. Ian. 1732. Const. fuldenf. d. 20. Iun. 1735.*

- 8) C. HANACCIVS *de praediis principaliter diuisis iure congrui non retrahendis. Vit. 1736.*
 9) H. BODINVS *de iure reuiniendi pertinentias. Hal. 1699.* IO. W. ENGELBRECHT *de reuisione pertinentiarum. Helmst. 1715.*

TITVLVS II.

DE REBVS AVITIS, S. HEREDITARIIS ET
 ADQVISITIS, von den Erb, Stamm,
 und erungenen Gütern.

§. 553.

Altera eademque illustrissima est rerum immobilium diuisio, qua in auitas et adquisitas describuntur. *Auitae* 1) [Stammgut] denotant res immobiles a primo acquirente 2) ea lege in posteros translatas, vt semper in familia maneant, atque splendor familiae 3) iisdem conseruetur 4); quae hac ipsa de causa *bona stemmatica, genearchica et gentilitia* nominantur, et cum primus acquirens easdem fidei quasi successoris sui crediderit, posteritati aliquando relinquendas, plerumque nomine Romano, ad institutum germanicum applicato, *fideicommissa familiae conuentionalia* 5) nominantur. *Adquisita* 6) vero *bona*

[wohlgewonnen Gut, Errungenschaft] sunt, quae ipse possessor, a maioribus non delata, propria industria sibi comparauit. Iam cum hac in re iura nobilium ciuiumque admodum differant 7), de singulis etiam sigillatim exponemus.

- 1) IOACH. WOLSCHOVIVS f. resp. ANT. G. FRITZ de prohibita alienatione bonorum auitorum. Gryph. 1652. G. W. DINKLER progr. de bonorum auitorum indole. Lips. 1721. I. F. W. BRANDT de natura bonorum auitorum vulgo Stammgüter iure germanico in dominio minus pleno consistente, atque inde sumenda interpretatione in fideicommissis familiae. Marp. 1746. PUFENDORF obs. III, 15-18.
- 2) plerumque sufficit, rem a patre ad filium translata esse, iure saxonico autem P. 2. c. 10. et iure bremensi equestri t. I. 12. requiritur, ut ab auo ad nepotem peruenerit. I. ZACH. HARTMANN de bonis hereditate delatis §. 5. 6. res mobiles pretiosae an ad bona auita referri debeant, disquirat Knorre in den rechtl. Anmerk. p. 299. sqq.
- 3) N. C. LYNKER de familiarum nobilium splendore. Ien. 1689. DIET. HERM. KEMMERICH progr. de institutis Germanorum ad conseruationem familiae spectantibus. Ien. 1737. E. W. STRECKER de splendore familiarum illustrium conseruando. Erf. 1747.
- 4) in conseruatione splendoris familiae et pristina nobilium obligatione ad militiam verum fundamentum bonorum auitorum ponendum esse iam animaduertentur G. L. BOEHMER de iuribus ex statu milit. Germ. pendentibus c. 3. §. 1. et PUFENDORF obs. III, 17.

5) scriptoribus ad §. 44. adlegatis addendi: C. WILD-
VOGEL de fideicommissis familiarum nobilium con-
ventionalibus. Len. 1710. H. COCCII de fideicom-
missis familiae e manu heredum non capiendis. Frf.
1718. FR. LVD. COM. DE QETTINGEN de fidei-
commissis. Helmst. 1734. I. C. HEIMBURG differe-
rentiae iuris communis et germanici in doctrina de
fideicommissis. Len. 1743.

6) I. P. LVDOVICI de diuerso iure bonorum adqui-
sitorum et hereditariorum. Hal. 1714.

2) PARIDOM FR. ANKELMANN de herede ab intesta-
to per consensum in testamentum imperfectum bona
hereditaria non alienante. §. II. p. 14.

§. 554.

Cum bona stemmatica ea lege a primo ad-
quirente in posteros transferantur, vt semper
in familia maneant, haec autem conditio suc-
cessori scripta praesumi non possit: sequitur,
qualitatem bonorum nobilium stemmaticam (s.
fideicommissariam non praesumi 1), nisi pri-
mus acquirens ipse hanc legem dixerit fami-
liae suae; vel princeps qualitatem fideicom-
missariam praedio addiderit 2), vel ex lege,
pactis familiae vel obseruantia de eadem ad-
pareat, quibus deficientibus ex iuris hodie-
ni sententia pro praedio auito haberi non de-
bet; sicuti dubium non est, posse hanc qua-
litatem stemmaticam consensu eorum, quorum
interest, omnino tolli 3).

1) J. J. Reinhard vom Erbschaftsrecht der Edlhet.

• 3. §. 1. sqq. p. 103. sqq.

Tt 3

2) EM.

- 2) EM. IO. FR. MANZEL *de fideicommissi familiae qualitate feudo superaddita*. Rost. 1742.
- 3) C. L. STIEGLITZ *de fideicommissis familiae consensu eorum, quorum interest, sublatis; ad decis. elect. sax. 10. Lips. 1752.*

§. 555.

Simulac vero de legitima praedii qualitate stemmatica adparet, successor non ex beneficio ultimi defuncti, sed *ex pacto et providentia maiorum* 1) ita succedit, ut ipsi ius succedendi nullo modo adimi minuique possit, nec ad praestanda defuncti facta, nisi in eadem consenserit, obligetur 2). Enimvero cum et agnati possessoris a primo acquirente descendentes indubitato iure ad praedium autum utantur: sequitur, possessorem ob *condominium* 3) agnatis competens, nisi sit *ultimus suae gentis* 4), a primo acquirente descendens, non posse de praedio disporre 5), illud diuidere 6), aut aere alieno onerare, nisi iis, quorum interest, contententibus 7). Deinde vero *filiae* quoque, ut finis familiae (§. 193. 194.), etiam si non renunciauerint, a successione in haec praedia *auita excluduntur* 8), nec ad eandem, nisi extincta gente masculina [auf den ledigen Anfall] admittuntur 9).

1) P. MULLER *de providentia maiorum*. Ien. 1693.

2) WOLR.

- 2) WOLR. BURCHARDI *de hereditate quadruplici s. de genere bonorum quadruplici in successione illustrium*. Marp. 1755. c. 4. p. 57. 199.
- 3) H. C. SENKENBERG *primae lineae condomini pro indiviso s. ganerbinatus*. Goett. 1736. J. J. REINHARD in aurea deductione: Die Gemeinschaft als ein wahrer Grund der Erbfolge, und der einzige Grund der Lehnsfolge der Seitenverwandten 1755. f. p. 23. sq. FR. CAR. CONRADI f. resp. 10. C. H. DREYER *de inaequali masc. et femin. success.* S. 4. p. 25. 199.
- 4) S. FR. WILLEMBERG *de iure ultimi gentis suae*. Jen. 1735. REINHARTH *ad Christ. I, 44.* p. 108. 199.
- 5) IO. AVG. HELLFELD *de restricta illustrium alienandi facultate maxime quoad allodia auita*. Jen. 1747. I. C. H. DREYER *de restricta facultate bona hereditaria alienandi ad hereditaria bona mobilia non pertinente iure germanico, holsatico et lubecensi*. Kil. 1750.
- 6) ANDR. SIGISM. GREEN *de prohibita bonorum allodialium diuisione*. Lips. 1754.
- 7) REINHARTH *ad Christ. I, 42.* KOBE *de pecunia mutuatia tuto collocanda c. 5.* S. 58. p. 105. 199.
- 8) IO. ST. PÜTTER *de iure feminarum adspirandi ad fideicommissa familiae*. Marp. 1745. I. PH. HAHN *de exclusione filiarum illustrium ab allodio legitima ex iure et patriae moribus vane renunciatio- nibus quibuscumque petenda*. Mogunt. 1755. LV- DEWIG in *consil. halens. T. II.* p. 2063. 19. PV- FENDORF *obf. III, 19.*
- 9) quae de praediis auitis diximus, legibus moribus- que multarum prouinciarum diserto probantur. Brem. Ritter. t. 1. 3. Sächs. L. D. P. 2. c. 12. 31. Oesterr. Successionsordn. d. 1720. t. 12. p. 38. 19. SCHMID *ad ius bavar. T. I.* p. 608. Nindische Landesvertr. p. 274. 199. C. C. march. II, 5. p. 130.

156. cont. 2. p. 133. sq. *Sünterpommersche Lehn-*
constit. t. 5. p. m. 57. sqq. de statuto geisingensi
nobilitatis immediatar vniuersae, quod d. 12. Febr.
1653. confectum dicitur, vid. C. W. STRECKER
diti. diuersa dubia quidem vexata, et maximam
partem feudalia ac equestria, praxi tamen in Fran-
cia orientali recepta. Erf. 1736. p. 67. sqq. et Püt-
ters Deductionen p. 157. sqq. Solslein Landger.
ordn. P. 4. t. 5. §. 11. Elsass. Ritterordn. p. 73. sq.
Sessische L. O. P. 3. t. 23. 25. Stänckische Ritterordn.
p. 48. Mecklenb. Erbvergleich; in adp. p. 28. In
plerisque prouinciis res omnis ad pacta familiae
et obseruantiam redit.

§. 556.

Inter *ciues* idem olim *bonorum hereditario-*
rum 1) fauor fuit, vt inter *nobiles*. Ex quo
autem a *militari gloria* penitus defecerunt
(§. 234.), nec *splendori familiarum* conser-
uando satis intenti fuerunt: factum est, vt
introducito praesertim iure *Romano*, cuius
inter ipsos *liberior* quam inter *nobiles* vsus,
(§. 70.) conseruandorum in familia *bonorum*
necessitas tantum non penitus euanesceret.
Et licet *varia iura statutaria* et *prouincialia*
bonorum hereditariorum inter *ciues* mentio-
nem faciant 2), et in eorum *successione* ex-
traneos praeserri nolint [was einmal in den
Erbgang gekommen, muß in dem Erbgang bleiben]:
facile tamen est ad animaduertendum, *naturam*
horum *bonorum hereditariorum* maxi-
me esse *inmutatam*, cum non tantum per
filias

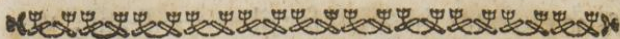
filias elocatas in alias familias transeant, ve-
rum etiam possessori libera disponendi, quin
et, praeter prodigalitem et dolum, alienandi
facultas relinquatur 3).

1) PAVLL. FR. ROMANVS *de bonis hereditariis*. Lips.
1671.

2) *ius lubec.* lib. I. t. 10. a. 6. *hamb.* P. 3. t. 1. a. 7. *lu-
neb.* P. 6. t. 5. *mindens.* lib. I. t. 2. a. 1. *Bauzen.*
Stadtr. P. 2. t. 1. a. 4. *Stad.* P. 1. c. 4. *Zell.* t. 9.
p. 26. *Verd.* stat. 13. *Brem.* P. 2. t. 4. §. 7. stat.
45. in C. C. *oldenb.* p. 287. *Dithmars.* a. 23. *Ostf-
ries.* L. N. lib. 2. c. 114. *Eiderstädt.* L. N. a. 31.
P. 2. a. 15. 81. *Nordstrand.* P. 2. a. 52. *Susum.*
P. 2. t. 2. *Neumünster.* *Kirchspielsgebr.* a. 13. *Saa-
deler.* L. N. P. 2. t. 2. P. 3. t. 8. I. *Solm.* P. 2. t.
10. §. 1. *Magdeb.* P. D. c. 22. §. 4. *Schaumb.*
P. D. c. 27. Debeo haec DREYERO *de restr. facult.*
alien. bona hered. p. 5. 33.

3) ANKELMANN §. 22. p. 30. 199.

CAPVT III.

DE IVRIBVS RERVM.

SECTIO I.

DE IVRE DOMINII ET PRAESCRIPTIONE.

§. 557.

Eminentissimum omnium iurium, priuatis circa res suas competentium, est dominium; quod in eminenti s. publicum et priuatum describi solet. *Dominium eminenti* 1) denotat ius Principis, vsum rerum subditis competentium in salutem reipublicae dirigendi; quod in *prohibita bonorum ad manus mortuas alienatione* 2), restricta aedificandi libertate 3), impedita siluarum ruina (§. 287.), introducta contractuum confirmatione (§. 551.) et infinitis aliis iuris publici priuatiue capitibus sese exserit 4).

- 1) H. CONRING *de dominio eminente*. Helmst. 1677.
- 2) BARTH. LEONH. SCHWENDENDÖRFER *de manu mortua et iure circa illam*. Lips. 1677. IO. EISENHART *de manu mortua*. Helmst. 1693. G. C. CRAMER *de alienatione bonorum cum primis equestrinum ad manus mortuas per statutum prohibita*. Alc. 1726. C. G. BVDER *de iure manus mortuae*. Ien.

Ien. 1738. et in *opusc. p. 995. sqq.* KOBE C. I.
§. 6.

- 3) FRID. IAC. RIESE *de restricta aedificandi libertate.* Giesl. 1734.
4) LEYSER *sp.* 676.

§. 558.

Dominium 1) priuatum vero in Germania quoque denotat ius re sua solitarie vtendi, deque ipsa eius substantia disponendi, quae facultas si pluribus in eadem re pro indiuiso competat, *condominium* 2) adpellatur.

- 1) CHR. THOMASIVS *de dominio eiusque natura in genere intuitu iuris germanici priuati.* Hal. 1721.
2) IO. ANDR. FROMMANN *de condominio territorii;* in *diff. LAVTERBACHII T. IV. p. 1584. sqq.* H. C. SENKENBERG *primae lineae condominii pro indiuiso s. ganerbinatus.* Goett. 1736.

§. 559.

Qui vtrumque hoc cum dominio coniunctum habet ius, solitarium nempe vsum et omnimodam dispositionem, *dominium plenum* habet; qui non indelibatum vtrumque tenet, ei *dominium minus plenum* tribuendum est. Iam si minus plene dominus solitarium possideat vsum, cum parte aliqua iuris disponendi, *dominium vtile* 1); sin reliqua proprietatis pars, ius nempe dispositioni de re auctori-

toritatem interponendi ipsi competit, *dominium* habet *directum* 2), quod utrumque si pluribus pro indiviso in re aliqua contingat, *condominium utile aut directum* adpellare licebit.

1) hoc nuper ICTIS extorquere ausus est HOMMELIVS in den acad. Reden über Mascovs Lehrecht. p. 357. sqq.

2) M. H. GUNDLING von dem wahren Ursprung des Worts *dominii directi*; P. XII. Gundlingian, p. 156. sqq.

§. 560.

Si iura haec *dominii pleni* inter plures personas antea diuisa in vna persona coniungantur, *consolidatio* 1) existit, quae si *dominus utilis* *dominium directum* adquirat, *appropriatio* 2); sin vero *domino directo* *dominium utile* quoque accedat, *consolidatio* 3) in sensu stricto dicitur.

1) IO. GE. KVLPIUS de *consolidatione*; in Vol. diff. p. I. sqq.

2) GABR. SCHWEDER de *appropriatione feudi* §. 4. GOTTH. DAN. HOFFMANN de *appropriatione feudorum* §. 7.

3) GE. LVD. BOEHMER de *consolidatione feudorum impedita c. I.* §. 5. p. 9.

§. 561.

Quod ad *titulos* 1) *dominium transferentes et modos acquirendi* *dominium* attinet: plera-

pleraque, quae usu fori hodierno obtinent, e iure peregrino petita sunt, quae hic congerere non attinet. Hoc vnum tantum moneo: *magnum* hodie ratione *dominii discrimen inter diuersos personarum Germaniae ordines* intercedere. *Nobiles* enim lautissimis ceteroquin iuribus circa praedia sua vtentes (§. 281. sqq.) *dominium* tamen admodum *restrictum* habent ob singularem, quam delineauimus, bonorum auitorum indolem (§. 555.). *Rustici* porro *dominium* vel plane non habent, vel ita limitatum, vt vix hoc nomen mereatur (§. 365.). Longe autem alia *ciuium* 2) ratio. Hi enim praesertim ob laxiorem inter ipsos iuris Romani usum (§. 70.) et abrogatum fere vbique discrimen bonorum auitorum et adquiretorum (§. 556.) liberrimo iure circa bona sua vtuntur, nisi quod ob tributa de iis soluenda reipublicae magis sint obnoxia, quam praedia nobilium, et hinc contractus super iis celebrati publice confirmandi sint 3) [§. 551]. Si tamen ciuis praedium nobile adquirat, iura quoque iisdem cohaerentia nanciscitur, exceptis iis tamen prouinciis, vbi nobiles demum ad acquirenda praedia nobilia admittuntur (§. 263. 264.).

1) I. A. ALTERMANN *de titulis et acquirendi modis.* Helmst. 1750.

2) a praediis ciuium *borgagia* s. praedia *borgensatica* sollicitè distinguenda sunt. Buri p. 181. 199.

3) I. H. BOEHMER *de praerogatiua hypothecae publ.* c. 2. §. 2. sqq. T. III. exerc. ad Pand. p. 959. sq.

§. 562.

Inter modos acquirendi dominium eminet *praescriptio* 1), quae Germanis *Verjährung*, *Verjährungs*, *Verschweigung* dicitur, et nihil aliud denotat, quam acquisitionem rei vel iuris ex usu per tempus modumque lege determinatum continuato. Iam licet vniuersa fere de praescriptione doctrina ex principiis iuris Romani hodie diiudicanda sit: sunt tamen quaedam praescriptionis species a Romanis diuersae vltique fori receptae.

1) C. G. RICCIUS *de praescriptione Germanorum*. Frf. 1738.

§. 563.

Praescriptio annalis 1) in fauorem commercii olim introducta et usu medii aevi maxime frequentata etiamnum quibusdam iuribus statutariis 2) seruatur in rebus mobilibus ultra mare adlatis 3) [in Sachen die über See und Sand kommen], et suo modo in rebus etiam immobilibus, quarum translationes a magistratibus confirmatae sunt (§. 551.); in ple-
risque tamen prouinciis vrbibusque prorsus euanuit, adeoque in casu dubio eius obseruantia semper probanda est.

1) IO. G. HEINECCIUS *de praescriptione annali iuris Lubecensis a iure communi diuersa*. Hal. 1734. G. W. LVD. BENEKE *de praescriptione annali Germanorum*. Gieß. 1751. C. W. STÜRMER *de praescriptione*

scriptione annali immobilium germanica et potissimum Norimbergensi. Alt. 1747.

- 2) *ius lubec. lib. 1. t. 8. lib. 5. t. 6. a. 1. Steins Abhandl. P. I. §. 179. hamb. P. I. t. 30. a. 3. P. 2. t. 19. §. 3. de Francofurto ad Moenum Orth T. I. p. 316. sq. ref. noric. t. 16. §. 5. HEINECCIUS §. 21. RICCIUS c. 4. §. 2. c. 5. §. 7. STÜRMEB §. 10. p. 14. sqq.*
- 3) *IO. S. STRYK de praescriptione rerum ultra mare adlatarum. Hal. 1710. 1748.*

§. 564.

Tricennaria 1) praescriptio olim Germanis in cognita 2) item ex praeceptis iuris communis peregrini hodie iudicatur; quae enim in quibusdam iuribus particularibus 3) de ea cauentur, mere peregrina sunt. In Saxoniam 4) tamen annalis praescriptio cum tricennaria ita coniuncta est, ut 31 annis, 6 hebdomadibus et 3 diebus absoluat.

- 1) *GVNDLINGIANA P. 26. obs. 1. de paroemia belgica: de Praescriptie van een derden deel van honderd Jaeren gaet voer alle segel ende Brefse; consule ANT. MATTHAEVUM de paroemiis p. 304. sqq.*
- 2) *POLACK lib. II. c. 5. §. 1. p. 96.*
- 3) *Vlass. l. D. P. 6. c. 1. p. 169. Solm. l. R. P. 2. t. 31. p. 315. ref. francof. P. 2. t. 3. §. 8. t. 8. §. 16. t. 9. §. 9.*
- 4) *L. P. S. I., 29. An Eigen und Erbe mag sich der Sachß verschweigen bey 30 Jahr, und Jahr und Tag, und eber nicht. RICCIUS c. 4. §. 2.*

§. 565.

§. 565.

De *praescriptione libertatis* iam dictum est (§. 313. 385.) Reliquae autem praescriptionum species 1), quae hinc inde occurrunt, nimis sunt speciales 2), quam quae hic recensentur. De cetero errare eos puto, qui Germanos bonae fidei 3) rationem in praescriptione procul habuisse contendunt. Certe hodie in hoc ut in reliquis de praescriptione capitibus potior videtur iuris communis peregrini prae iure germanico antiquo conditio (§. 28. 36. 68.).

- 1) RICCIUS *c. X. sqq. p. 93. sqq.*
- 2) iure *nassouico* citato ad *praescriptionem immemorabilem* probandam sufficit, si testes 45 annis maiores de 40 annorum spatio testantur.
- 3) contrarium enim probat paroemia: *hundert Jahr Unrecht ist nicht eine Stunde Recht.* HERTIVS I. 3. *Eisenharth* p. 2. quae autem e iure lubecensi aliisque ideo proferuntur, facillimae sunt confutationis. MEVIVS *P. 2. d. 378. P. 9. d. 160.*

SECTIO II.

DE SERVITVTIBVS PRAEDIORVM.

§. 566.

Alterum ius rerum seruitutibus praediorum continetur. *Seruitus* 1) praediorum generatim denotat restrictionem libertatis naturalis praedii in fauorem alterius personae

sonae vel praedii; quae ipsa restrictio cum vel ius Principis territoriale vel iura priuatorum concernat: *seruitutes inde iuris publici* 2) et *priuati* permanant; quarum prima tamen species huc non pertinet. De cetero vniuersa haec doctrina, cum leges patriae de eadem fileant, fere vnice ex iure peregrino interpretanda est, cum si earumdem exercitium 3) spectes, tum modum easdem constituendi 4) et amittendi 5): neque adeo eorum 6) sententiae subscribendum reor, qui Germaniam subtilitatibus, quas putant, iuris Romani hac in re facillime carere opinantur.

- 1) praxi potissimum inseruit CHR. HILDER. SVRINGII i. e. FR. SCHWESERI *theatrum seruitutum*; licet nec concinne nec satis adcurate compilatum.
- 2) H. ARTOPOEVS *de iuris publici seruitutibus*. Arg. 1689. IO. H. FELZ *de seruitutibus iuris publici*. Arg. 1701. CHR. IO. CONR. ENGELBRECHT *de seruitutibus iuris publici*. Helmst. 1715. et cum praefat. CHR. GOTTL. BVDERI. Ien. 1739.
- 3) C. L. CRELL *de seruitutibus ad certum modum restrictis*. Vit. 1751.
- 4) Orth T. II. p. 530. sqq. iure wurtembergico nemo sine consensu Principis seruitutem aedibus imponere potest. Würtemb. L. R. P. 2. t. 9. S. gleicher weis. LAVTERBACH *diff. iur. Rom. et wurtemb. T. II. dissert. p. 1175. Lindenspür p. 74.*
- 5) W. A. SCHÖPF *de praescriptione seruitutum exstinctiva*. Tub. 1716.
- 6) LEYSER *sp. 107. m. 1.* IO. SIM. BECKENSTAIN *de inutilitate distinctionis inter seruitutes urbanas et rusticas*. Regiom. 1725.

§. 567.

Cum infinitae sint utilitatis species, quam quis ex alterius praedio percipere potest, statim adparet, neque iustum seruitutum numerum iniri posse, praesertim cum omnia fere iura per modum seruitutis in alterius praedio exerceri possint, quo pertinet v. c. *ius venandi* (§. 286.) *ius lignandi* (§. 287. § 40.) *ius piscandi* (§. 532.) *ius grutiae* (§. 531.) *ius glandis legendae* (§. 541.) et quae sunt huius generis alia 1). In primis notari meretur nobilissima *seruitutum in faciendo consistentium* 2) species, quae quia cum iure cogendi coniunctae sunt, *iura bannaria* quoque vocantur, Romanis prorsus incognita 3) et tantum non improbata 4). Potissima horum iurium recenserebimus.

- 1) olim durante iuris manuarii licentia *ius aperturae* (*Deffnungsbrecht*) nobilissimam seruitutis speciem constituebat. AH. FRITSCH *de iure aperturae*. Rudolst. 1668. 1673. W. DECKHER *de iure aperturae*. Arg. 1670. IO. IOA. SCHOEPPER *de apertura regali*. Röst. 1702. *diss. mea de reliquiis iur. manuar. in iure publ. et prinat.* §. 21. p. 55. sq.
- 2) EPHR. GERHARD *de seruitutibus in faciendo consistentibus*. Ien. 1710. GOTTL. GERR. TITIVS *de seruitute facienda*. Lips. 1710. in *Vol. diss.* p. 508. sqq. IO. WIEGER *de seruitute in facto non consistente*. Arg. 1749.
- 3) R. H. Gundling: *warum die Römer keine seruitutes in faciendo consistentes statueret; in den Fleiszen Schriften* p. 454. sqq.
- 4) MEVIVS *P. I. d. 60.*

§. 568.

Eminet in hisce iuribus *ius cereuisarium bannarium* [Bierzwang, Zwangbrau], vi cuius subditi intra certam regionem, cereuisiam in praefectura, caupona bannaria [Zwangschenke] vel vrbe emere coguntur, neque aliunde eam arcessendi potestatem habent, quod ius privilegio vel praescriptione quaesitum, non strictae tantum est interpretationis, atque adeo ad vinum extendi nequit, verum etiam cum libertati naturali et ipsi adeo Principum utilitati repugnet, difficillimo negotio, nec nisi auditis vicinis, quorum interest, impetratur 1).

1) TITIVS §. 39. C. L. SCHEIDII *tract. special. de iure coqu. et vend. cereuis.* §. 18. p. 52. 599. PFENDORF *obl.* II, 53. C. C. *march.* V, 2. p. 39.

§. 569.

Idem fere dicendum de *molendinis bannariis* 1) s. *Zwangmühlen*, in quibus incolae regionis cuiusdam frumentum suum conterere iubentur, et ne eius rei causa alio diuertant, legitimis mediis compelli possunt. Tamen enim plerumque ius exstruendi molendina admodum restringatur (§. 529.) libertati tamen subditorum plerumque ita consulitur, vt nisi expressum addit privilegium vel obseruantia, molendinum bannarium esse haud praesumatur 2).

- 1) P. MÜLLER *de molendinis bannariis*. Ien. 1678. Vit. 1749. IO. W. WALDSCHMID *de molendinis bannariis*. Marp. 1718. Cramer: vom Unterscheid der Bann- oder Zwangmühlengerechtigkeit und des Rechts, fremde Müller abzuhalten, daß sie aus einem gewissen Bezirk kein Getreide zum Mahlen auf ihre Mühlen abholen dürfen; nebst der Bedeutung des Wortes Dingmahl; P. 10. der Wezlar. Nebenst. p. 56. sqq.
- 2) TITIVS §. 40. C. C. march. V, 3. p. 245. PVFENDORF obf. I, 226. II, 45. III, 102. ENGELBRECHT obf. 37.

§. 570.

Maiorem aliquantum iuris fauorem nanciscuntur *furni bannarii* 1) [Zwangbacköfen], metum nempe incendii aliqua ratione minuentes. Hinc in pagis praesertim quamplurimis ob maiorem incendii metum deprehenduntur; rarius tamen in urbibus, vbi denuo extra casum priuilegii vel obseruantiae non praesumuntur 2).

- 1) S. STRYK *de iure furnorum*. Frf. 1677. Frid. Rud. Lauhn Bedenken: in wie weit das Recht eines Zwangbackofens auf die Weißbackgerechtigkeit zum feilen Kauf zu ziehen sey? 1752.
- 2) C. C. march. V, 1. p. 312. VI, 2. p. 213. Vlass. N. D. p. 110. TITIVS §. 41. REINHARTH ad Christ. III, 13. V, 3.

§. 571.

Huc etiam spectant, licet ad iuris publici praesertim doctrinam pertinentes, *salinae banna-*

bannariae 1) (§. 546.) Principum vel subditorum, cum nempe incolae territorii ex his solummodo salis emendi arbitrium habent, *postae* 2), quibus necessario vtendum, et alia instituta quamplurima, quibus Principes commerciorum cum exteris libertatem, in salutem reipublicae restringunt 3).

- 1) C. C. *Cal. c. 4. p. 296. sqq. C. C. march. IV, 2. p. 18. 24. sq. IVNG de iure salinarum c. 3. §. 21. sqq. p. 161. sqq.*
- 2) C. WILDVOGEL *de iure Principis eminenti circa postas. Ien. 1705.*
- 3) G. H. AYRER *de principe politiam circa commercia et studia ciuium rite adornante c. 2. §. 7. p. 39. sqq.* G. L. BOEHMER *de iure Principis restringendi libertatem commerciorum in utilitatem subditorum. Goett. 1754.*

§. 572.

Tandem *census* etiam et *operae* 1), praesertim rusticorum 2) speciem seruitutis in faciendo consistentis constituunt, cum libertas naturalis rustici, tamquam possessoris praedii, in fauorem alterius restringatur, de quibus tamen cum supra, quod satis est, disputauerimus (§. 347-361.) hoc loco differere non attinet.

1) TITIVS §. 42.

2) CHR. GOTTL. BVDER *diff. de operis burgensum. Ien. 1748.*

§. 573.

Quod ad reliquas seruitutum species Romanis iam cognitatas, attinet, parum ad easdem illustrandas ex iure patrio adferri potest, cum fere omnia ex iure peregrino et pactis iudicari debeant. Iure quarumdam urbium *fenestras* 1) aperire non licet, ubi ante non fuerunt, quod tamen ad exemplum trahi non potest 2).

- 1) Böhmische L. D. K. 17. §. 41. ius *lub.* III. 12. 13. ref. *francof.* P. 2. t. 6. §. 1. Orth T. II. p. 524. CHR. LEONH. LEVCHT *de iure fenestrarum.* Norimb. 1718. et cura IO. IOH. BECKII. ibid. 1726. ref. *Norio.* t. 26. a. 3. Ulm. Bauordn. t. 10. §. 1.
- 2) LVD. CHR. ERLABECK *de iuribus aedificiorum.* Alt. 1760.

§. 574.

Ius pascendi 1) s. ius determinatam pecorum partem in fundum alterius agendi, ut pabulum ibi habeant, instrumento, quod *Hutbrief* adpellant, plerumque determinatur, idque, si ad personam, cui conceditur, adstringatur, personale; si praedio cohaereat, reale; si denique utriusque praedii dominis vicissim competat, *ius compascui* s. *Koppelsweide* nuncupatur 2). De cetero cum hac seruitute pascendi non commiscendum est *ius pecora in pascua publica* agendi 3), quod omnibus, qui praedio aliquo in vniuersitate in-

fructi

praedii sunt, aut consensu vniuersitatis hoc iure aucti sunt, tribuendum est (§. 547. 548.). Si pascua deficiant 4), potior omnino videtur conditio praedii seruiantis; nisi statim ab initio defecerint.

- 1) GOTH. BARTH *de iure pascendi*. Lips. 1693, in *Volum. diff. p. 377 sqq.* IO. CHR. SCHÜRZ tractatus *de iure pascendi publico et privato ad Germaniae praxin adcommoatus*. Frf. 1732.
- 2) *Denefens Dorf- und Landrecht* P. 3. pag. 199 sqq. *Stiffers Landwirthschaft der Teutschen* c. 7. S. 4. p. 255. sqq.
- 3) HENR. HAHN *de iure pascendi in pascuis propriis domino, in communibus vniuersitatis ciuibus et incolis; in alienis iure compascui aut seruitutis competente, nec non de aliis ad pascua, pecora, pastores et familia pertinentibus*. Helmst. 1654.
- 4) ANDR. FLOR. RIVINVS *de aequali iure dominantis et seruiantis praedii, si pascua non sufficiant*. Lips. 1738.

§. 575.

A seruitute pascendi denique distinguunt Icti pragmatici *ius stercorandi* [Wferchrecht], idque facultatem erigendi in propriis agris septa, eoque oves suas 1) immittendi ad foecundandos agros, adpellant; quod tamen ius improprie seruitutibus accensetur, cum omnibus dominis agrorum competat, atque adeo merito pro libertate naturali praesumatur 2). Si tamen quis pacto vel obseruantia omnem utilitatem ex stercoratione ouium oriundam

alterius agro praestare debeat, vera *seruitus stercoreandi* inde oritur 3).

- 1) de iure alendi oues (Schäferengerechtigkeit) consule Strubens Bedenken n. 122. p. 286 sqq.
- 2) dissentit GE. AD. STRUVIUS *de iure ouium cap. 6. p. m. 76 sqq.* sed rationes opinionis suae adfert non probabiles. Saepius tamen ius alendi ouium greges admodum restrictum. Cassel. Gredenordnung t. 32. §. 3. Würtemb. Weid- und Schafordn. §. 2. Bayr. Forstordnung a. 35. de Saxonia CARPZOV. P. 2. d. 206. alibi certus numerus ouium praefinitus. SCHEPLITZ P. 3. t. 20. §. I. Gothaische L. D. P. 2. c. 3. t. 21. Altenb. II, 3, 20. cf. etiam GRYPENII obseru. p. 975 sqq.
- 3) IO. SAM. STRYK *de iure cratium.* Hal. 1702.

SECTIO III.

DE IVRE PIGNORIS.

§. 576.

Tertium ius rerum, de quo nunc paucis exponendum est, pignore continetur, quod olim in maxima pecuniae apud Germanos raritate tantum non semper loco vsurarum et in securitatem creditorum constitutum est. Est autem *pignus* 1) in Germania ius creditoris, omnem usum ex re in securitatem crediti a debitore ipsi constituta, loco vsurarum, vsque ad restitutionem sortis percipiendi; quod adeo recte *antichreticum* vocatur.

- 1) IOACH. POTTGIESSER *de indole et natura pignoris, quoad ius gentium, iura et consuetudines Germaniae*. Marp. 1722. GOTH. REINH. KOESELIS *de iure pignoris ex communi et electorali saxonico iure enucleato*. Lips. 1732. IOACH. DE FRICCIIS *de differentiis iuris Romani et Germanici circa pignus in manus traditum*. Kil. 1733. GE. HENR. AYRERI *diff. iuris Romani et germanici circa pignora*. Goett. 1742. CHR. GOTTL. RICCIVS *de dominio pignoris germanici*. Goth. 1747. GE. HENR. AYRERI *progr. I. II. III. de commodati et pignoris secundum iura statutaria comparatione*. Goett. 1750.

§. 577.

Quod ad naturam et indolem iuris pignoratitii in Germania attinet: constans olim fuit Ictorum opinio, *dominium pignoris in creditorem transire*, quod tamen omnino falsum est. Licet enim in quibusdam iuribus statutariis 1) *rei vindicatio contra tertium possessorem denegetur* 2), secundum tritam iuris antiqui par-oemiam: Hand muß Hand wahren, vel: wo ich meinen Glauben verloren, muß ich ihn wieder finden 3): hoc tamen non vniuersale vniquam fuit, et ad exceptionem potius referri debet, cum haec ipsa iura creditorem ex regula ad restitutionem obligent 4). Quod autem inter illustres oppignoratis territorii 5) *dominium pignoris saepius in creditores transferatur*: hoc non ex generali pignoris germanici indole, sed *pactis contractui adiectis* 6), *deriuandum est*. Quae quum ita sint, nec leges imperii

perii aut particulares 7) prouinciarum hoc dominium creditori tribuant: omnis haec de dominio pignoris doctrina commentis quorundam Ictorum adscribenda est; atque adeo *creditor antichrericus*, cum fructus pignoris loco vsurarum percipiat, *ad rationes reddendas omnino obligatur* 8), cum neque hic excessum vsurarum leges tolerant.

1) I. P. S. II, 60. ius iud. III, 2, 1. 2. Steins Abhandl. des Lüb. Rechts P. 3. S. 72. EIVSD. Einl. S. 226. p. 283. sq. hamb. P. 2. t. II. a. 7. idem statutis bremenens. sancitum. CASP. A RHEDEN de statut. bremenens. ad mercaturam bremenens. compositis S. 31 sqq. p. 24 sqq.

2) HENR. BODINVS de rei vindicatione contra bonae fidei possessorem non competente. Hal. 1703. NIC. HIER. GVDNLING de rei vindicatione ex iure Romano et patrio. Hal. 1726. WALTH. VINC. WIESE de rei vindicatione iuris Lubecensis. Rost. 1757. ENGELBRECHT obs. 10.

3) IO. AMSEL de rationabilitate canonis: Sand muß Sand gewähren. Regiom. 1694. HERTIVS de paroem. I, 18. PISTORIVS cent. 5. par. 10. MATTHAEVS de paroem. p. m. 216 sqq. Eisenharth p. 319.

4) RICCIVS de dominio pign. S. 10. II.

5) IO. STRAVCH de oppignorationibus imperialibus. Ien. 1671. et in opuscul. p. 727 sqq. NIC. HIER. GVDNLING de iure oppignorati territorii. Halae 1706. HENR. CHR. SENKENBERG de iudice controversiae de reuitions oppignorati territorii. Giefl. 1739.

6) RICCIVS L. c. S. 16.

7) Mainz. L. R. t. 19. Trier. L. R. t. 14. §. 2. Churcolln. Rechtsordn. t. 14. Magdeb. P. D. c. 49. Nass. L. D. P. I. t. 12. Hohem. L. R. P. 3. t. 16. Solm. L. R. P. 2. t. 14. 15. p. 202. ref. francof. P. 2. t. 17. 18. C. C. march. II, 1, 107. Oesterreich. Execut. Ordn. t. 6. §. 1. 2. SVITTINGER obs. 148. Würtemb. L. R. P. 2. t. 7. Gerstlacher lib. I. §. 88. Colln. statuta p. 179 sq. Schaumb. Sächs. Recht P. 3. p. 62 sq. Dithmars. L. R. a. 51. stat. mulhus. lib. 3. a. 71 sqq. p. 348 sqq. Pfälz. L. R. P. 2. t. 16. p. 263 sqq. Jülich. und Berg R. D. a. 103. p. m. 99. Baden. L. R. P. 4. t. 16. p. m. 170 sqq. Erfurt. Ordn. p. 328. Nördling. Stadtr. P. 2. t. 9. Schwed. Pommerische Grundgesetze p. 79. 81. 107. 217. 238. 288. 410.

8) R. P. D. 1548. t. 17. §. 8. 1577. t. 17. §. 9. 10. WILH. ENGELBRECHT *de creditore antichretico ad fructus percipiendos non obligato*. Helmst. 1724. DIET. HERM. KEMMERICH *de creditore antichretico rationes non reddente*. Ien. 1733. HENR. BROKES *de antichresi, quatenus est usurariae prauitatis inuolucrum non toleranda*. Viteb. 1734. GOTH. LVD. MENKEN *nullum excessum usurarum in pacto antichretico esse tolerandum*. Lips. 1745.

§. 578.

De cetero ex dictis ratio adparet, cur leges pactum commissorium circa pignora 1) maximo odio prolequantur, licet id olim per vniuersam Germaniam vsu fori frequentaretur. Scilicet cum valor pignoris creditori dati sortem plerumque excedat, atque adeo sub hoc pacto vsuraria prauitas tantum non semper delitescere soleat: leges imperii 2) et qua-

quarumdam prouinciaram 3) hac ipsa de
caussa hoc pactum omnino reprobantur.

1) IO. WILH. ENGELBRECHT *de lege commissoria
contractui pignoratitio illicite et emtioni venditioni
aliisque contractibus licite adiecta.* Helmst. 1729.
CHR. GOTTL. RICCII *problema iuris germanici:
num pactum commissorium circa pignora in Germano-
rum fora, in quibus id quondam - valuit, rursus
sit inuehendum et adprobandum.* Ien. 1743.

2) R. P. D. 1577. t. 20. §. 5.

3) Pfälz. L. R. P. 2. t. 16. mand. elect. saxon. d. 1609.
von wucherl. Contr. §. item. Gothaische L. D. P. 2.
c. 4. t. 20. §. vlt. Altenb. L. D. p. 312. Würs-
temb. L. R. P. 2. t. 7. P. D. der Burg Friedberg
t. 14. §. 3. haec ex RICCIO §. 19. p. 33/99.

LIBER IV.
DE IVRE CONTRACTVVM ET
SVCCSSIONVM.

CAPVT I.
DE IVRE CONTRACTVVM.

SECTIO I.
DE PACTIS ET CONTRACTIBVS
IN GENERE.

§. 579.

Recensitis iam potioribus rerum iurium-
que circa eas competentium speciebus:
progrediendum nunc est ad modos, quibus
res et iura rerum transferuntur, quod quum
inter viuos pactis et contractibus, mortis
caussa vero per successionem pacto, lege vel
testamento delatam contingat: hoc libro de
contractibus et successione tradendum est,
qua in re tamen ita versabimur, vt non vni-
uersam de contractibus et successione mate-
riam, ex iure scilicet peregrino fere vnice de-
ducendam, sed *singularia tantum iuris ger-
manici*

manici in doctrina de contractibus in medium proferamus.

§. 580.

Pactum 1) [*Geding*] generatim promissionem ab altero acceptatam denotat. Iam cum Germanos nulla umquam gens fide antecessisse dicatur 2); mirum non est, eosdem ante introductum ius Romanum omnibus pactis feria et deliberata mente initis vim obligandi dedisse 3), nondum cognito, quod Romanis in usu fuit 4), pactorum et contractuum discrimine. Enimvero aliud hodie dicendum videtur. Cum enim ius Romanum, quantum patet, in subsidium receptum sit (§ 70.) ac discrimini pactorum et contractuum in iuribus Germaniae particularibus non derogatum 5) sit; nisi quod stipulationum nullus plane usus esse deprehendatur 6); praesumptio omnino pro iure Romano capienda est, licet plerique Icti contrariam opinionem amplectantur 7).

- 1) MATTH. STEIN *de dissonantia iuris civilis et canonici cum usu fori circa pacta*. Rost. 1712. GEBH. CHR. BASTINELLER *de actione ex quocumque pacto moribus data*. Viteb 1718. IO. BALTH. WERNHERI *progr. de actione ex pacto moribus data*. ib. eod. WILH. HIER. BRÜCKNER *de vi pactorum nudorum hodierna, eiusque vero fundamento*. Ien. 1721.
- 2) GE. CHR. GEAVERI *progr. de alea et fide* ad Tac. c. 24. Goett. 1741.

- 3) quo refertur paroemia: ein Wort ein Wort, ein Mann ein Mann. MERTIVS I, 8. Eisenharth p. 311 sqq.
- 4) de hoc strictim exposui in *elem. antiqu. iur. Rom. publ. et privat.* §. 749 sqq. p. 540 sqq.
- 5) HENR. COCCEII *de usu et differentia hodiernorum pactorum et stipulationum.* Frf. 1692. ENNO LVD. BRENNISEN *de inutilibus pactorum iuris Romani diuisionibus in foris Germaniae.* Hal. 1696. H. BODINI *vindiciae pactorum iuris Romani ad demonstrandum, nec hodie ex nudo pacto actionem competere.* Hal. 1696. FRID. GREG. LAVTENSACK *specimen iurisprudentiae otiosae in capitibus de iurisdictione et pactis.* Erf. 1707. FRID. VLR. PESTEL *aequitas doctrinae Romanorum de pactis nudis adserta.* Rint. 1748.
- 6) LAUR. ANDR. HAMBERGERVS *de non usu stipulationum usuque pactorum in foris Germaniae.* Jen. 1714. in *opusculis eius* ab ESTORE editis p. 151 sqq.
- 7) Orth T. I. p. 5. FERD. LAZ. MAVR. IMHOP *an omnes contractus iuxta usum fori germanici sint consensuales.* Helmft. 1714.

§. 581.

Vt facilius de singulis futuri contractus articulis constet, solent contrahentes potiora eius momenta ante veram contractus consummationem in litteras redigere, quod *punctationes* s. *minutas* 1) vocant, ex quibus tamen actio non datur, nisi ex iisdem adpareat, contrahentes in easdem plene consensisse, atque adeo essentialia contractus in liquido constituta esse inde intelligantur 2).

1) 10.

1) IO. GE. BREHME *de tractatibus*. Ien. 1681. PETR. MÜLLER *de punctatione s. minuta*. Ien. 1690. HENR. HILDEBRAND *de punctationibus*. Alt. 1699. IOACH. HENR. WALTHAVSEN *de praeambulis privatorum tractatibus eorumque iure*. Helmstad. 1711.

2) LEYSER sp. 33. m. 7. sp. 39. m. 2. sp. 40. m. 2. 3.

§. 582.

Scriptura, nisi de ea conuentum fuerit excepto cambio, et pactis nuptialibus rusticorum (§. 365. 422.) necessaria non est. Facto tamen a notariis *contractus* instrumento, *praelectio* 1) necessaria est. Perfecto contractu *poenitentia* 2) non admittitur, qua de causa contrahentes in signum perfecti contractus *arrham* 3) [*Handgeld*, *Dopschilling*] constituere solent, qua etiam relicta a pacto recedi non potest. Si tamen pacto nondum perfecto arrha constituatur, eaque relicta facultatem poenitendi contrahentes sibi reseruent, *multa poenitentialis* 4) [*Reubusse*, *Reukaufsgeld*, *Gottespfennig*] adpellatur; quod tamen in dubio non praelumitur 5). Consummationem contractus *traditio* insequitur, ad quam varia symbola accedere solent 6), et si de rebus immobilibus transferendis agitur, confirmatio, de qua supra (§. 551.) dictum est, iudicialis.

1) Notariatsordn. 1512. §. 14. 16. IVST. HENN. BOEHMER *de contractu non praelecto*. Hal. 1700. T. II. exerc. ad Pand. p. 309/qq.

2)

- 2) MELCH. HOLLER *de poenitentia in contractibus nominatis perinde ac innominatis obtinente*. Vltr. 1734. TOB. IAC. REINHARTH *de poenitentia vnius partis ob moram vel perfidiam alterius in contractibus nominatis exule*. Goert. 1737.
- 3) BARTH. LEONH. SCHWENDENDÜRFFER *de arrhatione*. Lips. 1652. WOLFG. AB. LAVTERBACH *de arrha eiusque iure*. Tub. 1657. IO. VRSINVS *de contractu arrhali*. Arg. 1660. IO. MADER *de arrharum materia*. Arg. 1697. CHR. THOMASIVS *de arrhis emtionum*. Hal. 1702. IO. HENR. FELZ *excerpta controuersiarum illustrium de arrhis*. Arg. 1703. FRID. VLR. PESIEL *de arrha contractibus vulgo adici solita*. Rint. 1735. IO. HATBW. REUTER *de arrha pacto imperfecto data*. Hal. 1747. IO. CAR. HENR. DREYER *differentiae iur. Rom. et germ. in arrhis emtionum*. Kil. 1747. IO. AVG. BACH *de multa poenitentiâ in emtione venditione*. Lips. 1756.
- 4) *ius hamb.* II, 8. IO. STEINS *Einleitung in die Lsb. Rechtsgel.* §. 263, 264.
- 5) IO. CHR. KOCH *specim. compendii Pand.* (Ien. 1757) p. 50 sqq.
- 6) IO. GOTH. SCHAVMBVRG *de traditione symbolica*. Viteb. 1736. CHR. FRID. DANNREUTHER *de translatione iurium symbolica*. Alt. 1748.

§. 583.

Quod ad generalia contractuum requisita at-
tinet, eorumque propter dolum, vim me-
tumque infirmationem: tantum non omnia
ex iure peregrino diiudicanda sunt. Facile ta-
men est ad animaduertendum, eos qui vel
nullo vel limitato rerum suarum dominio
vtuntur, ad consensum eorum, quorum in-
terest,

terest, requirendum obligari, quod exemplis praediorum rusticorum (§. 365.) et auitorum (§. 553.) supra adductis illustratur.

§. 584.

Ipsa pacta et contractus in principales et accessorios diuidi solent. *Principales* sunt, qui ipsi sua natura subsistunt, neque ad aliud pactum accedunt; *accessorii* vero, qui in securitatem negotii alterius iam contracti aut contrahendi celebrari solent. De utrisque sigillatim exponemus, addita tractatione de cambio ex pluribus negotiis s. contractibus mixto.

SECTIO II.

DE CONTRACTIBVS PRINCIPALIBVS.

§. 585.

In contractibus, qui nullo intercedente onere ius in alterum transferunt, eminet omnino *donatio* 1) s. pactum de re nostra gratis in alterum transferenda. Haec sicuti in plerisque capitibus ex praeceptis iuris communis iudicatur 2): ita tamen singulare hoc habet ex iure germanico, quod in quibusdam prouinciis non nisi integrae valetudinis homines donare queant (§. 204.); quod in rebus immo-

immobilibus iudicis 3) (§. 551.), in rebus autem agnatorum consensus (§. 553.) requiratur, et donatio ad manus mortuas (§. 557.) nouiori aetate admodum restringatur.

- 1) IO. PETR. DE LVDEWIG *differ. iur. Rom. et germ. in donationibus et barbari adnexus acceptatione.* Hal. 1721. I. F. WERNHER *de acceptatione in donationibus necessaria.* Vit. 1724.
- 2) IO. FRID. WAHLII *progr. de legitima donandi ratione.* Goett. 1747. Solm. L. R. P. 2. t. 13.
- 3) IO. H. ALBINVS *de donationibus honorum immobilium, iure in primis saxonico.* Vit. 1732.

§. 586.

Ad ea pacta, quibus de re omnimodo in alterum transferenda, sub certa tamen praestatione, agitur, permutatio pertinet et emtio venditio. *Permutatio* 1) antiquissimus sine dubio Germanorum contractus in conuentione consistit de re nostra pro re alterius transferenda; eaque saepe in fraudem iuris retractus, licet inualide, iniri simulatur 2).

- 1) Solm. L. R. P. 2. t. 9. Vlass. L. D. P. 1. t. 17. Soehnl. L. R. P. 3. t. 16.
- 2) C. F. WALTHER *de vero genere contractus ex permutacione et emtione aequaliter mixti.* Alt. 1744. I. F. WAHLII *progr. de permutacione pacto displicentiae ad formam legis commissoriae uallato.* Goett. 1748.

§. 587.

Emtio venditio 1) continet pactum de re pro certo pretio in alterum transferenda, atque adeo in Germania quoque solo consensu nititur 2), nisi de rebus immobilibus (§. 551.), auitis (§. 553) vendendis agatur, aut arrha 3) constituta sit (§. 582.). De cetero in translatione rerum immobilium venditarum interdum quoque *pretium accessorium* 4) v. c. pro redemptione clauium [Schlüssel-Halter & Strick-geld] venditores sibi stipulantur, cuius tamen promissio in casu dubio haud praesumitur 5).

- 1) LVD. MART. KAHLE *selecta iuris bremensis in contractu emtionis venditionis*. Marp. 1753. 10. ANDR. MICH. NAGEL *de contractu quodam iudaico emtionis et venditionis*. Alt. 1754
- 2) huc tendit paroemia: Bieten und wiederbieten macht den Kauf. PISTORIVS I, 50. Eisenbarth p. 330 sqq. ius lubec. P. 3. t. 6. hamb. P. 2. t. 8. Solm. P. 2. t. 10. Nass. P. 1. t. 2 sq. Hohent. L. R. P. 3. t. 2.
- 3) IO. GOTTL. WEIDLER *an quis in contractu emtionis venditionis, cui multa poenitentialis adiecta est, altera parte inuita poenitere, et soluta hac multa a contractu reslire possit?* Vit. 1734.
- 4) ERN. IO. FRID. MANZEL *de pretio redemptionis clauium*. Rost. 1747.
- 5) si emtor non omne pretium soluit, venditores ratione residui (Restkauffschilling) pretii sibi hypothecam et ipsum adeo dominium, donec tota solutio facta fuerit, reseruare solent. HERTIVS *de reservatione domini vel hypothecae in re vendita*. Orth T. I. p. 188 sqq. IO. FRID. WAHL *de validitate et effectu reservationis domini et hypothecae in securitatem pretii residui in rebus praecipue*

immobilibus venditis vulgo Xestfausschilling in ciuitate imperiali francof. vsitatae. Goett. 1753.

§. 588.

Venditio rerum priuatis competentium licet plerumque libera sit: ex rationibus tamen supremæ politiae quarundam rerum venditio aut omnino prohibita aut saluati restrictione limitata est, quo pertinent *fructus in herbis* 1), infra verum pretium non vendendi; *libri improbatae lectionis* 2), *venena* 3) non nisi consensu medicorum aut peritorum in arte salutari vendenda, *actiones a Iudæis quaesitae contra Christianum, Christiano non cedendae* 4) (§. 214.); immobilia intra campimarchiam vrbs sita non nisi in ciues transferenda (§. 312.) et quae sunt huius generis alia.

- 1) N. N. 1548. t. 19. 1577. t. 19. Trier. 2. N. t. 18. §. 8. IO. GOTTL. HEINECCIUS *de venditione illicita fructuum in herbis*. Hal. 1738. in operib. T. II. p. 275 sqq. constit. Cassell. d. 14. Jul. 1662.
- 2) IVST. HENN. BOEHMER *de eo quod iustum est circa libros improbatae lectionis*. Hal. 1726. ADR. DEOD. STEGER *de publica rei librariae tutela*. Lips. 1740.
- 3) CHR. THOMASIVS *de iure circa pharmacopolia ciuitatum*. Hal. 1697.
- 4) N. N. 1559. §. 79. vid. supra §. 214. n. 7. p. 245. IO. SAM. FRID. BOEHMER *de cessione nominis a Iudæo in Christianum facta rata vel irrita*. Erf. 1758.

§. 589.

Quod ad vitia rerum vendendarum attinet, distinguunt Germani, utrum in oculos incurrant vel non; illa non praestantur 1). Haec vero si usum rei, quem contrahentes sperarunt, impediunt, redhibitioni 2) [Rückkauf, Wandelung] locum faciunt. Hinc in venditione equorum 3) certa vitia cardinalia passim legibus determinata 4) sunt, quae si intra praesinitum tempus legitimum adpareant, contractus, restituito venditori pretio, rescinditur. Si tamen omne vitium in se susceperit venditor, etiamsi non sit cardinale, eiusdem praestationem suscipere obligatur 5).

- 1) quod indicat paroemia: wer die Augen nicht aufzu thun will, der thue den Beutel auf. PISTORIUS cent. I. par. 5. Eisenharth pag. 338 sq. Pfälz. L. R. II, 7, 22.
- 2) IO. HENR. STELZ *de redhibitione*. Basil. 1646.
- 3) GOTH. MASCOVII prolusio *de redhibitione equorum*. Goett. 1738.
- 4) de terris brunsvico-lunenburgicis cf. MASCOVIUS p. 8 sq. PVFENDORF obs. I, 237. *elem. iur. brunsvic.* §. 334. Schaumb. Sächs. Recht P. 3. p. 251 sq. Regensp. Decr. T. I. p. 643. C. C. Culmb. T. II. Vol. I. p. 198. 715. plura habet STRYKIVS in *usu mod. lib. XXI. t. I.*
- 5) IO. VOLKM. BECHMANN *de eo quod circa equos publice privatimque instum est*. Ien. 1676. IO. LVD. GVTBIR *de tribus vitiis equorum capitalibus saxonicis*. Ultr. 1694. CHR. GOTTL. EYDER *de vitiis pecorum venalium*.

§. 590.

Ordinarie omnibus rerum suarum dominis rem, cuiuscumque velint, vendere permittitur. Si tamen haec alienandi facultas ita restringatur, vt quis potius prae aliis ius ad rem, si velit, emendam, nanciscatur, *ius protimiseos* 1) [*Vorkaufs- s. Näherrecht*] appellatur, quod si pacto 2) tribuitur, *conventionale*, sin legibus constituitur, *legale* nominatur 3). Tale ius ciuibus prae exteris in praediorum ciuicorum alienatione (§. 312. 588.) vrbibus stapulae iure munitis (§. 330), principi ratione metallorum in territorio suo effossorum (§. 542), domino ratione operarum a rustico aliis locandarum 4) [§. 352.], et interdum domino iurisdictionis intuitu annonae et rerum comestibilium competit 5). De cetero sicuti hoc ius protimiseos libertatem subditorum naturalem restringens, nisi pactum, lex vel obseruantia adsit, haud praesumitur: ita nec semper ius tribuit, rem, in fraudem iuris protimiseos alienatam, retrahendi, nisi simul cum iure retractus coniunctum sit 6).

- 1) IO. FRID. WAHL *de iure protimiseos*. Giesl. 1728.
- 2) HIER. FRID. SCHORCH *progr. de pacto protimiseos*. Erf. 1740
- 3) PVFENDORF *obf. III*, 200.
- 4) TOB. IAC. REINHARTH *de iure protimiseos et retractus circa seruitia et operas liberorum subditorum in Saxonia electorali dominis competente*. Erf.

Erf. 1726. ANDR. FLOR. RIVINI diff. *retractum* legalem in locatione locum non habere. Vit. 1744.

5) Sohenl. & R. P. 3. t. 5. §. 15.

6) LEYSER *sp.* 196. m. 3. GE. SAM. MADIHN *de iure protimiseos eiusque a iure retractus discrimine.* Hal. 1758.

§. 591.

Ius rem venditam traditamque ab emtore, oblato eodem pretio, intra tempus lege praefinitum, repetendi, *ius retractus* 1) [Abtrieb, Beschuddung, Losung, Einstand, Zuerecht] appellatur; quod ius proximo consanguineo prae extraneis competens, *retractus gentilitius* 2) [Erblosung, Erbfreundrecht] dicitur. Si condominio 3) vel cui prae exteris competit, *retractus ex condominio* l. *incolatu* 4) [Marklosung]; si possessori praedii principalis censitici ad partem auullam cum praedio principali coniungendam (§. 552.) datur, *ius congrui* 5) [Besilde, Spaltungrecht, Theillosung, Zinslosuna], si tandem vicinis prae remotioribus, *retractus ex vicinitate* 6) appellatur. Tandem *privilegio* 7) quoque retractus dari aut ad longius tempus extendi potest. Iam quod ad exercitium iuris retractus attinet, *gentilitium provinciae Germaniae* tantum non omnes, licet sublato alibi rerum hereditariarum et adquisitarum discrimine, agnoscunt 8), et plerumque intra annum, sex vel tres menses a die notitiae exerceri iubent; *de reliquis autem*

tem eiusdem *speciebus* secus dicendum earumque adeo *obseruantia*, nisi probata eadem fuerit, *non praesumitur* 9). Si concursus retrahentium oriatur, illi praeseruntur, qui aut duplici 10), aut fortiori saltem retractus iure vtuntur 11).

- 1) ex filia scriptorum de iure retractus hos tantum domino: 10. VOLKM. BECHMANN *de iure retractus*. Ien. 1683. MICH. GRASS *de reditu dominiæ legali*. Tub. 1724. WOLFG. AD. SCHÖPF *de caes quaestionum circa materiam retractus*. Tub. 1737. C. F. WALCHS *Abhandlung vom Käberrecht*. Jena 1766. 8.
- 2) THEOD. REINKING *de retractu consanguinitatis*. Marp. 1631. Frf. 1670. 10. FRID. RHETIVS *de iure retractus gentilitii*. Frf. 1670. CHR. GOTTL. BVDER *de origine iuris retractus gentilitii in Germania*. Ien. 1738. BERNH. FRID. RVD. LAVHN *epistola de retractu gentilitii medio aeuo usitata memoria vere germanica*. Vin. 1738. I. F. PLÜMKE *de retractu nec iure ciuili, nec canonico, nec feudali longobardico, nec denique iure recentiori introducto*. Marp. 1750. 10. CA-P. HEIMBURG *de retractu gentilitio iure in re*. Ien. 1757.
- 3) de iure francof. P. 2. t. 4. cf. Orth T. I. p. 509. *Vlass. l. D. p. 20.*
- 4) 10. EISENHARTH *de retractu territoriali vulgo Marklosung*. Helmstad. 1697. WOLFG. AD. SCHÖPF *de retractu territoriali vulgo Marklosung*. Tub. 1748. *Gothaische l. D. P. 2. p. 239*. C. C. Culmbac. T. I. p. 15.
- 5) 10. FRID. RHETIVS *de iure congrui, quod germanice vocant Gespilde*. Frf. 1669. AH. FRITSCH *de iure congrui*. Ien. 1678. FRID. GERDES *de iure congrui*. Gryph. 1678. T. III. oper. p. 266. Xx 5
199.

sq. 10. GOTTL. SIEGEL *de iure congrui in Thuringia*. Lips. 1726. Goth. L. D. II, 2, 14. Würtemb. L. R. II, 16. Anhalt. P. D. t. 20. S. sonderl. aber.

6) LYNKER dec. 791. 10. GOTTL. MÜLLER *de retractu ex vicinitate*. Erf. 1723. LVDOLF P. I. obs. 66. PVFENDORF obs. III, 41, cf. e. g. *de terra hadelensi, wurfatica et kehdingensi elem. mea iur. brunsv.* S. 340. n. 3.

7) LVDOLF obs. 275. pag. 75. nobilitati immediatae francoicae in bonis equestribus matriculae insertis ad 3 annos ex privilegio Leopoldi de 1688. competit. Sränf. Ritterordnung p. 45. 46. 247. IMM. WEBER diff. *de retractu nobilibus imperii immediatis per privilegia caesarea concessio*. Gieß. 1719. 10. HENR. SOMMERI *vindiciae libertatis corporis nobilium immediatorum. c. 4. p. 211 sqq.* de Austria cf. Lünigs Lands. Rittersch. I. 342. Elz. sass. Ritterordn. p. 16.

8) hoc de vniuersa fere Germania solidissime probauit Strube T. V. der Nebenst. p. 60 sqq. cui addo: Nass. L. D. P. I. t. 5. Hohentloh. L. R. P. 3. t. 5. Erfurt. Retractsordnung. Baden. L. D. P. 8. t. 3. Jülich. und Berg. N. D. c. 98. p. 94 sqq. Churcolln. N. D. t. 15. S. 4. Woltereck p. 210. Interdum consanguineo extraneo negetur retractus gentilitius. Nass. L. D. I. I. S. 14. 17. Schm. L. R. II, 12. Mainz; L. R. t. 24. S. 3.

9) PVFENDORF obs. I, 132.

10) IVST. HENN. BOEHMER *de fundamento retractus duplicis in agris Hamburgensium vsitati occ.* a. 61. des Landrechts. Hal. 1722.

11) HENR. HILDEBRAND *de varii contractus concurrentis praelatione*. Alt. 1725. DREYER *de vsu iuris anglo-saxon.* p. 13 sqq. ENGAVII *decis.* P. 2. d. 93. p. 103.

§. 592.

Ex iis contractibus, qui rem retento aliquo iure in aliquem transferunt, primo loco notandum *mutuum* 1), quo res fungibilis ea lege in alterum transfertur, vt tantumdem in eodem genere aliquando restituatur. Iam cum insignis olim esset in Germania pecuniae raritas, et Pontifices quoque ex male intellecto 2) sacrae scripturae loco vsuras improbarent 3), vsu Germaniae obtinebat, vt debitor creditori *loco vsurarum* pro vsu pecuniae mutuae *pignus anticbreticum* (§. 576. sq.) concederet; vel fundum anticbretice datum, addito tamen pacto de *retrouendendo* 4), et *reseruata reluendi potestate* 5) venderet; vel si hoc non placeret, creditori *annui redditus* 6) ex praedio debitoris *loco vsurarum* vendebantur, quod *Gülten, jährliche Renten* verschreiben appellant; de quo annuorum reddituum fonte si rite adpareat 7), debitor praecium creditoris interpellatione [*Vosung*], et restituta sorte principali, praedium ab eiusmodi obligatione omnino liberare potest 8), nisi pactum de non redimendis annuis redbibus [*unablösliche Renten*] interuenisse probatum fuerit 9).

1) IO. PETR. DE LVDEWIG *differentiae iuris Romani et germanici in mutuo*. Hal. 1715.

2) IO. DAV. MICHAELIS *de mente legis Mosaicae vsuras prohibentis*. Goett. 1750.

3) FRID. WILH. PESTEL *font errorum de odio vsurarum legitimo inuestigatus et obstructus*. Rint. 1753.

4)

- 4) IO. OTTO TABOR *de pacto retrovenditionis*. Arg. 1648. IO. FRID. KAYSER *de praescriptione pacti de retrovendendo*. Gieß. 1724.
- 5) CHR. THOMASIVS *de usu practico distinctionis inter emtionem cum pacto de retrovendendo et contractum pignoratitium*. rec. 1733. WILH. BIER. BRÜCKNER *de iure reuolutionis debitori contra creditorens in Saxonia electorali competente*. Ien. 1724. GOTTL. STYRM *de praescriptione reuolutionis pignorum secundum analogiam iuris civilis*. Viteb. 1728. REINHARTH *ad Christ.* III, 27.
- 6) IO. ANT. GEIGER *de eo quod iustum est circa emtionem annui redditus*. Alt. 1679. NIC. CHR. LYNKER *de annuis redditibus*. Ien. 1697. IO. IAC. SORBER *de censu constitutivo s. mutuo palliato*. Ien. 1746.
- 7) IO. VLR. L. B. DE CRAMER *de charactere distinctionis contractus mutui et annorum reddituum*; T. III. *oper. p. 467 sqq.*
- 8) R. P. D. 1548. t. 17. §. 8. Churcollin. R. D. t. 16. LYDOLF *P. II. obs. 127*. MATTHAEVS *de paroem. p. 138 sqq.* EISENHARTH *p. 294 sq.* IO. CHR. VNGER *de pacto repetendae sortis a venditore annuorum reddituum*. Goett. 1737.
- 9) WILH. FERD. BACHOV. L. B. AB ECHT *de iustitia praescriptionis circa bona sub pacto retrovenditionis alienata*. Ien. 1730. et cum notis SAM. LVIIII. Frf. 1731.

§. 593.

Ex quo autem hoc ipsum damnandarum usurarum odium decoxit, et leges imperii 1) *usuras quincunces* 2) ex pacto et mora admiserunt: factum est, vt pignus etiam antichreticum

ticum 3), et census s. redditus annui 4), aut decimae 5) loco vsurarum concessae legitimam vsurarum quantitatem excedentes reprobandentur, hodieque adeo possessores pignoris, annuorum reddituum vel decimarum, ad legitimum vsurarum modum 6) reddendasque rationes obligentur; vt tamen iudicis in hac re arbitrio 7) multum relinquatur 8).

1) R. P. D. 1548. t. 17. §. 8. 1577. t. 17. §. 9. Rec. deput. de 1600. §. 139. R. A. 1654. §. 174

a) Dav. Medius von wucherlichen Contracten. Stade 1673. IVST. HENN. BOEHMER de fundamento vsurarum pecuniae mutuaticiae. Hal. 1728. 10. FRID. HOMBERGK de vsuris in contractibus stritti iuris secundum Rec. deput. de 1600. §. 139. Marp. 1736. 10. PETR. DE LVDEWIG differentiae iur. Rom. et germ. in vsuris praecipue ultra alterum tantum. Hal. 1740.

3) GOTH. LVD. MENKENII diss. nullum excessum vsurarum in pacto antichretico esse tolerandum. Lips. 1745.

4) R. P. D. 1548. t. 17. §. 1.

5) Cramer von Zehnten, die statt Zinsen über das gesetzte quantum verlichen; P. 4. der Weglar. Verhensf. p. 82 sqq.

6) HENR. BODINVS de vsuris licitis ultra quinquages. Hal. 1701. J. G. von Meyern Gedanken von der Rechtmäßigkeit des sechsten Zinsrahlers in Deutschland. Hann. 1732. ANONYM. Resutation der Meierschen Gedanken. Erf. 1734. Meyers Antwort auf die sogenannte Resutation. Hann. 1734. Iure bremenensi ducali et guelpherbytano permissae vsurae semisses. elem. mea iur. brunsvic. §. 341. dubia tamen contra vsum earundem in ducatu guelpherb. mouit

3118 mouit ANONYMVS in den Braunschweigischen An-
zeigen 1746. p. 1401 sqq.

7) GE. HENR. AYRER *de arbitrio iudicis circa vsuras pecuniae mutuaticiae*. Goett. 1750.

8) *de collatione vsurarum in concursu creditorum* cf. KOBE *de pecunia mutuaticia tuto collocanda* c. 8. §. 113 sqq. p. 210 sqq. *elem. mea iur. brunsv.* §. 342.

§. 594.

Quod ad *restitutionem sortis* in contractu mutui attinet: propter frequentes *rei monetariae* 1) *germanicae mutationes* magnae super hac quaestione lites in foris quotidie nascuntur, quae res quum legibus perpaucis 2) definiatur, ex analogia iuris vnice decidenda est. Videtur autem res omnis his quidem regulis posse comprehendi. Si *valor monetae intrinsecus aut extrinsecus publica auctoritate* mutatus fuerit, restitutio mutui semper ex tempore contractus aestimari debet, adeoque aut iidem nummi, qui tempore contractus a creditore dati, restituendi, aut si amplius haberi nequeant, id quod interest, *collybi* 3) s. *agio* nomine praestari oportet 4). *Valoris autem extrinseci priuata auctoritate* mutati, quem plerumque den Curs vocant [e. g. Hamburger, Frankfurter Curs] ratio nullo modo haberi debet, nisi pacto id promissum, cum quia mercatores nullam habent potestatem valorem nummorum immutandi, tum quia id quod a Principe contra leges toleratur, qua-

quale est cursus monetae mercatorius legibus contrarius, ius agendi tribuere nequit; ac denique quia omnis ratio cursus huius mercantilis raro ad verum monetae valorem redigitur; sed plerumque dictatoria quorundam negotiatorum auctoritate omnis constituitur 5).

- 1) HENR. DE BYNAV *de iure circa rem monetariam in Germania*; cum praefat. GE. CHR. GEBAVERI, Lips. 1716. 1747. (von Praun) gründliche Nachricht von dem Münzwesen - insbesondere der Teutschen; cum praef. KOEHLERI, Goetting. 1739. Helmsf. 1741. 8. IO. PHIL. CARRACH *de interpretatione legum imperii fundamentalium imprimis monetarium*. Hal. 1752. GE. HENR. AYKERI *progr. de emendatione legali rei monetariae in Germania perturbatissimae*. Goett. 1761.
- 2) Solstein. L. G. D. P. 4. t. 5. §. 12. p. m. 93. C. C. oldenb. P. 4. pag. 107 sqq. Viass. L. D. P. 1. c. 9. p. 39 sqq. Orty T. I. p. 656 sqq. C. C. magdeb. T. III. p. 283 sqq. Würtemb. L. R. P. 2. t. 1. §. 1. doch wo der Entlehner. Gersilachers Würtemb. Landesgesetz lib. I. §. 85. p. 128 sqq. MANZELI *iur. mecklenb. P. I. p. 30 sqq.* Schaumb Sächs. Recht P. 3. p. 348 sqq. Cod. august. T. II. p. 900 sqq. C. C. march. cont. 4. p. 235 sqq. Pfälz. L. R. P. 2. t. 2. p. 208 sqq. Jülich. und Berg. R. D. c. 104. p. 99 sq. Churbraunschw. Münzdict d. 24. Dec. 1759. §. 10 sq. Hess. sch. Münzdict d. 18. Apr. 1733.
- 3) IO. GE. ESTOR *de permissio et vetito collyho, quem agio vocant, praesertim in antiquioribus debitis retribuentis iure civili haud concessio*. Marp. 1754.
- 4) ANDR. DINNER *diff. III. de monetae mutatione quoad solutionem*. Alt. 1622, IO. WOLFG. TEXTOR

TOR *de monetae valore*. Heidelb. 1680. IO. WILH. PFENNIG *de rei nummariae mutatione et augmento*. Lips. 1692. IO. GOTTL. HEINECCIUS *de reductione monetae ad iustum pretium*. Hal. 1737. H. M. SICHTE *de restitutione monetae mutui, mutata monetae bonitate*. Erf. 1738. C. F. SCHOTT *de cura Principis circa mutationem monetae*. Erf. 1754. C. F. H. SCHÖRCH *prolusio de reddendo mutuo in casu si monetae mutatio medio tempore facta est*. Erf. 1761. J. P. SCHMIDT *Abhandl. der Rechtsfrage: in was für Münz orten ist eine Geldschuld abzutragen*. Jena 1763.

- 5) praeter scriptores adlegatos super vniuersa hac quaestione adhuc consulendi: LYDDE T. I. *obs.* 213. LEYSER *sp.* 529. PUFENDORF *obs.* I, 159. ENGAVII *dec. P.* 2. d. 27. p. 24. HEVMANNI *initia iur. polit. germ.* §. 283 sqq. p. 408 sqq.

§. 595.

Mandati natura vnice ex iure communi peregrino constituenda. *Depositum* 1) [Nes berlegung zur treuen Hand] item tere e iure Romano interpretandum. Qui fidem deponenti datam fallit, [die treue Hand durch Untreue versücken 2)] alicubi poena dupli 3), et ob depositum miserabile ablatum interdum poena capitali adfcitur 4); neque de *commodato* singulare quid in legibus patriis occurrit. Quibusdam legibus Germanorum particularibus 5) cautum est, vt deponenti et commodanti, si res deposita et commodato data alienata fuerit, non rei vindicatio contra tertium possessorem,

sefforem, sed actio tantum contra depositarium et commodatarium concedatur, quae tamen iura nec vniuersalia sunt aut pro regula iuris germanici adhibenda, nec domini translationem in commodatarium et depositarium euincunt (§. 577.). *Societatis* 6) quoque [Mascopey] inter mercatores initae ratio ex iure peregrino petenda est, nisi in quantum nititur iure singulari inter mercatores vlitato 7).

- 1) Solm. l. R. P. 2. t. 8. *Vass. l. D. P. I. t. II.*
Sohenl. l. R. P. 3. t. 14. ius lub. P. 3. t. 3. ius
hamb. P. 2. t. 13.
- 2) J. C. H. Dreyers Bestimmung der treuen Hand,
 welche durch Untreue verrückt wird. *T. II. der vera*
mischten Abhandl. p. 905 fqq. ENGLERECHT
obl. 10.
- 3) *Vass. l. D. P. I. t. II. a. II. p. 46.*
- 4) quod iure electorali brunsvico-luneb. sancitum;
C. C. Cal. c. 2. p. 689. PVFENDORF proc. crim.
brunsv. luneb. c. 24. §. 51.
- 5) I. P. S. III, 60. *stat. lub. III, 2, 1. 2. Steins Ab-*
handl. des Lüb. Rechts P. 3. §. 72. EIVSDEM Ein-
leit. §. 226. p. 283 fqq. paroemias et scriptores ad
hunc locum pertinentes ad §. 570. adlegauimus.
- 6) IO. RVD. ENGAV *de societate mercatoria, vulgo*
von der Mascopey oder Compagniehandlung.
Ien. 1747.
- 7) WOLFG. AD. LAVTERBACH *de iure singulari in*
curia mercatorum vlitato. VLR. EYBEN de con-
stitutione et iuribus factorum s. institorum. Marp.
1684.

§. 596.

Quae de contractu *locationis conductionis* 1) [Bestän dnis] in quibusdam legibus particularibus statuuntur 2), parum a iure communi differunt. De *locatione perpetua* 3) [Erbleihe, Erbpacht] quae in bonis rusticorum praesertim obtinet, supra, quod satis est, dictum (§. 365.). *Contractus locationis cum famulis* 4) peculiaribus ordinationibus vi supremae politiae promulgatis [Dienstbotenordnung] iudicatur, quae tamen magis ex politia quam iure explicandae. Merces ipsis promissa alibi *Liedlohn* 5) adpellatur, et passim valde privilegiata est. Tandem ad hunc contractum refertur quoque *contractus Socidae* 6), ex emtione et locatione mixtus, quo denotatur conuentio de omnimodo usu et dominio pecorum determinatorum [eisern Vieh, Stammvieh 7)] pro certa mercede ita in alterum transferendo, vt finito contractu eadem pecorum quantitas restituatur.

1) IO. WILH. DE GOEBEL *obs. theoretico-practicae de locatione et conductione*. Helmst. 1742. Nota est de cetero iuris patrii cum peregrino hac in re concordantis paroemia: *Kauf bricht Miethe*, de qua HERM. ZOLLIVS et OTTO PHIL. ZAVNSCHLIFFER scriptis depugnarunt, cuius litis historiam exhibent *Nettelblatts Beyträge zur jurist. gel. Hist.* p. 525 sqq. cf. etiam EPHR. GERHARD *de regula iuris german. Kauf geht vor Miethe*. Alt. 1718. PHIL. LVD. BECK *de conductore in locatorem iuste restorquente paroemiam: Kauf bricht*

bricht Niehe. Alt. 1745. Eisenharth p. 352
sqq.

- 2) Solm. L. R. P. 2. t. 5. ref. francof. P. 2. t. 14.
Nass L. D. P. I. t. 6. Hohenl. L. R. P. 3. t. 7.
ius lubec. lib. 3. t. 8. hamb. P. 2. t. 9.
- 3) Kstor von der Verpachtung auf Lebenslang, Will-
führ und lange Zeit T. I. der Flein. Schrift p. 147
sqq. p. 243 sqq. REINHARTH ad Christ. V. 13.
VI. 44.
- 4) IO. THEOD. SCHEFFER de iure famulorum.
Tub. 1730. HEVMANNI initia iur. polit. §. 185.
p. 228 sqq.
- 5) PVFENDORF T. I. obs. 105. RICCIUS in spici-
legio p. 136 sqq. GE. LVD. BOEHMER de iure
mercedis opificum in concursu creditorum. Goett.
1753. §. 15. p. 30sq.
- 6) BVRC. HENR. TILEMANN de contractu socidae.
len. 1672. ANDR. HOMBORG de contractu soci-
dae. Helmst. 1685. IO. OTTO TABOR de con-
tractu socidae. T. I. opp. p. 127 sqq.
- 7) hinc paroemia: eisern Vieh stirbt nicht, PISTO-
RIVS cent. 3. par. 78.

§. 597.

Restat, vt de contractibus aleae plenius di-
catur 1), quo nomine denotantur conuentio-
nes, quarum euentus non a voluntate paci-
fcentium, sed incerto fortunae iudicio de-
pendet. Germani sicut aleae 2) iam olim
deditissimi 3), ita nec hodie ludos 4) odio pro-
sequuntur; nisi quod illa ludorum genera,
quae omnem ingenii vim excludunt, et solo
fortunae iudicio reguntur [Hazardspiele] legi-

bus publicis acerbis exagitentur nullamque adeo obligationem producant 5). *Sponsiones* 6), modo dolus absit, nullibi improbantur. *Lotariae* 7) itidem contractum aleae plenum continent, eaeque publica tantum auctoritate habendae, et interdum subditis usu lottariarum ab exteris indictarum penitus interdictum est 8).

- 1) IVST. CHR. DITHMAR *de sponsionibus aliisque contractibus aleam continentibus*, in *sylloge diss.* p. 269 sqq.
- 2) ANDR. SENFILEBEN *de alea veterum*. Lips. 1667. 8.
- 3) TAC. C. 24. GE. CHR. GEBAVERT *progr. de alea et fide*. Goett. 1741. LEYSER *sp. 126. m. 2. 10.* HEVMANN *de aleatoribus* T. III. *exercit. iur. german. diss. V.*
- 4) SIGISM. GOTTL. HILLIGER *de actionibus occasione ludi competentibus vel non*. Lips. 1712.
- 5) HEVMANNI *initia iur. polit.* §. 200 sqq. p. 250 sqq.
- 6) TOB. IAC. REINHARTH *de sponsionibus*. Erf. 1734.
- 7) CHR. WILDVOGEL *de eo quod iustum est circa lottarias*. Ien. 1718. E. I. F. MANZEL *de lottariis*. Rost. 1725.
- 8) exemplo terrarum brandenb. hoc illustrat LUDWIG *gel. Anzeig.* P. I. p. 230 sqq.

§. 598.

Ad contractus aleae plenos bodmeria quoque adsecuratio et contractus vitalitius referri

ri debet. *Bodmeria* 1) [contrat à grosse aventure] species mutui est, cum nempe nauis domino ea lege creditur pecunia, vt carina nauis [Schiffskyl] redeunte maiores vsurae, quae plerumque centesimae sunt 2), cum forte soluantur; sin carina haud redeat, creditor sortem et vsuras amittat. Instrumentum, quod hanc in rem conficitur, *Bodmerenbrief* vocatur, e quibus recentius semper derogat antiquiori 3). *Iactu facto* creditor *bodmeriacus* in partem damni non venit, cum non in merces, sed carinam nauis crediderit, quod paroemia: von *Bodmeren* gibt man keine *Saver* *rey* satis indicat 4). Illis tamen postponitur, qui ad instaurandam nauim pecuniam crediderunt, quod paroemia iuris maritimi: ein *Bylbrief* geht vor *Bodmeren* significat 5).

- 1) NIC. CHR. LYNKER *de bodemeria sine foenere nautico*. Ien. 1679. H. COCCII *de bodemeria*. Heidelb. 1683. H. BODINVS *de bodemeria*. Hal. 1697. S. F. WILLEMBERG *de bodemeria*. Gedan.
- 2) Steins Abhandl. des Lüb. Rechts P. 5. S. 138.
- 3) hinc paroemia: der jüngste *Bodmerenbrief* geht dem ältesten vor. PISTORIUS IV, 3. Eisenharth P. 372.
- 4) WEDDERCOP *introd. in ius nautic. lib. 3. t. II. S. 154. p. 145.* ipsas autem *hauariae* species eleganter exposuit IDEM IV, 1. p. 153 sqq.
- 5) PISTORIUS III, 33. cf. etiam SCHOTTIELIVS c. 22. et LVDOLF P. 2. obs. 194. p. 518.

§. 599.

Adsecuratio 1) est conuentio de periculo mercium 2) per loca periculosa vehendarum pro certo praemio suscipiendo, quod ipsum praemium *Bersekerlohn*, *Prämie Bersekerlohn* adpellatur. Instrumentum, quod super hoc contractu conficitur, *polizae* 3) nomine insignitur. Perfecto pacto, adsecurans omne 4) nauis merciumque damnum fatale in se suscipiat necesse est; salus autem redeunte nauis maiores vsurae, pacto determinatae, ipsi solvuntur.

- 1) REIN. KVREKE *de affecurationibus*. Hamb. 1667. H. COCCII *de affecuratione*. Frf. 1663. MELCH. DIET. GROLLMANN *de iure affecurationis*. Gieß. 1708. 10. AD. CRON *de iure affecurationum*. Rost. 1725. 8. FRANC. MICH. POPPE *de litium affecurationis causa orientium decisione*. Gott. 1752. Versuch über Affecuranzen, Havereyen und Bodmereyen. cet. Hamb. 1753. 4. cf. Hamb. Affecuranz- und Havereyordnung de 1731. in NETTELBLATTII *thesauro* T. I. Vol. I. p. 1071 sqq.
- 2) et personarum, ad obligationem nempe lytri solvendi PETR. MÜLLER *de redemptione captiuorum*.
- 3) 10. WERLHOF *de instrumento affecurationis vulgo Polizza*. Helmst. 1707. Lips. 1736.
- 4) non tamen insolitissima pericula. EV. OTTO *de prestatione casuum solitorum, insolitorum et insolitissimorum*. c. 2. §. 7.
- 5) WEDDERKOPF *lib. III. l. 7. p. 98 sqq.*

§. 600.

Vitalitius 1) tandem *contractus* [Gebing über Leibrenten] est conuentio, qua alteri ea lege pecunia soluitur, vt creditor maiores ad dies vitae vsuras inde percipiat, eo autem mortuo sortem omnem sibi habeat. Iam cum in hoc contractu vsurae non pro solo pecuniae mutuaticiae vsu, sed quia sortem omnino absorbent, dari soleant, maiores etiam vsurae ob maius debitoris periculum conceduntur. Ceterum eadem ratione rescinditur hic contractus, qua omnia pacta dissoluuntur 2).

1) IMM. WEBER de *contractu vitalitio, qua alimenta ad dies vitae comparantur*. Giesl. 1706. 1750. LVD. CHR. NICOLAI de *contractu vitalitio*. Arg. 1728. CHR. FERD. HARPPRECHT de *iure contractus vitalitii in concursu creditorum*. Tubing. 1754.

2) GE. HENR. AYRER de *rescissione contractus vitalitii*. Goett. 1750. PFENDORF *obs. I, 60*.

SECTIO III.

DE CONTRACTIBVS ET PACTIS
ACCESSORIIS.

§. 601.

Contractus accessorii, vt diximus (§. 584.) sunt conuentiones in securitatem contractus principalis initae. Sicuti enim decre-

scente paullatim fide germanica in publicis negotiis *guarantiae* pactorum foederumque aliaque eius generis firmamenta introduci coeperunt, ita priuati quoque variis conuentionibus accessoriis debitores suos arctius constringere studuerunt 3).

- 1) IO. CHR. WILH. STECK *de guarantia foederum pactorumque religionis causa initorum*. Hal. 1756. EIVSDEM *Abhandl. aus dem teutschen Staats- und Lehrecht* p. 185 sqq.
- 2) FRID. LVD. WALDNER *DE FREVDENSTEIN de firmamentis conuentionum publicarum*. Giesl. 1753.
- 3) IO. RUMPF *de nonnullis conuentionibus Germanorum accessoriis, quibus debitores suos arctius obligare nitebantur*. Goett. 1755. ROBE *de pecun. mutuat. tuto colloc. c. 3. §. 20* sqq. p. 34 sqq.

§. 602.

Prima ergo contrahentium cura in eo posita est, vt de omnibus obligationis pactitiae momentis rite constet, quem in finem *instrumenta guarentigiata* 1) conficiuntur, quibus quis pure profitetur, quid, quale, quantum debeat; quae si legitime concinata sint 2), exsequutiue ex iis agi potest 3), reiecta omni adpellatione aut aliarum exceptionum illiquidarum adlegatione 4).

- 1) GE. KREKEMEYER *de instrumentorum definitione, fide, recognitione ac diffessione*. Goett. 1743.
- 2) GE. ENGELBRECHT *de instrumentis indiscretis*. Helmst. 1707.

- 3) BERGERI *electa proc. execut. §. 20.* WERNHER P.I. obf. 149.
- 4) IO. FRID. WAHL *de recognitione instrumentorum per testes et comparisonem litterarum.* Goett. 1750. IDEM *de natura exceptionis implementi non sequenti.* ib. 1751.

§. 603.

Altera cura in *fideiussoribus* 1) idoneis nanciscendis versatur, quorum vero iura et obligationes fere vnice ex iure communi petuntur. Feminis mercatricibus tamen beneficia iuris communis in fideiussione recte denegantur 2) [§. 196. 326.], quod ex necessario legum erga commercia fauore deriuandum 3). Iure austriaco fideiussor etiam ante debitorem principalem conueniri potest 4). Iure Hamburgensi ad vsuras non obligatur 5). In Pomerania Suethica 6) denique fideiussoribus, qui beneficiis iure communi indultis renunciarunt, *beneficio adfistentiae* 7) et *stili curiae* succurritur, vt alia nimis particularia taceam 8).

- 1) ANT. HERING *de fideiussoribus.* Erf. 1606. 4. et in operib. Colon. 1724. f.
- 2) IVST. HENN. BOEHMER *de valida mulierum intercessione.* Hal. 1718. T. III. exerc. p. 351 sqq. TOB. IAC. REINHARTH *potissima capita inualidae mulierum intercessionis pro efficaci perperant habitae.* Erf. 1732.
- 3) CHR. GOTH. GVTSCHMID *de fauore commerciorum.* Lips. 1750. IDEM in *diff. mercaturae legum* Yy 5 *feren-*

ferendarum auxilio iuuandae ratio salutaris. ibid.
1752.

- 4) FINSTERWALDER obs. II, 94. stat. lub. III, 5, I.
- 5) P. 2. t. 6. §. 2. AVG. RVD. IES. BVNEMANN
de fideiussore vsuras non iubente, ad stat. hamb.
Hann. 1749. Würtemb. l. R. II, 5. Preuss. l.
R. IV, 13. a. I. §. 4. Orth T. II. p. 293.
- 6) resolut. H. Barnim d. 12. Febr. 1601. §. 9. Wols-
gast. l. II. 1637. t. 53. §. wenn ein fideiussor. MZ-
VIVS P. 7. d. 24.
- 7) AVG. DE BALTHASAR *de beneficio filii curiae fide-*
iussorum in Pomerania. Gryph. 1736. IDEM *de*
beneficii adfistentiae et L. 22. D. mand. fideiussorē
competentibus. ib. 1742.
- 8) Eisenharth p. 326 sqq.

§. 604.

Obstagium 1) [Einlager, Einreiten] est con-
uentio accessoria, qua debitor promittit, se
in casu non factae iusto tempore solutionis in
locum pacto determinatum, eundem tamen
tutum et honestum, concessurum, ibique
sub metu infamiae (§. 208.) remansurum esse,
donec omne debitum expungatur. Quae
conuentio cum debitoribus admodum esset
onerosa 2), neque creditores multum iuua-
ret, legibus imperii 3) damnata, et in Hol-
latia tantum conseruata est 4).

- 1) ORT. FOMANN *de obstagio.* Ien. 1639. AHASV.
FRITSCH *de iure intradae, vulgo Einritt.* Ien.
1672. IO. STRAVCH *de obstagio.* Ien. 1672. IO.
SCHILTER *de iure obstagii et obsidum.* ibid. 1673.

10. OTTO TABOR *de iure obstagii*. Arg. 1674. 10.
 CHR. FALKNER *de obstagio*. Ien. 1674. SAM.
 REYHER *de singularibus quibusdam obstagii iuri-*
bus. Kil. 1709. CHR. HENR. AMTHOR *de obsta-*
gio. Kil. 1712. IOACH. POTTGIESSER *de obsta-*
gio; in calce commentationis de pignore. Marp.
 1722. Joh Lud. Seubel Versuch vom Einlager-
 recht. Hamb. 1727. Joach. von Frizzius Widerles-
 ung der ungegründeten Meinung, daß in dem H.
 Schleswig und Holstein die Beziehung des Einla-
 gers der Ehre nachtheilig sey. Hamb. 1732. C. G.
 Knorre, ob diejenige, welche sich zum Einlager
 verbunden, und aus dem böhden teutschen Adel ge-
 wesen, dasselbe in Person halten müssen, oder ob sie
 solches durch ihre Lehensleute, Ritter oder Knechte
 halten können? in den rechtlichen Anmerk. (Halle
 1752. 8.) p. 328/399. Joh. Balth. Danzmann Ab-
 handlung von dem in Holstein beybehaltenen, auch
 im Schleswigischen gebräuchlichen Einlager und des-
 sen Rechte. Kiel 1754. C. G. Knorre von dem
 Einlager der Teutschen; in den rechtl. Abhandl.
 und Gutachten. (Halle 1757.) p. 132/399.

2) Eisenharth p. 365/39.

3) R. P. D. 1577. t. 17. I. P. O. a. 8. §. 5. LVDOLP
obf. 340.

4) vid. supr. §. 208. n. 3. p. 237. FUCHS *introd. in*
proc. Hofst. c. 12. p. m. 211/399. Cramer von
 mandatis, welche auf Obstagialobligationen noch
 heut zu Tage erkannt werden. P. 1. der Weizlar.
 Nebenst p. 157/399. de usu huius iuris in Pome-
 rania cf. Dähnerts Pommersche Bibl. T. II. p. 413

§. 605.

Obligatio sub poena banni 1) hodie vix vl-
 lum usum habet, licet olim admodum fre-
 quen-

quentaretur. Quae autem *sub clausula honoris* 2) aut *picturae famosae* 3) [bey Strafe eines Schandgemählde] iniri olim solebat, itidem legibus imperii 4) damnata est, et cum irrogatio infamiae sententiam magis iudicis quam priuatorum voluntatem hodie sequatur (§. 207); et illa obligatio promissione fidei generosae vallata 5), nisi iudicis decretum accedat, violatorem infamem non efficit, fidem tamen et existimationem fallentis inter viros honestos valde imminuit.

- 1) CHR. HENR. ECKHARD *de obligatione sub poena banni eccles. et imperialis*. Ien. 1750.
- 2) PETR. MÜLLER *de causis honorum*. Ien. 1670.
- 3) IO. SAL. BRUNNQUELL *de pictura famosa et pacto sub pictura famosa*. Ien. 1733. IDEM in *progr. de pictura honesta et utili*. ib. eod.
- 4) R. N. 1577. t. 35. §. 7.
- 5) HERM. ZOLLIVS *de promissionibus generosa fide vallatis*. Rint. 1695.

§. 606.

Pignoratío conuentionalis 1), qua nihil olim ad firmandos contractus frequentius, hodie eam ob causam locum habere non potest, quia nemo sibi ipsi ius dicere 2), sublato iure manuario, potest 3), et hinc media quoque huc tendentia omnino reprobata esse intelliguntur 4). Idem iudicium ferendum est de *clausula exsequutiua mit oder ohne Recht*, nisi

fi quod mandata cum vel sine clausula inde emanare soleant §).

- 1) IO. AD. KOPP *de iure pignorandi conuentionali*. Marp. 1738. PVFENDORF *obs.* II, 62.
- 2) I. H. BOEHMER *de poena ius sibi dicentis sine iudice*. Hal. 1725. RVD. PH. CHR. HENNE *de facultate ius sibi dicentis sine iudice*. Erf. 1753.
- 3) R. A. 1521. t. 2. §. 15. 1532. §. 15. C. & D. 1555. P. 2. t. 21. MEVIUS P. I. d. 95. WERNHER P. I. *obs.* 203. REINHARTH *ad Christ.* IV, 39.
- 4) dissentit KOPPIVS §. 18 sqq. cuius argumentis satisfeci in *diff. de reliquiis iuris manuarii in iure publ. et priu.* §. 18. p. 50 sqq.
- 5) Rec. dep. de 1600. §. 32.

§. 607.

Quod tandem attinet ad clausulam, qua quis *ad carcerem* 1) *aut seruitutem* 2) semet obligat: illa quidem, nisi cambium aut periculum fugae exceperis; plane locum non habet, hanc autem iis in locis, vbi homines proprii supersunt, addictio debitoris in manum creditoris sequi solet (§. 379.).

- 1) TOB. IAC. REINHARTH *de differentia et conuenientia inter obligationem ad carcerem et litteras cambiales*. Erf. 1731.
- 2) PVFENDORF *obs.* I, 120.

SECTIO IV.

DE CONTRACTV CAMBIALL

§. 608.

Expositis potioribus contractuum speciebus restat vt de *cambiis* 1) et contractu cambiali pauca in medium proferamus, cuius rei tractatio vel ideo ad ius germanicum pertinet, quia cambia ex Italia 2) ad nos delata 3), in Germania potissimum exulta et praestantissimis *legibus* 4), ad exemplum adeo trahendis exornata sunt.

- 1) ad praecipuos de iure cambiorum scriptores, praxi praelertim inseruietes pertinent: Joh. Jac. Heindiger Anleitung zum Wechselrecht. Frf. 1676. Colln 1715. HENR. ZIPFEL *de tesseris collybiasticis*. Erf. 1678. Nrb. 1738. IAC. DU PUY *de arte litterarum cambii*. Colon. 1712. Jac. Fridr. Ludovici Einleitung zum Wechselproceß. Halle 1712. et ex edit. 10. ib. 1753. IO. CHR. FRANKII *institutiones iuris cambialis*. Hal. 1721. Joh. May Raumburgers Grundfeste des S. R. Reichs und anderer Königreiche und Staaten Rechte und Gewohnheiten in Wechselsachen. Frf. 1723. Joh. Gottl. Siegel vorsichtiger Wechselgläubiger. Leipz. 1726. 8. 1739. 4. Joh. Ad. Beck tract. vom Wechselrecht Nürnberg. 1729. 1752. IO. GOETTL. HEINECCII *elementa iuris cambialis*. Amst. 1743. et ex edit. 6. Frf. 1756. cum IO. FRID. EISENHARTHI *specimine bibliothecae iuris cambialis*. 8. J. G. Siegels Einleitung zum Wechselrecht überhaupt. Leipz. 1743. 1752. Außerlesene Wechselresponsa einer hochlöblichen Juristenfacultät zu Frankfurt an der Ober. T. I. II. Frf. 1749. his adde,

adde, si lubet, meine Grundsätze des Wechselrechts. Gött. 1758. 8. J. L. L'Estocqs Erläuterung des allgemeinen und Preussischen Wechselrechts. Königsb. 1763. 4.

- 2) FRANKE *l. c. proleg. t. 2. §. 4 sq. p. 9 sq.* De cetero cum institutis cambialibus hodiernis non commiscenda sunt *cambia publica* s. *tabulae nummulariae*, in urbibus iure monetandi ornatis medio aetate obviae, de quibus praeclare exposuit anonymus, quem GRYPENIUM esse suspicor in Kölers Münzbel. T. XI. p. 35 sq.
- 3) de similibus Iudaeorum institutis, cambium tamen non omnino continentibus vid. ESTOR *de permissa et vetito collybo* s. *agio c. 8. p. 29 sqq.* de Romanis autem GE. HENR. AYRER *de cambialis instituti vestigiis apud Romanos*. Lips. 1735. et in elem. heineccian. p. m. 97 sqq.
- 4) has laudabili industria collegit IO. GOTTL. SIEGELIVS in *corpore iuris cambialis*. Lips. 1743. 2. Tom. quod primo supplemento auxit IO. IVD. VHLIVS. Lips. 1757. s. secundum prodiit 1763. s.

§. 609.

Cambii vox plures habet significatus, contractum nempe, instrumentum vel pecuniam cambialem designans. *Contractus cambialis* est conventio de certa pecuniae summa sub obligatione ad carcerem et paratissimam executionem soluenda; quae obligatio quum essentiam cambii declaret 1) facile intelligitur, quid sit *clausula cambialis* 2). *Litterae* porro *cambiales* [Wechselbrief] sunt instrumentum guarentigiatum (§. 602.) de certa pecuniae sum-

summa sub obligatione ad carcerem et executionem soluenda; ipsa denique *pecunia* sub hac obligatione praestanda, *cambialis* s. cambium adpellatur 3).

- 1) IO. CHR. HEDLER *de natura cambiorum*. Vit. 1748.
- 2) IO. FLOR. RIVINVS *de clausula cambiali*. Lips. 1715.
- 3) LEYSER *fp.* 35L.

§. 610.

Cum omne cambium obligationem ad carcerem et paratissimam executionem contineat, sequitur *neminem, qui de persona et rebus suis disponere non potest, cambium dare* 1) et rigori iuris cambialis, se subiicere posse, quo fit, vt clerici 2), mulieres 3), non tamen mercatrices (§. 196. 326.) et filii-familias 4), et minores cambia vel omnino inire prohibeantur vel restricto admodum iure cambiali vtantur. Religionis autem diuersitas cambio non derogat, hinc *Iudaei* 5) etiam cambia dare possunt, quae tamen ad euitandas ipsorum fraudes salutaribus legibus circumscribuntur.

- 1) GOTH. W. IOECHER *de personis rigori cambiali subiectis*. Helmst. 1725. CONR. W. STRECKER *de iis qui a nexu cambiorum sunt exempti*. Erf. 1734. GOTH. LVD. MENKEN *de personis cambialiter contrahere prohibitis*. Viteb. 1734. IO. CHR.

CHR. HEDLER *de personis, quae cambia dare possunt vel non.* Vit. 1751.

- 2) IO. FLOR. RIVINVS *de clerico cambiante.* Lips. 1739.
- 3) IAC. FRID. LVDOVICI *de muliere cambiante.* Hal. 1710. CHR. W. GAERTNER *de femina debitore ad carceres obligato.* Lips. 1728.
- 4) ERN. FRID. KNORRE *de filiofamilias cambiante.* Hal. 1754.
- 5) GOTTL. SIGISM. SCHWEIZER *de validitate contractuum in specie cambialium cum Iudaeis initorum.* Giesl. 1739. IO. LVD. VHL *de iure cambiali Iudaeorum.* Frf. 1754.

§. 611.

Cambium omne vel proprium est vel improprium. Cambium proprium 1) [ein ei-
gener Wechsel], quod olim per modum dicte-
rii *siccum* 2) [ein trockener Wechsel] vocabatur,
nihil aliud est quam debitum clausula cambia-
li munitum. Cum enim quilibet debitor li-
berum rerum et personae suae arbitrium ha-
bens (§. 610.) arctius se creditori suo constrin-
gere possit 3): sequitur, mutuum quoque
clausula cambiali recte muniri, atque adeo hanc
esse contractum accessorium in securitatem
pacti principalis inutum (§. 584. 601.) 4).

- 1) Beck c. XI. p. 364 sqq.
- 2) de alio tamen significato vide Heydiger c. 14. p. 123. Ludovici c. 4. §. 91. p. 235 sqq.
- 3) KOBE c. 3. §. 27 sqq. p. 41 sqq.
- 4) meine Grundsätze l. 3. §. 26 sqq. p. 24 sqq.

§. 612.

Cambii proprii non adeo magna sunt et difficilia iura. Elapso enim, quod in litteris cambialibus praefinitum est, tempore cambium aut recognoscendum aut iurato diffitendum 1). Facta autem semel agnitione, sine ulteriori mora, neque habita opponendarum exceptionum ratione, aut soluendum est, aut migrandum in carcerem 2).

1) Sect. c. II. §. 9 fqq. p. 368 fqq.

2) IO. HENR. BERGER *de exceptione non numeratae pecuniae adversus cambium*. Viteb. 1700. SAM. FRID. WILLEMBERG *de exceptione doli mali in cambiis cessante*. Ged. 1730. LVDOLF P. 2. *obs.* 479.

§. 613.

Ius ex cambio natum, ut alia iura et obligationes, libere cedi potest, quae *cessio* 1) quia in dorso cambii exprimi solet, *indossamentum* 2) vocatur. Si indossatario mandatum tantum exigendae pecuniae cambialis datur, *indossamentum in procura* 3) adpellatur; si autem veram cessionem continet, *indossamentum in sensu stricto* adpellatur, idque si saepius repetatur, *indossamentum in giro* 4) [ein girrtter Wechsel] dicitur. Semper tamen nomen indossatarii diserto exprimendum, quod si non factum, *indossamentum in bian-*

10 5) nominatur, quod fere vbique prohibi-
tum.

- 1) MELCH. DIET. GROLLMANN *de cessione litterarum cambialium*. Giesl. 1711.
- 2) IO. FRID. HOEKNER *de litterarum cambialium indoffamento*. Lips. 1707. FRANKE *lib. 1. f. 2. t. 5. p. 179 sqq.*
- 3) LEYSER *fp. 202.*
- 4) Ludovici c. 4. §. 27.
- 5) Beck p. 112.

§. 614.

Ad maiorem cambiorum securitatem creditores cambiales *hypothecam* 1) pignus sibi stipulantur, aut *fideiussores* 2) exigunt, praesertim cum ipsa cambia, si res ad concursum creditorum deuenerit, saepe ad debita chirographaria referantur, et in plerisque ordinacionibus cambialibus creditoribus hypothecariis postponantur 3).

- 1) GEBH. CHR. BASTINELLER *de iure creditoris litterarum cambialium cum vel sine hypotheca in concursu creditorum*. Hal. 1714.
- 2) S. H. GERIKEN *de fideiussoribus cambialibus*. Giesl. 1752.
- 3) Beck c. 15. §. 10. p. 430 sqq. *meine Grundsätze* c. II. 12. p. 85 sqq.

§. 615.

Cambium improprium s. trassatum [ein uneigentlicher, trassirter Wechsel] est conuentio de
Zz 2 pe-

pecunia hoc loco soluta soluenti vel eius mandatario alibi sub obligatione cambiiali (§. 609.) per mandatarium scribentis restituenda 1). In hoc ergo plerumque quatuor personae contrahentes occurrunt: (a) *remittens* s. *numerans* [Herr des Wechsels] qui pecuniam hoc loco soluit, ut aut ipsi aut ipsius mandatario vel cessionario (§. 613.) in loco conuento restituatur; (b) *trassans* [dator, cambians, campfor, Cambist, Wechselgeber, Aussteller des Wechsels] qui pecuniam a remittente accipit, et promittit, se effecturum, ut solutio in loco conuento fiat; (c) *praesentans* [Cambsarius, Briefinhaber], qui cambium in loco conuento praesentat, et solutionem eius exigit; (d) *trassatus* [Geldausgeber], cui solutio a trassante in loco conuento iniungitur, quam simulac se facturum esse promittit, *acceptans* vocatur. Interdum ne quatuor quidem contrahentes adsunt, et tunc cambium vocatur *contitum* s. *comparatum* 2).

1) BENED. HIER. DVCELIVS *de cambiis trassatis*. Erf. 1719. c. AVG. RITTER *ad signationis et cambii trassati idea prima et genuina curatius euoluta et e principiiis euidentiibus deducta*. Lips. 1747. ERN. FRID. KNORR *progr. de vera natura et indole contractus cambiialis in cambio trassato*. Hal. 1752.

2) *Beck c. 2. §. 2. p. 45 sqq.* FRANKE p. 131 sqq.

§. 616.

Statim ergo ac remittens in loco contractus pecuniam trassanti soluit, aut ipsi ea de re fides habetur, contractus cambialis initium capit, quae solutio verbo: *Valuta* 1) [bin des Wehrts wohl vergnügt] exprimi solet; quo facto de *pretio cambii* [Wechselkurs] 2) *collybo* s. *agio* 3) [§. 594.] remittens et trassans conveniunt, quod si per proxenetas publicos, s. *sensales* 4) expeditur, his etiam praemium praestitae operae, quod *Senserve* s. *Courtage* 5) adpellant, definitur.

- 1) FRANKE lib. I. f. 2. t. 4. p. 173 sqq. SAM. STRYK *de fide habita* f. von Creditthandlung. Frf. 1678.
- 2) FRANKE p. 147 sqq. Siegel P. 2. c. 1. §. 8.
- 3) Ludovici c. 6. §. 19. Beck p. 51.
- 4) IO. IVST. SILBERRAD *de sensalibus* vulgo *Mäcklern*. Alt. 1711.
- 5) Beck c. 4. §. 63. p. 174.

§. 617.

Facta a remittente solutione ipsum instrumentum cambiale conficitur. Continet hoc (a) in *lemmate* votum s. inuocationem nominis diuini, locum vbi scriptum, mentionem anni, mensis, diei, et summam soluendam numeris expressam. (b) *ipsum cambium* determinat diem solutionis, mandatum soluendi, mentionem litterarum cambialium, ad-

dita qualitate, an cambium sit solum, vel primum, secundum cet., exactoris nomen, summam soluendam, professionem dantis sibi satisfactum esse, et promissionem summae trassato restituendae vel compensandae; (c) in *subscriptione* a parte dextra nomen et praenomen trassantis et fideiussoris, si quis adsit. His denique accedit nomen trassati a parte sinistra, si hic cambium acceptauerit 1).

1) FRANKE p. 173 sqq.

§. 618.

Iam si tempus solutionis in cambio definitum in tempus nundinarum sollempnium incidat, *cambium* vocatur *nundinale* [Wechsel] s. quod idem est *trassatum regulare, feriarum*; si vero extra nundinas solutio facienda sit, *cambium trassatum irregulare* [Nusser oder Nicht-Wechsel] s. *platearum* vocatur. Hoc denuo varia nomina sortitur; si enim statim post visas litteras solutio facienda, *cambium a visa* [Wechsel nach Sicht] si intra certum tempus post datas litteras; *cambium a dato*; si denique tempore consueto solutio facienda, *cambium a uso* adpellatur 1).

1) Beck p. 44. 69.

§. 619.

Confecta schedula cambiali trassans scribitur *litteris*, quae vocantur, *ausatoriis* 1) [Wechsel

Sect. IV.

[Weisbrief] trassatum de confecto cambio certiore facit, eumque de honorandis litteris cambialibus iusto tempore adit, seque idem in simili casu facturum pollicetur, addita simul causa factae in ipsum trattae s. trassationis. Iam si plures schedulae cambiales super eodem negotio confectae sunt, additur: Auf diesen meinen Secunda-Wechsel, prima ungezahlt; aut si vnum tantum eius sit exemplum; auf diesen meinen Solawechsel cet.

- 1) Beck c. 2. §. 3. p. 63 sq. Siegel P. 2. c. 3. §. 4 sqq.
- 2) Heydiger c. 7. p. 64. Ludovici c. 4. §. 6.

§. 620.

Tempore praefinito (§. 618.) adpropinquante, aut ipse remittens, qui tum praesentans vocatur, aut eius indossatarius (§. 613.) cambium trassato praesentat 1), ab eoque solutionem secundum modum in ipsis litteris cambialibus et auisatoriis praefinitum, intra terminum peremptorium 2) [Verfallzeit] exigit. Si trassatus, se soluturum esse, promittit, acceptare 3) dicitur, quae acceptatio subscriptione trassati indicatur, et interdum etiam ex consensu tacito colligitur 4).

- 1) IO. CHR. KOENIGK de praesentatione litterarum cambialium. Lips. 1712.
- 2) CHR. DONDORF de termino peremptorio solutionis et protestationis cambiorum. Lips. 1710. GOTH. WILH.

fit solum, vig
extractoris no
missionem dat
compendiosu
tra nomen et
afforis, si quis
trassati a pro
acceptaverit 1)

in cambio defini
Solentiam inci
[Weisbrief]
ert. ferorans
facienda in
[Weis] die
vocat. Hoc
itur; si enim
facienda, con
] in intra even
ras; cambium i
solventi iace
llatur 1).

19.
cambialibus scri
cantur, alterius 1)
[Weis]

WILH. KÜSTNER *de mensura et annali praescriptione litterarum cambialium*. Lips. 1711.

- 3) IO. IOACH. SCHOEPPER *de litterarum cambialium acceptatione*. Frf. 1684. SAM. STRYK *de cambialium litterarum acceptatione*. Hal. 1698.
- 4) Beck p. 135.

§. 621.

Acceptans elapsis *induciis cambialibus* 1) [Discretionis, Respit, Nach, Ehrentage] sub obligatione clausulae cambialis solvere cogitur 2). Si praesentans in mora accipiendi sit, pecuniam in iudicio *deponere* 3) potest, quo ipso se ab omni discrimine cambiali liberat. Ipsa ceteroquin solutio suo modo per *adsignationem* 4) *contractionem* i. e. delegationem et *scontrationem* 5) s. compensationem fieri potest, nisi lex, pactum et obseruantia obstet, et in casu *scontrationis* omnibus, quorum interest, praesentibus, res in libro *scontrationum* publico [Scontro, Marktbuch] designetur.

- 1) IO. CHR. FRANKE *de induciis ad litteras cambiales soluendas eorumque termino addi solitis, vulgo von Discretionstagen*. Hal. 1715.
- 2) REINHARTH ad Christ. I, 75. p. 199sq.
- 3) IO. W. GOEBEL *de depositione pecuniae iudiciali in processu cambiati obuiente cum solutione coniuncta*. Helmst. 1726.
- 4) SAM. STRYK *de assignationibus mercatorum*. IO. RIER, STENGER *de assignationibus mercatorum*. Lips.

Lipl. 1712. C. A. RITTER *de idea prima et genuina adsignationis et cambii trassati.*

5) Beck c. 10. §. 8.

§. 622.

Si se soluturum negat trassatus, aut facta semel acceptatione solutionem denegat, tum praesentans *protestationem* 1) interponit, et illo quidem casu reliquis mercatoribus litteras cambiales offert, si forte quis easdem *in honorem litterarum cambialium adimplere* 2) velit; quo non facto trassanti ipsum cambium cum protestatione mature transmittit; hoc autem aduersus ipsum acceptantem s. trassatum actione cambiali experitur, vt aut soluat, aut in carcerem concedat 3).

- 1) IO. IAC. VFFENBACH *de protestatione in cambiis.* C. G. Knorre: ob der Trassat, wenn er den auf ihn trassirten Wechsel nicht nach dessen Inhalt, sondern dem Ausgeber zu Ehren acceptiren will, zu Erhaltung seines Regresses gegen denselben eben sowol als ein Dritter vor Notarien und Zeugen protestiren müsse? in den rechtl. Abhandl. und Gutachten. p. 281qq. Beck c. 8. §. II. p. 3101qq.
- 2) CHR. THOMASIVS s. resp. IO. CHR. FRANKE *de iure adimplementi litterarum cambialium honoris causa.* Hal. 1715.
- 3) Beck c. 6. §. 2. p. 2271qq.

CAPVT II.
DE IVRE SVCCESIONVM.

SECTIO I.
DE SVCCESIONE PACTITIA.

TITVLVS I.
DE SVCCESIONE PACTITIA INTER
NOBILES.

§. 623.

Cum iura germanica singularum prouinciarum et urbium subditis ius concedant, pactis suis iuri communi derogandi (§. 55.), et eiusmodi dispositiones pactitias de successione quoque sancte obseruari velint (§. 427.); facile est animaduertendum, *pacta successoria* 1) s. conuentiones de hereditate in alterum transferenda, quae ab antiquissimis inde temporibus 2) constanti Germaniae vsu obtinuerunt, etiamnum *valida esse, etiamsi iuramento non confirmata* 3) fuerint; licet ius Romanum in alia omnia iuerit, et eiusmodi pacta, tanquam vota captandae mortis, bonisque moribus contraria, condemnauerit 4).

- 1) IO. PHIL. RINGLER *de pactis illustrium successoris*. Frf. 1693. NIC. BEISIVS *de statutis, pactis et consuetudinibus familiarum illustrium et nobilium*. Arg. 1699. F. A. GREINER *de successione principum et illustrium personarum lege vel pacto obuemente*. Erf. 1715. IO. FLOR. RIVINVS *de pactis successoris*. Lips. 1730. 1746. CONR. WILH. STRECKER *de doctrina successione pactitiae eiusque usu et abusu in Germania*. Erf. 1738. IO. PETR. DE LVDEWIG *diff. iur. Rom. et german. in pactis de superstitis heredio*. Hal. 1741. IO. PETR. BANNIZA *de pactorum successoriorum praecipue familiarum illustrium constanti in Germania valore*. Wirc. 1748.
- 2) IVST. HENN. BOEHMER *de successione hered. coniugum ex pact. dotal. c. I. §. 8.* IDEM *de fundamento pactorum ad fideicommissa inclinantium c. I. §. 4.*
- 3) PHIL. BALTH. GERDES *de validitate pactorum successoriorum etiam iuramento non confirmatorum*. Gryph. 1729. REINHARTH ad Christ. II, 15. p. 32 sq. *Scrubens Nebenst. T. V, p. 53. not. d* ibique citati.
- 4) REINHARTH VI, 20. p. 49 sqq.

§. 624.

Pacta successoria licet mutuo consensu iniiri debeant, non tamen ideo mutuam successionem sua natura tribuunt, cum non sint absolute reciproca 1). Ceterum cum hisce pactis vel de rebus iam competentibus in vim successionis disponatur, vel res nondum competentes iisdem adquirantur, vel ius ad successionem conferuetur, vel denique eidem renuncietur:

cietur: caussa iam reddi potest, cur pacta successoria a Ictis in dispositiua, adquisitiua, conseruatiua et renunciatiua describantur.

1) ANT. LVD. SEIP *de successione germanica pactio haud reciproca.* Goett. 1751.

§. 625.

*Pacta dispositiua in rebus auitis s. fideicommissis familiae (§ 44. 553.) semper consensu eorum, quibus ius succedendi ex pacto et prouidentia maiorum competit (§. 555.) condenda sunt 1); quo non impetrato omnino inuvalida esse intelliguntur 2). Sin vero agnati a primo acquirente descendentes, vel ex alio titulo successuri non amplius adsint: *ultimus suae gentis* 3) [Stammhalter], de successione libere disponit; et cum pacta sua natura sint irreuocabilia: sequitur, factam eiusmodi dispositionem nec pacto nec testamento reuocari posse 4).*

1) SAM. STRYK *de fideicommissorum illustrium constitutione et dispositione.* Hal. 1701.

2) IO. FRID. HERTEL s. resp. GOTTL. AD. HENR. HEYDENREICH *de alienatione fideicommissorum familiae vel omnibus etiam de familia consentientibus illicita.* Ien. 1737. G. W. WAGNER *de mutatione successionis in familiis illustribus.* Gieff. 1740. C. L. STIEGLITZ *de fideicommissis familiae ab iis, quorum interest, sublatis ad decif. elect. sax. io.* Lips. 1752.

3)

- 3) SAM. FRID. WILLEMBERG *de iure ultimi gentis suae*. Ged. 1733. Ien. 1735.
 4) REINHARTH *ad Christ. I.* 44. p. 168 sqq.

§. 626.

Ex pactis successoriis adquisitiuis 1) pactum confraternitatis et ganerbinatus praesertim notatione dignum. *Pactum confraternitatis* 2) [Erbverbrüderung] est conuentio duarum pluriumque familiarum illustrium nobiliumque de bonis determinatis familiae extinctae in superstitem familiam iure successionis transferendis; in cuius rei memoriam paciscentes sibi inuicem fratrum 3) titulum conferre solent; quae pacta sin super bonis feudalibus ineantur, domini directi consensum omnino requirunt 4).

- 1) I. H. MÜNCH *de pacto hereditatis inter illustres feminas adquisitiuo*. Gießl. 1715. *Mosers Staatsrecht* T. 17. p. 1. sqq.
 2) DOM. ARVMAEVS *de confraternitatibus, confederationibus et pactis successoriis principum et familiarum illustrium*. Ien. 1614. 10. VOLKM. BECHMANN *de confraternitate Principum*. Ien. 1650. IDEM *de confraternitatibus illustrium familiarum in ciuitate Germanorum*. ibid. 1666. 10. PHIL. STREIT *de pacto confraternitatis inter nobiles aliosque priuatos moribus usitato*. Erf. 1718.
 3) Joh. Jac. *Mosers* progr. von dem Brudertitel unter grossen Herren, besonders den gekrönten Häuptern. Frankf. 1737. CHR. LVD. CRELL *de adoptione in locum fratris non monstrosa*. Viteb. 1748. 1755. S. 9. p. m. 50 sqq.
 4) SAM. STRYK *de succ. ab int. diss.* 8. c. 7. S. 18.

§. 627.

Pacta ganerbinarium 1) ex pristina iuris manuarii licentia deriuanda sunt 2), et generatim denotant societates nobilium de condominio certorum bonorum immobilium, mutuae defensionis causa, initas 3). Pacta quibus haec ganerbia constituebantur, eiusque fines limitesque definiiebantur, *pax burgi* s. *Burgfriede* 4) adpellabantur (§. 525.). Restituta pace publica cum principalis ganerbinorum finis, mutua nempe defensio, cessaret: pleaque etiam ganerbia penitus euauerunt 5).

- 1) IAC. WERN. KYLLINGER *de ganerbiis castro- rum*. Tub. 1620. Joh. Leib von Ganerben und der Ganerbenhäusern. Cob. 1620. et in ESTORIS *Fleinen Schrift. T. II. p. 395/99.* MART. ZACH. CRAMER l. resp. FRID. IAC. LEICKHER *de ganerbinatu*. Lips. 1677. et apud ESTOREM l. c. p. 433/99. NIC. CHR. LYNKER *de ganerbinatu*. Ien. 1689. IO. NIC. HERTIVS *de ganerbinatu*; apud ESTOREM l. c. p. 721/99. IO. WILH. WALDSCHMID *de pactis ganerbinarium s. Burgfrieden*. Marp. 1725. IO. FRID. SCHERZ *de pactis ganerbicis familiarum illustrium in I. R. G.* Arg. 1739.
- 2) *diff. mea de reliquiis iuris manuar. in iure publ. et priu. S. 14. p. 43/9.*
- 3) GE. LVD. BOEHMER *de iurib. ex statu milit. German. pendent. c. 3. S. 4. p. m. 72/9.*
- 4) WALDSCHMID §. 8. exempla eiusmodi pactorum sistunt KVCHENBECKER in *anal. hass. P. II. p. 410/99.* ESTOR in *den Flein. Schrift. T. III. p. 61/99.* et PVFENDORF *obs. III. 20.*
- 5) L. S. 1500, t. 9. 1521, t. 12. 1548, t. 20.

§. 628.

Differunt ab his ganerbiis *burgmanniatus* 1) [*Burgmannschaften*] licet et illi hodie plerumque ganerbinatus adpellentur. Habuerunt nempe Imperatores Principesque sua *burga* s. castra (§. 277.) quibus comes castri [*Burggraf*] praeerat; quae rite defendi quum Imperatorum Principumque admodum interesset: factum inde, vt nobilibus sub nexu feudali *custodia castrensis* [*Burghude*] conferretur, ipsisque ideo varia beneficia ex pertinentiis castri assignarentur, qui inde *castrenses* [*Burgmanner*] nouiori autem aetate Ganerben vocati sunt. Iam cum hae familiae in societatem castralis custodiae peragenda caussa abirent: mutuae etiam amicitiae et concordiae leges sancitae, eaeque conuentiones quoque pacis burgorum s. *Burgfrieden* nomen sortitae sunt, licet in iisdem de mutua successione non agatur, cum castrensis s. burgmannis condominium utile castri plane non competat 2).

- 1) egregie rem omnem expediuit et exemplo potissimum *burgmanniatus friedbergensis* illustrauit BOEHMERVS l. c. c. 3. §. 619q. p. 771qq.
- 2) elegans exemplum eiusmodi burgmanniatus in castro Grubenhagen sinit Köhler in den Münzbelust. T. XI. p. 149.

§. 629.

Pactum successorium renunciatiuum 1) est conuentio de iure hereditario in fauorem alterius

terius dimittendo. Sin tamen renunciāns sibi hereditatem extinctis iis, in quorum fauorem renunciāuit [auf den ledigen Anfall] saluam esse iubet, *paſtum renunciatiuum reſeruatium* 2) adpellatur. Iam cum haec renunciatio vel a filiabus in fauorem masculorum, vel a postgenitis vel minoribus in fauorem primogenitorum vel maiorum fieri possit: de singulis etiam sigillatim videamus.

1) I. H. WALDSCHMID *de paſto renunciatiuo*. Arg. 1674.

2) REINHARTH ad Christ. I, 70. p. 74. Cramer: vom Unterschied zwischen einem Vorbehalt des ledigen Anfalls und der Collateralfälle P. 10. der Weglar. Nebenst. p. 133/99.

§. 630.

Quod primo ad *renunciationem filiarum nobilium* 1) attinet: hoc expediti iuris est, *feminas nobiles*, cum finis sint familiae (§. 193. 194.) *iure antiquo et medio a ſucceſſione in praedia auita* ad conſeruationem ſplendoris familiae (§. 37.) penitus *excluſas* fuiſſe 2). Hinc masculi etiam remotiores ipsis praeferebantur, nisi gens nobilis partitionem, quam Grund- et Erbtheilung 3) vocant, fecisset, quae omnem inter diuidentes agnationem extinguebat; quo casu filiae saepius prae agnatis remotioribus admittae esse leguntur 4). *Renunciatione* vero opus non videbatur, cum
feminis

feminis ius succedendi non competeret, ad-
eoque nec de eius dimissione quisquam cogi-
taret §).

- 1) HENR. BREVLAEVS de more renunciandi, quem
Germaniae principum, comitum, baronum, no-
bilitumque filiae, si quando nuptui collocantur, ob-
servare solent. Frf. 1593. 8. IO. BACKMEISTER
de renunciatione filiarum illustrium. Arg. 1682. in
MOSERI diss. iur. publ. p. 969 sqq. SAM. STRYK
de filia nobili renunciante. Frf. 1686. HENR.
COCCEII de renunciationibus et reservationibus
filiarum illustrium. Frf. 1714. N. A. BREYER de
renunciationibus filiarum illustrium. Heidelb. 1717.
NIC. HIER. GYNDLING errores pragmaticorum
de renunciatione hereditatum filiarum illustrium.
Hal. 1729. IO. VLR. CRAMER de pacto heredi-
tario renunciatio filiae nobilis. Marburg. 1731.
ADEM de pacto filiae nobilis hereditatis renuncia-
tae reservatio. ibid. 1734. HENR. CHR. SEN-
KENBERG de renunciationibus filiarum illustrium,
in Volum. meditat. (Gieß. 1740. 8.) pag. 408 sqq.
IO. MICH. DAHM de natura renunciationis vis 311
einem ledigen Anfall. Mog. 1746. IO. HENR.
BOCRIS larva renunciationibus filiarum illustrium
et opinioni desuper, licet communi, detracta.
Bamb. 1750.
- 2) COCCEII §. 8 sqq. LVDOLF P. I. obs. 28. 31.
- 3) IO. GE. ESTOR de terrarum partitionibus illu-
strum Germaniae inter se, praesertim ea, quae
vocatur Todtheilung illorumque effectis quoad
successionem. Marp. 1746. IO. STEPH. PÜTTER
de normis decidendi successionem illustrium contro-
versam. Goett. 1757. §. 49 sqq.
- 4) J. J. Reinhard vom Erbsolgsrecht der Töchter
vor den Stammvattern in teutschen Reichsallodien.
Gieß. 1746.

- 5) IO. PHIL. HAHN *de exclusione filiarum illustrium ab alodio legitime ex iure et moribus patriae, vane ex renunciationibus quibuscumque petenda.* Mog. 1755.

§. 631.

Introducto autem iure peregrino, cum metus esset, ne filiae ex huius principiis ad successionem cum fratribus vocarentur: renunciationes inualuerunt, licet eae numquam pro re merae facultatis haberentur, aut feminas ob non factam renunciationem ius succedendi accepisse legamus 1). Quod autem ad *usum et effectum renunciationum ex iure hodierno* attinet: *inter illustres* primo ius antiquum ubique seruatum, adeoque nec hodie filiae, etiamsi non renunciauerint, vel renunciare nolint, ius succedendi in bonis auitis habent 2). *Inter nobiles* vero res aliquantum mutata. Cum enim qualitas bonorum stemmatica s. fideicommissaria, ad demonstrandam feminarum exclusionem, non omnino praesumatur, sed ex pactis familiae, dispositione primi adquirentis, privilegio vel obseruantia probari debeat (§. 553.): sequitur, probata demum hac qualitate stemmatica feminas nobiles excludi, quo casu circa renunciationem eodem cum personis illustribus iure vtuntur 3).

1) GVNDLING c. 2. §. 4. 5. p. 26 sqq.

2) HAHN c. 3. p. 39 sqq.

3) IO.

- 3) IO. STEPH. PÜTTER *de iure seminarum adspirandi ad fideicommissa familiae, et de earum renunciatione quae sit extincta iam stirpe masculina vulgo nach dem ledigen Anfall.* Marburg. 1745. IDEM *de normis* §. 21 sqq. IDEM *in den außers. Rechtsfällen* p. 156 sqq.

§. 632.

Iam cum haec feminarum renunciatio in fauorem tantum gentis masculinae fiat, aut fieri praesumatur: sequitur, extincta gente mascula easdem, etiam non facta reservatione 1), ad successionem regredi; unde *heredum regredientium* [Regredienterben] nomen nanciscuntur 2). Quo autem ordine succedant, non vna omnium est sententia; aliis feminae, quae primo acquirenti proxima est, aliis filiae ultimi suae gentis, aut quae eidem proxima est, successionem deferentibus. *Inter illustres* haec controuersia nondum decisa est 3). Quod autem ad *nobiles* attinet, potior videtur eorum sententia, qui *filiam ultimi defuncti* vel eidem proximam praeferrere iubent. Licet enim *omnes feminae* a primo acquirente descendentes *ius habeant succedendi*, extincta gente masculina: *ordo tamen successionis secundum omnia iura*, quae unquam in Germania obtinuerunt, et etiamnum obtinent, *semper ab ultimo defuncto* ducitur, adeoque inter *nobiles* etiam obtinere debet, donec exceptio ex legibus vel obseruantia doceatur; praeser-

tim cum renunciatio plane necessaria non fit, nec verum ius succedendi feminis ante extinctam gentem masculinam competat 4).

- 1) F. C. HARPPRECHT *de regressu ad bona ab illu-
sribus praecipue filiabus renunciata etiam in casu
stemmatis prorsus sublatis vere et solum apparenter
praeculso.* Tub. 1711.
- 2) PÜTTER *de iure feminar. adspir. ad fideic. famil.
c. 3. §. 27 sqq. p. 24 sqq.*
- 3) PÜTTERI *elem. iur. publ. §. 679. p. 812.*
- 4) ad vniuersam hanc controuersiam sequentia scri-
pta eristica pertinent: IO. VLR. CRAMER *de pa-
cto hereditario renunciatio filiae nobilis.* Marp.
1731. IDEM *de pacto filiae nobilis hereditatis
renunciatae reseruatino.* ib. 1734. HENR. CHR.
SENKENBERGII *diff. qua filiam gentis suae vlti-
mam in regnis et principatibus priuatiue succedere
ostendit.* Goett. 1736. *recusa sub titulo: de suc-
cessione filiarum in regnis et principatibus; cum
additionibus et appendice de successione austriaca;
et cum praefat.* GE. WILH. LVD. BENEKENII
de renunciationibus et pactis reseruatius. Gieff.
1742. IO. VLR. CRAMERI *diff. qua iura genuina
de renunciationibus, clausulis successionis reserua-
tius, harumque valore et successione hanoica, Ser.
Principi Du. Wilhelmo Hassiae Landgrauio com-
petente vindicantur.* Marp. 1736. HENR. CHR.
SENKENBERGII *disquisit. vltior occasione suc-
cessionis hanoicae de iure succedendi proximioris
feminae illustris prae remotiore.* (Darmst.) 1737.
Elegantem vniuersae controuersiae ideam exhibent
Niettelblatts *Hallsche Beyträge zur jurist. gel. Hi-
storie T. I. p. 309 sqq.*

§. 633.

Alterum pactum successorium renunciatiuum est *primogenitura* 1) qua continetur conuentio omnium quorum interest, de successione indiuidua in primogenitum ita conferenda, vt semper primogeniti primogenitus succedat, et primogeniti linea masculina extincta successio ad secundogenitum cet. deferatur; qua ipsa de causa quum *successio* non ex gradus proximitate, sed lineae praerogatiua censeatur, *linealis* 2) adpellatur, eiusque vniuersa ratio sine dubio in conseruatione splendoris familiae et euitanda omni diuisione hereditatis sita est.

- I) IO. MEHLBAVM de iure primogeniturae. Helmst. 1611. IAC. THOMASIVS de iure primogeniti. Lips. 1657. SAM. KEYHER de iure primogenitorum. Goth. 1666. 12. IO. IOACH. ZENTGRAV de praerogatiua primogeniti quoad successionem. Vit. 1668. CASP. QVESTEL de primogeniturae vi et conditionibus. Ien. 1671. IO. PHIL. SLEVOGT de iure primogeniturae et maioratus. Ien. 1694. IO. SCHVLZE de primogenitura cui e geminis ad iudicanda. Erf. 1695. FEL. SPITZ de successoribus ex iure primogeniturae. Alt. 1696. CHR. LVD. STIEGLITZ de immutabilitate iuris primogeniturae. Lips. 1699. GE. MELCH. DE LVDOLF de introductione iuris primogeniturae. Ien. 1703. 4. 1733. f. IO. LVD. WIEDERHOLT de praerogatiuis primogenitorum illustrium. Herbip. 1714. FRID. CAR. VOIT A SALZBURG de emolumentis territoriorum Germaniae ex iure primogeniturae descenditibus. Lips. 1718. FRANC. GE. ANDR. HEILAND de successione secundum ius primogeniturae.

Erf. 1734. 10. SIM. SEYFRIED *de iure primogeniturae consuetudine introducto*. Marp. 1735. 10. VLR. CRAMER *de valida et inualida iuris primogeniturae abolitione*. Marp. 1739. GE. WILH. WAGNER *de mutatione successione in familiis illustribus*. Giesl. 1740. 10. GOTH. DAVER *de primogeniturae sine consensu superiorum ordinata*. Lips. 1733.

- 2) 10. WOLFG. TEXTOR *de successione ex linea*. Heideb. 1685. 10. SCHILTER *de natura successioneis feudalis, et linealis successioneis origine atque usu in foro germanico*. Arg. 1691. FRID. VLR. PESTEL *de iudice in dubia successione lineali et graduati Principum*. Rint. 1719.

§. 634.

Ad introducendam primogenituram consensum postgenitorum, agnatorum, dominique directi requiri, expediti iuris est, siue eadem pacto, siue testamento, lege aut consuetudine introducatur. *Principis autem consensus* an ex necessitate a nobilibus petendus sit, si de bonis mere allodialibus quaestio est, admodum disceptatur. Iam cum in plurimis territoriis 1) libertas nobilium expressa lege haud circumferibatur, et conseruandi familiarum splendoris eadem inter nobiles, quae inter illustres, ratio sit: sequitur, nobilibus omnino primogeniturae introductionem in dubio permitti oportere. Enimuero cum semper metus sit, ne suprema territoriorum dicasteria ex rationibus politicis contra hanc succedendi rationem priuata auctoritate introductam pro-

pronuncient: *consultius est, rem omnem Principis consensui et confirmationi committere* 2). Idem fere de *abolitione iuris primogeniturae rite introductae* dicendum.

- 1) *Mosers Staatsr. T. 13. p. 474 sq.* In Silesia Principis consensus necessarius LVNIG *corp. iur. feud. germ. T. II. p. 261.* Idem sancit *Sincere pommerische Lebensconstit. t. 2. §. 2.* ibique SCHWEDER *p. m. 21.* quod in omnibus terris brandenburgicis sublatum in *const. von Allodificirung der Lehen d. 1717. §. 4. p. m. 311.* apud SCHWEDERUM, ubi primogenitura libere iniiri et gratis confirmari iubetur.
- 2) LVDOLF P. *spec. §. 13.* I. F. WAHL *de sententiarum summorum S. R. L. tribunalium contra Principes apanagiatos exsequutione §. 5. pag. 12.* PVFENDORF *obl. I. 195.*

§. 635.

Iam cum introducta semel primogenitura vniuersa hereditas ad primogenitum deuoluatur, omnisque adeo diuisio prohibeatur: cauendum omnino est, ne *postgeniti* vitam primo acquirente et natalibus suis indignam iniire cogantur; quem in finem communi paciscentium consensu vel iudicis arbitrio de *alimentis* ipsis prospici solet, quae olim *deputatum*, postea *legitima* 1), vel pro diuersa postgenitorum conditione *apanagium* 2), *paragium* 3) vel *freragium* 4) dicebantur, auctisque primogeniti redivisibus omnino augentur 5).

- 1) HENR. CHR. SENKENBERG *de grauatione in legitima Romanis et Germanis usitato*. Goett. 1738. IO. IAC. MOSER *de legitima S. R. I. statuum liberorum viriusque sexus tam legitimorum s. ex aequali s. inaequali matrimonio procreatorum quam naturalium*. Frf. 1738. in *EIVSD. selectis iur. publ. et priuat.* p. 182-238.
- 2) ex filia scriptorum de apanagio potissimum notandi: GE. HENR. SPRINGSFELD *de apanagio*. Erf. 1641. Brem. 1664. IO. SCHILTER *de paragio et apanagio*. Arg. 1701. IO. NIC. HERTIVS *de commentitia apanagii et paragii distinctione in I. R. G. principatibus et comitatibus*. Giess. 1709. in *opusc. Vol. 2. T. 2. p. 59 sqq.* IO. HENR. BOECLER *de iure primogeniturae et apanagii*. Arg. 1712. haec aliaque compilata sunt in IOACH. MEIERI *corpore iuris apanagii et paragii*. Lemgou. 1727. f.
- 3) LOTH. SIGISM. A MINKWITZ *de paragio*. Vit. 1697.
- 4) CAR. DU FRESNE in *diff. II. ad JOINVILLAM*, germanice versa in PISTORII *amoenit. T. I. p. 61 sqq.*
- 5) IO. STEPH. PÜTTER *de augendo apanagio auctis redditibus primogeniti regentis*; cum praefatione I. A. KOPPII *de incongrua adplicatione paragii et apanagii improprii ad familias Germanorum illustres*. Ien. 1745. cf. etiam Heineccii *vermischte Anmerk.* p. 340 sqq.

§. 636.

Maioratus 1) magnam quidem cum primogenitura affinitatem habet, in eo tamen differt, quod successio indiuidua non ex lineae praerogatiua deuoluatur, sed ad eum, qui natu

natu maior est in familia, deferatur 2). *Minoratus* 3) denique contrariam seruat succedendi rationem, cum vniuersa successio vel pars eius praecipua ad minorem natu sine lineae praerogatiua in familia deuoluatur.

- 1) IO. AD. GREGOROVIVS *de iure maioratum*. Reg. 1717. FRID. LVD. COMES A SOLMS *de maioratu*. Lipf. 1729. IO. IOD. BECK *de licita maioratum et fideicommissorum familiae alienatione*. Alt. 1732. CHR. RENAT. BRAVN *de legato libertatis in bonis maioratum*. Reg. 1755.
- 2) *commoda eius et incommoda percenset illustriss. COM. A SOLMS* S. 27-29. p. 5. sqq.
- 3) IO. VLR. CRAMER *de minoratu in familiis illustribus*. Marp. 1738.

§. 637.

Pacta denique successoria conseruatiua sunt conuentiones, quibus ius hereditarium iam competens consensu eorum, quorum interest, denuo confirmatur, quae adeo non peculiarem pactorum successorium speciem constituunt 1), sed pactorum accessoriorum (§. 601.) loco habenda sunt, cum ad securitatem quorumcumque pactorum successiorum iniri soleant.

- 1) LEYSER sp. 44.

TITVLVS II.

DE PACTIS SUCCESSORIIIS CIVIVM
ET RVSTICORVM.

§. 638.

Burgenses licet eadem facultate pacta successoria condendi vtantur, ob cessantem tamen inter ipsos conseruationem splendoris familiae non adeo frequenter iure pactorum successoriorum reguntur, praesertim cum maior inter ipsos liberiorque sit testamentorum vsus. Ipsorum tamen *pacta nuptialia* (§. 427. 428. 429.) et conuentiones de *vnione prolium* contrahenda (§. 487. 488.) graue omnino pactorum successoriorum exemplum sistant; de quibus tamen supra, quod satis est, exposuimus.

§. 639.

Quod tandem ad *rusticos* attinet, rariora inter eos sunt pacta successoria, cum bona sua non optimo iure possideant (§. 362. sq.), adeoque de iisdem nec pacto, sine domini consensu, disponere queant. Quae autem de *praecipuo* s. *Borqus*, de portione patri decrepito filio curiam cedenti adsignanda [alte *Eheil*, *Allvaterrecht*] dicenda sunt, supra iam occupauimus (§. 365. 366.).

- 1) vide tamen *Estors Beschreibung einer bauerlichen Ganerbschaft im Grunde Breidenbach*: T. II. der *Flein. Schrift.* p. 367. sqq. *J. H. von Cramer vom Minorat bey Bauergütern*; P. VII. der *Wenzlar. Nebenst.* p. 162. sqq.

SECTIO II.

DE SVCCESIONE TESTAMENTARIA
GERMANORVM.

TITVLVS I.

DE SVCCESIONE TESTAMENTARIA
INTER NOBILES.

§. 640.

Testamentorum 1) olim nullus omnino usus fuit in Germania 2). Mature tamen artibus cleri 3), et introductione iuris peregrini frequentari coeperunt. Facile ergo est ad animaduertendum, vniuersam fere de successionem testamentaria doctrinam ex praeceptis iuris peregrini diiudicari oportere, hodieque adeo testamenta eundem in Germania fauorem 4) experiri; quem ius commune ipsis assignauit, nisi facultas testandi ex rationibus peculiaribus iuris patrii restricta esse intelligatur 5).

1)

- 1) SAM. STRYK *de cautelis testamentorum*. Hal. 1703. IO. AD. KOPP *de testamentis Germanorum indicalibus et sub dio conditis, vulgo: ungehabt und ungehabt; et de origine et usu testamentorum apud veteres Germanos ac differentia inter testamenta Germanorum atque Romanorum*. Frf. 1736. H. Müllers historisch juristischer Tractat von den Testamenten und letzten Willen, Geschichten, Ordnungen und Erbverträgen. Hamb. 1750.
- 2) MATTHAEVS *de paroen. p. 243 sqq.* GE. CHR. GEBAVERI *progr. de iure successionum apud veteres Germanos*. Goett. 1753.
- 3) KOPP l. c. §. 3.
- 4) W. H. BRVCKNER f. resp. IO. IAC. DE ZWIERLEIN *de favore vltimarum voluntatum*. Ien. 1721.
- 5) IO. CHR. SCHACHER *de restricta testatoris potestate*. Lips. 1706. IO. GOTTL. HEINECCIUS *de testamenti factione iure germanico artibus limitibus passim circumscripta*. Hal. 1736. IO. IOA. REINECCIUS in *diff. Germania successionis testamentariae quondam ignara, an hodieque et magis faueat*. Vit. 1740.

§. 641.

Iam licet illustribus quoque ac nobilibus testandi facultas omnino competat: non eadem tamen conditione cum priuatis vtuntur (§. 70.). Scilicet cum pleraque illustrium nobiliumque bona sint auita, eaque non ex beneficio vltimi defuncti, sed ex pacto et prouidentia maiorum ad proximos agnatos [Stamms- und Lehensvettern] deuoluantur (§. 555.): sequitur, possessorem super his non nisi

si agnatorum consensu 2) posse testari, nisi forte sit ultimus suae gentis (§. 555. 625.) vt adeo nec pater filium *exheredare* posse videatur, cum filius non ipsius sed maiorum beneficio succedat. *Super adquisitis* autem bonis libera nobilium quoque testamenti factio (§. 553.), nisi quod et circa haec pactis familiae (§. 44. sq.) vel introducta primogenitura (§. 633. sq.) maioratu (§. 637.) vel minoratu (§. 637.) possessorum disponendi facultas ad maiorem familiae splendorem saepenumero restringatur.

- 1) VLR. AB EYBEN *de testamento principis vel comitis S. R. I.* Giesl. 1662. T. II. opp. p. 378 sq. GE. AD. STRUVIUS *de testamentis Principum imperii.* Jen. 1688. PAUL. GOTH. GAMBS *de testamentis Principum ordinandis.* Arg. 1690. H. COCCHEI *de testamentis Principum.* Erf. 1690. SAM. STRYK *de principe testatore.* Hal. 1701. GE. WILH. LVTHER *de testamentis Principum.* Alt. 1707. I. H. FELZ *de testamentis Principum imperii.* Arg. 1709. EB. SIGISM. WINCOP *de eo quod circa Principis imperii dispositionem testamentariam iustum est.* Erf. 1732. IO. GE. MVHLHAYSE *de testamentis Principum.* Marp. 1733. TOB. IAC. REINHARTH *de testamento Principis imperii ecclesiastici.* Goett. 1741.

- 2) IO. DAN. STENGER *de ultima voluntate ad probationis et consensus indiga.* Erf. 1746.

TITVLVS II.

DE SVCCESIONE TESTAMENTARIA INTER
CIVES ET RVSTICOS.

§. 642.

Ciues longe liberiori testamentorum con-
dendorum facultate vtuntur, quam no-
biles, eorum tamen testamenta in caussis tan-
tum non omnibus ex regulis iuris communis
conficiuntur: sunt tamen et inter hos quae-
dam instituta testandi facultatem restringentia.
Hinc bonorum hereditariorum (§. 556.) in
familia conseruandorum caussa introductum
est *ius reuolutionis s. recadentiae* 1), vi cuius
bona ad proximum heredem eius lineae, vnde
peruenerunt, regrediuntur, quod testa-
mento imminui nequit 2). Eadem de caussa
feminae alibi haud libere testantur 3). *Adfi-*
ctae valetudinis homines etiamnum in quibus-
dam territoriis testari non possunt (§. 203.
204.) quod de *bagestolziis* quoque dicendum
(§. 410.) et suo modo de *peregrinis* 4) (§. 217.
222.). Alibi *pubertas testamentaria* anno 18.
demum contingit 5), vt taceam iure Slesui-
censi testamenta non nisi Principis consensu
confici oportere 6).

1) GE. HENR. BRÜCKNER *de iure recadentiae*. Erf.
1689. IO. IAC. SORBER *de iure reuolutionis et*
recadentiae. Marp. 1755.

2) quod

- 2) quod de iure Leodiensi, ducatus Iuliae et Montium, Frisiae orientalis et comitatus Marcani probavit SORBER §. 10. p. 131qq. de Duisburgo vid. LVDOLF P. 3. obs. 297.
- 3) ius lub. II, I, 14. hamb. III, I. §. 13. 14. 17. IVST. HENN. BOEHMER de testamentis mulierum. Hal. 1741. T. IV. exerc. p. 843 sqq. IDEM de prudentia iuris lubecensis in materia successionis testamentariae. Hal. 1708.
- 4) IO. CHR. VLR. TRESENREYTER de his qui heredes institui prohibentur. Goett. 1760.
- 5) exemplis ex iure austriaco, bohemico, Palatinatus superioris, badensi, palatino electorali, celenfi, hadelenfi, bremenfi, otterndorfensi, lüneburgenfi, prutenico, ditmarfico, henricopolitano, petitis hoc demonstravit IO. HEVMANNVS de pubertate testamentaria Germ. §. 6. T. I. exercit. p. 3. 4.
- 6) vi edicti de 1708, quod adlegat HEINECCIUS cit. diss. §. 13.

§. 643.

Testamentorum conficiendorum sollemnitates iure Romano definitae nullibi quidem abrogatae sunt. Sunt tamen quaedam Germaniae iura, quae Romanum testamenti condendi modum variis tricis implicatum dissuadent 1). Certe tutiora sunt quae Germanis perplacuerunt *testamenta publica* 2), quae vel priuatim conscripta in iudicio deponuntur, dato tantum testatori instrumento depositio- nem legitime factam testante [Recognitionis *Schein*]; vel praesente iudice, actuario 3) et necessario

necessario senatorum vel civium numero 4) in aedibus testatoris, consignantur, et testatori praeleguntur 5).

- 1) Oberpfälz. L. R. t. 3. Culmb. L. D. t. 9. §. 3. Würtemb. L. R. P. 3. t. 3. Baden. L. R. P. 5. t. 4. Nass. L. D. P. 3. c. 2. Solm. P. 2. t. 23. Pfälz. P. 3. t. 3. ref. francof. P. 4. t. I. §. I. hamb. P. 3. t. I. a. I. Lüneb. P. 4. t. I.
- 2) HENR. CHR. L. B. DE SENKENBERG *de testamenti publici origine et sollemnitatibus extrinsecis secundum ius Romanum et patrium*. Goett. 1736. EIVSDEM weitere Ausführung von gerichtlichen Testamenten bey den Teutschen. *ibid.* 1736. IO. CHR. BALSER *de forma testamenti iudicialis externa ex rationibus iuris Romani et patrii*. Giesl. 1745. CHR. VLR. GRUPENII *obl. I. de forma testamentorum iudicialium et priuatorum in scriptis, et de sinceritate testamentorum sub testificatione actorum sine testium indubitata fide servanda, vallanda, munienda; II. de depositione testamenti ad acta ex formula constitutionis electoralis saxonicae*. Hann. 1753. Cramer: ob ein testamentum soli Consuli in aedibus eius priuatis, absentibus scabinis et actuario insinuat pro valido iudiciali, indeque vitio visibili carente zu halten? P. 10. *der Wegzlar Nebenst.* p. 73/99.
- 3) IAC. FRID. LVDOVICI *de actuarii praesentia in actu testandi*. SENKENBERG *cit. diss. c. 3. §. 12. c. 4. EIVSDEM* weitere Ausführung c. 4. 5. p. 23 sq. Anorrensrechtl. Abhandl. p. 59 sqq. REINHARTH ad Christ. IV, 15.
- 4) qua de re expositis multorum statutorum iuriumque prouincialium locis egregie exposuit HEVMANNVS T. I. exercit. sp. 2-7. quem non excrigo.
- 5) I. H. BOEHMER *de testamento non praelecto*. Hal. 1699. T. IV. exerc. p. 899-942.

TESTAM

Quae
cessionis
iure per
ca aditio
sim vsu
rat. H
iuris Ro
stamenti
particul
datio ite
nisi quon
nubialer
totum v

1) DAN
mod
Ffr
2) GE
stii
cen
3) 10.
stii
17
4) HE
tima

Rustic
et magis
iure poss

§. 644.

Quae reliqua sunt testamentorum et successione testamentariae iura, fere omnia ex iure peregrino petuntur. Varias tamen circa *aditionem hereditatis* 1) sollemnitates passim vsu receptae, quas ius peregrinum ignorat. *Heredis institutio* 2), quae ex sententia iuris Romani caput est et fundamentum testamenti, ex dispositione quorundam iurium particularium necessaria non est 3). *Exhereditatio* item praeceptis iuris Romani censetur, nisi quod ob non requisitum consensum conubialem parentum liberi *legitima* 4) vel intotum vel ex parte priuari queant (§. 416.).

- 1) DAN. TERSZTYENSKY *de aditione hereditatis et modo acquirendi hereditatem ex legibus medii aevi*. Frf. et Lips. 1759.
- 2) GERH. HENR. LAMPRECHT *de forma heredis institutionis ex iure germanico, praesertim Lubecensi*. Goett. 1760.
- 3) IO. CHR. VLR. TRESSENREYTER *num heredis institutio caput sit et fundamentum testamenti*. Alt. 1759.
- 4) HENR. CHR. SENKENBERG *de gravamine in legitima Romanis et Germanis vsitato*. Goett. 1738.

§. 645.

Rusticorum tandem testamenta rariora sunt et magis limitata, cum bona sua non optimo iure possideant, atque adeo in condendis te-

Bbb

sta-

stamenti ad consensum domini adstringantur (§. 365.). Ratione sollemnitatum et modi conficiendi cum testamentis civium conveniunt, nisi quod tempore messis vel si plures testes haberi nequeant, quinque testes sufficiant 1); et in quibusdam provinciis coram paracho et duobus vel tribus testibus 2) testari possint.

1) Notariatfordn. tit. von Testam. S. und sollen. SAM. STRYK de cautel. testam. c. 13. §. 9. Heineccii vermischte Anmerk. p. 293 sqq.

2) quod de iure *bavarico* v. c. probavit IO. PAUL KRIEGER *de testamento coram paracho et duobus testibus*. Alt. 1734. de iure *Thuringico*, *Schaumburgico*, *Nassouico* cf. HEVMANN *T. I. sp. 2. Colln R. D. t. I. §. 2. Ostfries l. R. II, 2II, Sadel. l. R. III, 7. Rehding. l. R. a. 14. Dithmars. a. 26. Jülich; Berg R. D. p. 71.*

SECTIO III.

DE SVCCESIONE LEGITIMA S. EA, QVAE
AB INTESTATO DEFERTVR.

TITVLVS I.

DE SVCCESIONE LEGITIMA ILLVSTRIVM
ET NOBILIVM.

§. 646.

Successionis denique legitimae illustrium nobiliumque duplex est forma, cum vel secundum proximitatem gradus [nach rechter

Cipz

Sipzahl; je näher dem Sip, je näher dem Erbe 1)] vel ex praerogatiua lineae succedatur, et hinc *successio in gradualem et linealem* describitur. Haec in casu primogeniturae, maioratus vel minoratus demum locum habet (§. 633. sq.), atque adeo non praesumitur 2); illa vero regulam iuris patrii quoque constituit 3).

- 1) Eisenharth von Sprichm. p. 156 sq. p. 260. huc etiam tendit paroemia belgica: het naeste lys; de Mann vor r'Wysf, de onste op der straten de qua cf. MATTHAEVS de paroem. p. 243 sqq.
- 2) Pütters Deductionen p. 123 sqq. p. 147 sqq.
- 3) hinc etiam ad nobiles pertinet paroemia: so viel Mund, so viel Pfund. Eisenharth p. 261 sq. GE. FRID. DEINLEIN *dubia quaedam in successione ab intestato collateralium in capita secundum regulam: so viel Mund, so viel Pfund.* Alt. 1743. CAR. WILH. MAVR. DE BODE *de successione gentilitia, vulgo die Stammsfolge ratione principatum, comitatum et dynastiarum I. R. G. ex regula obtinente, ac de effectibus eiusdem eminentioribus.* Goett. 1750.

§. 647.

Gradualis nobilium successio pro diversa praediorum aitorum vel adquisitorum qualitate differt. *In bonis acquisitis* successio vnice ex iure communi diiudicatur, nisi ex patris familiae alia succedendi ratio placuerit. *In bonis auitis* vero omnes a primo acquirente descendentes pro suo quisque gradu ad successione[m] vocantur, sin vero omnes a primo

mo acquirente descendentes extincti, feminae admittuntur (§. 630. sqq.) et, neque his existentibus, ultimo suae gentis (§. 555. 625.) ius de bonis eiusmodi disponendi competit. *Adscendentium* 1) *successio in bonis auitis viz datur* 2), cum res demum auitae dicantur, quae ab adscendente ad descendentes deuoluuntur. De cetero in multis etiam nobilium familiis vsu receptum est *ius optionis* [Köber recht, Eheilungschur] ex paroemia iuris laxonici: *maior diuidit, minor eligit* 3), quae tamen ad fratrum liberos haud extenditur 4).

1) in Austria nulla olim adscendentium fuit successio, et fiscus ipsis praeferebatur. FINSTERWALDER *obs. II, 119.* WEINGARTEN *fascic. lib. I. P. 3. p. 65 sqq.* quod Imp. Carolus VI. contit. de S. A. I. de 1720. t. 5. §. I. mutauit. IO. HEVMANNVS *de genio iuris germ. recte internoscendo §. 7. p. 13 sq.* BECK *specimen I. iur. publ. austriaci* (Vienn. 1750.) c. 6. §. 14. p. m. 135.

2) GE. BEYER *problema iuris: adscendentium successione nullam esse.* Vit. 1712. in *Volum. diss.* p. 349 sqq.

3) Sächs. L. D. P. 3. c. 15. GE. BEYER *de proverbio maior diuidit, minor eligit.* Viteb. 1712. l. c. p. 296 sqq. CHR. GOTTL. BVDER: *maior diuidit, minor eligit, iuris Germano-Saxonici axioma inter illustres quoque vsitatum; in EIVSDEM amoenit. iur. feud. p. 145 sqq.*

4) Eisenbarth p. 281 sqq.

§. 648.

Feminarum nobilium nullam esse successione in bonis auitis supra demonstrauius

(§. 630.

§. 630. sqq.
 distincta gen
 no differe
 ultima 1)
 gapolitar
 tantum
 fructum
 ter. han
 compet
 cis exp

1) affe
 ERN
 iur
 Roit
 bert
 Meg
 Fen
 Er

Ger

natum v
 feminae
 [birgetit
 feminae
 tia debi
 nec res
 ferantur
 Quam fi
 dicitur [

minis tri

(§. 630. sqq.). A successione autem quae extincta gente masculina ipsis tribuitur, omnino differt *ius virginis nobilis, quae gentis suae ultima* 1) est, [Erbjungsfernrecht] in ducatu Megapolitano vltatum, quod scilicet in feudis tantum locum habet, et virgini nobili vsum fructum tantum ad dies vitae indulget. Praeter hanc vero gerada potissimum feminis competit, de qua et rebus expeditoriis paucis exponemus.

- 1) Affecurationsrevers de 1621. §. 27. p. m. 28 sq. ERN. AVG. RVDLOF de natalibus commentitius iuris usufructuarii filiarum nobilium in Megapoli. Rost. 1738. CHR. NETTELBLADT progr. de Albertino privilegio successione feminarum nobilium Megapol. in feudis. Gryph. 1741. F. H. BALEFENS gründl. Abhandlung vom Mecklenburgischen Erbungsfernrecht. Rost. 1762.

§. 649.

Gerada 1) est complexus rerum 2) ad ornatum vestitumque muliebrem pertinentium feminae nobili [adeliche Gerade] vel ciuicæ [bürgerliche Gerade], ex hereditate defunctæ feminae iure præcipui 3) lege vel obseruantia debitarum, vt adeo nec res immobiles, nec res mobiles masculorum ad geradam referantur, cum a feminis tantum relinquatur. Quam filiae, etiam illegitimæ capiunt, plena dicitur [volle Gerade], quæ vero reliquis feminis tribuitur, minus plena [Nistelgerade]

ad-

Bbb 3

adpellatur. Si res geradicae ab vxore prouenerunt, *illata*; si maritus vxori easdem donauerit, *accepta* dicitur. Clerici denique cum res expeditorias non capiant, cum feminis ad geradam admittuntur, quae *extraordinaria* 4) nominatur.

- 1) ad praecipuos de gerada scriptores pertinent: ANDR. GOLDBECK *de gerada*. Berol. 1612. IAC. BORN *de gerada*. Lips. 1665. GE. AD. STRVIVVS *de rebus geradicis, morgengabicus, cibarüs, expeditoriis*. Ien. 1675. GOTH. LVD. MENKEN *de rebus geradicis*. Vit. 1710. Gottfr. Barth ausführlicher Bericht von der Gerade, - Leibgebänge, Morgengabe, Mustheil, auch ferner vom Heergeräthe. Leipz. 1721. Goth. Aug. Hofmann ausführliche Beschreibung der Gerade, und des Heergeräths in Ober- und Niedersachsen. Trf. und Lpz. 1733. GE. HENR. AYRER *de rebus geradicis a tutore non alienandis*. Goett. 1754.
- 2) indicem alphabeticum rerum geradicarum dat Barth p. 163-237. et p. 238 sqq. eas res quae ad geradam vulgo, sed perperam referuntur, recenset.
- 3) si tamen gerada maximam hereditatis partem exhauriat, legitimae imputatur. Sächf. L. D. P. 3. C. II. 10. GOTH. HARTUNG *de imputatione geradae in legitimam*. Ien. 1713. IO. FLOR. RIVINI *progr. de modo computandi geradam, si pater eandem filiae in legitimam maternam imputare velit*. Lips. 1734. in EIVSD. collect. *progr. p. 65/sqq.* EIVSDEM *diff. an vitricus priuignis geradam in legitimam imputare possit*. ibid. 1749.
- 4) MART. LANGE *de successione clerici in geradam maternam*. Lips. 1708. GOTTL. AVG. IENICHEN *de clerico nepote exule successione in geradam auiae maternae*.

maternae. ib. 1730. Knorrrens rechtliche Anmerkungen. p. 275 sqq.

§. 650.

Rerum geradicarum plenum dominium in feminam transit, eaque libere a deo de eadem disponit; nisi quod mortis causa alienari nequeat 1), neque etiam vxor marito eam donare possit 2). Vendi autem potest pro pretio etiam minimo simulatoque 3). Si femina eam intra annum et diem, a die notitiae, non petit, praescripta 4) censetur, et hereditati imputatur [sic wird für Erbe gehalten]; sin vero cognata plane non adsit, *fiscus* 5) eandem capit. De cetero cum in definiendis rebus geradicis singula Germaniae iure statutaria admodum differant, eaque saepenumero magnam hereditatis partem exhauriat, et ad exteros deducat: magno eam legislatores odio prosequuti sunt 6); eaque de causa hodie in sola fere Saxonia superest, et certe extra Saxoniam eius obseruantia probanda est 7); quo factum, vt Saxones quoque *ius retorsionis* 8) ea de causa exerceant.

- 1) AYRER §. 3. p. 8 sqq. FRID. GOTTL. SIEGEL de potestate disponendi ultima voluntate circa geradam in praeiudicium fisci. Lips. 1751.
- 2) BENED. CARPZOVIVS de donatione geradae. Lips. 1651. Sächs. L. D. P. 3. c. 13.
- 3) Schaumburgs Sächs. Recht P. 3. p. 124.
- 4) IO. FLOR. RIVINVS de praescriptione geradae. Lips. 1719.

- 5) IO. FLOR. RIVINVS *de successione fisci in geradam*.
Lipf. 1725. Barth. p. 40. F. G. ZOLLER *de*
potestate disponendi ultima voluntate circa geradam
in praeiudicium fisci. Lipf. 1751.
- 6) vide, si lubet, quae de terris brunsvico-lune-
burgicis dixi in den Hannöv. Beiträgen de 1760.
p. 1377 sq. IO. ANDR. SCHMID *de Helmstadio*
per frauenradam adflito. Helmst. 1718. Eisen-
harth *kleine Schriften* T. II. p. 223 sqq. Steins
Einleit. in die Lübbische Rechtsgel. §. 198. Anor-
rens Abhandl. p. 252 sqq.
- 7) GE. ANDR. IOACHIM *de successione geradae iuxta*
forum domicilii instituenda. Lipf. 1727.
- 8) WERNHER *enunc.* 350. Barth c. 2. §. 16. c. 6.
§. 14. Eisenharth von Sprichw. p. 268 sqq.

§. 651.

Rebus geradicis opponuntur *res expedito-
riae* 1), [Heergeräthe, Heergewette, Hermede].
Scilicet cum olim omnes ingenui ad militiam
subeundam obligarentur [§. 229. 234.] filiae
autem militiae incapaces essent: usus fori fi-
lio ingenuo omnes res ad expeditionem or-
natumque militarem necessarias, exclusa filia,
addicebat, filiabus vero geradam, quam di-
ximus, assignabat. Nouiori demum aetate
natura rerum expeditoriarum aliquantum mu-
tata est, cum, cessante ingenuorum obliga-
tione ad militiam, res vestitum ornatumque
virilem spectantes praesertim inter ciues huc
referrentur 2). De cetero hodie nec res ex-
peditoriae filio debentur, nisi vbi successio
filiarum

filiarum in res geradicas probata fuerit 3), cum heergewetta ut plurimum in compensationem geradae dari soleat 4).

- 1) GE. AD. STRUVIVS *de heergewetta saxonica*. Ien. 1662. ABR. KAESTNERI *progr. de equo ad res expeditorias pertinente*. Lips. 1739.
- 2) Knorrrens *Annertf.* p. 44. PVFENDORF *obf. I.* 90.
- 3) IO. MOELLER *de iure succedendi in rebus expeditoriis vulgo Heergewette*. Erf. 1646. GE. WERNER *de iure succedendi in rebus expeditoriis et utensilibus*. Helmst. 1654. CASP. MATTH. MÜLLER *de eo quod iustum est circa successionem heergeweticam in Pomerania orientali*. Rost. 1710.
- 4) ratione iuris exigendi et praescriptionis cum gerada conveniunt. Barth c. 8. §. 20. *De praescriptione heergewettae domino directo faciendae elegant*, ut omnia, exposuit BVDERS in *obf. p. 92 sqq.*

§. 652.

Tam quod ad obligationem heredis 1), praesertim nobilis attinet; ratione bonorum adquirentium ad praestanda facta defuncti omnino obligatur; in bonis vero auitis non item. Cum enim horum possessio non ex beneficio ultimi defuncti, sed ex pacto et providentia maiorum ad heredem perveniat, neque etiam possessor sine consensu agnatorum praedium alienare aut aere alieno onerare possit: sequitur, heredem, non nisi ex consensu suo ad facta defuncti, praesertim aces alienum, praestanda obligari [§. 555.] 2).

- 1) FRID. GERDES *de obligatione successorum*. Gryph. 1682. T. II. oper. p. 686sqq. H. COCCEII *de obligatione successorum*. Heidelb. 1685. CASP. MATTH. MÜLLER *de obligatione successoris feudalis ex facto antecessoris*. Rost. 1692. GE. BEYER *de obligatione successoris illustris*. Vit. 1714. in *diff.* p. 326sqq. IO. PETR. DE LVDEWIG *de obligatione successoris in principatus et clientelas*. Hal. 1714. IVS. GE. CHLADENIVS *de obligatione ex facto praedeccessoris*. Vit. 1725. BENED. BREMERI *diff. num debita feudalia a vasallo soluta heres allodialis a successore in feudo repetere possit?* Goett. 1741. J. J. REINHARD: ob und wie weit nach natürl. s. und alten teutschen Rechten ein Erbe schuldig sey, des Erblassers Verpflichtung zu erfüllen? in der *kleinen Ausfüh.* P. II. p. 357sqq. I. VLR. CRAMER *de obligatione successoris in territoriis Germ.* T. IV. opusc. p. 386sqq.
- 2) CARPZOVLVS P. 3. c. 33. BOEHMER Vol. II. P. I. conf. 711. *Sommels acad. Reden über Marcovs Lehnrecht* p. 323sqq.

TITVLVS II.

DE SVCCCESSIONE LEGITIMA CIVIVM
ET RVSTICORVM.

§. 653.

Successio ab intestato civium 1), nisi communionem bonorum coniugalem exceperis (§. 468 sqq), fere omnis ex iure communi peregrino deriuatur. Hinc *masculorum et feminarum eadem succedendi ratio*, nisi quod in terris Germaniae septemtrionalibus quaedam pristini iuris inaequalitatis vestigia passim remanse-

manferint 2). Ordinarie ergo adscendentes 3), descendentes et collaterales 4), eo, quem ius commune sequitur, ordine ad successionem vocantur.

- 1) SAM. STRYK *de successione ab intestato*. Frf. 1669. Hal. 1719. 1733. IO. WILH. DE GOEBEL *de successione ab intestato ex iure naturali, civili et statuario*. Helmst. 1737.
- 2) hinc dupla portio filio adsignatur iure flesuicensi, scanico, iutico, flensburgensi, eicklenfordensi, hufumensi, eiderstadeni, nordstradensi, femariensi, quod latius probavit F. C. CONRADII. potius auctor resp. IO. CAR. HENR. DREYER *de inaequali masculorum et feminarum secundum iura cimbrica successione*. Helmst. 1744. p. 62sqq.
- 3) iure saxonico (I. P. S. I, 17.) et wirceburgensi (L. G. D. P. 3. t. 8.) liberorum hereditas solis parentibus, exclusis fratribus, cedit, quod vocant den Schooßfall; unde orta est paroemia; das Kind f. Erbe fällt wieder in der Mutter Schooß. Eisenharth p. 256sq. PISTORIVS cent. I. par. 80. IO. FLOR. RIVINVS *de successione matris ex statuto Budissinensi, vom Schooßfall*. Lips. 1735.
- 4) IO. GOTH. KRAVSE *de fratre unilaterali defuncti materteram in terris iuris saxonici communis a successione excludente*. Vit. 1735. PVFENDORF obs. III, 201.

§. 654.

Circa successionem collateralium agnatorum [Schwertmagen] cognatorumque [Spillmagen I]) celebris nata est controuersia de praerogatiua duplicatis vinculi 2) [die volle Geburt,

burt, das volle Band, vollbürtige Verwandten] prae illis qui ex vno tantum latere defuncto iuncti sunt [das halbe Band, die halbe Geburt, halbbürtige Verwandten], praesertim an haec praerogatiua ultra fratres fratrumque liberos extendenda sit. Enimuero cum omnis haec duplicis vinculi praerogatiua ex iure Romano deriuanda sit, neque etiam paroemia: die halbe Geburt tritt um einen Grad zurück, ultra fratrum liberos extendenda sit 3), cum leges Germaniae particulares 4) id non velint, nec paroemiae legibus et obseruantia haud roboratae ius faciant (§. 66.): verior videtur et iuri consentanea eorum sententia, qui vltiorem huius praerogatiuae extensionem negant, eandemque in fratrum liberis subsistere contendunt 5).

1) super hac denominatione omnino conferri debet GE. CHR. GEBAVERI praefatio de agnatorum et cognatorum nominibus germanicis Schwertmagen et Spillmagen; praemissa IO. ANDR. HANNESENII commentationi de computatione graduum. Goett. 1736.

2) Vniuersa haec quaestio his potissimum scriptis ventilata: Herm. Ge. Krohns Versuch der Lehre von dem Vorrecht der vollen Geburt vor der halben in Erbschaftsachen. Lübeck 1746. (J. C. Backmeisters) Widerlegung des Versuchs. Lübeck 1748. H. G. Krohns weitere Ausführung des Versuchs u. ib. 1748. quae scripta eristica coniunctim prodierunt hoc titulo: Abhandlung von dem Vorrechte cet. Lübeck 1748. 4. C. F. WINKLER de fundamento praelationis, qua iure Lubecensi gaudent in successione

successione libero fratrum germanorum prae fratribus unilateraliibus. Kil. 1762.

- 3) PVFENDORF *obl.* I, 85. Eisenharth p. 263 sq.
- 4) Mecklenb. P. D. p. 250. Vass. L. D. p. 129. in *hamb.* III, 3, 16. *mindens.* II, 2, 10. *cellens.* t. 15. *Oterndorf.* Wei. hb. a. 10. *Sadler.* L. R. P. 3. t. 15. *Lüneb.* P. 5. t. 4. *const. marchica* loachumil. de *success.* t. 6. l. 3. §. 5. t. 7. §. 1. *Hepisch.* G. D. 1497. c. 43. *Sächs.* L. D. P. 3. c. 18. *ref. norica* P. 3. t. 35. a. 8. *wormat.* P. 4. lib. 4. t. 1. §. vlt. *francof.* P. 5. t. 3. a. 8. *CAESP. A RHEDEN diff. iur. rom. et bremens. in succ. ab int. f. 4. §. 14 sq.* *Steins Einleitung in die Lüb. Rechtsgel.* §. 195. *ENGELBRECHT* *obl.* 60.
- 5) PVFENDORF *obl.* II, 192. 193. *Cramer:* ob und wie weit die volle Geburt vor der halben ein Vorerb recht bey der Erbfolge habe? P. 6. der *Wetzlar. Nebenst.* p. 84-142.

§. 655.

Ad rusticorum successionem 1) legitimam quod attinet; frilassi (§. 368. sqq.) eodem fere in successione cum civibus iure utuntur. Quod autem reliquas rusticorum classes spectat, alii aut iure hereditario plane non utuntur, aut admodum variante, cum modo primogenitus modo minor curiam nanciscatur, aut quem dominus maxime idoneum iudicauerit, qua tamen de re supra quod satis est, exposuimus 2) (§. 361. sq.).

- 1) *STRUBE de iure villicor.* c. 8. §. 3 sqq. p. 291 sqq. *GOEBEL de iure et iudicio rusticor.* c. 4. §. 14. p. 226 sqq.

- 2) PVFENDORF *obs.* I, 83. 84. 91. II, 25. 26. 63. 70. III, 182.

§. 656.

Si acquisitionem hereditatis pacto, testamento vel lege delatae spectaueris, iure quidem antiquo et medio possessio ipso iure in heredem transibat 1) quo etiam paroemia: *le mort saisit le vif* s. *der Todte erbet dem Lebendigen* 2) collimat. Introducto autem iure peregrino iuri antiquo in plurimis Germaniae regionibus ita derogatum, ut nisi haec iuris patrii particula singulari statutorum legumque provincialium dispositione conseruata esse probetur 3), merito pro iure Romano praesumatur 4), atque adeo *adprehensio possessionis* 5) omnino necessaria esse videatur.

- 1) H. HAHN *de transitione possessiones in heredem.* Helmst. 1655. CAR. AD. BRAVN *de possessione ipso iure in heredem transeunte secundum ius Romanum et germanicum.* Erl. 1744.
- 2) Eisenharth p. 300. sqq.
- 3) quod de vrbe *Coloniensi* contendit LVDOLF P. 2. O. 215. p. 626. *de iure tubecensi* Steins Einleit. §. 139.
- 4) IO. FRID. WAHLII bina programmata: 1) *doctrina iuris Romani de possessione, et quo sensu illa in heredem ipso iure transire negatur.* 2) *an statuto lege vel consuetudine effici sine aperte, sine vere, sine tacite et fide queat, ut sine corporali adprehensione possessio in heredem transeat secundum leges,*

leges, mores et consuetudinem Germanorum. Goetz.
1747. REINHARTH ad Christ. I, 84. IV, 32.

- 5) SIM. PETR. GASSER *de apprehensione possessionis.*
Hal. 1731.

§. 657.

Si denique legitimus heres non adfit, aut ad hereditatem admitti nequeat: *bona dicuntur vacantia*, quibus in Germania quoque *fiscus heres* existit; quod ius si ci cum soli Principis personae cohaereat, mediatis civitatibus, etiam si iure Lubecensi sint ornatae, tribui nequit, nisi privilegium vel observantiam in sui fauorem probauerint (§. 306.] 1).

- x) praeter scriptores, quos ad §. 306. adlegauimus, adhuc consulendi: 10. ERN. SPIELMANN *de fisci successione.* Arg. 1714. PVFENDORF *obl.* III, 14. ENGELBRECHT *obl.* 79.

LIBER V.
DE RE IUDICIARIA GERMA-
NORVM.

CAPVT I.
DE DIVERSIS IUDICIIS GERMANORVM ET
SPECIEBVS IVRISDICTIONIS.

§. 658.

Iurisdicctio et iudicia, in quibus caussae ci-
uium Germaniae discutiuntur admodum
differunt cum pro diuersitate constituentis,
aut eorum, qui iisdem subiecti sunt, tum
vero pro diuersa caussarum coram iudice di-
sceptandarum ratione, et finibus etiam, in-
tra quos exerceri debet iurisdicctio. De sin-
gulis videbimus 1).

- 1) H. CONRING *de iudiciis reipublicae germanicae*.
Helmst. 1644. I. H. BOCRIS *de indole ac natura*
iudiciorum Germaniae tam antiquorum quam re-
centiorum ad statum iuris publici moderni succincte
explicata. Bamb. 1749. GE. CHR. GEBAVERI
progr. *de iudiciis veterum Germanorum ad Tac.*
c. 12. Goett. 1754. LVDOLF P. I. *obs.* 99. 108.
PVFENDORF *obs.* III, 215. ENGELBRECHT
obs. 66. BVDERI *obs.* p. 117 sqq.

§. 659.

PREFATIO §. 659.

Ipsa *iurisdictio* 1) generatim sumpta Germanis est potestas lites subditorum cognoscendi et decidendi; quae ipsa vox adeo in Germania ample adhibetur, ut cuiuscumque generis causas in se comprehendat, qualicumque modo litigiosas, quin etiam facultatem certis actibus publicam auctoritatem interponendi, quam *iurisdictionem voluntariam* 2) adpellare solent. Quid? quod causae etiam ad politiam pertinentes aliquando hac significatione continentur (§. 49).

1) Iurisdictionis germanicae doctrinam vtilissimam generatim explicatam dederunt:

CHR. THOMASIVS *de iurisdictionis et magistratum differentia secundum mores Germanor.* Hal. 1703.

HENR. HILDEBRAND *de iurisdictione vniuersa secundum mores hodiernos compendiose considerata.* Alt. 1714.

GE. CHR. GABAVER *de iurisdictione secundum doctrinam Romanorum eiusdemque doctrinae in Germania usu.* 1729. 1733.

IO. PAUL. HOETTEL *de antiqua ac hodierna forma iurisdictionis.* Alt. 1737.

FRID. ES. PFENDORF *de iurisdictione germanica.* Lemgou. 1740. 8.

IO. LEONH. HAVSCHILD *Gerichtsverfassung der Deutschen, wie solche vom achten bis zum vierzehnten Saeculo üblich gewesen.* Leipz. 1741. 4.

2) A. F. GLAFEY *de iurisdictione voluntaria extra territorium non exercenda.* Lips. 1719.

CHR. GOTH. HOFFMANN *de origine iurisdictionis voluntariae ex principiis iurisprud. Rom. et usu Germaniae.* Frf. 1727.

I. DE VARIIS IURISDICTIONIS SPECIEBUS
PRO DIVERSITATE EANDEM EXERCENTIVM.

§. 660.

Iam si iurisdictionis species pro personarum eandem exercentium diuersitate indagentur: exercetur illa in singulis territoriis vel ab ipso Principe, vel a subditis. Illa partem superioritatis territorialis continet 1); et *iurisdicctio sublimis* vocatur, vi cuius *Princeps* interdum ipse *ex plenitudine potestatis* 2) sententiam ferre et litem decidere potest.

1) R. N. 1555. §. 40. HERTIVS de superioritate territoriali §. 2.

2) MART. SCHRADER de sententiis ex plenitudine potestatis latis, von *Nachtsprüchen*. 1708. Struabens Nebenst. T. V. p. 83 sqq.

§. 661.

Hæc iurisdicctio sublimis, vi iuris territorialis exercenda, olim solius erat Imperatoris 1), a quo, tamquam fonte, omnis statuum iurisdicctio permanauit; cum ipsa nempe territoriali potestate in status imperii transiens: quæ olim variis titulis, feudo 2), locatione 3), aduocatia 4) cet. transferri solebat.

1) CAESARINVS PVRSTENERIVS von des *Kaysers* Jurisdiction. 1747. *elem. mea histor. iuris* §. 336. 337.

- 2) CHR. GOTTL. BVDER *de feudo iurisdictionis*. Ien. 1743.
- 3) GOTTL. AVG. FRANKENSTEIN *de locatione iurisdictionis*. Lips. 1728. IO. GOTTL. HEINECCIVS *de eod. arg.* Hal. 1738.
- 4) PVFENDORF l. c. P. II. f. 3. c. I. p. 293 fqq.

§. 662.

Emendata in Germania aliquantum re iudiciaria imperii 1), status ad imitationem iudiciorum imperii in suis etiam territoriis idem tentauerunt, et hinc constituta sunt iudicia aulica s. curiae prouinciales, consensu plerumque statuum prouincialium ordinandae 2), cancellariae, regimina, Hofgerichte, Canzleyen, Regierungen, quibus nempe causae per omnem prouinciam disceptandae permitterentur. His superaddita *suprema tribunalia*, ad quae iis in regionibus prouocatione certatur, quarum principes priuilegio de non appellando instructi sunt 3), quaeque adeo in locum iudiciorum imperii supremorum surrogantur.

- a) H. C. SENKENBERGIUS in *diff. historia et iurisdictione augusti camerale iudicii*. Giesl. 1743. H. B. BLUM *de iudicio curiae imperialis germanico*. Frf. 1745. 4. F. W. TAFINGER *de suprema in imperio R. G. iurisdictione*. Tub. 1753. BVDER in *symmiff. p. 44 fqq.*
- a) IO. NIC. HERTIVS *de consultationibus, legibus et iudiciis in specialibus imperii R. G. rebus publicis*. VOKEL *de curiis prouincialibus saxonis*.

C. V. GRUPEN *obf. I. de origine et progressu iudiciorum curiae s. der Hofgerichte in terris brunsvicensibus* p. 523 sqq. IDEM *obf. II. von den Landtingen und Landgerichten* p. 653 sqq. PUFENDORF *obf. I, 71.* ENGELBRECHT *obf. 45.*

- 3) PUFENDORF *de privilegiis speciatim de iure de non adpellando.* (Hanou. 1730. 8.) c. 2. §. 118. p. 184 sq. de cellenli REINHARTH I, 15.

§. 663.

Haec sane iudicia causas per omne territorium litigiosas discutunt (§. 444.). Sed in singulis etiam territorii partibus iudicia adornantur, et in urbibus quidem senatui plerumque iurisdictio beneficio principis cessit (§. 301. sqq.) non tamen eadem vbique ratione. *Aliae* enim vrbes *solae* hanc iurisditionem exercent, et quidem vel omnem, vel partem eius aut speciem; *aliae* concurrente cum principibus iure, advocato nempe s. Stadtvogt aut sculteto s. Gerichtschulzen 1) instructae. Deinde *aliae* habent separatum scabinorum 2) collegium s. Schöffengericht, ut innumeras differentias alias taceam, ex iure publico speciali S. R. I. diiudicandas.

1) CHR. SPECHT *de scultetis et scabinis.* Vit, 1736. PUFENDORF *obf. I, 45.*

2) FRID. BRUMMER *de scabinis.* 1662. in *opusculis* a GE. BEYERO 1712. 8. editis p. 263 sqq.

§. 664.

Ruri denique iurisdictionem principis nomine exercent praefecti 1) et reliqui officiales s. Beamten, quibus praeter exactionem rerum dominicarum ius quoque plerumque competit, causas rusticorum litigiosas cognoscendi ac decidendi pro ratione officii ipsis demanati, aliisque personis subordinatis plerumque ad eam rem instructi 2).

- 1) MYLER AB EHRENBACH *in hyparchologia s. de officialibus et magistratibus*. Stutg. 1678. 4.
 2) IO. PAUL. KRESS *de iure officiorum et officialium*. Helmst. 1732. LEYSER *fp. 70. m. 2. 3.*

§. 665.

Altera species iurisdictionis est, quam subditus exercet in subditum, quo potissimum pertinet *iurisdictio patrimonialis*, quam nobiles praesertim ruri exercent, et quasi partem patrimonii habent (§. 290. 304.) et in cuius oppositione ea, quam ipsi principes in persona officialium exercent, *administratoria* denominari solet; de qua tamen supra quod satis est, exposuimus (§. 289. sqq.).

§. 666.

Iam si pluribus iudicii eadem competat *iurisdictione*, tum illa *concurrrens* 1) vocatur, quo casu

casu *praeventioni* 2) locus est, ut qui primus actum iudiciale in causa litigiosa exercuerit, totius causae disceptationem merito ad se trahat, indeque *fori praescriptio* nascatur 3).

1) H. COCCII *de concursu plurium iurisdictionum*. Heidelb. 1684.

10. PHIL. MELCHIOR *concurrentium iurisdictionum labyrinthus*. Giesl. 1682.

TOB. IAC. REINHARTH *de duarum vel plurium iurisdictionum in una eademque causa conflictu*. Erf. 1732.

2) IO. STEPH. PÜTTER *de praeventione atque inde nata fori praescriptione tum generatim, tum in specie quod ad augusta imperii tribunalia attinet*. cum praefat. IO. GE. ESTORIS *de iurisdictionis supremorum imperii tribunalium anteoccupatione*. Marp. 1744.

3) PÜTTER l. c. c. 6. §. 97 sqq. p. 41 sqq. CRAMER *obs. T. I. obs. 320. 322. T. II. obs. 508.*

II. DE VARIIS IURISDICTIONIS SPECIEBUS PRO DIVERSITATE PERSONARVM, IN QVAS EXERCETVR.

§. 667.

¶ Huius diuisionis summa haec est, quod iurisdiclio vel in subditos vel non subditos exercetur. Quod ad non subditos attinet, illi quidem ex duplici ratione alienae iurisdictioni subiici possunt, vel quia peregrini sunt, et sic

sic pro subditis temporariis habentur vel quia iurisdictionem prorogarunt.

§. 668.

Peregrinorum 1) causae in patria nostra insignem habent fauorem, quia impium videbatur, ipsos longae liti immergere, eamque ob causam recis omnibus litium ambagibus breui, quantum fieri potest, tempore 2) terminantur, quod vocant Germani das *Gastrecht*, et alicubi singulare eam in rem iudicium s. das *Gastgericht* 3) ordinatur.

- 1) AVG. BALTHASAR *de iure peregrinorum singulari circa processum germ. vulgo in sensu eminentiori Gastrecht appellato.* Gryph. 1742.
- 2) IVST. GE. SCHOTTELIVS *de singular. et peranti in Germ. iurib. c. 15. p. m. 359sq.*
- 3) F. W. PESTEL *in diff. iustitia et benignitas legum germ. erga peregrinos examinata.* Rint. 1754.

§. 669.

Prorogatio 1), qua item efficitur, ut in non subditum ius dicatur, si necessariam excipias, quae reconventionem continet, analogiae iuris germanici contraria est 2), cum subditi non possint non eo ipso iura principis, in magistratum persona imminuere, quantumque iudicem competentem praetergressi alieno se iudici subiiciunt 3), eamque

ob causam haec prorogatio etiam multis statutis prohibita est.

- 1) IO. VLR. CRAMER *de prorogata iurisdictione*. Marp. 1737.
- 2) SCHILTER ex. VI. §. 23.
- 3) GEBAYER *de iurisdictione*. c. 2. §. 7. p. 72 sqq. ius hamb. I, 12, 2. lib. 5, 2, 4, 5. cf. GE. BEYER *de iurisdictione incompetentis iudicis in non subditos per prorogationem fundata*. Vit. 1712. in Vol. diff. p. 370 sqq.

§. 670.

Interim haec non efficiunt, quae minus quis arbitrum 1) aut superarbitrum [Obzmann] 2) eligere possit etiam iudicem extraneum, cum eius electione neque contemptus iudicis ordinarii contineatur, neque etiam principis iura imminuantur, cuius nempe maiestas inde non laeditur.

- 1) IVST. DAV. ZVFALL *differentiae arbitrorum Romanorum et Germanicorum*. occ. R. I. de 1594. §. 64. Marp. 1748.
- 2) GE. LVD. BOEHMER *de superarbitris ex iure Romano, canonico et germanico*. Goett. 1744.

III. DE DIVERSIS IURISDICTIONIS SPECIEBUS PRO DIVERSITATE CAUSSARVM.

§. 671.

Si ipsas causas in iudicium deducendas species, innumerac fere iurisdictionis species in-

inde oriuntur. Summa quidem diuifio haec esse videtur, quod *cauffae* aliae sint *publicae* & nexum imperantis et iuditorum concernentes, aut *privatae*, quae priuatos tantum inter se contingunt. Illae plerumque constitutis eam in rem *commissariis* dirimuntur 1), qui si iureiurando obstricti sunt Principi, ab eodem hanc ad caussam liberari solent. Hae suis quaeque iudiciis relinquuntur.

- 1) RUTGER RVLAND *de commissariis et commissionibus camerae imperii*. Frf. ad Moen. 1579. 4. cf. (P. C. von Sinckh) Beweis, daß ein Landesfürst, besonders in Bremen, nicht schuldig sey, in Processen mit Unterthanen, durch seine Amtsadvocaten die Klage bey den Stadt- und Erbgerichten anhängig zu machen; mithin dem foro rei litae zu folgen. Stade 1756. 10. MICH. SEIFFERHOLD *de commissionibus aulicis*. Alt. 1696.

§. 672.

Porro aliae caussae saeculares sunt, *ecclesiasticae* 1) aliae. Ecclesiasticae habentur eae omnes, quibus respectus aliquis sanctitatis inest, aut quae ipsam religionem directe vel per indirectum concernunt 2), quod vltimum locum habet, si personam clerici contingunt. Horum discussio *Consistoriis* inter Protestantes potissimum relinquitur 3), vt tamen Principi liberum sit, caussam aliquam eius iurisdictioni subtractam ad iudicia saecularia ablegare, quae tamen res magis ad iuris canoni-

ti et iurispublici ecclesiastici disciplinam per-
tinet.

- 1) G. L. BAUDIS *de indole caussarum ecclesiastica-
rum et de fundamentis earumdem.* Lips. 1735.
- 2) C. WILDVOGEL *de competentia consistoriorum
euangelicorum in primis inferiorum in prouinciis
electoratus saxonic.* Ien. 1714. HILDEBRAND
c. 4. §. 6. 7. p. 35 sqq.
- 3) CHR. FRID. PLATTNER *oeconomia iuris consisto-
rialis.* Goslar. 1715. 4. PVFENDORF I, 166.
III, 97. 98. 99. Pütters Deductionen p. 175 sqq.

§. 673.

Saeculares in ciuiles denuo et criminales
describuntur. *Iurisdictio nempe ciuilis bassa*
f. inferior 1) est, quae causas ciuium non
criminales concernit, *criminalis* vero, die
Cent 2), *Fraiß f. Fraißlichkeit*, *f. alta et supe-
rior*, hohe Gerichte, Obergerichte ius compre-
hendit in delicta ciuium inquirendi eadem-
que puniendi. Ceterum sicut huius iurisdic-
tionis criminalis infinitae numero species
sunt 3), ita potissimum circa poenarum infli-
gendarum diuisiones et rationem, differen-
tiae impense multae adlegantur 4).

- 1) GE. ENGELBRECHT *de iurisdictione alta et bassa.*
- 2) H. LINKE *de centena.*
- 3) H. C. HALLWACHS *de centena illimitata f. territo-
riali.* Erf. 1746.
- 4) GE. LVD. BOEHMER *de centena sublimi speciatim in
Landgraviatu Hasso-Darmstadino eiusque vici-
nia.* Gœtt. 1749.

- 3) IO. PAVL. KRESS *de variis iurisdictionis criminalis in Germania generibus*. 1730. 1750. *Meisters Abhandl. des peinl. Proc. P. I. p. 38* sqq.
 4) HILDEBRAND C. 6. p. 42 sqq. PVFENDORF *de iurisdictione germanica*. P. 2. l. 2. c. 2. p. 177 sqq. et potissimum §. 14 sqq. p. 191 sqq. *EIVSDEM* obs. II, 57.

§. 674.

Ciuilis iurisdictionio cum denuo vel caussas iustitiae inter ciues controuersas vel eas comprehendat, quae ad politiam pertinent, (§. 49.) ipsae caussa inde sunt Regierungs-Policien und Justizsachen 1), et pro hac ipsa diuersitate in diuersis etiam iudiciis tractantur, et hinc caussae politiae in iudiciis etiam politiae s. Policengerichten pertractantur, cuius tamen rei cum inextricabiles adhucdum difficultates 2) existant, easdem a principe decidi omnino praestaret.

- 1) D. G. STRVBE *Unterricht von Regierungs- und Justizsachen*. Hildesh. 1733. 4.
 2) GE. CPH. SCHREIBERI *diff. de caussarum politiae et earum quae iustitiae dicuntur, conflictu et differentia*. Goett. 1739. REINHARTH *obs. ad Christ.* II, 9. 99. ENGELBRECHT *obs.* 5. p. 61 sqq. HEVMANNI *initia* p. 431 sqq. *Mosers Nebenst.* p. 434 sqq.

§. 675.

Caussae ciuiles s. iustitiae denuo infinitis modis variant, cum nempe aut ex singulari per-

personarum qualitate et priuilegio aut propter earum frequentiam ad separatam aliquod iudicium ablegentur, qua vltima in causa illud potissimum notandum est, tot fere plerisque prouinciis separata esse iudicia et iurisdictionis adeo species, quot diuersa instituta sunt, quorum aut frequentia aut praestantia singularem omnino discussionem, a iudicis ordinarii iurisdictione separandam, meretur. Nos potissima tantum memorabimus.

§. 676.

In iis iudiciis, quae ob singularem personarum conditionem ordinata sunt, eminent militaria, et nata inde *iurisdictiono militaris* 1). Et haec quidem comprehendit ius causas militum, qua talium, praesertim criminales cognoscendi et decidendi, quae admodum pro diuersa militis agentis aut delinquentis, loci, vbi contrahitur aut commissum est delictum, diuersitate variant 2).

1) IO. STEPH. DANKE kurzer Entwurf des Kriegsrechts. Frf. ad Viadr. 1725. 4. Impense auctum prodiit sub titulo: G. F. Müllers Königl. Preussisches Kriegsrecht. Berlin 1760. 8.

F. A. G. GNÜGE gründliche Anleitung zum Kriegsrecht. Jen. 1750. 8. lib. III. p. 349 sqq.

IO. GE. LAVRENTII Abhandlung von den Kriegesrichten der alten Teutschen, besonders in Ansehung der peinlichen Gerichtbarkeit, von den ältesten Zeiten bis zu dem zehnten Jahrhundert. Gotha 1753.

EIVSDEM gründliche Abhandlung von der Kriegsgerichtbarkeit in peinlichen Fällen. 1742. 4.

EIVSDEM Abhandlung von den Kriegsgerichten zu unsern Zeiten, besonders in Ansehung der peinlichen Gerichtbarkeit. Altenb. 1757. 8.

2) IDEM von den Kriegsgerichten. P. I. c. 3. 4. 5. ENGELBRECHT *obs.* 13. 75. 76. *Annot.* Abhandl. p. 210 sqq.

§. 677.

Cum caussis militaribus, saltem si originem rei spectes, adfinitatem aliquam habent *caussae feudales* 1), quae olim in *iudicio parium curiae* [Mannengericht] 2) iudicabantur, hodie 3) tamen plerumque 4) in *curiis feudilibus* disceptari solent 5), et si non adeo frequens sit in provincia aliqua feudorum causa, iudicio ordinario disceptandae committuntur.

1) TOB. IAC. REINHARTH *de iurisdictionis allodialis et feudalis conflictu et utriusque ratione feudorum competentia.* Erf. 1730.

I. F. KAYSER *de caussis feudilibus in iudicio disceptandis.* Giefl. 1751.

IO. AVG. HELLFELD *de genuino fundamento iurisdictionis feudalis eiusque limitibus.* Ien. 1753.

2) de his videndus in primis est:

IO. IAC. MASCOV *de iudicio parium curiae.* Lips. 1740.

3) G. A. IENICHEN *de usu hodierno parium curiae in feudis Germaniae provincialibus.* Erf. 1751.

4) G.

- 4) G. D. HOFFMANN *de usu moderno iudicii parium curiae Wurtembergici*. Tub. 1753.
- 5) IO. GE. ESTOR *de iurisdictione curiarum feudaliū clientelarium germanicarum et de causis feudaliū ibi tractandis*. Marp. 1746.

§. 678.

Causae personales eorum, qui in sacra Principum aula militant, in iudicio hofmarschallico s. aulico coram praeside aulae marschallico 2) disceptari solent ob singularem splendorem personarum aulae principis adscriptarum. Ceterum impente variant huius iurisdictionis hofmarschallicae iura pro nimia singularum principalium aularum diuersitate.

- 1) SAM. STRYK *de foro ministrorum principis*.
- 2) IO. ANT. KÜHN *de iurisdictione marschallorum in S. R. I. Erf. 1738. PFENDORF Obs. III, 83. Moersers Hofrecht T. II. p. 802 sqq.*

§. 679.

His adiungo causas academicas, et quae inde prorumpit, iurisdictionem academicam. Causae nempe ciuium academicorum a iurisdictione magistratus ordinarii oppidani exemptae iudicio senatus academici disceptandae relinquuntur, qui alicubi ciuili tantum, criminali etiam iurisdictione 1) alibi praeditus est, et censuram etiam morum 2), aliquam adiu-

adiunctam huic iurisdictioni exercere solet. De cetero licet in se iurisdictione academica prorogari 3) non debeat 4) [§. 669.] non tamen priuilegia quis academica, facta semel prorogatione, amississe censetur 5).

- 1) conferendum omnino est politissimum opus: (IO. HEYMANNI) *Rechtsgegründete Vorstellung des privilegirten akademischen, besonders aber der Thürbergischen Universität zu Altdorf hergebrachten Jurisdiction in causis criminalibus.* Alt. fol. et LVD. CONR. SMALKALDER *de iurisdictione academiarum privilegiata in causis criminalibus.* Tub. 1746. IO. HEYMANNI *oratio de nonnullis iuris publici academiarum capitibus.* T. III. exercit. p. 161 sqq.
- 2) CHR. THOMASIVS *de iudicio et censura morum* 1702.
- 3) HENR. BALEMANN *de iurisdictione academica non proroganda.* Giesl. 1755.
- 4) historiam litis acerbissimae, quae hac de re inter VLRICVM HVBERVUM et CORN. VAN ECK agitata est, vna cum scriptis eo pertinentibus accurate recenset D. NETTELBLADT in den *Haltischen Beyträgen zu der juristischen gelehrten Historie.* T. I. p. 359 199.
- 5) LEYSER sp. 77. m. 4.

§. 680.

In iudiciorum et iurisdictionis speciebus, quae ob caussarum frequentiam ordinantur eminent *iudicia mercatorum* 1), quae in fauorem commercii [§. 326.] 2), et quia singularem omnino explanationem merentur 3) hanc ipsam

ipsam ob causam ad separatam etiam iudicium alibi ablegantur, quo pertinet etiam iudicium admiralitatis 4) Hamburgensium; ut iam non dicam de causis salinarum 5) [§. 546.], forestalibus [§. 537. sq.] et lignaribus 6), tutelaribus [§. 504.] 7), cambialibus 8), iuribus marcalibus et iudiciis marcalibus [§. 540.] s. Märkergedinge 9) metallicis [§. 545.] 10) et aliis, quae itidem aut in separato aliquo collegio, aut certe per deputatos ex collegiis, multis in locis, discutuntur.

1) BARTH. LEONH. SCHWENDENDÖRFER *de priuilegiis mercatorum*. Lipf. 1685.

2) C. G. GVTSCHMID *de fauore commerciorum*. Lipf. 1750. 4.

3) IDEM in *diff. mercaturae legum ferendarum auxilio inuendae ratio salutaris*. ib. 1752.

4) IO. WERLHOF *de iudicio admiralitatis hamburgensi*. rec. 1750.

5) B. G. HEZEL *de salinis earumque inspectione magistratui ciuitatum imperialium competente*. Alt. 1750.

6) REINHARD *de iure forestali Germ.* l. 3.

7) AD. BIRKNER *de iudicio tutelari perill. reipubl. Norib.* Alt. 1745.

8) meine Grundsätze des Wechselrechts L. 14. p. 73 sq.

9) PHIL. DAV. SCHATZMANN *de iure et iudiciis communitatum, quae veniunt sub nomine marcarum in Wetteravia s. von Marken und Märkergedingen in der Wetterau*. Goett. 1751.

10) GE. ENGELBRECHT *de iudiciis metallicis*. rec. 1751.

§. 681.

Singularis plane est caussarum meierdingicarum conditio, utputa in speciali iudicio, das Meyerding (§. 395.) dicto, pertractandarum quae in eo potissimum a reliquis iudiciis diuerbiae, quod adpellatione non possit ad aliud iudicium, nisi ad iudicium meyerdingicum superius 1) s. das hohe Meyerding, in talismodi caussis prouocari, quo pertinent etiam iudicia Latice 2) s. Vaegerichte, caussae bonorum Zeidelgüter 3) dictorum, et quae sunt huius generis alia.

- 1) STRUBE de bonis meierdingicis. §. 32. p. 275sqq.
- 2) GOEDEL de singularibus praediorum rusticorum iuribus s. G. §. 17.
- 3) AVCTOR commentat. succindtae ad Reform. Noricam. P. I. p. 555.

IV. DE DIVERSITATE IURISDICTIONIS
RATIONE FINIVM, INTRA QVOS
EXERCETVR.

§. 682.

Supereft ergo vnica iurisdictionis diuifio, quae a diuerfitate finium, intra quos exercetur, deriuanda eft. Scilicet cum quis in omni regione fine vlla ad locum restrictione

Ddd

iuris-

jurisdictionem exercet, *uniuersalis*; *si* certo tantum in loco, *particularis* vocatur, quae si ad sepes restricta est, *circumsepta* 1), *Binnenzaun* 2), *Gerichte aut palaris* 3) *f. Pfablgerecht*, dicitur, quae est iurisdictio personalis in colonos eorumque domesticos exercenda.

1) SAM. STRYK *de iurisdictione circumsepta*. Frf. 1670.

2) IO. IAC. REINHARD von denen Dörfern, so in ihren Bannzäunen liegen, deren Beschaffenheit und Gerechtsamen; in den kleinen Ausführungen T. I. p. 1 sqq.

3) PVFENDORF *de iurisdictione germanica* P. II. f. 5, c. 7. p. 596. sqq. P. III. f. 2. c. 3. p. 685. sqq.

CAPVT II.

SINGVLARIA IVRIS GERMANICI IN MODO
PROCEDENDI IN IVDICIIS
GERMANORVM.

§. 683.

Proposita iam de iudiciis et iurisdictione Germanorum doctrina, restat, vt modos etiam procedendi in his ipsis iudiciis exponamus, ita tamen hac in re versaturi, vt non omnem de modo procedendi materiam, quae ab hoc loco quam maxime aliena est, sed ea tantum iuris patrii capita addamus, quae a iure communi peregrino diuersa esse deprehenduntur.

§. 684.

Iam vero illud ante omnia monendum est, longe aliam esse procedendi rationem in iis rebus, quae celeriozem aliquam expeditionem vel sua natura desiderant, vel quia legislatores ipsas citius discuti voluerunt, quo perti-

nent v. c. caussae militares, academicae, mercatorum, cambiales, et quae sunt huius generis aliae, quarum omnium summaria est cognitio, et interdum ne scriptis quidem expediuntur, nisi quod in protocolla conici, memoriae causa, solent, quo pertinent v. c. caussae, quas memoravi, academicae. Hae ergo caussae recisis omnibus litium ambagibus, seruatis tantum substantialibus litis, pertractari solent. Quae vero caussae longiorem et adcuratiorem desiderant cognitionem, eae quidem solemniori etiam ordine expediri solent, de quibus iam agendum est.

§. 685.

Tametsi principes statusque imperii potestatem legislatariam etiam contra ius commune exerceant, nouasque adeo leges circa modum procedendi in iudicio concinnare queant: negari tamen non potest maximam ordinis iudiciorum partem ex recessibus imperii 1), praesertim nouissimo, et ordinatione camerali deriuari 2); nisi forte terras iuris saxonici quis exceperit, quibus alius plane ordo procedendi perplacuit.

1) *Es*tor: daß der hentiae zierliche oder ordentliche Proceß aus dem Röm. Rechte und dessen Glossatoren entsprungen, und in das canonische Recht, dessen Quelle,

Quelle, geflossen sey. P. 5. des gemeinen und Reichs-
processes p. 3. sqq.

- 2) *Causas huius rei inuestigavit IO. STEPH. PÜT-
TERVS de necessaria rei iudicariæ imperii tracta-
tione in academiis.* Goett. 1748. Lips. 1750. et Jac.
Gottl. Sieber in progr. die Nützbarkeit der Erler-
nung des sammergerichtlichen Processes, aus ver-
schiedenen Hof- und Gerichtsordnungen gezeigt.
Gött. 1760.

§. 686.

Litigantes cum ipsi causas in iudicio age-
re non omnes possint, necesse est *aduocatis* 1)
et *procuratoribus* 2) instruantur, in quos per
mandatum procuratorium, mentione etiam
heredum munitum 3), plena peragenda,
nomine litigantis, litis potestas transcribitur
4). Non tamen ad peragenda alterius
nomine causam facile admittuntur *aduocati*
aut *procuratores*, nisi in numerum recepti
publice sint, et examine antea tentati 5), ni-
si quod honoribus academicis ornati alicubi
hac *praerogativa* utantur. *Pauperes* 6), pro-
bata paupertate, gratuita *aduocatorum* ope-
ra utuntur.

- 1) IO. F. WAHL *de iure et officio fisci caesarei Pro-
curatoris et aduocati.* Giess. 1735. ENGELBRECHT
obf. 82.

GE. CHR. GEBAVERI oratio de laudibus aduocatorum. Goett. 1736.

2) C. G. HOFFMANN de origine et conditione procuratorum e iure Romano et canonico, nec non eorum progressu in forum germanicum. CPH. DAN. WEIGEL de procuratoribus. Altorf. 1755.

3) R. I. N. §. 99.

4) IVST. HENN. BOEHMER de dominio litis. 1709. REINHARTH I, 58. p. 151 sqq.

5) KRESS in spec. iurisprud. lib. V. c. 7. §. 2. p. 760.

6) WILLEMBERG de aduocatis pauperum.

SAM. SCHVLZE de pauperibus in camera litigantibus. rec. Wetzlar. 1752. 4.

§. 687.

Iudicium ipsum, formula actionis iudici proposita s. exhibitione libelli 1) non tamen articulati, inchoatur; qua in re si iudici de veritate petiti actor fidem facere potest, mandatis cum vel sine clausula 2) contra reum iudex experitur eumque vt actori sub certa poena statim satisfaciatur, compellit, quibus tamen mandatis exceptio sub et obreptionis opponi omnino potest 3).

1) I. F. WAHL de actionis editione per libellum. Gieff. 1732. R. I. N. §. 34.

2) O. C. P. 2. t. 23. Rec. deput. de 1600. §. 29. 30. R. I. N. §. 78. C. A. REICHEL de rite constitutendis 4. casibus circa mandata S. C. vulgo auf die vier Sälle. Jen. 1745.

3)

- 3) C. F. DE FREIESLEBEN *diff. mandatis sine clausula ob exceptionem sub et obreptionis impune non pareri.* Goett. 1754.

§. 688.

Oblato libello dicitur *citatio* 1) rei, de qua tamen alibi agitur; neque adeo singularia hac in re sunt iuris patrii instituta, nisi quod in ipsa citationis formula reus zu rechter früher Tages Zeit 2) comparere iubeatur, quod inde deriuandum est, quod Germani iudicia olim sub dio 3) plerumque exercere, sole oriente, solerent.

- 1) IO. PHIL. SLEVOGT *de citationis requisitis et efficacia.* Ien. 1708. WAHL *de citatione.* Gieß. 1733.
 2) CHR. WILDVOGEL *de clausula formulae citationis inseri solita, iusto tempore matutino, zu rechter früher Tages Zeit.* Ien. 1715. I. W. HOFFMANN *de modo iudicia priuata exercendi apud Germanos* §. 8sq.
 3) CHR. GOTTL. EYDER *de iudiciis populorum septemtrionalium et Germanorum sub dio, in obseruat. iur. publ. feudal. et germ.* p. 101sq. JOACHIM von Hegung *der Gerichte unter freyem Himmel.* T. I. der Anmerk. p. 420sq.

§. 689.

Praefixo litigantibus termino vel ipsi, remotis aduocatis et procuratoribus comparent,
 Ddd 4 quod

quod in caussis matrimonialibus potissimum fieri solet 1) vel nomine ipsorum, quos nominavi, aduocati et procuratores. Alterutro litigantium non comparente, eius contumacia adculatur 2); vtroque se sistente de amica inter partes *compositione* 3) iudex sollicitus esse iubetur; quod cum non efficit, tum iusto litis ordini omnia committuntur.

- 1) KNORRE *Anleitung zum gerichtlichen Proceß*. lib. III. c. 8. §. 7. p. 581.
 2) I. H. BOEHMER *de contumacia non respondentis*. 1717.
 3) R. I. N. §. IIO. J. F. W. BRANDT *de amicae inter litigantes compositionis tentamine*. Wetzlar. 1756. 4.

§. 690.

Ad propositam ab actore actionis formulam reus excipiendo et litem contestando respondet, quae ipsa *Litis contestatio* specialis esse 1) et ad singula actionis momenta specificè dirigi debet, eique omnes exceptiones tam dilatoriae, quam peremptoriae sub poena praecclusi subiungendae 2) quo factò replicando, duplicando et, si eius rei venia ante impetrata sit, triplicando etiam et quadruplicando proceditur.

IN MODO PROCEDENDI IN IUDIC. GERM. 785

- 1) R. I. N. §. 40. IO. P. HAHN *de necessitate et utilitate litis contestationis specialis eiusque praerogativa prae generali ad R. I. N. §. 34.* Mog. 1747.
C. G. WINKLERI *discrimen inter litis contestationem iure veteri et hodierno, et viriusque effectibus.* Lips. 1751.
- 2) R. I. N. §. 37. 38. 76.

§. 691.

Si vel causa omnis, vel infigne eius momentum, iustiori probatione indigeat, iudex sententia interlocutoria eandem intra certum tempus peragendam iniungit 1), quod vocant terminum probatorium, quo non praefixo usque ad conclusionem in causa litigantes ad probanda singula litis momenta admittuntur 2).

- 1) SENKENBERGIVS *de probationis iniunctione.* Goett. 1738.
- 2) R. I. N. §. 45.

§. 692.

Iam si ipsam probationem spectemus, illa et in Germania testibus, instrumentis et iurisiurandi delatione peragitur. Testes super SS. euangelis 1) plerumque iusiurandum praestant 2), quo facto, oblatis primum a
Ddd § pro-

probante articulis probatoriis et directorio, additisque ab aduersa parte interrogatoriis cum generalibus, tum specialibus de ipsa rei dubiae veritate testimonia interponunt, quae in solemne aliquod instrumentum, quod *rotulum testium* vocant, coniecta, a litigantibus deinde discutiuntur, aut productis de nouo testibus in liquido collocantur, et iudicis deinde arbitrio sententia de fide 3) et validitate testimonii ipsius penitus relinquuntur.

- 1) I. F. IVGLER *de ritu tangendi euangelia in iureiurando*. Lun. 1748.
- 2) cf. I. W. HOFFMANN *in obseruationibus iuris germ.* I, 9. p. 93.
- 3) cf. e. g. DREYER *de cespitalitatis requisito in testibus*. tr. mea *de iur. ex stat. ingen. pend. c. 2.* §. 47 sq. p. 144 sqq. et CAR. FRID. WALCHIVS *de testis reo paris praestantia in iure germanico*. Ien. 1759. 8.

§. 693.

Instrumentorum, quibus altera probationis species continetur, magnus apud Germanos fauor; eaque in *publica* 1) et *priuata* diuiduntur 2). Publica quidem plenius probant priuata 3), praesertim cum horum fides legibus prouincialibus aliquantum limitetur, quod in *libris mercatorum* 4) saepius factum esse deprehenditur (§. 327.).

- 1) de horum confectione videnda est R. R. Majestät (Maximil. I.) Ordnung zu Unterrichtung der offen Notarien, wie die ihre Empten üben sollen, zu Cölln 1512. aufgerichtet.
- 2) GE. KREKEMEYER *de instrumentorum definitione, divisione, fide, recognitione ac diffessione.* Goett. 1743. 4. IO. FRID. WAHL *de recognitione instrumentorum per testes et comparationem litterarum.* Goett. 1750.
- 3) vide e. g. IO. EISENHARTH *de fide diplomatum;* ex edit. et cum notis GE. STEPH. WIESAND. Lips. 1757. 4. H. BROKES *de fide recentior. litterar. inuestit. prae antiquioribus.*
- 4) IO. KLEIN *de probatione, quae fit per libros mercatorum.* CAR. GOTTL. KNORRE von den Landesfürstlichen Satzungen wider den Beweis durch Handelsbücher: in den rechtl. Anmerk. p. 8 sq.

§. 694.

Per iuramentum 1) denique, sacramentarium 2) etiam, legitima probatio instrui omnino potest. Defertur illud secundum formulam tribus in Germania receptis religionibus adcommodatam: so wahr mir Gott helfe und sein heiliges Evangelium 3). Circa aetatem iurantis 4), sollemnitates, secundum quas interponi solet, et poenas periurii 5) statuta et leges prouinciales admodum variant. Cetera autem, quae de iureiurando, et probatione inde adornanda dici poterant, ex iure peregrino magis petenda esse videntur

dentur 6), nisi quod *iurisiurandi* a *Iudaeis* praestandi singulares prorsus sint in Germania 7) sollemnitates, quibus tamen omnibus anxie obseruatis vix est, vt quidquam proficiatur 8).

- 1) ROCHVS FRID. COMES LINARIAE *de iurisiurandi calumniae moralitate, historia, Principumque imperii ab illo immunitate.* Ien. 1729. HENRICVS VI. COMES RUTHENVS *de iureiurando per procuratorem in causis imperii R. G. publicis.* Ien. 1728.
- 2) IO. GOTTL. WEIDLER *de sacramentalibus.* Vit. 1738.
- 3) R. I. de 1555. §. 106. BVDER *de iuramentis ad reliquias Sanctorum; in symmittis lib. I. p. 130 sqq.*
- 4) CAR. FRID. WALCH *de legitima iurantis aetate.* Ien. 1755.
- 5) CONR. WILH. STRECKER *de periurii poena.* Erf. 1739.
- 6) G. H. AYRER *de abusu iuramentorum erepublica proscribendo.* Goett. 1741. IDEM *de necessitate officii a iuramento Calumniae non liberante.* 1747.
- 7) O. C. P. I. t. 3. C. O. C. I, 98.
- 8) WILDVOGEL *de iuramento Iudaeorum.* IO. GE. ESTOR *de lubrico iurisiurandi Iudaeorum.* Marp. 1744. IO. FRID. KAYSER *de iuramento Iudaeorum.* Gieß. 1747.

§. 695.

Haec de probatione legitime suscepta. Ad spuria 1) probationum genera pertinent et legibus recentioribus omnino damnata sunt, quae vocant *ordalia diuina* 2), per duellum 3), ferrum candens 4), eucharistiam 5), aquam feruentem 6), eruentationem corporum occisorum 7), prouocationem ad tribunal Dei 8), signum crucis 9), sortem 10), et quae sunt huius generis alia, quae instaurata melioris religionis doctrina merito proscribuntur.

1) IVST. HENN. BOEHMER *de probatione in criminalibus spuria*. 1732.

2) IO. PHIL. LEITERSPERGER *de ordaliis s. purgatione vulgari*. Argent. 1716.

3) IOACH. IO. MADER *de duello vt Ordalii quondam specie*. Helmsf. 1679.

H. KLVGKIST *de veris duellorum limitibus*. Traj. 1727.

EPHR. GERHARD *de iudicio duellico ad I. P. S. I.*, 63. rec. 1735.

4) SCHOTTELIVS p. 543 sq.

5) IO. ANDR. SCHMID *de modo probandi innocentiam per eucharistiam*. Plura scripta hunc §. illustrantia adlegavi in *elem. hist. iur.* §. 335.

6) G. EBELING *de prouocatione ad iudicium Dei*. Lemgou. 1709. c. 4.

7) IDEM c. XI.

8) ADAM. CORTREIUS *de extrema prouocatione ad tribunal Iesu Christi.* rec. Ien. 1745.

9) CHR. WILDVOGEL *de venerabili signo crucis.* Ien. 1690.

10) F. AVG. IVNIVS *de sorte, remedio subsidiario causas dubias dirimendi.* Lips. 1746.

§. 696.

Probatione iam peracta et facta causae conclusionem ferenda sententia est. Jam si iudex ipse eandem pronunciat, res statim consopitur. Sin vero vel litigantes hoc ipsum nolint, vel iudex eandem ferre et ipse quoque dubitet, *acta transmittuntur* 1), quod vel ad integrum collegium Ictorum, vel ad collegium Scabinorum 2), vel denique ad celebriorem aliquem Ictum fieri potest. Interim sicut haec actorum transmittendorum ratio a pristina prouocatione 2) petenda, alicubi penitus prohibita est, ita aliis in locis litigantibus dua triaue collegia excipere 4) licet, ad quae nempe transmissio fieri non debeat.

1) TOB. IAC. REINHARTH *de transmissionis actorum iure eiusque abusu.* Erf. 1716. KRESS *de rationibus decidendi in variis iuribus et responsis.* 1713. 1732.

2) FRID. BRUMMER *de scabinis c. XIV.*

3) GE.

3) GE. LVD. BOEHMER *de prouocationibus iuris Germanici*. Hal. 1738.

CHR. HENR. ECKHARD *de interrogationibus in iure apud Germanos*. Ien. 1746.

4) NIC. HENR. GVNDLING *de transmissione actorum*.

§. 697.

Transmissio sumtibus petentis fit, aut si ex officio a iudice facta, iidem ab utroque litigante praestantur. Sententia ipsa, quam concipiunt Icti exteri, et cui rationes dubitandi et decidendi adiunguntur, si hoc ipsum transmittens rogauerit, praefixo eam in rem termino, litigantibus publicatur, qui et ipsi *inrotulationi actorum* interesse iubentur.

§. 698.

Sin in publicata semel a iudice sententia litigantes adqueuerint, lis omnis vno quasi ictu extinguitur et exsequutioni committitur 1). Sin vero eandem vel nullam vel iniquam putent 2), vel protractam et denegatam sibi esse iustitiam querantur 3), vel quomodocumque eadem se laesos esse perhibeant, cum varia eam in rem prodita sunt remedia vtputa, *Leuteratio* 4), *Oberleuteratio*, *supplicatio*, *Reuisio actorum* 5), *remedium syndicatorum*

tus 6) et alia, tum vero potissimum adpellatio, modo hoc calu nec *privilegium de non adpellando*, neque summae etiam adpellabilis 7) defectus obster.

1) I. H. BERGER *electa processus exequentiui*. Lips. 1705.

2) I. H. BOEHMER *de sententiis in rem indicatam non transeuntibus*. 1713. REINHARTH 1, 5. ENGELBRECHT *obs.* 64.

3) IDEM *de origine, progressu atque indole querelae de negatae vel protratae iustitiae*. 1738.

4) KNORKE I. c. lib. I. c. 21. p. 252 sqq.

5) H. COCCHEIT *de iudiciis reuisoriis cum in genere tum in specie statuum imperii*. Heidelb. 1687.

6) CHR. THOMASIVS *de usu practico actionis aduersus iudicem imperite iudicantem*. 1714. GE. LVD. BOEHMER *de remedio syndicati aduersus sententias camerae*. Goett. 1744.

7) I. F. LUDOVICI *de summa adpellabili*. 1710. PV-FENDORF I, 30. III, 102.

I N D E X.

A.

Abforderung der Leibeigenen §. 381.

Absentium curatores 522.

Abtrieb 591.

Abzugsgeld 223.

Academias iuri patrio olim nocuerunt 9. 12. Beyerus primus in academiis ius germ. docuit 16. academiarum dos 548. iurisdictio 679.

Acceptatio camb. 620.

Ackerleute 145.

Acquasitus coniugalis 476. sqq.

Actorum transmissio 696. introductio 697.

Actuarii nobilium 291.

Addictio debitoris in manum creditoris 379.

Adespota 532.

Adoptio 498.

Adquirendi modi 561.

Adquisita bona 553 sq.

Aduocati urbium 297.

— 686.

Aerarium urbis 305.

Actas maior §. 197 sqq.

Actas legitime iurantis 199.

Actatis venia 201.

Agio 594.

Abnenprobe 270 sqq.

Albinagii ius 222.

Alea 597.

Alimenta liberis praestanda 492.

Allmandengüter 547.

Alluiones 530.

Alte Eheil, Altvaterrecht 366.

Altenbürgica iura 162.

Amicantata bona 406.

Amicabilis compositio 689.

Amtfall 256.

Amtfall lediger 555.

Anglica iura 23.

Anhaltina iura 176.

Anni discretionis 124.

Annui reditus 536. 592.

Annulorum permutatio 414.

Antichreticus creditor 577.

Antiquitates germ. 18.

Apnagium 635.

Aperturae ius 567.

I N D E X.

- Apes §. 556.
 Apex galeae 252.
 Apparatus muliebris 441.
 Appropriatio 560.
 Aquisgranensis iura 121.
 Aratorum sanctitas 526.
 Arborum dominium 540.
 Arrha 582.
 Ascendentium successio 647.
 Asscuratio 599
 Assignatio camb 621.
 Aufholungsproceß 367.
 Augustani capituli ordinat.
 polit. 89.
 Augustae vindelicor. iura 93.
 Avisbrief 619.
 Auita bona 553 sqq.
 Aurum fluuiatile 532.
 Ausbürger 317.
 Auffermesswechsel 618.
 Austriae iura 184. 185.
 Auszug 366.
- B.
- Badense ius 92.
 Bambergense ius 76.
 Bannaria iura 567 sqq.
 Bannerius 237.
 Bannforst 535.
 Bannum ferinum 539.
 Barones 233.
 Basileensis episcopatus iura
 98.
 Bauarica iura 33. 84. 85.
 Bauerköhren 62.
 Baulebung 384.
 Bedemund 377. 380.
 Befriedete Sachen 525.
 Behandlungsgüter 406.
 Belgica iura 23.
 Beneficium adstantiae §. 603.
 Benthemensia iura
 Berathene Kinder 501.
 Bergegeld 533.
 Besatzungsrecht 381.
 Beschloste 277.
 Beschreibung des Ehebettes
 437.
 Beständung 591.
 Beständig 596.
 Bettsprung 437.
 Beyhälfe väterliche 501
 Beyfassen 320.
 Bibliotheca iuris prouinc. et
 statut. germ. 72-191.
 Blasenzins 338.
 Bodmeria 598.
 Bohemiae iura 187. 188.
 Bona auita, hereditaria stem-
 matica 553 sqq.
 Brandenburgense ius culmba-
 cense et onoldinum 78
 Brandenburgico-borussica iu-
 ra 165 sq.
 Brantweinbrennen 338.
 Braunabrug 334 sq.
 Bremisches Ritterrecht 43.
 Bremense ius statutarium 152.
 Bremensis ducatus iura 126.
 Brinkfizer 345.
 Brunswico-luneburgica iura
 122-140.
 Burasfellen 348.
 — friede 525. 627.
 — hude 628.
 Burgmannschaften 628.
 Burgarii, burgenses, Bürger
 292.
 Bürgerdeputirte 303.
 — schoß f. Geld 305.
 Bür

Vergegeld § 315.
 — do 315.
 Wolbrif 598.
 C

Calenbergica iura
 Cambi iura 608
 Cammerbourn
 Cammerstube
 Cammergüter
 Campanarum pu
 Campinarchia
 Canes 550.
 Canterslägige
 Caputla, aditu
 Capitularia 27
 Carcer debitoru
 gatio ad carcer
 Carinthiae iura
 Caritex an iudic
 Carthoe iura
 Castigatio liber
 Castra 277. 6
 Caluum prell
 Cellentia iura
 Censius rustic
 reseruariu
 cius 356. p
 centuum cla
 missio 361.
 Cent 673.
 Cereulium coq
 Cereulitaria res
 reulitarium b
 Cerocentia 343
 Cessionis benefi
 Chiria 461.
 Cingulum militar
 Cirio 688.
 Cuius originari 31

INDEX.

Bürgergeld § 315.

— eid 315.

Wylbrief 598.

C.

Calembergica iura 124.

Cambii iura 608 sqq.

Cammerbauern 343.

Cammerstädte 301.

Cammerergüter 305. 548.

Campanarum pulsus 258.

Campimarchia vrbis 304.

Canes 550.

Canzleyssäfige 256.

Capitula, aditus ad ea 261.

Capitularia 27.

Carcer debitorum 379. obli-
gatio ad carcerem 607.

Carinthiae iura 186.

Carnifex an infamiis 210.

Carniolae iura 186.

Castigatio liberorum 491.

Castra 277. 627. 628.

Casuum praestatio 361.

Cellensia iura et statuta 126.

Census rusticorum 353 sqq.

reseruatuiui 355. constitu-

tuiui 356. promobiles 357.

cenfium classes 359. re-

missio 361.

Cent 673.

Cereuisiam coquendi ius 288.

Cereuisiaria res 334 sqq. ce-

reuisiarium bannum 568.

Cerocensita 313.

Cessionis beneficium 475.

Cibaria 461.

Cingulum militare 236.

Citatio 688.

Ciues originarii 314.

Ciuitatis concessio §. 294

— ius 312 sq.

Clauium redemptio 587.

Clausula mit und ohne Rechte
606.

Cluensis ducatus iura 171.

Clypei militares 253.

Coburgica iura 165.

Coercendi ius 383.

Collybi praestatio 594.

Coloniae Agrippinae iura 120.

Coloniensis archiepiscopatus
iura 180.

Columbae 550.

Comites vrbium 296.

Comitia prouincialia 264.

Comitum palatinorum legit-
imationes 497.

Commercii ius 324 sq.

Commiffarii 671.

Commifforium pactum circa
pignora 578.

Commodatum 595.

Communio bonorum vniuer-
falis 468 sqq. particularis
476 sq.

Compascui ius 574.

Concubinatus 411.

Conditio, si non nupserit 412.

Coudominium 558.

Confirmatio pactorum dota-
lium 422. contractuum
super immobilibus 551.

Confraternitatis pactum 626.

Congruui ius 591.

Coniugalis adqueftus 476 sq.

Confensio thori 436.

Confensus connubialis 416.

Confistoria 672.

Consolidatio 560.

Ecce 2

Con-

INDEX.

- Consuetudinaria iura §. 64 67
 Consules 302
 Contractuum ius 580 sqq.
 Contratio camb. 621
 Corporis integri priuilegia
 204
 Courtage 616
 Cura sexus feminei 519
 Curiae superiores 8
 — dominicales 405
 — mercatorum au sanctae
 526
 Curlandiae iura 23
 Curmedrecht s. gut 384
 Kurs des Geldes 594
 Custodia castrensis 628

D.

 Daniae iura 23
 Debiles personae 203
 Debitorum additio 379
 Decimae 360. metallorum
 542
 Delmenhorstana iura 118
 Depositorium 595
 Detraetus ius 223 sq.
 Deuolutionis ius 486
 Dicasteriorum sanctitas 526
 Dienstzwang 352. 383
 Dingabse 405
 Dinkelspühliae iura 97
 Diplomatum vsus 19
 Discretionis anni 424
 Discretionstage 621
 Dichmaricum ius 144
 Doctorum nobilitas 246
 Dominium 557. eius diuisione
 et adquisitio 558 sq.
 eius resignatio iudicialis
 551. reservatio 587.
 Donatio §. 585. propter nu-
 ptias 445
 Dorfordnung 59. 60
 Dos feminarum nobilium 449
 sqq. eius quantitas 444
 Dotalitium 449 sqq.
 Duplicitas vinculi 654
 Dynastae 233

E.

 Ecclesiasticae causae 672
 Effectuatio 551
 Ehegüter s. Verdingungen
 418 sqq.
 Ehrenbürger 322
 Ehrentafeln 257
 Ehrschag 364
 Eichellese 541
 Eingeschnittel 462
 Einkindschaft 487
 Einlager, Einreiten 604
 Einquartierungsfreiheit 253
 Einstand 591
 Eisen Vieh 596
 Emancipatio equestris 198.
 canonica 198
 — tacita s. saxonica 500
 Emigrationis census 223
 Emphyteutica bona 354. em-
 phyteutis salinaria 546
 Emporii ius 329
 Emsiger Landrecht 33
 Emtio venditio 587
 Equorum vitia et redhibitio
 589
 Erbeid 381
 Erbenzinsgüter 354. 392
 Erberen 540
 Erbgerichte 289
 Erbsungfern 648

I N D E X.

Erblandhofämter §. 269
Erbleihe 596
Erblosung 591
Erbmeierstädtische Güter
 392
Erbverbrüderung 626
Erfurtensia iura 178
Ergebebrief 378
Erlaßschein 352
Erzengenschaft 476 sq. 553
Erlingense ius 95
Excusatio tutorum 510
Exhereditio 641. 644
Expulsio rusticorum 366
Eyderstädense ius 144

F.

Fährrecht 531
Fahrniß, fahrende Habe 549
Fabryns 357
Fall- und Schupflehen 402
Familiarum nobilium pacta
 44 sq.
Famuli 596
Fasciæ capillaris ius 463
Fehmerisch Landrecht 33
Feldmarken 304
Femina mercatrix 196
Feminarum iura 193 sq. cu-
 ra 519. successio 630 sq.
Fenestrae 573
Festbrief 551
Feuda, ius nobilium ad ea
 263. successio legitimo-
 rum in feuda 496. feuda-
 lia iudicia 677
Fideicommissa familiae 44.
 553
Fideiussores 603
Filiarum successio 555

Fisci ius an urbibus competat
 §. 305. successio §. 657
Flämische Güter 342
Flecken 293
Flohrecht 531
Fluminum ius 528 sqq.
Forestorum ius 535 sqq.
Fractio insignium 254
Freislichkeit 673
Fräuleinsteuer 443
Franconia iura 75
Francofurti ad Moenum iura
 108. 109
Freye 226 sq.
Freyengericht 372
Freyheit 293
Freymänner, Freydingeleute
 te 369 sqq.
Frißisch (Alt-) Landrecht 33
Nordfrißisch 33
Frisiæ orientalis iura 173
Fronisationsproceß 371
Fructuum diuisio 458 in her-
 bis venditio 588
Fuldensia iura 98
Furiosorum curatores 522
Furni banmarii 571

G.

Gabella 203
Galea 252
Gallica iura 23
Gallarum census 359
Ganerbinatus 627. 628
Gastrecht 668
Geächter 541
Geburtsbriefe 333
Geding 580
Gegenbuch 545
Geläß 384
 E e e 3 Gem-

INDEX.

- Gemmae** §. 532
Gentilitius retractus 591
Gerada 649 sq.
Geranii ius 329
Geschlossene adeliche Gerichte
 te 278
Gespilde 591
Gieffense ius 103
Glandis legendae ius 541
Gleivenbürger 322
Glossaria germanica 20
Gnadengütiges Hofleben 402
Goettingensis principatus iura
 124
Gohüner 359
Goslariense ius 153
Gothana iura 161
Gotteßpennig 582
Grubenhagensia iura 125
Grunderbgüter 403
Grundruhr 533
Grutiae ius 531
Guarantia pastorum 601
Guarentigiata instrumenta 602
Guelpherbytana iura 129
Ghilpflichtige 353
 — böse 403

H.

Hadelense ius prouinciale 128
Hägergüter 399
Hagae 539
Hagelholziatus ius 410
Halae fucorum statuta 96
Halbe Geburt 654
Halberstadenfis iura
Halspänner f. meyer 345
Hamburgense ius 150. 151
Handdienste 347
Handelbücher 327
Handgeld §. 582
Handlohn 364
Hanouiensia iura 102
Halliae iura 99 - 104
Hauptrecht 384
 — gut 454
Hausfiede 525
Hausgenossenrechte 63
Häuslinge 345
Haverey 598
Heergewetta, herweda 651
Helmkleinod 252
Heluetiae iura 23
Hennebergicum ius 79
Henricostadii statuta 129
Hereditaria bona 553 sqq.
Heredis institutio 644. obli-
 gatio 652
Heroica iudicia 257
Hildburghusensia iura 163
Hildesiensis ius 146. 147
Historia iuris germ. 22
Hoffolge 348
 — güter 403
Hofhörige 382
Hofmarschallamt 578
Hofrechte 63
Hofsprachen 63
Hohenlohicum ius 80
Hohenzolleranium ius 92
Holländereyen 342
Hollatiae iura 144. 145
Holzerbschaften 540
Holzergerichte 538
Homo proprius ciuitatis ex-
 pers 313. homines proprii
 375 sqq.
Honoris obligatio 605
Hübner- Hübengüter 405
Hutbrief 574

Huten.

Hypothecae immo-
 litatio 551
 — cambii
 L.
 Fagd 244 sqq.
 Fagdrecht 34
 Ieuencia et Ileru-
 Ieuencra iura
 Illires 232
 Imaginum ius
 Immediarität
 ren 343
 Immediarität
 Immunitas m-
 ribus publi-
 tatione 28
 Incolae, incol-
 Indigenatus
 Indolument
 Induciae ca-
 Infamia 20
 Ingenioi 21
 Ingenuitatis
 Inligium i
 Instructus
 Instrumenta
 — gu-
 cambii 6
 Infulae an P
 Interpretatio
 Investitura
 Ilyerius iur
 Iudaeorum
 588
 Iudicia heredi-
 — nobilitatis
 clausa 278

I N D E X.

Huvenbandsgerechtigheit

§ 463

Hypothecae immobilium con-
stitutio 551

— cambiorum 614

I.

Jagd 284 sqq.

Jagdfolge 348

Jenensia et Isenacens iura 164

Ieuerana iura 176. b.

Illustres 232

Imaginum ius 242

Immediatsstädte 301. Bau-
ren 343

Immenzehnten 360

Immunitas nobilium ab oue-
ribus publ. 282

— inhospi-
tatione 283

Incolae, incolatus 320 sq.

Indigenatus 215 sqq.

Indossamentum cambior. 613

Induciae cambiales 621

Infamia 205 sqq.

Ingenui 227 sq.

Ingenuitatis charta 385

Insignium ius 250 sq.

Instructus muliebris 441

Instrumenta 693

— guarentigiata 602.
cambii 617

Insulae an Principis? 530

Interpretandi ars 17

Inuestitura allod. immob. 551

Ithyerfus iura

Iudaeorum iura 212 sq. 490.
588

Iudicia heroica 257

— nobilium clausa et non
clausa 278

Iudicia lignaria §. 538

Iudiciorum germ. natura et
diuisio 658 sqq.

Iuliacensia iura 182

Iuramentum 694. adsecura-
tionis 381

— ciuium 315

Iurisdictionis natura et diui-
sio 659 sqq.

Iurisdicchio nobilium patrimonio-
nalis 289 665

— forestalis 537

Iurisprudencia heroica 2

Ius germanicum quid sit §. 1.
priuatum, publicum 2. quo-
tuplex sit 3. antiquum me-
dium, nouum 4. scriptum,
non scriptum 5. vniuer-
sale, particulare 6. sta-
bilitatis imperii iudiciis im-
mutatum 10. ex iure pe-
regrino illud interpreta-
bantur 11. quando excul-
tum 14-16. compendia
et systemata 21

— antiquum 25-27. eius
vsus hodiernus 28

— medium 29 sq. eius
vsus 36

— nouum 37 sq.

Ius prouinciale 7

Ius Romanum proferbere ten-
tauit Fredericus III. 13
eius vsus 68 sqq.

Iusticiarii nobilium 291

Jutisches Löwbuch 20

K.

Kayserrecht 29

Köbvrechte 384. 647

— Ec & 4

Köbr.

INDEX.

Ködymann §. 399
 Königseins 357
 Korpelweide 574
 Köber 345
 Kotben 546
 Kranrecht 329
 Kriegerubren 348
 Kuckus, Kure 544

L.

 Landbefordnungen 7. 48 sq.
 quomodo conficiantur 48
 Landfolge 348
 Landgerichtsordnung, fran-
 kif. be 77. schwäbifche 88
 Landrecht 7
 Landftalliat 255
 Landftideln 296 sq.
 Landt-gäfähige Güter 280
 Lapidinae 542
 Laßbrief 385
 Laßgüterhus-gericht 400
 Laudeumum 364
 Lauenburgica iura 127
 Legitima parentum 428
 Legitimatio liberorum 495 sq.
 Lehen 364
 Lehenpferde 238
 — waare 364
 Leibdienfte 383
 Leibgeding 449 sqq. renten
 600
 Leibzucht 366
 — güter 402
 Leodiense ius 113
 Libellus articulatus 687
 Liberi homines 226 sq.
 Libertatis praefcriptio in ve-
 ribus 313
 Libertas rusticorum 340
 Libertini 227

Libri improbatae lectionis
 §. 588
 Pictorii 596
 Ligna caedendi ius 287
 Lindaviae iura 97
 Lippiaca iura 119
 Lithanthracae 542
 Litis contestatio 690
 Littoris ius 533
 Liuaniae iura 23
 Locatio conductio, perpetua
 596. cum famulis ib.
 Losung 591
 Lottariae 597
 Lubecense ius 34. 148. 149
 Luctus tempus 484
 Ludi 597
 Ludi equestres 259
 Lues pecorum 361
 Luneburgensia iura 126
 Lufaticum ius 158. 159

M.

Machtprüche 660
 Macula levis notae 209 sq.
 Magdeburgica iura 168. 169
 Maioratus 637
 Maior aetas 197 sqq.
 Mandatum 595. cum et sine
 clausula 687
 Mantelkinder 496
 Manumiffio 386 sq.
 Marcani comitatus iura 171
 Marcheta 380
 Marchica iura 166. 167
 Maritagium 380
 Maritalis potestas 465 sq.
 Marken Märkergedinae 540
 Markrecht 51. Marklosung
 591

Markt

I N D E X.

- Märkte** §. 293
Martensleute 344
Masculorum iura 193 sq.
Massrecht 541
Masso 327
**Mater an potestatem in liber-
 ros habeat** §. 494. est tutrix
 liberorum §. 507
Matriculae nobilium 280
Matrimonium inaequale 430
 sq. morganaticum 433
Mecklenburgica iura 141-143
Meier - Meiergüter 388 sq.
Meierdingsleute - güter 393
 sq.
Meierdinga 375. 681
Meinungensia iura 163
Mellicidae 408
Memmingensia iura 97
Mercator, iura 326. libri 327
**Mercatura an nobilitas amit-
 tatur** 247
Messen 328
Messwechel 618
Metallifodinarum ius 542 sqq.
 metallica iudicia 545. me-
 tallicus liber ib.
Miles et cingulum militare 236
Militares 234
Militum nuptiae 416. iuris-
 dictio 676
Mindensia iura 172
Minerae 542
Ministeriales 265 sqq.
Minoratus 637
Minores 197 sq.
Minuta 581
Mishevratb 430 sq.
Misjagd 286
Mittelsreye 227
Meguntina iura 177
Molendina, cor. exstruct. 529
 an sancta 526. bairaria 569
Molhusinum ius §. 154
Monasteriensia iura III
Monetae inutatio 594
Montensis ducatus iura 182
Moraviae iura 189
Morgengaba 446 sq.
Mortuarium 384
Mulcta poenitentialis 582
Municipalia iura 51
Musibeil 461
Mutatio monetae 594
Muthzettel 543
Mutuum 592

N.

Nachbinder 488
Nachschoss, Nachsteuer 223
Nassouica iura 105
Natalitiae litterae 233
Nitrum 542
Nobilitas 231. eius adquisitio
 et amissio 239 sqq.
 — gentilitia 239. avita et
 diplomatica 241
 — personalis 244. docto-
 rum 245. nobilitatis re-
 nouatio 248. probatio
 270 sqq.
Nobilium immediatorum iura
 37 sq. Sueviae 38. Rhen-
 nae 40. Franconica 39
 — mediatorum iura 42 sq.
 — iura 249 sqq. ius ve-
 nandi 284 sqq.
 — ius civitatis 322
Nordhusanum ius 154
Nördlingae ius 96
Norimbergense ius 81. 82
 E e e 5 Noua-

I N D E X.

Noualla, nouales decimae 360
Nundinae § 328

O.

Oberheimgeraide 540
Oberhase 8
Oberpfälz, Landrecht 86
Obligatio sub banno, honore,
pictura famosa &c. 605
Obmannen 670
Oblervantia 64
Obstagium 604
Ostrum 360 n. 3.
Oeconomiae separatio 500
Oeffnungerecht 567
Oenopolii ius. 337
Officia nobilia 262
— aulica hereditaria 269
Officialium iurisdictionio 664
Oldenburgense ius 118
Operae rusticorum 347 sqq.
— determinatae, indeterminatae 350 sq. hominum priorum 383
Opisthem iur. et coll. 331 sq.
Oppignoratio territorior. 577
Optionis ius 647
Ordalia diuina 695
Ordines equestres 260
Osnabrugense ius 114
Oues 550

P.

Pacta principalia et accessoria
584 601 sqq. commissoria
578 successoria 623 sqq.
Pacta nupt. s. dotalia 418 sqq.
— simplicia et mixta 425 sq.
Pacta familiae 44 sq.
Pacta an derogent statutis et
legibus 55

Pactorum et contractuum di-
serimen §. 580
Paderbornense ius 112
Palatinatus superioris iura 86
— inferioris iura 182
— bipontini iura 183
Paraphernalia bona 479
Paroemiae 66
Pascendi ius 574
Pauperum causlae 686
Patria potestas 489 sqq.
Patricii 307 sq.
Patrimonialis iurisdictionio 289
Pax burgi 525
Peculia liberorum 493
Peregrinorum iudicia 668
Permutatio 586
Pertinentiae 592
Peterlinge 344
Pfalgerichte 682
Pfalburgeri 318
Pfarrbauten 344
Pferchrecht 575
Phasiani 526
Pictura famosa 605
Pignoratio conuention. 606
Pignus 576 sqq.
— antichreticum 592
Piscandi ius 532
Poenitentia in contractib. 582
— poenitentialis mulcta. ibid.
Policeyordnungen 49
— amt 304. 674
Poliza 599
Pomeraniae brand. iura 170
— sueciae 174. 175
Pontes regii 526
Portio statutaria 480
Possessio an ipso iure transeat
656

Postae

Postae § 571
Potestas maritalis
Praedia nobilia
276 sqq.
Praedictio
Praedictio con
Praedictio
Praesentatio
Praesentatio
Preium acc
Primogenitur
Probibitio
Procuratore
Prodigum
Prorogatio
Protestatio
Protimileos
tallis 541
Proventoria
Pruisse iura
Pubertas test
Punctatione
Pupilli 196
Pupillaria
Radeburgi
Ratisponae
Rauipfalm
Rauensberg
Rauenber
Recadentiae
Redhibitio
Reditu ant
Reformatio
Reformatio
Regierung
Regrediente
Religionis m
Remittens Cr
Remissio cusu

INDEX.

- Postae** §. 571
Potestas maritalis 466
Praedia nobilia; eorum iura 276 sqq.
Praejudicia 65
Praelectio contractuum 582
Praescriptio 562 sqq.
Praesentatio camb. 620
Praeventio iurisd. 666
Pretium accessorium 587
Primogenitura 633 sqq.
Probsdingsleute - güter 400
Procuratores 686
Prodigorum curatores 520
Prorogatio iurisdictionis 670
Protestatio camb. 622
Protimifeos ius 590. in metallis 542
Providentia maiorum 555
Prussiae iura 23
Pubertas testamentaria 642
Punitiones 581
Pupilli 196
Pupillaria iudicia 504

R.

Raceburgica statuta 128
Ratisponae iura 87
Rauchhüner 359
Rauensbergenia iura 171
Ravensbergische Freye 373
Recadentiae ius 642
Redhibitio equorum 589
Reditus annui 592
Reformatio Frid. III. 13
Reformationes 51
Regierungsfachen 674
Regredienterben 632
Religionis mutatio 424
Remittens 615
Remissio census 362
Renunciatio successionis §. 629 sqq.
Res §. 523. sanctae §. 525 publicae 527 sqq. mobiles, immobiles 549 sqq. nullius 532
Residentiae principum 525
Responsa IC. iuri patrio nocuerunt 9
Restkauffschilling 587
Retorsio iurium 220 sq.
Retractus 591. meierdingt. cus 394
Retrouenditio 592
Reubusse, Reukaufsgeld 582
Reunio pertinentiarum 552
Revolutionis ius 407. 642
Riegemann 366
Riegenercke 548
Rittermäßige l. bürdtige 234
 — dienst und Pferde 238
 — und Ehrenafeln 257
Rosßdienste 238
Rostochiensis ius 141
Rottzehnten 360
Rotenburgi statuta 83
Rotulus testium 692
Rotwilani iudicii ordinatio 88
Rücklauf 589
Rugiae insulae ius prou. 174
Rustici immediati 59 mediator. leges 60 sq. fiscali 343
Rusticorum status 339. dominium, contractus, ius hereditarium, expulsio 362 sqq. successio pactitia 639. testamentar. 645. legitima 655
Rustinger Landrecht 33
Rutscherzins 357

Sact.

INDEX.

- S. Strandrecht 57
- Sackzehnten §. 360 Suburbia 323
- Saginandi ius 541 Succellumum
- Salarium tutorum 517 lineale 646
- Salsfeldensia iura 162 Succesio 7
- Salgamum 283 459 sq. co
- Salinarum ius 546. salinae Succurum 5
- bannariae 571 Suetiae iura
- Sattelhöfe, freye Güter 279 Suerinente
- Saxonicum ins prouinciale 30 Sueotum 11
- weichbildum 31. ius ho- Superilla
- diernum saxon. 155. 157 Sulstale
- lineae Ernestinae 160sq.
- Scabini iuris auctores 8.
- vrbium 229
- Schaumburgicus comitatus,
- eius iura 117
- Schillingshauer 398
- Schloßgefessene 256. 277
- Schlüssel- Halter- Strick-
- geld 587
- Schmalzehnten 360
- Schöffengerichte 663
- Schoppenbarfreye 227
- Schriftsall 256
- Schultheissen 197sq.
- Schupflehen 402
- Schürfen 543
- Schwarzburgica iura 176
- Secontratio camb. 621
- Scotatio 551
- Scriptura in contractibus 582
- Seulteti 298
- Secundae nuptiae 483 sqq. an
- dotalit. extinguant 457
- Sedimensia statuta 170
- Semperfreye 227
- Senatores 302
- Senfales, Senferve 616
- Separata oecon. liberor. 500
- Seruaticia pecunia §. 533
- Servicegeld 283
- Seruicia militaria 235. aulica
- et iudiciaria nobilium 238
- Seruitus rusticorum 340sq.
- Seruitutes praedior. 566sqq.
- Sigilla vrbium 293
- Silesiae iura 190. 191. 192
- Sippe, Sippsahl 646
- Societas 595
- Socidae contractus 596
- Solidarii 398
- Solmense ius 106
- Straßungsbuch 591
- Speculum saxonicum 30. sue-
- uicum 32
- Solendor familiarum 37
- Sponsalia 413sq.
- Sponsalitia largitas 414
- Sponsiones 597
- Sprenghalt 541
- Stammgüter 553sqq.
- Stammhalter 625
- Stammtafel 270
- Stadtrecht 293
- Stapulae ius 330
- Statuta 51sq. vrbium imme-
- diatarum 52. mediatarum
53. eorum indoles 53. con-
- fectio 54. derogatio 55.
- conflictus 56. abrogatio 58
- personalia, realia 57
- Statut. port. coniug. 480sqq.
- viduarum nobil. 460
- Steinkoblen 542
- Stercorandi ius 575
- Steuerfreiheit des Adels 282
- Stiftsmäßig 241
- Stiriae iura 186
- Stockgüter 407

Strand-

Strandrecht 57
 Suburbia 323
 Succellumum
 lineale 646
 Succesio 7
 459 sq. co
 Succurum 5
 Suetiae iura
 Suerinente
 Sueotum 11
 Superilla
 Sulstale

Termino
 Terminus
 Testamen
 Theilsohn
 Thesauri
 Thori con
 Tindus 5
 Todtenz
 Toleranz
 Zopfhill
 Traditio
 arbor
 Traiectu
 Transm
 Trallata
 Trauer
 Trauere
 Treue 5
 Treuenb
 Treuire
 Turnier
 Turnier
 — be
 Tutela su
 plex, i
 — vica

INDEX.

Strandrecht 533
Suburbia 323
Succellionum iura 623 fqq.
 linealis 646
Succesio viduarum nobilium
 459 fqq. coniugum 479 fqq.
Succinum 532
Sueciae iura 23
Suerinense ius 34
Sueofurti statuta 83
Superuita 462
Sulatenfe ius 34. 171

T.

Terminorum sanctitas 526
Terminus perempt camb. 620
Testamentorum iura 640 fqq.
Theilofung 591
Thefauri 534
Thori confensio 436
Titulus 561
Todtenzoll 384
Tolerantia religiosa 211
Toppfchilling 398. 582
Traditio 582. per ramum
 arboris 551
Traictus ius 531
Transmissio actorum 696
Trasfata cambia 615
Trauerrecht 384
Traufchein 416
Treue Hand 595
Treuehänder 393
Treuirentia iura 179
Turniere 259
Turniergenoff 241
 — helm 252
Tutela sublimis, regia, sim-
 plex, inferior 502
 — vicaria 503. pactitia 505

 testamentaria §. 506. legiti-
 tima extraneorum 507. da-
 tium 508. fructuaria 517
Tutela confirmatio 513
Tutores eorum conditio ho-
 norarii 509. executio 510
 interimisticus 510. pupil-
 lorum 515 eorum salarium
 517. feminarum 519 pro-
 digorum 520. furiosorum
 521. absentium 522
Tyrolensis comitatus iura 186

U.

Uchtpennia 360 n. 3.
Ulmense ius 94
Ultimus suae gentis 555. 625
Uuio prolium 487
Vniuersitatum bona 547
Unmündige 197 fqq.
Vrbes regales, praefector. 296
Vrbium origo 295. magistra-
 tus 299. incrementa 300
Vsburgeri 317
Vfurae 593
Vinsfructus parentum in bo-
 nis liberorum 492

V.

Vacantia bona 657
Vaderphium 441
Valuta 616
Venandi ius 539. nobilium
 284 fqq.
Venatio superior et infer. 185
Venena 588
Versdenffis ducatus iura 126
Versfangenschaftsrecht 486
Vexillarius s. vexillifer 237
Vidualitium 449 fqq.

Willici

INDEX.

- Villici §. 388 fqq.
 Vinariensia iura 164
 Vinum adustum 338
 Vitalitia bona 402. vitalitius
 contractus 603
 Vitalitium 449 fqq.
 Vitia rerum venalium, equo-
 rum 589
 Viaria 539
 Wögte 297
 Wölle Geburt 654
 Wörjagd 286
 Worfinder 488
 Vormundschaftsämtter 504
 W.
 Wachs;insig 313
 Waldrechtlehns;güter 404
 Wandlung 589
 Wapengenossen 250 briefe ib.
 Waschguld 532
 Wapfengerichte 504
 Wechselcours 616
 Wehrbrief 551
 Weichbild 51
 Weidmahl 284
 Weinkauf 364
 Weinschant 337
 Weiszthümer 35
 Weissenburgi iura stat. 83
 Werder 530
 Were, Kinder die darin sind
 §. 501
 Westphaliae ducatus iura 116
 Wetterfreye Leute 373
 Wetzlariae iura 110
 Wickbold 293
 Wiederlage 445
 Wildbann 539
 Wildfangiatus 281
 Willkühre 51
 Wirceburgense ius 77
 Wittthum 449 fqq.
 Wormatiae ius 107
 Worth;ins 357
 Wurttembergica iura 90. 91
 Z.
 Zaungerichte 682
 Zeche 543
 Zehnten 360
 Zehbler - güter 408
 Zinsherren - güter - leute 353
 — lehen 364
 — losung 591
 Zittauense statuum 156
 Zubusse 544
 Zungeld 445
 Zungerecht 591
 Zwangbrau 568. mählen
 569. backöfen 570
 Zweybrücken 183

GOETTINGAE

TYPIS BARMERI.

Wunder die Hand
die ducantum
trape Beate 373
die sura 110
10 293
445
539
281
51
77
447
107
317
49
Z
62
48
31
51
56
14
45
51
56
73
133

AE
III.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in two columns and includes various words and numbers that are difficult to decipher due to fading and low contrast.

CONTENTS

Page 1

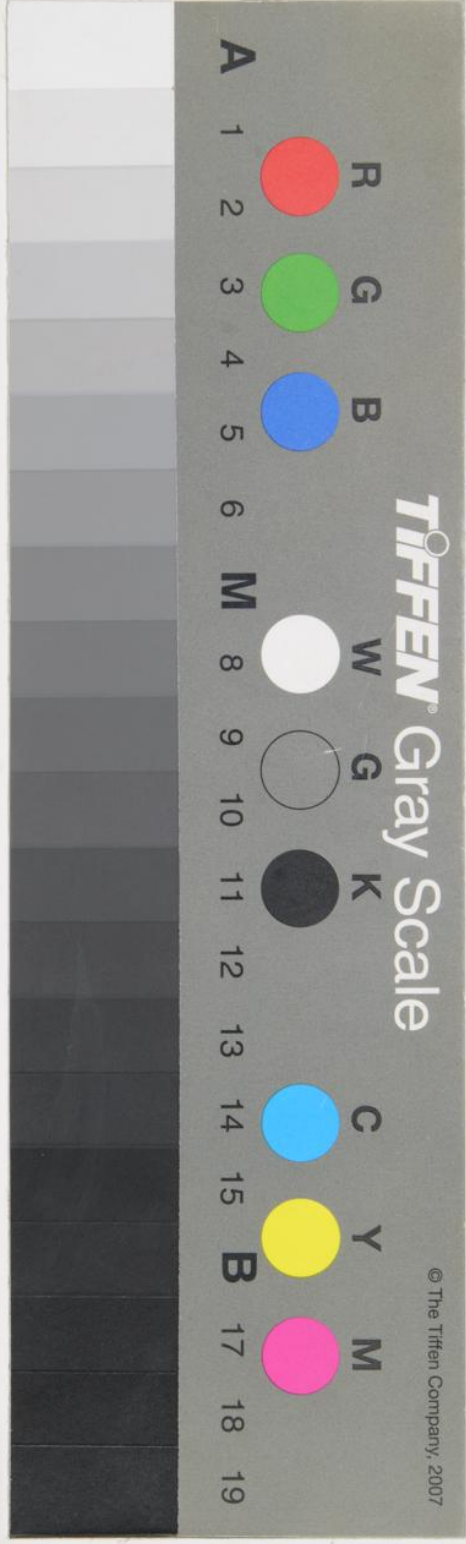
D. R. No. 7

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 8

TIFFEN Color Control Patches

© The Tiffen Company, 2007

TIFFEN Gray Scale

© The Tiffen Company, 2007

